

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DEVLET İÇİ ÇATIŞMALARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Hayriye Müjde SELÇUK

DOKTORA TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Nesrin KENAR

TEMMUZ- 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DEVLET İÇİ ÇATIŞMALARIN KARŞILAŞTIRMALI
ANALİZİ

DOKTORA TEZİ
Hayriye Müjde SELÇUK

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler

**“Bu tez 25/07/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulanan
Jüri üyeleri tarafından oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. İbrahim Kamil	BAŞARILI
Prof. Dr. Zeynel Abidin Kılınç	BAŞARISIZ
Doç. Dr. Nesrin Kenar	BAŞARILI
Doç. Dr. Sibel Akgün	BAŞARILI
Doç. Dr. Asena Boztaş	BAŞARISIZ

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukukisorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmaları.)

Hayriye Müjde SELÇUK
Savunma Tarihi
25/07/2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	27
1.1. Çatışma Kavramı	27
1.2. Silahlı Çatışma Kavramı	27
1.3. Çatışma Çözümü Kavramı	29
1.4. Çatışma Çözümünde Analiz	31
1.4.1. Analiz Düzeyleri	31
1.4.2. Çatışmada Aktörler	31
1.4.2.1. Devlet.....	31
1.4.2.2. Diğer Taraflar	32
1.4.2.3. Üçüncü Taraflar.....	32
1.4.2.4. Uluslararası Topluluklar.....	33
1.4.2.5. Global Sistem.....	35
1.4.3. Hükümet Kontrolü için Devlet-içi Silahlı Çatışmalar	35
1.4.3.1. Devlet-içi Silahlı Çatışmalar.....	35
1.4.3.2. Soğuk Savaş ve Devlet-içi Silahlı Çatışmalar	36
1.4.3.3. Barış Anlaşmaları ve Devlet-içi Silahlı Çatışmalar	36
1.4.3.4. İç Güvenlik ve Devlet-içi Silahlı Çatışmalar	38
1.4.3.5. Sivil Toplum ve Devlet-içi Silahlı Çatışmalar	38
1.4.3.6. Devletin Yeniden İnşası ve Devlet-içi Silahlı Çatışmalar	39
1.4.4. Toprak Kontrolü için Devlet-içi Silahlı Çatışmaları.....	39
1.4.4.1. Devlet Oluşum Çatışmaları.....	39
1.4.4.2. Soğuk Savaş ve Devlet Oluşum Çatışmaları	40
1.4.4.3. Etnisite ve Devlet Oluşum Çatışmaları.....	42
1.4.4.4. Topraksal Çözümler ve Devlet Oluşum Çatışmaları.....	43
1.4.4.5. Devletin Yeniden İnşası ve Devlet Oluşum Çatışmaları.....	45
1.4.5. Bölgesel Çatışmalar	46
1.4.5.1. Bölgesel Silahlı Çatışmalar	46
1.4.5.2. Devlet-içi ve Bölgesel Silahlı Çatışmalar	46

1.4.5.3. Bölgesel Güvenlik ve Bölgesel Silahlı Çatışmalar	47
1.4.5.4. Büyük Güçler ve Bölgesel Silahlı Çatışmalar	48
2. BÖLÜM: ASYA ÇATIŞMALARI BİLİŞSEL ANALİZİ	50
2.1. Doğu Asya Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon	50
2.1.1. Yatay Analiz.....	50
2.1.1.1. Çin.....	51
2.2. Güneydoğu Asya Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon	56
2.2.1. Yatay Analiz.....	56
2.2.1.1. Endonezya.....	57
2.2.1.2. Filipinler.....	64
2.2.1.3. Güney Vietnam	73
2.2.1.4. Kamboçya	76
2.2.1.5. Laos.....	82
2.2.1.6. Malezya.....	88
2.2.1.7. Myanmar	94
2.2.1.8. Papua Yeni Gine.....	105
2.2.1.9. Tayland.....	109
2.3. Orta ve Güney Asya Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon	115
2.3.1. Yatay Analiz.....	115
2.3.1.1. Afganistan	116
2.3.1.2. Bangladeş	132
2.3.1.3. Hindistan	137
2.3.1.4. Tacikistan	147
2.3.1.5. Nepal	153
2.3.1.6. Özbekistan	159
2.3.1.7. Pakistan	164
2.3.1.8. Sri Lanka.....	172
2.4. Sonuç	177
3. BÖLÜM: ORTADOĞU ÇATIŞMALARI BİLİŞSEL ANALİZİ	180
3.1. Ortadoğu Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon.....	180
3.1.1. Yatay Analiz.....	180
3.1.1.1. Umman.....	181

3.1.1.2. Ürdün	186
3.1.1.3. Suudi Arabistan.....	190
3.1.1.4. Suriye	194
3.1.1.5. Lübnan	204
3.1.1.6. Güney Yemen.....	214
3.1.1.7. Kuzey Yemen	217
3.1.1.8. Irak	225
3.1.1.9. İsrail	236
3.1.1.10. Mısır	254
3.1.1.11. Türkiye.....	263
3.2. Sonuç	269
4. BÖLÜM: AVRUPA ÇATIŞMALARI BİLİŞSEL ANALİZİ	272
4.1. Avrasya Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon.....	272
4.1.1. Yatay Analiz.....	272
4.1.1.1. Azerbaycan.....	273
4.1.1.2. Gürcistan	279
4.1.1.3. Moldova	284
4.1.1.4. Rusya	288
4.1.1.5. Ukrayna.....	296
4.2. Batı Avrupa Çatışmaları	302
4.2.1. Yatay Analiz.....	302
4.2.1.1. Fransa.....	302
4.3. Doğu Avrupa Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon	305
4.3.1. Yatay Analiz.....	305
4.3.1.1. Bosna Hersek	306
4.3.1.2. Hırvatistan.....	311
4.3.1.3. Kuzey Makedonya	315
4.3.1.4. Romanya	319
4.3.1.5. Sırbistan	323
4.4. Güney Avrupa Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon.....	328
4.4.1. Yatay Analiz.....	328
4.4.1.1. İspanya	329

4.4.1.2. Yunanistan.....	333
4.5. Kuzey Avrupa Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon.....	336
4.5.1. Yatay Analiz.....	336
4.5.1.1. Birleşik Krallık	337
4.6. Sonuç.....	342
5. BÖLÜM: AFRİKA ÇATIŞMALARI BİLİŞSEL ANALİZİ	345
5.1. Kuzey Afrika Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon	345
5.1.1. Yatay Analiz.....	345
5.1.1.1. Tunus.....	346
5.1.1.2. Sudan	350
5.1.1.3. Güney Sudan.....	361
5.1.1.4. Cezayir	365
5.1.1.5. Libya	372
5.1.1.6. Fas.....	379
5.2. Güney Afrika Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon.....	384
5.2.1. Yatay Analiz.....	384
5.2.1.1. Lesotho.....	384
5.2.1.2. Güney Afrika.....	388
5.3. Doğu Afrika Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon.....	393
5.3.1. Yatay Analiz.....	393
5.3.1.1. Zimbabwe	394
5.3.1.2. Uganda	400
5.3.1.3. Tanzanya	409
5.3.1.4. Somali	414
5.3.1.5. Ruanda	421
5.3.1.6. Mozambik	429
5.3.1.7. Madagaskar	434
5.3.1.8. Komor Adaları	438
5.3.1.9. Kenya	443
5.3.1.10. Eritre.....	447
5.3.1.11. Cibuti	452
5.3.1.12. Burundi.....	456

5.3.1.13. Etiyopya.....	463
5.4. Batı Afrika Çatışmaları.....	471
5.4.1. Yatay Analiz.....	471
5.4.1.1. Togo	472
5.4.1.2. Sierra Leone	475
5.4.1.3. Senegal.....	481
5.4.1.4. Nijerya	485
5.4.1.5. Nijer	491
5.4.1.6. Moritanya.....	497
5.4.1.7. Mali.....	502
5.4.1.8. Liberya	515
5.4.1.9. Gine Bissau	520
5.4.1.10. Gine	524
5.4.1.11. Gana.....	528
5.4.1.12. Gambiya	532
5.4.1.13. Fildişi Sahili.....	535
5.4.1.14. Burkina Faso.....	539
5.5. Orta Afrika Çatışmaları	544
5.5.1. Yatay Analiz.....	544
5.5.1.1. Angola.....	545
5.5.1.2. Çad	550
5.5.1.3. Demokratik Kongo	561
5.5.1.4. Gabon.....	574
5.5.1.5. Kamerun.....	577
5.5.1.6. Kongo Cumhuriyeti	583
5.5.1.7. Orta Afrika Cumhuriyeti.....	588
5.6. Sonuç	596
6. BÖLÜM: AMERİKA ÇATIŞMALARI BİLİŞSEL ANALİZİ	599
6.1. Güney Amerika Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon	599
6.1.1. Yatay Analiz.....	599
6.1.1.1. Bolivya.....	600
6.1.1.2. Paraguay.....	604

6.1.1.3. Arjantin	610
6.1.1.4. Venezuela	615
6.1.1.5. Kolombiya	621
6.1.1.6. Peru	628
6.1.1.7. Uruguay	634
6.1.1.8. Şili	637
6.1.1.9. Surinam	640
6.2. Kuzey Amerika Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon.....	644
6.2.1. Yatay Analiz.....	644
6.2.1.1. Trinidad ve Tobago	645
6.2.1.2. Panama	648
6.2.1.3. Nikaragua	652
6.2.1.4. Meksika.....	656
6.2.1.5. Küba	660
6.2.1.6. Kosta Rika.....	664
6.2.1.7. Haiti	667
6.2.1.8. Guatemala	673
6.2.1.9. El Salvador.....	679
6.2.1.10. Dominik Cumhuriyeti.....	684
6.2.1.11. Amerika Birleşik Devletleri	688
6.3. Sonuç	693
SONUÇ	696
KAYNAKÇA	702
ÖZ GEÇMİŞ	723

ÖZET

Başlık: Devlet-içi Çatışmaların Karşılaştırmalı Analizi

Yazar: Hayriye Müjde SELÇUK

Danışman: Doç. Dr. Nesrin KENAR

Kabul Tarihi: 25/07/2024 **Sayfa Sayısı:** viii (ön kısım) + 722 (ana kısım)

Çalışmanın amacı 1946-2022 arasında devlet içi çatışmaların karşılaştırmalı analizini yapmaktır. Çalışmada kullanılan Bilişsel evrim teorisi çalışmanın yazarı tarafından çatışmalara uyarlanmıştır. Çalışmada kullanılan veriler devlet içi çatışmaların ele alındığı en kapsamlı veri seti olan Uppsala Conflict Data Program (UCDP)'in verileri üzerinden ele alınmıştır. Çatışmaların bilişsel evrime giden sürecinde her bir bölge ve ülkede yaşanan devlet içi çatışmalar bölgesel düzeyde yatay analiz ve her bir ülke bazında dikey analizle ele alınmış ve bilişsel evrim teorisinin basamakları üzerinden çatışmalara uyarlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: UCDP, Bilişsel Evrim, Devlet İçi Çatışma

ABSTRACT

Title of Thesis: Comparative Analysis of Intra-State Conflicts

Author of Thesis: Hayriye Mjde SELÇUK

Supervisor: Do. Dr. Nesrin KENAR

Accepted Date: 25/07/2024 **Number of Pages:** viii (pre text) + 722 (main body)

The aim of the study is to make a comparative analysis of intra-state conflicts between 1946-2022. Cognitive evolution theory used in the study was adapted to conflicts by the author of the study.

The data used in the study was handled using the data of Uppsala Conflict Data Program (UCDP), which is the most comprehensive data set dealing with intra-state conflicts.

In the process of conflicts leading to cognitive evolution, intra-state conflicts in each region and country were discussed with horizontal analysis at the regional level and vertical analysis on the basis of each country, and were adapted to the conflicts through the steps of the cognitive evolution theory.

Keywords: UCDP, Cognitive Evolution Theory, Armed Intra-State Conflict

GİRİŞ

Tez çalışması, bir sistem teorisyeni olan Adler'in Bilişsel Evrimin Sosyal Teorisi adlı çalışmasında, bilişsel evrimin sistemlerde yarattığı değişimi göstermek amacıyla geliştirdiği bilişsel evrim mekanizmalarını kullanarak, İnşacı-Evrimci bir perspektifle, çatışan gruplarda yaşanan bilişsel dönüşümün, çatışmalarda bir değişim ve dönüşüme yol açtığını ileri sürerek, 1946-2022 arası dönemde tüm devlet içi ve küresel çatışmaların analizini yaparak bu dönüşümü kanıtlamayı hedeflemiştir.

Emmanuel Adler'in geliştirdiği Bilişsel Evrimin Sosyal Teorisi, bilişte yaşanan değişim ve dönüşümün sistemlerde bir dönüşüme yol açtığını savunan, Post-pozitivist perspektifte İnşacı-Evrimci bir teoridir. Tez çalışması, Bilişsel Evrimin Sosyal Teorisi'nin temel argümanlarını kullanarak, çatışmalarında bir sistem olduğu ve gruplarda yaşanan bilişsel bir değişimin çatışmaların seyrine ve dönüşümüne etki ederek, çatışmalarda bir dönüşüm yarattığını kanıtlamak amacıyla çatışmalara uyarlanmıştır.

Evrim teorileri Uluslararası İlişkiler literatüründe çok az kullanım alanı bulmuştur. Evrim konusu kullanım alanı bulunduğu yerlerde Darwinyen ve Pozitivist Teoriler kapsamında kullanılmıştır. Bu bağlamda tez çalışması İnşacı gelenekle çatışmalardaki Bilişsel Evrimi açıklamayı hedeflemekte, devlet-içi çatışmalara Evrimci bakış açısını Post- Pozitivist perspektifte, İnşacı gelenek ve Süreçsel bir teori kapsamında yansıtma amacı taşımaktadır.

Uluslararası İlişkiler uzmanları, evrim kavramını sıklıkla gelişme ya da sadece tarihsel değişim ile eşanlamlı olarak kullanmıştır. Alexander Wendt'in (1999) Evrim Teorisi, uluslararası düzendeki değişimi, sistemsel ve kültürel değişim olarak ele almaktadır. Wendt'in öğrenmeyi açıklayan mekanizma ve süreçleri, bireysel düzeyde öğrenme ve kimlikteki değişimin sistemsel kültürlerde nasıl bir değişime yol açtığına ilişkin tam olarak açıklama sağlamamaktadır.

Tez çalışmasında kullanılan Adler'in Bilişsel Evrimin Sosyal Teorisi uygulamaların benimsenmesini Wendt'in araçları olan taklit, içselleştirme ve sosyalleşmeden değil, uygulama ve uygulama topluluklarına katılmanın doğasıyla açıklayarak Klasik

İnşacılıktan ayrılmaktadır.¹ Bu teoriye göre sosyal düzenler bilişsel olarak üç yapısal - sosyal mekanizma ve dört süreçsel –sosyal mekanizma ile gelişmektedir.

Tez yazarı tarafından Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu olarak ifade edilen çatışmalardaki değişim ve dönüşüm, tüm devlet içi ve küresel çatışmalarda bilişsel bir evrimin varlığını kanıtlamak amacıyla, 1946-2022 arası dönemde tüm devlet içi ve küresel çatışmalara uygulanarak teori ve analiz uygulamasını bütünleştirmeyi hedeflemiştir.

Çatışmaların dönüşümüne etki eden bilişte yaşanan transformasyon, Çatışma Transformasyonu teorisyenlerinden Lederach'ın çatışmaların dönüşümü yaklaşımına lafzi bir benzerlik göstermektedir. Lederach'ın Pozitivist perspektifle kullanmış olduğu çatışmanın şiddetten şiddet içermeyen bir çatışmaya dönüştürüleceği fikri tez çalışması kapsamında ele alınan çatışmalarda bilişsel evrimden kaynaklı yapısal dönüşümden farklıdır. Devlet-içi çatışmaların analizi için kullanılan bu yorum sosyolojik yapısal çalışmalardan farklı olarak, uluslararası ilişkiler inşacı teorileri içinde kalınarak ele alınmıştır.

Tez çalışması devlet-içi çatışmaları birey-devlet ve sistem düzeyinde ele almakta ve bu düzeylerin bir bütün olarak birbirlerini etkilediğini ifade etmektedir. Tez yazarı, hükümet ve hükümet dışı gruplar arasında yaşanan bilişsel düzeyde bir değişim ve dönüşümün çatışmaların dönüşümüne yol açtığını ileri sürmekte ve bu bağlamda makro/ mikro perspektifinden ve bağımlı/bağımsız değişkenlerin kullanıldığı varyans teorilerinden farklı olarak çatışmalarda bir süreç teorisi ortaya koymaktadır.

Tez çalışması devlet-içi çatışmaların analizinde, Adler' in Bilişsel Evrimin Sosyal Teorisinde ele aldığı, bilişte yaşanan bir evrimin sistemi nasıl dönüştürdüğünü açıkladığı adımları kullanarak, çatışan gruplarda yaşanan bilişsel bir değişimin çatışmalarda yarattığı dönüşümü ele almayı amaçlamaktadır.

¹ Alexandre Wendt, *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*, çev. Helin Sarı Ertem (Küre Yayınları, 1999), 250-350.

Bu değişim Lederach'ın ele aldığı şiddetten şiddet içermeyene doğru, ileri veya geri gibi bir yön belirtmeksizin yaşanan değişime işaret etmekte ve bu yönüyle Kuantum Fiziğinde yaşanan son gelişmelerden hareketle çatışmaları açıklamayı hedeflemektedir.

Devlet içi çatışmalar, taraflar arasında sessiz bir süreç sonrası ortaya çıkabilmekte ve bir sonraki çatışma ile arasında uzun bir zaman aralığı barındırabilmektedir. Bir sonraki çatışma bambaşka bir grup ve amaçla ortaya çıkabileceği gibi, aynı gruplar arasında veya aynı amacı barındıran farklı gruplar veya eski gruplardan türeyen yeni gruplar arasında yaşanabilmekte ve farklı jenerasyonları içine alan uzun bir zaman dilimini içerebilmektedir.

Çatışmalarda yaşanan değişim ve dönüşüm, her bir ülkedeki gruplar ve çatışmanın geçtiği zaman dilimi açısından farklılık göstereceğinden teorinin kanıtlanabilmesi amacıyla 2022' ye kadar tüm devlet içi çatışmalar ele alınmıştır. Gruplarda yaşanan bilişsel dönüşümü kanıtlamak amacıyla tezde çatışmalara ilişkin nicel veriler kullanılmaktadır. Bu veriler UCDP verilerinden elde edilen istatistiki değerlerden elde edilmiş ve çalışmanın yazarı tarafından kategorize edilerek teorinin kanıtlanması için kullanılmıştır.

Devlet-içi çatışmalarda yer alan hükümet ve diğer taraflar bir uygulama topluluğu olarak kabul edilmektedir. Uygulama toplulukları kavramı eğitim çalışmaları ve sosyoloji alanında son zamanlarda sık kullanılan bir kavram olmakla birlikte son dönemlerde sosyal teorilerin uluslararası ilişkilerde kullanılmasıyla uluslararası ilişkiler çalışmalarında da kullanılan bir kavram haline gelmiştir.

Tez çalışması devlet-içi çatışmaların bilişsel bir evrim geçirerek değişim ve dönüşüme uğradığını savunmaktadır. Çatışmalarda yaşanan bu değişim ve dönüşümü sağlayan mekanizma geçmişten gelen bilgiler, mitler, inançlar ve öğretiler sistemidir. Bu bilgi, mit, inanç ve öğretiler sistemi geçmişten gelmekte ve bu bilgileri içselleştiren birey ve gruplar tarafından, bazen gelişerek, bazen değişik dönüşerek geleceğe aktarılmaktadır.

Bu birey ve gruplar bir “uygulama topluluğu” olarak hareket etmekte, bu bilgi inanç ve öğretileri geçmişten geleceğe aktarmaktadır. Bu aktarım devlet kurumları, örgüt içi kurallar,yönetmelikler ve kanunlar, alışkanlıklar ve inançlar aracılığıyla yapılmaktadır.

Her bir kanun, yönetmelik, kural ve uygulama bir biliş ve inancı yansıtmaktadır. Bu öğrenilmiş bilgi toplumunda tutulduğu müddetçe geleceğe aktarılmaya devam etmektedir. Aktarımın devam etmesi için, uygulama toplulukları içinde kabul görmesi, tutulması ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermesi gereklidir.

Bu tutum ve aktarım, o tutum, inanış ve öğreti artık yarar sağlamadığı veya yeni edinilen bilgiler kapsamında daha az yarar sağlaması durumunda belli bir eşiğe ulaşıncaya kadar devam etmektedir. Bu noktada istikrar ve değişim eş zamanlı olarak aynı anda bulunmaktadır. İnançlar, bilgiler ve uygulamalar, gelişen toplumsal yaşam, teknolojik buluşlar, “öteki” nin tavır ve tutumlarındaki değişim, yeni bir grubun kurulması, etkili bir liderin söylemleri ile belirli bir eşiğe ulaştığında Berlin Duvarı’nın bir gecede çökmesi gibi yeni bir çatışma, yeni bir grup, yeni bir amaç ile sonuçlanmakta ve böylece çatışma bir dönüşüm geçirmekte ve evrim gerçekleşmektedir.

Yukarıda Bilişsel Evrimin Sosyal Teorisi kapsamında ele alınmış kavramlar tez çalışmasında tüm çatışmalara uyarlanarak Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu adı altında çatışmaların analizinde kullanılmıştır. Bu noktada, her bir örgüt ve çatışmanın yaşandığı hükümet grubu bir uygulama topluluğu olarak kabul edilmiştir. Her bir örgüt veya hükümet sahip olduğu inanış, kanun, yönetmelik, grup içi gelenek, mit gibi bir biliş geçmişten getirmekte ve her bir yeni uygulama ve dönemin getirdiği eklentilerle geleceğe aktarmaktadır.

Bu uygulama topluluklarının, yönetimi ele geçirmek veya toprak elde etmek amacıyla yaptığı çatışmalar, askeri darbeler, birbirine düşman etnik grupların çatışmaları olan negatif uygulamalar ile, diğerinin kötü, yanlış veya kutsal olduğuna ilişkin inançları, kanun, uygulama ve geleneklerle içselleşerek çatışmaların bir parçası olmaktadır.

Bu içselleşme, artık yarar sağlamayan veya daha az yarar sağlayan bir noktaya geldiğinde tutum ve davranış değişmektedir. Bu değişime önemli olaylar etki ettiği gibi, etkili bir liderin yeni söylemlerde bulunması da yol açabilmektedir.

Çatışmaların analizi kapsamında, bu evrimsel dönüşüm teokratik yönetimlerden demokrasiye geçiş veya etnik gruplar arasındaki nefretten, birlikte yaşanabilir bir yönetime geçiş şeklinde yaşanabilmektedir. Aynı şekilde, bir amaç altında çatışan gerilla

grupları, siyasi partilere dönüşebilmekte, birbiri ile birleşebilmekte veya bölünerek bir kısmı çatışmaya devam ederken, diğeri barış imzalayabilmektedir.

Bu bilişsel dönüşüm, çatışmaların seyrinde bir dönüşüm yaratmakta ve totalde sistemin dönüşümünü beraberinde getirmektedir. Çatışmaların sonunda oluşan barış antlaşmalarıyla,yeni devletler oluşabilmekte, çatışan gruplar bir arada yaşamaya devam edebilmektedir. Bu konuda söylenebilecek son söz, bu durumun mutlak olmadığıdır.

Oluşan evrimsel dönüşüm tek boyutlu ve doğrusal bir ilerleme kaydetmek zorunda değildir.Bu değişim ve dönüşüm, tersine bir etkiye sahip olarak, daha kötü sonuçlara yol açabilecek bir değişime neden olabilmektedir.

Tez çalışması, UCDP verilerini kullanarak 1946'dan günümüze her bir çatışmayı ayrı ayrı ele alarak, her bir çatışmanın geçirdiği evrimi/transformasyonu çatışmalardaki kırılma noktalarına odaklanarak çatışmaların da bir bilişsel evrim geçirdiği tezini öne sürmekte ve bu dönüşümle birlikte her bir çatışmanın hem diğer çatışmaları hem de başka devletleri ve sistemi etkilediğini öne sürmektedir.

Araştırmanın Konusu

Çalışma devlet içi ve küresel çatışmalarda, taraflarda, sosyal etkileşimden kaynaklanan bilişteki değişimin, çatışmalarda bilişsel bir evrime yol açtığı tezini ileri sürmektedir. Bu amaçla çalışma, 1946' dan günümüze tüm devlet içi ve küresel çatışmaları ele alarak, çatışmaların geçirdiği bilişsel evrim sürecini, ülkesel, bölgesel ve küresel düzeyde analiz etmektedir.²

Teorik Çerçeve

Çalışma, devlet-içi ve küresel çatışmalarda, çatışmanın taraflarında yaşanan bilişsel değişimin çatışmalarda bilişsel bir evrime yol açtığı ve bu durumun zaman içinde ülkede, bölgede ve sistemdeki çatışmalarda bir değişim yarattığı tezini savunmaktadır. Çalışmanın teorik çerçevesi aşağıdaki gibidir.

² Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi* (Der Yayınları,1989), 9-25

Kavramlar

Bilişsel Evrim; Emmanuel Adler' in bir sistem teorisi ortaya koymak için kullandığı kavram, uygulama toplulukları içinde ve arasında ve bu toplulukların maddi ve sosyal çevresindeki eylemler yoluyla gerçekleşen kolektif bir öğrenme sürecini ifade etmektedir.³

Tez çalışması içinde bilişsel evrim kavramı, bir uygulama topluluğu olarak nitelenen çatışan tarafların, içinde, arasında ve çevrelerindeki eylemler yoluyla kolektif bir öğrenme süreci geçirdiğini, bu sosyal etkileşime bağlı olarak bilişteki değişimin öncelikle uygulama toplulukları içinde bir değişime yol açtığını, uygulama toplulukları içinde yaşanan değişimin çatışmalarda bir değişime yol açtığını ve daha uzun bir süre içinde bu değişimin ülke ve bölge siyasetinde bir değişim ve dönüşüme neden olarak sistemde bir dönüşüm yarattığını ifade etmektedir.

Uygulama Toplulukları; Etienne Wenger' in kullandığı bir kavram olarak uygulama toplulukları, yaptıkları bir şey için bir endişeyi veya tutkuyu paylaşan ve düzenli olarak etkileşime girdikçe nasıl daha iyi yapacaklarını öğrenen bir grup insan olarak tanımlanmaktadır.⁴ İnsan öğreniminin sosyal olduğunu ifade eden tanım, nasıl hayatta kalınacağını öğrenen bir sokak çetesi gibi daha iyi hizmet vermeye çalışan bir grup memuru da içermektedir.

Tez çalışmasında çatışan taraflar bir uygulama topluluğu olarak kabul edilmiştir. Çatışan taraflar çatışmaya neden olan endişe ve tutkuyu paylaştıkları grupları seçmekte, içinde buldukları bu gruplarla ve karşı gruplarla etkileşime girdikçe çatışmalardan kendi çıkarları doğrultusunda nasıl yararlanacaklarını ve mevcut çatışmaları nasıl yönlendireceklerini öğrenmektedir.

Bu gruplar bir hükümetin içinde yer alan bir askeri grup olabileceği gibi, bir halk hareketi, bir etnik grup veya bir ideolojiyi paylaşan gruplar olabilmektedir. Tez çalışmasında

³ Emmanuel Adler, *Word Ordering*, (Cambridge Press, 2019), 1-378

⁴ Etienne Wenger, *Communities of Practice: Learning, Meaning and Identity* (PDF: Cambridge University Press, 1997), 1-336

çatışmanın negatif doğası gereği bu uygulama toplulukları negatif uygulama topluluğu olarak kavramlaştırılmıştır.

Arka Plan Bilgisi; Searle' nın Arka Plan ve Bourdieu' nın habitus kavramına dayanan Arka Plan bilgisi uygulamalar ve uygulayıcıların öznel eğilimleri ve beklentilerini içermektedir.⁵ Bir uygulama topluluğundaki bir uygulayıcının kendi deneyimleri ve bilincini somutlaştıran bilişi diğer uygulayıcıların bilişine bağlıdır ve uygulama toplulukları deneyimlerin, geleceğe ilişkin hayallerin eğilimlerin ve beklentilerin ortaya çıktığı ve yarı kararlı hale geldiği yerlerdir.

Tez çalışmasında kullanılan Arka Plan kavramı, çatışmaların ve çatışan tarafların, çatışmaya neden olan beklenti, eğilim ve eylemlerinin ele alındığı bölümlerdir. Tez çalışmasında bir ülkede yaşanan farklı amaçlı çatışmalara ilişkin arka planlar ve aynı çatışmanın geçirdiği farklı evrelerdeki zaman içinde değişen arka planlar her bir çatışma için ayrı ele alınmıştır. Bu yönüyle Arka Plan bilgisi birçok bilimsel çalışmada kullanılan ve konu ile ilgili tarihsel veya geçmiş bilgisinin ele alındığı Arka Plan bilgisinden farklılık göstermektedir.

Uygulamalar; Uygulamalar bireysel uygulayıcılar ve uygulama toplulukları içinde aktif olarak yayılan, eyleme geçiren, arka plan bilgisi ve söylemleri somutlaştıran sosyal olarak anlamlı kalıplanmış eylemlerdir.

Tez çalışmasında her bir çatışma grubu bir uygulama topluluğu ve bu topluluğun gerçekleştirdiği her bir çatışma bir uygulama olarak tanımlanmıştır. Çatışmanın doğasında var olan yıkıcı unsurlar nedeniyle bu grupların negatif uygulama toplulukları ve bu toplulukların gerçekleştirdikleri eylemler negatif uygulamalar olarak ilgili bölümlerde ele alınmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri

- Çatışan tarafların uygulama toplulukları içinde yaşadıkları bilişsel dönüşüm çatışmalarda bir değişim ve dönüşüme yol açmakta ve bu dönüşüm zaman içinde ülkede, bölgede ve sistemde bir dönüşüme yol açmaktadır.

⁵ John Searle, *The Background*, (PDF: Cambridge University Press, 2012), 3-12

- Çatışmalar içinde buldukları çevre koşullarına bağlı olarak her çevre ve koşulda farklılık gösterebilir.
- Çatışma varyasyonları uzun süre saklı kalabilir ve yeterli bir zaman süreci içerisinde ortaya çıkabilir ve/veya yeni çatışma türlerine dönüşebilir.
- Her bir çatışma içinde bulunduğu çevre ile etkileşerek izlediği yol ve yöntem açısından dönüşüm gösterebilir.

Araştırmanın Varsayımları

- Çatışma analizi inşacı- evrimci paradigma altında yapılmıştır.
- Çatışan taraflar bir negatif uygulama topluluğudur.
- Çatışmalar negatif uygulamalardır ve bu uygulamalar, durumlara göre yaratılan, değişim ve dönüşüm geçiren veya aynen devam eden dinamik, bir sosyal yenilik kaynağıdır.
- Arka plan, birer negatif uygulama topluluğu olarak grupların bilişinde yaşanan dönüşüme ve buna bağlı olarak çatışmaların oluşmasına değişip dönüşmesine imkân veren eğilim, beklenti ve eylemlerdir.
- Aynı çatışmanın aynı şekilde sürekli devam etmesini sağlayan arka plan bilgisi, bir uygulama topluluğu üyelerinin bu tür uygulamaların dayanaklarını kabul etmesine ve uygulamalara devam edip etmeme kararına bağlıdır.
- Bir ülkede yaşanan aynı veya farklı çatışmalara ilişkin farklı arka plan bilgisi vardır. Bu bilgi sadece aktörlerin zihninde değil, uygulamaların kendisinin de mevcuttur.
- Her bir çatışmanın bir sonraki çatışma evresinde gösterdiği değişim, bir dönüşüm eşiği olarak kabul edilmiştir.
- Biliş, sosyal bir olgu olarak ele alınmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Tez çalışması Adler' in sistemlerin evrimini açıklamak için kullandığı Bilişsel Evrimin Sosyal Teorisini, çatışan gruplarda yaşanan bilişsel değişim ve dönüşümün, çatışmalarda

bilişsel bir evrime neden olarak, çatışmalardaki değişim ve dönüşümün varlığını açıklamak için kullanmıştır.

Sistemlerden farklı olarak çatışmalarda, taraflardan biri hükümet diğeri hükümet dışı gruplardan oluşan farklı düzeydeki aktörler bir araya gelmektedir. Çatışmalara karışan dış ülkelerin varlığı, farklı etnik, dini ve ideolojilerle bir araya gelen grupların farklı amaçları bulunmaktadır. Çatışmaların yaşandığı ülkelerin farklı ekonomik ve sosyal yapısı, iklim, yer altı, yer üstü kaynakları, ekonomik düzeyleri ve yönetim şekilleri gibi farklılıklar çatışmaların farklı nedenlerle ortaya çıkmasına ve farklı yönlerde ilerlemesine neden olmaktadır.

Bütün bu özellikler çatışmaların evrimini sistemlerin evriminden farklılaştırmaktadır. Bu nedenle tez çalışması, Bilişsel Evrim Teorisinin temel argümanlarını kullanarak teoriyi çatışmaların özelliklerini dikkate alarak, yorumlamış ve aşağıdaki gibi yeniden düzenlemiş ve Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu olarak isimlendirmiştir. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu üç yapısal dört süreçsel sosyal mekanizma ile gerçekleşmektedir.

Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu aşağıda ele alınan üç yapısal mekanizma ile gerçekleşebilmektedir;

- Gruplar, geçmişten gelen tecrübeler geleceğe yönelik beklentiler ve algılar ile oluşan arka plan bilgisini kendi grupları içinde yaşadıkları müzakere ve çekişme ile oluşan öğrenme süreçleri ile birleştirerek, yeni bir uygulama ve/veya çatışma alanına geçerler.

Devlet içinde kurum ve kuruluşlarda bulunan uygulama toplulukları da, uygulamaların ve normatif bilginin yayılmasına yardımcı olmaktadır. Kurum ve kuruluşlar, bir kez kurulduktan sonra uygulama alanlarıdır ve yeni toplumsal düzenleri temel alan yeni uygulamalar ve bilgiler üretir.

Bu nedenle, kurum, kuruluş ve gruplar arasında uygulamaların yayılması ile ortaya çıkan, amaçlanan, istenen ve istenmeyen sonuçlar çatışmaların dönüşümüne veya meta stabilitesinin korunmasına etki edebilen süreçlerdir.⁶

⁶ Adler, *Word Ordering*, 11. Adler' in sosyal düzenlerin evrimine ilişkin ilk sosyal mekanizması; Uygulama

- Hükümet uygulamalarından rahatsızlık duyan gruplar ve/veya grup oluşumlarından rahatsızlık duyan hükümet içindeki gruplar, rahatsızlığa neden olan eğilim ve beklentilerden oluşan arka plan bilgisini uygulamaları ve/veya çatışmaları gelecekteki uygulayıcılara aktarmaktadır.

Hükümet ve gruplar arasında yaşanan anlaşmazlıklar gibi, grup içinde yaşanan anlaşmazlıklarla, bu gruplar ana gruptan ayrılarak kendi uygulama ve eylemlerini farklı yöntemlerle sürdürebilmekte ve geleceğe aktarabilmektedir. Bazen bu ayrılan gruplar birbiri ile çatışabilmekte, gelecekte tekrar birleşebilmekte veya birlikte yepyeni bir grup kurabilmektedir.⁷

- Gruplar içinde veya hükümette yeni bir aktör veya bir organizasyonun varlığına bağlı olarak değişen arka plan bilgisi ve uygulamalar nedeniyle çatışmalar evrilebilmektedir. Çatışmalarda grupların zaman içinde, çatışmalarda yenilmeleri veya dağılmaları nedeniyle ortadan kayboldukları, daha sonra başka bir söylem veya başka bir grupla birleşerek yeni uygulamalar ve yeni söylemlerle, yeni bir aktör olarak tekrar ortaya çıktıkları görülmektedir. Yeni bir kimlikle tekrar ortaya çıkan bu gruplar, yeni yöntemler benimseyebilecekleri gibi eski yöntemlerin yeni bir versiyonunu da geliştirebilmektedir.

Devlet içinde darbeler veya seçimlerle değişen politik aktörler, yeni politikalar ve yeni uygulamalarla, gruplarla yaptıkları çatışmaların tarzını değiştirebilmekte, bu durum barış antlaşmalarına kadar giden bir sürece yol açabilmekte, yeni bir aktör olarak teknolojik gelişmeler ve çatışmalara katılan dış aktörlerin varlığı ile çatışmalar daha yıkıcı süreçlere evrilebilmektedir.⁸

Çatışmalarda bilişsel evrim dört süreçsel – sosyal mekanizma ile evrilmektedir;

topluluklarının yaşanan müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme süreçlerinin kurucu etkileri sonucunda, dönüştürülmüş arka plan bilgisi ve yeni uygulama alanları ile sonuçlandığında geliştikleridir.

⁷ Adler, *Word Ordering*, 11. Adler' in sosyal düzenlerin evrimine ilişkin ikinci sosyal mekanizması; uygulama topluluklarının rekabet halindeki uygulama topluluklarına karşı tercihen kendilerini kurdukları ve seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisinin gelecekteki uygulayıcılara aktarıldığı zamandır.

⁸ Adler, *Word Ordering*, 11. Adler' in sosyal düzenlerin evrimine ilişkin üçüncü sosyal mekanizması; Uluslararası sosyal düzenler, yeni sosyal aktörlerin icadı ve/veya bir tür siyasi varlığın ve organizasyonun bir başkasıyla değiştirilmesi sonucunda arka plan bilgisi ve uygulamalar üzerindeki etkiler nedeniyle gelişebilir; Aktörler, uygulamalar yoluyla, kimlikler ini oluşturan bilgiyi yeniden üretirler, böylece istikrarlı bir akış içinde bir toplumsal düzeni sürdürürler.

- Çatışmalardaki tarafların, ekonomik, politik ve sosyal beklentilerine yönelik değişiklikler çatışan grupların uygulamalarındaki değişiklik ve istikrarı beraberinde getirmektedir. Beklentilerin yönü eski yöntem ve uygulamaların devamını gerekli kılabılırken, küresel aktörlerin desteğine olan güven, çatışmalarda zengin kaynakların ele geçirilmesi ve bu ihtimallerin varlığı ile oluşan maddi güç ve teknolojideki yeni gelişmeler uygulamalarda değişimi getirebilir.⁹
- Tez kapsamında bir diğer uygulama topluluğu olarak kabul edilen çatışma çözümü gruplarının yaklaşımları, devletlerde demokrasi veya diktatörlük gibi yönetim sistemlerine geçiş, medyanın yeni bir güç olarak rolü, teknolojik değişiklikler, küresel aktörlerin rolü veya sistemdeki önemli olaylar veya doğal afetler çatışan gruplarda öğrenme, müzakere ve itiraz süreçlerini şekillendirmektedir.¹⁰
- Gruplar arasında yaşanan çatışmaların ve bu çatışmalara ilişkin arka plan bilgisinin değişimini sağlayan faillerdeki düşünümsellik ve yargının varlığıdır. Çatışma çözümü gruplarının girişimleri, devlet ve küresel aktörlerin taraflara yaklaşımı, çatışmaların kaybedilmesi veya çatışmanın uzamasının artan maliyeti veya zafere yakın olma gibi durumların yaşanması, etkili liderlerin söylem ve davranışları, failerin düşünümselliği ve yargısını etkileyerek çatışmaların arka plan bilgisini ve uygulamalardaki değişimi etkilemektedir.¹¹
- Uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır. Bu duruma bağlı olarak, çatışma çözümü grupları, uygun yaklaşım ve yöntemleri ile barışın gerçekleşmesinde önemli roller oynayabileceği gibi, yetenekli liderler kin ve nefret söylemlerini artırarak çatışmaların büyümesine yol açabilir.

⁹ Adler, *Word Ordering*, 12. Adler' in sosyal düzenlerin evrimine ilişkin ilk süreçsel sosyal mekanizması; Eğilimlerin, beklentilerin ve dolayısıyla pratik aklın uygulamaya dayalı değişiklikleri ve istikrarı vardır.

¹⁰ Adler, *Word Ordering*, 12, Adler' in sosyal düzenlerin evrimine ilişkin ikinci süreçsel sosyal mekanizması; Uygulama toplulukları içinde yer alan, dinamik olarak uygulama topluluklarını ve sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler vardır.

¹¹ Adler, *Word Ordering*, 12. Adler' in sosyal düzenlerin evrimine ilişkin üçüncü süreçsel sosyal mekanizması; Uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisini değiştirmek için gerekli olan failerin düşünümselliği ve yargısı vardır.

Çatışan gruplar medya aracılığı ile dile getirdikleri çeşitli söylemler veya eylemlerle çevrelerini etkileyebilmekte, yeni üyeler ve/veya kitleler üzerinde etkisini artırabilmekte veya kaybedebilmektedir. ¹²

Yukarıda çatışmaların dönüşümünde rol oynayan sosyal mekanizmaların tümü içsel olarak birbiri ile ilişkilidir.

Yukarıda ele alınan yapısal ve süreçsel mekanizmalar gruplarda yaşanan bilişteki değişimin çatışmalarda zaman içinde bir değişim ve dönüşümün gerçekleşmesine yol açtığı mekanizmalar olarak ele alınmaktadır. Uygulama toplulukları içinde bireysel düzeyde öğrenme, bireylerin çatışmalarda taraf seçme ve uygulamaya dahil olma yeteneklerini, uygulamaya neden katıldıklarına ilişkin algı düzeyine ulaşma ve bu düzeyi çevresine eylemler yoluyla aktarma sürecini ifade etmektedir.

Uygulama toplulukları bildiklerini uygulayan faillerin toplamı olduğundan, çatışan tarafları temsil eden uygulama topluluklarının yerleşik hale geldiği örgütler ve yönetimler tarafından uygulamaların aktif bir şekilde yayılması, uygulamaların devam etmesini veya değiştirilmesini teşvik etmekte ve böylece çatışmada izlenen yol yöntemler devam etmekte veya değişmektedir.

Faillerin eğilim ve beklentilere dayalı değişiklikler, topluluklar içinde öğrenme, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler ve bu süreçlere bağlı olarak uygulamalar ve arka plan bilgisinin değişiminde faillerin düşünümelliği, yargısı ve sosyal ve maddi çevreleri etkileme kapasiteleri vardır. Bu durumlara bağlı olarak çatışmalar daha geniş çevrelere yayılmaktadır. Bu durum mevcut uygulamalar ve arka plan bilgisinin hayatta kalmasına yönelik eğilimleri artırmakta, böylece durum istikrara işaret ederken, tersi dönüşümü oluşturmaktadır

Tez çalışması, her bir çatışmada yaşanan bilişsel değişim ve dönüşümü kanıtlamak için aşağıdaki yöntemi izlemiştir.

¹² Adler, *Word Ordering*, 12. Adler' in sosyal düzenlerin evrimine ilişkin dördüncü süreçsel sosyal mekanizması; Uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.

1- Çalışma, Yatay Analiz ve Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu olarak iki bölüme ayrılmıştır. Yatay Analiz bölümünde çatışmalar, UCDP verileri kapsamında beş bölgeye ayrılmış ve çatışmanın gerçekleştiği ülke toprakları içinde ilgili ülke başlığı altında ele alınmıştır. Çatışmalarda bilişsel evrimini açıklayan bölüm dört alt bölümden oluşmaktadır.

2- Çalışmada her bir bölge için, çatışmaların gerçekleştiği ülkelerde yaşanan çatışmalarla ilgili sayısal verileri karşılaştırmak amacıyla yatay bir analiz yapılmıştır.

Yatay Analiz, her bir bölgede çatışma yaşanan devletleri, devletlerde yaşanan çatışma sayısını, yoğunluk düzeyini, türünü ele almakta ve çatışma yaşanan bölgeler ve bölgelerde çatışma yaşanan ülkeler arasında bir karşılaştırma yapmayı sağlamaktadır.

3- Her bir bölgede, devlet içi çatışmaların yaşandığı ülkelerde, yaşanan çatışma sayılarını ve özelliklerini göstermek amacıyla dikey Analiz yapılmıştır. Dikey Analiz, 1946' dan 2022' ye kadar bir ülkede yaşanan tüm çatışmaları tarih sırasıyla ele almakta, kaç adet çatışmanın gerçekleştiğini, çatışmalara hangi grupların katıldığını, zaman içinde gruplar ve çatışmalara ilişkin değişimi göstermekte ve ülkeler arası çatışmalarla ilgili kıyaslama yapma imkanı sağlamaktadır.

4- Çatışmaların Transformasyonu olarak ele alınan ve çatışmalardaki bilişsel evrimi göstermeyi amaçlayan bölüm Uygulama Toplulukları, Arka Plan Bilgisi, Negatif Uygulama Alanı ve Çatışmalarda Bilişsel Transformasyon olarak dört bölümde ele alınmıştır.

5- Uygulama Toplulukları olarak çatışma grupları ilgili ülkede hangi çatışma gruplarının bulunduğunu bu grupların hangi yıllarda hükümetle eylem gerçekleştirdiğini, birleştiği ve/veya ayrıştığı grupları ele almaktadır.

6- Çatışmaların arka plan bilgisi, bir ülkede 1946' dan 2022' ye kadar tarih sırasına göre gerçekleşen çatışmalarda yer alan grupların, oluşum nedenleri, grupların beklenti ve eylemlerinin oluşma nedenleri, ülkedeki hükümet yapısı ve gruplarla yapılan çatışma nedenleri ele alınmıştır. Bu bölüm bir tarih sırasına göre bütünsel olarak çatışmalardaki geçişi görmek amacıyla yapılmıştır, birçok çalışmada yer alan arka plan adı altında ele

alınan çatışmaların kısa özetini içermez. Çatışmalara dışardan katılan gruplara ve/veya hükümete destek veren ülkeler de bu bölümde ele alınmıştır.

7- Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar bölümünde bir ülkede yapılan çatışmalar, tez yazarı tarafından türlere ayrılmıştır. Bu bölüm her bir tür içinde kaç çatışmanın hangi arka plan çerçevesinde yaşandığını ele almaktadır. Böylece bir ülkede bir tür içinde 1946'dan 2022' ye kadar hangi tür çatışmaların gerçekleştiğini ve bu çatışma türleri arasında her bir tür için nasıl bir dönüşümün yaşandığını ele almaktadır.

8- Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu bölümü, yukarda ele alınan teorinin adımları doğrultusunda, diğer üç bölümün verilerine dayanarak çatışmalardaki bilişsel dönüşümü kanıtlamaya çalışmaktadır. Çatışmalarda her bir çatışma türü için, bir sonraki çatışma grubu veya aynı çatışma grubunun yönteminde veya amacında yaşanan değişim veya tarihsel olarak bir çatışma türünden diğerine değişim bir evrim eşiği kabul edilmiştir. Her bir çatışma teoride ele alınan dönüşüm mekanizmalarıyla ilgili bölümde açıklanmıştır. Çatışmalarda Bilişsel dönüşüm her bir çatışma ve ülke için farklılık göstermekte ve ilgili çatışmaya ilişkin açıklamalarda yer almaktadır.

Araştırmanın Kapsamı

Çalışma, çatışmalarda yaşanan bilişsel transformasyonu kanıtlamak amacıyla 1946' dan 2022' ye kadar yaşanan tüm devlet içi ve küresel çatışmaları ele alarak analiz etmektedir.

Verilerin Toplanması

Devlet içi ve küresel çatışmalarla ilgili istatistiksel verilerin yer aldığı gelişmiş veri tabanları bulunmaktadır. Tez çalışması UCDP veri tabanı yardımıyla 1946' dan 2022' ye kadar tüm çatışmalara ilişkin istatistiksel verileri kullanarak, tezini kanıtlamak amacıyla çalışmaktadır.

Tez çalışması bu istatistiksel verilerin yardımıyla, mevcut devlet içi ve küresel çatışmalara, bu çatışmalarda yer alan gruplara, çatışmaların nedenleri ve yoğunluk derecelerine ulaşmaktadır. Veri setlerinin geniş bilgi sağlayan yapısı kapsam olarak geniş böyle bir çalışmanın yapılmasına imkân sağlamaktadır.

Bilişsel evrimde ele alınması gereken, çatışmalara ilişkin arka plan bilgisi için veri tabanlarından gelen bilgilere ek olarak tek bir çatışmayı veya karşılaştırmalı birkaç çatışmayı açıklayan örnek olay incelemeleri, belirli bir konu etrafında anahtar sorular ve/veya düşünceler sunan çalışmalar, metod ve genel çerçeveler sunan çalışmaların farklı yaklaşımlarından yararlanılmıştır.

Çatışma Türleri

Tez çalışması UCDP verilerine paralel olarak çatışmaları; bir tarafı hükümet ve diğer tarafı devlet dışı bir örgüt olan devlet-içi çatışmalar ve devlet içi çatışmalara dış devlet katılımının yaşandığı küresel çatışma olarak iki sınıfta ele almaktadır.

Çatışma Yeri

Çatışmaların meydana geldiği yer, UCDP verilerinde beş ayrı bölgeye ayrılmıştır. Tez çalışması UCDP'nin bu ayırımına paralel olarak devlet içi ve küresel çatışmaları beş ayrı bölgeye ayırmıştır. Çatışmalardaki bilişsel evrimin ülkesel, bölgesel ve küresel düzeyde analizini yapabilmek için çalışma bu bölgeleri alt bölgelere ayırarak incelemiştir. Bu ayırım aşağıdaki gibidir. a) Avrupa b) Asya c) Ortadoğu d) Afrika e) Amerika

Çalışmanın Sınırları

Tez çalışması kullanmış olduğu UCDP veri setinin bilgilerine paralel olarak 25-999 ölüm eşiği kriterini düşük yoğunluklu, en az 1000 ölüm yaşanmış çatışmaları yüksek yoğunluklu olarak sınıflandırılmıştır. 25 ölüm sayısının altında kalan çatışmalar UCDP verileri ile uyumlu olacak şekilde devlet-içi çatışma kapsamına alınmamıştır.

1946-2022 arasında yaşanan yukarıda ele alınan kriter kapsamında tüm devlet içi ve küresel çatışmalar tez çalışmasına dahil edilmiştir.

Literatür Taraması

Çatışma çözümü çok disiplinli, çok kültürlü, çok düzeyli ve çok yöntemli ve birçok farklı teorinin kullanıldığı bir alan olması sebebiyle literatür taraması bu sınıflandırma kapsamında yapılmıştır.¹³

¹³ Dennis Sandole-İngrid Sandole, "Epilogue: implications for theory, research, practice and teaching",

- Çok Disiplinli

Birçok farklı disiplin kendi çalışma konusu etrafında çatışma çözümü alanına katkı sağlamıştır.

İç savaşlar içinde yaşadıkları toplumları şekillendirmekte ve toplumsal alt akımlar tarafından şekillendirilmektedir. Bu açıdan sosyolojik çalışmalar iç savaş ve toplum arasındaki etkileşimle ilgili teorik ve ampirik çalışmalar yapmışlardır.¹⁴

Amaç iç savaşlarda ortaya çıkan hem şiddetli çatışmanın hem de dayanışmanın yoğun sosyal eylemin ve tarihsel beklenmedik durumların bir ürünü olduğunu göstermek olmuştur. Daha spesifik olarak politik ve tarihsel sosyologlar dört farklı alanda etki yaratmıştır; Devlet oluşumu, devrimci ayaklanmalar ve iç savaşların birbirine bağlılığı, Devletlerarası savaş dinamikleri için bölgeciliğin önemi, Yeni savaş tartışmalarının sosyolojik önemi ve İç savaşlar, isyanlar ve terörizm arasındaki mikro sosyolojik ilişkiler.

Günümüzde etnik parametreleri belirleyen süreçte makro-sosyolojik çalışmalar, devlet aygıtları, ulusal ideolojiler ve iç savaşlar arasında karmaşık karşılıklı bağımlılığı aydınlatmada faydalı olmaktadır. Ancak bu yaklaşımlar mikro sosyolojik dinamikleri ve failin şiddetli çatışmalarda oynadığı rolü ihmal ettiği için eleştirilmektedir.

Antropolojik Yaklaşımlar, iç savaşı toplumun bir parçası olarak görmekte, olağanüstü bir durumdan ziyade normal bir durum olarak algılamaktadır.

1980'lerde antropologlar arasında üç faktöründe iç savaşlarda rol oynayabileceği ve savaş araştırmalarının toplum yaşamı çalışmalarından ayrı olarak değerlendirilemeyeceği konusunda fikir birliğine varılmıştır. Savaş bir istisna olmaktan çok tekrar eden bir aşamadır, bir savaş-barış sürekliliği vardır ve odaklanılması gereken konu savaş ve barış arasındaki aşamaların değişimi olmuştur.¹⁵

Handbook of Conflict Analysis and Resolution, der. Dennis Sandole, (Routledge,2009), 531-535.

¹⁴ Sinisa Malesevic -Niall O Dochartaigh, "Sociological Approaches", *Handbook of Civil Wars*, der. Edward Newman, (Routledge, 2014), 54-63

¹⁵ Paul Richards, "Anthropological and Ethnographic Approaches", *Handbook of Civil Wars*, der. Edward Newman, (Routledge, 2014), 41-51.

İç savaş çalışmaları alanı, çatışmanın itici gücü olarak etnik köken ve dine büyük önem vermektedir. Etnisite ve din antropolojik terimler olarak epifenomenlere (daha derinlere yerleşmiş nedenlerin semptomlarına) atıfta bulunmaktadır.

Savaşın etnografisi, silahlı çatışmanın toplumsal arka planını belgeleyen, nedensel eylemlerin daha geniş bir tarih ve kurum bağlamına yerleştirildiği bir disiplindir. Ancak, disiplin, istatistiksel standartlara dayalı testler ve kanıt sunmada daha az başarılı olmuştur.

Sosyal Psikolojinin ilk kavramları 19. yy' da Almanya' da Wund ve Fransa' da Le Bon' un kitle psikolojisi konusunda yaptığı çalışmalarda ortaya konmuştur.¹⁶

20. yy başlarında Darwin'in evrim teorisinden etkilenen McDougall evrimsel psikolojiyi destekleyerek Sosyal Psikolojinin bir bilimsel araştırma dalı olması gerektiğini savunmuştur. Teori, toplumların medeniyet düzeylerine göre insan eylemlerinin biyolojik olarak önceden programlı dürtülerinin kurallarla kontrol altına alınabileceğini öngörmektedir.

1980 ve 1990'lar da Sosyal İnşacılık ve eleştirel psikoloji altında insan düşüncesi, zihin, dil gibi temel kavramları ele alan söylem ve söylemsel psikoloji gelişmiş, bilginin zamana gömülü ve siyasi olduğu konuşulmuş, Parker, Potter, Edwards'ın öncü çalışmalarıyla söylem analizi ve söylemsel psikoloji çalışmaları başlamıştır.

Uluslararası hukuk, Uluslararası hukuk, zorunlu olarak, herhangi bir yasal çatışma çözme mekanizmasının temel bir bileşeni olan temel kuralları, yerel sistemler gibi, küresel yasal süreçleri, içinde kuralların geliştiği ve tartışıldığı, değerlendirildiği ve uluslararası anlaşmazlıklara uygulandığı usul alanlarını içermektedir.¹⁷

Yasal norm ve süreç sistemi, savaşı tamamen ortadan kaldıramaz. Hukuk ve yasal sürecin bu şiddet biçimini düzenlemeyi amaçladığı en az üç farklı yol; güç kullanımının düzenlenmesi, savaş koşullarının düzenlenmesi ve son zamanlarda, hukuka aykırı bir savaş başlatanlara veya düşmanlık sırasında suç işleyenlere cezai sorumluluk

¹⁶ Herbert Kelman, "A social-psychological approach to conflict analysis and resolution", *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*, der. Dennis Sandole (Routledge, 2009), 170-184.

¹⁷ Michelle Gallant, "Law and legal processes in resolving international conflicts", *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*, der. Dennis Sandole, (Routledge, 2009), 396-407.

yüklemesidir. Hukuk ve yasal süreç, uluslararası çatışmanın çözümünü şekillendirmekte, uluslararası tartışmalar ve müzakereler için düzenli olarak analitik bağlam sağlamaktadır.

Uluslararası İlişkiler, Uluslararası ilişkilerde üç klasik yaklaşım 20. yüzyılda yayılmış ve uluslararası güvenlik ve çatışma çözümü düşüncelerine etki etmiştir.

Realizmde devlet ilişkilerinin anarşik doğası gereği, çatışan devletlerin çıkarlarının savaşa yol açma olasılığı her zaman vardır. Açık çatışmanın olmadığı dönemler, çatışmayı gerektirebilecek hassas güç dengeleri barındırır veya hegemonik kontrol uygulamalarıdır.

Liberalizm de Barış, daha yüksek ekonomik karşılıklı bağımlılık, paylaşılan insan hakları değerleri (örneğin demokrasi) ve kolektif güvenlik yoluyla sağlanır, çatışmadan kaçınmanın gereklilikleri kurumsallaşmış iş birliği, paylaşılan normlar ve ekonomik karşılıklı bağımlılıktır.

Marksizm esas olarak boyun eğdirilmiş sınıfların elverişsiz ekonomik koşullarıyla ilgilenir. Güç ilişkilerinin dönüşümünü barışçıl bir şekilde gerçekleştirmek zor olduğundan, çatışma daha adil bir ekonomik ilişki elde etmek için gerekli bir araçtır. Bu gelenekteki klasik referanslar Karl Marx ve Friedrich Engels ' dir.

Nükleer tehdit karşısında korku ve aciliyet duygusu akademik düşüncede önemli gelişmelere yol açmıştır. Davranışçılık, çatışmaların nasıl inceleneceği üzerinde etkiye sahipken, Savaşın nedenlerini belirlemek için üç analiz düzeyi (birey, ulusal devlet ve uluslararası sistem) kavramsallaştırılmıştır.

1970'lerin sonuna kadar ve süper güç rekabeti sona erme de, savaş riski önemli ölçüde azalmış gerçek çatışmaların müzakere edilmesi için sistematik olarak problem çözme yaklaşımları kullanmıştır.

1970'ler ve 1980'lerdeki iki önemli gelişme, Neorealizme karşı Neoliberalizm tartışması ve Marksist-Leninist kaynaklı bağımlılık teorisinin gelişmesidir.¹⁸

¹⁸ Ricardo Sousa, "The Context of Conflict Resolution", *Research Gate*, 2018.(Erişim 12.02.2022)

Neorealistler, devletlerin rekabetçi bir sistemde hayatta kalmalarına odaklanmaları gerektiğini düşünürken, Neoliberaler iş birliğinin ve yeni aktörlerin, uluslararası bağımlılığın, küreselleşmenin ve uluslararası kurumların önemini vurgulamıştır.

Bağımlılık teorisi, dekolonizasyon sürecinin bir ürünü olarak Güney'in gelişimini engelleyen şeyin, sanayileşmiş ülkelerle (Küresel Kuzey) eşitsiz ve adaletsiz ekonomik ilişkilerin yapısındaki kilitli konumu olduğunu düşünmektedir.

Gorbaçov, küresel sorunları çözmek için bir dizi ortak ve ahlaki ilkelerde somutlaşan uluslararası ilişkilerdeki "Yeni düşünce" yi benimsemiştir. "Yeni Düşünce", Barış araştırmalarından gelen Saldırgan Olmayan Savunma fikirleriyle bağlantılıdır. Yeni politikanın bir sonucu olarak, silahların kontrolü konusundaki müzakereler, daha verimli hale gelmiş aynı zamanda arabuluculuğa ilginin artmasına neden olan Soğuk Savaş vekâlet çözümüne de kapıyı açmıştır.

1980'lerin ortalarından itibaren, akademik teori ile pratiği birbirine bağlayan daha sistematik bir arabuluculuk analizi olan Track I ve Track II diplomasisinin kavramsallaştırmasındaki gelişmeler ortaya çıkmıştır. Track I diplomasi, profesyonel diplomatlar tarafından hükümetler arasında yapılan resmi diplomasi. Track II diplomasi, profesyonel devlet dışı aktörlerin resmi olmayan etkileşimleri ve müdahalelerini içeren Track I diplomasisini tamamlayan bir çatışma çözme mekanizması olarak tanımlanmıştır.

Sosyal dönüşüme yönelik pragmatik yaklaşım, sonraki on yıllarda dünya çapında sosyal hareketlere ilham vermiştir. 1980'lerde, savaş ve barış araştırmalarına yönelik standart yaklaşımlar, yalnızca çalışılan şeyin kavramsallaştırılması değil, aynı zamanda nasıl çalışıldığı konusunu da sorgulamıştır. 1980'lerde Feminist teori, toplumsal cinsiyet inşası nedeniyle kadınların savaşa ilişkin farklı bakış açılarına nasıl sahip olduklarını incelemek için ortaya çıkmıştır.

Dilbilim çalışmaları, dilin ve referans nesnenin söylemsel temsilinin önemini vurgularken, Postyapısalcılık, pozitivizmin en aşırı reddini oluşturmuştur. Derrida 'nın yapı sökümünden türetilen post modern postyapısalcılık, metnin dışında hakikat için hiçbir aşkın zemin olmadığını savunmuştur. Postyapısalcılık için, tüm fenomenler

yalnızca söylemsel bir temsil yoluyla var olur ve “Öteki” kimliğinin oluşumunu güç ilişkileri belirlemektedir.

1991'de Soğuk Savaş'ın sona ermesi, uluslararası siyasetin yeni kavramsallaştırmaları için olanaklar açmış, insan hakları, demokrasi ve Liberalizmi çok taraflı çatışma çözümü ile birleştiren "pragmatik bir idealizm" oluşturmuştur.

Yaklaşımların kapsamlılığı, çatışmaya çok boyutlu bir yaklaşımı benimseyen Çatışma Çözümüne de yansımıştır, Çatışma Çözümü düşüncesi ve uygulaması: çatışmanın artan karmaşıklığı, aktörler arasındaki asimetri sorunları, kültürel ve dini çeşitlilik ve çatışma inatçılığına odaklanmıştır.

Rasyonalist yaklaşımlar, aktörlerin davranışlarını açıklayan sebep ve sonuç mekanizmaları gibi rasyonel seçim teorisini kullanmıştır. Reflectivist yaklaşımlar, kararların bağlama bağlı olduğunu ve aktörlerin tercihlerinin zaman ve mekâna göre değişen değerler, normlar ve fikirler tarafından belirlendiği için sabit olmadığını vurgulamıştır.

Çatışma Çözümü içinde, 1990'lardan sonra, insanlığa ve yerel düzeyden küresel düzeye kadar çatışmayı ele almaya odaklanan kozmopolit çatışma çözümü yaklaşımı gibi yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Çatışma çözümünde kabul edilen paradigma, katılımcı/işbirlikçi paradigmadır. Çatışma Çözümü siyasi problem çözme veya arabuluculuk süreçlerinde, araştırmacının rolünü uygulayıcının rolüyle birleştiren uygulaması nedeniyle diğer yaklaşımlardan farklıdır.

20. yüzyılda barış ve çatışma çalışmalarına yönelik Newtoncu yaklaşım, barış ve çatışma olgusunu anlamamıza ve ele almamıza önemli ölçüde katkıda bulunmuştur ancak yüzyılın sonlarında sosyal bilimlerde yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Karmaşıklık Teorisi, Newtoncu dünya görüşünün makinenin saat gibi işleyişinin yerini, bir sistemde olduğu gibi, ayrı parçalar tarafından değil, ayrı birimleri arasındaki ilişkilerden oluşturulan birleşik bir bütün tarafından belirlenen organik, bütünsel ve ekolojik bir dünya görüşü ile değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.

Sistemler ise organizmalara benzerdir, büyürler ve süreç odaklıdır. Sistemler, tanımlanmış özerklik sınırları içinde döngüsel bilgi akışı kalıpları, doğrusal olmayan ara bağlantılar ve kendi kendine organizasyon ile karakterize edilmiştir.

Kuantum Sosyal Teorisi, klasik fizikten ziyade kuantum fiziğine dayanmaktadır. Kuantum Sosyal Teorisi, insan bilincinin ve dolayısıyla insan öznelliğinin makroskobik kuantum mekaniksel bir fenomen olduğunu öne sürer. İnsanlar “yürüyen dalga fonksiyonlarıdır” ve toplumu oluşturan eylemleri de bir kuantum olgusudur. Atom altı seviyedeki kuantum mekanizmalarının özellikleri klasik fizikten farklıdır: fenomenler birbirine karışmıştır; çelişkili özelliklere sahip olabilirler.

Pozitivizm, insanın, bilinci hesaba katmadan nesnel olarak incelenebilen, deterministik, kanunla yönetilen bir davranışa sahip bir makine olduğunu varsayarken, Post-pozitivistler (yorumlayıcı) makine modelini ve araştırmacının nesnelliğini ve araştırma nesnesini reddederek bilinci merkeze almıştır.

Bununla birlikte, zihinsel bir olgunun fiziksel olmadığını ve zihin (bilinç) ile beden (beyin) arasında bir ayrım olduğunu varsayan klasik Kartezyen zihin ve beden ikiliğini kabul ederler. Wendt'in in bir Kuantum Sosyal Teorisi Sosyal İnşacılık ve sosyal bilimlere yeniden formüle etme çabası içindedir.

- Çok kültürlülük

Çatışma çözümünde baskın erkek, orta sınıf, beyaz, Avrupa –Amerikan, erkek, perspektifi vardır. Yakın zamana kadar göz ardı edilmiş olmasına rağmen, batılı olmayan ülkelerin ve kültürlerin etkisi giderek artan bir şekilde çatışma çözümünde görünür hale gelmektedir.¹⁹

Küresel değişimler Çatışma çözümünde çok kültürlü bir yaklaşımın önemini göstermektedir. Batılı olmayan kültürlerde çatışmalara ilişkin algının anlaşılmasının çatışmaların çözümüne yarar sağlayacağına ve çatışma çözümünün çok kültürlü bir forma kavuşmasının önemine daha fazla vurgu yapılmaktadır.²⁰

¹⁹ Paul Pederson, “Multicultural Conflict Resolution”, *Handbook of Conflict Resolution*, ed. Morton Deutsch (Josse-Bass, 2006), 649- 670.

²⁰ Paul Kimmel, “Culture and Conflict”, *Handbook of Conflict Resolution*, ed. Morton Deutsch (Josse-Bass,

- Çok düzeyli

İç savaş üzerindeki mikro çalışmalar, tek bir ülkeyi veya çatışmayı, alt ulusal düzeyde yüksek çözünürlüklü verileri toplayarak ve hem teorik hem de pratik anlayışlar için sonuçlar türeterek analiz eden çalışmalardır.

Mikro çalışmalardaki araştırma soruları, analitik odağı iç savaşların yerel dinamiklerine kaydırmıştır. İç savaş üzerine mikro araştırma, hükümetin, bir isyancı grubun ve sivil nüfustan oluşan aktör üçlüsünü ele almaktadır.²¹

Makro çatışmalar, çatışmaların veya sorunların daha geniş etkilerine eğilmiştir. Toplum, yaş, nüfus, sosyal sınıf, ülkeler ve ekonomiler gibi çatışmaların daha geniş görünümüne odaklanmıştır.

- Çok yöntemli

Çatışma metodolojileri konusunda günümüzde derinleşerek devam eden bir tartışma vardır. Nicel-sistemik-genelleyici; istatistiksel verilerin analizinde gitgide daha karmaşık hale gelmektedir. Nitel-hümanist-söylemsel; bu analiz uygulayıcıları, görünüşte kopyalanamaz ve genelleştirilemez olaylarla daha fazla ikna edicidir.²²

Yöntemlerin kombinasyonu, nicel araştırmacıların ölçüm konularını ele almalarına, aykırı değerleri değerlendirmelerine, büyük-N analizinden çıkarılan değişkenleri tartışmalarına ve ekonometrik modellerle yanlış tahmin edilen vakaların incelenmesine yardımcı olabilmektedir. Benzer şekilde niteliksel araştırmanın istatistiksel bir analiz içinde iç içe geçmesi küçük-N araştırmalarından üretilen hipotezlerin daha katı bir testini sunabilir.

- Çok yönlü Teorik Yaklaşımlar

Çatışma çözümüne yönelik teoriler konusunda, Temel Teoriler, Süreç Teorileri ve Post modern teoriler gibi birçok sınıflandırma bulunmaktadır. Tez çalışması yeni bir çatışma

2006), 625- 649

²¹ Govinda Clayton, "Quantitative and Econometric Methodologies", *Handbook of Civil Wars*, ed. Edward Newman (Routledge, 2014), 28-37

²² Patricia Justino- Tilman Brück, "A Micro Level Perspective on Dynamics of Conflict, Violence", *Micro Level Dynamics of Conflict, Violence, and Development*, ed. Patricia Justino (Oxford University Press, 2013), 3-30

transformasyonu teorisi ortaya koymayı amaçlaması nedeniyle bu bölümde Çatışma Transformasyonuna ilişkin literatürdeki teorilerin temel argümanları ele alınmıştır.

Bu teoriler çatışma dönüşümünün birçok birleşenine ışık tutmaktadır. Ama bu bileşenlerden en önemlisi sosyal yapılar, sosyal yapılar arasındaki doğrudan etkileşim ve insan ilişkileri olmaktadır. Bu nedenle tez çalışması Çatışma Transformasyonu teorileri içinde bilişsel değişimin eksik bir alan oluşturması üzerine Bilişsel Transformasyon konusunu ele almıştır. Yukarıda ele aldığı şekliyle yeni bir teori ve yöntem geliştirmiştir.

Çatışma dönüşümü disiplini, 1980'lerin sonlarında ve 1990'larda kendine özgü bir teoriye, kavramlara, araçlara ve modellere sahip yerleşik bir alan haline gelmiştir fakat alanın kökleri 1990'ların ötesinde çatışma yönetimi ve çatışma çözümü kavramlarına dayanmaktadır.

Çatışma dönüşümü okulu, çatışmaların her zaman bir akış halinde, sürekli bir değişim halinde olduğunu ve amacın çatışmaları toplumsal açıdan yararlı ve yıkıcı olmayan bir şeye dönüştürmek olduğunu ileri sürmektedir. Gene Sharp, Adam Curle, Terrell A. Northrup, Edward Azar, Raimo Vayrynen, David W. Augsburg, Johan Galtung ve John Paul Lederach Çatışma Transformasyonu teorilerinin önde gelen isimleri arasında yer almaktadır.²³

1960'larda Johan Galtung tarafından sunulan çatışma üçgeni yararlı bir analitik araç sağlamıştır. Bir çatışmanın, üçgenin üç köşesi arasında hareket ettiğini göstermektedir; A köşesi çatışma tutumlarına, B çatışma davranışına ve C çatışma veya çelişkinin kendisine (uyumsuzluk) işaret etmektedir. Bu köşelerden herhangi birinde bir çatışma dizisi başlayabilir. Bununla birlikte, dinamikler hala en önemlisidir, yaşam döngülerine sahip çatışmalarda ifade edilmektedir.²⁴

Azar, insan ihtiyaçlarının karşılanmasıyla, siyasi aktörlerin yaptığı seçimlerle ve farklı seçeneklerin nasıl iyi veya kötü çatışma sarmallarına yol açabileceğini öne sürerek çatışma dönüşümü teorisine katkıda bulunmuştur.²⁵

²³ Hugh Miall-Oliver Ramsbotham, “*Contemporary Conflict Resolution*”, (Polity Press, 2011), 193-205.

²⁴ Anton Simeonov, “Bulgaristan’da Azınlığa uygulanan Şiddet; Galtung Barış Modeli Bağlamında bir İnceleme”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Dergisi*, 6/2, (2019).

²⁵ Hugh Miall-Oliver Ramsbotham, *Contemporary Conflict Resolution*, 56-59.

Azar'ın bu katkıları, çatışma çözümüne farklı bir yaklaşım getirmiştir. Bir çatışmanın temeli belirli ihtiyaçların reddi ise, çözüm süreci bu ihtiyaçları tanımlamalıdır.²⁶

Paul Lederach'ın çatışmaların dönüşümü yaklaşımı, bir çatışmanın şiddetten şiddet içermeyen bir çatışmaya dönüştürülebileceği fikri, insan ihtiyaçları teorisinin ötesinde önemli bir kavramsal gelişme olmuştur.

Lederach, "pragmatik" çatışma çözümünü doğrudan reddetmez, bunun yerine daha "bütünsel" bir çerçeveye dahil etmektedir. Amaç, çatışmayı tabandan gelen liderliğin dönüşümü yönlendirdiği orta ve üst düzey liderliklerde tanınma ve katılımın olduğu bir hale dönüştürmektir.²⁷

Lederach, çatışmalara üç farklı bir mercek bakılması gerektiğini öne sürmektedir.

- Acil durumu (içerik) görmek için bir mercek;
- Mevcut sorunların ötesinde, daha derin ilişki kalıplarını (bağlam) görmeye yönelik bir mercek;
- Anlık durumu daha derindeki ilişki kalıplara (ilişkilerin yapısı) bağlayan kavramsal bir çerçeve.

Dolayısıyla çatışma dönüşümü, ilişkilerin içeriğini, bağlamını ve yapısını ele alacak bir çerçeve yaratmayı amaçlamaktadır.

1991'de dönüşüm fikrine dayanan analitik bir çatışma teorisini savunan Vayrynen, çatışmaların dinamik terimlerle nasıl dönüştürüldüğünü anlamının önemli olduğunu vurgulamıştır.

Çatışma teorisinin büyük bir kısmı sorunları, aktörleri ve çıkarları verili olarak kabul eder ve bu temelde aralarındaki çelişkileri hafifletmek veya ortadan kaldırmak için bir çözüm

²⁶ William Zartman-Guy Oliver Faure, "The Dynamics of Escalation and Negotiation", *Escalation and Negotiation in International Conflicts*, ed. William Zartman-Guy Oliver Faure, (Cambridge University Press, 2005), 3-21.

²⁷ John Paul Lederach, *The Little Book of Conflict Transformation* (New York: Good Books, 2014), 1/64.

bulma çabasındadır. Toplumların sosyal, ekonomik ve politik dinamiklerinin bir sonucu olarak sorunlar, aktörler ve çıkarlar zamanla değişmektedir.²⁸

Adam Curle (1971) tarafından kavramsallaştırılan Çatışma İlerleme Modeli, çatışmanın dinamikleri ve ilerleyişinin analizini kolaylaştırmaktadır. Curle' un modeli, çatışmanın asla statik veya doğrusal olmadığı, barışçıl olmayan bir ilişkiden barışçıl bir ilişkiye doğru bir süreklilik boyunca ilerlediği önermesine dayanmaktadır.

Augsburger, çatışma dönüşümüyle ilgili farklı kültürlere odaklanmaktadır. Batılı olmayan kültürlerin çoğunda amacın, anlaşmazlıkların dostane ilişkileri yeniden tesis etmek ve kişisel ilişkilerde uyumu koruyacak şekilde çözmek olduğunu ifade etmiştir.

Gene Sharp'ın "değişim mekanizmaları" (1973), başarılı şiddet içermeyen mücadele vakalarında değişimin elde edildiği bir süreci ele almaktadır. Değişimin dört mekanizması dönüşüm, uyum, şiddet içermeyen baskı ve parçalanmadır.

Tutum değişiklikleri, rakibin gönüllü olarak taviz vermesine neden olur çünkü bunu yapmak doğrudur; bu süreç dönüşüm olarak bilinir. Ancak Sharp, dönüşümün nadiren şiddet içermeyen mücadele sonucunda gerçekleştiğini öne sürmektedir.

Northrup' a göre çatışma çözümü dört varsayıma dayanmaktadır: çatışmanın tarafları rasyoneldir; yanlış algılama, çatışmanın merkezi nedenini oluşturur; çatışma çözümü ilkeleri ortamlarda kişilerarası, kurumsal, ulusal ve uluslararası gibi sosyal ortamlarda geçerlidir ve barışçıl çözüme büyük değer verilmektedir.²⁹

Northrup, çatışma dönüşümü okulunun gelişimini bu varsayımların reddedilmesi üzerine odaklanmaktadır. Çatışan tarafların rasyonel olabileceğini ancak farklı kültürel bağlamlarda rasyonel olduklarını ileri sürmektedir. Yanlış algılama fikrini dünya görüşlerindeki büyük farklılıklarla baş edebilecek kadar güçlü veya yeterince derin bir kavram olarak görmez. Çatışmaların çeşitli aşamalardan geçebileceğini ve her aşamanın farklı zaman noktalarında farklı bir muamele gerektirebileceğini belirtir ve pek çok

²⁸ Conflict Analysis and Resolution Information Services (CARİS), "Conflict Analysis and Resolution" (Erişim 31.10.2020)

²⁹ Niklas Swamström- Mikael Weissmann, "Conflict, Conflict Prevention and Conflict Management and beyond" Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, (Erişim 15.08.2023)

tarafın barışa geçmek yerine mücadeleyi sürdürmekle ilgilenebileceğini ve böyle bir durumda barışçıl çözümün hiçbir şekilde bir alternatif olmayabileceğini savunmaktadır.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Çatışma Kavramı

Devlet-içi Çatışmalarda kullanılan temel kavramların akademik literatürde ve genel kullanımda farklı anlamlar taşıması bazı karışıklıklara neden olmaktadır. Bu nedenle tez kapsamında kullanılan temel kavramlar için kullanılan tanımlar aşağıda yer almıştır.

Çatışma için birçok farklı tanım kullanılmaktadır. Tez çalışmasında çatışma kavramı, en az iki aktörün aynı anda mevcut kıt kaynaklar kümesini elde etmeye çalıştığı sosyal bir durum olarak tanımlanmıştır. Bu tanıma bağlı olarak çatışmanın eylem, uyumsuzluk ve aktörler olarak üç bileşenden oluştuğu sonucuna varılmaktadır.³⁰

Aktörlerin geçmişi ve kendi rollerini anlamaları çatışma analizinin en önemli unsurudur. Mevcut kıt kaynaklar kavramı yalnızca ekonomik konuları değil, bir aktörün ilgisini çeken hür türlü pozisyonu kapsamaktadır. Uyumsuzluk kavramı, iki veya daha fazla tarafın taleplerini aynı anda mevcut kaynaklarla karşılayamaması olarak tanımlanmaktadır.

1.2. Silahlı Çatışma Kavramı

Silahlı çatışma, her iki tarafın da güç kullanımına başvurduğu bir çatışmayı gösteren daha dar bir kategori oluşturmaktadır.

Her çatışma benzersiz ve kendine has özelliklere sahip olmakla birlikte, çatışmalar araştırma projelerinde geniş bir kullanım alanı bulmuş ve bulgular sistematik hale getirilmiştir. Özellikle üç proje, devletler arası veya devlet içi, tüm kategorilerdeki silahlı çatışmaları en tutarlı şekilde ele alan projeler olarak öne çıkmaktadır.

1945'ten beri yerel savaşların küresel trendini haritalayan Hamburg Üniversitesi'nin (AKUF) savaş nedenleri ve silahlı çatışmalar projesi. 1816'dan beri savaşlar hakkında

³⁰ Swamström-Weissmann, "Conflict, Conflict Prevention and Conflict Management and beyond".

bilgi toplayan Michigan Üniversitesi'nin Correlates of War projesi (COW) ve İsveç Uppsala Üniversitesi'nin Uppsala Çatışma Verileri Projesi.³¹

Hamburg ve Michigan projeleri çatışmanın nedenlerini anlamaya yönelirken, İsveç'teki Uppsala Üniversitesinin Uppsala Çatışma Verileri Projesi özellikle çatışma çözümü ile ilgilenmektedir.

Çatışma veri projeleri, odaklandıkları çatışma kategorilerine bağlı olarak farklı küresel eğilimler göstermektedir. Bu üç projede etnik çatışma bir kategori olarak kullanılmasa da etnik çatışma araştırmalarıyla ilgili verileri elde etmek mümkündür ve hepsinin ayrı iç savaş kategorileri bulunmaktadır.

Uppsala projesi, "silahlı çatışma" kavramını kullanmakta ve çatışma çözümüne odaklanmaktadır. Çatışma tanımları ve anlayışları onu Michigan ve Hamburg projeleri arasında bir yere koymaktadır. Dahil edilen çatışmalar, taraf olarak en az bir devlet veya hükümete sahip olanlar ve şiddet kullananlardır.

Uppsala projesi, siyasi terimlerle tanımlanan bir çekişme sorununu ele almakta ve siyasi ve siyasi olmayan şiddet arasında net bir çizgi çizmektedir. Proje, yalnızca hükümetin kontrolü veya bölge üzerindeki kontrolü ilgilendiren çatışmaları içermektedir. Bunlar iki özel kategori olarak tanımlanmıştır.³²

Hükümet üzerindeki kontrol, sorunun belirli bir devleti kimin yönetmesi gerektiği ve bu değişim taleplerinin, yöneticilerin değiştirilmesini içermektedir.

Toprak üzerinde denetim, bir devletin başka bir devletteki toprak taleplerini, hatta başka bir devletin işgalinin dahil edilmesini içermektedir. Özerklik, bağımsızlık veya belirli bir bölgenin komşu devlete katılmasını sağlamak için yapılan devlet içindeki isyanlar da aynı kapsam dahilindedir

Uyuşmazlığı çatışma tanımına getirmenin teorik nedenleri vardır. Çatışma teorisi, tarafların belirli amaçlar için hareket ettiğini öne sürmektedir. Correlates of War projesi

³¹ Peter Wallensteen, *Understanding Conflict Resolution War, Peace and the Global System*, (Sage Publications, 2002), 1-360

³² Davies Shawn-Therese Pettersson-Magnus Öberg, *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research 60(4),2023).

silahlı davranışa, yani savaşa odaklanarak bu tür davranışları neyin tetiklediğini anlamayı amaçlamaktadır. Aynı durum Hamburg projesi için de geçerlidir ve perspektifi, COW gibi yapısalıdır.³³

Uppsala projesinde odak nokta çatışma çözümüne kaymış ve tarafların niyetleri daha önemli hale gelmiştir. Taraflar, belirli şikayetleri olduğunu ve bu şikayetler çözümleninceye kadar çatışmanın sona ermeyeceğini söylemektedir. Uppsala projesi, kendi kategorileriyle bu tür temel şikayetleri yakalamaya çalışmaktadır, verilerini çatışma teorisinin gelişimine, özellikle de çatışma çözme teorilerine bağlamayı amaçlamaktadır.

Uppsala projesine göre silahlı çatışmalar (1) zaferle yani bir tarafın bir anlaşma ile teslim olması, (2) savaştan çekilme veya (3) başka şekillerde sona ermektedir. Çatışma ayrıca savaşa ilişkili 25 ölüm eşiğine ulaşamayacak kadar düşük bir eylem seviyesinde devam edebilmektedir.

Çatışmaların yoğunluk düzeyi için çeşitli sınıflandırmalar vardır. Tez çalışması kapsamında çatışmalarda 25-999 ölü sayısı düşük yoğunluklu, en az 1000 ölü sayısı yüksek yoğunluklu olarak sınıflandırılmıştır.

Çatışmaya konu anlaşmazlıklar hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklar, toprak üzerindeki anlaşmazlıklar, etnik çatışmalar, dış destek ve barış antlaşmaları gibi birçok farklı kategorizasyonda yapılmıştır.³⁴ Devlet-içi çatışmaya katılan taraflar bir tarafı hükümet ve diğer tarafı en az bir devlet dışı örgüt olarak iki grup arasında yaşanan çatışmalar ve hükümet ve devlet dışı örgütün gerçekleştirdiği tek taraflı şiddeti ele alan sınıflandırmalar yapılmıştır³⁵

1.3. Çatışma Çözümü Kavramı

Çatışma çözümü, kavramına ilişkin önemli belirsizlikler bulunmaktadır. Bu terim hem değişimin gerçekleştiği sürece hem de sürecin tamamlanmasına atıfta bulunmak için

³³ The Corraletes of War Project (COW), “COW War List”, (Erişim Tarihi 02.2022)

³⁴ Other UCDP Dataset (UCDP), “Other UCDP Dataset”, (Erişim 18.04.2020)

³⁵ UCDP Georeferenced Event Dataset(GED), “UCDP Georeferenced Event Dataset (GED) Global version 21.1”, (Erişim18.04.2020)

kullanılmaktadır. Aynı zamanda çatışma çözümünün belirli bir uzmanlık alanına ve birey/gruplar tarafından yürütülen faaliyetlere de işaret etmesi belirsizliği artırmaktadır.

Tez çalışması kapsamında çatışma çözümünün amacı, gerçekte veya potansiyel olarak şiddet içeren çatışmaları, barışçıl (şiddet içermeyen) sosyal ve politik değişim süreçlerine dönüştürmektir. Yeni çatışma türleri ve kaynakları ortaya çıktıkça bu bitmeyen bir görevdir.

Çatışma çözümü; silahlı çatışan tarafların gönüllü olarak bir anlaşmaya göre barış içinde yaşamaya ve / veya temel uyumsuzlukları çözmeye karar verdikleri ve bundan sonra birbirlerine karşı silah kullanmayı bıraktıkları sosyal bir durumdur.

Tanım, tarafların anlaşmaya varmasını şart koşmaktadır. Bir tarafın diğerini meşru bir taraf olarak görmediği için hükümetin muhalifleri terörist veya haydut olarak görmesi ve dolayısıyla eşit düzeyde kabul etmemesi söz konusu olabilir.

Dış dünyada, ikincil taraflar doğrudan kendi birliklerini veya diğer normal askeri kaynakları çatışmaya bağlamadan, taraf tutan ve (açıkça veya değil) belirli bir birincil tarafı destekleyen aktörlerdir.

Her iki taraftaki ikincil taraflar, çatışmanın nasıl sona erdirileceği konusunda anlaşılırlarsa, bunu taraflara dayatacak konumda olabilirler. Büyük silahların son derece yoğunlaşmış olduğu BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi, birlikte hareket ederlerse, çatışmalarda önemli avantajlar sağlamaktadır.

Anlaşma çatışmanın silahlı aşamasının son noktası değil, daha büyük bir süreçte yalnızca bir unsuru olmaktadır. Barış anlaşmaları belirli bir savaşın gerçekleşmesinden çok sonra yapılabilmektedir. Bir barış anlaşması yapılsa bile silahlı çatışma hâlâ sona ermemiş olabilir. Bu durum, yıllık değişimlere odaklanmak yerine, tüm bir dönemi ele almayı daha makul hale getirmektedir.

Devam eden çatışmaların bir kısmı çok uzundur ve henüz bir çözüm, zafer veya başka bir sonuca yol açmamıştır. Anlaşmazlık çözümü, tarafların birlikte uyumsuzluklarıyla yüzleşmelerini ve bununla yaşamının veya çözümlerin bir yolunu bulmalarını hedeflemektedir.

1.4. Çatışma Çözümünde Analiz

1.4.1. Analiz Düzeyleri

Silahlı çatışmalar, genel toplumsal çatışma olgusunun bir kategorisini oluşturmaktadır. Silahlı çatışmalar, silahsız çatışmalardan büyüme, uyumsuzluk, eylem ve taraf kavramlarıyla ilişkili değişikliklerin yanında başka özellikler de taşımaktadır.

Silahlı çatışma sıklıkla iki tip uyumsuzluk üzerinde yoğunlaşmaktadır:

- Hükümet üzerinde siyasi güçle ilgili uyumsuzluklar,
- Toprak üzerinde kontrol ile ilgili uyumsuzluklar.

Sonuç olarak bu ayrımlar çatışma analizinin temel birimleri olan üç tür çatışmayla sonuçlanmaktadır:

- Devletler arası çatışmalar,
- Devlet içi çatışmalar,
- Devlet oluşum çatışmaları.

Çatışmalar genellikle tarafların ittifakları nedeniyle birbirine bağlı olabilir veya çatışmalarda sosyal bölünmeler olabilir. Uyumsuzluklar bölgesel veya küresel çatışmalarda bileşenler oluşturabilmektedir. Bu nedenle, karmaşık ve kapsamlı bir analizde dış aktörlerin katılımlarının dikkate alınması gerekmektedir.³⁶

1.4.2. Çatışmada Aktörler

1.4.2.1. Devlet

Devlet-içi çatışmaların çözümünde ve analizinde devlet temel aktördür. Devlet bir toplumda fiziksel şiddetin tek meşru kullanıcı olmanın yanında mali, bölgesel ve ideolojik tekele sahiptir ve bir gerilla hareketi veya bir ticari şirket ile karşılaştırılmaz. Eğer devlet bu işlevlerden bazılarını yerine getiremezse, bir aktör olarak gücü azalmaktadır, devletin çok güçlü veya çok zayıf olması çatışmanın dinamiklerini ve çatışma çözümünü etkilemektedir.³⁷

³⁶ Wallensteen, Understanding Conflict Resolution War, Peace and the Global System, 1-360

³⁷ Arist von Hehn, The Internal Implementation of Peace Agreements after Violent Intrastate Conflict,

1.4.2.2. Diğer Taraflar

Devlet-içi çatışmalarda çatışmaların diğer tarafı muhalefet örgütleri veya silahlı devlet dışı aktörler olarak tanımlanmaktadır. Diğer tarafların bazıları savaştıkları devlet tarafından terörist, çeteler, haydutlar, suç grupları vb. olarak tanınmaktadır.

Diğer tarafların içinde gayri resmi veya resmi olarak örgütlenmiş gruplar olan milisler veya paramiliterler bulunabilir. Bunlar yerel olarak işe alınmakta, belirsiz yetkiler ve belirsiz mali kaynaklarla çalışmakta ve genellikle politik ve / veya ekonomik kazanımların motive ettiği kararlı bir liderlik tarafından yönlendirilmektedir.³⁸

Sivil toplum kuruluşları (STK), ulusötesi bir şekilde meşru davranma yeteneğine sahiptir. Konvansiyonel medyaya, internet bağlantılarına ve faks makinelerine kolayca erişilebilen STK'lar, kısa sürede, belirli eylemler ve nedenlerle çatışmanın her iki tarafı için küresel desteği seferber edebilirler.

Çatışmalarda Trans-devlet (devlet ötesi) olarak hareket eden ve tüm dünyada faaliyet gösteren meşru çokuluslu şirketler, daha az kurumsallaşmış aktörler olarak silah satıcıları, küçük silah ticareti ile ve değerli minerallerle uğraşan tüccarlar, uluslararası karteller ve koalisyonlarla uğraşan uyuşturucu tüccarları, mafya benzeri bir kaliteye sahip destek grupları farklı taraflar için faaliyet gösterebilmekte, savaş alanlarından çok uzakta birbirleriyle savaşılabilmektedirler.³⁹

1.4.2.3. Üçüncü Taraflar

Üçüncü taraflı, çatışma evrelerini aşabilecek özel statüye sahip kişiler, dini rolleri olan kişiler, emekli devlet adamları ve hatta iş adamları tarafından üstlenilen bir görev olmuştur. Yeni bir gelişme, devlet dışı aktörlerin baskısı ve uyuşmazlık çözümünün teşviki ile ilgilenen ülkelerin, özel çıkar çatışmaları için kendi elçilerini atamaya başlamalarıdır. Çoğu barış anlaşmasına giden süreçte arabulucuların payı vardır. Bununla birlikte ülkelerin, uluslararası sekreterliklerin, diğer hükümetlerin ve hatta sivil toplum kuruluşlarının iyi niyet tekliflerini reddetmesi hala yaygındır.

(Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2011) 61-69.

³⁸ Hehn, The Internal Implementation of Peace Agreements after Violent Intrastate Conflict, 63-69.

³⁹ Hehn, The Internal Implementation of Peace Agreements after Violent Intrastate Conflict, 61-69

Üçüncü bir tarafın atanması sorunu, yetki ve tarafların arabulucu hakkındaki algısını belirleyeceği için merkezidir. Geleneksel biçim, BM Güvenlik Konseyi veya BM Genel Sekreteri tarafından seçilen bir arabulucudur. Üçüncü tarafın adaylığının, BM tarafından atanması halinde, savaşı taraflarca kabul edilmesi veya aktif olarak karşı çıkılmaması önemlidir.

Taraflar, birbirleriyle doğrudan temasta olmaları halinde, BM veya diğerlerini dahil etmeden bir randevu üzerinde anlaşabilirler. Doğrudan temaslar gizli müzakerelerle veya açık görüşmelerle sonuçlanabilir. Prensip olarak hiçbir şey tarafların kendi düzenlemelerini yapmalarını engellemez. Diğer durumlarda arabulucu, istişare olsun veya olmasın, dışarıdan bir tarafça atanabilir.

1.4.2.4. Uluslararası Topluluklar

1.4.2.4.1. Birleşmiş Milletler

BM, barış ve güvenlik için birincil uluslararası organdır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana barış süreçlerinde birçok farklı rolü vardır. Tamamen BM'nin kapsamı dışında gerçekleşen barış süreçleri de vardır.

BM nadiren belirli bir barış süreciyle ilgilenen dış aktördür. BM, henüz çözümlenmemiş çatışmalara müdahaleye devam etmektedir. BM, diğer taraflarca yönlendirilen bir eylem çerçevesi olarak hizmet edebilir veya üye devletlerin ne isteyebileceklerini gözden kaçırmadan çözüm sürecini yürüten kendi başına bir aktör de olabilir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Birleşmiş Milletler tarafından yaptırımlar, barışı koruma operasyonları ve barış uygulamaları da dahil olmak üzere bir dizi eylem gerçekleştirilmiştir. Güvenlik Konseyi, barışı sağlamak veya korumak için bazı tedbirlere sahiptir.⁴⁰

Bu tedbirlerin başında ekonomik ve diğer yaptırımların kullanılması gelmektedir. Barış sürecine katkıda bulunmak, bu süreci uygulamak ve sürdürmek için barışı koruma operasyonlarını kullanır ve yeni bir gelişme olarak barışı uygular.

⁴⁰ Louis Kriesberg, *Pioneer in Peace and Constructive Conflict Resolution Studies* (Springer, 2016), 52-53

Barışı uygulama kavramı, uluslararası kuruluşlar için yeni "araçlardan" biridir. Savaşların çok taraflı organların himayesinde doğrudan ve ezici bir askeri müdahale ile durdurulmasını ifade etmektedir.

1.4.2.4.2. Bölgesel Örgütler

Uluslararası toplu güvenlik, yalnızca tek bir örgütün, Birleşmiş Milletler 'in temel meselesidir. Böylesine güçlü bir konuma yakın olan tek bölgesel örgüt, Avrupa Birliği' dir, ancak şu ana kadar dışişleri ve savunma konularında sınırlı bir yetki verilmiştir. AB'ye ek olarak, AGİT, OAU ve OAS gibi bölgesel kuruluşlar da çatışma çözümünde faydalı olmaktadır.

Bununla birlikte, bu örgütlerin hiçbiri saldırganlığı tanımlamaz ve olası karşı önlemleri uygulamak için kurulmazlar. Temel ilkeleri, normları ihlal eden üyelerle uğraşmak değil, üye ülkeler arasında barışçıl iş birliğini artırmaktır.⁴¹

1.4.2.4.3. Uluslararası Toplum

Uluslararası toplum özellikle insan hakları, kitlesel mülteci hareketleri, silahlı çatışma ve çatışmaya yönelik gerekçeli çözümlerle ilgilenmektedir. Tanımlanabilir tek bir kurumsal yapıya sahip değildir, ancak bir aktörler ağına atıfta bulunmaktadır.⁴²

Uluslararası topluluk, önde gelen Batılı ülkeleri ve AB organlarını, aynı zamanda uluslararası BM, BMMYK, UNHCHR, gibi örgütleri popüler temelli eylem grupları ve dernekleri, medyayı ve dini toplulukları içermektedir.

Bu topluluk, anlaşmazlık çözümü için gündem belirlemede önemli görünmektedir. Kavramsal olarak belirsiz olan bu uluslararası topluluğun sorunlarından biri, uzun bir süre boyunca bir konuya olan ilgiyi sürdürememesidir. Zorunluluk gereği acil olan şey öncelik kazanmakta ve bazı eylemlerle sonuçlanmaktadır.⁴³

⁴¹ Eloise Brezault, "The Value of Memory in Testimonies on African Civil Wars: Kidder's and Beah's Problematic Journey to the West", *Memory as Colonial Capital*, ed. Erica Johnson-Eloise Brezault (Palgrave Macmillan Memory Studies, 2017), 17-37.

⁴² Herbert Kelman, *A Pioneer in the Social Psychology of Conflict Analysis and Resolution* (Springer, 2016) 134-141.

⁴³ Wallensteen, *Understanding Conflict Resolution War, Peace and the Global System*, 1-360.

1.4.2.5. Global Sistem

Çatışma analizinin temel düzeyinde, odak noktası savaşan taraflardır. Devletler arasındaki etkileşimler uluslararası sistem olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası hukukta ve BM Şartı'nda tesis edildiği gibi devletler arası sistem, önemli bir sistem olmakla birlikte, daha geniş bir çerçevede küresel sistemin bir alt sistemidir.⁴⁴

1.4.3. Hükümet Kontrolü için Devlet-içi Silahlı Çatışmalar

1.4.3.1. Devlet-içi Silahlı Çatışmalar

İç savaşların temel amacı belirli bir hükümeti ve devlet mekanizmasını koruma veya kontrol altına alma meselesi olmaktadır. Hükümet üzerindeki kontrol ile ilgili iç çatışmalar, hızlı ve sınırlı şiddet, darbe girişimi, kısa süreli isyanlar, milislerin eylemleri, silahlı çeteler, gruplar, özgürlük hareketleri, terör örgütleri ile sonuçlanan askeri darbeler ve muhaliflerin eylemleriyle ilişkili hükümet eylemleri gibi birçok farklı fenomenden oluşmaktadır.⁴⁵

Zengin ve fakir ülkelerde görülebilen baskı biçimleri olarak, polis önlemleri, önleyici gözaltı, insan hakları ihlalleri ve tutuklamalar gibi yasal araçları vardır. Dünyadaki tüm şiddetin önemli bir kısmını, hükümet iktidarının kontrolü ile ilgili çatışmalar oluşturmaktadır.

İç savaş, mevcut sosyal ilişkilerin parçalanması anlamına gelmektedir. Aileler ve yerel topluluklar paramparça olabilir. Bu nedenle, sosyal ve psikolojik olarak, devletlerarası birçok savaştan daha yıkıcıdır.

İç çatışmalarda birincil taraflar aynı devlete dayanmakta ve çatışma dinamikleri, iç şikayetler üzerine inşa edilmektedir. Bu şikayetler güç ilişkileri, ekonomik etkileşimler ve iç sosyal yapı ile ilgilidir.⁴⁶

Devletlerarası çatışmalarda olduğundan daha büyük ölçüde, aktörler savaş deneyiminden önce, uzun bir süre iş birliği geçmişine sahiptir. Bu durum iç çatışmaların sosyal olarak

⁴⁴ Louis Kriesberg, *Pioneer in Peace and Constructive Conflict Resolution Studies*, 103-104.

⁴⁵ Wallerstein, "Theoretical Developments in Understanding The Origin of Civil War", 13-23.

⁴⁶ Kelman, *A Pioneer in the Social Psychology of Conflict Analysis and Resolution*, 134-141.

diğer çatışmalardan daha yıkıcı olduğu algısını oluşturmaktadır. Çatışmalar, ideolojik, ekonomik, sosyal, etnik ve ırksal olabilir.

İç çatışmalarda çatışma çözümü ve kalıcı bir barış anlaşması için temel iki sorun bulunmaktadır. Bunlardan biri, toplumdaki tüm gruplara sosyal ve politik alan sağlayan bir sosyal ve politik sistemin nasıl kurulacağı diğeri, iç savaş deneyiminin aktörler için iç güvenlik ikilemini ortaya çıkarmasıdır.⁴⁷

1.4.3.2. Soğuk Savaş ve Devlet-içi Silahlı Çatışmalar

Soğuk Savaş döneminde çatışmalarının çoğu devlet içi koşullar ve hükümet üzerindeki kontrol ile ilgili olmuştur. Çekişme, belirli bir devletin "sol" veya "sağ" tarafından, Sovyet yanlısı veya Batı yanlısı gruplar tarafından kontrol edilip edilmediğine odaklanmıştır.

Çatışmalar Soğuk Savaş'ın bir parçası olarak algılanmış ve uluslararası bir kaygıya dönüşmüştür. İç savaşı uluslararasılaştıran çeşitli müdahale biçimleri gerçekleşmiştir. Bazı örnekler ABD'nin, bazıları ise müttefik ülkelerin katılımına sahiptir. Ayrıca iç çatışmalarda mücadeleyi yapan hükümetlere veya gruplara destek vermek için yapılan başka müdahale biçimleri de vardır. İç çatışmalara müdahale Soğuk Savaş'ın belirgin bir özelliği olmuştur.

BM Şartı, bir devletin "esasen yerel yargı yetkisi dahilinde" olan konuların (Madde 2.7) BM'yi ilgilendirmemesi ve dolayısıyla uluslararasılaştırılmaması gerektiğini belirttiğinden, BM ve diğer uluslararası aktörler, iç çatışmaları ele alırken ciddi kısıtlamalarla karşılaşmışlardır. Soğuk Savaş'tan sonra bu tablo değişmiştir. 1990'ların başlarında, BM ve diğer uluslararası kurumlar daha fazla iç çatışmaya dahil olmuşlardır.

1.4.3.3. Barış Anlaşmaları ve Devlet-içi Silahlı Çatışmalar

İç savaşlarda müzakere edilen antlaşmalar çok azdır. Bir dizi iç çatışma bir tarafın ortadan kaldırılması veya teslim edilmesi ile sonuçlanmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde bu tarz sonuçlar hükümet ve muhalefetin zaferleri arasında eşit olarak dağıtılmış, barış anlaşmaları asla uygulanmamış, bunun yerine zafer elde edilmiştir. Birçok çatışma 'diğer'

⁴⁷ Donatella Della Porta, *Social movements, political violence, and the state* (Cambridge University Press, 1995), 136-177

kavramı altındadır ve yılda savaşta öldürülen kişi sayısının Uppsala Çatışma Verileri Projesi eşliğinin altındaki kalmaktadır.

Çatışmalar, devlet tarafındaki fiili zaferlerle, kaybeden tarafça açıkça kabul edilmeden sona erebilmektedir. Daha zayıf taraf için, bir barış anlaşması hayatta kalmak için daha büyük bir şans sağlamakta ve barışçıl bir çözüm için bir teşvik edici olabilmektedir. Devlet-içi bir çatışmada, tarafların uluslararası kabul görmüş bir sınırın gerisine çekilebilmesi bazı iç savaşların önemli bir süre devam edebileceğini göstermektedir.⁴⁸

Siyasi liderlik değişiklikleri, Soğuk Savaş sonrası dönemde öncekinden daha fazla anayasal biçim almış, darbe nadir hale gelmişse de bazı ülkelerde, ordu, 'düzenin' tek garantörü olmaya devam etmektedir.

Barış anlaşmalarının çoğu, çözümde merkezi bir unsur olarak demokratikleşmeyi içermektedir. Bu tipik olarak örgütlenme özgürlüğü, insan hakları için güvenceler, medyaya erişim, seçim kampanyaları için güvenlik, bağımsız seçim komisyonları, adil seçimler ve seçim sonuçlarına göre yeni hükümetlerin serbest oluşumu ile bir siyasi parti sistemi anlamına gelmektedir. Bu durumda demokratikleşme hızlı bir çözüm değil, çok boyutlu bir süreç olmaktadır.⁴⁹

Siyasete halkın katılım biçimlerinin sınırlı olduğu ülkelerde iç savaşlardan kaynaklanan talepleri karşılamak için sistemde reform yapmak sorunu oluşmaktadır. Barış anlaşmaları, anayasada daha geniş bir katılım ve yeni demokratik sisteme karşıt olan askeri ve Apartheid kurumları gibi yapıların sökülmesini sağlayacak temel değişiklikler yapılmasını gerektirmektedir. Temel değişiklikler yapılmasına rağmen, kurumlar kalabilir ve kendilerini yeni konuma taşıyabilirler.⁵⁰

Seçimleri ve uygun kurumları olan, ancak tek parti yönetiminin uzun bir süre boyunca baskın olduğu toplumlarda barış girişiminin bir parçası olarak anayasa çok partili siyasete izin verecek şekilde değiştirilmektedir. Anlaşmaların mevcut yapılar üzerine inşa edilebilmesi iki karşıt kampta kutuplaşma yaratması nedeniyle çok partili sistemin

⁴⁸ Wallensteen, *Understanding Conflict Resolution War, Peace and the Global System*, 1-360

⁴⁹ Hehn, *The Internal Implementation of Peace Agreements after Violent Intrastate Conflict*, 49-51.

⁵⁰ William Zartman, *A Pioneer in Conflict Management and Area Studies* (Springer, 2019), 179-192.

güvenilirliği sorgulanmaktadır. Seçim personelinin eğitimi, yeni kurumların denetimi gibi devlet kurumlarının yeniden inşası gerekmektedir.

Toprak reformu, yoksulluk, ekonomi, sosyal adalet ve insan hakları gibi diğer sorunlar ile ekonomi politikaları gibi temel meseleler barış anlaşmalarıyla nadiren çözülmektedir. Anlaşmalar için belirleyici olan, imzalayan tarafların barış anlaşmasının gerektirdiği birçok unsur arasından yapacakları seçimler olacaktır.

1.4.3.4. İç Güvenlik ve Devlet-içi Silahlı Çatışmalar

İç savaşların çözümünde güvenlik ikilemi taraflar için büyük bir endişe kaynağıdır. Taraflar arasındaki güvensizliği azaltmak için silahlı kuvvetlerde ve ateş gücünde hızlı bir azalma gerekmektedir. Birçok barış müzakeresinde, bunlar geç aşamada üzerinde anlaşmaya varılan konulardır.

İç savaş sonunda genellikle savaş güçleri büyük, yeni bir birimde birleştirilmektedir. Bu durumda anlaşmalara katılan liderlerin açığa çıkararak kendilerini korunmasız bulmaları bazı liderlerin askersizleştirmeyi tam olarak uygulamak istememelerini teşvik etmektedir.

Uluslararası mevcudiyetin amacı, güvensizliklerin azaltılmasına yardımcı olabilecek uluslararası ilgiye yol açmak ve tarafların kendi aralarındaki sorunları çözmelerine yardımcı olmaktır. Bu mevcudiyetin yararı, savaştan sonra toplumun normalleşmesi sürecine bağlı olacaktır.

Zaferle sona eren iç savaşlarda, galip kaybedenleri yargılamak için yasal sistemi kullanabilir. Bu, kaybedenleri bir anlaşmayı kabul etmeye isteksiz hale getirebilecek bir faktör oluşturmaktadır. Teslim olmak kaybedenlerin son talebi olarak bir tür af içerebilir.⁵¹

1.4.3.5. Sivil Toplum ve Devlet-içi Silahlı Çatışmalar

Gönüllü kuruluşlar, meslek dernekleri, öğrenci hareketleri, sendikalar, dini gruplar, klanlar, kabileler, kadın hareketleri, çevre grupları gibi aktif bir sivil toplumun varlığı demokratik toplumun sürdürülmesi için önemlidir. Bir ülkenin sivil toplumu genellikle diğer ülkelerin toplumlarıyla bağlantılıdır. Ortaya çıkan uluslararası sivil toplum, barış

⁵¹ Zartman, A Pioneer in Conflict Management and Area Studies, 179-192.

anlaşmaları, sivil kontrol ve devlet kurumlarının desteklenebileceği yeni yollar sunmaktadır.

Mültecilerin geri dönüşü kaçışlarına yol açan koşulların bir ölçüde giderildiğini göstermektedir. Barış anlaşmalarının uygulanması sivil topluma özel bir rol vermektedir. Sivil toplum ne kadar güçlü olursa, o kadar fazla güvenlik yaratılacaktır.⁵²

1.4.3.6. Devletin Yeniden İnşası ve Devlet-içi Silahlı Çatışmalar

Bazı durumlarda, iç savaşlar devlet kurumlarının çöküşüyle sonuçlanmaktadır. Devlet başarısızlığı olarak ifade edilen bu durumda Barış yapımı, devlet inşasını veya devletin yeniden inşasını gerektirecektir.

İç savaş olgusundan ayrı olarak, devletin başarısızlığı olmadan da bir iç savaş olabilir. Yasal sistemler ve kurumlar sağlamsa, savaş sonrası rehabilitasyonun başarılı olma ihtimali yüksektir, eğer devlet kurumları artık yerinde değilse barış yapma konusunda önemli sorunlar bulunmaktadır.

Uluslararası toplum temel siyasi düzenlemeye müdahale etmekten kaçınmakta, yerel halkın iktidarı ele geçirme hareketini desteklemeye daha fazla ilgi göstermektedir. Devletin başarısızlığına neden olan iç savaşların, olağan çatışma çözüm mekanizmaları ile ele alınması daha zor olmaktadır.⁵³

1.4.4. Toprak Kontrolü için Devlet-içi Silahlı Çatışmaları

1.4.4.1. Devlet Oluşum Çatışmaları

Bu tür çatışmalar mevcut bir devletin coğrafi bir bölgesine bağlı olmakla birlikte ayrımcılıkla ilgili sorunları ve milliyetçiliği de içermektedir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından ulusal kendi kaderini tayin ilkesinin formülasyonu, milliyetçi özelemleri desteklemiştir. Mevcut devletlerin toprak bütünlüğü karşı ilkedir ve yeni yaratılan devletlerin birleşmeye ve parçalanmadan kaçınmaya ihtiyaçları vardır.

⁵² Kelman, A Pioneer in the Social Psychology of Conflict Analysis and Resolution, 134-141.

⁵³ Zartman, A Pioneer in Conflict Management and Area Studies, 179-192.

Sömürgecilik karşıtı hareketler, kendi kaderini tayin açısından tartışıldığı için potansiyel bir ikilem ve meydan okuma sağlamıştır. Dekolonizasyon sürecinde amaç, sömürge güçleri tarafından yasal ve askeri olarak tutulan topraklarda yeni devletlerin oluşturulmasıdır. Bu nedenle mesele, resmi olarak tek bir devleti oluşturan toprakları kontrol etmektir.

ABD kendisini Avrupa sömürgeciliğine karşı isyan eden ilk ülke olarak tanımlamıştır; Sovyetler Birliği, 1917'deki Sosyalist devrimiyle Avrupa kapitalizmine ilk karşı çıkan devlet olduğunu savunmuştur. Her iki durumda, zamanın iki baskın devleti dekolonizasyon sürecini desteklemiştir. Dekolonizasyon çatışmaları, Soğuk Savaş dönemindeki tüm çatışmaların önemli bir bölümünü oluşturmuştur.

Sömürge karşıtı hareketler arasında da önemli bir dayanışma unsuru vardır ve bağımsızlığa ulaşmada artan başarı ile uluslararası ilişkilerde ayrı ve birleşik bir güce dönüşmüştür. Odak nokta, belirli bir etnik grubun hakları değil, baskın, uzak, beyaz bir sömürge gücüne karşı bir mücadelede birleşen kolektivitedir.⁵⁴

Hedefe ulaşıldığında cepheleler, sömürge karşıtı mücadeleye meşruiyet kazandıran tek partili sistemlere dönüşmüştür. Toprak değişikliği meselelerinde, devletin toprak bütünlüğü ilkesinin son derece muhafazakâr taraftarları olmuşlardır. Kolonizasyondan kurtulma dönemi, Güney kıtalarının sömürge hakimiyetinden kurtarılmasının ardından sona ermiştir.

1.4.4.2. Soğuk Savaş ve Devlet Oluşum Çatışmaları

Soğuk Savaş sonrası dönem, birçok silahlı devlet kurma çatışmasının yaşandığını göstermektedir. Bu çatışmalar, belirli bir bölge için radikal olarak farklı bir statü talep eden bölgesel tabanlı, silahlı bir muhalefetin karşısına bir görevli hükümeti koymaktadır. Talepler özerklik, federalizm, bağımsızlık veya komşu bir devlete katılmayla ilgilidir. Bu çatışmalardan bazılarının silahlı aşaması, Soğuk Savaş'ın sonundan öncedir.

Bu çatışmaları sömürgecilik karşıtlığından farklı kılan bazı özellikler bulunmaktadır. Özellikle, siyasi taleplerle belirli etnik kimlikler arasındaki yakın bağlantı vardır. Yeni çatışmalar ne tarihi açısından yeni ne de Soğuk Savaş düşüncesini yöneten milliyetçi

⁵⁴ Johnson-Brezault, "Memory as Colonial Capital", 17-33.

savaşa ilişkin sonuçlarla ilgilidir ve "Etnik çatışma" kavramı bu tür çatışmalarla ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Bölgesel, tarihi veya kültürel kimliklerdeki farklılıklar, hükümet mücadelelerine yol açmıştır.⁵⁵

Soğuk Savaş sonrası dönemin devlet kurma çatışmaları genellikle komşu devletleri içermektedir. Bu yeni bir durumdur, çünkü daha önce devletler, komşu ülkelerdeki devlet kurma çatışmalarına en azından açık bir şekilde karıştırmaktan kaçınılmaktadırlar. Soğuk Savaş sonrası dönemde, bu tür kısıtlamalar azalmış ve komşular, sınırlarının ötesinde olup bitenlerle yoğun bir şekilde meşgul olmaya başlamıştır.

Uluslararası müttefik arayışı, aynı küresel davanın parçası olma duygusundan ziyade sömürülecek bağılıklara dayanmaktadır. Dolayısıyla, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası toplumun karşı karşıya olduğu devlet kurma çatışmaları, sömürge deneyiminden farklı bazı özelliklere sahiptir. Bu konudaki en dikkat çekici olgu, bu tür çatışmaların müzakereler yoluyla çözüm bulmasıdır.

Barış anlaşmaları, tarihsel ilişkilerdeki değişimin bir parçasıdır. Çatışmaların çoğunda yakın komşuluk iş birliği, sindirme ve baskı vardır. Bunlar bir nesilden diğerine aktarılan anlatılar, klişeler olarak sağlamlaşmaktadır.⁵⁶

Bir grup kendi savunmasını hazırlamak için harekete geçmekte ve bu beklenen düşmanca niyetleri doğrularak önleyici eylemi haklı çıkarmaktadır. Etnik güvenlik ikilemi yerel düzeyde işlemekte ve liderler tarafından sömürülmektedir.

BM'nin katılımının kendine özgü etkileri vardır, sorunlar hükümetler tarafından içişleri olarak görülmüş ve uluslararası toplulukların katkısı olmadan bazı uzlaşımlara ulaşılmıştır.

Çatışmaya taraf olan büyük bir güçler, uluslararası kuruluşların bazı çatışmalara dahil olmasına engel olmuştur.

Bunlar dışında anlaşmazlıkların yüksek oranda uluslararasılaştığı çatışmalar vardır. Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı (AGİT), BM, NATO ve bir dizi

⁵⁵ Kriesberg, *Pioneer in Peace and Constructive Conflict Resolution Studies*, Springer, 105-106

⁵⁶ Johnson-Brezault, "Memory as Colonial Capital", 17-33.

STK gibi uluslararası organlar, çatışmayı sona erdirmek, çözümler bulmak ve çatışma sonrası yeniden yapılanmaya katılmakla yoğun bir şekilde meşgul olmuşlardır.

1.4.4.3. Etnisite ve Devlet Oluşum Çatışmaları

Bölgeler arası çatışmaların merkezinde ayrımcılık deneyiminin bulunduğu kabul edilmektedir. Karşılanmayan bazı temel ihtiyaçlar vardır. Bunlar sadece maddi değil, aynı zamanda manevi veya kültürel olabilir. Bu tür farklılaştırılmış muamelenin tekrarlanan deneyimleri, kimlik grubundaki bazılarının eylem için harekete geçmesine yol açabilmektedir.

İnsanların kimliği dile güçlü bir şekilde bağlıdır. Milliyetçilik genellikle tarih ve dili çağrışırsa da çatışma oluşumu ve bir devlet arayışı daha karmaşık kökenlere sahip olmaktadır.⁵⁷

Şiddete meyilli ayrımcılıkla sonuçlanabilecek başka kimlik taşıyıcıları da vardır. Bunlar arasında eğitime erişim, ibadet hakkı, ırka dayalı ayrımcılık, cinsiyet, cinsel yönelim, yasal ayrımcılık, ekonomik ayrımcılık, diğer grupların hakim olduğu polis veya askeri güçler tarafından baskı, kamu yönetimine erişim eksikliği, siyasi temsil eksikliği ve insan hakları, sınırları geçme zorluğu sayılabilir.⁵⁸

Tepkilerin baskıcı, küçümseyen veya hoşgörüsüz olması, bir muhalefet hareketinin güç kazanmasına yol açmaktadır. Bu tutumun şiddetli baskı, yasal taciz ve özel yaptırımlardan oluşması durumunda çatışmaların tırmanma şansı artacaktır.

Uyum için erken eylem, bu tür talepleri yapıcı toplumsal gelişime kanalize etmek için en büyük şansa sahip olacaktır. Duyarlı bir hükümetin birçok gruptan gelen talepleri dikkate alması gerekmektedir ve kaynak kıtlığı olan bir toplumda bu ikileme başa çıkmak daha zor olmaktadır

Bir grup için ayrımcılığın kaldırılması diğer grupların haklarını etkileyebilmektedir. Sadece bir grubun haklarını diğerinin haklarıyla değiştirmek ayrımcılığı sürekli

⁵⁷ Leon Hoffman- Timothy Rice, "Addressing defenses against painful emotions", *Psychoanalytic Perspectives on Conflict*, ed. Christopher Christian-Morris Eagle, (Routledge, 2017), 223-242.

⁵⁸ Kelman, A Pioneer in the Social Psychology of Conflict Analysis and Resolution, 105-112.

kılmaktadır. Sorunları, ilgili tarafları tatmin edecek şekillerde çözmek için kullanılan iki temel strateji bulunmaktadır.⁵⁹

Bu stratejilerin biri kapsayıcı ve bütünleştiricidir, tüm grupları aynı birleşik sistem içinde bütünleştirmeye çalışmaktadır. Tüm endişelerin karşılanması, yaklaşımın ilgili herkes tarafından anlaşılması ve günlük yaşamda işlev gören pratik bir uygulama bulması için özel bir özen gerektirmektedir.

Diğer bir yaklaşım ise daha özel ve ademi merkezîyettir. Bazı kişilerin geçmiş şikayetlerini gidermek ve gelecek için eşit bir platform oluşturmak için diğerlerinden olumlu bir şekilde farklı muamele edilmektedir.

Belirli bir grubun önemli, bölgesel bir yoğunlaşması, bir ayrımcılık deneyimi sağlayabilmekte ve direnci kolaylaştırmaktadır. Bu durum bölgenin dışında olanlar için bölgenin kaderini daha da önemli hale getirmektedir.

Ayrımcı deneyimin uluslararası bir sınıra yakınlığı, silahlara, finansa ve uluslararası yardıma erişim sağlamaktadır. Bu durum, siyasi bir savaşı sürdürebilecek bir öz-haklılık unsuru sağlamaktadır.

Ayrımcılık biçimleri değişkenlik göstermektedir. Siyasi hayatta, mevcut devlete karşı (devlet kurma çatışmaları) ya da hükümet politikalarına karşı (iç çatışmalara dönüştürerek) olarak ele alınabilmektedir.⁶⁰

1.4.4.4. Topraksal Çözümler ve Devlet Oluşum Çatışmaları

Bölgesel bir boyut temelinde oluşturulan birden fazla kimlik grubuna sahip bir devletin, etnik güvenlik ikilemi ele alınması gereken bölgesel bir boyut kazandığında devlet olası çözümleri düşünmek zorunda kalmaktadır.

Bölgelerin devletin mevcut sınırları içinde bölünebileceği yollar aramak özerklik ve federalizmin devreye girmesine yol açmaktadır. Bazıları bir anlaşmanın parçası olabilen

⁵⁹ Neal Jesse, "Ethnicity and Identity Conflict," *Handbook of Civil Wars*, ed. Edward Newman, (Routledge, 2014), 93-101.

⁶⁰ Kelman, A Pioneer in the Social Psychology of Conflict Analysis and Resolution, 105-115.

bu tür uzlaşılar, daha önce marjinalleştirilmiş grupların topluma entegrasyon sürecini ifade etmektedir.⁶¹

Devlet içindeki bölgesel çatışmaları çözmeye yönelik koalisyon hükümetleri ve federal düzenlemeler bölgesel bölünmelere başvurmadan çözüm bulunabileceği anlamına gelmektedir. Bu tür bir düzenleme temsil yoluyla belirli bir gruba devlet işleri üzerinde özerklikten daha fazla etki sağlayacaktır.

Bölgesel bir sorun, çatışma çözüme mekanizmalarına başvurarak da çözülebilmektedir. Bölgesel olarak sınırlı anlaşmazlıklarla ilgili konularda, sorunları ertelemek veya zaman çizelgelerinin oluşturulması devlet kurma anlaşmazlıklarının merkezini oluşturmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası çatışmalar özerklik çözümlerinde bir artış göstermiştir. Devleti bir arada tutarak onun toprak bütünlüğünü korur. Merkezin bakış açısından bu önemlidir, çünkü diğer birimlerin de kendi kendini yönetme talebinde bulunma tehlikesini doğurmaktadır.

Çözümler her zaman sadece merkez ile bölge arasında bulunmayabilir. Bölgesel düzenlemeler, BM veya belirli devletler bu rolü üstlenebilir. Bu durum yerel bir yönetimin yaratıldığı, uluslararası bağların kurulduğu ve müzakerelerin nihai sonucu olarak daha iyi hazırlanmış bir devletin ortaya çıkacağı anlamı taşır. Bu koşullar altında özerklik, nihai bir çözüm değil, bağımsızlığın ilk adımı olur.

Federal çözümler, bazı bölgesel bölünmeleri içermektedir. Güçlü bir merkezi yapıya sahip bir federasyonda, merkez ne kadar zayıfsa ve dolayısıyla kurucu birimler ne kadar güçlüyse, bölgesel anlaşmalar o kadar önemlidir.

Bağımsızlık tam bir askeri zafer olmaksızın silahlı çatışmalarla da elde edilebilmektedir. Bir bölgeye bağımsızlık verilmesi, bölgesel iş birliği bağlamında gerçekleşirse, merkezi hükümet için daha kabul edilebilir olmaktadır. Maliyetler, merkezin bağımsızlık çözümlerini kabul etme istekliliğini etkileyebilmektedir. Yeni uluslararası sınırların çizilmesi eski sorunları çözemezse, yeni sorunların da yaratması muhtemel olmaktadır.

⁶¹ Zartman, A Pioneer in Conflict Management and Area Studies, 186-192.

Bu faktörler bağımsızlık çözümlerinin bazen barışçıl bazen de barışçıl olmayacağını göstermektedir.

1.4.4.5. Devletin Yeniden İnşası ve Devlet Oluşum Çatışmaları

Belirli bir etnik grup, yeni bir sınırla korunursa kendini daha güvende hissedebilmektedir. Askersizleştirme ve demokratikleşmenin bu tür grupların durumunu iyileştirmede etkisi olacaktır. Devlet kurma çatışmalarında başarı mülteci haklarının iadesi, geri dönenlerin güvenliği ve ekonomik şansı ile de yakından ilişkili olmaktadır.

Çatışma, nihai anlaşmaların bir parçası olan silahlı aktörleri değil, çevredeki silahlı olmayan aktörlerden oluşan bir toplumu da içermektedir. Hükümeti paylaşma, hatta azınlıklara nüfuz verme olasılığı kimlik temelli çatışmaları ele almanın bütüncül bir yolunu önermektedir. Bu, azınlığın kendisini öncelikle bir azınlık olarak değil, bir bütün olarak ülke işlerine meşru bir katılımcı olarak tanımlama fırsatı vermektedir.

Çoğunluğun liderleri, demokratik yetkilerine rağmen, zaman zaman azınlık temsilcilerini marjinalleştirmeyi tercih etmişlerdir. Böyle bir koşulda toplumlar, kendilerini devlet kurma çatışmalarında bulabilmektedir.⁶²

Çoğunluk-azınlık ilişkisinin daha az net olduğu, etnik bölünmeler arasında köprü kuran yarı kalıcı, geniş tabanlı koalisyonlar olasılığı bulunmakla birlikte, bu tür koalisyonların işlevsel örnekleri, daha otoriter devletlerde bulunmaktadır.

Devlet kurma çatışmaları için bütünleştirici çözümlerin, etnik kutuplaşma yerleşmeden, erken başlatılmaları gerekmektedir. Daha sonraki aşama, demokratik uygulamalarda bir azınlığa devletin genel politikaları üzerinde etkili olması için gerçek bir şans verilmektir. Ancak o zaman azınlık, devleti çoğunluk gibi 'kendi' olarak görecektir. Demokrasi altında bile grupların ötekileştirilmesi tehlikesi vardır. Bu tür dışlanmış gruplar ne kadar büyükse, demokratik çerçeve için gelecek o kadar zahmetli olmaktadır. Silahsız gruplar temas kurmak için gereklidir

⁶² Zartman, A Pioneer in Conflict Management and Area Studies, 179-192

Ateşkes, yalnızca belirli bir anda savaşı taraflara fayda sağlayan veya bir bütün olarak nüfusun üzerindeki baskıyı azaltan bir şey değildir, Aynı zamanda bir toplumun barış sürecini etkilemesi için bir şans vermektedir.⁶³

1.4.5. Bölgesel Çatışmalar

1.4.5.1. Bölgesel Silahlı Çatışmalar

Belirli bir çatışma, nadiren yalnızca orijinal tarafların kaygısı olarak kalmaktadır. Bu durumu kendi özel amaçları için kullanma yollarını araştıran diğer aktörler vardır ve kendilerini, ekonomilerini veya genişletilmiş çıkarlarını korumak istemektedirler. Bu nedenle çatışmalarda bir tarafa destek olarak katılabilir veya çatışmada yeni bir tarafa dönüşebilirler.

Diğer aktörlerin çatışmalara katılmasının çatışmayı uzatma veya kısaltma, yıkımı artırma veya azaltma gibi çözüm süreci üzerinde birçok etkileri olacaktır. Bu desteklerle tarafların, müzakere, arabuluculuk veya diğer müdahale biçimleriyle uzlaşmaya çalışması daha zor olacaktır.

Belirli bir anda, iki farklı alanda, ancak aynı coğrafi bölgede yaşanan çatışmaların gözlemlenmesi mümkündür. Bunlar, birincil ve ikincil tarafların aynı bölgede yer aldığı bölgesel çatışmalardır. Büyük güçler arasındaki gerçek veya potansiyel rekabet de küresel bir çatışma, kompleksi olasılığı taşımaktadır. Katılımları sayesinde çatışmalar birbiriyle bağlantılı hale gelebilmektedir.

1.4.5.2. Devlet-İçi ve Bölgesel Silahlı Çatışmalar

Bölgesel çatışmaların tek tek çatışmalar üzerindeki etkisi yüksektir bu nedenle, çatışmaları bölgesel bir bağlamda analiz etmek önemlidir. Yüksek nüfuslu ve kaynak bakımından zengin olan bölgelerde çatışmaya konu kaynak, uzun yıllar boyunca çatışmayı körükleme potansiyeline sahiptir.

Bölgesel çatışma komplekslerindeki bazı çözümlerin kırılabilirliği, tartışmalı siyasi bağlamla veya silah ticareti gibi organize suçlarla ilgili olabilir. Bazı bölgelerde barış anlaşmaları birbirini desteklemektedir. Çatışmaların birbiri ile olan bağlantısı olumlu

⁶³ Zartman, A Pioneer in Conflict Management and Area Studies, 179-192.

sonuç şansını artırabileceği gibi bir çatışmadaki zafer, diğer çatışmada devam eden savaş nedeniyle zayıflayabilir.⁶⁴

Bu konular daha fazla gerginliği ve olası yeni çatışmaları önlemek için bir dizi ülke içinde yapılması gereken önlemlere işaret etmektedir. Strateji sadece belirli bir aktörü ortadan kaldırmak ve demokratikleşmeyi desteklemek değil, barışçıl bir gelecek için bölgesel iş birliğini ve devletlerarası bağlantıların oluşmasını gerektirmektedir.

1.4.5.3. Bölgesel Güvenlik ve Bölgesel Silahlı Çatışmalar

Bölgesel çatışmalar ile bölgesel güvenlik sistemleri arasında bir bağlantı vardır. Bunların çoğu çatışma deneyimlerinden kaynaklanmış ve bazen bölgesel kurumlarla sonuçlanmıştır. Bölgesel güvenlik sistemleri, belirli bölgelerdeki güç dağıtımının önemine işaret etmektedir.

Bölgesel çatışmalara yaklaşım, bir bölgedeki farklı aktörlerin güçlenmesine, zayıf bölgesel kurumlara yol açabilir, belli şikâyetlere çözüm bulabilir, ömrünü tahmin etmek zordur, bir kez işlevini yerine getirdikten sonra dağılır.⁶⁵

İktidar ve egemenlik boyutu bölgesel bir bağlamda küresel bir yaklaşımdan daha önemli olabilir. Bölgesel bir plan, bir tarafı diğerlerinden daha fazla tercih edecek şekilde algılanabilir.

Bölgedeki baskın aktör, devam eden çatışmanın merkezinde olabilir ve çözümler hakkında başka fikirleri olabilir. Bu gibi durumlarda, ülkelerin bölge dışındaki devletlerden destek alması muhtemeldir. Bölgesel aktörler arasında güçlü rekabet, bölgesel organların verimliliğini felç edebilir.

Bölgesel olarak güçlü bir devlet sorunun bir parçasıysa, alternatif olarak bu aktör tarafından kendi hedeflerini ilerletmek için kullanılacaktır. Dolayısıyla, birçok bölgesel çatışmanın, dış aktörler tarafından da ele alınması gereklidir.

⁶⁴ Mikael Weissmann, *The East Asian Peace* (Palgra-Macmillian, 2012), 162-165.

⁶⁵ Weissmann, *The East Asian Peace*, 105-108.

Bölge içi çerçeveler, bölgesel çatışma komplekslerini yönetmede bazı dezavantajlara sahiptir. Bununla birlikte, alternatif, bölgesel olmayan yaklaşımlar da, kendi prizmalarındaki belirli çatışmaları algılayabilecektir.

İlgili ülkelere ait özel koalisyonların oluşturulması, bölgesel çatışmalarda etkili olmaktadır. BM bu tür bölgesel barış süreçlerinde rol oynamaktadır. Bu durum uluslararası toplumun daha güçlü üyelerine, özellikle Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesine güçlü bir rol vermektedir.

Bölgesel çatışmaların çözümünde barışı düzenlemenin ideal ve genel olarak uygulanabilir bir yolunu bulmak zor olduğundan her bölgesel çatışma için uygun formun bulunması gerekir. Çatışmaların sona ermesinin ardından, bölge içi kuvvetli entegrasyonların oluşması yerine daha önce var olan uluslararası bağımlılıklar sağlamlaşmakta ve hatta güçlenebilmektedir.⁶⁶

1.4.5.4. Büyük Güçler ve Bölgesel Silahlı Çatışmalar

Bir veya birkaç büyük gücün güçlü varlığı, çatışmayı daha büyük, küresel bir dinamiğin parçası haline getirmekte ve bölgesel bir çatışma küresele dönüşebilmektedir.

Büyük güç tanımı, Güvenlik Konseyi'nin beş daimî üyesi ve askeri kapasitesi, birleşik ekonomisi, entelektüel gücü ve uluslararası etkisi nedeniyle Hindistan'ı kapsamaktadır. Bazı durumlarda, aynı çatışmaya birkaç büyük güç katılmıştır.

Büyük güçleri ilgilendiren belirli alanlar vardır. Bazı bölgesel çatışmalarla ilgili olarak, büyük güçlerin daha sonraki bir aşamada çatışmalara girdiği görülmektedir. Sadece insani kaygılar için bir endişe dışında güdüler farklıdır, stratejik olmayabilir, ancak çatışmalara yönelik yerel tepkilerle ilgili olabilmektedir.⁶⁷

Büyük güçlerin askerlerini içeren uluslararası barışı koruma operasyonlarında artış olmuştur. Bölgedeki değişikliklerin büyük güç ilişkileri için doğrudan sonuçları olabilmektedir. Barış yapma yaklaşımı, siyasi çıkarlara ilişkin bir karara daha yakın

⁶⁶ Kriesberg, *Pioneer in Peace and Constructive Conflict Resolution Studies*, 74-76.

⁶⁷ Kriesberg, *Pioneer in Peace and Constructive Conflict Resolution Studies*, 76-78.

olabilir ve ille de yapısal çıkarlara dayalı olmayabilir; belirli siyasi rejimler ve lider öncelikleri daha önemli olabilmektedir.

Büyük güçlerin kendi çatışmaları ve birbirleri arasında doğrudan ilişkiler vardır. Bunlar bazen küresel rekabet olarak tanımlanır ve uluslararası sistemde yerleşik olarak bulunur. Bu, ilişkilerin, belirli bölgelerde gördüğümüz gibi, büyük güç çatışmalarının birbirine bağlandığı bölgesel çatışmalar tarafından oluşturulduğu anlamına gelmektedir.

Büyük güçler için stratejik kaygılar, potansiyel rakibin elinde tuttuğu silahlarla ve bunlara karşı dengeleme veya etkisiz hale getirme yolları ile bağlantılı olmaktadır. Dolayısıyla, büyük bir güç anlayışı sadece doğrudan endişe konularıyla sınırlı kalmaz, aynı zamanda dünyanın diğer bölgelerini de etkilemektedir.⁶⁸

⁶⁸ Weissmann, *The East Asian Peace*, 111-113

2. BÖLÜM: ASYA ÇATIŞMALARI BİLİŞSEL ANALİZİ

II. Dünya Savaşından sonra, 1946 yılından 2022'e kadar Asya Kıta'sın da toplam 922 çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmaların 215'i belirli bir yılda en az 1000 ölümlle sonuçlanmış yüksek yoğunluk düzeyinde, 707'si 25-999 arası savaşa bağlı ölümlle sonuçlanmış düşük yoğunluk düzeyinde çatışmalardır.⁶⁹

922 çatışmanın 835'i, bir tarafı her zaman bir hükümet diğer tarafı her zaman bir veya daha fazla isyancı gruptan oluşan ve dış katılımın olmadığı çatışmalardan oluşurken, 87'si dış ülke askeri gruplarının da katıldığı küresel nitelikte çatışmalardan meydana gelmiştir.⁷⁰

2.1. Doğu Asya Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon

2.1.1. Yatay Analiz

II. Dünya Savaşından sonra, 1946-2021 arası dönemde Doğu Asya'da bulunan devletlerden yalnızca Çin'de devlet içi çatışma yaşanmıştır. Çin'de 9 devlet içi çatışma yaşanmıştır.⁷¹

Çin'de yaşanan 9 çatışmanın 7'si en az 1000 ölü sayısı ile yüksek yoğunluk düzeyinde, 2'si 25-999 arası düşük yoğunluk düzeyinde yaşanan çatışmalardan meydana gelmiştir.

Çin'de çatışmalar dış devlet katılımı olmadan meydana gelen devlet-içi çatışmalardan oluşmuştur. Çin'de yaşanan çatışmaların 4' ü hükümet 5'i toprak üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.⁷²

⁶⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

2.1.1.1. Çin

2.1.1.1.1. Dikey Analiz

Çin’de 9 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 2’si düşük 7’si yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 5’i toprak 4’ü hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 3’ü yüksek yoğunluklu, hükümet çatışmalarının 4’ü yüksek yoğunluklu olarak yaşanmıştır.⁷³

Çin hükümeti 1946-1949’ da PLA ile yüksek yoğunluklu 4 hükümet çatışması, 1947’ de Taiwanlı isyancılar ile yüksek yoğunluklu 1 toprak çatışması (Taiwan), 1950-56-59’ de Tibet ile 1 düşük 2 yüksek yoğunluklu 3 toprak çatışması (Tibet), 2008’de ETİM ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Doğu Türkistan) yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.⁷⁴

2.1.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.1.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

UCDP verilerine göre, Çin’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 4 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar ETİM (Doğu Türkistan), Tayvanlı İsyancılar (Taiwan), Tibet (Tibet) ve PLA olarak sınıflandırılmıştır. Bu topluluklardan ETİM, Tayvanlı İsyancılar ve Tibet toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, PLA hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁷⁵

Uygur etnik grubuna dayanmakta olan ETİM Doğu Türkistan İslami Hareketi; Sincan eyaleti alanına tekabül eden Doğu Türkistan adlı bağımsız bir bölge için, Tibet; Tibet’in bağımsızlığı, Tayvanlı İsyancılar; Tayvan’ in bağımsızlığı için çatışmaktadır.⁷⁶

⁷³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

2.1.1.1.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Japon işgalinin 1945' de sona ermesinden sonra, Çin'de ittifak kuran iki hükümet iktidarda kalmıştır. Japon işgalinden önce iktidarı elinde tutan Kuomintang (KMT) ve Çin Komünist Partisi (ÇKP) arasındaki ittifak bozulunca, 1949'da hükümet gücü, Mao Tse-Tung tarafından yönetilen ve tek partili bir sosyal devlet ÇKP ortaya çıkmış, KMT Tayvan adasına çekilmek zorunda kalmıştır.

Devlet-içi çatışmalar 1946'da Çin'de başlamış ve Çan Kay-şek liderliğindeki Kuomintang hükümetinin 1949'da Mao Zedong liderliğindeki Çin komünist partisi tarafından Tayvan adasına çekilmeye zorlanmasına kadar sürmüştür.

Savaş sonraki dönemde, Tayvan'daki Çin KMT yönetimi, baskıcı ve yozlaşmış tutumu yerel halk arasında hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Anakara karşıtı şiddet 28 Şubat 1947'de alevlenmiş ve ada üzerindeki isyan Milliyetçi Çin birlikleri tarafından sert bir şekilde bastırılmıştır. Tayvan o dönemde Çin'in bir parçası olması nedeniyle çatışma, Çin'deki devlet-içi çatışma olarak kabul edilmiştir.

Çin Komünist Partisi (ÇKP), Çin hükümetinin merkezi karar vericisi olarak ordu üzerinde kontrol sağlamaktadır. Halk Kurtuluş Ordusu (PLA), başlangıçta ÇKP 'nın silahlı kanadı olarak "Kızıl Ordu" olarak adlandırılmış ve Parti CMC (Merkezi Askeri Komisyon) tarafından yönetilmiştir, ancak 1982 Anayasasından bu yana CMC hem parti hem de devlet kuruluşu olarak belirlenmiştir.

Anakara Çin ile Tayvan arasında bu dönemde başlayan siyasi gerilimler devam etmektedir. Hiçbir ülkenin Çin ve Tayvan ile aynı anda diplomatik ilişki kurması hala mümkün değildir çünkü iki ülke de bunu kabul etmeyerek o ülke ile her tür bağlarını derhal sonlandırmaktadır.

Uzun bir tarihsel geçmişe sahip olan Çin' de nüfusun büyük çoğunluğu Han Çin etnik grubuna aittir. Çin hükümeti, güneybatıda Tibetliler ve kuzeybatıda Uygurlar gibi azınlık gruplarının birçoğunu bastırılmış ve bu da bazı durumlarda silahlı şiddete yol açan gerilimi artırmıştır.

ETİM olarak da adlandırılan Doğu Türkistan İslami Hareketi'nin kökenleri Müslüman Uygur etnik grubuna dayanmaktadır. Grup, kuzeybatı Sincan eyaletinin alanını oluşturan Doğu Türkistan adlı bağımsız bölge için savaşılmaktadır.⁷⁷

Çin Hükümeti, muhalefeti bastırarak ve toplanma özgürlüklerini sınırlayarak Komünist Parti'nin otoriter yönetimini sürekli olarak desteklemiştir. Hükümet protestolarını tek taraflı şiddet kullanarak bastırmaya çalışmış, bu durum çatışmalara yol açmıştır.

1912 ile 1950 yılları arasında Çin Cumhuriyeti'nin de jure hükümdarlığı altında bulunan Tibet, 24 Ekim 1950'de ulusal güvenliğini koruma altına almak için ÇHC tarafından ilhak edilmiş ve 1951 yılında Tibet'e özerklik verilmiştir. Özerklik statüsüne rağmen, Çin hükümeti Tibet'e yönelik müdahalelerini artırmaya devam etmiştir. Çin Yönetimi'nin müdahalesine maruz kalması ve kültürel soykırım yapılması gerekçeleriyle Tibet'in ruhani ve siyasi lideri Dalai Lama, ÇHC' ne karşı ayaklanmalar başlatmıştır. Bu ayaklanmaların başarısızlığa uğraması sonucunda Dalai Lama Hindistan'a kaçmıştır.⁷⁸

2.1.1.1.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Çin'de iki farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Devlet-içi çatışmalar 1946'da Çin'de başlamış ve Çan Kay-şek liderliğindeki Kuomintang hükümetinin 1949'da Mao Zedong liderliğindeki Çin komünist partisi tarafından Tayvan adasına çekilmeye zorlanmasına kadar sürmüştür.

Savaş sonraki dönemde, Tayvan'daki Çin KMT yönetimi, baskıcı ve yozlaşmış tutumu yerel halk arasında hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Anakara karşıtı şiddet 28 Şubat 1947'de alevlenmiş ve ada üzerindeki isyan Milliyetçi Çin birlikleri tarafından sert bir şekilde bastırılmıştır. Tayvan o dönemde Çin'in bir parçası olması nedeniyle çatışma, Çin'deki devlet-içi çatışma olarak kabul edilmiştir.

⁷⁷ Jennifer Murtazashvili, "China's Activities and Influence in South and Central Asia", *United States-China Economic and Security Review Commission*, (Erişim 17.05.2022)

⁷⁸ Christopher P. Cunningham, "Counterterrorism in Xinjiang: the ETİM, China, and the Uyghurs", *International Journal on World Peace* 29/3 (2022).7-50.

Çin Komünist Partisi (ÇKP), Çin hükümetinin merkezi karar vericisi olarak ordu üzerinde kontrol sağlamaktadır. Halk Kurtuluş Ordusu (PLA), başlangıçta ÇKP' nin silahlı kanadı olarak “Kızıl Ordu” olarak adlandırılmış ve Parti CMC (Merkezi Askeri Komisyon) tarafından yönetilmiştir. Anakara Çin ile Tayvan arasında bu dönemde başlayan siyasi gerilimler devam etmektedir.⁷⁹

2. Çatışma Ayrılıkçı toprak çatışması; Çin’ de nüfusun büyük çoğunluğu Han Çin etnik grubuna aittir. Çin hükümeti, azınlık gruplarının birçoğunu bastırmış ve bu durum silahlı şiddete yol açan gerilimi artırmıştır.

ETİM olarak da adlandırılan Doğu Türkistan İslami Hareketi'nin kökenleri Müslüman Uygur etnik grubuna dayanmaktadır. Grup, kuzeybatı Sincan eyaletinin alanını oluşturan Doğu Türkistan adlı bağımsız bölge için savaşılmaktadır.⁸⁰

1912 ile 1950 yılları arasında Çin Cumhuriyeti'nin de jure hükümdarlığı altında bulunan Tibet, 24 Ekim 1950’ de ulusal güvenliğini koruma altına almak için ÇHC tarafından ilhak edilmiş ve 1951 yılında Tibet’e özerklik verilmiştir. Özerklik statüsüne rağmen, Çin Yönetimi’nin müdahalesine maruz kalması ve kültürel soykırım yapıldığı gerekçesiyle Tibet’in ruhani ve siyasi lideri Dalai Lama, ÇHC’ ne karşı ayaklanmalar başlatmıştır. Bu ayaklanmaların başarısızlığa uğraması sonucunda Dalai Lama Hindistan’a kaçmıştır.

2.1.1.1.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Çin çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Çin çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm,

1- Han etnik grubuna ait Çin hükümetinin azınlıkları bastıran uygulamaları karşısında Doğu Türkistan ve Tibet’ in bağımsızlık ilanına giden süreci gibi Çin Komünist partisinin Tayvan üzerindeki baskıcı yönetimi karşısında birer negatif uygulama toplulukları olarak devlet ile çatışan gruplar, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme süreçlerinin kurucu etkisi ile

⁷⁹ Cunningham, “Counterterrorism in Xinjiang: the ETIM, China, and the Uyghurs”, 7-50

⁸⁰ Murtazashvili, “China’s Activities and Influence in South and Central Asia”.

dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devrederler.⁸¹

2- Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan grupları Çin hükümeti karşısında kendini konumlandırıp, seçtikleri negatif uygulamaları ve zaman içinde dönüştürdükleri arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmışlardır.⁸²

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Çin hükümeti karşısında zaman için de ortaya çıkan ETİM, Tibet, Tayvanlı gruplar ve Dalai Lama'nın varlığı ile arka plan bilgisinde görüldüğü gibi uygulamalar yoluyla kimlikleri oluşturan bilgi yeniden üretilmiş, bu durum arka plan bilgisini değiştirmiş ve yeni arka plan bilgisi ile çatışmalar bir sonraki nesle aktarılmaktadır.⁸³

b) Çin süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Çin hükümeti ve Tibet, Doğu Türkistan ve Tayvan' in bağımsızlık konusunda yaşadığı çatışmalar, Dalai Lama'nın bu çatışmalardaki yeri, etnik grupların eğilimleri ve beklentileri uygulamaya dayalı değişiklik geçirmekte ve uygulamalarda bir istikrar barındırmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁸⁴

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda söz konusu gruplar, çatışmalarda öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler yaşamışlardır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁸⁵

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümelliği ve yargısı bulunmaktadır.⁸⁶

⁸¹ Adler, *Word Ordering*, s.11.

⁸² Adler, *Word Ordering*, s.11.

⁸³ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁸⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁸⁷

2.2. Güneydoğu Asya Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon

2.2.1. Yatay Analiz

II. Dünya Savaşından sonra 1946-2022 arası dönemde Güneydoğu Asya’da 516 devlet içi çatışma yaşanmıştır. Devletlere göre dağılım; Endonezya’da 45, Filipinler’de 116, Güney Vietnam’da 7, Kamboçya’da 12, Laos’ da 3, Malezya’da 6, Myanmar’da 291, Papua Yeni Gine’de 6, Tayland’da 30 çatışma.⁸⁸

Güneydoğu Asya çatışmalarının 40’ı dış ülke askeri gruplarının da katıldığı küresel nitelikte çatışmalardan meydana gelmiştir. 40 küresel çatışma, Filipinler’de 1, Güney Vietnam’ da 3, Kamboçya’da 18, Laos’ta 13, Malezya’ da 5 olmak üzere dağılmıştır.⁸⁹

Güneydoğu Asya’da 516 devlet içi ve 40 küresel çatışma ile toplam 556 çatışma meydana gelmiştir. En az 1000 ölü sayısı ile yüksek yoğunlukta yaşanan çatışmalar Endonezya’da 13, Filipinler’de 21, Güney Vietnam’da 10, Kamboçya’da 8, Laos’ta 14, Myanmar’da 50, olmak üzere toplam 116 çatışma düzeyine ulaşmıştır.⁹⁰

Güneydoğu Asya’da yaşanan 556 çatışmanın 181’i hükümet 375’si toprak üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. Dağılım aşağıdaki gibidir; Endonezya 5 hükümet- 40 toprak, Filipinler’de 61 hükümet- 56 toprak, Malezya’da 6 hükümet- 5 toprak, Myanmar’da 53 hükümet- 238 toprak, Tayland’da 10 hükümet- 20 toprak, Kamboçya’da 30 ve Laos’ ta 16 hükümet çatışması yaşanmıştır. Güney Vietnam 10 ve Papua Yeni Gine’de 6 toprak düzeyinde çatışma yaşanmıştır.⁹¹

⁸⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸⁸ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁸⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁹⁰ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁹¹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

2.2.1.1. Endonezya

2.2.1.1.1. Dikey Analiz

Endonezya’da 45 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 32’si düşük 13’ü yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 40’ı toprak 5’i hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 9’u, hükümet çatışmalarının 4’ü yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.⁹²

Endonezya hükümeti 1950’de Güney Moluccas Cumhuriyeti ile yüksek yoğunluklu 1 toprak çatışması (Güney Moluccas), 1953’de Darul Islam ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1958-1961’ de Darul Islam, Permesta Movement, PRRI ile 3 yüksek yoğunluklu 4 hükümet çatışması, 1965, 1967-69, 1976-78, 1981,1984,2018,2021,2022’ de OPM ile 4 yüksek yoğunluklu 12 toprak çatışması (Batı Papua), 1975-88, 1992, 1997-99’ de CNRT ile 4 yüksek yoğunluklu 18 toprak çatışması (Doğu Timor), 1990- 91, 1999-2005 ‘de GAM ile düşük yoğunluklu 9 toprak (Aceh) çatışması gerçekleşmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir. ⁹³

2.2.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.2.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

UCDP verilerine göre, Endonezya’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 6 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar, Güney Maluku Cumhuriyeti (Güney Maluku), Darul Islam, OPM (Batı Papua), CNRT (Doğu Timor), GAM(Aceh) ve çatışma gruplarından oluşan Darul Islam- Permesta Movement-PRRI olarak sınıflandırılmıştır.⁹⁴

Bu topluluklardan Güney Maluku Cumhuriyeti (Güney Maluku), OPM (Batı Papua), CNRT (Doğu Timor), GAM(Aceh) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Darul Islam, Permesta Movement, PRRI olarak oluşturulan grup hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁹⁵

⁹² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁹³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁹⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁹⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Bu topluluklardan Güney Maluku Cumhuriyeti; Güney Maluku'nun, OPM; Batı Papua'nın, CNRT; Doğu Timor'un, GAM; Aceh 'in bağımsız bir bölge olması için savaştadır. Darul İslam Aceh 'in bağımsızlığı için GAM'a destek verirken, hükümete karşı savaşta Permesta ve PRRI'yi desteklemiştir.⁹⁶

2.2.1.1.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Bölgenin petrol ve doğalgaz gibi doğal kaynaklar açısından zengin olması ve bu kaynaklardan elde edilen zenginliğin eşit olmayan dağılımı, çatışmaların gelişmesinde merkezi rol oynamıştır.

Tarihsel olarak, Aceh sultanı çevredeki bölgeleri birleştirerek altın ve biber ticareti ile güçlü bir İslam devleti yaratmıştır. 1920'lerin ortalarında biber üretiminin çökmesinden sonra, reformist İslami liderlerin önderlik ettiği bir Aceh bağımsızlık hareketi etkili olmuştur.

Endonezya'nın bağımsızlığının ilanından sonra, 17 Aralık 1949'da Açe eyaleti büyük ölçüde özerklikle kurulmuştur. Ağustos 1950'de, eyalet Kuzey Sumatra eyaletine dahil edildiğinden Acehnese özerkliği geri çekilmiş, bunun yanı sıra diğer Endonezya politikalarından- laik toplum ve hükümet- hoşnutsuzluk, Acehli siyasi ve dini liderlerin 1950'lerde Endonezya İslam devleti için savaşan Darul İslam isyanını desteklemesine yol açmıştır.

Dini ve ekonomik sıkıntılar, Aralık 1976'da bağımsız bir Aceh ilan eden GAM'ın (Gerakan Aceh Merdeka) kurucusu ve başkanı Teungku Hasan M. di Tiro liderliğindeki ikinci Aceh isyanına yol açmıştır. Örgüt esas olarak idealist aydınlardan oluşmaktadır ve Endonezya'nın askeri baskı ve ekonomik programların bir kombinasyonu yoluyla verdiği hızlı tepki, kısa sürede isyanı sona erdirmiştir.⁹⁷

⁹⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁹⁷ Patrick Barron vd., "Understanding Violent Conflict in Indonesia: A Mixed Methods Approach". *Social Development Papers*, 117 (2009),1-53

Göçmen işçilerin artan akını ve İslami olmayan davranışları, 1980'ler boyunca Acehese nüfusu arasında yaygın bir memnuniyetsizliğe neden olmuş ve 1989'da yeniden keşfedilen bir GAM'a yol açmıştır.

2004'ün sonunda, Aceh eyaleti Hint Okyanusu tsunamisinin yıkıcı doğal felaketinden sert bir şekilde etkilenmiş ve bunun bir sonucu olarak GAM (Gerakan Aceh Merdeka) ve Endonezya Hükümeti tek taraflı ateşkes ilan etmiştir.⁹⁸

11 Aralık 2006'da Aceh 'de yapılan seçimlerle barış anlaşmasının uygulanması için önemli bir adım atılmış ve seçimler, eski ayrılıkçı GAM'a bağlı adayların zaferiyle sonuçlanmıştır.⁹⁹

Eski bir Portekiz kolonisi olan Doğu Timor 1975'te bağımsız ilan edilmiş, ancak işgal edilerek bölgede başka bir komünist devlet olacağından korkan Endonezya'ya zorla dahil edilmiştir.

1975'te Endonezya yanlısı grupların darbe girişimi, bağımsızlık yanlısı ve Endonezya yanlısı gruplar arasında çatışmalara yol açmıştır. Yaygın olarak desteklenen popüler sosyalist hareket, o zamanlar Fretilin olarak bilinmektedir, ancak daha sonra 28 Kasım 1975'te CNRT olarak yeniden adlandırılmıştır.

Baskıcı Endonezya yönetimine rağmen, işgale karşı direniş CNRT (Fretilin) tarafından yönetilmiş ve Endonezya 1998'de Doğu Timor'dan ayrılana kadar devam etmiş ve bölge 2002'de bağımsız olmuştur.

1970'lerde ve 1980'lerde, Endonezya hükümeti, Doğu Timor'a yönelik politika için ABD ve Avustralya'dan destek almıştır çünkü CNRT Vietnam savaşı sonrası dönemde komünist bir tehdit olarak algılanmıştır. 1983'ten itibaren BM, Portekiz ile Endonezya arasında Doğu Timor sorunuyla ilgili görüşmelerin düzenlenmesine çeşitli vesilelerle katılmıştır.¹⁰⁰

⁹⁸ Efri Yoni Baikoeni-Mikio Oishi, "Ending a Long-Standing Intrastate Conflict Through Internationalisation: The Case of Aceh in Indonesia", *ReseachGate*, (Erişim 15.11.2023)

⁹⁹ Baikoeni-Oishi, "Ending a Long-Standing Intrastate Conflict Through Internationalisation: The Case of Aceh in Indonesia".

¹⁰⁰ Ashutosh Varshney, "Analyzing Collective Violence In Indonesia: An Overview", *Journal of East Asian Studies* 8, (2008), 341-359.

Bir BM misyonu olarak, 1999'da referandumuna, nüfusun %98,6' sının katılmış ve %78,6 çoğunluk bağımsızlık için oy kullanmıştır. Fretilin'in eski lideri José Xanana Gusmao, dönüştürülmüş bir siyasi parti olan CNRM (Maubere Direnişi Ulusal Konseyi) ve CNRT'nin (Doğu Timor'un Yeniden İnşası Ulusal Kongresi) başkanı olarak ilk Başkan seçilmiştir.

Batı Papua bölgesi, 1962'ye kadar BM'ye ve ardından Endonezya'ya devredilene kadar bir Hollanda kolonisiydi. Papuaların bağımsızlık mı istedikleri yoksa Endonezya'nın bir parçası olarak mı kalacaklarına karar vermeleri şartıyla bir referandum yapılmıştır. 1969'da, OPM (Özgür Papua Hareketi) başkanlığında halk tarafından desteklenen bir bağımsızlık hareketinin tırmanmasına neden olmuştur. 1970'lerdeki gerilla faaliyetleri, 1977-78'de Endonezya ordusunun büyük operasyonlarına yol açmış ve 1978'de Papualar sürgünde bir hükümet kurmuştur.

OPM (Özgür Papua Hareketi) ve silahlı kanadı TPN/PB (Tentara Pembebasan/Papua Barat) 1965 yılında Manokwari' de kurulmuştur. Başlangıçta hareket küçük ve o tecrit edilmiş olsa da Endonezya'nın “Endonezyalaştırma” politikası OPM için giderek artan halk desteğiyle sonuçlanmıştır.

Endonezya politikası, insanların daha yoğun nüfuslu Java ve Bali bölgelerinden Batı Papua'ya kaydırılmasını içermektedir. Bu durum, kültürel olarak Endonezyalıların geri kalanıyla hiçbir ortak yanı olmayan yerel halkın rahatsızlığına neden olmuştur.

Batı Papua için doğal kaynakların çıkarılması konusunda yoğun girişimler de dahil olmak üzere iddialı bir kalkınma programı başlatılmış, ancak, gelişme hiçbir zaman yerel nüfusa fayda sağlamamış ve göçmen gruplarla aralarındaki sosyal ve politik gerilimleri artırmıştır.¹⁰¹

Suharto'nun Endonezya Cumhurbaşkanlığından 1998'de istifaya zorlanmasıyla Papua'daki bağımsızlık hareketi faaliyetini artırmıştır. Durumun yatışması için 2001 yılında eyalete daha fazla özerklik verilmiş ancak zayıf bir şekilde uygulanmış ve bu

¹⁰¹ Bobby Anderson, “Papua’s Insecurity State Failure in the Indonesian Periphery”, *PolicyStudies* 73, (2015), 1-74.

nedenle şiddet eylemleri devam etmiştir. 2018’de çatışma yeniden aktif olmuş ve şiddet devam etmiştir.

Endonezya Cumhuriyeti Devrimci Hükümeti (PRRI), 1958'de Endonezya'nın merkezi hükümetine karşı çıkmak için Sumatra'da kurulan yıkıcı bir hükümettir.

Sıklıkla PRRI/Permesta isyanı olarak anılsa da, Permesta isyancıları 17 Şubat 1958'de PRRI' ye bağlılık sözü veren Sulawesi' de ayrı bir hareket olmuştur

PRRI' nin kurulmasından önce, Sumatra'daki çeşitli bölgesel Ordu komutanları tarafından yönetilen birkaç "isyan" vardır. Bu olaylar, Merkezi Hükümetten artan memnuniyetsizliğin ve Endonezya'nın bocalayan ekonomik kalkınmasının sonucu oluşmuştur.¹⁰²

Hükümet güçlerine önderlik eden General Nasution, PRRI içindeki iç çatlaklardan yararlanmak için 1960'ların sonunda Operasi Pemanggilan Kembali' yi (Geri Çağrı Operasyonu) başlatmıştır. Az sayıda PRRI askeri Nisan 1961'den itibaren teslim olmaya başlamış, çoğunluk 1961'in ortasında teslim olmuştur.¹⁰³

Güney Maluku Cumhuriyeti (RMS), Maluku Adaları'nda 25 Nisan 1950'de ilan edilen bir cumhuriyettir. RMS isyanına, amacı Maluku bölgesinin serbest kalmasıdır.

Endonezya hükümeti, Endonezya Cumhuriyeti'ne katılmaya devam etmesi için RMS' ye barış talebi göndermiş, ancak reddedilmiştir. Bu ret, Endonezya hükümetinin askeri bir sefer düzenlemeye karar vermesine neden olmuş, sonunda RMS isyanı Endonezya hükümeti tarafından başarıyla durdurulmuştur.

2.2.1.1.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Endonezya'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

¹⁰² Kevin W. Fogg, "Evaluating The PRRI Rebellion as a West Sumatran Peasant Movement", Albukhary Foundation Fellow in the History of Islam in Southeast Asia at the Oxford Centre for Islamic Studies, XI /2 (2015), 161.

¹⁰³ Fogg, "Evaluating The PRRI Rebellion as a West Sumatran Peasant Movement", 161.

1. Çatışma Ayrılıkçı toprak çatışması; Aceh sultanı çevredeki bölgeleri birleştirerek altın ve biber ticareti ile güçlü bir İslam devleti yaratmıştır. 1920'lerin ortalarında biber üretiminin çökmesinden sonra, reformist İslami liderlerin önderlik ettiği bir Açe bağımsızlık hareketi etkili olmuştur. 2006'da Aceh' de yapılan seçimlerle barış anlaşmasının uygulanması için önemli bir adım atılmış ve seçimler, eski ayrılıkçı GAM'a bağlı adayların zaferiyle sonuçlanmıştır.¹⁰⁴

Doğu Timor 1975'te bağımsız ilan edilmiş, ancak işgal edilerek, bölgede başka bir komünist devlet olacağından korkan Endonezya'ya zorla dahil edilmiştir. Baskıcı Endonezya yönetimine rağmen, işgale karşı direniş CNRT (Fretilin) tarafından yönetilmiş ve Endonezya 1998'de Doğu Timor'dan ayrılana kadar devam etmiş ve bölge 2002'de bağımsız olmuştur.

Hollanda kolonisi olan Batı Papua bölgesi, Endonezya'ya devredilmiştir. Papuaların bağımsızlık mı istedikleri yoksa Endonezya'nın bir parçası olarak mı kalacaklarına karar vermeleri şartıyla bir referandum yapılmıştır. Bu durum 1969' da, OPM (Özgür Papua Hareketi) başkanlığında halk tarafından desteklenen bir bağımsızlık hareketinin tırmanmasına neden olmuştur. 1970'lerdeki gerilla faaliyetleri, 1977-78'de Endonezya ordusunun büyük operasyonlarına yol açmış ve 1978'de Papualar sürgünde bir hükümet kurmuştur. Durumun yatışması için 2001 yılında eyalete daha fazla özerklik verilmiş ancak zayıf bir şekilde uygulanmış ve bu nedenle şiddet eylemleri devam etmiştir. 2018'de çatışma yeniden aktif olmuş ve şiddet devam etmiştir.¹⁰⁵

Güney Maluku Cumhuriyeti (RMS), Maluku Adaları'nda 25 Nisan 1950'de ilan edilen bir cumhuriyettir. RMS isyanına, amacı Maluku bölgesinin bağımsız olmasıdır. RMS isyanı Endonezya hükümeti tarafından başarıyla durdurulmuştur.

2. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Endonezya Cumhuriyeti Devrimci Hükümeti (PRRI), 1958'de Endonezya'nın merkezi hükümetine karşı çıkmak için Sumatra'da kurulan yıkıcı bir hükümettir.

¹⁰⁴ Patrick Barron vd., "Understanding Violent Conflict in Indonesia: A Mixed Methods Approach".

¹⁰⁵ Bobby Anderson, "Papua's Insecurity State Failure in the Indonesian Periphery", *Policy Studies* 73, (2015), 1-74.

PRRI' nin kurulmasından önce, Sumatra'daki çeşitli bölgesel Ordu komutanları tarafından yönetilen birkaç "isyan" vardır. Bu olaylar, Merkezi Hükümetten artan memnuniyetsizliğin ve Endonezya'nın bocalayan ekonomik kalkınmasının sonucu oluşmuştur. Az sayıda PRRI askeri Nisan 1961'den itibaren teslim olmaya başlamış, çoğunluk 1961'in ortasında teslim olmuştur.¹⁰⁶

2.2.1.1.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Endonezya çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Endonezya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Bölgenin petrol ve doğalgaz kaynakları açısından zengin olması fakat gelirin eşit ve adil dağıtılmaması nedeniyle yukarda ele alınan azınlıkların ve hükümet içindeki grupların, Endonezya hükümeti karşısında bağımsızlık ilan etmesi veya hükümette bir değişim ve dönüşüm istemesi üzerine, uygulama toplulukları olarak devlet ile çatışan gruplar, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devrederler.¹⁰⁷

2- Yukarda arka plan içinde tek tek ele alınan bağımsızlık isteyen gruplar ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Endonezya hükümetine karşı kendini yeniden kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.¹⁰⁸

3- Eşit olmayan gelir dağılımı azınlık halklarını temsil eden gruplar ve hükümete karşı kurulan yeni gruplarla yeni aktörler ve uygulamaları ortaya çıkmıştır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin

¹⁰⁶ Fogg, "Evaluating The PRRI Rebellion as a West Sumatran Peasant Movement", 161.

¹⁰⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁰⁹

b) Endonezya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Gelir dağılımındaki adil olmayan süreç azınlıklarda milliyetçi duyguların artmasına neden olmuş yeni kurulan gruplarla birlikte devlete karşı çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹⁰

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda söz konusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹¹

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹¹²

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.¹¹³

2.2.1.2. Filipinler

2.2.1.2.1. Dikey Analiz

Filipinler'de 116 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 95'i düşük 21'i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 55'i toprak 61'i hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 4'ü hükümet çatışmalarının 17'si yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.¹¹⁴

¹⁰⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹¹⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹¹¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹¹² Adler, *Word Ordering*, 12.

¹¹³ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹¹⁴ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Filipinler’de devlet içi ve küresel 117 çatışma meydana gelmiştir. Filipinler hükümeti 2016- 22’de IS ile 1 yüksek yoğunluklu 7 toprak çatışması (Islamic State), 1946-54’de Huk. ile yüksek yoğunluklu 9 hükümet çatışması, 1969-1986, 1988, 1991-95, 1997, 1999-2022’de CPP ile 6 yüksek yoğunluklu 49 hükümet çatışması, 1987, 1989-90’da CPP, Military faction (forces of Honasan, Abenina & Zumel) ile 2 yüksek yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 1970-71’de MIM ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Mindanao), 1972- 89’de MNLF ile 2 yüksek yoğunluklu 18 toprak çatışması (Mindanao), 1990’da MILF, MNLF ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Mindanao) 1993’da ASG, MNLF ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Mindanao), 1994, 1996-98, 2000, 2002-04, 2009,2011’ de ASG, MILF ile 1 yüksek yoğunluklu 10 toprak çatışması (Mindanao), 1995, 2006,2010,2017,2019-20’de ASG ile düşük yoğunluklu 6 toprak çatışması (Mindanao), 1999,2008’ de MILF ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Mindanao), 2001,2005’ de ASG, MILF, MNLF – NM ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Mindanao), 2007’de ASG, MILF, MNLF – HM ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Mindanao), 2012,2014’de ASG, BIFM ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Mindanao), 2013’de ASG, BIFM, MNLF – NM ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Mindanao), 2015’de ASG, BIFM, MILF ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması(Mindanao), 2016’da al- Harakat al-Islamiyah, ASG, BIFM, Maute group ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Mindanao), 2018’de ASG, BIFM-K ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Mindanao) yaşanmıştır.¹¹⁵

2017 yılında ASG ile yapılan 1 çatışma küreseldir. Malezya Hükümeti Filipinler hükümetinin yanında çatışmaya katılmıştır.¹¹⁶

2.2.1.2.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.2.1.2.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

UCDP verilerine göre, Filipinler’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 18 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar, IS (Islamic State), Huk, CPP, MIM (Mindanao), MNLF (Mindanao), ASG (Mindanao), MILF (Mindanao), ve çatışma gruplarından

¹¹⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

¹¹⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

oluşan CPP- Military faction (forces of Honasan, Abenina & Zumel), MILF-MNLF (Mindanao), ASG- MNLF (Mindanao), ASG-MILF (Mindanao), ASG-MILF-MNLF/ NM (Mindanao), ASG- MILF-MNLF/HM (Mindanao), ASG-BIFM (Mindanao), ASG-BIFM-MNLF /NM (Mindanao), ASG-BIFM-MILF (Mindanao), al-Harakat al-Islamiyah-ASG-BIFM-Maute group (Mindanao), ASG-BIFM/K (Mindanao) olarak sınıflandırılmıştır.¹¹⁷

Bu topluluklardan IS (Islamic State), MIM (Mindanao), MNLF (Mindanao), ASG (Mindanao), MILF (Mindanao), MILF-MNLF (Mindanao), ASG-MNLF (Mindanao), ASG-MILF (Mindanao), ASG-MILF-MNLF/ NM (Mindanao), ASG-MILF-MNLF/HM (Mindanao), ASG-BIFM (Mindanao), ASG-BIFM-MNLF /NM (Mindanao), ASG-BIFM- MILF (Mindanao), al-Harakat al-Islamiyah-ASG-BIFM-Maute group (Mindanao), ASG- BIFM/K (Mindanao) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplar, CPP- Military faction (forces of Honasan, Abenina & Zumel), Huk, CPP, olarak oluşturulan gruplar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmışlardır.

Bu topluluklardan IS, MIM, MNLF, ASG, MILF, MILF-MNLF, ASG-MNLF, ASG-MILF, ASG-MILF-MNLF/ NM, ASG-MILF-MNLF/HM, ASG-BIFM, ASG-BIFM-MNLF /NM, ASG-BIFM-MILF, al-Harakat al-Islamiyah-ASG-BIFM-Maute group, ASG-BIFM/K; Mindanao'nun bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.¹¹⁸

2.2.1.2.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1960'ların başında, ABD'nin Filipin'e müdahalesine yönelik artan eleştiriler, Çin ve Küba'daki başarılı devrimlerinden ilham alan genç Filipin Komünist Parti üyelerini hükümete karşı silahlı mücadeleye devam etmeye teşvik etmiştir. Bu aktivistler 1968'de Filipinler Komünist Partisi'ni (CPP) kurarak başlangıcından itibaren silahlı mücadele içinde yer almıştır.¹¹⁹

¹¹⁷ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

¹¹⁸ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

¹¹⁹ Siân Herbert, *Conflict analysis of The Philippines* (K4D helpdesk University of Birmingham, 2019), 1-16.

Muhalefetin bastırılması ve yanlış yönetilen bir toprak yeniden dağıtım politikası, 1946'da başlayan ve 1954'te sona eren ve Filipin Komünist Partisi CPP tarafından yönetilen Hukbalahap (Huk) İsyanı 'nın yoğunlaştırılması için zemin hazırlamıştır.

Filipinler Temmuz 1946'da bağımsız hale geldiğinde, yeni hükümet arazinin savaş öncesi mülkiyetini eski durumuna getirmeye çalışmış ve Huk organizasyonunun yeniden etkinleştirilmesine yol açmıştır. Huk, yeni hükümete ve Filipinler'deki ABD güçlerine karşı savaştığını iddia ederek uyumsuzluklarını yinelemiştir. 1960'lara gelindiğinde, kalan birkaç Huk birimi çoğunlukla suç çetelerine dönüşmüştür.

CPP, Maoist bir tarım devrimi fikrine bağlı kalmış ve 1968 Halkların Demokratik Devrimi Programında, askeri mücadele planlarının ana hatları çizilmiştir. Filipinler'deki tüm çatışmalara bir çözüm bulmak için taraflar ayrıca gelecekteki müzakerelerin çerçevesini belirleyen birkaç ortak anlaşma imzalamıştır. Hükümet güçleri ve CPP' nin silahlı kanat NPA' sı arasındaki mücadele 2021 boyunca devam etmiştir.¹²⁰

Hükümet ile 1987 ve 1989-1990'daki darbe girişimlerinden sorumlu Askeri hizip arasındaki (Askeri hizip – Honasan, Abenina ve Zumel güçleri), müzakereler 1993'te başlatılmıştır. 1994'te Askeri grup, bir anlaşma imzalandıktan sonra hükümete ait silahları iade etmeyi kabul etmiş ve 1995'te Genel Barış Anlaşması imzalanmıştır.

Filipinler, 4 Temmuz 1946'da ABD'den bağımsızlığını kazanmıştır. Nüfusun büyük çoğunluğu Katolik'tir ve ortak bir kültürel ve dini geçmişle birleşmiştir. En önemli azınlık grubu Güney Filipinler'de yer alan Mindano'daki Müslümanlardır.

Büyük ölçekli yerleşimci akınına bir yanıt olarak Moro milliyetçiliğine dayanan Filipinler'deki toprak çatışması, Mindanao'nun güney bölgesindeki Moroların bağımsızlığına odaklanmıştır. 1970'lerde çatışmanın başlamasından bu yana, birkaç silahlı grup Moro sorunu için savaşmıştır.

Bu çatışma, sömürge zamanlarında Güney Filipinler'de bağımsız bir Moro fikrine uzanmaktadır. Moro mücadelesine katılan en önemli isyancı gruplar Mindanao Bağımsızlık Hareketi (MIM), Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi (MNLF), Moro İslami

¹²⁰ Stephen C. Druce, "Not the " ASEAN Way ": The Southern Philippines Conflict and Its Internationalization", *ResearchGate* (Erişim 10.12.2023)

Kurtuluş Cephesi (MILF), Abu Sayyaf Grubu (ASG) ve Bangsamoro İslami Hareketi ve Özgürlük Hareketi (BIFM)'tir. Son yıllarda bu gruplardan bazıları IŞİD' e biat etmiştir. IŞİD, 2016 yılında Filipinler'deki İslam Devleti güçlerinin emiri olarak ASG lideri Isnilon Hapilon' u atamış ve bölgede İslam Devleti'nin kuruluşuna işaret etmiştir.¹²¹

Filipinler hükümeti, 2018'de barış için Şiddet İçeren Aşırılığa Karşı Program'ı (PAVE) başlatmış ve 2021'de onlarca ASG savaşçısı hükümete teslim olmuş bu da ASG faaliyetlerinde ve buna bağlı çatışmalarda önemli bir düşüşe yol açmıştır.

1968'de Maguindanao eyaletinde bağımsız bir devlet yaratmak için MIM' i (Mindanao Bağımsızlık Hareketi) kurulmuştur. MIM 'in gençlik kolu Malezya'ya eğitime gönderilmiş ve kısa süre sonra MNLF (Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi) kurulmuştur. İKÖ'nün (İslam Konferansı Örgütü) baskısı altında, MNLF bağımsızlık taleplerini geri çekerek özerkliğe karar vermiştir.

MNLF bağımsızlık talebini geri çektiğinde, ayrılıkçı hizipler ortaya çıkmıştır: Dimas Pundato liderliğindeki MNLF-Reformist Grup ve daha sonra Salamat Haşim liderliğindeki MILF (Moro İslami Kurtuluş Cephesi) olan yeni MNLF oluşmuştur.

1987'de Müslüman Mindanao Özerk Bölgesi (ARMM) Kongre'de kabul edilmiş ve Kasım 1989'da bir halk oylamasına tabi tutuldu. Sadece dört il yeni özerk yapıya dahil olmayı seçmiştir. Hem MNLF hem de MILF, bunun yeterli olmadığını ve sürece katılmaya davet edilmediklerini iddia ederek öneriye karşı çıkmıştır.¹²²

2001-02 çatışmalarına katılanların çoğu MNLF veya MILF' e yeniden katılmıştır. Ayrıca, ASG 2007'de diğer silahlı Moro gruplarıyla daha fazla taktik ve lojistik iş birliği eğilimi göstermiş ve MILF, ana akım MNLF ve yeni MNLF- Habier Malik hizbi ile ayrı ayrı birkaç saldırı gerçekleştirmiştir.¹²³

Filipinler hükümeti ve MILF 2012'de çok sayıda barış görüşmesi için bir araya gelmiş ve savaşan taraflar "Bangsamoro Çerçeve Anlaşması'nı imzalamıştır. Ancak, MILF' den

¹²¹ Fermin Adriano-Thomas Parks, "The Contested Corners of Asia: The Case of Mindanao, Philippines", *The Asia Foundation*, (2013), 12.

¹²² Adriano-Parks, "The Contested Corners of Asia: The Case of Mindanao, Philippines", 26

¹²³ Herbert, "Conflict analysis of The Philippines".

Bangsamoro İslami Özgürlük Hareketi (BIFM) adlı bir grup, barış anlaşmasını reddetmiş ve birkaç kez hükümetle çatışmıştır.

2013'te hükümete karşı mücadelede üç grup yer almıştır; ASG, BIFM ve MNLF-NM. MNLF-NM, MILF ile barış görüşmelerine karşı çıkmış ve Filipinler'in güney kesimlerinde kendi "Bangsamoro Republik"lerini ilan etmiştir.

2016'da hükümete karşı mücadelede dört grup aktiftir; ASG, ASG hizbi al-Harakat al-Islamiyah, BIFM ve Maute grubu. ASG, 2016'da IŞİD yanlısı grupların birleştiğini duyurarak dağılmış ve ASG'ye al-Harakat al-Islamiyah ile atıfta bulunmuştur. Al-Harakat al-Islamiyah, IŞİD'e resmi olarak 20 Nisan 2016'da katılmıştır.

BIFM ile mücadele, şubat ayında başlatılan bir hükümet saldırısı ile 2016 yılında da devam etmiştir. Grup, 20 Nisan 2016'da İD'in bir parçası olmuş ve bu tarihten sonraki faaliyetleri, İslam Devleti adı verilen bölge üzerindeki çatışmada kaydedilmiştir.

Maute grubu 2011 de bir eğitim birimi olarak ortaya çıkmıştır. Grup, 20 Nisan 2016'da İD'in bir parçası olmuş ve bu tarihten sonraki faaliyetleri, İslam Devleti adı verilen bölge üzerindeki çatışmada kaydedilmiştir.

2018'de hükümete karşı mücadelede iki grup aktiftir; ASG ve BIFM-K. Kagui Karialan liderliğindeki BIFM-K, 2016 yılında IŞİD'e katılmaya karar verdiğinde BIFM'den ayrılmıştır.

MILF'den kaynaklanan diğer grupların çoğu, IŞİD'e, İslam Devleti toprakları üzerinde Filipin Hükümetine karşı olan çatışmasında katılmıştır.¹²⁴

20 Nisan 2016'da IS (İslam Devleti) Filipinler'deki İslam Devletleri güçlerinin emiri olarak bölgede İslam Devleti'nin kuruluşuna ilan etmiştir. Filipinler'deki IS, üyelerini Filipinler'in güney kesimlerinde faaliyet gösteren farklı İslamcı gruplardan toplamıştır. Filipinler Ulusal Ordusu, yıl boyunca militanların saklandığı yerleri ve altyapıyı hedef

¹²⁴ Tia Mariatul Kibtiah, "ISIS Defeat In The Middle East: It's Impact On The Increase Of ISIS Power In The Southeast Asia", *Journal of Strategic and Global Studies*, 1/2, (2018)

alan bir dizi operasyon gerçekleştirmiş ve bu da bir dizi isyancının etkisiz hale getirilmesine yol açmıştır.¹²⁵

2.2.1.2.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Filipinler'de dört türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümet uygulamalarına isyan; 1960'ların başında, ABD'nin Filipin'e müdahalesine yönelik artan eleştiriler, Çin ve Küba'daki başarılı devrimlerinden ilham alan genç Filipin Komünist Parti üyelerini hükümete karşı silahlı mücadeleye devam etmeye teşvik etmiştir. Bu aktivistler 1968'de Filipinler Komünist Partisi'ni (CPP) kurarak başlangıcından itibaren silahlı mücadele içinde yer almıştır.¹²⁶

Muhalefetin bastırılması ve yanlış yönetilen bir toprak yeniden dağıtım politikası, 1946'da başlayan ve 1954'te sona eren ve Filipin Komünist Partisi CPP tarafından yönetilen Hukbalahap (Huk) isyanının yoğunlaştırılması için zemin hazırlamıştır.¹²⁷

CPP, Maoist bir tarım devrimi fikrine bağlı kalmış ve 1968 Halkların Demokratik Devrimi Programında, askeri mücadele planlarının ana hatları çizilmiştir. Filipinler'deki tüm çatışmalara bir çözüm bulmak için taraflar ayrıca gelecekteki müzakerelerin çerçevesini belirleyen birkaç ortak anlaşma imzalamıştır. Hükümet güçleri ve CPP' nin silahlı kanat NPA' sı arasındaki mücadele 2021 boyunca devam etmiştir.¹²⁸

2. Çatışma Askeri darbe; Hükümet ile 1987 ve 1989-1990'daki darbe girişimlerinden sorumlu Askeri hizip arasındaki (Askeri hizip – Honasan, Abenina ve Zumel güçleri), müzakereler 1993'te başlatılmıştır. 1994'te Askeri grup, bir anlaşma imzalandıktan sonra hükümete ait silahları iade etmeyi kabul etmiş ve 1995'te Genel Barış Anlaşması imzalanmıştır.

3. Çatışma Ayrılıkçı toprak çatışması; Nüfusun büyük çoğunluğu Katolik'tir ve ortak bir kültürel ve dini geçmişle birleşmiştir. En önemli azınlık grubu Güney Filipinler'de yer

¹²⁵ Candice Malan-Hussein Solomon, "Between Conflict and Compromise in the Philippines", *Indian Journal of Asian Affairs*, 25/1 (June-December 2012), 59-82.

¹²⁶ Herbert, "Conflict analysis of The Philippines".

¹²⁷ Druce, "Not the ASEAN Way: The Southern Philippines Conflict and Its Internationalization".

¹²⁸ Herbert, "Conflict analysis of The Philippines".

alan Mindano'daki Müslümanlardır. Büyük ölçekli yerleşimci akınına bir yanıt olarak Moro milliyetçiliğine dayanan Filipinler'deki toprak çatışması, Mindanao'nun güney bölgesindeki Moroların bağımsızlığına odaklanmıştır. 1970'lerde çatışmanın başlamasından bu yana, birkaç silahlı grup Moro sorunu için savaşmıştır.¹²⁹

4. Çatışma İslam temelli devlet kurma; 20 Nisan 2016'da IS (İslam Devleti) Filipinler'deki İslam Devletleri güçlerinin emiri olarak bölgede İslam Devleti'nin kuruluşuna ilan etmiştir. Filipinler'deki IS, üyelerini Filipinler'in güney kesimlerinde faaliyet gösteren farklı İslamcı gruplardan toplamıştır. Filipinler Ulusal Ordusu, yıl boyunca militanların saklandığı yerleri ve altyapıyı hedef alan bir dizi operasyon gerçekleştirmiş ve bu da bir dizi isyancının etkisiz hale getirilmesine yol açmıştır.¹³⁰

2.2.1.2.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Filipinler çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Filipinler çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşümü

1- Genel çoğunluğu Katolik olan Filipinler'in güney kesimi olan Mindano bölgesinde Müslüman azınlık yaşamaktadır. Yoğun göç üzerine çoğunluğu kaybetmekten korkan Müslüman azınlık, İslam devletinin Filipinlerde ilan edilmesi ve hükümet içindeki grupların Küba devriminden etkilenerek hükümete karşı ayaklanması gibi yukarda ele alınan çatışmalarda, Filipinler hükümeti karşısında bağımsızlık ilan etmek veya hükümette bir değişim ve dönüşüm istemek için, uygulama toplulukları olarak devlet ile çatışan gruplar, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devrederler.¹³¹

2- Yukarda arka plan içinde tek tek ele alınan bağımsızlık isteyen gruplar ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Filipinler hükümetine karşı kendini yeniden

¹²⁹ Adriano-Parks, "The Contested Corners of Asia: The Case of Mindanao, Philippines", 26.

¹³⁰ Kibtiah, "ISIS Defeat In The Middle East: It's Impact On The Increase Of ISIS Power In The Southeast Asia".

¹³¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve dönüştürdükleri arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmışlardır.¹³²

3- Hükümet uygulamaları karşısında Mindano Müslümanları, askeri darbeleri düzenleyen gruplar, Küba devriminden etkilenen gruplar ve Filipinler’deki ABD etkisi karşısında Filipinler’de yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹³³

b) Filipinler çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Mindano Müslümanlarının bölgede çoğunluğu kaybetme tehlikesine ve ABD’ nin Filipinler üzerindeki etkisine karşı Küba devriminden etkilenen gruplar, hükümet uygulamalarına karşı oluşan askeri darbeler nedeniyle hükümetle yukarıda ele alınan gruplar arasında çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹³⁴

2- Yukarıda ele alınan çatışmalarda söz konusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹³⁵

3- Yukarıda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümelliği ve yargısı bulunmaktadır.¹³⁶

4- Yukarıda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.¹³⁷

¹³² Adler, *Word Ordering*, 11.

¹³³ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹³⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹³⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹³⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹³⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

2.2.1.3. Güney Vietnam

2.2.1.3.1. Dikey Analiz

Güney Vietnam’da 7 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların hepsi yüksek yoğunluktadır ve çatışmaların tamamı toprak çatışmalarından oluşmaktadır.¹³⁸

Güney Vietnam’da devlet içi ve küresel 10 çatışma meydana gelmiştir. Güney Vietnam Hükümeti 1955-64’te FNL ile hepsi yüksek yoğunluklu 10 toprak çatışması (Güney Vietnam) meydana gelmiştir.¹³⁹

1962-1964 yıllarında FLN ile yapılan 3 çatışma küreseldir. ABD Hükümeti Güney Vietnam hükümetinin yanında çatışmaya katılmıştır.¹⁴⁰

2.2.1.3.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.2.1.3.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

UCDP verilerine göre, Güney Vietnam’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk FNL’dir. FNL toprak elde etmek amacıyla Güney Vietnam’ın bağımsızlığı için çalışmıştır.¹⁴¹

2.2.1.3.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1945'te komünist Viet minh Vietnam'da iktidarı ele geçirerek ülkeyi Fransız sömürge yönetiminden bağımsız ilan etmiştir. Fransız birlikleri daha sonra Vietnam'a saldırmış ve 1954'e kadar süren ve Kuzey ve Güney Vietnam'a bölünmeyle sonuçlanan bir sömürge savaşını ateşlemiştir.

¹³⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

¹³⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

¹⁴⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

¹⁴¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Kısa bir süre sonra, daha batı yönelimli Güney Vietnam'da Kuzey Vietnam destekli FNL (Front national de libération du Vietnam du Sud) tarafından bir komünist isyan başlatılmıştır. Savaşın kızışması üzerine komünizmin Güneydoğu Asya'da yayılmasından korkan ABD, 1962'de Güney Vietnam hükümetini desteklemek için askeri danışmanlar görevlendirmiştir. Ancak Güney Vietnam ordusu yenilmiş ve Başkan ertesini yıl FNL tarafından devrilmiştir. Aynı yıl ABD, Güney Vietnam'da yaklaşık 200.000 asker konuşlandırmıştır.

1965'te Güney Vietnam'daki savaş, bir yanda Sovyetler Birliği, Çin ve Kuzey Kore'nin, diğer yanda ABD'nin desteğiyle Güney Vietnam ve Kuzey Vietnam arasında tam ölçekli bir savaşa dönüşmüştür.

1973'te, her iki tarafta yüz binlerce asker ve sivilin ölümüne neden olan uzun yıllar süren savaştan ve ABD'de savaşa karşı yapılan geniş çaplı gösterilerden sonra, Paris'te ateşkes kararlaştırılmıştır. ABD birliklerinin geri çekmiş ancak, savaş devam etmiştir.

1975'te Güney Vietnam Başkanı yenilgiyi kabul ettikten sonra Kuzey Vietnam tüm Güney Vietnam'ın kontrolünü ele geçirmiştir. 2 Temmuz 1976'da Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkent olarak Hanoi'nin ilan edilmesiyle iki ülke birleştirilmiştir.¹⁴²

2.2.1.3.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Güney Vietnam' da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Ayrılıkçı toprak çatışması; 1945'te Vietnam'ın Fransız sömürge yönetiminden bağımsızlık ilan etmesiyle, Fransız birlikleri Vietnam'a saldırmış ve 1954'e kadar süren ve Kuzey ve Güney Vietnam'a bölünmeyle sonuçlanan bir sömürge savaşını ateşlemiştir.

Güney Vietnam'da Kuzey Vietnam destekli FNL tarafından bir komünist isyan başlatılmıştır. Komünizmin Güneydoğu Asya'da yayılmasından korkan ABD, 1962'de

¹⁴² Ngoc H. Huynh, "The Time-Honored Friendship: A History of Vietnamese-Algerian Relations (1946-2015)", *College Undergraduate Research Electronic Journal* (Erişim 5-1-2016).

Güney Vietnam hükümetini desteklemek için askeri danışmanlar görevlendirmiş, ancak Güney Vietnam ordusu yenilmiş ve Başkan ertesi yıl FNL tarafından devrilmiştir.

1975'te Güney Vietnam Başkanı yenilgiyi kabul ettikten sonra Kuzey Vietnam tüm Güney Vietnam'ın kontrolünü ele geçirmiştir. 2 Temmuz 1976'da Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti'nin başkent olarak Hanoi'nin ilan edilmesiyle iki ülke birleşmiştir.¹⁴³

2.2.1.3.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Güney Vietnam çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Güney Vietnam çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Güney Vietnam hükümeti karşısında Kuzey Vietnam destekli FLN çatışmalar vermiştir. ABD' nin Güney Vietnam'a desteğine rağmen, uygulama toplulukları olarak devlet ile çatışan gruplar, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ve dönüşen arka plan bilgisiyle, iki ülkenin birleşmesiyle sonuçlanan yeni uygulama alanına geçmiştir.¹⁴⁴

2- Güney Vietnam hükümetine karşı FLN kendini kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.¹⁴⁵

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Güney Vietnam karşısında FLN' nin yürüttüğü isyanda, ABD ve Kuzey Vietnam gibi aktörler arka plan bilgisinde görüleceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir.¹⁴⁶

b) Güney Vietnam çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

¹⁴³ Huynh, "The Time-Honored Friendship: A History of Vietnamese-Algerian Relations (1946-2015)".

¹⁴⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁴⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁴⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

1- Güney Vietnam hükümeti ve FLN' nin yaşadığı çatışmalarda, ABD ve Kuzey Vietnam' ın bu çatışmalardaki yerine neden olan eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁴⁷

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda söz konusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁴⁸

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁴⁹

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu, yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.¹⁵⁰

2.2.1.4. Kamboçya

2.2.1.4.1. Dikey Analiz

Kamboçya'da 12 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 11'si düşük 1'i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.¹⁵¹

Kamboçya'da devlet içi ve küresel 30 çatışma meydana gelmiştir. Kamboçya hükümeti 1967-75'de KR ile 7 yüksek yoğunluklu 14 hükümet çatışması, 1978'de KNUFNS ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1979' da KNUFNS, KPRLF, KR ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1980-81, 1990'da KPRLF, KR ile düşük yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 1982-89, 1991'de FUNCINPEC, KPRLF, KR ile düşük yoğunluklu 9 hükümet çatışması, 1997'de Forces of Norodom Ranariddh, KR, Military faction (Forces of Hun Sen) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1998'da Forces of

¹⁴⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁵⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁵¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Norodom Ranariddh, KR ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması meydana gelmiştir.¹⁵²

Kamboçya'da 18 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1970-75, 1978,1979'deki 8 çatışmada Kuzey Vietnam hükümet karşıtı grupları desteklemiştir. 1979 çatışmasında Kuzey Vietnam ve Laos birlikte hükümete destek verirken, aynı zamanda karşıt grupları desteklemiştir. 1970-1973 çatışmasında Güney Vietnam ve ABD, Hükümeti desteklemiştir. 1980-1989 yılları arasındaki 10 çatışma da Kuzey Vietnam, Hükümeti desteklemiştir.¹⁵³

2.2.1.4.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.2.1.4.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

UCDP verilerine göre, Kamboçya'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 7 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar KR, KNUFNS, KNUFNS-KPNLF-KR, KPNLF-KR, FUNCINPEC-KPNLF-KR, Forces of Norodom Ranariddh-KR-Military faction (Forces of Hun Sen), Forces of Norodom Ranariddh-KR olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁵⁴

2.2.1.4.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Kamboçya 9 Kasım 1953'te Fransa'dan bağımsızlığını elde etmiştir. Bağımsızlıktan bir yıl sonra, Kamboçya Kralı Sihanouk tahttan çekilmiş, Prens Sihanouk olarak tanınmış ve tek partili bir sistem devletinde devlet başkanı olarak iktidara gelmiştir. Muhalefeti ortadan kaldırmaya çalışmış ve basına, ifade özgürlüğüne ve Budizm dışındaki diğer tüm dini inançlara karşı baskıcı önlemler kullanmıştır.

Prens Sihanouk rejimine yönelik hoşnutsuzluk, özellikle Kamboçya'daki muhalefetteki komünist parti içinde büyümüştür. 1967'de ilk silahlı ayaklanma başlamıştır. İlk

¹⁵² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

¹⁵³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

¹⁵⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

çatışmalar sırasında Kamboçyalı komünistler, "Khmer Mavisi" olarak adlandırılan sağcı isyancılardan ayrılmak için "Khmer Rouge" olarak anılmaya başlanmıştır.¹⁵⁵

Sihanouk 1970 yılında sağcı askeri liderler tarafından askeri bir darbeyle devrilerek, General Lon Nol yönetiminde yeni bir otoriter liderlik başlamıştır. Kızıl Khmerler direnişlerini sürdürmüş ve Prens Sihanouk ve onun kralcı yandaşlarıyla hükümet karşıtı bir ittifak kurulmuştur.

1975'te, hükümet karşıtı ittifak Lon Nols güçlerini Phnom Penh'den çıkarmayı başarmış, ancak yerine, Pol Pot liderliğindeki Kızıl Khmerler kontrolü ele geçirerek yeni bir toplum yaratmaya çalışmışlardır.

Aralık 1978'de isyancı grup KNUFNS (Ulusal Kurtuluş için Kampuchean Ulusal Birleşik Cephesi) kurulmuştur. Vietnam tarafından yoğun bir şekilde desteklenmiştir. Phnom Penh, Ocak 1979'un başlarında düşmüş ve KNUFNS tarafından Vietnam yanlısı bir komünist rejim kurulmuş, ülkenin adı Kamboçya Halk Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir.

1982'de Kızıl Khmerler, bu kez iki komünist olmayan grupla birlikte, Son Sann liderliğindeki KPNLF (Khmer Halk Ulusal Kurtuluş Cephesi) ve Prens Sihanouk liderliğindeki FUNCINPEC (Bağımsız, Tarafsız, Barışçıl ve Kooperatif Kamboçya Ulusal Birleşik Cephesi) ile bir kez daha hükümet karşıtı bir ittifaka girmiştir. Üç grup birlikte hükümet karşıtı ittifak CGDK' yı (Demokratik Kampuchea Koalisyon Hükümeti) kurmuştur.¹⁵⁶

Hem Batılı ülkeler hem de Çin, bölgedeki Sovyet/Vietnam etkisini sınırlamak amacıyla ittifakı desteklemiştir. Soğuk Savaş sona erdiğinde, Vietnam güçlerini Kamboçya'dan geri çekmiş ve savaştan taraflara dış destek önemli ölçüde azalmıştır. KPNLF reform yaparak yasal bir siyasi parti olmuş ve FUNCINPEC, 1979'dan itibaren görevdeki Kampuchean hükümeti ile bir koalisyon hükümeti kurmuştur. Ülkenin adı 1989'da bir kez daha Kamboçya Eyaleti olarak değiştirilmiştir¹⁵⁷

¹⁵⁵ Eşref Aksu, "The UN in the Cambodia conflict: UNTAC", *ResearchGate* (Erişim 10.12.2023).

¹⁵⁶ An Sokhoeurn, "Conflict Resolution in Cambodia", *Institute for Cooperation and Peace (CICP)* 35, November 2010, (Erişim 25.12.2022).

¹⁵⁷ Ramses Amer, "Indochinese Perspectives of the Kampuchean Conflict", *ResearchGate* (Erişim

23 Ekim 1991'de Kamboçya Hükümeti ile Kızıl Khmerler, FUNCINPEC ve KPNLF arasında Kamboçya Çatışmasının Kapsamlı Siyasi Çözümüne İlişkin Anlaşma imzalanmıştır. Barış girişimleri ilk kez 1988 yılında ASEAN (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği) tarafından başlatılmış, ancak asıl atılım 1991'de Paris Anlaşması'nın imzalanmasıyla gelmiştir. UNTAC (Birleşmiş Milletler Kamboçya Geçiş Otoritesi), barış anlaşmasını uygulamak ve 1993 seçimlerini yönetmek amacıyla 1992 yılında Kamboçya'ya gelmiştir.¹⁵⁸

1991 Paris Anlaşması'nın bir sonucu olarak, Kamboçya'nın eski isyancı örgütleri- KR hariç- 1993 seçimlerine katılmıştır. Kral Sihanouk' un oğlu Prens Norodom Ranariddh tarafından yönetilen FUNCIPPEC, önemli bir seçim başarısı elde ederek en büyük parti haline gelmiştir. Hun Sen liderliğindeki iktidardaki CPP, ikinci en büyük parti olmuş ve FUNCIPPEC ile bir koalisyon hükümetine girmeyi kabul etmiştir.

Prens Ranariddh Birinci Başbakanlık görevini üstlenirken, Hun Sen İkinci Başbakan olmuştur. Bununla birlikte, CPP' nin askeri egemenliğin, Kamboçya'daki fiili gücün çoğunu elinde tutmaktadır.

1997 başlarında hem CPP hem de FUNCIPPEC, planlanan 1998 seçimleri öncesinde kendi konumlarını güçlendirmeye çalıştıkları için, iki parti çarpışma durumuna gelmiştir. Çatışma, CPP birlikleri ve Hun Sen'e sadık eski KR savaşçılarının Prens Ranariddh' i destekleyen güçlere saldırısı ile başlamıştır.¹⁵⁹

Çatışmalar 1998'de devam etmiştir. Kamboçya hükümeti ile Ranariddh müdavimleri arasındaki mücadele, 1998 de Prens Ranariddh' in çok daha az bir rolle de olsa Kamboçya Hükümeti'ne yeniden katılmayı kabul etmesiyle sona ermiştir.

2.2.1.4.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Kamboçya'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

10.5.2023)

¹⁵⁸ Amer, "Indochinese Perspectives of the Kampuchean Conflict".

¹⁵⁹ Amer, "Indochinese Perspectives of the Kampuchean Conflict".

1. Çatışma Askeri darbe; Bağımsızlık sonrası Prens Sihanouk tek partili bir sistem devletinde devlet başkanı olarak iktidara gelmiştir. Muhalefeti ortadan kaldırmaya çalışmış ve basına, ifade özgürlüğüne ve Budizm dışındaki diğer tüm dini inançlara karşı baskıcı önlemler kullanmıştır.

Sihanouk 1970 yılında sağcı askeri liderler tarafından askeri bir darbeyle devrilerek, General Lon Nol yönetiminde yeni bir otoriter liderlik başlamıştır.

2. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Prens Sihanouk rejimine yönelik hoşnutsuzluk, özellikle Kamboçya'daki muhalefetteki komünist parti içinde büyümüştür. İlk çatışmalar sırasında Kamboçyalı komünistler, "Khmer Rouge" olarak anılmaya başlanmıştır.

Sihanouk sonrası General Lon Nol yönetiminde yeni bir otoriter liderlik başlamıştır. Kızıl Khmerler direnişlerini sürdürmüş ve Prens Sihanouk ve onun kralcı yandaşlarıyla hükümet karşıtı bir ittifak kurulmuştur.¹⁶⁰

Aralık 1978'de isyancı grup KNUFNS kurulmuştur. Vietnam tarafından yoğun bir şekilde desteklenmiş ve 1979'un başlarında KNUFNS tarafından Vietnam yanlısı bir komünist rejim kurulmuş, ülkenin adı Kamboçya Halk Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir.

1982'de Kızıl Khmerler, bu kez iki komünist olmayan grupla birlikte, Son Sann liderliğindeki KPNLF (Khmer Halk Ulusal Kurtuluş Cephesi) ve Prens Sihanouk liderliğindeki FUNCINPEC (Bağımsız, Tarafsız, Barışçıl ve Kooperatif Kamboçya Ulusal Birleşik Cephesi) ile bir kez daha hükümet karşıtı bir ittifaka girmiştir. Üç grup birlikte hükümet karşıtı ittifak CGDK' yı (Demokratik Kampuchea Koalisyon Hükümeti) kurmuştur.¹⁶¹

Soğuk Savaş sona erdiğinde, Vietnam güçlerini Kamboçya'dan geri çekmiş, KPNLF reform yaparak yasal bir siyasi parti olmuş ve FUNCINPEC, 1979'dan itibaren görevdeki Kampuchean hükümeti ile bir koalisyon hükümeti kurmuştur. Ülkenin adı 1989'da bir kez daha Kamboçya Eyaleti olarak değiştirilmiştir.¹⁶²

¹⁶⁰ Eşref Aksu, "The UN in the Cambodia conflict: UNTAC".

¹⁶¹ Sokkhoeurn, "Conflict Resolution in Cambodia".

¹⁶² Amer, "Indochinese Perspectives of the Kampuchean Conflict".

1991 Paris Anlaşması'nın bir sonucu olarak, Kamboçya'nın eski isyancı örgütleri- KR hariç- 1993 seçimlerine katılmıştır. FUNCİPEC, en büyük parti haline gelmiş, iktidardaki CPP, ikinci en büyük parti olmuş ve FUNCİPEC ile bir koalisyon hükümetine girmeyi kabul etmiştir.¹⁶³

2.2.1.4.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Kamboçya çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Kamboçya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Kamboçya'da bağımsızlık sonrası tek parti rejimi ile başa geçen prensin muhalefeti bastırması, komünist muhalefet ve ordu içinde hoş karşılanmamış ve askeri bir darbe sonrası otokratik bir yönetim kurulmuştur. Yeni kurulan Vietnam yanlısı hükümetle komünist muhalefet grupları çatışmalara devam etmiş, soğuk savaş sonrası Vietnam'ın çekilmesi üzerine komünist muhalefet grupları bir koalisyon hükümeti kurmuştur. Uygulama toplulukları olarak devlet ile çatışan bu gruplar, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisiyle dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devretmiştir.¹⁶⁴

2- Ordu ve komünist muhalefet grupları içinde otoriter hükümet uygulamalarına itiraz eden gruplar, Kamboçya hükümetine karşı kendini yeniden kurmuş, seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.¹⁶⁵

3- Bağımsızlık sonrası muhalefeti bastıran tek parti rejimine karşı komünist gruplar ve ordu içinde hükümet uygulamalarından hoşnutsuz gruplar yeni aktörler olarak sahneye çıkmıştır. KR, KPRLF ve FUNCİNPEC Vietnam yanlısı hükümete karşı birleşerek uygulamalar yoluyla, kimlikler ini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar

¹⁶³ Amer, "Indochinese Perspectives of the Kampuchean Conflict".

¹⁶⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁶⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁶⁶

b) Kamboçya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Kamboçya içinde hükümet uygulamalarından hoşnutsuz ordu içindeki gruplar ve komünist muhalefet hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁶⁷

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda söz konusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁶⁸

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁶⁹

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.¹⁷⁰

2.2.1.5. Laos

2.2.1.5.1. Dikey Analiz

Laos'ta 3 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 2'si düşük 1'i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.¹⁷¹

Laos'ta devlet içi ve küresel 16 çatışma meydana gelmiştir. Laos hükümeti 1959, 1961,1963-73'te Pathet Lao ile yüksek yoğunluklu 13 hükümet çatışması, 1960' da

¹⁶⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁶⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁶⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁶⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Neutralists, Pathet Lao ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1989-90'da LRM ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması yaşanmıştır.¹⁷²

Laos Çatışmasında 13 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1963-73'teki 11 Pathet Lao çatışmasında Kuzey Vietnam grupları desteklerken, Güney Vietnam ve ABD, hükümeti desteklemiştir. 1969 çatışmasında Tayland, Güney Vietnam ve ABD yanında hükümete destek vermiştir. 1960 1 Neutralists, Pathet Lao ve 1961'deki 1 Pathet Lao çatışmasında Tayland, hükümeti desteklemiştir.¹⁷³

2.2.1.5.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.2.1.5.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

UCDP verilerine göre, Laos'ta 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 3 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Pathet Lao, Neutralists-Pathet Lao ve LRM olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların hepsi hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁷⁴

2.2.1.5.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Laos'ta Fransızlara karşı erken direniş, yerel etnik isyanlardan veya Vietnam'ın egemen olduğu Çinhindi Komünist Partisi (ICP) tarafından düzenlenen eylemlerden oluşmaktadır.

1945'te Japonya, Çinhindi' ni işgal ettiğinde, ICP, Japon, Tay, "Özgür Fransız" ve Amerikan kuvvetleriyle bağlantılı çeşitli Laos milliyetçi hareketleri Lao Issara' da (Özgür Laos Hareketi, 1950'de Neo Lao Issara olarak yeniden adlandırıldı) birleşmiş ve 12 Ekim 1945'te bağımsızlığını ilan etmiştir.

Lao Issara 'nın sol kanat bir hizbi olan Pathet Lao, 1959-61 ve 1963-73'te eyaletler arası çatışmalar patlak verdiği Kuzey Vietnam güçleriyle yakın temaslarda bulunmaya devam etmiştir. Çatışma bir koalisyon hükümetinin kurulmasıyla sona ermiş, ancak

¹⁷² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

¹⁷³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

¹⁷⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Pathet Lao liderliği monarşiyi kaldırmış ve Aralık 1975'te tek partili bir komünist devlet ilan etmiştir.¹⁷⁵

Komünist rejimi, başta kraliyetçiler ve Hmong kabilesi gibi etnik azınlıklar olmak üzere Tayland'a kitlesel bir mülteci göçü izlemiştir. Hükümet birçok sivile karşı büyük bir baskı başlatırken, hükümete ara sıra saldırılar düzenleyen sağcı isyan hareketlerde örgütlenmiştir.

1970'lerin sonunda ve 1980'lerin başında şiddetin hem artış hem de azalış dönemlerinden sonra, 1980'lerin sonlarında Hmong kabilesine ait direniş grupları kurulmuş ve gevşek bir ittifakta bir araya gelmiştir. Hükümet güçleri ile Hmong direniş grupları arasında 1989-1990 yıllarında çatışmalar yaşanmıştır. Çatışma 1990 yılında düşük aktivite nedeniyle sona ermiş olarak kabul edilmiştir

Komünist milliyetçi Pathet Lao 1975'te kralı devirdiğinde, oluşan Hmong direniş grupları, etnik akrabalığın yanı sıra krallığın eski haline getirilmesi için sağcı bir siyasi harekete dayanmıştır. 1970'lerin sonlarında, sivillere yönelik saldırılarla ilgili suçlamaların yapıldığı birkaç yoğun savaşın ardından, sonraki on yılda çatışma azalmasının nedenleri büyük ölçüde belirsizdir, ancak Lao hükümeti olası olaylar hakkında bilgi akışını kontrol ederken Hmong 'un tepelere çekildiğine inanılmaktadır.¹⁷⁶

Raporlar, 1980'lerin sonlarında LRM (Lao Direniş Hareketi) adı altında gevşek bir ittifak kurduklarını ve Aralık 1989'da bağımsız bir hükümetin sözde ilanına yol açtığını ileri sürmüş, 1990'ların başlarında, Laos hükümeti, tepelerdeki sivil Hmong nüfusuna yönelik saldırıları da içerdiği iddia edilen bir askeri kampanyayla karşılık vermiştir.

2000 yılında, Hmong hareketinin iki ana gruba ayrılan yaklaşık 4000 askerden oluştuğu tahmin edilmektedir; ULNLF (Birleşik Lao Ulusal Kurtuluş Cephesi) ve ELOL (Laos Etnik Kurtuluş Örgütü). Grup, esas olarak Laos'taki komünist yönetime karşı mücadele ile ilgilidir ve Kraliyet yanlılarından ve benzer düşünen diğerlerinden destek almıştır.

¹⁷⁵ Andrew Rosser, "Lao People's Democratic Republic", *Institute of Development Studies* 37/2 (March 2006)

¹⁷⁶ Rosser, "Lao People's Democratic Republic". 14

Eskiden Chao Fa olarak bilinen ve genellikle Laos'ta en aktif olarak kabul edilen ELOL hakkında çok az şey bilinmektedir, bu grup aynı zamanda LRM ittifakının bir parçasıdır. Grup, hükümetleri ele geçirdikten sonra komünist hükümet onlara saldırdığında kalan Hmong tarafından kurulmuştur. 1989-91 yıllarında Sovyet ve Vietnam desteğinin geri çekilmesinden sonra Laos hükümeti, Hmong azınlığına karşı herhangi bir belirleyici adım atmamıştır.¹⁷⁷

2.2.1.5.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Laos'ta bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümeti ele geçirme; 1945'te Japonya, Çinhindi 'ni işgal ettiğinde, çeşitli Laos milliyetçi hareketleri Lao Issara' da (Özgür Laos Hareketi) birleşmiş ve 12 Ekim 1945'te bağımsızlığını ilan etmiştir.

Lao Issara' nın sol kanat bir hizbi olan Pathet Lao, 1959-61 ve 1963-73'te eyaletler arası çatışmalar patlak verdiğinde Kuzey Vietnam güçleriyle yakın temaslarda bulunmaya devam etmiştir. Çatışma bir koalisyon hükümetinin kurulmasıyla sona ermiş, ancak Pathet Lao liderliği monarşiyi kaldırmış ve Aralık 1975'te tek partili bir komünist devlet ilan etmiştir.¹⁷⁸

Komünist milliyetçi Pathet Lao 1975'te kralı devirdiğinde, oluşan Hmong direniş grupları, etnik akrabalığın yanı sıra krallığın eski haline getirilmesi için sağcı bir siyasi harekete dayanmıştır. Raporlar, 1980'lerin sonlarında LRM (Lao Direniş Hareketi) adı altında gevşek bir ittifak kurduklarını ve Aralık 1989'da bağımsız bir hükümet ilan ettiklerini ileri sürmüştür.

2000 yılında, Hmong hareketi ULNLF (Birleşik Lao Ulusal Kurtuluş Cephesi) ve ELOL (Laos Etnik Kurtuluş Örgütü) olarak iki ana gruba ayrılmıştır. Grup, esas olarak Laos'taki komünist yönetime karşı mücadele ile ilgilidir ve Kraliyet yanlılarından ve benzer düşünen diğerlerinden destek almıştır. 1989-91 yıllarında Sovyet ve Vietnam desteğinin

¹⁷⁷ Stephanie Stobbe, "Conflict Resolution and Peacebuilding in Laos: Perspective for Today's World", *ResearchGate*, (Erişim 15.12.2023)

¹⁷⁸ Rosser, "Lao People's Democratic Republic", 14.

geri çekilmesinden sonra Laos hükümeti, Hmong azınlığına karşı herhangi bir belirleyici adım atmamıştır.¹⁷⁹

2.2.1.5.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Laos çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Laos çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşümü

1- Uygulama toplulukları arka plan bilgisinde açıklandığı şekliyle, içsel bir öğrenme süreci geçirmiştir. Hindiçin' inde Japonya işgaline karşı oluşan Laos milliyetçi hareketi Leo Issara hareketi ile bağımsızlığa ulaşmıştır. Leo Issara hareketinin sol hizbi olan Patlet Leo hareketinin monarşiyi devirerek, tek partili komünist bir toplumu yaratmak istemesi üzerine krallığın geri gelmesini isteyen gruplar dönemin dönüştürülmüş arka plan bilgisi, kral yanlılarına desteğin artmasıyla sonuçlanmıştır. Böylece çatışmalar yeni bir uygulama alanı bularak dönüşmüştür.¹⁸⁰

2- Kral devrildiğinde oluşan Humong grupları, hükümete karşı kendini yeniden kurmuş ve ana direniş hareketini oluşturmuştur. 2000 yılında, Hmong hareketi ULNLF (Birleşik Lao Ulusal Kurtuluş Cephesi) ve ELOL (Laos Etnik Kurtuluş Örgütü) olarak iki ana gruba ayrılmıştır. Grup, esas olarak Laos'taki komünist yönetime karşı mücadele ile ilgilidir ve Kraliyet yanlılarından ve benzer düşünen diğerlerinden destek almış, sol parti uygulamalarının yeniden kurulup dönüştürüldüğü arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.¹⁸¹

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Milliyetçi Leo Issara hareketine karşı partinin sol kanat hizbi olan Patlet Leo ortaya çıkmış, kral yönetimini devirmiş ve komünist bir devlet kurmuştur.

Patlet Leo' ya karşı Hmong hareketi ULNLF (Birleşik Lao Ulusal Kurtuluş Cephesi) ve ELOL (Laos Etnik Kurtuluş Örgütü) olarak iki ana gruba ayrılmıştır. Grup, esas olarak

¹⁷⁹ Stobbe, "Conflict Resolution and Peacebuilding in Laos: Perspective for Today's World".

¹⁸⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁸¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

Laos'taki komünist yönetime karşı mücadele ile ilgilenmiştir. Bu aktörler arka plan bilgisinde görüleceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Aynı şekilde farklı yönetimler iş başına gelmekte, temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁸²

b) Laos çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Bağımsızlık sağlayan milliyetçi Leo Issara hareketinin bir sol hizbi olan Patlet Leo' nun kurduğu komünist tek partili hükümetin krallığı devirmesi üzerine duyulan rahatsızlık, döneminin dönüştürülmüş arka plan bilgisiyle kral destekçilerinden oluşan sağ görüşlü gruplara desteğin artmasıyla sonuçlanmıştır. Yeni kurulan sağ eğilimli grupların uygulamalarının eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁸³

2- Hükümet ve çatışma grupları ve muhalefetin sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁸⁴

3- Hükümet ve karşısında yer alan sol grupların uygulamaları ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁸⁵

4- Sol ideolojinin, uygulama alanı bulduğu kıtanın çok ötesinde halk hareketini tetikleyebilmesi ve işçi hareketleri için ilham kaynağı olmasına temel etken uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.¹⁸⁶

¹⁸² Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁸³ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁸⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁸⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁸⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

2.2.1.6. Malezya

2.2.1.6.1. Dikey Analiz

Malezya’da 6 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların 3’ü toprak 3’ü hükümet çatışmasıdır.¹⁸⁷

Malezya’da devlet içi ve küresel 11 çatışma meydana gelmiştir. Malezya hükümeti 2013’te Sultanate of Sulu ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Sabah), 1958-60, 1974-75, 1981’de CPM ile düşük yoğunluklu 6 hükümet çatışması, 1963-66’ da CCO ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması (North Borneo) yaşanmıştır.¹⁸⁸

Malezya Çatışmasında 5 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1958-60 3 CPM çatışmasında Avustralya, Yeni Zelanda ve Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir. 1965- 66’da 2 CCO çatışmasında Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir.¹⁸⁹

2.2.1.6.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.2.1.6.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

UCDP verilerine göre, Malezya’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 3 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Sultanate of Sulu (Sabah), CCO (North Borneo), CPM olarak sınıflandırılmıştır.¹⁹⁰

Bu topluluklardan Sultanate of Sulu (Sabah), CCO (North Borneo), toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, CPM hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁹¹

¹⁸⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

¹⁸⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

¹⁸⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

¹⁹⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

¹⁹¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Bu topluluklardan Sultanate of Sulu; Sabah'ın, CCO; North Borneo 'nun bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.¹⁹²

2.2.1.6.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

31 Ağustos 1957'de, Britanya'dan bağımsızlığını kazandıktan sonra Malaya Cumhuriyeti kurulmuştur. Bağımsız Malaya 'nın ilk başbakanı, birkaç komşu İngiliz kolonisinin tek bir eyalette, Malezya'da birleştirilebileceğini öngörmüştür.

Böylece, 16 Eylül 1963'te Malezya, Malaya, Singapur (federasyondan ayrıldı ve 1965'te bağımsız oldu), Sabah ve Sarawak' tan (son ikisi Kuzey Borneo' da bulunur) oluşan Malezya kurulmuştur.¹⁹³

1948-1957'de, İkinci Dünya Savaşı sırasında Japon karşıtı direniş hareketinin bel kemiği olan CPM (Malaya Komünist Partisi), 1948-1957 yılları arasında bağımsız bir Komünist Malezya için Birleşik Krallık'a karşı savaşmıştır. Malezya'nın bağımsızlığını takiben, 1957 -1981 arasında Komünist rejim kurmak için Malezya Hükümetine karşı savaşan Malezyalı bir isyancı gruptur. Parti, ancak Malezya ve Tayland hükümetleriyle 1989'da imzalanan barış anlaşmasının ardından resmen dağıtılmış ve silahlarından vazgeçmiştir.¹⁹⁴

Sarawak' ta da ortaya çıkan komünist ayaklanma esas olarak yerel Çin topluluğunun unsurlarını içeren CCO (Gizli Komünist Örgüt) adlı grup, 1963-1966'da Kuzey Borneo' nun egemenliği konusunda Malezya federal hükümetiyle savaşmıştır. Toprak çatışması 1963'ten beri etkin olmasa da CCO Ekim 1990'a kadar Malezya hükümetiyle bir barış anlaşması imzalamamıştır.

CCO, Endonezya hükümetinin desteğini almıştır. 1965'te Endonezya liderliğinin değişmesi ve buna eşlik eden Endonezya'daki iç huzursuzlukla, Malezya ile çatışmayı sürdürmeye olan ilgi azalmış ve Ağustos 1965'te ülkeler bir barış anlaşması imzalamıştır.

¹⁹² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

¹⁹³ Cheah Boon Kheng, "The Communist Insurgency in Malaysia, 1948-90: Contesting The Nation-State and Social Change", *New Zealand Journal of Asian Studies* 11 (June 2009), 132-52.

¹⁹⁴ Weichong Ong, "Between safe havens in cross-border insurgency: Malaysia, Thailand and the Second Emergency (1952-89)", *Small Wars & Insurgencies* 31/6 (2020), 1349-1372.

Sulu Sultanlığı, Seyyid Ebu Bekir'in Sulu Adası'na varması ve Sulu' nun İlk Sultanı olarak kendisini kurmasıyla 15. yüzyılın başlarında kurulmuştur.

1658'de Sulu Sultanlığı, bugünkü Malezya'daki Sabah (Kuzey Borneo) topraklarının kontrolünü ele geçirmiştir. Sulu Sultanlığı bir isyanla mücadelede Brunei'ye yardım etmiş ve Sabah daha sonra Brunei Sultan'ından Sulu Sultanlığına bir hediye olarak verilmiştir.

1878'de Sulu Sultanı, Kuzey Borneo' da ki haklarını, yıllık kira karşılığında İngiltere temsilcilerine devretmeyi kabul etmiştir ve Anlaşma 1903'te onaylanmıştır.

1888'de Kuzey Borneo' nun İngiliz himayesine girmiş ve 1946'da bir İngiliz Kraliyet Kolonisi olmuştur. Saltanat' a göre, saltanat topraklarında iş kurmasına izin verilen bir İngiliz şirketi ile sözleşme imzaladılar.

İngiliz şirketi, Sultanlığı uygun şekilde bilgilendirmeden, kira sözleşmesini, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sabah'ı bir halk oylamasından sonra Malezya'ya teslim eden İngiliz hükümetine devretmiştir. Plebisit Sabah'ın Malezya'ya dahil edilmesi lehine olumlu bir sonuç vermiştir.

1962'de Filipinler, Sulu Sultanlığı' nın bölgedeki tarihsel mülkiyetine dayanarak Sabah'a ilişkin iddialarını belirten bir kararı kabul etmiş, ancak Malezya, Filipin iddiasını reddetmiş ve Sabah, ülke 1963'te bağımsız hale geldiğinde Malezya'ya federe olmuştur.

Saltanat 1962'de Filipin hükümetine Sabah meselesiyle ilgili olarak kendi adlarına konuşma hakkı veren bir karar çıkarmıştı. Kararda, hükümetin Sabah'ı geri almaması halinde, Sulu Sultanı' nın "tüm egemen hak iddia edenlerin kullanabileceği başka yollarla Sabah üzerindeki egemenliğini iddia etmekte özgür olacağı" belirtilmiştir.

1989'da Filipin hükümeti Malezyalı mevkidaş ilişkilerini normalleştirmek istemiş ve Başkan Filipinler'in Sabah üzerindeki iddiasından vazgeçeceğini belirtmiştir. Filipin Senatosu önünde konuşan Sultan, Sulu Sultanlığının Filipin hükümetinin kendi adına konuşma hakkını geri çektiğini ve 1962'deki kararın iptal edildiğini söylemiştir.

1993 yılında Sultan Cemalül Kiram, Sabah'ın Sulu Sultanlığı' na ait olduğunu tanımlarsa Malezya'ya savaş açmakla tehdit etmiş ve 1994'te Sulu veliahdı İsmail Kiram "haklı olarak bizim olan toprakları geri alacağız ifadesini kullanmıştır.

Sulu Sultanlığı' nın BM'de yasal bir konumu bulunmadığı için onlar adına konuşacak egemen bir devlete ihtiyacı vardır. Padişah, Filipinler'in davalarını desteklememesi halinde bölgeyi geri almak için ellerinden geleni yapacaklarını belirtmiştir.¹⁹⁵

Sabah'ı işgal etme kararı, Filipin hükümeti ve isyancı grup MILF' nin Ekim 2012'de Bangsamoro Çerçeve Anlaşması'nı imzalamasından kısa bir süre sonra gelmiştir. İlk başta, Malezya makamları Sulu Sultanlığı ile görüşerek onlara Sabah'ı barışçıl bir şekilde terk etmeleri ve Filipinler'e dönmeleri için bir süre vermiştir. Ancak Sulu Sultanlığı çekilmeyi reddetmiştir.

Malezya bölgedeki askeri varlığını güçlendirmiş ve 5 Mart'ta isyanı bastırmak için savaş uçakları kullanarak Sulu Sultanlığı' na karşı topyekûn bir saldırı başlatmıştır.

2.2.1.6.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Malezya'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümeti ele geçirme; 1948-1957'de, İkinci Dünya Savaşı sırasında Japon karşıtı direniş hareketinin bel kemiği olan CPM (Malaya Komünist Partisi), 1948- 1957 yılları arasında bağımsız bir Komünist Malezya için Birleşik Krallık'a karşı savaşmıştır. Malezya'nın bağımsızlığını takiben, 1957 -1981 arasında Komünist rejim kurmak için Malezya Hükümetine karşı savaşan Malezyalı bir isyancı gruptur. Parti, ancak Malezya ve Tayland hükümetleriyle 1989'da imzalanan barış anlaşmasının ardından resmen dağıtılmış ve silahlarından vazgeçmiştir.¹⁹⁶

2. Çatışma Ayrılkçı toprak çatışması; Sarawak' ta da ortaya çıkan komünist ayaklanma esas olarak yerel Çin topluluğunun unsurlarını içeren CCO (Gizli Komünist Örgüt) adlı grup, 1963-1966'da Kuzey Borneo 'nun egemenliği konusunda Malezya federal hükümetiyle savaşmıştır. Toprak çatışması 1963'ten beri etkin olmasa da CCO Ekim 1990'a kadar Malezya hükümetiyle bir barış anlaşması imzalamamıştır.

¹⁹⁵ Sharon Wilson- Faridah Ibrahim, "Diplomacy in Reporting: The Sulu Conflict in East Borneo", *Jurnal Komunikasi Malaysian Journal of Communication* 34/3 (2018), 245-257.

¹⁹⁶ Ong, "Between safe havens in cross-border insurgency: Malaysia, Thailand and the Second Emergency (1952-89)", 1349-1372.

1658'de Sulu Sultanlığı, bugünkü Malezya'daki Sabah (Kuzey Borneo) topraklarının kontrolünü ele geçirmiştir. 1878'de Sulu Sultanı, Kuzey Borneo'daki haklarını, yıllık kira karşılığında İngiltere temsilcilerine devretmeyi kabul etmiştir ve Anlaşma 1903'te onaylanmıştır.

İngiliz şirketi, Sultanlığı uygun şekilde bilgilendirmeden, kira sözleşmesini, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sabah'ı bir halk oylamasından sonra Malezya'ya teslim eden İngiliz hükümetine devretmiştir. Plebisit Sabah'ın Malezya'ya dahil edilmesi lehine olumlu bir sonuç vermiştir.

Sulu Sultanlığı 'nın BM'de yasal bir konumu bulunmadığı için onlar adına konuşacak egemen bir devlete ihtiyacı vardır. Padişah, Filipinler'in davalarını desteklememesi halinde bölgeyi geri almak için ellerinden geleni yapacaklarını belirtmiştir.

1989'da Filipin hükümeti Malezyalı mevkidaş ilişkilerini normalleştirmek istemiş ve Başkan Filipinler'in Sabah üzerindeki iddiasından vazgeçeceğini belirtmiştir. Filipin Senatosu önünde konuşan Sultan, Sulu Sultanlığının Filipin hükümetinin kendi adına konuşma hakkını geri çektiğini ve 1962'deki kararın iptal edildiğini söylemiştir.

Sabah'ı işgal etme kararı, Filipin hükümeti ve isyancı grup MILF' nin Ekim 2012'de Bangsamoro Çerçeve Anlaşması'nı imzalamasından kısa bir süre sonra gelmiştir. İlk başta, Malezya makamları Sulu Sultanlığı ile görüşerek onlara Sabah'ı barışçıl bir şekilde terk etmeleri ve Filipinler'e dönmeleri için bir süre vermiştir. Ancak Sulu Sultanlığı çekilmeyi reddetmiştir.

Malezya bölgedeki askeri varlığını güçlendirmiş ve 5 Mart'ta isyanı bastırmak için savaş uçakları kullanarak Sulu Sultanlığı' na karşı top yekûn bir saldırı başlatmıştır.¹⁹⁷

2.2.1.6.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Malezya çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Malezya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

¹⁹⁷ Wilson-Ibrahim, "Diplomacy in Reporting: The Sulu Conflict in East Borneo", 245-257.

1- Malezya hükümeti karşısında Sarawak eyaletinde çıkan komünist bir ayaklanma, Sulu Sultanlığı ile yaşanan toprak anlaşmazlığı ve hükümet karşısında komünist bir rejim kurmak isteyen CPM, uygulama toplulukları olarak müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ve dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile çatışmalar, oluşan yeni uygulama alanları ile sonuçlanarak dönüşmüştür.¹⁹⁸

2- Hükümet karşısında komünist bir rejim kurmak isteyen CPM, Sarawak' ta CCO ve Sulu Sultanlığında yaşanan toprak çatışmalarında gruplar hükümet karşısında kendisini kurmuş, seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.¹⁹⁹

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. CPM, CCO ve Sulu Sultanlığı çatışmalarında olduğu gibi, bu aktörler arka plan bilgisinde görüleceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir.²⁰⁰

b) Malezya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Malezya hükümeti ve Sulu Sultanlığı ve Sarawak' in bağımsızlık konusunda yaşadığı çatışmalar, CPM' in komünist bir hükümet kurmak için çatışmalara neden olan eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.²⁰¹

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda söz konusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.²⁰²

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.²⁰³

¹⁹⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁹⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

²⁰⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

²⁰¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

²⁰² Adler, *Word Ordering*, 12.

²⁰³ Adler, *Word Ordering*, 12.

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu, yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.²⁰⁴

2.2.1.7. Myanmar

2.2.1.7.1. Dikey Analiz

Myanmar'da 291 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 241'si düşük 50'si yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 238'u toprak 53'i hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 27'si hükümet çatışmalarının 23'si yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.²⁰⁵

Myanmar hükümeti 1991, 1995, 2000-01,2005-07'de NSCN-K ile düşük yoğunluklu 7 toprak çatışması (Nagaland), 1949-65'de KNUP ile 3 yüksek yoğunluklu 17 toprak çatışması (Karen), 1976-92, 1994-95, 1997-98, 2001-2009, 2021, 2022'de KNU ile 4 yüksek yoğunluklu 32 toprak çatışması (Karen), 2013'de DKBA 5 ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Karen), 1966-75'de KNU, KNUP ile 1 yüksek yoğunluklu 10 toprak çatışması (Karen), 2000'de God's Army, KNU ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Karen), 2010-11'da DKBA 5, KNU ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Karen), 1954-69, 1971-88,'de CPB ile 15 yüksek yoğunluklu 34 hükümet çatışması, 2013-15, 2017-19'de PSLF ile düşük yoğunluklu 6 hükümet çatışması, 1970'da CPB, CPB-RF ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması meydana gelmiştir. 1990-92,1994'de ABSDF ile düşük yoğunluklu 4 hükümet çatışması, 1948-50'de CPB, CPB-RF, PVO - "White Band" faction ile yüksek yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 1991, 1994'de RSO ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Arakan), 1951-53'de CPB, PVO - "White Band" faction ile yüksek yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 2016-17 'de ARSA ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Arakan), 2018-20, 2022'de ULA ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması(Arakan), 1949-51'de MFL-MUF ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Mon), 1948-57'de APLP, Mujahid Party ile düşük yoğunluklu 10 toprak çatışması (Arakan), 1958- 61'de Mujahid Party ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması (Arakan), 1964-72'de ANLP, CPA ile düşük yoğunluklu 9 toprak çatışması (Arakan), 1973'de CPA,

²⁰⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

²⁰⁵ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

RPF ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Arakan), 1974-76, 1978'de RPF ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması (Arakan), 1977'de ALP, RPF ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Arakan), 1952-58'de MPF ile düşük yoğunluklu 7 toprak çatışması (Mon), 1959-63, 1990'da NMSP ile düşük yoğunluklu 6 toprak çatışması (Mon), 1996'da BMA ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Mon), 1949-50'de PPDF ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Kachin), 1961-92, 2011-19,2021,2022'de KIO ile 12 yoğun 43 toprak çatışması(Kachin), 1957,1987, 1992, 1996, 2005,2021,2022'de KNPP ile düşük yoğunluklu 7 toprak çatışması (Karenni), 1959'da NSH ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Shan), 1960-61'de SSIA ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Shan) , 1962-63'de SNUF ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Shan), 1964-68, 1972-73'de SSA ile 5 yüksek yoğunluklu 7 toprak çatışması (Shan), 1969-70'de SSA, SSNLO, SURA ile yüksek yoğunluklu 2 toprak çatışması(Shan), 1977-83'de SURA ile düşük yoğunluklu 7 toprak çatışması(Shan), 1976'da SSRA, SURA ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması(Shan), 1984'de TRC ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Shan), 1985-88, 1993-94'de MTA ile düşük yoğunluklu 7 toprak çatışması (Shan), 1996-02, 2005-10 'da RCSS ile düşük yoğunluklu 13 toprak çatışması (Shan), 2011,2013'de RCSS, SSPP ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması(Shan), 2015'de SSPP ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Shan), 1997'de UWSA ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Wa), 2009,2014-17,2021'de MNDAA ile düşük yoğunluklu 5 toprak çatışması (Kokang), 1973-82'de LNUP ile düşük yoğunluklu 10 toprak çatışması (Lahu), 2021'de NUG ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2022' de NUG, PSLF ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.²⁰⁶

2.2.1.7.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.2.1.7.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Myanmar'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 46 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar NSCN-K (Nagaland), KNUP (Karen), KNU (Karen), DKBA 5 (Karen), KNU- KNUP (Karen), God's Army-KNU (Karen), DKBA 5- KNU (Karen), CPB, PSLF,

²⁰⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

CPB- CPB/RF, ABSDF, CPB- CPB/RF- PVO/"White Band" faction, RSO (Arakan), CPB- PVO/"White Band" faction, ARSA (Arakan), ULA (Arakan), MFL-MUF (Mon), APLP- Mujahid Party (Arakan), Mujahid Party (Arakan), ANLP- CPA (Arakan), CPA- RPF (Arakan), RPF (Arakan), ALP-RPF (Arakan), MPF (Mon), NMSP (Mon), BMA (Mon), PNDF (Kachin), KIO (Kachin), KNPP (Karenni), NSH (Shan), SSIA (Shan), SNUF (Shan), SSA (Shan), SSA- SSNLO- SURA (Shan), SURA (Shan), SSRA- SURA (Shan), TRC (Shan), MTA (Shan), RCSS (Shan), RCSS- SSPP (Shan), SSPP (Shan), UWSA (Wa), MNDAA (Kokang), LNUP (Lahu), NUG, NUG-PSLF olarak sınıflandırılmıştır.²⁰⁷

Bu topluluklardan , NSCN-K (Nagaland), KNUP (Karen), KNU (Karen), DKBA 5 (Karen), KNU- KNUP (Karen), God's Army-KNU (Karen), DKBA 5- KNU (Karen), RSO (Arakan), ARSA (Arakan), ULA (Arakan), MFL-MUF (Mon), APLP- Mujahid Party (Arakan), Mujahid Party (Arakan), ANLP- CPA (Arakan), CPA- RPF (Arakan), RPF (Arakan), ALP-RPF (Arakan), MPF (Mon), NMSP (Mon), BMA (Mon), PNDF (Kachin), KIO (Kachin), KNPP (Karenni), NSH (Shan), SSIA (Shan), SNUF (Shan), SSA (Shan), SSA- SSNLO- SURA (Shan), SURA (Shan), SSRA- SURA (Shan), TRC (Shan), MTA (Shan), RCSS (Shan), RCSS- SSPP (Shan), SSPP (Shan), UWSA (Wa), MNDAA (Kokang), LNUP (Lahu) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, CPB, CPB- CPB/RF, ABSDF, CPB- CPB/RF- PVO/"White Band" faction, CPB- PVO/"White Band" faction, NUG, PSLF, NUG-PSLF hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.²⁰⁸

Bu topluluklardan NSCN-K ; Nagaland, KNUP ; Karen, KNU ;Karen, DKBA 5 ; Karen, KNU- KNUP ; Karen, God's Army-KNU ; Karen, DKBA 5- KNU ; Karen, RSO ; Arakan, ARSA ; Arakan, ULA ; Arakan, MFL-MUF ; Mon, APLP- Mujahid Party ; Arakan, Mujahid Party ; Arakan, ANLP- CPA ; Arakan, CPA- RPF ; Arakan, RPF ; Arakan, ALP- RPF ; Arakan, MPF ; Mon, NMSP ; Mon, BMA ; Mon, PNDF ; Kachin, KIO ; Kachin, KNPP ; Karenni, NSH ; Shan, SSIA ; Shan, SNUF ; Shan, SSA ; Shan), SSA- SSNLO- SURA ; Shan, SURA ; Shan, SSRA- SURA ; Shan, TRC ; Shan, MTA ; Shan, RCSS ;

²⁰⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²⁰⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Shan, RCSS- SSPP ; Shan, SSPP ; Shan, UWSA ; Wa, MNDAA ; Kokang, LNUP ; Lahu bağımsız bir bölge olması için savaşımaktadır.²⁰⁹

2.2.1.7.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1930'lardaki sömürgecilik karşıtı hareket, etnik Burma milliyetçiliğinin egemenliğindedir ve hem komünizmden hem de emperyal Japonya'nın Asya-milliyetçi ideolojisinden ilham almıştır.

Burmali liderler, Japonların iktidarı kendilerine devretmeyeceklerini anladıklarında, Anti- Faşist Halkın Özgürlük Birliği (AFPFL) olarak yeniden örgütlenmişler ve İngilizlerin 1945'te Burma'yı geri almasına yardım etmişlerdir.

Şubat-Mart 1946'da Burma Komünist Partisi (CPB) içindeki bir güç mücadelesi, kendi Kıızıl Bayrak hareketini (CPB-RF) kuran ve gerilla savaşı için hazırlanmaya başlayan Thakin Soe'nin devrilmesine yol açmıştır. Ekim 1946'da CPB' nin diğer fraksiyonu olan Beyaz Bayraklar (CBP-WF), gücün bağımsız Burma'ya devrinde İngilizlerle iş birliği yapma konusundaki isteksizliklerinin ardından AFPFL' den ihraç edilmişlerdir.

Buna ek olarak, Halk Gönüllüleri Örgütü (PVO) adlı milliyetçi milis, Temmuz 1948'de bir hizip olan “Beyaz Bantlar” ile bölünmüştür. CPB-RF, etnik isyancılarla ittifak kurdukları bölgeleri kontrol etmeye devam etmiştir. (Deltada KNUP, Arakan' da ANLP).

Askeri ve siyasi gelişmeler, CPB' nin nihai olarak dağılmasına katkıda bulunmuştur. 1989'da Çin birimleri, CPB karargahına baskın düzenleyerek eski CPB liderliğini Çin'de sürgüne zorlamıştır.²¹⁰

Eski CPB güçleri, kısa süre sonra Myanmar hükümeti tarafından temasa geçilen ve ateşkes teklif eden etnik gruplara ayrılmıştır. Bu grupların bazıları daha sonra Wa (UWSA) ve Kokang (MNDAA) çatışmalarında aktif hale gelmiştir.

12 Ocak 1963'te kurulan Palaung Ulusal Gücü (PNF); PNF, ilk yıllarında, 1966'da dağılmadan önce Shan Eyalet Ordusu (SSA) altında savaşmıştır. 1976'da PNF, Palaung

²⁰⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²¹⁰ Mohamad Zreik, “Future of the internal conflict in Myanmar”, *Quantum Journal of Social Sciences and Humanities* 2/2 (2021), 25-35.

Eyalet Kurtuluş Örgütü/Partisi/Ordusu (PSLA) olarak yeniden düzenlenmiş, eski PSLA üyeleri, 2010 parlamento seçimlerinde 6 sandalye kazanmayı başaran Ta'ang Ulusal Partisi'ni (TNP) kurmuştur.

12 Ocak 1992'de, Palaung Eyalet Kurtuluş Cephesi (PSLF) adlı bir PSLA bölünmüş hizip kurulmuştur. PSLF, diğer şeylerin yanı sıra, “gerçek bir federal birlik” içinde özerk bir Ta'ang (Palaung) devletinin kurulması ve Myanmar'ın askeri rejiminin sona ermesi istemektedir. "Kuzey İttifakı (Burma)", PSLF, MNDA, KIO ve Arakan Ordusu'nu (AA) içeren bir taktik iş birliği düzenlemesi içindedir.

Güney Arakan' da Budist rahip U Seinda, Kasım 1945'te AFPFL' den ayrılmış ve 1947'de yasadışı Burma Komünist Partisi- Kızıl Bayrak ile yakın iş birliğine başlayan Arakan Halk Kurtuluş Partisi'ni (APLP) örgütlemiştir. Kasım 1947'de, APLP isyanı başlamış ve 4 Ocak 1948'de Burma'nın bağımsızlığı sırasında çatışmalar devam etmiştir.

1946'da Müslüman Kurtuluş Örgütü'nü kurmuş ve bir yıl sonra bu milislerden birçok üyeyi çeken Mücahit Partisi olarak yeniden adlandırılmıştır. Çatışma başladıktan sonra, APLP ve Mücahitler önce Burma güçlerini ortaklaşa sürmek ve ardından Arakan' ı iki ayrı bağımsızlık devletine bölmek için anlaşmaya varmıştır. Bölgeye gönderilen hükümet güçleri de öncelikli olarak Müslümanları hedef aldığı ve hatta Budist milislerle açıkça iş birliği yaptığı için, APLP ilticalarla büyük bir yıkıma uğramıştır.

Arakan' da o zamandan beri farklı amaçları ve ideolojileri olan farklı gruplar ve isimler faaliyet göstermektedir. Arakan Ulusal Kurtuluş Partisi (ANLP), Arakan Komünist Partisi (CPA), Rohingya Yurtsever Cephesi (RPF) gibi farklı zamanlarda örgütlenmiş gruplar- Mücahit Partisi, Arakan Kurtuluş Partisi (ALP), Rohingya Dayanışma Örgütü (RSO) ve Arakan Rohingya İslami Cephesi (ARIF) bağımsızlık mücadelesini sürdürmüştür. Genel olarak, bu hareketler, birkaç küçük grup halinde örgütlenmiştir.²¹¹

Grupları birleştirme girişimleri yapılmış olup, bunlardan en önemlisi, ALP, AIO ve ANLP, 1988'de NUFA' yı (Arakan Ulusal Birleşik Cephesi) oluşturmak için Arakan Komünist Partisi ve Aşiret Ulusal Partisi ile güçlerini birleştirmesidir.

²¹¹ Muhammad Badri Habibi-Muchammad Zidan Taufiqi, “Humanitarian Conflict in Myanmar from the Perspective of International Law and Human Rights”, *ResearchGate* (Erişim 10.05.2023).

Myanmar Hükümeti (Burma) ile yeni kurulan isyancı grup ARSA (Arakan Rohingya Kurtuluş Ordusu) arasındaki şiddetli çatışma nedeniyle devlet merkezli Arakan ihtilafındaki vaka ve ölümlerin sayısı 2016'da tekrar artmıştır. ARSA, onlarca yıldır hükümet ve militan Budistler tarafından ayrımcılığa ve zulme maruz kalan Müslüman etnik azınlık grubu Rohingya' yı temsil ettiğini iddia etmiştir.

Arakan Ordusu 2009 yılında kurulmuş ve KIO ile yakından bağlantılıdır. Aynı zamanda MNDA, PSLF (TNLA) ve KIO da dahil olmak üzere “Kuzey İttifakı (Burma)” taktik ittifakının bir parçasıdır.²¹²

Hükümet ve Karen etnik azınlığını temsil eden örgütler arasındaki mücadele, 1948'de Burma'nın bağımsızlığından bu yana devam etmektedir. Bu uzun çatışma sırasında en büyük isyancı grup KNU (Karen Ulusal Birliği), taleplerini bağımsızlıktan federalizm ve etnik azınlıklar için özerklik propagandasına çevirmiştir. DKBA ve Tanrı'nın Ordusu da dahil olmak üzere, KNU' nun birden fazla yandaş grubu da çatışmaya dahil olmuştur.

Haziran-Eylül 1988'de, sınır ticaretinden elde edilen gelirin gelecekte farklı dağıtılacağına karar verilene kadar, KNU ve NMSP arasında tam ölçekli savaşlara dönüşmüştür.

Shan bölgesi üzerindeki toprak çatışması, bağımsız bir Shan devleti kurmak amacıyla ilk direniş grubunun kurulduğu 1958 yılına uzanmaktadır. 1989'dan sonra aktif olan en büyük gruplar, silahlı kanadı SSA-güney ile MTA (Mong Tai Ordusu), RCSS (Shan Eyaletleri Restorasyon Konseyi) ve silahlı kanadı SSA-Kuzey ile SSPP' dir (Shan Eyaleti İlerleme Partisi).

1958'de Noom Suik Harn (NSH, Young Warriors) adında küçük bir yeraltı direniş grubu kurulmuş ve Saw Yanda (aka Chao Noi) tarafından yönetilmiştir. NSH kısa süre sonra SSIA (Shan Eyaleti Bağımsızlık Ordusu) ve SNUF (Shan Ulusal Birleşik Cephesi) dahil olmak üzere daha küçük gruplara ayrılmıştır. 22 Nisan 1964'te en büyük üç isyancı Shan örgütü; SSIA, SNUF ve KRF (Kokang Direniş Gücü), sonunda SURA' nın (Shan Birleşik Devrim Ordusu) ayrıldığı SSA (Shan Eyalet Ordusu) olarak birleşmiştir.

²¹² United States Institute of Peace (USIP), *China's Role in Myanmar's Internal Conflicts* (USIP Senior Study Group Report, 2018), 1.

1968'de, CPB (Burma Komünist Partisi) bir saldırı başlatarak, Shan eyaletlerindeki neredeyse tüm topraklar üzerinde kontrolü ele geçirmiştir. Pa-O Ulusal Kurtuluş Örgütü'nün (PNLO) kalıntıları, Shan Eyaleti Milliyetler Kurtuluş Örgütü (SSNLO) olarak yeniden adlandırılmıştır. 1974'te SSNLO, CPB' den silah ve eğitim almış ve grubun adının Shan Eyalet Milliyetleri Halk Kurtuluş Örgütü (SSNPLO) olarak değişmesiyle müttefik olmayı kabul etmiştir.

CPB' nin düşüşü, Çin desteğinin geri çekildiği ve CPB içinde gerilimlerin görüldüğü 1979'da başlamış, 1989'da örgüt, MNDAA, UWSA ve SSA-N gibi farklı etnik gruplara ayrılmıştır. 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında, Shan isyancı örgütlerinin çoğu ya hükümetle ateşkes anlaşmaları imzalamış ya da MTA'ya bağlanmıştır.

CPB' nin 1989'da dağılmasının ardından, en güçlü halef örgüt, MTA'ya karşı hükümeti desteklemeyi kabul eden UWSA (Birleşik Wa Eyalet Ordusu) olmuştur. UWSA ve MTA o sırada uyuşturucu ticaretinde de birbirlerinin ana rakipleri olmuştur.

1995 yılı boyunca ve sonrasında MTA üyeleri birkaç farklı gruba ayrılmıştır. Bunların çoğu ayrıca hükümetle ateşkes düzenlemeleri yapmış, ancak silahlı muhalefet, Shan Eyalet Ordusu- Güney Komutanlığı'nın (SSA-S) kurulmasıyla devam etmiştir. 2005-06'ya kadar, SSA-S, Shan eyaletinin daha geniş bir bölgesinde faaliyet göstermektedir. Yıl boyunca, Ulusal Ateşkes Anlaşması (NCA) ile ilgili müzakereler devam etmiştir. RCSS ise 15 Ekim'de NCA' yı imzalayan gruplardan biri olmuştur.²¹³

Lahu çatışması, Tayland sınırına yakın Myanmar'ın Shan eyaletlerinde yaşayan Lahu nüfusunun hakları ve potansiyel özerkliği ile ilgilidir. Lahu, uyuşturucu ticaretini kontrol etmek isteyen rakip Shan isyancılarının saldırılarından sonra tahliye edildiğinden, bu ticaret yolları için rekabet sonunda çatışmayı sona erdirmiştir.

Lahu kuvvetleri Lahu Ulusal Birleşik Partisi'ni (LNUP) kurduğu Tayland sınırına yakın Loi Lang dağında bir üs kurmuştur. LNUP kısa süre sonra diğer komünist olmayan etnik isyancılarla ittifaklara da katılmıştır, 1970'ler boyunca özellikle hükümet saldırılarının hedefinde olmuştur.

²¹³ John Buchanan, "Militias in Myanmar", *The Asia Foundation* (Erişim Tarihi 05.10.2022).

Mon bölgesi üzerindeki toprak çatışması, Mon aktivistlerinin bağımsız bir Mon devletinin kurulması çağrısı yaptığı 1948 yılına uzanmaktadır. Çatışma 1949-1963 ve ardından 1990 ve 1996'da aktif olmuştur.²¹⁴

Mon grupları, hükümetin barış teklif ettiği 1950'lerin ortalarında birleşmiş gibi görünmektedir. Sadece Nai Shwe Kyin anlaşmayı reddetmiş ve bir yıl sonra Karen, Karenni, Chin ve komünistlerle askeri ittifaka katılan NMSP' yi (Yeni Mon Eyalet Partisi) kurmuştur.

1970'lerde ve 1980'lerde NMSP, iç çatışmalar nedeniyle zayıflamıştır. Grup, hükümete muhalif olarak aktif kalsa da operasyonlarda daha güçlü Karen isyancılarını desteklemiştir. NMSP, Haziran 1995'te Tayland sınırındaki Mon Eyaletinin bazı toprakların kontrolünü elde tutmasına izin veren bir ateşkes imzalamıştır.

NMSP' nin (Yeni Mon Eyalet Partisi) bir fraksiyonu anlaşmayı reddetmiş ve liderliği mücadeleyi satmakla suçlamıştır. Bu fraksiyon daha sonra 1996 ve 1997'de hem hükümet güçlerine hem de NMSP' ye saldırılar başlatan BMA' yı (Beik Mon Ordusu) kurmuştur.

Nagaland bölgesindeki toprak çatışması, NSCN' nin (Nagaland Ulusal Sosyalist Konseyi) bağımsız bir Nagaland hedefini belirttiği 1980 yılına uzanmaktadır. Nagalar arasındaki klanlar arası bölünmeler, 1988'de örgütte dikey bir bölünmeye yol açmıştır. Myanmar'da aktif olan Khaplang fraksiyonu (NSCN- K), Hindistan'da Isaac-Muivah fraksiyonu (NSCN-IM) baskın durumdadır.

Myanmar'da (Burma) NSCN-K ile çatışma, Nisan 1995'te Burma ordusunun düzenli olarak NSCN-K üslerine karşı operasyonlar yürütmesiyle başlamıştır. Taraflar, Mayıs 2012'de ateşkes konusunda anlaşmıştır. Bu tarihten sonra hükümet, Naga'lara özerklik vermiştir.²¹⁵

2013 yılında, hükümete askeri rejime son verilmesini ve gerçek bir federasyon içinde özerk bir Palaung devletinin kurulmasını talep eden PSLF (Palaung Eyalet Kurtuluş Cephesi) ile hükümet çatışması yeniden harekete geçmiştir. 2021'de, hükümetin askeri

²¹⁴ Damian Lilly, "The UN's Response to the Human Rights Crisis after the Coup in Myanmar: Destined to Fail?", *International Peace Institute* (Erişim 15.02.2023).

²¹⁵ Helene Maria Kyed-Mikael Gravers, "Non-State Armed Groups in the Myanmar Peace Process: What are the Future Options?", *Danish Institute for International Studies* 7 (2014).

olarak ele geçirilmesinden sonra hükümet üzerindeki çatışma yoğunlaşmış ve NUG' nin (Ulusal Birlik Hükümeti) kurulmuştur.

1 Şubat 2021'de, Savunma Hizmetleri Baş Komutanı Min Aung Hlaing liderliğindeki Tatmadaw olarak da bilinen Myanmar ordusu, iktidarı demokratik olarak seçilmiş iktidar partisi Ulusal Demokrasi Birliği'nden (NLD) devralmıştır. Tatmadaw, NLD' yi 2020 genel seçimlerinin sonuçlarını tahrif etmekle suçlamış ve bu nedenle yeni bir seçim yapılmasını talep etmiştir. Ordu, devletin yasama, yürütme ve yargı yetkilerini alan Devlet İdare Konseyi'ni (SAC) kurmuş, Başkan Win Myint ve Devlet Danışmanı Aung San Suu Kyi'yi gözaltına almıştır. SAC, 2020 genel seçimini iptal ederek yeni seçim çağrısı yapmış ve o zamana kadar ülke çapında olağanüstü hâl ilan edilmiştir.

Hükümetin askeriye tarafından ele geçirilmesinden hemen sonra, halk askeri rejime karşı sloganlar atarak ve demokratik olarak seçilmiş NLD' yi geri talep ederek protesto etmeye, başta KIO (Kachin Bağımsızlık Örgütü), KNU (Karen Ulusal Birliği), KNPP (Karenni Ulusal İlerleme Partisi) olmak üzere Myanmar ordusuna karşı savaşmak için gerekli askeri eğitim ve silahları almak için etnik silahlı örgütlere katılmışlardır.

Darbenin ardından, Kasım 2020 genel seçimlerinden darbe nedeniyle koltuklarını alamayan seçilmiş temsilciler, askeri rejime karşı çıkmak için Pyidaungsu Hluttaw'ı Temsil Eden Komite' yi (CRPH) kurmuştur.

Pyidaungsu Hluttaw'ı Temsil Eden Komite (CRPH), Myanmar için bir gölge hükümet olarak NUG' u (Ulusal Birlik Hükümeti) kurmuştur. NUG, insanları korumak, cinayetleri ve diğer şiddet olaylarını önlemek için askeri rejime karşı silahlı bir kanat olarak Halk Savunma Kuvvetleri'ni (PDF) kurmuştur.²¹⁶

2.2.1.7.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Myanmar' de iki farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

²¹⁶ Anna S. King, "Myanmar's Coup d'état and the Struggle for Federal Democracy and Inclusive Government", *Researchgate* (Erişim 5.5.2022).

1. Çatışma Ayrılıkçı toprak çatışması: Myanmar, çok sayıda etnik gruptan oluşan çeşitli bir nüfusa sahip bir ülkedir. Myanmar'da, 1948'de bağımsızlığını kazanmasından itibaren, merkezi hükümet ile kendi toplulukları için haklar isteyen çeşitli etnik silahlı gruplar arasında sürekli çatışmalar yaşanmıştır.

Etnik ve dini kutuplaşmalar nedeniyle Nagaland, Karen, Arakan, Mon, Kachin, Karenni, Shan, Wa, Kokang, Lahu bağımsız bir bölge olması için savaşımaktadır. Bu çatışmalar Arka Plan bilgisinde ele alınmıştır.²¹⁷

2. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Myanmar ordusu, ülkenin bağımsızlığından bu yana Myanmar siyasetinde ve toplumunda baskın bir güç olmuştur. Ordu, ülke siyasetinde önemli bir rol oynamış ve askeri rejimler aracılığıyla darbeler yaparak veya eski generalleri cumhurbaşkanı seçerek ülkeyi yönetmiştir. 1 Şubat 2021'deki son darbe, uzun süredir devam eden etnik silahlı grupların askeri rejime karşı çıkmak için demokrasi yanlısı NUG (Ulusal Birlik Hükümeti) ile güçlerini birleştirmesiyle birlikte, bölünme derinleşmiş ve ülkede devam eden çatışma ve istikrarsızlığı körüklemiştir. Gruplara ilişkin bilgi Arka Plan bilgisinde ele alınmıştır.²¹⁸

2.2.1.7.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Myanmar çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Myanmar çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Yukarıda ele alınan azınlıkların ve hükümet içindeki grupların bağımsızlık ilan etmesi veya hükümette bir değişim ve dönüşüm istemesi üzerine uygulama toplulukları olarak devlet ile çatışan bu gruplar, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devretmiştir.²¹⁹

²¹⁷ Kyed-Gravers, "Non-State Armed Groups in the Myanmar Peace Process: What are the Future Options?"

²¹⁸ King, "Myanmar's Coup d'état and the Struggle for Federal Democracy and Inclusive Government".

²¹⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

2- Yukarda arka plan içinde tek tek ele alınan bağımsızlık isteyen gruplar ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Myanmar hükümetine karşı kendini yeniden kurmuştur. Seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.²²⁰

3- Azınlık halkları ve hükümete karşı oluşan gruplarla yeni aktörler sahneye çıkmıştır. Aktörler, uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.²²¹

b) Myanmar çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Myanmar içinde özellikle Hindu ve Müslüman olarak dini ve etnik bölünmüşlüğüne paralel olarak komünist gruplar hükümete karşı gruplar kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.²²²

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda söz konusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.²²³

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.²²⁴

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.²²⁵

²²⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

²²¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

²²² Adler, *Word Ordering*, 12.

²²³ Adler, *Word Ordering*, 12.

²²⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

²²⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

2.2.1.8. Papua Yeni Gine

2.2.1.8.1. Dikey Analiz

Papua Yeni Gine’de 6 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı toprak çatışmasıdır.²²⁶

Papua Yeni Gine hükümeti 1990, 1992-96’de BRA ile düşük yoğunluklu 6 toprak çatışması yapmıştır (Bougainville). Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.²²⁷

2.2.1.8.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.2.1.8.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Papua Yeni Gine’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk BRA (Bougainville)’dir. Bu topluluk BRA (Bougainville) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplardır.²²⁸

Bu topluluk BRA; Bougainville ’in bağımsız bir bölge olması için savaştaktadır.²²⁹

2.2.1.8.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Bougainville, Papua Yeni Gine'nin ana topraklarının Uzak Doğu'sunda bulunan bir adadır. Bougainville, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avustralya Yeni Gine kolonisinin bir parçası olmuştur.

1960'larda Bougainville ‘de büyük miktarlarda bakır keşfedilmiş ve sömürge Avustralya hükümeti, İngiliz-Avustralya şirketi CRA ve devletin ortak sahibi olduğu yeni kurulan Bougainville Copper Limited (BCL) tarafından büyük ölçekli bir madencilik operasyonu başlatılmıştır. Bougainville ‘deki yerel halk, toprakları için tazminat alamamaktan şikayet

²²⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²²⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²²⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²²⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

etmiş ve iş gücünün üçte ikisini oluşturan madencilik projesini takiben adaya yabancı akınına kızmıştır.

Papua Yeni Gine (PNG) 1975'te Avustralya tarafından yönetilen BM vesayetinden bağımsız hale geldiğinde, Bougainville eyalet hükümeti ayrı bir devletin kurulması için oy kullanmış, ancak hem Avustralya yönetimi hem de PNG hükümeti bu tür bir gelişmeyi engellemiştir.

1988'de, Francis Ona, Yeni Panguna Toprak Sahipleri Derneği'ni (NPLA) kurmuştur. NPLA ayrıca madendeki çevresel uygulamaları ve yerel halka daha az ödeme yapan çift ücretli bir yapıyı da eleştirmiştir.

Kasım 1988'de şirket altyapısına yönelik ilk bombalı saldırı gerçekleştirilmiş ve daha sonra Bougainville Devrimci Ordusu (BRA) oluşturulmaya başlamıştır. 1989'da BRA, hükümetin yerel halka yeterli tazminat sağlamadan Panguna bölgesinde faaliyet gösteren bir madenin büyük çevresel bozulmaya yol açtığını iddia ederek bağımsızlık elde etmek için silahlı mücadelelerini başlatmıştır.

Bougainville Devrimci Ordusu'nun (BRA) unsurları daha sonra sivil nüfusa karşı şiddet uygulamaya başlamasıyla bağımsız ilan edilen Bougainville Cumhuriyeti'ne karşı çıkan hiziplerin oluşumuna (PNG ordusunun desteğiyle) yol açmıştır. Bu BRA karşıtı gerillalar kendilerine Direniş adını verdiler ve PNG ordusunu adaya dönmeye davet ettiler. İsyancıların ilk askeri başarılarından sonra, Papua Yeni Gine (PNG) ordusu geri çekilmiş ve adanın ablukaya alınmasına karar verilmiştir.²³⁰

PNG ordusunun birlik büyüklüğü ve teknik olanakları, BRA' dan daha üstündür. Bununla birlikte, PNG' nin mali istikrarsızlığı, hükümetin herhangi bir zamanda ordunun üçte birinden fazlasını veya muhtemelen yarısından fazlasını Bougainville operasyonlarına yerleştirmesini imkânsız hale getirmiştir. Özellikle BRA' ların yoğun orman arazisi hakkında daha iyi bilgisi ve PNG askerlerinin düşük morali göz önüne alındığında, gerçek savaş güçlerinin neredeyse eşleştirilmesine yol açmıştır.

²³⁰ Andrew J. Strathern-Pamela J. Stewart, "Problems of Peace-Makers in Papua New Guinea: Modalities of Negotiation and Settlement", *Cornell International Law Journal* 30/3 (1997), 681-699.

Çatışma faaliyetleri 1997'de azalmış ve tarafların derhal olumlu önlemler üzerinde anlaştıkları bir ateşkesin imzalanmasının ardından neredeyse hiç çatışma olmamıştır.

2001 yılında, bunlar adaya geniş çaplı özerklik getiren kapsamlı bir çözüm olan Bougainville Barış Anlaşması ve gelecekte olası bağımsızlık konusunda bir referandum çerçevesinde karara bağlanmıştır.

Bougainville Özerk Hükümeti (ABG) için başarılı seçimler, eski isyancı Joseph Kabui'nin başkanlık koltuğunu kazanmasıyla Mayıs ve Haziran 2005'e kadar yapılmıştır. Bununla birlikte, büyük toprak parçaları üzerinde kontrol olmamasına rağmen, barış anlaşmasına karşı çıkan birlikler ile hükümet askerleri arasında hiçbir çatışma yaşanmamıştır.²³¹

2.2.1.8.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Papua Yeni Gine'de bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Ayrılıkçı toprak çatışması; 1960'larda Bougainville 'de büyük miktarlarda bakır keşfedilmiş ve sömürge Avustralya hükümeti, İngiliz-Avustralya şirketi CRA ve devletin ortak sahibi olduğu yeni kurulan Bougainville Copper Limited (BCL) tarafından büyük ölçekli bir madencilik operasyonu başlatılmıştır. Bougainville 'deki yerel halk, toprakları için tazminat alamamaktan şikâyet etmiş ve iş gücünün üçte ikisini oluşturan madencilik projesini takiben adaya yabancı akınına kızmıştır.

Kasım 1988'de şirket altyapısına yönelik ilk bombalı saldırı gerçekleştirilmiş ve daha sonra Bougainville Devrimci Ordusu (BRA) oluşturulmaya başlamıştır. 1989'da BRA, hükümetin yerel halka yeterli tazminat sağlamadan Panguna bölgesinde faaliyet gösteren bir madenin büyük çevresel bozulmaya yol açtığını iddia ederek bağımsızlık elde etmek için silahlı mücadelelerini başlatmıştır.²³²

Çatışma faaliyetleri 1997'de azalmış ve tarafların derhal olumlu önlemler üzerinde anlaştıkları bir ateşkesin imzalanmasının ardından neredeyse hiç çatışma olmamıştır.

²³¹ Yaw Saffu, "The Bougainville Crisis and Politics in Papua New Guinea". *The Contemporary Pacific* 4/2 (1992), 325-343.

²³² Strathern-Stewart, "Problems of Peace-Makers in Papua New Guinea: Modalities of Negotiation and Settlement", 681-699.

2001 yılında, bunlar adaya geniş çaplı özerklik getiren kapsamlı bir çözüm olan Bougainville Barış Anlaşması ve gelecekte olası bağımsızlık konusunda bir referandum çerçevesinde karara bağlanmıştır.²³³

2.2.1.8.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Papua Yeni Gine çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Papua Yeni Gine çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Bougainville ‘de keşfedilen maden yatakları sonrası, bölgeye yabancı akını başlamıştır. Madenlerden bölge halkının beklediği gelir artışını elde edememesi üzerine BRA bağımsızlık elde etmek için çatışmalara başlamıştır. Maden yataklarının keşfedilmesi üzerine, uygulama toplulukları olarak devlet ile çatışan gruplar, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisiyle dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devretmiştir.²³⁴

2- BRA Papua Yeni Gine hükümetine karşı kendini kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.²³⁵

3- Bougainville ‘de maden yataklarının keşfedilmesi bölge halkını tetiklemiş ve bölge halkının bağımsızlık elde etmesi için yeni aktörler oluşmuştur. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.²³⁶

b) Papua Yeni Gine çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bougainville ‘de maden yataklarının ortaya çıkması fakat halkın tazminat beklentisinin gerçekleşmemesi ve bölgeye yabancı akını karşısında BRA bölgenin bağımsızlığı için

²³³ Yaw Saffu, “The Bougainville Crisis and Politics in Papua New Guinea”, 325-343.

²³⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

²³⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

²³⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

kurulmuş ve çatışmalar başlamıştır. BRA' nın çatışmalara neden olan eğilimleri ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.²³⁷

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda söz konusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.²³⁸

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.²³⁹

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu, yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.²⁴⁰

2.2.1.9. Tayland

2.2.1.9.1. Dikey Analiz

Tayland'da 30 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların 20'i toprak 10'u hükümet çatışmasıdır.²⁴¹

Tayland hükümeti 1951'de Military faction (navy) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1974-82 'de CPT ile düşük yoğunluklu 9 hükümet çatışması, 2003-2022' da Patani insurgents ile düşük yoğunluklu 20 toprak çatışması (Patani) yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.²⁴²

²³⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

²³⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

²³⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

²⁴⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

²⁴¹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²⁴² Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

2.2.1.9.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.2.1.9.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Tayland'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 3 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Askeri hizip (donanma), CPT, Patani isyancıları (Patani) olarak sınıflandırılmıştır.²⁴³

Bu topluluklardan Patani isyancıları (Patani) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Askeri hizip (donanma) ve CPT, hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.²⁴⁴

Bu topluluklardan Patani isyancıları; Patani 'nin bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.²⁴⁵

2.2.1.9.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1932'de mutlak monarşinin sona ermesinden ve anayasal demokrasinin kurulmasından bu yana, Tayland'da birkaç darbe yaşanmış ve 1951'de başarısız bir darbe girişimi şiddetli çatışmalara yol açmıştır.

Kral devlet başkanı olarak kalmış, 1932'de mutlak monarşinin kaldırılmasından bu yana ülkede yönetim büyük ölçüde askeri müdahalelerle karakterize edilmiştir. 29 Haziran 1951'de Tayland deniz kuvvetleri, Tayland Başbakanı Pibul Songgram'ı kaçırmış ve Sarasas Prahad'ın Başbakan olduğu yeni bir hükümet kurulduğu açıklanmıştır. Ancak ordu, hava kuvvetleri ve polis, kaçırılan Başbakana sadık kalmış ve donanma karargâhı çevresinde şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Pibul Songgram kaçmayı başarmış ve iktidara geri dönmüştür.

Tayland'daki komünist faaliyetler 1920'lerin sonlarına kadar uzanmakta ve çoğunlukla etnik Çinliler ve etnik Vietnamlılar tarafından yürütülmektedir. CPT (Tayland Komünist Partisi), 1 Aralık 1942'de Çin Komünist partisinin Tayland şubesi olarak kurulmuş, ancak

²⁴³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²⁴⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²⁴⁵ M. Ladd Thomas, "Communist Insurgency in Thailand: Factors Contributing to Its Decline", *Asian Affairs: An American Review* 13/1 (1986).

silahlı mücadeleye 1960'ların başında hazırlanmaya başlamıştır. Grup, Çin'den büyük ölçüde etkilenmeye devam etmiş ve Çin'den de çeşitli destekler almıştır. 1947'de Tayland'da başarılı bir askeri darbenin ardından, Tayland hükümeti anti-komünist önlemlerini artırdı ve CPT yeraltına inmiştir.²⁴⁶

CPT (Tayland Komünist Partisi) silahlı mücadele yoluyla hükümet gücünü ele geçirme hedefini ilan etmiş ve 1970'lerin ortalarında çatışmalar tırmanmıştır.

Hükümet birlikleri ile CPT (Tayland Komünist Partisi) arasındaki çatışmalar 1970'lerin ortalarında artmış, 1976'da hükümetin askeri darbeye devrilmesiyle çatışma dinamikleri değişmiştir. Kısa bir süre sonra anayasa askıya alınmış ve muhalefet partileri yeraltına itilmiştir. Bu darbenin ardından CPT, ulusun gerçek savunucusu olarak göstererek yeni bir propaganda kampanyası başlatmıştır.²⁴⁷

CPT aynı zamanda çeşitli iç zorluklarla ve azalan bir dış destekle karşı karşıya kalırken, hükümet komünist isyancıları engellemek için kampanyasını hızlandırmıştır. 1980'lerin başında birkaç büyük çaplı saldırı başlatılmış ve bu CPT için ağır yenilgilere yol açmıştır. CPT 1982'de tamamen yenilmediyse de sonraki yıllarda sadece birkaç çatışma haberi gelmiştir.

Komşu komünist ülkelerden gelen desteğin azalması, iç bölünmeler ve yoğun hükümet saldırılarının ardından, CPT 1980'lerin başında önemli ölçüde zayıflamış, çatışma, 1982'de düşük aktivite nedeniyle sona ermiştir.

Tayland veya onun öncülü Siam Krallığı, 18. yüzyılın sonlarından beri eski Patani Sultanlığı (Patani Krallığı) topraklarını etkin bir şekilde kontrol etmiş ve 1902'de doğrudan yönetime tabi olmuştur.

Modern zamanlarda, eski Patani' nin bir kısmı Malezya ve geri kalanı Tayland eyaletleri haline gelmiştir. Tayland'ın doğu kıyısında, yer alan illerin üçünde, nüfusun yüzde 75'inden fazlası Müslümandır ve ana dili olarak Malayca konuşmaktadır. Tay dili ve

²⁴⁶ Jeffrey Race, "The War in Northern Thailand", *Modern Asian Studies* 8/1(January 1974), 85 – 112.

²⁴⁷ Race, "The War in Northern Thailand", 85 – 112.

geleneklerini dayatmak için çeşitli girişimlerin başlatılması, bu bölgede kızgınlıkla karşılanmıştır.

1960'larda isyancı örgütler oluşmaya başlamıştır. İlk örgütler, BNPP (1986'da Patani İslami Kurtuluş Cephesi), BRN (Barisan Revolusi Nasional) ve PULO (Pertubuhan Perpaduan) gibi gruplardan oluşmaktadır. 2003'ten beri ayrılıkçılar Patani bölgesi için bağımsızlık veya genişletilmiş özerklik talep etmiştir.

Patani' de aktif olan birkaç farklı örgüt vardır, çoğu belirgin bir şekilde farklı siyasi hedefler peşinde koşmakta ve çoğu zaman önemli ölçüde iç çatışmalardan zarar görmektedir. 2014'ten itibaren çatışmalar her yıl aktif olmuştur, yıllık çatışmalarda ölenlerin sayısı biraz daha düşük bir seviyede sabitlenmektedir.

2021'deki çatışma yalnızca Patani bölgesinde gerçekleşmiştir. Grup içinde gelişen radikal İslamcı ideoloji, Tayland yetkilileri ile aralarındaki çatışmanın son zamanlarda yalnızca etno-milliyetçi bir mücadeleden kısmen dini olan bir mücadeleye kaydığını göstermektedir.²⁴⁸

Kasım 2021'de şiddetin azaltılmasını ve çatışmaya siyasi çözümlere bağlılığı tartışmak için bir protokol üzerinde anlaşmaları için 2021'de bir miktar ilerleme elde edilmiştir. Resmi görüşmeler Ocak 2022'de yeniden başlamıştır.

2.2.1.9.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Tayland'da üç farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümeti ele geçirme; CPT (Tayland Komünist Partisi), 1 Aralık 1942'de Çin Komünist partisinin Tayland şubesi olarak kurulmuş, ancak silahlı mücadeleye 1960'ların başında hazırlanmaya başlamıştır. Grup, Çin'den büyük ölçüde etkilenmeye devam etmiş ve Çin'den de çeşitli destekler almıştır.

1947'de Tayland'da başarılı bir askeri darbenin ardından, Tayland hükümeti anti-komünist önlemlerini artırmış ve CPT yeraltına inmiştir. CPT (Tayland Komünist Partisi) silahlı

²⁴⁸ Bayu Mitra A. Kusuma-Theresia Octastefani, "Patani United Liberation Organization: From Jihad to Local Politics Movement", *Researchgate* (Erişim 15.5.2022).

mücadele yoluyla hükümet gücünü ele geçirme hedefini ilan etmiş ve 1970'lerin ortalarında çatışmalar tırmanmıştır.

Komşu komünist ülkelerden gelen desteğin azalması, iç bölünmeler ve yoğun hükümet saldırılarının ardından, CPT 1980'lerin başında önemli ölçüde zayıflamış, çatışma, 1982'de düşük aktivite nedeniyle sona ermiştir.²⁴⁹

2. Çatışma Askeri darbe; Kral devlet başkanı olarak kalmış, 1932'de mutlak monarşinin kaldırılmasından bu yana ülkede yönetim büyük ölçüde askeri müdahalelerle karakterize edilmiştir. 29 Haziran 1951'de Tayland deniz kuvvetleri, Tayland Başbakanı Pibul Songgram'ı kaçırmış ve Sarasas Prahad'ın Başbakan olduğu yeni bir hükümet kurulduğu açıklanmıştır. Ancak ordu, hava kuvvetleri ve polis, kaçırılan Başbakana sadık kalmış ve donanma karargâhı çevresinde şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Pibul Songgram kaçmayı başarmış ve iktidara geri dönmüştür.²⁵⁰

3. Çatışma Ayrılkçı toprak çatışması; Tayland'ın doğu kıyısında, yer alan illerin üçünde, nüfusun yüzde 75'inden fazlası Müslümandır ve ana dili olarak Malayca konuşmaktadır. Tay dili ve geleneklerini dayatmak için çeşitli girişimlerin başlatılması, bu bölgede kızgınlıkla karşılanmıştır.

2003'ten beri ayrılkçılar Patani bölgesi için bağımsızlık veya genişletilmiş özerklik talep etmiştir. Grup içinde gelişen radikal İslamcı ideoloji, Tayland yetkilileri ile aralarındaki çatışmanın son zamanlarda yalnızca etno-milliyetçi bir mücadeleden kısmen dini olan bir mücadeleye kaydığını göstermektedir.

Kasım 2021'de şiddetin azaltılmasını ve çatışmaya siyasi çözümlere bağlılığı tartışmak için bir protokol üzerinde anlaşmaları için 2021'de bir miktar ilerleme elde edilmiştir. Resmi görüşmeler Ocak 2022'de yeniden başlamıştır.²⁵¹

²⁴⁹ Race, "The War in Northern Thailand", 85- 112.

²⁵⁰ Race, "The War in Northern Thailand", 85- 112.

²⁵¹ Kusuma-Octastefani, "Patani United Liberation Organization: From Jihad to Local Politics Movement".

2.2.1.9.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Tayland çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Tayland çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Uygulama toplulukları arka plan bilgisinde açıklandığı şekliyle, içsel bir öğrenme süreci geçirmiştir. Bu süreç Tay dilinin resmi dil olarak empoze edilmesi üzerine Patani bölgesinde yer alan Müslüman gruplar arasında direniş hareketleri başlaması, Çin komünist partisinin Tayland şubesi olan CPT' nin hükümeti ele geçirme çalışmalarıyla dönüştürülmüş arka plan bilgisi ülke siyasetinde etkili olan askeri darbelerle çatışmalar başlamış ve yeni bir uygulama alanı bulmuştur.²⁵²

2- Hükümeti ele geçirmeye çalışan Komünist parti CPT, dini ve etnik haklarını korumak için Patani bölgesi Müslümanları hükümete karşı kendini yeniden kurmuş ve ana direniş hareketini oluşturmuştur. Bu hareketler, siyasete damga vuran askeri darbe uygulamalarının yeniden kurulup dönüştürüldüğü arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni uygulama toplulukları olarak sahneye çıkmıştır.²⁵³

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Hükümet siyasetine damga vuran askeri darbeler ana direniş hareketini oluşturmuştur. Patani bölgesi dini ve etnik hakları için radikal bir değişim geçirmiştir. Hükümeti ele geçirmeye çalışan CPT kurulmuştur. Bu aktörler arka plan bilgisinde görüleceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.²⁵⁴

b) Tayland çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Çin komünist partisinin Tayland' da etkili şubesi CPT, Patani bölgesi Müslümanlarının etnik ve dini hakları için verdikleri çatışmalar ve askeri yönetimlerin hakimiyetindeki

²⁵² Adler, *Word Ordering*, 11.

²⁵³ Adler, *Word Ordering*, 11.

²⁵⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

siyasetle dönemin dönüştürülmüş arka plan bilgisiyle sonuçlanmıştır. Yeni kurulan sol eğilimli grupların ve hükümet uygulamalarının eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.²⁵⁵

2- Hükümet ve çatışma grupları ve muhalefetin sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.²⁵⁶

3- Hükümet ve karşısında yer alan sol grupların uygulamaları ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.²⁵⁷

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu, yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.²⁵⁸

2.3. Orta ve Güney Asya Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon

2.3.1. Yatay Analiz

II. Dünya Savaşından sonra, 1946-2022 arası dönemde Orta ve Güney Asya’da 310 devlet içi çatışma yaşanmıştır. Devletlere göre dağılım; Afganistan’da 16, Bangladeş’te 21, Hindistan’da 183, Nepal’de 14, Özbekistan’da 2, Pakistan’da 42, Sri Lanka’da 27, Tacikistan’da 5 çatışma.²⁵⁹

Orta ve Güney Asya’da yaşanan 47 küresel çatışma, Afganistan’da 37, Özbekistan’da 1, Pakistan’da 4, Tacikistan’da 5 olarak dağılmıştır.²⁶⁰

Orta ve Güney Asya’da 310 devlet içi ve 47 küresel çatışma ile toplamda 357 çatışma yaşanmıştır. 357 çatışmada en az 1000 ölü sayısı ile yüksek yoğunlukta yaşanan

²⁵⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

²⁵⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

²⁵⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

²⁵⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

²⁵⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²⁶⁰ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

çatışmalar Afganistan'da 45, Hindistan'da 13, Nepal'de 4, Pakistan'da 10, Sri Lanka'da 17, Tacikistan'da 3 olmak üzere toplam 92 çatışma düzeyine ulaşmıştır.²⁶¹

Orta ve Güney Asya'da yaşanan çatışmaların 135' ü hükümet 222'si toprak üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. Dağılım aşağıdaki gibidir; Afganistan 45 hükümet- 8 toprak, Bangladeş 'da 2 hükümet- 19 toprak, Hindistan 38 hükümet- 145 toprak, Pakistan 20 hükümet-26 toprak, Sri Lanka 3 hükümet-24 toprak, Nepal'de 14, Özbekistan'da 3 ve Tacikistan' da 10 hükümet çatışması yaşanmıştır.²⁶²

2.3.1.1. Afganistan

2.3.1.1.1. Dikey Analiz

Afganistan'da 16 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 3'ü düşük 13'ü yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 1'i toprak 15'i hükümet çatışmasıdır. Hükümet çatışmalarının 13'ü yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.²⁶³

Afganistan' da devlet içi ve küresel 53 çatışma meydana gelmiştir. Afganistan hükümeti 2015-22'de IS ile 4'ü yoğun 8 toprak çatışması (Islamic State), 1978'de PDPA ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1979'de Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1980'da Harakat-i Inqilab-i Islami-yi Afghanistan , Hizb- i Islami-yi Afghanistan, Hizb-i Islami-yi Afghanistan - Khalis faction, Jabha-yi Nijat-i Milli-yi Afghanistan , Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan, Mahaz-i Milli-yi Islami-yi Afghanistan ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1981-83,1985-88'de Harakat-i Inqilab-i Islami-yi Afghanistan , Hizb-i Islami-yi Afghanistan, Hizb-i Islami-yi Afghanistan - Khalis faction, Ittihad-i Islami Bara-yi Azadi-yi Afghanistan , Jabha-yi Nijat-i Milli-yi Afghanistan , Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan, Mahaz-i Milli-yi Islami-yi Afghanistan ile yüksek yoğunluklu 7 hükümet çatışması, 1984' de Harakat-i Inqilab-i Islami-yi Afghanistan , Harakat-i Islami-yi Afghanistan, Hizb-i Islami-yi Afghanistan, Hizb-i Islami-yi Afghanistan - Khalis faction, Ittihad-i Islami Bara-yi Azadi-yi

²⁶¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²⁶² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²⁶³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Afghanistan , Jabha-yi Nijat- i Milli-yi Afghanistan , Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan, Mahaz-i Milli-yi Islami-yi Afghanistan ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1989'da Hizb-i Islami-yi Afghanistan, Hizb-i Islami-yi Afghanistan - Khalis faction, Hizb-i Wahdat, Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan, Mahaz-i Milli-yi Islami-yi Afghanistan ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1990'da Hizb-i Islami-yi Afghanistan, Hizb-i Islami-yi Afghanistan - Khalis faction, Hizb-i Wahdat, Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan, Military faction (forces of Shahnawaz Tanay) ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1991'de Hizb-i Islami-yi Afghanistan, Hizb-i Islami-yi Afghanistan - Khalis faction, Hizb-i Wahdat, Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1992'de Hizb-i Islami-yi Afghanistan, Hizb-i Wahdat, Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1993-94'de Hizb-i Islami-yi Afghanistan, Hizb-i Wahdat, Junbish-i Milli-yi Islami yüksek yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1995'de Hizb-i Islami-yi Afghanistan, Hizb-i Wahdat, Junbish-i Milli-yi Islami, Taleban ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1996'da Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan, Taleban, UIFSA ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1997-2001'de UIFSA ile yüksek yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 2002'de Hizb-i Islami-yi Afghanistan ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2003,2006,2008-2011, 2013'de Hizb-i Islami-yi Afghanistan, Taleban ile 6 yüksek yoğunluklu 7 hükümet çatışması, 2004-2005,2007,2012,2014-19'da Taleban ile 9 yüksek yoğunluklu 10 hükümet çatışması, 2020'de High Council of Afghanistan Islamic Emirate, Taleban ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2022'de AFF-NRF ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2021'de NRF-Taleban ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, yaşanmıştır.²⁶⁴

Afganistan' da 37 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2015-16'deki 2 IS çatışmasında Pakistan, ABD, hükümeti desteklemiştir. 2017-21'de 5 IS çatışmasında ABD, hükümeti desteklemiştir. 1980' de 1 Harakat-i Inqilab-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Islami-yi Afghanistan / Khalis faction- Jabha-yi Nijat-i Milli-yi Afghanistan Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan- Mahaz-i Milli-yi Islami-yi Afghanistan çatışmasında Rusya hükümeti desteklemiştir. 1981- 83' de 3 Harakat-i Inqilab-i Islami-yi

²⁶⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Afghanistan- Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Islami-yi Afghanistan /Khalis faction- Ittihad-i Islami Bara-yi Azadi-yi Afghanistan- Jabha-yi Nijat-i Milli-yi Afghanistan- Jam'iyyat-i Islami-yi Afghanistan- Mahaz-i Milli-yi Islami-yi Afghanistan çatışmasında Rusya hükümeti desteklemiştir. 1984' de 1 Harakat-i Inqilab-i Islami-yi Afghanistan- Harakat-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Islami-yi Afghanistan / Khalis faction- Ittihad-i Islami Bara-yi Azadi-yi Afghanistan- Jabha-yi Nijat-i Milli-yi Afghanistan- Jam'iyyat-i Islami-yi Afghanistan, Mahaz-i Milli-yi Islami-yi Afghanistan çatışmasında Rusya hükümeti desteklemiştir. 1985-88' de 4 Harakat-i Inqilab-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Islami-yi Afghanistan / Khalis faction- Ittihad-i Islami Bara-yi Azadi-yi Afghanistan- Jabha-yi Nijat-i Milli-yi Afghanistan- Jam'iyyat-i Islami-yi Afghanistan- Mahaz-i Milli-yi Islami-yi Afghanistan çatışmasında Rusya hükümeti desteklemiştir. 1989' da 1 Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Islami-yi Afghanistan / Khalis factionv- Hizb-i Wahdat- Jam'iyyat-i Islami-yi Afghanistan- Mahaz-i Milli-yi Islami-yi Afghanistan çatışmasında Rusya hükümeti desteklemiştir. 2001'deki 1 UIFSA çatışmasında İran grupları desteklemiştir. 2003' de 1 Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Taleban çatışmasında Avustralya, Danimarka, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Romanya, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir, 2004' de 1 Taliban çatışmasında Belçika, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Almanya, İtalya, Pakistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, İspanya, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir, 2005' de 1 Taliban çatışmasında Avustralya, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Norveç, Pakistan, Polonya, Romanya, Slovakya, İspanya, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir, 2006' da 1 Hizb-i Islami-yi Afghanistan - Taleban çatışmasında Arnavutluk, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bulgaristan, Kanada, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Kuzey Makedonya, Norveç, Pakistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir. 2007' de 1 Taliban çatışmasında Arnavutluk, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bulgaristan, Kanada, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Ürdün, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda,

Yeni Zelanda, Kuzey Makedonya, Norveç, Pakistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir, 2008' de 1 Hizb-i Islami-yi Afghanistan - Taleban çatışmasında Arnavutluk, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bulgaristan, Kanada, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Pakistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, Türkiye, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir, 2009' da 1 Hizb-i Islami-yi Afghanistan - Taleban çatışmasında Arnavutluk, Avustralya, Azerbaycan, Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Kanada, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Kuzey Makedonya, Norveç, orta , Polonya, Portekiz, Romanya, Singapur, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir, 2010' da 1 Hizb-i Islami-yi Afghanistan - Taleban çatışmasında Arnavutluk, Ermenistan, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Kanada, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Ürdün, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malezya, Moğolistan, Karadağ, Hollanda, Yeni Zelanda, Kuzey Makedonya, Norveç, Pakistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Singapur, Slovakya, Slovenya, Güney Kore, İspanya, İsveç, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık, ABD hükümeti desteklemiştir, 2011' de 1 Hizb-i Islami-yi Afghanistan - Taleban çatışmasında Arnavutluk, Ermenistan, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Kanada, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, El Salvador, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malezya, Moğolistan, Karadağ, Hollanda, Yeni Zelanda, Kuzey Makedonya, Norveç, Pakistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Singapur, Slovakya, Slovenya, Güney Kore, İspanya, İsveç, Tonga, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir, 2012' de 1 Taleban çatışmasında Arnavutluk, Ermenistan, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Bahreyn, Belçika, Bosna- Hersek, Bulgaristan, Kanada, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka,

El Salvador, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malezya, Moğolistan, Karadağ, Hollanda, Yeni Zelanda, Kuzey Makedonya, Norveç, Pakistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Singapur, Slovakya, Slovenya, Güney Kore, İspanya, İsveç, Tonga, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir, 2013' de 1 Hizb-i İslami-yi Afghanistan-Taleban çatışmasında Arnavutluk, Ermenistan, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Kanada, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, El Salvador, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malezya, Moğolistan, Karadağ, Hollanda, Yeni Zelanda, Kuzey Makedonya, Norveç, Pakistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Singapur, Slovakya, Slovenya, Güney Kore, İspanya, İsveç, Tonga, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir, 2014' de 1 Taleban çatışmasında Arnavutluk, Ermenistan, Avustralya, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Kanada, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, El Salvador, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Ürdün, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malezya, Moğolistan, Karadağ, Hollanda, Yeni Zelanda, Kuzey Makedonya, Norveç, Pakistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, Güney Kore, İspanya, İsveç, Tonga, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir, 2015-18' de 4 Taleban çatışmasında Pakistan, ABD hükümeti desteklemiştir, 2019' da 1 Taleban çatışmasında ABD hükümeti desteklemiştir. 1920' de 1 High Council of Afghanistan Islamic Emirate- Taleban çatışmasında ABD hükümeti desteklemiştir. 2021'de 1 NRF- Taleban çatışmasında ABD, hükümeti desteklemiştir. ²⁶⁵

²⁶⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

2.3.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.3.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Afganistan'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 20 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (İslam Devleti), PDPA, Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan, Harakat-i Inqilab-i Islami-yi Afghanistan - Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Islami-yi Afghanistan / Khalis hizbi-Jabha-yi Nijat-i Milli-yi Afghanistan - Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan-Mahaz-i Milli-yi Islami-yi Afghanistan, Harakat-i Inqilab-i Islami-yi Afghanistan -Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Islami-yi Afghanistan / Khalis hizbi-Ittihad-i Islami Bara-yi Azadi-yi Afghanistan - Jabha-yi Nijat-i Milli-yi Afghanistan - Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan- Mahaz-i Milli-yi Islami-yi Afghanistan, Harakat-i Inqilab-i Islami-yi Afghanistan - Harakat-i Islami-yi Afghanistan-Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Islami-yi Afghanistan / Khalis hizbi- Ittihad-i Islami Bara-yi Azadi-yi Afghanistan - Jabha-yi Nijat-i Milli-yi Afghanistan - Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan- Mahaz-i Milli-yi Islami-yi Afghanistan, Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Islami-yi Afghanistan / Khalis hizbi- Hizb-i Wahdat- Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan- Mahaz-i Milli-yi Islami-yi Afghanistan, Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Islami-yi Afghanistan / Khalis hizbi- Hizb-i Wahdat- Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan- Askeri hizip (Shahnawaz Tanay Kuvvetleri), Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Islami-yi Afghanistan / Khalis hizbi-Hizb-i Wahdat- Jam'iyat-i Islami- yi Afghanistan, Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Wahdat- Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan, Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Wahdat- Junbish-i Milli-yi Islami, Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Hizb-i Wahdat- Junbish-i Milli-yi Islami- Taleban, Jam'iyat-i Islami-yi Afghanistan- Taleban- UIFSA, UIFSA, Hizb-i Islami-yi Afghanistan, Hizb-i Islami-yi Afghanistan- Taleban, Taleban, High Council of Afghanistan Islamic Emirate- Taleban , AFF- NRF, NRF-Taleban olarak sınıflandırılmıştır.²⁶⁶

Bu topluluklardan sadece IS (İslam Devleti) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, diğer gruplar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.²⁶⁷

²⁶⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, (Journal of Peace Research, 2023), 60/4).

²⁶⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti'nin bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.²⁶⁸

2.3.1.1.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Özerk bir yönetimle İngiliz himayesi altında kalan Afganistan, 1919'da bağımsız olmuştur. Günümüz Afganistan toprakları, tarihsel olarak, Rusya ve Büyük Britanya'nın bölgedeki nüfuz rekabetinin körüklediği kabile rekabetlerinin egemenliğinde yaşamaktadır.

Bölgedeki etnik, dilsel, dini ve aşiret kimliklerinin çeşitliliğine rağmen, Afganistan'daki siyasi yaşam büyük ölçüde Peştun etnik grubu tarafından yönetilmektedir. 1973'te kansız bir askeri devralmanın ardından, monarşi kaldırılmış ve ülkede cumhuriyet ilan edilmiştir.

1973'teki darbeye tepki olarak İslami öğrenci grupları silahlı mücadeleye karar vermiş ve 1975'te İslamcı grup Jamiyyat-i İslami-yi Afganistan (Afganistan İslam Cemiyeti) bir ayaklanma başlatmıştır. Halk orduyu desteklediği için ayaklanma başarısız olmuştur. Cemiyat-ı İslami-yi Afganistan'ın en radikal unsurları Gülbuddin Hikmetyar liderliğinde örgütten ayrılarak Hizb-i İslami-yi Afganistan'ı (Afganistan İslam Partisi) kurmuştur.

Sovyetler Birliği'nden Afganistan'a olan destek, darbenin ardından daha da önemli hale gelmiş ve yeni doğmakta olan bir İslami muhalefet hareketinin üyeleri, 1975'te bir hükümet baskısından sonra sürgüne zorlanmıştır.

Hükümete yönelik silahlı çatışma, 1978'de bir başka askeri darbe ve ertesi yıl Sovyet işgali ile sonuçlanmıştır. Afganistan'da yeni kurulan sosyalist hükümet, büyük ölçüde laik devleti yıkma iddiası ile oluşan grupların sürgündeki liderleri tarafından büyüyen silahlı muhalefete karşı Sovyetler Birliği'nden destek alan birlikler arasında gelişmiştir.

1978 darbesinde, komünist parti PDPA (Hizb-i Demokrati-i Khalq-i Afganistan, Afganistan Demokratik Halk Partisi), 1973 iktidara gelen Cumhurbaşkanı Muhammed Davud Han'ı devirmiş. SSCB komünist PDPA' yı desteklemiştir.²⁶⁹

²⁶⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²⁶⁹ Ralph H.Magnus, "The PDPA Regime in Afghanistan. A Soviet Model for the Future of the Middle East". *Ideology and Power in the Middle East*.ed. Peter J. Chelkowski-Robert J. Pranger. 274-299. Duke University Press, 1988.

Afganistan'daki Sovyet müdahalesi arttıkça, rejime karşı İslamcı mücadele giderek şiddetlenmiştir. PDPA hükümeti, Komünist yönetimi güçlendirmek ve İslamcı muhalefeti zayıflatmak için tarım reformu ve okuma yazma kampanyası gibi reformlar uygulamıştır.

Mücahitler olarak adlandırılan bu gruplar, komşu ülkelerde kamplar kurmuş ve dünyanın dört bir yanından gönüllüleri Sovyet destekli hükümete karşı mücadeleye dahil etmiş, Sovyet işgalini takip eden yıllarda çok sayıda gerilla grubu ortaya çıkmıştır.

Peşaver Yedilisi olarak adlandırılan Pakistan merkezli yedi hareket, üç ılımlı partiden oluşmaktadır; Harakat-i İnqilab-i İslami-yi Afganistan, Jabha-yi Nijat-i Milli-yi Afganistan ve Mahaz-i Milli-yi İslami-yi Afganistan ve dört köktendinci parti; Jamiyyat-i İslami-yi Afganistan, Hizb-i İslami-yi Afganistan, Hizb-i İslami-yi Afganistan- Halis hizbi ve Ittihad-i İslami Bara-yi Azadi-yi Afganistan. Birkaç Şii partisi İran'da yerleşmiştir, ancak bu dönemde çatışmada yalnızca Harakat-i İslami-yi Afganistan aktiftir. Sovyetler Birliği 1988'de birliklerini geri çekmiş, aynı yıl Afganistan'ı ana operasyon üssü olarak kullanan El Kaide kurulmuştur.

Sovyetler Birliği'nin geri çekilmesi ile farklı gruplar ülkede hükümet gücü için rekabet etmiş ve değişen ittifaklar kurulmuştur. Yerel savaş ağalarının yönetiminden hoşnutsuzluk, 1990'ların ortalarında yeni bir aktör olan, 1996-2001'de hükümeti kontrol eden Taliban'ın aniden büyümesine yol açmıştır.

Mart 1990' da Halki, Savunma Bakanı Shahnawaz Tanay, muhalefet grubu Hizb-i İslami-yi Afganistan'ın desteğiyle, Perçem grubundan Başkan Necibullah' a karşı bir darbe girişiminde bulunmuş, Tanay mağlup edildikten sonra Necibullah tarafından Halki karşıtı bir tasfiye başlatılmıştır.

Kabil dışındaki bölgeleri kontrol etmek ve ordu içindeki Halki birliklerine bağımlılığı azaltmak için Necibullah, Mücahitlerle savaşmak için milisleri görevlendirmiştir. Abdul Rashid Dostum liderliğindeki bir Özbek milis, bu kuvvetlerin en büyük ve en verimli olanıdır.

Dostum Silahlı Kuvvetler Genel Komutanlığına atandığında, Hikmetyar' ın Hizb-i İslami-yi Afganistan'ı Dostum ve onun yeni örgütü Junbish-i Milli-yi İslami'nin Kabil'den çekilmesini talep ettiğinden Mücahit partileri arasındaki ilişkiler kötüleşmiştir. Dostum

'un bunu reddetmesi Hikmetyar' a Kabil'e karşı bir saldırı başlatması için bir bahane olmuş ve bir tarafta Rabbani liderliğindeki koalisyon hükümeti ve diğer tarafta en belirgin olarak Hizb-i İslami-yi Afganistan olan muhalif Mücahit grupları ile iç savaş devam etmiştir.

1994 yılında, farklı Mücahit grupları arasında iki yıl süren çatışmalar çıktığında, Afganistan'da daha radikal savaşçı örgütleri kurulmuştur. Molla Muhammed Omar Ahund tarafından Kandahar'da yapılan bir toplantıda, Taliban hareketi kurulmuştur. Çoğunluğu İslami öğrencilerden oluşan örgüt, amaçlarının barışı sağlamak, nüfusu silahsızlandırmak ve Şeriat yasasını uygulamak olduğunu açıklamıştır.

10 Ekim'de Dostum, devrik Devlet Başkanı Rabbani, Mesud ve Hizb-i Wahdat lideri Karim Halili ile bir araya gelmiştir. Toplantı, UIFSA (Afganistan Kurtuluşu için Birleşik İslami Cephe) olarak bilinen Taliban karşıtı bir ittifakın duyurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu ittifak Kuzey İttifakı olarak anılmaktadır.

Taleban, şeriat hukukunun Peştun yaklaşımına dayalı katı bir İslam devleti kurmuştur. Taliban, 2001 yılının sonlarında Afganistan'ın Kurtuluşu için Birleşik İslami Cephe (UIFSA) altındaki bir muhalefet ittifakı ve ABD liderliğinde çok uluslu bir koalisyon tarafından devrilmiştir. Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık hükümeti, kısa bir süre Taliban hükümetine karşı savaşmıştır. ABD liderliğindeki koalisyon, ABD hükümeti ile El Kaide arasında 11 Eylül'de başlayan çatışmanın bir parçası olarak Afganistan'daki El Kaide üslerine saldırmıştır.

2002 yılında yeni yönetim tarafından demokratik bir sistem kurulmuştur. Taliban güneye çekilmiş, Pakistan'ın aşiret bölgelerinde ve Pakistan-Afgan sınırı boyunca yeniden gruplanmış ve hükümet tarafı çokuluslu koalisyon tarafından desteklenirken, Taliban ana isyancı grup olarak kalmıştır. 2002'den beri Afganistan, savaşın çoğunu Afgan topraklarında gerçekleştiren El Kaide'ye karşı hükümet çatışmasında ABD'ye karşı ikincil bir savaşan taraf olmuştur.

Taliban karşıtı güçlerin ortak çabalarına rağmen, Taliban zemin kazanmıştır. 2001'de Taliban Afganistan'ın yüzde 95'inden fazlasını kontrol ederken, Afganistan'ın kuzeyinde küçük bir bölgeyi kontrol eden UIFSA (Afganistan'ın Birleşik İslami Kurtuluş Cephesi) yenilmiştir.

11 Eylül'de durum büyük ölçüde değişmiş, Taliban rejiminin Usame bin Ladin ve El Kaide ortaklarını teslim etmeyi reddetmesinin ardından, çokuluslu koalisyon 7 Ekim 2001'de Taliban ve El Kaide mevzilerini hava bombardımanına tutmuştur. Güç dengesi Taliban'dan UIFSA' ya kayarken, BM'nin ülkede istikrarlı bir geçiş hükümeti yaratma çabaları yoğunlaşmıştır.²⁷⁰

2019'a kadar Taliban, 2001'deki ABD liderliğindeki işgalden bu yana daha fazla bölgeyi kontrol etmiştir. Şubat 2020'de, on sekiz aylık müzakerelerin ardından Taliban, ABD ile bir anlaşma imzalamıştır.

IŞİD, Ocak 2015'te Afganistan'da aktif hale gelmiş ve Horasan eyaletini İslam Devleti'nin bir parçası olduğunu iddia etmiştir. IŞİD, üyelerinin çoğu Taliban hareketinden ve Afganistan ile Pakistan sınır bölgesinde faaliyet gösteren diğer gruplardan toplanmıştır. Ancak IŞİD ve Taliban ideolojik olarak farklıdır. IŞİD küresel olarak birleşik bir Halifelik kurmaya çalışan pan-İslamist bir grup olsa da Taliban Afganistan'a odaklanmaya devam etmiştir.

ABD hava saldırılarının desteklediği Afganistan hükümeti ile İD arasındaki çatışmalar 2018'de zirve yaptıktan sonra düşmüş, ancak IŞİD giderek daha fazla sivillere karşı tek taraflı şiddet uygulamaya devam etmiştir.

10 Ocak 2015'te, altı eski TTP (Tehrik-I Taliban Pakistan) lideri, IŞİD' e bağlılık yemini etmiş ve 26 Ocak'ta IŞİD bey 'atı kabul etmiştir. Taliban altında savaşan Özbek grubu IMU' da IŞİD' e bağlılık sözü vermiştir

15 Ağustos 2021'de Taliban Kabil'i almış ve devrik cumhurbaşkanı Eşref Ghani ülkeden kaçmıştır. IŞİD, Taliban üyelerine saldırmış ve Şii sivillere karşı geniş çaplı intihar saldırıları düzenleyerek yeni Taliban rejimiyle savaşmaya devam etmiştir.

Afganistan hükümeti ile Taliban arasındaki silahlı çatışma 2013'ten bu yana tırmanışa geçmiş ve 2018 ile 2021 yılları arasında dünyanın en kanlı çatışması olmuştur. Uzun müzakerelerin ardından Taliban, 29 Şubat 2020'de ABD ile bir anlaşma imzalamıştır.

²⁷⁰ Selim Öztürk, "Küresel Terör Örgütü el-Kaide'nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında Cihad Anlayışının Geçirdiği Değişimler", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 6/2 (2019), 167-196.

Barış süreci 2020'de savaşın durmasına neden olmuş ancak 2021'de çatışmalar yeniden kızışmıştır.

Eski başkan yardımcısı Amrullah Salih ve Ahmed Mesud, Taliban rejimiyle savaşmak için Afganistan Ulusal Direniş Cephesi'ni (NRF) kurmuştur. 6 Eylül 2021'de Taliban Panjshir'de zafer ilan etmiş, ancak NRF silahlı muhalefeti devam ettirdiğini iddia etmiştir.²⁷¹

2.3.1.1.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Afganistan'da beş farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; 1978 darbesinde, komünist parti PDPA (Hizb-i Demokrati-i Khalq-i Afganistan, Afganistan Demokratik Halk Partisi), 1973 iktidara gelen Cumhurbaşkanı Muhammed Davud Han'ı devirmiş. SSCB komünist PDPA' yı desteklemiştir

İkinci askeri darbe Mart 1990'da Halki, Savunma Bakanı Shahnawaz Tanay, muhalefet grubu Hizb-i İslami-yi Afganistan'ın desteğiyle, Perçem grubundan Başkan Necibullah' a karşı bir darbe girişiminde bulunmuş, Tanay mağlup edildikten sonra Necibullah tarafından Halki karşıtı bir tasfiye başlatılmıştır.²⁷²

Kabil dışındaki bölgeleri kontrol etmek ve ordu içindeki Halki birliklerine bağımlılığı azaltmak için Necibullah, Mücahitlerle savaşmak için milisleri görevlendirmiştir. Abdul Rashid Dostum liderliğindeki bir Özbek milis, bu kuvvetlerin en büyük ve en verimli olanıdır.

Dostum Silahlı Kuvvetler Genel Komutanlığına atandığında, Hikmetyar'ın Hizb-i İslami-yi Afganistan'ı Dostum ve onun yeni örgütü Junbish-i Milli-yi İslami'nin Kabil'den çekilmesini talep ettiğinden Mücahid partileri arasındaki ilişkiler kötüleşmiştir. Dostum'un bunu reddetmesi Hikmetyar'a Kabil'e karşı bir saldırı başlatması için bir

²⁷¹ Mehmet Güneş-Özkan Özer, "Direniş ve Karşı Direniş Harekatı Örneği olarak Afganistan", *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/9 (2016).

²⁷² Magnus, "The PDPA Regime in Afghanistan. A Soviet Model for the Future of the Middle East". 274-299

bahane vermiş ve bir tarafta Rabbani liderliğindeki koalisyon hükümeti ve diğer tarafta en belirgin olarak Hizb-i İslami-yi Afganistan olan muhalif Mücahid grupları ile iç savaş devam etmiştir.²⁷³

2. Çatışma Hükümet uygulamalarına isyan; Afganistan'daki Sovyet müdahalesi arttıkça, rejime karşı İslamcı mücadele giderek şiddetlenmiştir. PDPA hükümeti, Komünist yönetimi güçlendirmek ve İslamcı muhalefeti zayıflatmak için tarım reformu ve okuma yazma kampanyası gibi reformlar uygulamıştır.

Mücahitler olarak adlandırılan bu gruplar, komşu ülkelerde kamplar kurmuş ve dünyanın dört bir yanından gönüllüleri Sovyet destekli hükümete karşı mücadeleye dahil etmiştir. Sovyetler Birliği 1988'de birliklerini geri çekmiş, aynı yıl Afganistan'ı ana operasyon üssü olarak kullanan El Kaide kurulmuştur.

3. Çatışma Hükümeti ele geçirme: Sovyetler Birliği'nin geri çekilmesi ile farklı gruplar ülkede hükümet gücü için rekabet etmiş ve değişen ittifaklar kurulmuştur. Yerel savaş ağalarının yönetiminden hoşnutsuzluk, 1990'ların ortalarında yeni bir aktör olan, 1996-2001'de hükümeti kontrol eden Taliban'ın aniden büyümesine yol açmıştır.

4. Çatışma İslami yönetim kurmak; 1994 yılında, farklı Mücahid grupları arasında iki yıl süren çatışmalar çıktığında, Afganistan'da daha radikal savaşçı örgütleri kurulmuştur. Molla Muhammed Omar Ahund tarafından Kandahar'da yapılan bir toplantıda, Taliban hareketi kurulmuştur. Çoğunluğu İslami öğrencilerden oluşan örgüt, amaçlarının barışı sağlamak, nüfusu silahsızlandırmak ve Şeriat yasasını uygulamak olduğunu açıklamıştır.

10 Ekim'de Dostum, devrik Devlet Başkanı Rabbani, Mesud ve Hizb-i Wahdat lideri Karim Halili ile bir araya gelmiştir. Toplantı, UIFSA (Afganistan Kurtuluşu için Birleşik İslami Cephe) olarak bilinen Taliban karşıtı bir ittifakın duyurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu ittifak Kuzey İttifakı olarak anılmaktadır.

Taleban, şeriat hukukunun Peştun yaklaşımına dayalı katı bir İslam devleti kurmuştur. Taliban, 2001 yılının sonlarında Afganistan'ın Kurtuluşu için Birleşik İslami Cephe (UIFSA) altındaki bir muhalefet ittifakı ve ABD liderliğinde çok uluslu bir koalisyon

²⁷³ Magnus, "The PDPA Regime in Afghanistan. A Soviet Model for the Future of the Middle East". 274-299.

tarafından devrilmiştir. Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık hükümeti, kısa bir süre Taliban hükümetine karşı savaşmıştır. ABD liderliğindeki koalisyon, ABD hükümeti ile El Kaide arasında 11 Eylül'de başlayan çatışmanın bir parçası olarak Afganistan'daki El Kaide üslerine saldırmıştır.

2002 yılında yeni yönetim tarafından demokratik bir sistem kurulmuştur. Taliban güneye çekilmiş, Pakistan'ın aşiret bölgelerinde ve Pakistan-Afgan sınırı boyunca yeniden gruplanmış ve hükümet tarafı çokuluslu koalisyon tarafından desteklenirken, Taliban ana isyancı grup olarak kalmıştır. 2002'den beri Afganistan, savaşın çoğunu Afgan topraklarında gerçekleştiren El Kaide'ye karşı hükümet çatışmasında ABD'ye karşı ikincil bir savaşan taraf olmuştur.²⁷⁴

Taliban karşıtı güçlerin ortak çabalarına rağmen, Taliban zemin kazanmıştır. 2001'de Taliban Afganistan'ın yüzde 95'inden fazlasını kontrol ederken, Afganistan'ın kuzeyinde küçük bir bölgeyi kontrol eden UIFSA (Afganistan'ın Birleşik İslami Kurtuluş Cephesi) yenilmiştir.

11 Eylül'de durum büyük ölçüde değişmiş, Taliban rejiminin Usame bin Ladin ve El Kaide ortaklarını teslim etmeyi reddetmesinin ardından, çokuluslu koalisyon 7 Ekim 2001'de Taliban ve El Kaide mevzilerini hava bombardımanına tutmuştur. Güç dengesi Taliban'dan UIFSA'ya kayarken, BM'nin ülkede istikrarlı bir geçiş hükümeti yaratma çabaları yoğunlaşmıştır.²⁷⁵

2019'a kadar Taliban, 2001'deki ABD liderliğindeki işgalden bu yana herhangi bir yıldan daha fazla bölgeyi kontrol etmiştir. Şubat 2020'de, on sekiz aylık müzakerelerin ardından Taliban, ABD ile bir anlaşma imzalamıştır.

5. Çatışma İslam temelli devlet kurmak; IŞİD, Ocak 2015'te Afganistan'da aktif hale gelmiş ve Horasan eyaletini İslam Devleti'nin bir parçası olduğunu iddia etmiştir. IŞİD, üyelerinin çoğu Taliban hareketinden ve Afganistan ile Pakistan sınır bölgesinde faaliyet gösteren diğer gruplardan toplanmıştır. Ancak IŞİD ve Taliban ideolojik olarak farklıdır.

²⁷⁴ Öztürk, "Küresel Terör Örgütü el-Kaide'nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında "Cihad" Anlayışının Geçirdiği Değişimler", 167-196.

²⁷⁵ Öztürk, "Küresel Terör Örgütü el-Kaide'nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında "Cihad" Anlayışının Geçirdiği Değişimler", 167-196.

IŞİD küresel olarak birleşik bir Halifelik kurmaya çalışan pan-İslamist bir grup olsa da, Taliban Afganistan'a odaklanmaya devam etmiştir.

ABD hava saldırılarının desteklediği Afganistan hükümeti ile İD arasındaki çatışmalar 2018'de zirve yaptıktan sonra düşmüş, ancak IŞİD giderek daha fazla sivillere karşı tek taraflı şiddet uygulamaya devam etmiştir.

10 Ocak 2015'te, altı eski TTP (Tehrik-I Taliban Pakistan) lideri, IŞİD'e bağlılık yemini etmiş ve 26 Ocak'ta IŞİD bey'atı kabul etmiştir. Taliban altında savaşan Özbek grubu IMU' da IŞİD'e bağlılık sözü vermiştir

15 Ağustos 2021'de Taliban Kabil'i almış ve devrik cumhurbaşkanı Eşref Ghani ülkeden kaçmıştır. IŞİD, Taliban üyelerine saldırmış ve Şii sivillere karşı geniş çaplı intihar saldırıları düzenleyerek yeni Taliban rejimiyle savaşmaya devam etmiştir.²⁷⁶

Afganistan hükümeti ile Taliban arasındaki silahlı çatışma 2013'ten bu yana tırmanışa geçmiş ve 2018 ile 2021 yılları arasında dünyanın en kanlı çatışması olmuştur. Uzun müzakerelerin ardından Taliban, 29 Şubat 2020'de ABD ile bir anlaşma imzalamıştır. Barış süreci 2020'de savaşın durmasına neden olmuş ancak 2021'de çatışmalar yeniden kızışmıştır.

Eski başkan yardımcısı Amrullah Salih ve Ahmed Mesud, Taliban rejimiyle savaşmak için Afganistan Ulusal Direniş Cephesi'ni (NRF) kurmuştur. 6 Eylül 2021'de Taliban Panjshir'de zafer ilan etmiş, ancak NRF silahlı muhalefeti devam ettirdiğini iddia etmiştir.²⁷⁷

2.3.1.1.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Afganistan çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Afganistan çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

²⁷⁶ Güneş-Özer, "Direniş ve Karşı Direniş Harekatı Örneği olarak Afganistan".

²⁷⁷ Güneş-Özer, "Direniş ve Karşı Direniş Harekatı Örneği olarak Afganistan".

1- Uygulama toplulukları arka plan bilgisinde açıklandığı şekliyle, içsel bir öğrenme süreci geçirmiştir. Hepsi hükümeti devirmek isteyen çeşitli İslami gruplar, Taliban, El Kaide'ye rağmen hükümete düzenlenen darbe neticesinde Sovyetler Birliği desteği ile sol parti PDPA kurulmuştur. Sovyetler Birliği'nin bölgeden çekilmesi üzerine Savaş ağalarının iktidar için çatıştığı bir dönem başlamış ve dönüşmüş arka plan bilgisiyle çatışmalar Taliban'ın İslam temelli bir devlet kurmasıyla çatışmalar yeni bir uygulama alanı bulmuştur.²⁷⁸

2- Darbe ertesi Sovyet işgali ve Sovyet destekli PDPA'ya karşı İslami öğrenci grupları, hükümete karşı kendini yeniden kurmuş ve ana direniş hareketini oluşturmuştur. Bir çok islamcı grup, Afganistan'ı operasyon üssü olarak gören El Kaide, iktidarı elde etmek isteyen savaş ağaları gibi isyancı örgütler de radikal bir değişim geçirmiştir. Taliban Afganistan'da İslami bir rejim kurmuştur. Taliban'ın ABD ve BM'e El Kaide'yi teslim etmeyi reddetmesiyle uygulamalar yeniden kurulup, dönüşen arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.²⁷⁹

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda PDPA, El Kaide, çeşitli islamcı gruplar, Sovyetler Birliği ABD ve Taliban ana aktörlerdir. ABD'nin desteği ile Taliban'ın devrilmesi üzerine ülkede demokratik bir rejim kurulmuş, fakat ABD'nin geri çekilmesini takip eden süreçte Taliban zemin kazanmış, hükümet güçleri ile çatışmış ve Kabil'i ele geçirmesi üzerine başkan ülkeden kaçmıştır. Bu dönemde yeni bir aktör olarak IŞİD'in bölgede var olmasıyla isyancı örgütler radikal bir değişim geçirmiştir. IŞİD ve Taliban'ın İslam devleti kurmak istemesine rağmen, ideolojik farklılıklar nedeniyle iki grup birbirleri ile çatışmaya devam etmektedir. Bu aktörler arka plan bilgisinde göreceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir.

Aynı şekilde farklı yönetimler iş başına gelmekte, temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi

²⁷⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

²⁷⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar geliştirmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.²⁸⁰

b) Afganistan çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Devrik hükümet sonrası Sovyet işgali ile Sovyet destekli PDPA'nın varlığı karşısında birçok İslami grup birleşmiştir. Ülkede iktidarı elde etmeye çalışan savaş ağalarından duyulan hoşnutsuzluk ve hükümetle çatışan islamcı grupların ve El Kaide'nin varlığı üzerine Taliban ülkede ortaya çıkmış ve hükümeti ele geçirmiştir. ABD ve El Kaide bağlantılı çatışmalar sonrası Taliban yenilse de tekrar Afganistan'da zemin kazanmış ve hükümet başkanı ülkeden kaçmıştır. Bu dönemde bölgede IŞİD'in ortaya çıkması ile Taliban ve IŞİD arasındaki devam eden çatışmalardan da görüleceği üzere Yeni kurulan radikal grupların ve hükümet uygulamalarının eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.²⁸¹

2- Hükümet ve çatışma grupları ve muhalefetin sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.²⁸²

3- Hükümet ve karşısında yer alan radikal İslami grupların uygulamaları ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünümelliği ve yargısı bulunmaktadır.²⁸³

4- Arka plan bilgisinde ele alınan gruplar ideolojileri ve ABD, Sovyetler, Pakistan gibi bölgesel ve küresel aktörlerin çatışmalara karışmasında temel etken uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.²⁸⁴

²⁸⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

²⁸¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

²⁸² Adler, *Word Ordering*, 12.

²⁸³ Adler, *Word Ordering*, 12.

²⁸⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

2.3.1.2. Bangladeş

2.3.1.2.1. Dikey Analiz

Bangladeş’ de 21 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların 19’u toprak 2’si hükümet çatışmasıdır.²⁸⁵

Bangladeş hükümeti 2005’de PBCP, PBCP-J ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2006’de PBCP-J ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2016-17’ de IS ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Islamic State), 1975-91’ de JSS/SB ile düşük yoğunluklu 17 toprak çatışması (Chittagong Hill Tracts) gerçekleşmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.²⁸⁶

2.3.1.2.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.3.1.2.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Bangladeş’te 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 4 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar PBCP-PBCP/J, PBCP/J, IS (İslam Devleti), JSS/SB (Chittagong Hill Tracts) olarak sınıflandırılmıştır.²⁸⁷

Bu topluluklardan IS (İslam Devleti), JSS/SB (Chittagong Hill Tracts) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, PBCP-PBCP/J, PBCP/J, hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar yapmıştır.²⁸⁸

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti, JSS/SB; Chittagong Hill Tracts’ ın bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.²⁸⁹

²⁸⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²⁸⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²⁸⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²⁸⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

²⁸⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

2.3.1.2.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Bangladeş, 1971 yılında Pakistan'dan ayrılınca bağımsızlığını kazanmıştır. Pakistan'dan ayrıldıktan sonra Bangladeş'te demokratik bir yönetim kurulmuş, ancak, 1975'te askeri yönetim tarafından hızla devrildiği için kısa ömürlü olmuştur.

Demokratik yönetim 1990'da eski haline gelmiş, ancak o zamandan beri Bangladeş'in siyasi ortamına, özellikle iki büyük siyasi parti olan Awami Ligi ve BNP ve destekçileri arasında yüksek düzeyde hoşgörüsüzlük, seçim şiddeti ve çatışmacı davranışlar hâkim olmuştur.

JSS/SB, 1975'ten beri hükümetle savaşan, esas olarak ülkenin güney doğusundaki Chittagong Hill Tracts bölgesinde yaşayan aşiret gruplarının özerkliği için savaşan bir asi kabile grubudur. Bu gruplar etnik olarak Bangladeş'in toplam nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Bengallilerden farklıdır.

BNLF, Hindistan'ın Mizoram eyaletindeki Reang/Bru kabilesini temsil ederken, NLFT esas olarak Hindistan'ın Tripura eyaletindeki kabile topluluğunu temsil etmektedir. NLFT, kendi adına, Hindistan Hükümeti ile bir çatışmaya girmiş bir Hıristiyan gruptur. Her iki isyancı grup da esas olarak Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerinde aktif olsalar da çatışmaların meydana geldiği Chittagong bölümünde üslenmişlerdir.²⁹⁰

Çatışmadan önce, BNLF'nin iddia edilen Hindistan yanlısı duruşu ve Hint güvenlik güçleriyle gizli anlaşması ve grubun Hristiyanları öldürmesinden kaynaklı iki grup arasındaki bir sürtüşme yaşanmıştır.

2006'da ülke, bu kez PBCP-J ile Bangladeş hükümeti arasındaki silahlı çatışmaya dayanan bir şiddet artışıyla karşı karşıya kalmıştır. PBCP-J, Bangladeş'te sosyalist bir devrim gerçekleştirme amacıyla selefine benzer şekilde, 2004 gibi erken bir tarihte PBCP' nin parçalanmış bir grubu olarak ortaya çıkmıştır.

Purbo Banglar Komünist Partisi (PBCP), Bangladeş'in bağımsızlığından (1971) bu yana ülkede faaliyet gösteren birçok silahlı Maoist isyandan biridir. 1990'ların başında, PBCP'

²⁹⁰ Subir Bhaumik, "Insurgencies in India's Northeast: Conflict, Co-operation and Change", *East-West Center Washington Working Papers* 10 (July 2007), 1-64.

nin ideolojisinin saf Maoizmden, Naksalist ideolojiyi, Maoizmi, Ortodoks Marksizm-Leninizm'i ve hatta Küba komünizmini birleştiren komünist fikirlerin bir karışımına kaydığı bildirilmiştir.

PBCP-Janajuddha grubu 2004' de ortaya çıkmış ve Bangladeş'te sosyalist bir devrime ulaşmak için selefine benzemektedir. PBCP ve PBCP-J, komünist bir devrim için nominal olarak mücadele etmeye devam etse de grup bir mafya örgütüne benzemeye başlamıştır.

Purbo Banglar Komünist Partisi (PBCP) ve Purbo Banglar Komünist Partisi- Janajuddha Fraksiyonu (PBCP-J), Bangladeş devletine karşı devrimci sınıf mücadelesi yürüten birçok Bangladeşli gruptan ikisidir.

Modern PBCP-J'nin öncüleri olan orijinal Maoist gruplar, 1971'de Bangladeş'in Pakistan'dan bağımsızlığı için yapılan savaş sırasında Bangladeş milliyetçilerine ve Sovyetler Birliği'ne karşı Pakistan ve Çin ile aynı safta yer almıştır.

2015'in sonlarında, büyük ölçüde feshedilmiş JMB, IŞİD'e bağlılık sözü vermiştir. Saldırıların ardından, Bangladeş makamları ülke genelinde şiddetli bir terörle mücadele operasyonu başlatmış ve bu, birkaç İD militanının ölümüyle sonuçlanan devlet temelli çatışma tırmanmıştır.²⁹¹

2.3.1.2.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Bangladeş' de üç farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma ayrılıkçı toprak çatışması; JSS/SB, 1975'ten beri hükümetle savaştan, esas olarak ülkenin güney doğusundaki Chittagong Hill Tracts bölgesinde yaşayan aşiret gruplarının özerkliği için savaştan bir asi kabile grubudur. Bu gruplar etnik olarak Bangladeş'in toplam nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Bengallilerden farklıdır.²⁹²

2. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Purbo Banglar Komünist Partisi (PBCP), Bangladeş'in bağımsızlığından (1971) bu yana ülkede faaliyet gösteren birçok silahlı

²⁹¹ Bert Suykens-Aynul Islam, "The Distribution of Political Violence in Bangladesh (200- 2013)", *Researchgate* (Erişim 10.5.2023)

²⁹² Bhaumik, "Insurgencies in India's Northeast: Conflict, Co-operation and Change".

Maoist isyandan biridir. 1990'ların başında, PBCP' nin ideolojisinin saf Maoizmden, Naksalist ideolojiyi, Maoizmi, Ortodoks Marksizm-Leninizm'i ve hatta Küba komünizmini birleştiren komünist fikirlerin bir karışımına kaydığı bildirilmiştir.

PBCP-Janajuddha grubu 2004'te ortaya çıkmış ve Bangladeş'te sosyalist bir devrime ulaşmak için selefine benzemiştir. PBCP ve PBCP-J, komünist bir devrim için nominal olarak mücadele etmeye devam etse de grup bir mafya örgütüne benzemeye başlamıştır.²⁹³

3. Çatışma İslam temelli devlet kurma; 2015'in sonlarında, büyük ölçüde feshedilmiş JMB, IŞİD'e bağlılık sözü vermiştir. Saldırıların ardından, Bangladeş makamları ülke genelinde şiddetli bir terörle mücadele operasyonu başlatmış ve bu, birkaç İD militanının ölümüyle sonuçlanan devlet temelli çatışma tırmanmıştır.²⁹⁴

2.3.1.2.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Bangladeş çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Bangladeş çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Birçok ülkede yaşanan hükümet ve silahlı bir örgüt çatışması içsel öğrenme süreçleri ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır. Bangladeş'in güneydoğusunda yaşayan aşiret grupları etnik olarak Bengallilerden farklı olmaları nedeniyle, özerklik için çatışırken, PBCP ülkede sosyalist bir devrim gerçekleştirmek için çalışmaktadır. Hükümetle yaşanan bu çatışmalar arka plan bilgisini değiştirmiş ve hükümete karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Son dönemlerde hükümette İslamcı ve cihatçı grupların artmasının yanında JMB' nin İS' e bağlılık sözü vermesi üzerine uygulama topluluğu olarak kabul edilen radikal islamcı grup girişimleri dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmıştır.²⁹⁵

2- Ülkede Pakistan'dan ayrıldıktan sonra yeni kurulan devlette artan İslamcı ve sosyalist bir devrim başlatmak isteyen İslam karşıtı grupların artması ile yaşanan çatışmalar, etnik

²⁹³ Suykens-Islam, "The Distribution of Political Violence in Bangladesh (200- 2013)".

²⁹⁴ Suykens-Islam, "The Distribution of Political Violence in Bangladesh (200- 2013)".

²⁹⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

olarak Bengallilerden farklı azınlık gruplarının özerklik talepleri ve hükümet dışı gruplar üzerinde de etkisini göstermiştir, İS ve benzeri grupların ülke içinde ele geçirdiği topraklarda bir İslam devleti ilan etmesi ile dönüşen arka plan bilgisi gelecek uygulayıcılara aktarılmıştır. Hükümet içinde radikal İslamcı ve İslam karşıtı grupların uzlaşmaz tavırları ile hükümet içi çatışmalar aralıklı olarak devam etmiş ve gelecek uygulayıcılara aktarılmıştır.²⁹⁶

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. JMB' nin İS' e biat etmesi üzerine İS, Komünist bir rejim kurmak isteyen PBCP ve PBCP-J ve farklı etnik kökenleri nedeniyle ortaya çıkan diğer etnik gruplar çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar dönüşmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.²⁹⁷

b) Bangladeş çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Hükümet içinde ve dışında İslamcı, Komünist ve etnik grupların eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.²⁹⁸

2- Yukarda ele alınan grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.²⁹⁹

3- Meydana gelen çatışmalardaki arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünürselliği ve yargısı bulunmaktadır.³⁰⁰

4- Hükümetin uygulamalarına karşı oluşan grupların karşılıklı olarak birbirini etkilemesi, başka ülkelerden destek alması gibi, hükümetin diğer ülke hükümetlerinden destek

²⁹⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

²⁹⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

²⁹⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

²⁹⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

³⁰⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

almasında görüldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi bulunmaktadır.³⁰¹

2.3.1.3. Hindistan

2.3.1.3.1. Dikey Analiz

Hindistan'da 183 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 170'si düşük 13'ü yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 145'ü toprak 38'i hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 9'u hükümet çatışmalarının 4'ü yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.³⁰²

Hindistan hükümeti 2012,2014'de GNLA ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Garoland), 2015-18'de UNLFW ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması (Western South East Asia), 1948-51'de CPI ile yüksek yoğunluklu 4 hükümet çatışması, 1969-71'da CPI-ML ile düşük yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 1991-94,1996-98'de PWG ile düşük yoğunluklu 7 hükümet çatışması, 1999, 2001-04'de MCC, PWG ile düşük yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 2000'de CPI-ML-J, MCC, PWG ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2005- 22'de CPI-Maoist ile düşük yoğunluklu 18 hükümet çatışması, 1956-59,1961-68'da NNC ile düşük yoğunluklu 12 toprak çatışması (Nagaland), 1992-97,2000'de NSCN-IM ile düşük yoğunluklu 7 toprak çatışması (Nagaland), 1966-68'de MNF ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Mizoram), 1979-88'de TNV ile düşük yoğunluklu 10 toprak çatışması (Tripura), 1992'de ATTF ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Tripura), 1997'de ATTF, NLFT ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Tripura), 1999-2003'da NLFT ile düşük yoğunluklu 5 toprak çatışması (Tripura), 2004'de NLFT-B ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Tripura), 1982-88, 1995-96, 1998'da PLA ile düşük yoğunluklu 10 toprak çatışması (Manipur), 1993-94,1999,2003,2005, 2007'da UNLF ile düşük yoğunluklu 6 toprak çatışması (Manipur), 2000,2004,2006'da PLA, UNLF ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Manipur), 2008'de KCP, PREPAK ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Manipur), 2009'de KCP, PREPAK, UNLF ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Manipur), 1983-93'de Sikh insurgents ile 4 yüksek yoğunluklu 11 toprak çatışması (Punjab/Khalistan), 1990-

³⁰¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

³⁰² Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

22’de Kashmir insurgents ile 5 yüksek yoğunluklu 33 toprak çatışması (Kashmir), 1990,1994-2010’de ULFA ile düşük yoğunluklu 18 toprak çatışması (Assam), 1989-90’ de ABSU ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Bodoland), 1994,1996-99,2001-2004’da NDFB ile düşük yoğunluklu 9 toprak çatışması (Bodoland), 2009-10’da NDFB - RD ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Bodoland), 2013-14’de NDFB-S ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Bodoland), 2008’de PULF ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Islamic State), meydana gelmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.³⁰³

Haydarabad Nizamlığı 1947’ de Hindistan’ın bağımsızlığının ardından, Hindistan tarafından 1948’ de ilhak edilmiştir. Bugün Hindistan sınırları içinde bir şehir olan Haydarabat’ın 1947-1948 dönemi çatışmaları tez çalışmasına dahil edilmemiştir.³⁰⁴

Haydarabad Nizamlığı 1947’ de Hindistan’ın bağımsızlığının ardından, Hindistan tarafından 1948’ de ilhak edilmiştir. Bugün Hindistan sınırları içinde bir şehir olan Haydarabat’ın 1947-1948 dönemi çatışmaları tez çalışmasına dahil edilmemiştir.

2.3.1.3.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.3.1.3.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Hindistan’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 29 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar GNLA (Garoland), UNLFW (Western South East Asia), CPI , CPI/ML, PWG, MCC- PWG, CPI/ML/J- MCC-PWG, CPI/Maoist, NNC (Nagaland), NSCN/IM (Nagaland), MNF (Mizoram), TNV (Tripura), ATTF (Tripura), ATTF-NLFT (Tripura), NLFT (Tripura), NLFT/B (Tripura), PLA (Manipur), UNLF (Manipur), PLA- UNLF (Manipur), KCP-PREPAK (Manipur), KCP-PREPAK- UNLF (Manipur), Sikh isyancıları (Punjab/Khalistan), Kashmir isyancıları (Kashmir), ULFA (Assam), ABSU (Bodoland), NDFB (Bodoland), NDFB / RD (Bodoland), NDFB/S (Bodoland), PULF (İslam Devleti)

Bu topluluklardan GNLA (Garoland), UNLFW (Western South East Asia), NNC (Nagaland), NSCN/IM (Nagaland), MNF (Mizoram), TNV (Tripura), ATTF (Tripura),

³⁰³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

³⁰⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

ATTF-NLFT (Tripura), NLFT (Tripura), NLFT/B (Tripura), PLA (Manipur), UNLF (Manipur), PLA- UNLF (Manipur), KCP-PREPAK (Manipur), KCP-PREPAK- UNLF (Manipur), Sikh isyancıları (Punjab/Khalistan), Kashmir isyancıları (Kashmir), ULFA (Assam), ABSU (Bodoland), NDFB (Bodoland), NDFB / RD (Bodoland), NDFB/S (Bodoland), PULF (İslam Devleti) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, CPI , CPI/ML, PWG, MCC- PWG, CPI/ML/J- MCC-PWG, CPI/Maoist, hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.³⁰⁵

Bu topluluklardan GNLA ; Garoland, UNLFW ; Western South East Asia, NNC ; Nagaland, NSCN/IM ; Nagaland, MNF ; Mizoram, TNV ; Tripura, ATTF ; Tripura, ATTF-NLFT; Tripura, NLFT ; Tripura, NLFT/B ; Tripura, PLA ; Manipur, UNLF ; Manipur, PLA- UNLF; Manipur, KCP-PREPAK ; Manipur, KCP-PREPAK- UNLF ; Manipur, Sikh isyancıları ; Punjab/Khalistan, Kashmir isyancıları ; Kashmir, ULFA ; Assam, ABSU ; Bodoland, NDFB ; Bodoland, NDFB / RD ; Bodoland, NDFB/S ; Bodoland ve PULF ; İslam Devleti 'nin bağımsız bir bölge olması için savaştaktadır.³⁰⁶

2.3.1.3.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Hindistan Cumhuriyeti, 19. yüzyılın ortalarından itibaren İngiliz İmparatorluğu'nun kontrolü altında kaldıktan sonra 1947'de bağımsızlığını kazanmıştır. Hindistan Birliği'ne farklı amaçlara sahip birçok kimliğin dahil edilmesi, yıllar boyunca çeşitli silahlı çatışmaları tetiklemiştir. Hükümet gücüyle ilgili olarak, Hindistan hükümeti MCC, PWG ve CPI-Maoist gibi çeşitli komünist gruplarla karşı karşıya kalmıştır.

1990'da Sih isyancılar, önceki yıllarda Hindistan hükümeti tarafından kazanılan toprakların ve nüfusun çoğunu yeniden ele geçirmiştir. Hükümet buna karşılık olarak büyük bir isyan karşıtı operasyon başlatmıştır.

Müslüman ve Hindu toplulukları arasındaki mezhep düşmanlığı, Orta Çağ'da Hint alt kıtasının Babür/İslam fethine dayanan Bölünme öncesi döneme kadar uzanmaktadır. Müslüman liderler ayrı bir bağımsız devlet talep ettiğinde, düşmanlık daha da büyümüş

³⁰⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

³⁰⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

ve Hindistan'ın şiddetli bir şekilde bölünmesine yol açmıştır. Bu mezhep düşmanlığının siyasallaşması, iki grup arasındaki gerilimi daha da artırmıştır.

Keşmir'in statüsü için savaşı başka bir devlet temelli çatışma 1990'larda yoğunlaşmış ve 2000 ve 2002'de savaşa yol açmıştır. Keşmir isyanının kökeni, 1947'de Hindistan alt kıtasının bölünmesi sırasında Hindistan'a tartışmalı katılımına dayanmaktadır. Temmuz 1988'de hükümet hedeflerine yönelik şiddetli saldırılar Keşmir isyanının başlangıcını oluşturmakta ve Hindistan'ın karşı karşıya olduğu en uzun süreli sorunlardan biri olmaktadır.

Eyalet içi çatışmalar bağlamında, Hindistan hükümeti 1989'dan önce bile Sih isyancılar, komünist gruplar ve aşiret ayrılıkçı gruplarla savaşmıştır. Sih isyancılar ve Hindistan Hükümeti arasındaki silahlı çatışmanın başlangıcı, 1983'e uzanmaktadır. Hindistan hükümeti Hindistan Komünist Partisi (CPI), Hindistan Komünist Partisi- Marksist Leninist (CPI-ML) ve Halk Kurtuluş Ordusu (PLA) gibi silahlı komünist gruplarla savaşmıştır. Diğer eyalet içi çatışmalar, Kuzeydoğu Hindistan'daki ayrılıkçı kabile grupları, Mizo Milliyetçi Cephesi (MNF), Naga Milliyetçi Konseyi (NNC) ve Tripura Ulusal Gönüllüleri (TNV) ile ilgilidir.

1960'ların sonlarında, Hint komünist hareketinin bazı unsurları, ana partiye karşı, onu karşı- devrimci olmakla suçlayarak isyan etmeye karar vermiştir. Adını 1967'deki ilk ayaklanmanın olduğu yerden alan Naksalcı hareket, 22 Nisan 1969'da CPI-ML' nin (Hindistan Komünist Partisi- Marksist-Leninist) kurulmasıyla gevşek bir ittifaktan devrimci bir partiye dönüşmüştür. Hükümetin başarılı bir kontrgerilla kampanyasından sonra, hareket kontrol altına alınmış ve 1971'den sonra tekrar aktif olmamıştır.

1990'ların başında üçüncü bir çatışma dönemi başlamıştır. 1969'daki oluşumunda, CPI-ML içindeki hiziplerin, tarımsal devrimci mücadele ve parti oluşumu için en iyi strateji konusunda farklı görüşlere sahip olduğu açık hale gelmiştir. Sonuç olarak, bir hizip bölünmüş ve 20 Ekim 1969'da MCC' yi (Maoist Komünist Merkez) kurulmuştur.³⁰⁷

³⁰⁷ Prem Mahadevan, "The Maoist insurgency in India: Between crime and revolution", *ResearchGate*, (Erişim 25.04.2024)

MCC, 1970'lerin başındaki siyasi baskı ve hapsedilmelere rağmen aktif kalmış ve Hindistan hükümetine karşı silahlı mücadelede başlıca savaşıyan partilerden biri olmuştur. 1990'larda. Hindistan'ın mevcut siyasi sistemine silahlı mücadele yoluyla meydan okuyan diğer ana isyancı grup PWG (Halk Savaşı Grubu) dir. 22 Nisan 1980'de CPI-ML 'den ayrılmış ve partinin geri kalanının istediği gibi parlamento seçimlerine katılarak silahlı mücadelenin terk edilmesi olarak algıladığı şeyi reddetmiştir. 2004 yılında, MCC ve PWG birleşerek CPI-Maoist' i (Hindistan Komünist Partisi-Maoist) kurmuştur.

Gruplar, Hindistan'ın parlamenter demokrasi sistemini reddetmiş ve hükümeti devirmeyi amaçlamıştır. Belirttikleri amaç, bir "Halk Savaşı" yoluyla bir "Halk Hükümeti" kurmaktır. Devrimci amaç, kırsal Hindistan'da feodal düzenin ortadan kaldırılmasını içermekte ve bu amaca ulaşmanın yolu, gerilla savaşı biçiminde uzun süreli silahlı mücadeleden oluşmaktadır. Hindistan hükümeti ile CPI-Maoist arasındaki silahlı çatışma 2005 yılından beri devam etmektedir.

Pakchara R Sangma, 2010 yılında Garo Ulusal Kurtuluş Ordusu'nu kurmuştur. Sangma, Meghalaya Polisindeki görevinden ayrıldıktan sonra isyancı grubu kurmuş, Meghalaya'nın Garo halkları için ayrı, özerk bir devlet (Hindistan Birliği içinde) yaratmak amacıyla GNLA'yı yaratmıştır.

2010 yılında ortaya çıkan Garo Ulusal Kurtuluş Ordusu (GNLA), etnik Garoslardan oluşmaktadır. Garo halkları (Achik Halkı veya Achik Mande olarak da adlandırılır), Garo dilinin farklı lehçelerine sahip birkaç alt gruptan oluşan bir etnik grup oluşturmaktadır.³⁰⁸

2015 yılında, Hindistan'ın kuzeydoğusunda ve Myanmar'ın kuzeybatısındaki birkaç grup, UNLFW adlı bir şemsiye grup oluşturmuştur. Daha sonraki yıllarda, 2018 itibarıyla en az 10 gruptan oluşan UNLFW' ye çeşitli gruplar katılmıştır: KCP, KLO, KYKL, GNLA, NDFB-S, NSCN-K, PDCK, PREPAK, ULFA (I) ve UNLF.

Hindistan'ın Assam, Bodoland, Garoland, Manipur ve Nagaland' daki uyumsuzluklar, Batı Güney Doğu Asya uyumsuzluğu altında toplanmıştır.³⁰⁹

³⁰⁸ Deborshi Brahmachari, "Economic Determinants of Ethnic and Insurgent Conflict: an Empirical Study of Northeast Indian States", *Munich Personal RePEc Archive*, 107743 (2019).

³⁰⁹ Dharitry Borah, "Conflicts in Northeast India: Intra-state conflicts with reference to Assam", *ResearchGate* (Erişim 05.01.2024)

1992'de çatışmanın başlangıcından bu yana Hindistan hükümeti, bağımsız bir Tripura bölgesini hedefleyen iki isyancı grup olan ATTF (Tüm Tripura Kabile Cephesi) ve NLFT (Tripura Ulusal Kurtuluş Cephesi) ile savaşmıştır.

1978'de silahlı mücadele TNV'nin (Tripura Ulusal Gönüllüleri) oluşumuyla başlamıştır. TNV, daha fazla göçün yasaklanması ve aşiret haklarının artırılması talep etmiştir. Bununla birlikte, on yıl süren isyan, hükümetle müzakerelerin 12 Ağustos 1988'de TNV ve hükümet tarafından bir barış anlaşmasının imzalanmasıyla sonuçlanmasının ardından 1988'e kadar devam etmiş, birkaç ay sonra TNV bir siyasi partiye dönüşmüştür. 1988 anlaşmasının tatmin edici olmayan şekilde uygulanması, 1990'da aşiret gerillalarının yeniden seferber edilmesini ve başka isyanları doğurmuştur.

Mevcut isyanın başlangıcı 11 Temmuz 1990'da ATTF' nin (Tüm Tripura Kabile Cephesi) kurulmasıyla gelmiştir. ATTF Tripuri halkının Hint Sömürge İşgalinden kurtuluşu için mücadelesini sürdürmek için kurulduğunu belirtmiştir.

2001 yılında, Tripura' da yaklaşık 30 militan birlik aktiftir. NLFT (Tripura Ulusal Kurtuluş Cephesi) hükümetle silahlı çatışmaya aktif olarak katılmıştır. Tripura isyanı ile bölgedeki ULFA (Assam Birleşik Kurtuluş Cephesi), PREPAK (Kangleipak Halk Devrimci Partisi) ve PLA (Halk Kurtuluş Ordusu) gibi diğer isyancı hareketler arasındaki bağlantıların sayısı, çatışmanın sertliğini artırmıştır.

NLFT' nin Biswamohan Debbarma hizbi 2004'te Mutabakat Zaptı' nı imzalamamış ve düşük seviyede savaşıma devam etmiştir. ATTF de ara sıra şiddet olaylarına karışmıştır, ancak NLFT örneğinde olduğu gibi, çatışmalar sadece birkaç savaş ölümüyle sonuçlanmıştır.

2015 yılında, Hindistan'ın kuzeydoğusunda ve Myanmar'ın kuzeybatısındaki birkaç grup, ULFA-I' in kurucu üyesi olduğu UNLFW adlı bir şemsiye grup oluşturmuştur.³¹⁰

21 Eylül 1949'da mihrace, Manipur' u Hindistan Cumhuriyeti ile birleştiren bir anlaşma imzalamıştır. Birleşme resmi olarak bir sonraki ay gerçekleşmiş ve Manipur, 1972'ye

³¹⁰ Christopher Chandran, "Conflict Transformation – A Review of The Changing Trends in Conflict in Northeast India", International Journal of Creative Research Thoughts (IJCRT) 8/2 (February 2020).

kadar Hindistan'da tam bir devlet olarak bir yasama meclisi seçme hakkının verildiği Assam'ın bir parçası olarak Yeni Delhi yönetimi altında kalmıştır.

Manipur'a 1972'ye kadar tam devletlik verilmemesi, ayrılıkçı grupların ortaya çıkmasına daha fazla katkıda bulunan bir faktör olarak belirtilmiştir. Yeni grup kendisini RGM (Manipur Devrimci Hükümeti) olarak adlandırmış ve Doğu Pakistan'da (bugünkü Bangladeş) üslenmiştir. 1977'de PREPAK (Kangleipak Halkın Devrimci Partisi) ortaya çıkmış ve 1978'de Bisheswar Singh (Halk Kurtuluş Ordusu) kurmuştur. Ertesi yıl HKO, RPF (Devrimci Halk Cephesi) olarak bilinen bir siyasi kanat kurulmuştur. 1980 yılında KCP (Kangleipak Komünist Partisi) kurulmuştur.

1990'ların sonlarında şiddet zirveye ulaştıktan sonra, HKO ve UNLF silahlı kampanyalarını nispeten düşük bir seviyede sürdürmüştür. Güvenlik güçlerinin artan baskısı ve birliklerin, ortak NSCN (Nagaland Ulusal Sosyalist Konseyi) ve Hindistan hükümeti arasında devam eden barış görüşmeleri nedeniyle gerilimi düşmüştür.

2000'lerin başı ve ortası boyunca, çatışma aktif olarak kalmış, isyancı faaliyet esas olarak UNLF ve PLA' yı içermiştir. UNLF ve hükümet arasındaki faaliyetler, NSCN (I-M) (Nagaland Ulusal Sosyalist Konseyi- Isaac-Muivah fraksiyonu) ve Hindistan hükümeti arasındaki Nagaland' daki barış süreciyle ilgili endişeler nedeniyle özellikle 2003 yılında yoğunlaşmıştır.

Assam'daki Brahmaputra nehrinin kuzeyindeki bölgenin bölgesel statüsüyle ilgili ayrılıkçı talepler, demografik değişiklikler ve yerel aşiret grupları arasındaki ekonomik, politik ve kültürel marjinalleşme duygusu tarafından körüklenmiş ve 1979'da ABSU (All Bodo Öğrenci Birliği) kurulmuştur. Çatışma 1989'da ABSU' nun bir isyan başlatmasıyla ortaya çıkmıştır. ABSU daha sonra hükümetle bir barış anlaşması imzalamış, ancak çatışma 1993'te NDFB (Bodoland Ulusal Demokratik Cephesi) tarafından yeniden başlatılmıştır. NDFB ile Hindistan Hükümeti arasındaki mücadele, iki taraf 2004'te ateşkes imzalayana kadar on yıldan fazla bir süre devam etmiştir. Hindistan Güvenlik güçleri ile NDFB' nin iki farklı fraksiyonu arasında 2009, 2010 ve 2013 yıllarında yeniden çatışmalar çıkmıştır.

NDFB ile Hindistan arasındaki müzakereler sırasında çok sayıda bombalama eylemi gerçekleştirilmesi, sadık birliklerin gruptan çıkarılmasına ve karşıt grup NDFB-RD' nin

kurulmasına neden olmuştur. NDFB-S'yi oluşturken NDFB-RD yeniden parçalanmıştır. 2015 yılında, Hindistan'ın kuzeydoğusunda ve Myanmar'ın kuzeybatısındaki birkaç grup, NDFB-S'nin kurucu üyesi olduğu UNLFW adlı bir şemsiye grup oluşturmuştur. Sonuç olarak, Batı Güneydoğu Asya bölgesini oluşturan bölgeler üzerindeki çatışmalar, ana grupların bölge üzerinde savaştığı yıllarda etkisiz hale gelmiş ve UNLFW' ye katılmıştır.

Başlangıçta 1986'da BdSF (Bodo Güvenlik Gücü) olarak kurulan NDFB, iddiaya göre ABSU ile iş birliği yaptığı iddiasıyla isyanın ilk aşamasında da aktiftir. Ancak, 1992 yılına kadar ayrı bir savaşan taraf olarak tanımlanmamıştır. Ordunun Assam'daki karşı operasyonları ULFA (Assam Birleşik Kurtuluş Cephesi) ile mücadele ile meşgul olduğundan, NDFB bölgenin bazı kısımları üzerindeki kontrolünü elinde tutabilmiştir.

25 Mayıs'ta 2005 Hindistan hükümeti ve NDFB bir yıllık ateşkes anlaşması imzalamış, fakat grubun bir hizbi barış sürecine karşı çıkmış ve 2009'da silahlı çatışmalar yeniden başlamıştır.³¹¹

NDFB sivil hedeflere yönelik bir bombalama kampanyasına katıldığı iddiasıyla 2008 yılında grubun ana fraksiyonundan uzaklaştırıldıktan sonra, savaşın yeniden canlanmış. Çatışmanın bu yeni aşamasında hükümet güçleri ile NDFB – RD (Bodoland Ulusal Demokratik Cephesi – Ranjan Daimary fraksiyonu) arasında çatışmalar yaşanmıştır. 2011 yılında, Birlik Hükümeti ateşkesi NDFB-PTF ile uzatmaya karar vermiştir. Ayrıca NDFB-RD ile aynı grup olan NDFB-ATF, ağustos ayından itibaren tek taraflı süresiz ateşkes ilan etmiştir.

NDFB-RD ile barış süreci, 2012'de müzakerelere karşı yeni bir NDFB fraksiyonunun, NDFB' nin (S) ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu grup, 2013 ve 2014 yıllarında hükümete karşı çatışmalarda aktiftir.

Kuzeydoğu Hindistan'da bir İslam devletinin kurulması talebi, Manipur' daki Müslüman toplumun algılanan marjinalleşmesinden ve siyasi etkisinin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. 2008'de silahlı çatışmaya dönüşen düşük seviyeli bir mücadele başlatan PULF (Birleşik Halk Kurtuluş Cephesi) de faaliyet göstermiştir.

³¹¹ Subir Bhaumik, "Insurgencies in India' s Northeast: Conflict, Co-operation and Change", *East-West Center Washington Working Papers* 10 (July 2007), 1-64.

Manipur' da kabile kimliklerinin güçlenmesi ve Müslüman yerleşimciler tarafından istila edildiğine dair yaygın duygular, etnik ve dini gerilimleri alevlendirmiş ve 1993'te etnik ayaklanmalara dönüşmüştür. Tepki olarak, Pangal topluluğu kendilerini korumak için birkaç öz savunma grubu oluşturmuş ve PULF (Birleşik Halk Kurtuluş Cephesi) bunlardan biri olmuştur. Diğer isyancı gruplarla bağlantılar açısından, NSCN – IM' nin (Nagaland Ulusal Sosyalist Konseyi–Isak Muivah fraksiyonu) geçmişte gruba silah ve eğitim sağladığı bilinmektedir.

2007'de PULF, saflarını şişirerek daha küçük INF' yi (İslami Ulusal Cephe) içine almıştır. 2008'in sonlarında faaliyetteki bu artış, yıl boyunca yapılan bir dizi isyan bastırma operasyonu ve grup saflarında önemli kayıplara yol açmıştır. Daha sonraki yıllarda sadece birkaç olay kaydedilmiş ve herhangi bir müzakere bildirilmemiştir.

2.3.1.3.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Hindistan'da iki farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Ayrılıkçı toprak çatışması; Müslüman ve Hindu toplulukları arasındaki mezhep düşmanlığı, Orta Çağ'da Hint alt kıtasının Babür/İslam fethine dayanan Bölünme öncesi döneme kadar uzanmaktadır. Müslüman liderler ayrı bir bağımsız devlet talep ettiğinde, düşmanlık daha da büyümüş ve Hindistan'ın şiddetli bir şekilde bölünmesine yol açmıştır. Bu mezhep düşmanlığının siyasallaşması, iki grup arasındaki gerilimi daha da artırmıştır.

Etnik ve dini kutuplaşmalar nedeniyle Garoland, Batı Güney Doğu Asya, Nagaland, Mizoram, Tripura, Manipur, Punjab/Khalistan, Keşmir, Assam, Bodoland ve İslam Devleti bağımsız bölgeler olmak için savaştaktadır. Bu çatışmalar Arka Plan bilgisinde ele alınmıştır.³¹²

2. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Hindistan'da hükümet çatışmaları aşağıda yer alan komünist gruplar tarafından gerçekleştirilmiştir. Hindistan hükümeti Hindistan Komünist Partisi (CPI), Hindistan Komünist Partisi- Marksist Leninist (CPI-ML) ve Halk Kurtuluş

³¹² Mahadevan, "The Maoist insurgency in India: Between crime and revolution".

Ordusu (PLA), MCC ve PWG birleşerek CPI-Maoist'i (Hindistan Komünist Partisi-Maoist) kurmuştur. Gruplar Arka Plan bilgisinde ele alınmıştır.³¹³

2.3.1.3.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Hindistan çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Hindistan çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Hindistan yukarda ele alınan azınlıkların ve hükümet içindeki grupların bağımsızlık ilan etmesi veya hükümette bir değişim ve dönüşüm istemesi üzerine, birer uygulama toplulukları olan bu gruplar müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme süreçleri geçirerek, bu süreçlerin etkisi ve dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanlarına geçmiştir.³¹⁴

2- Yukarda arka plan içinde tek tek ele alınan bağımsızlık isteyen gruplar ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Hindistan hükümetine karşı kendini yeniden kurmuştur. Bu duruma bağlı seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.³¹⁵

3- Azınlık halkları ve hükümete karşı oluşan gruplarla yeni aktörler sahneye çıkmıştır. Aktörler, uygulamalar yoluyla, kimlikler ini oluşturan bilgiyi yeniden üretirler. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.³¹⁶

b) Hindistan çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Hindistan içinde özellikle hindu ve müslüman olarak dini ve etnik bölünmüşlüğe paralel olarak Komünist gruplar hükümete karşı gruplar kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve

³¹³ Deborshi Brahmachari, "Economic Determinants of Ethnic and Insurgent Conflict: an Empirical Study of Northeast Indian States".

³¹⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

³¹⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

³¹⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.³¹⁷

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.³¹⁸

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.³¹⁹

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.³²⁰

2.3.1.4. Tacikistan

2.3.1.4.1. Dikey Analiz

Tacikistan'da 5 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların hepsi düşük yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.³²¹

Tacikistan'da devlet içi ve küresel 10 çatışma meydana gelmiştir. Tacikistan hükümeti 1992'de PFT- UTO ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1993-96'de UTO ile 2 yüksek yoğunluklu 4 hükümet çatışması, 2000'de Forces of Mullo Abdullo ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1997'de Forces of Khudoberdiyev ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1998'de Forces of Khudoberdiyev, UTO ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2010'de Forces of Mullo Abdullo, IMU ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2011'de IMU ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır.

Tacikistan'da 5 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1992'deki 1 PFT- UTO çatışmasında Özbekistan hem hükümeti hem grupları desteklemiştir. 1993-94'te 2 UTO çatışmasında

³¹⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

³¹⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

³¹⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

³²⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

³²¹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Rusya (Sovyetler Birliği), Özbekistan hükümeti desteklemiştir. 1995-96'de 2 UTO çatışmasında Rusya (Sovyetler Birliği), hükümeti desteklemiştir.³²²

2.3.1.4.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.3.1.4.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Tacikistan'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 7 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar PFT- UTO, UTO, Mullo Abdullo Kuvvetleri, Khudoberdiyev kuvvetleri, Khudoberdiyev Kuvvetleri-UTO, Mullo Abdullo Kuvvetleri- IMU, IMU olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.³²³

2.3.1.4.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Tacikistan Cumhuriyeti, SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsız olan bir Orta Asya devleti ve eski Sovyet cumhuriyetidir. Tacikistan 1991'de bağımsız olduğunda, komünist liderler ülke üzerinde kontrol uygulamaya devam etmiştir.

Tacikistan, düzenli seçimlere rağmen, 1992'de hükümet üzerinde çok aktörlü uzun süreli bir çatışmanın ortasında iktidara gelen Emomali Rahmon başkanlığındaki otoriter bir rejim tarafından yönetilmiştir. 1990'ların çoğunda devam eden bu çalkantılı zamanlar, muhalif isyancı gruplar arasında bir çatışmanın yanı sıra sivillere karşı tek taraflı bir şiddete de sahne olmuştur. Muhalefet bloğu kendisini UTO (Birleşik Tacik Muhalefeti) adı altında resmileştirmiştir.

Çatışma Mayıs 1992'de, daha sonra UTO adını alacak olan İslamcı ve Reformist muhalif hiziplerden oluşan bir koalisyonun, o zamanki Cumhurbaşkanı Rahmon Nabiev liderliğindeki Tacikistan hükümetine karşı silahlanmasıyla başlamıştır. Taraflar arasında aylarca süren çatışmalar yaşanmış ve bu süre zarfında UTO ile komünist yanlısı PFT arasında devlet dışı bir çatışma çıkmıştır.

³²² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

³²³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

UTO ve PFT arasındaki devlet dışı çatışma, UTO' nun Eylül 1992'de Nabiev 'in iktidarını devirdiği gibi, devlet temelli bir çatışmaya dönüşmüştür. Yeni hükümet ile PFT arasındaki mücadele, yılın sonuna doğru, askeri baskı ile siyasi manevrayı birleştiren bir çabayla PFT'nin hükümetin kontrolünü ele geçirmesiyle sona ermiştir.³²⁴

Böylece, Emomali Rahmon, 2021 itibariyle halen elinde bulundurduğu Tacik hükümetinin lideri olmuştur. Hükümet tarafından uygulanan tek taraflı şiddet hem hükümet UTO kontrolünderken hem de PFT kontrolünderken meydana gelmiştir.

UTO-hükümet barış anlaşması hazırlanırken, Albay Mahmud Khudoberdiev hükümet ordusundan ayrılmış ve 1997'den 1999'a kadar devlete karşı bir isyan yürütmek için komutası altındaki güçleri kullanmıştır. İlk olarak 1997 yılında Albay Makhmud Khudoberdiyev' e bağlı güçler hükümet güçlerine saldırmıştır. Çatışmalar 1998'de de devam etmiş fakat hareket hızla yenilmiş ve çatışma 1999'da etkisiz hale gelmiştir.

2000 yılında, bir başka memnun olmayan eski UTO saha komutanı Mullo Abdullo ve kuvvetleri, Duşanbe'nin doğusunda ölümlere neden olan kısa bir isyan başlatmıştır. Hükümet güçleri isyancı güçlere ağır kayıplar verdirmiştir. Mullo Abdullo saldırının sorumluluğunu üstlenmiş, ancak o yıl içinde bir askeri operasyon sırasında öldürülmüştür.

Abdullo' nun güçlerinin yenilenen savaşı, uluslararası cihatçı grup IMU' nun başka bir isyanıyla birleştiğinde Tacikistan-Hükümet çatışmasını 2010'dan 2011'e kadar aktif tutmuştur. Aslen UTO' nun Özbek komutanı, barış anlaşmalarını reddetmiş ve Özbekistan İslami Hareketi'ni (IMU) kurmuştur.

IMU, Tacik hükümet güçlerini 2006 gibi erken bir tarihte devreye soksa da, çatışma ancak 2010'da Tacik güvenlik güçlerinin IMU' yu Tacikistan'daki kalelerinden çıkarmak için geniş çaplı askeri hareket başlatmasıyla tırmanmış, Özbek isyancı grubu IMU (Özbekistan İslami Hareketi) 2010'da saldırılarını artırmıştır.

³²⁴ John Heathershaw-Parviz Mullojonov, *Elite Bargains and Political Deals Project: Tajikistan Case Study* (Stabilisation Unit 2018), 1-29.

Ağır hükümet baskısından sonra, grup Ekim 2000'de Afganistan'daki üslerine çekilmek zorunda kalmış, ardından IMU savaşçıları bir yıldan fazla bir süre Taliban'ın yanında savaşmıştır.

Bu süre zarfında IMU, Orta Asya'da (Maverannahr adı verilen bölgede) bir İslam Halifeliği oluşturmak için savaştığını açıklayarak hedeflerini genişletmiştir. Bu yeni hedef doğrultusunda IMU saldırılarını blgeselleştirmiştir. Ayrıca Afganistan'ın kuzey kesimlerinde bazı üsleri vardır ve orada Taliban ve El Kaide ile savaşmıştır. Ayrıca UTO bünyesinde Tacik hükümetine karşı savaşan Tacik grupları da IMU 'ya katılmıştır.

Rasht Vadisi, 2010 yılında Tacikistan'daki IMU güçleri ile hükümet arasındaki ana çatışma alanı olmuştur. IMU ile Tacik hükümeti arasındaki çatışmalar 2005'te başlamış, 2010'da zirveye ulaşmış ve 2014'te azalmış ve sonunda tamamen sona ermiştir.³²⁵

2.3.1.4.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak atışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Tacikistan'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümeti ele geçirme; Tacikistan, düzenli seçimlere rağmen, 1992'de iktidara gelen Emomali Rahmon başkanlığındaki otoriter bir rejim tarafından yönetilmiştir. 1990'ların çoğunda muhalif isyancı gruplar kendisini UTO (Birleşik Tacik Muhalefeti) adı altında resmileştirmiştir.

Çatışma Mayıs 1992'de, daha sonra UTO adını alacak olan İslamcı ve Reformist muhalif hiziplerden oluşan bir koalisyonun, o zamanki Cumhurbaşkanı Rahmon Nabiev liderliğindeki Tacikistan hükümetine karşı silahlanmasıyla başlamıştır. Taraflar arasında aylarca süren çatışmalar yaşanmış ve bu süre zarfında UTO ile komünist yanlısı PFT arasında devlet dışı bir çatışma çıkmıştır.³²⁶

UTO ve PFT arasındaki devlet dışı atışma, UTO' nun Eylül 1992'de Nabiev' in iktidarını devirdiğinde, devlet temelli bir çatışmaya dönüşmüştür. Yeni hükümet ile PFT arasındaki

³²⁵ Ahmed Rashid, "IMU Insurgency Threatens Tajikistani Political Reconciliation", *CACI Analyst* (Erişim 01.05.2022)

³²⁶ Heathershaw-Mullojonov, Elite Bargains and Political Deals Project: Tajikistan Case Study, 1-29

mücadele, yılın sonuna doğru, askeri baskı ile siyasi manevrayı birleştiren bir çabayla PFT' nin hükümetin kontrolünü ele geçirmesiyle sona ermişti

Albay Mahmud Khudoberdiev hükümet ordusundan ayrılarak 1997'den 1999'a kadar devlete karşı bir isyan yürütmek için komutası altındaki güçleri kullanmış, çatışma 1999'da etkisiz hale gelmiştir.

Barış Antlaşmalarını reddeden UTO' nun Özbek komutanı Özbekistan İslami Hareketi'ni (IMU) kurmuştur. Ağır hükümet baskısından sonra, grup Ekim 2000'de Afganistan'daki üslerine çekilmek zorunda kalmış, ardından IMU savaşçıları bir yıldan fazla bir süre Taliban'ın yanında savaşmıştır.

Bu süre zarfında IMU, Orta Asya'da (Maverannahr adı verilen bölgede) bir İslam Halifeliği oluşturmak için savaştığını açıklayarak hedeflerini genişletmiştir.

2000 yılında, bir başka memnun olmayan eski UTO saha komutanı Mullo Abdullo ve kuvvetleri, Duşanbe'nin doğusunda ölümlere neden olan kısa bir isyan başlatmıştır.

Hükümet güçleri isyancı güçlere ağır kayıplar verdirmiştir. Mullo Abdullo saldırının sorumluluğunu üstlenmiş, ancak o yıl içinde bir askeri operasyon sırasında öldürülmüştür.

Abdullo' nun güçlerinin yenilenen savaşı, uluslararası cihatçı grup IMU' nun başka bir isyanıyla birleştiğinde çatışmayı 2010'dan 2011'e kadar aktif tutmuştur.³²⁷

2.3.1.4.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Tacikistan çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Tacikistan çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Tacikistan' da iktidara gelen otoriter rejime karşı reformist ve islamcı gruplar UTO adı altında hükümete karşı birleşmiş ve uygulama toplulukları olarak müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ve dönüşen arka plan bilgisi çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.³²⁸

³²⁷ Rashid, "IMU Insurgency Threatens Tajikistani Political Reconciliation".

³²⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

2- Hükümete karşı UTO şemsiyesi altında birleşen islamcı ve reformist gruplar otoriter hükümete karşı rekabet halinde kendini kurmuş, seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.³²⁹

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Antlaşmalara karşı farklı beklentileri olan bir grup IMU adı altında UTO dan ayrılmıştır. Çatışmalara komünist grup PFT katılmış, ordudan ayrılan memnuniyetsiz albaylar hükümete karşı darbe başlatmıştır. Rusya bir dış aktör olarak çatışmalarda hükümeti desteklemiştir. Taliban yanında eğitim gören IMU misyonuna İslam halifeliği görevini de ekleyerek temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuştur. Bu aktörler arka plan bilgisinde görecekleri gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmekte ve bu durum çatışmalarda dönüşüme neden olmaktadır.³³⁰

b) Tacikistan çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Tacikistan hükümeti karşısında UTO ve IMU gibi reformist islamcı gruplar ve ordudan ayrılan memnuniyetiz albayların hükümete karşı başlattıkları çatışmalara neden olan eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.³³¹

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.³³²

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.³³³

³²⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

³³⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

³³¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

³³² Adler, *Word Ordering*, 12.

³³³ Adler, *Word Ordering*, 12.

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu, yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.³³⁴

2.3.1.5. Nepal

2.3.1.5.1. Dikey Analiz

Nepal’de 14 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 10’u düşük 4’ü yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.³³⁵

Nepal hükümeti 1960-62’de NC ile düşük yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 1996-2006’de CPN-M ile 4 yüksek yoğunluklu 11 hükümet çatışması yaşamıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.³³⁶

2.3.1.5.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.3.1.5.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Nepal’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar NC, CPN\M olarak sınıflandırılmıştır. Bu gruplar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.³³⁷

2.3.1.5.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Modern Nepal, 18. yüzyılın sonlarında birleşik bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Ülke, başlangıcından beri monarşi ile yönetilir, ancak hükümdarın gücü Nepal tarihi boyunca değişkenlik göstermiştir.

Yüzyıllık Rana döneminde (1846–1951) kraliyet sarayının rolü ilk kez azalmıştır. Bu kalıtsal başbakanlık yönetimi döneminde Başbakan Rana olarak adlandırılmakta, otokratik, son derece merkezi ve izolasyoncu olarak nitelendirilmiştir. 1951’de Rana

³³⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

³³⁵ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

³³⁶ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

³³⁷ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

sistemi, Nepal'in güçlü komşusu Hindistan tarafından desteklenen monarşi ve entelektüel seçkinlerin ittifakı tarafından yıkılmıştır.

1959'daki ilk çok partili seçimlerde merkez sol Nepal Kongre Partisi'nin (NC) ezici bir zaferle kazandığı parlamenter demokrasi girişimleri yapılmıştır. On sekiz ay sonra, kraliyet sarayı parlamenter demokrasinin başarısız olduğunu ilan etmiş, Aralık 1959'da Kongre hükümetini devirmiş ve siyasi partileri yasaklamaya devam etmiştir.

Kraliyet, 1960-1962'de Nepal Kongre Partisi (NC) ile bir çatışmaya yol açmıştır. Kongre ayaklanmasının sona ermesiyle birlikte, kraliyet sarayı 1962'de Panchayat (köy konseyleri) adı verilen "güdümlü" demokrasiyi model alan partisiz bir sistem kurmuştur.

Panchayat yapısı, bir dönüm noktası kampanyasının ardından 1990 yılında çökmüştür. Bu arka plana karşı, CPN-M (Nepal Komünist Partisi – Maoist) 1996 yılında hükümete karşı bir çatışma başlatmıştır. Bu çatışma bağlamında hem hükümet hem de CPN-M tek taraflı şiddet uygulamıştır.³³⁸

Ulusal güvenliğin bozulmasına atıfta bulunan kraliyet sarayı, 2002 ve 2005 yıllarında anayasaya aykırı bir şekilde yürütme yetkisini üstlenmiştir.

Nepal'in ana akım siyasi partileri ve Maoistler ateşkes boyunca görüşmelerde bulunmuş ve sonunda Kasım 2005'te karşılıklı hedefler ve iş birliği konusunda bir anlaşmaya varılmıştır.

2006 yılında, önde gelen siyasi partiler, CPN-M ile iş birliği içinde, demokrasinin restorasyonu için ülke çapında kitlesel gösteriler düzenleyerek Kral Gyanendra'yı iktidarı bırakmaya zorlamıştır. 24 Nisan 2006'da hükümdar, Nepal Kongre Partisi'nden bir başbakanla parlamentoyu eski durumuna getirmiştir.

Ardından yeni Nepal hükümeti ve CPN-M barış müzakereleri turları başlamış ve Kasım 2006'da kapsamlı bir barış anlaşması imzalanmıştır.³³⁹

³³⁸ Fiona J Y Rotberg, "Environmental Scarcity and Intrastate Conflicts: The Case of Nepal", *ResearchGate* (Erişim 15.02.2024).

³³⁹ Rishikesh Wagle, "Accountability Measures in Nepali Peace Process", *NJA Law Journal* 8/1 (2014), 127-139.

Kurucu Meclis seçimleri nihayet Nisan 2008'de gerçekleşmiş ve uluslararası gözlemciler tarafından özgür ve adil ilan edilmiştir. Ancak, siyasi partilerin çoğu Maoistleri meşru bir siyasi parti olarak kabul etmekte sorun yaşamış, tereddütte rağmen, Prashanda adlı Maocu Pushpa Kamal Dahal cumhurbaşkanı seçilmiştir. CPN-M hükümeti UML ve MJF partileriyle ve isyancı lider Pushpa Kamal Dahal' ın (Prashanda) Başbakan olduğu ittifakta yönetmiştir.

Mayıs 2009'da çatışma sona erdirilirken, Silahlı Kuvvetler Şefi General Rookmangud Katawal' ın eski Maoist savaşçıları ulusal orduya kabul etmeyi reddetmesi üzerine odaklanan bir siyasi kriz patlak vermiştir. Yılın geri kalanında Maoistler tarafından protestolar başlatılmış ve siyasi durum büyük ölçüde çıkmazda kalmıştır.

Maocu askerlerin ulusal orduya entegrasyonu ile ilgili mesele, gerilimi hükümetin dağılması noktasına kadar körüklemiştir. Ardından Nepal Kongresi (NC) ve oldukça ılımlı Marksist-Leninistlerin (UMC) önde gelen partiler olduğu 22 partiden oluşan yeni bir koalisyon oluşmuştur.

Bu durum, Maoistlerin ulusal protestolar düzenleyerek bir muhalefet partisi haline gelmesiyle siyasi kargaşaya yaratmıştır. Bunu daha sonra yeni bir Başbakan seçmek için bir dizi girişim izledi.³⁴⁰

2.3.1.5.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Nepal'de bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümet gücünü ele geçirme; Nepal, başlangıcından beri monarşi ile yönetilmekte, ancak hükümdarın gücü değişkenlik göstermektedir. 1951'de Rana sistemi monarşi ve entelektüel seçkinlerin ittifakı tarafından yıkılmıştır. 1959'daki ilk çok partili seçimlerde merkez sol Nepal Kongre Partisi'nin (NC) zaferle kazandığı parlamenter demokrasi girişimleri yapılmış ancak kraliyet parlamenter demokrasinin başarısızlığını ilan ederek Kongre hükümetini devirmiş ve siyasi partileri yasaklamıştır.

³⁴⁰ Wagle, "Accountability Measures in Nepali Peace Process", 127-139.

Kraliyet, Nepal Kongre Partisi (NC) ile 1960-1962' de çatışma yaşamıştır. Kongre ayaklanmasının sona ermesiyle birlikte, kraliyet 1962'de Panchayat (köy konseyleri) adı verilen yeni yönetim biçimini kurmuştur.

Panchayat yapısının, 1990 yılında çökmüştür. Bu arka plana karşı, CPN-M (Nepal Komünist Partisi – Maoist) 1996 yılında hükümete karşı bir çatışma başlatmıştır. Bu çatışma bağlamında hem hükümet hem de CPN-M tek taraflı şiddet uygulamıştır.

2006 yılında, önde gelen siyasi partiler, CPN-M ile iş birliği içinde, demokrasinin restorasyonu için ülke çapında kitlesel gösteriler düzenleyerek Kral Gyanendra' yı iktidarı bırakmaya zorlamıştır. 24 Nisan 2006'da hükümdar, Nepal Kongre Partisi'nden bir başbakanla parlamentoyu eski durumuna getirmiştir.

Ancak, siyasi partilerin çoğu Maoistleri meşru bir siyasi parti olarak kabul etmekte sorun yaşamış, tereddütte rağmen, Prashanda adlı Maocu Pushpa Kamal Dahal cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Silahlı Kuvvetler Şefi General Rookmangud Katawal' ın eski Maoist savaşçıları ulusal orduya kabul etmeyi reddetmesi üzerine odaklanan bir siyasi kriz patlak vermiştir. Yılın geri kalanında Maoistler tarafından protestolar başlatılmış ve siyasi durum büyük ölçüde çıkmazda kalmıştır.

Maocu askerlerin ulusal orduya entegrasyonu ile ilgili mesele, gerilimi hükümetin dağılması noktasına kadar körüklemiştir. Ardından Nepal Kongresi (NC) ve oldukça ılımlı Marksist-Leninistlerin (UMC) önde gelen partiler olduğu 22 partiden oluşan yeni bir koalisyon oluşmuştur.

Bu durum, Maoistlerin ulusal protestolar düzenleyerek bir muhalefet partisi haline gelmesiyle siyasi kargaşaya yaratmıştır Bunu daha sonra yeni bir Başbakan seçmek için bir dizi girişim izledi.³⁴¹

³⁴¹ Rotberg, “Environmental Scarcity and Intrastate Conflicts: The Case of Nepal”.

2.3.1.5.3. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Nepal çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Nepal çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Birçok ülkede yaşanan hükümet ve silahlı örgüt çatışması içsel öğrenme süreçleri ile özdeşleşmiş bir süreçte ortaya çıkmaktadır.

Yönetimin tek sahibi kraliyetin çok partili demokratik hayata geçildikten sonra yeni kurulan hükümeti başarısız ilan ederek kapatması ve yeni bir yönetim şekli kurması ile arka plan bilgisi değişmiş ve hükümete karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmıştır. Antlaşmanın sağlanmasından sonra yeni kurulan ve Maoist öğeler bulunduran hükümetin, Maoist olması nedeniyle diğer partiler ve ordu tarafından dışlanması ile partiler arası çatışmalar ve hükümetin muhalefet partisi durumuna gelmesiyle de siyasi çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Böylece uygulama toplulukları olarak devlet ile çatışan gruplar, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devretmiştir.³⁴²

2- Tek yönetim olan Kraliyete karşı çok partili döneme geçişte hükümetin kurulması üzerine Kraliyet otorite kaybı nedeniyle hükümet karşısında kendini yeniden kurmuş ve partileri kapatmış, bunun üzerine yaşanan çatışmalar arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif halk hareketlerini oluşturmuştur. Daha sonraki zamanda siyasi partiler ve kraliyet arasında yaşanan antlaşmalarla yeni bir hükümet sistemi kurulmuş, fakat iktidarı ele geçiren Maoist çizgideki partinin ordu içinde ve siyasette kabul sorunu yaşaması nedeniyle yaşanan çatışmalar/uygulamalar karşısında dönüşen arka plan bilgisi gelecek uygulayıcılara aktarılmıştır.³⁴³

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Demokrasiye geçilmesiyle yeni kurulan NC,

³⁴² Adler, *Word Ordering*, 11.

³⁴³ Adler, *Word Ordering*, 11.

demokrasinin askıya alınarak Panchayat yönetim sisteminin kurulması ve tekrar demokrasiye dönüşle birlikte kurulan NPC-M hükümeti ve UMC siyasi partileri gibi yeni aktörler sahada yer almıştır. Bu grupların birbirlerine karşı hareketleri çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.³⁴⁴

b) Nepal çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm,

1- Kraliyet ve demokrasiye geçişte kurulan NC hükümeti ve demokratik hayatı sona erdirerek yeni bir yönetim anlayışı getiren kraliyet uygulamaları ve tekrar demokrasiye dönüş ve farklı görüşteki siyasi partinin iktidara gelmesiyle ordu ve diğer siyasal partilerin yaşadığı süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte birisi hükümette diğeri muhalefette bulunan iki grubun eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.³⁴⁵

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.³⁴⁶

3- Kraliyetin baskıcı rejimine karşı oluşan direnç diğer muhaliflerin bu duygulara katılımı ve siyasette yaşanan Maoist çizginin kabul sorunu karşısında yaşanan çatışmalarda görülen uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümelliği ve yargısı bulunmaktadır.³⁴⁷

4- Hükümetin uygulamalarına karşı oluşan muhalif grubun karşılıklı olarak birbirini etkilemesi, kraliyet ve demokratik sistemin karşısında oluşturduğu yeni bir siyasal sistem

³⁴⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

³⁴⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

³⁴⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

³⁴⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

ve siyasal partilerin iç çekişmelerinde görüldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi bulunmaktadır.³⁴⁸

2.3.1.6. Özbekistan

2.3.1.6.1. Dikey Analiz

Özbekistan'da 2 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların hepsi hükümet çatışmasıdır.³⁴⁹

Özbekistan'da devlet içi ve küresel 3 çatışma meydana gelmiştir. Özbekistan hükümeti 1999-2000'de IMU ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2004'te JIG ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır.³⁵⁰

Özbekistan'da 1 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2000'deki 1 IMU çatışmasında Kırgızistan hükümeti desteklemiştir.³⁵¹

2.3.1.6.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.3.1.6.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Özbekistan'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IMU, JIG olarak sınıflandırılmıştır. Bu topluluklar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.³⁵²

2.3.1.6.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Özbekistan Cumhuriyeti 1991 yılında SSCB'den bağımsızlığını ilan etmiştir. Eski Sovyet politikacı İslam Kerimov yeni devletin ilk başkanı olmuştur. Kerimov siyasi muhalefeti bastırılmış ve kişisel diktatörlüğü pekiştirmiştir. 2016'da doğal nedenlerle ölümü, yerine

³⁴⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

³⁴⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

³⁵⁰ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

³⁵¹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

³⁵² Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

yeni, biraz reformist ama yine de büyük ölçüde otoriter bir hükümetin geçmesine yol açmıştır.

Özbekistan cumhuriyeti, 1991'deki bağımsızlığından 1999'a kadar olan süreçte hiçbir silahlı çatışma yaşamamış, Aynı yıl, cihatçı birlik olan IMU, İslami yönetim kurmak amacıyla Özbekistan hükümetine karşı bir ayaklanma başlattığından, hükümet üzerindeki bir çatışma silahlı çatışma düzeyine ulaşmıştır.

IMU (Özbekistan İslami Hareketi) ilk olarak 1990'ların başında Yuldashev ve Namangani 'nin Adolat adlı İslami bir hareketin selefini oluşturdukları zaman kurulmuştur. Adolat, Doğu Özbekistan'daki Fergana Vadisi'nde güçlü bir desteğe sahiptir. 1992'de Adolat yasadışı ilan edilmiş ve liderler Tacik silahlı çatışmasında muhalefete katılmak için komşu ülke Tacikistan'a kaçmıştır. Tacikistan'daki silahlı çatışma 1997'de sona erdiğinde, İslami liderler Yuldashev ve Namangani Afganistan'a geçmiş ve oradaki Taliban hareketine katılmıştır. 1998'de IMU' yu (Özbekistan İslami Hareketi) kurmuş ve Şubat 1999'da ülkenin Devlet Başkanı İslam Kerimov' a başarısız bir suikast girişiminde bulunarak Özbek ihtilafını başlatmışlardır.

IMU, çoğunlukla Özbekistan'dan gelen militan İslamcı aşırılık yanlılarından oluşmaktadır, ancak diğer Orta Asya milliyetlerini ve etnik grupları da içerir. IMU, Başkan Kerimov' u devirme amacı dışında, bölgeye İslam Şeriat yasasını getirmeyi de amaçlamaktadır.

Ekim 2000'de, IMU Afganistan'daki üslere çekilmiş ve Taliban'ın yanında savaşmaya başlamış ve grubun Özbekistan'daki isyanı sona ermiştir. ABD ve müttefikleri 2001 yılında Taliban ile savaşmaya başladığında, IMU büyük ölçüde yok edilmiş ve Pakistan'a kaçmıştır.

2004'te, eski IMU üyelerinin oluşturduğu bir grup olan JIG bir cihatçı isyan başlatmasıyla yeni bir çatışma yaşanmıştır. Grup, 2003 yılında Özbek hükümetini devirmek için Özbekistan'a dönen IMU' nun (Özbekistan İslam Hareketi) gazileri tarafından kurulmuştur. Mart 2004'te, JIG (Cihad İslami Grubu) veya “Cemaat” başkent Taşkent'te bir dizi saldırı başlattığında Özbekistan'da şiddet yeniden alevlenmiştir.³⁵³

³⁵³ Rashid, “IMU Insurgency Threatens Tajikistani Political Reconciliation”.

Eylül 2004 itibariyle, JIG' nin üyeleri hapis cezasına çarptırılmıştır. Dört yıllık bir aradan sonra grup, 2009 yılında yine Özbekistan'ın en doğusundaki Özbek hükümetiyle çatışmalara girmiştir.

2.3.1.6.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Özbekistan'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma İslam temelli hükümet kurma; Özbekistan cumhuriyeti, 1991'deki bağımsızlığından 1999'a kadar olan süreçte hiçbir silahlı çatışma yaşamamış, Aynı yıl, cihatçı birlik olan IMU, İslami yönetim kurmak amacıyla Özbekistan hükümetine karşı bir ayaklanma başlattığından, hükümet üzerindeki bir çatışma silahlı çatışma düzeyine ulaşmıştır.

ABD ve müttefikleri 2001 yılında Taliban ile savaşmaya başladığında, IMU büyük ölçüde yok edilmiş ve Pakistan'a kaçmıştır.

2004'te, eski IMU üyelerinin oluşturduğu bir grup olan JIG bir cihatçı isyan başlatmasıyla yeni bir çatışma yaşanmıştır. Grup, 2003 yılında Özbek hükümetini devirmek için Özbekistan'a dönen IMU' nun (Özbekistan İslam Hareketi) gazileri tarafından kurulmuştur.³⁵⁴

2.3.1.6.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Özbekistan çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Özbekistan çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Birçok ülkede yaşanan İslam devleti kurma girişimi İŞİD ve benzeri uygulama topluluklarında içsel öğrenme süreçleri ile ortaya çıkmakta, özdeşleşmeyi gerektirmekte ve bir süreç almaktadır.

İşleyen süreçle birlikte mevcut duruma ilişkin arka plan bilgisi değişmekte ve yeni uygulamalara karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmaktadır. Yaşanan iç

³⁵⁴ Rashid, "IMU Insurgency Threatens Tajikistani Political Reconciliation".

müzakerelerle gruplar hedefleri için çalışmakta ve çekişme süreçleri ile geliştirmekte olan yeni uygulamaları baltalamaya çalışan karşıt gruplar veya aynı amacı taşıyan grupların desteği veya birleşmesi ortaya çıkmaktadır. Böylece ülkelerdeki sistemi, kendi İslami rejim yorumlarıyla işleyen bir devlete dönüştürmek gibi sistemsel bir değişim hedeflemekte ve dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmak istemektedirler.

İŞİD örneğinde görüleceği üzere, İslam veya başka bir din adı altında ortaya çıkan din temelli devlet kurma amaçlı uygulama topluluklarının, İslam ülkelerindeki toprakların ilhakı ve İslam'ı yorumladıkları şekliyle bir rejim uygulanması üzerine öncelikli olarak mevcut sistemle çatışma ve sonra yeni bir devletin oluşumuna giden süreçte, müzakere ve özdeşleşmeyi gerektiren içsel öğrenme süreçleri vardır.

Grup üyelerinin ekonomik, psikolojik, sosyolojik ve dini yapılara olan eğilimlerine ilişkin açıklamalar tezin kapsamı dışında kalmakla birlikte, ülkenin ekonomik şartları, yaşanan sömürge dönemi süreci, çocukluktan erginliğe geçiş döneminde alınan İslami eğitim, okul ve arkadaş grupları, yaşanan hapis, kaçırma vs. durumlara bağlı olarak gelişen kişisel kapsamda arka plan bilgisi bu gruplara katılma veya dışarda kalma gibi bireylerdeki içsel öğrenme sürecini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bireylerin kişisel arka planlarına bağlı olarak inanç temelinde seçtikleri dini gruplar, bir uygulama topluluğu olarak da bir öğrenme süreci geçirmektedir. Birçok İslam ülkesindeki ortak bir sorun olarak, bu grupların her bir ülke ve çatışma özelinde öğrenme sürecine ilişkin bilgi arka plan bilgisinde ele alınmıştır.³⁵⁵

2- Mevcut yönetimden öncelikle din temelli rahatsızlık duyan gruplar, rekabet halinde bulunduğu sisteme karşı kendini yeniden kurarak hem bireysel planda hem de grup olarak arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif halk hareketi oluşturmuşlardır. İleriki yıllarda mevcut yeni yönetsel gelişmelere karşı, eski rejimin devamı için çalışan muhalif üyeler mevcut uygulamalar karşısında kendilerini yeniden kurarak dönüştürülen

³⁵⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

arka plan bilgisini yeni formuyla gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.³⁵⁶

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Mevcut sisteme direnen ve hak arayan bir grubun ortaya çıkması ile yeni aktörler sahada yer almıştır. Muhalif tarafta ise, mevcut sistemi devam ettirmek isteyen hükümet tarafları vardır. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmakta, böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisi değişmektedir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar dönüşmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.³⁵⁷

b) Özbekistan çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- IMU' nun Özbekistan' da bir İslam devleti kurmak için başlattığı çatışmalar, ABD ve müttefikleri 2001 yılında Taliban ile savaşımaya başladığında, büyük ölçüde yok edilmiştir. 2004'te, eski IMU üyelerinin oluşturduğu bir grup olan JIG bir cihatçı isyan başlatmasıyla yeni bir çatışma yaşanmıştır. ABD, Taliban ve Özbekistan içinde İslam devleti kurmak isteyen grupların eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.³⁵⁸

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Mevcut sistem ve bu sisteme karşı duyulan direnç ve hükümetin karşı direncinde görüleceği gibi, bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.³⁵⁹

3- Din temelli devlet kurma amaçlı uygulama topluluklarına katılan bireylerin ve grupların ve hükümetlerin birbirine verdiği destekte görüleceği üzere uygulamalar ve

³⁵⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

³⁵⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

³⁵⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

³⁵⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

bunlara bağılı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.³⁶⁰

4- Özbekistan’ da İslam devleti kurmak isteyen grupların, ABD ve Taliban uygulamalarının ve Pakistan destekli çatışmaların yaşanmasında göröldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.³⁶¹

2.3.1.7. Pakistan

2.3.1.7.1. Dikey Analiz

Pakistan’da 42 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 33’u düşük 9’u yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 26’si toprak 16’sı hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 2’si hükümet çatışmalarının 7’si yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.³⁶²

Pakistan’da devlet içi ve küresel 46 çatışma meydana gelmiştir. Pakistan hükümeti 2016-19, 1921-22’da IS ile düşük yoğunluklu 6 toprak çatışması (Islamic State), 1971’de Mukti Bahini ile yüksek yoğunluklu 1 toprak çatışması (Doğu Pakistan), 1974-77’de BLF ile 1 yüksek yoğunluklu 4 toprak çatışması (Balochistan), 2004,2007,2011,2013’da BLA ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması (Balochistan), 2008-09,2014’de BLA, BRA ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Balochistan), 2006’ de Baloch Ittehad, BLA ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Balochistan), 2012,2015’de BLA, BLF, BRA ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2016’da BLA, UBA ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Balochistan), 2019-22’de BRAS ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması (Balochistan), 1990,1994-96’da MQM ile düşük yoğunluklu 4 hükümet çatışması, 2007-08, 2011, 2015-22’de TTP ile 3 yoğun 11 hükümet çatışması, 2009-10, 2013’de Lashkar-e- Islam, TTP’ de yüksek yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 2012’de Lashkar-e-Islam, TTP, TTP – TA ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2014’de

³⁶⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

³⁶¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

³⁶² Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023)*, 60/4.

IMU, Jamaat-ul-Ahrar, Lashkar-e-Islam, TTP ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır.³⁶³

Pakistan'da 4 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2015-18'deki 4 TTP çatışmasında Afganistan, hükümeti desteklemiştir.³⁶⁴

2.3.1.7.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

2.3.1.7.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Pakistan'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 14 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (İslam Devleti), Mukti Bahini (Doğu Pakistan), BLF (Balochistan), BLA (Balochistan), BLA- BRA (Balochistan), Baloch Ittehad- BLA (Balochistan), BLA-UBA (Balochistan), BRAS (Balochistan), BLA- BLF- BRA, MQM, TTP, Lashkar-e-Islam- TTP, Lashkar-e-Islam- TTP- TTP \ TA, IMU- Jamaat-ul-Ahrar- Lashkar-e-Islam- TTP olarak sınıflandırılmıştır.³⁶⁵

Bu topluluklardan IS (İslam Devleti), Mukti Bahini (Doğu Pakistan), BLF (Balochistan), BLA (Balochistan), BLA- BRA (Balochistan), Baloch Ittehad- BLA (Balochistan), BLA-UBA (Balochistan), BRAS (Balochistan), toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplar, BLA- BLF- BRA, MQM, TTP, Lashkar-e-Islam- TTP, Lashkar-e-Islam- TTP- TTP \ TA, IMU- Jamaat-ul-Ahrar- Lashkar-e-Islam- TTP hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.³⁶⁶

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti, Mukti Bahini; Doğu Pakistan, BLF; Balochistan, BLA; Balochistan, BLA- BRA ; Balochistan, Baloch Ittehad- BLA ; Balochistan, BLA-UBA ; Balochistan, BRAS ; Balochistan' ın bağımsız bir bölge olması için savaşılmaktadır.³⁶⁷

³⁶³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

³⁶⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

³⁶⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

³⁶⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

³⁶⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

2.3.1.7.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Pakistan, 1947'de İngiliz Hindistan kolonisinin Müslüman bir devlet (bugünkü Pakistan ve Bangladeş) ve Hindu bir devlet (bugünkü Hindistan) olarak bölünmesiyle bağımsız bir devlet olmuştur.

Pakistan, Pakistan hükümeti ile Mukti Bahini (Kurtuluş Gücü) hareketi arasında gerçekleşen ilk silahlı çatışmasını yaşamıştır. İngiliz Hindistan'ı bölündüğünde, Müslümanların yaşadığı Bengal bölgesi Doğu Pakistan eyaleti olarak Pakistan'a dahil edilmiştir. Doğu Pakistanlılar merkezi hükümet tarafından marjinalleştirildiklerini hissetmiş ve bu nedenle daha fazla özerklik talep etmeye başlamış ve bu durum 1971'de bir çatışmaya yol açmıştır, ardından Doğu Pakistan ayrılarak bağımsız Bangladeş kurulmuştur.

İlk çatışma vakası 1990'da hükümet ile etnik temelli MQM (Mohajir Qaumi Hareketi) arasında meydana gelmiştir. Mohajir, 1947'de Hindistan'dan Pakistan'a gelen ve daha sonra hükümet reformu ve özerklik talep eden Urduca konuşan bir gruptur. Devlet içi silahlı çatışma 1990 ve 1995-96 yıllarında gerçekleşmiş, ardından MQM ciddi şekilde zayıflamıştır.³⁶⁸

Belucistan olarak bilinen bölgenin statüsüyle ilgili silahlı çatışma, 1974'te, Beluç şikayetlerini destekleyen bir eyalet hükümetinin Pakistan hükümeti tarafından dağıtılmasıyla başlamıştır. Jumma Khan Marri liderliğindeki silahlı bir isyan, daha sonra BLF (Baloch Kurtuluş Cephesi) olarak bilinen grup tarafından 1974-1977 yılları arasında başlatılmıştır. Çatışma 2004 yılında yeni Baloch gruplarının hükümete meydan okumasıyla yeniden alevlenmiştir ve o zamandan beri, Beluci ayrılıkçı grupları hükümetle savaşmaktadır.

Zayıflayan ayrılıkçı Belucistan hareketi, BRAS (Beluç Ulusal Özgürlük Hareketi) adlı yeni bir grubun kurulmasına yol açmıştır. Grup, BLF ve BLA ittifakı tarafından Kasım

³⁶⁸ Mohammad Waseem, "Ethnic Conflict in Pakistan: The Case of MQM", *The Pakistan Development Review* 35/4 (1996), 617—629.

2018'de kurulmuş ve BRA, Haziran 2019'da resmen katılmıştır. Grubun oluşumu, 2019'dan başlayarak Belucistan ihtilafının yoğunluğunu artırmıştır.³⁶⁹

Merkezi hükümet tarafından ihmal ve marjinalleştirme kombinasyonu, Belucistan' ın Pakistan'ın en az gelişmiş eyaleti olmasına neden olmuştur.

İlk olarak, Haziran 2004'te kendilerine BLA (Belucistan Kurtuluş Ordusu) adını veren bir grup, Pakistan güçlerine saldırmış ve bağımsızlık için savaştıklarını ilan etmiştir. BLA, BLF (Baluch Kurtuluş Cephesi) ile defalarca ortak saldırılar başlatmıştır ve bu gruplar tek bir örgüt gibi görünmektedir.³⁷⁰

İkinci olarak, birkaç milliyetçi Beluc siyasi grubu, "Belucistan karşıtı projelere" direnme hedefiyle Beluc Ittehad' ı (Beluç Birliği) oluşturmak üzere Eylül 2003'ün başlarında bir araya gelmiştir. Ağustos 2005'e gelindiğinde, bir Beluc Ittehad lideri özerklik talep etmiş ve yılın sonuna doğru geniş çaplı çatışmalar patlak vermiştir.

Üçüncüsü, Ağustos 2007'de kendilerine BRA (Beluç Cumhuriyet Ordusu) adını veren bir grup, hükümet güçlerine yönelik saldırıların sorumluluğunu üstlenen ve Beluç halkının bağımsızlığını talep eden ilk açıklamalarını yapmıştır.

Zayıflayan ayrılıkçı Belucistan hareketi, BRAS (Beluç Ulusal Özgürlük Hareketi) adlı yeni bir grubun kurulmasına yol açmıştır. BRAS' ın kurulmasıyla, BLF, BLA ve BRA, UCDP verilerinde bağımsız varlıklar olarak var olmaktan çıkmıştır.

1980'lerde, Mohajir ve diğer etnik gruplar arasında artan toplumsal gerilimin arka planında, MQM (Mohajir Quami Hareketi, Mohajir Halk Hareketi) bir siyasi reformu desteklemektedir. Bu tür uzlaştırıcı hamleler, MQM' lerin kentsel Sindh eyaletindeki oyların önemli bir kısmını kazandığı 1997'deki ulusal seçimlere katılımının yolunu açmıştır. MQM, Başbakan Navaz Şerif ile bir anlaşma imzalamış ve hem federal düzeyde hem de Sindh eyaletinde koalisyon hükümetine katılmıştır.

³⁶⁹ G. Shabbir Cheema, "Intrastate Conflicts and Development Strategies: The Baloch Insurgency in Pakistan", *ResearchGate* (Erişim 15.04.2024).

³⁷⁰ Muhammad Muzaffar vd., "Balochistan Insurgency: Causes and Prospects", *Orient Research Journal of Social Sciences* 3/1 (June 2018), 111-127.

Hükümet, aşiretlerin Afganistan sınırını veya bölgede saklanan El Kaide üyelerini yeterince kontrol edemediğini kanıtlamasıyla, başlangıçta TTP, hükümetin bu alanlara ilişkin politikasını eleştiren komutanlar tarafından kurulmuş, ancak sonunda Pakistan'da şeriat yasalarının getirilmesi yoluyla Pakistan'da siyasi bir değişiklik yapmak istemiştir.

Yıl boyunca, ABD'nin El Kaide'ye hava saldırıları devam etmiş, El Kaide'nin saklanma yerleri genellikle TTP komutanlarının kamplarıyla çakıştığından, bu saldırıların Pakistan ihtilafı üzerinde de etkisi olmuştur.

TTP üslerinin ağırlıklı olarak El Kaide ve Hakkani şebekesine bağlı militanları barındırdığı Kuzey Veziristan' a ek olarak, Özbekistan İslami Hareketi (IMU), İslami Cihad Birliği (IJU) ve Ceyş-i İslami gibi çeşitli diğer gruplardan savaşçılar da vardır.

Lashkar-e-Islami (LI) gibi grupların ne ölçüde TTP ağının parçası olarak kabul edilebileceği açık değildir. Ancak bu grupların hepsi, kurucusu Maulvi Faqir Mohammad'ın da TTP' ye katıldığı Therik-e-Nifazi Shariat-e-Mohmmadi (TNSM) tarafından oluşturulan ortak bir cihat görüşünü paylaşmaktadır.

Pakistan'da dinin rolü bağımsızlıktan bu yana tartışmalı bir konu olmuştur ve yönetimin İslami geleneklerden daha fazla etkilenmesi gerektiği tartışılmıştır. Bu tür reformlar için baskı yapan gruplar, Afgan sınırındaki bölgelerde giderek daha belirgin ve militan hale gelmiştir. Böyle bir örgüt, Malakand bölgesinde Şeriat temelli yasaların uygulanmasını teşvik etmek amacıyla 1989 yılında kurulan TNSM (Tehreek2-e-Nifaz-e-Shariat-e-Mohammadi, İslami Kanunların Uygulanması Hareketi)'dir.

2012'de aktif olan diğer iki grup, ana akım TTP' nin bir dalı olan TTP-TA (Tarık Afridi) ve bir yıl aradan sonra tekrar aktif hale gelen Lashkar-e-Islam (İslam Ordusu)'dir.

10 Ocak 2015'te, altı eski TTP (Tehrik-I Taliban Pakistan) lideri, tekrar IŞİD'e bağlılık yemini etmiş ve iki hafta sonra, 26 Ocak'ta IŞİD bey'atı kabul etmiştir.

IŞİD, üyelerinin çoğunu Taliban hareketinden ve Afganistan ile Pakistan arasındaki sınır bölgesinde faaliyet gösteren diğer gruplardan toplamıştır. Ağustos ayında, uzun yıllardır Taliban altında savaşan Özbek grubu IMU, IŞİD'e bağlılık sözü vermiş ve artık Horasan eyaletinin üyesi olduklarını açıklamıştır.

2021'de hükümet ile Pakistan Talibani TTP arasındaki çatışma, 2019'dan bu yana aynı eğilimi izleyerek yoğunluğunu artırmıştır.³⁷¹

2.3.1.7.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Pakistan'da üç farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma toprak çatışması; İngiliz Hindistan'ı bölündüğünde, Müslümanların yaşadığı Bengal bölgesi Doğu Pakistan eyaleti olarak Pakistan'a dahil edilmiştir. Doğu Pakistanlılar merkezi hükümet tarafından marjinalleştirildiklerini hissetmiş ve bu nedenle daha fazla özerklik talep etmeye başlamış ve bu durum 1971'de bir çatışmaya yol açmıştır, ardından Doğu Pakistan ayrılarak bağımsız Bangladeş kurulmuştur.

Belucistan olarak bilinen bölgenin statüsüyle ilgili silahlı çatışma, 1974'te, Beluç şikayetlerini destekleyen bir eyalet hükümetinin Pakistan hükümeti tarafından dağıtılmasıyla başlamıştır. Jumma Khan Marri liderliğindeki silahlı bir isyan, daha sonra BLF tarafından 1974-1977 yılları arasında başlatılmıştır.

Zayıflayan ayrılıkçı Belucistan hareketi, BRAS (Beluç Ulusal Özgürlük Hareketi) adlı yeni bir grubun kurulmasına yol açmıştır. Grup, BLF ve BLA ittifakı tarafından Kasım 2018'de kurulmuş ve BRA, Haziran 2019'da resmen katılmıştır. Merkezi hükümet tarafından ihmal ve marjinalleştirme kombinasyonu, Belucistan'ın Pakistan'ın en az gelişmiş eyaleti olmasına neden olmuştur.

BLA, BLF (Baluch Kurtuluş Cephesi) ile defalarca ortak saldırılar başlatmıştır ve bu gruplar tek bir örgüt gibi görünmektedir. BRA (Beluç Cumhuriyet Ordusu) adını veren bir grup, hükümet güçlerine yönelik saldırıların sorumluluğunu üstlenen ve Beluç halkının bağımsızlığını talep eden ilk açıklamalarını yapmıştır. BRAS'ın kurulmasıyla, BLF, BLA ve BRA, UCDP verilerinde bağımsız varlıklar olarak var olmaktan çıkmıştır.³⁷²

³⁷¹ Mahmut Yaşar, "Pakistan Talibani ve Pakistan'ın Ulusal Güvenliğine Etkileri", *International Journal of Social Sciences Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* (2022).

³⁷² Muzaffar vd., "Balochistan Insurgency: Causes and Prospects", 111-127.

2. Çatışma hükümet gücünü ele geçirme; İlk çatışma vakası 1990'da hükümet ile etnik temelli MQM (Mohajir Qaumi Hareketi) arasında meydana gelmiştir. Mohajir, 1947'de Hindistan'dan Pakistan'a gelen ve daha sonra hükümet reformu ve özerklik talep eden Urduca konuşan bir gruptur. Devlet içi silahlı çatışma 1990 ve 1995-96 yıllarında gerçekleşmiş, ardından MQM ciddi şekilde zayıflamıştır.

1980'lerde, Mohajir ve diğer etnik gruplar arasında artan toplumsal gerilimin arka planında, MQM (Mohajir Quami Hareketi, Mohajir Halk Hareketi) bir siyasi reformu desteklemektedir. Bu tür uzlaştırıcı hamleler, MQM'lerin kentsel Sindh eyaletindeki oyların önemli bir kısmını kazandığı 1997'deki ulusal seçimlere katılımının yolunu açmıştır. MQM, Başbakan Navaz Şerif ile bir anlaşma imzalamış ve hem federal düzeyde hem de Sindh eyaletinde koalisyon hükümetine katılmıştır.³⁷³

3. Çatışma İslam temelli devlet kurma; Hükümet, aşiretlerin Afganistan sınırını veya bölgede saklanan El Kaide üyelerini yeterince kontrol edemediğini kanıtlamasıyla, başlangıçta TTP, hükümetin bu alanlara ilişkin politikasını eleştiren komutanlar tarafından kurulmuş, ancak sonunda Pakistan'da şeriat yasalarının getirilmesi yoluyla Pakistan'da siyasi bir değişiklik yapmak istemiştir.

Yıl boyunca, ABD'nin El Kaide'ye hava saldırıları devam etmiş, El Kaide'nin saklanma yerleri genellikle TTP komutanlarının kamplarıyla çakıştığından, bu saldırıların Pakistan ihtilafı üzerinde de etkisi olmuştur.

TTP üslerinin ağırlıklı olarak El Kaide ve Hakkani şebekesine bağlı militanları barındırdığı Kuzey Veziristan 'a ek olarak, Özbekistan İslami Hareketi (IMU), İslami Cihad Birliği (IJU) ve Ceys-i İslami gibi çeşitli diğer gruplardan savaşçılar da vardır.

Lashkar-e-Islami (LI) gibi grupların ne ölçüde TTP ağının parçası olarak kabul edilebileceği açık değildir. Ancak bu grupların hepsi, kurucusu Maulvi Faqir Mohammad'ın da TTP'ye katıldığı Therik-e-Nifazi Shariat-e-Mohmmadi (TNSM) tarafından oluşturulan ortak bir cihat görüşünü paylaşmaktadır.

³⁷³ Waseem, "Ethnic Conflict in Pakistan: The Case of MQM", 617-629.

10 Ocak 2015'te, altı eski TTP (Tehrik-I Taliban Pakistan) lideri, tekrar IŞİD'e bağlılık yemini etmiş ve iki hafta sonra, 26 Ocak'ta IŞİD bey'atı kabul etmiştir.

IŞİD, üyelerinin çoğunu Taliban hareketinden ve Afganistan ile Pakistan arasındaki sınır bölgesinde faaliyet gösteren diğer gruplardan toplamıştır. Ağustos ayında, uzun yıllardır Taliban altında savaşan Özbek grubu IMU, IŞİD'e bağlılık sözü vermiş ve artık Horasan eyaletinin üyesi olduklarını açıklamıştır.³⁷⁴

2.3.1.7.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Pakistan çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Pakistan çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Bangladeş'in ayrılmasını takip eden süreçte Pakistan' da Beluc kökenli halklar ayrı bir etnik kökene ait oldukları ve buldukları bölgenin Pakistan'ın en geri yöresi olması nedeniyle daha fazla özerklik talep etmektedir. Urduca konuşan bir grup olan MQM, daha fazla özerklik ve etnik gerilimin yükseldiği yıllarda devlet sisteminde reformlar talep etmiştir. TTP gibi İslami gruplar İslami bir devlet yönetimi için hükümetle çatışırken, IŞİD'e biat etmiştir. Yukarıda ele alınan azınlıkların ve hükümetle çatışan grupların bağımsızlık ilan etmesi veya hükümette bir değişim ve dönüşüm istemesi, birer uygulama topluluğu olan bu grupların geçirdiği müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ve dönüşmüş arka plan bilgisi ile yeni bir uygulama alanı olarak taleplerden çatışmalara dönüşmüştür.³⁷⁵

2- Yukarıda arka plan içinde tek tek ele alınan bağımsızlık isteyen gruplar ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Pakistan hükümetine karşı kendini yeniden kurmuş, seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.³⁷⁶

3- Azınlık halkları ve hükümete karşı oluşan gruplarla yeni aktörler sahneye çıkmıştır. BRA, BRAS, MQM, TTP gibi farklı amaçları olan aktörler, uygulamalar yoluyla,

³⁷⁴ Yaşar, "Pakistan Talibanı ve Pakistan'ın Ulusal Güvenliğine Etkileri".

³⁷⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

³⁷⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

kimlikler ini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmiş ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar dönüşmüş, birbirinden etkilenmiş ve yeniden üretilmiştir.³⁷⁷

b) Pakistan çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Pakistan içinde farklı bir dil konuşan ve farklı etnik kökene sahip gruplar hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.³⁷⁸

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.³⁷⁹

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.³⁸⁰

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.³⁸¹

2.3.1.8. Sri Lanka

2.3.1.8.1. Dikey Analiz

Sri Lanka'da 27 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 10'u düşük 17'si yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 24'ü toprak 3'ü hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 16'sı hükümet çatışmalarının 1'i yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.³⁸²

Sri Lanka hükümeti 1971, 1989-90'da JVP ile 1 yüksek yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 1984'te LTTE, TELO ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Eelam), 1985' de EPRLF,

³⁷⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

³⁷⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

³⁷⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

³⁸⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

³⁸¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

³⁸² Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

LTTE, TELO ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Eelam), 1989' da EPRLF, LTTE ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Eelam), 1986-88, 1990-2001,2003,2005-2009' de LTTE ile 16 yüksek yoğunluklu 21 toprak çatışması (Eelam) yaşamıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.³⁸³

2.3.1.8.2. Çatışmalarda Bilişsel Transformasyon

2.3.1.8.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Sri Lanka'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 5 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar JVP, LTTE- TELO (Eelam), EPRLF- LTTE-TELO (Eelam), EPRLF-LTTE (Eelam), LTTE (Eelam) olarak sınıflandırılmıştır.³⁸⁴

Bu topluluklardan LTTE- TELO (Eelam), EPRLF- LTTE-TELO (Eelam), EPRLF-LTTE (Eelam), LTTE (Eelam) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, JVP hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.³⁸⁵

Bu topluluklardan LTTE- TELO; Eelam, EPRLF- LTTE-TELO; Eelam, EPRLF-LTTE; Eelam, LTTE; Eelam' ın bağımsız bir bölge olması için savaşılmaktadır.³⁸⁶

2.3.1.8.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Sri Lanka, Britanya İmparatorluğu'nda Taç Kolonisi olduktan sonra 1948'de Büyük Britanya'dan bağımsızlığını elde etmiştir. Sri Lanka, bağımsızlıkta demokratik bir anayasa kabul etmiş ve 1972'de Seylan olan ismi Sri Lanka olarak değiştirmiştir.

Sri Lanka ada devletinin iki büyük etnik grubu vardır, çoğunluğu Budist olan Sinhalese ve esas olarak Hindu olan azınlık Tamiller. Yeni ülkede siyaset merkezleştirilmiş, gücün büyük kısmı Sinhalese seçkinlerinin eline geçmiş ve bu elit, bağımsızlıktan sonraki yıllarda Tamil temsiline ve çıkarlarına zarar veren birkaç yasa çıkarmıştır.

³⁸³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

³⁸⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

³⁸⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

³⁸⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Devletin Sinhalese çıkarlarıyla özdeşleştirilmesi, Sinhalese çoğunluğunun dili ve dini olan Sinhala ve Budizm'in önceliğini şart koşan 1972 anayasasında daha da belirgin hale gelmiştir. Birincil öneme sahip olan şey, Tamil dili ve kültürü için ayrımcılık yapmama ve eşit statü talepleri olmuştur. Bu talepler yıllar içinde radikalleşmiş ve egemen topluluk oldukları alanlarda özyönetim ve bağımsızlık taleplerine dönüşmüştür.

Bu gelişmelerin ardından 1970'lerin başında Tamil siyasetinde yeni bir militanlık ortaya çıkmıştır. Militarizasyona, Tamil siyasi liderliğinin radikalleşmesi eşlik etmiş bu, Sri Lanka'nın kuzey ve doğu eyaletlerini kapsayan ayrı bir Tamil Eelam devletinin kurulması için ilk resmi çağrı olmuştur.

Tamil militan gruplarının Sri Lanka hükümetine karşı eylemlerini yoğunlaştırmasıyla 1983'te devlet içi çatışma patlak vermiştir. Baskın Tamil grubu kısa süre sonra Tamil Eelam Kurtuluş Kaplanları (LTTE) olmuştur.³⁸⁷

Çatışmanın başlıca taraflarından biri olan LTTE (Tamil Eelam Kurtuluş Kaplanları), Vellupillai Prabhakaran tarafından Mayıs 1976'da resmen kurulmuştur. 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında, LTTE, TELO (Tamil Eelam Kurtuluş Örgütü) ve EPRLF (Eelam Halkın Devrimci Kurtuluş Cephesi) dışında birkaç silahlı ayrılıkçı grup oluşmuştur. 1980'lerde yoğun hizipler arası çatışmalar yaşanmıştır.³⁸⁸

Anlaşmazlığı müzakereler yoluyla çözmeye girişimlerine rağmen, çok zorlu olduğunu kanıtlamıştır. 2009'da LTTE' nin neredeyse tüm siyasi ve askeri liderleri öldürülmüş ve grup yenilgiyi kabul etmiştir. Ağustos 2009'da LTTE' nin lideri ve Prabhakaran' ın olası halefi S. Pathmanathan tutuklanmıştır.

Bir başka devlet içi çatışma, 1971'de Janatha Vimukthi Peramuna' nın (JVP) Sri Lanka hükümetine karşı silaha sarılmasıyla başlamıştır.³⁸⁹ JVP, hükümeti komünist bir devlet lehine devirmeye çalışan komünist bir gruptur. Bu çatışma, önce 1971'de, ardından 1989-1990'da aşamalı olarak gerçekleşmiştir.³⁹⁰

³⁸⁷ Osantha Nayanapriya Thalpapwila, "The Escalation of the LTTE's Violent Activities and the civil war in Sri Lanka", *Researchgate* (Erişim 15.8.2023)

³⁸⁸ Thalpapwila, "The Escalation of the LTTE's Violent Activities and the civil war in Sri Lanka".

³⁸⁹ Tom H.J. Hill, "The Deception of Victory: The JVP in Sri Lanka and the Long-Term Dynamics of Rebel Reintegration", *International Peacekeeping* 20/3 (June 2013).

³⁹⁰ Ravinatha Aryasinha, "Terrorism, the LTTE and the conflict in Sri Lanka", *Conflict Security and*

2.3.1.8.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Sri Lanka'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma toprak çatışması; Devletin Sinhalese çıkarlarıyla özdeşleştirilmesi, Sinhalese çoğunluğunun dili ve dini olan Sinhala ve Budizm'in önceliğini şart koşan 1972 anayasasında daha da belirgin hale gelmiştir.

Tamil dili ve kültürü için ayrımcılık yapmama ve eşit statü talepleri yıllar içinde radikalleşmiş özyönetim ve bağımsızlık taleplerine dönüşmüştür. 1970'lerin başında Tamil siyasetinde yeni bir militanlık ortaya çıkmış, Tamil siyasi liderliği radikalleşmiş Sri Lanka'nın kuzey ve doğu eyaletlerini kapsayan ayrı bir Tamil Eelam devletinin kurulması için resmi çağrı yapılmıştır. 1983'te devlet içi çatışma patlak vermiş, Tamil grubu kısa süre sonra Tamil Eelam Kurtuluş Kaplanları (LTTE) olmuştur.³⁹¹

1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında, LTTE, TELO (Tamil Eelam Kurtuluş Örgütü) ve EPRLF (Eelam Halkın Devrimci Kurtuluş Cephesi) dışında birkaç silahlı ayrılıkçı grup oluşmuştur. 1980'lerde yoğun hizipler arası çatışmalar yaşanmıştır.³⁹²

2. Çatışma hükümeti ele geçirme; 1971'de Janatha Vimukthi Peramuna' nın (JVP) Sri Lanka hükümetine karşı silaha sarılmasıyla başlamıştır. JVP, hükümeti devirmeye çalışan komünist bir gruptur. Bu çatışma, önce 1971'de, ardından 1989-1990'da aşamalı olarak gerçekleşmiştir.³⁹³

2.3.1.8.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Sri Lanka çatışmalarında Bilişsel dönüşüm, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Sri Lanka çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

Development 1/2 (2001), 25-50.

³⁹¹ Thalpapwila, "The Escalation of the LTTE's Violent Activities and the civil war in Sri Lanka".

³⁹² Ravinatha Aryasinha, "Terrorism, the LTTE and the conflict in Sri Lanka", 25-50.

³⁹³ Tom H.J. Hill, "The Deception of Victory: The JVP in Sri Lanka and the Long-Term Dynamics of Rebel Reintegration".

1- Sri Lanka hükümetinin anayasada Sinhala dili ve Budizm'in önceliğini ele almasıyla Tamil dili ve kültürünün ayrımcılığa maruz kaldığına inanan Tamil gruplarının bağımsızlık talepleri, hükümet karşında uygulama toplulukları olarak müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisiyle dönüşen arka plan bilgisi ve çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.³⁹⁴

2- Çeşitli Tamil grupları Tamil kültürünün ve dilinin eşit haklara sahip olmadığı gerekçesiyle hükümete karşı rekabet halinde kendilerini kurmuş, çeşitli Tamil gruplarıyla birleşip ayrılarak seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.³⁹⁵

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. LTTE olarak ortaya çıkan Tamil bağımsızlık hareketi 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında, LTTE, TELO ve EPRLF dışında da birkaç silahlı ayrılıkçı grup oluşturur. Ayrıca Sri Lanka hükümetine karşı silaha sarılmasıyla başlayan JVP, hükümeti devirmeye çalışan komünist bir gruptur. Bu aktörler arka plan bilgisinde görüleceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir ve çatışmalar dönüşmektedir.³⁹⁶

b) Sri Lanka çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel dönüşüm

1- Sri Lanka hükümeti ve bağımsızlık isteyen Tamil etnik grupları ve hükümete karşı harekete geçen komünist grup JVP' nin taarruzuna neden olan eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.³⁹⁷

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.³⁹⁸

³⁹⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

³⁹⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

³⁹⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

³⁹⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

³⁹⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadı. ³⁹⁹

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu, yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır. ⁴⁰⁰

2.4. Sonuç

Bu bölümde teorik basamakları ve yöntemi giriş bölümünde ele alınan, çatışmalarda yaşanan bilişsel transformasyonu kanıtlamak amacıyla, 1946-2022 arası dönemde Asya bölgesinde yaşanan devlet içi ve küresel çatışmalar ele alınmıştır.

Çatışmalardaki bilişsel dönüşümü kanıtlamak amacıyla Asya devlet içi ve küresel çatışmalar Yatay Analiz, Dikey Analiz ve Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu olarak üç temel bölümde ele alınmıştır.

Yatay Analiz ile Asya Bölgesinde çatışma yaşanan devletler, devletlerde yaşanan çatışma sayısı, yoğunluk düzeyi, çatışmaların türü, çatışmaya katılan dış devletler ve bölge devletleri ele alınmış ve çatışmaların yaşandığı Asya Bölgesi ve bu bölgede çatışma yaşanan ülkeler arasında yıllar açısından sayısal karşılaştırmalar yapılmıştır.

Dikey Analizle, Asya bölgesinde devlet içi çatışmalar yaşanan ülkelerde, çatışma sayıları ve çatışma türlerini göstermek amaçlanmıştır. Dikey Analiz, 1946' dan 2022' ye kadar bir ülkede yaşanan tüm devlet içi ve küresel çatışmaları tarih sırasıyla ele almakta, kaç adet çatışmanın gerçekleştiğini, çatışmalara hangi grupların katıldığını, zaman içinde gruplarda yaşanan bilişsel değişimi ve buna bağlı olarak gruplarda yaşanan değişimi ve sonuç olarak çatışmalarda yaşanan bilişe ilişkin değişimi göstermektedir. Bu bilgiler Asya bölgesinde çatışma yaşanan ülkeler arasında çatışmalarla ilgili kıyaslama yapma imkanı sağlamaktadır.

Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu olarak ele alınan ve çatışmalardaki bilişsel evrimi göstermeyi amaçlayan bölüm Uygulama Toplulukları, Arka Plan Bilgisi, Negatif

³⁹⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴⁰⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

Uygulama Alanı ve Çatışmalarda Bilişsel Transformasyon olarak dört bölümde ele alınmıştır.

Uygulama Toplulukarı, Asya Bölgesinde, çatışma yaşanan ülkelerde Uygulama Toplulukları olarak hangi çatışma gruplarının bulunduğunu bu grupların hangi yıllarda hükümetle eylem gerçekleştirdiğini, birleştiği ve/veya ayrıştığı grupları ele almaktadır.

Çatışmaların Arka plan bilgisi, bir ülkede 1946' dan 2022' ye kadar tarih sırasına göre gerçekleşen çatışmalarda yer alan grupların, oluşum nedenleri, grupların beklenti ve eylemlerinin oluşma nedenleri, ülkedeki hükümet yapısı ve gruplarla yapılan çatışma nedenleri bilişsel olarak ele alınmıştır.

Bu bölüm çatışmaların tarih sırasına göre bütünsel olarak çatışmalardaki bilişsel değişimi göstermek amacıyla yapılmıştır. Birçok çalışmada yer alan arka plan adı altında ele alınan çatışmaların kısa özetini veya tarihi geçmişini içermez. Çatışmalara dışardan katılan gruplara ve/veya hükümete destek veren ülkeler de bu bölümde ele alınmıştır.

Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar bölümünde Asya bölgesinde yer alan ülkelerde yapılan çatışmalar, tez yazarı tarafından türlere ayrılmıştır. Bu bölüm her bir tür içinde kaç çatışmanın hangi arka plan çerçevesinde yaşandığını ele almaktadır. Böylece bir ülkede bir tür içinde 1946'dan 2022' ye kadar hangi tür çatışmaların gerçekleştiğini ve bu çatışma türleri arasında her bir tür için nasıl bir bilişsel dönüşümün yaşandığını tarihi gerekçelerle ele almaktadır.

Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu bölümü, giriş bölümünde ele alınan tez yazarı tarafından geliştirilen teorinin adımları doğrultusunda, diğer üç bölümün verilerine dayanarak çatışmalardaki bilişsel dönüşümü kanıtlamaya çalışmaktadır.

Çatışmalarda Bilişsel Transformasyon teorisini kanıtlamaya yönelik olan üçüncü bölümde her bir ülke için birer uygulama topluluğu olarak kabul edilen çatışan grupların çatışmalarında yaşanan bilişsel dönüşüm belirlenmiştir.

Çatışmalarda her bir çatışma türü için, bir sonra oluşan çatışma grubu veya aynı çatışma grubunun yönteminde veya amacında yaşanan bilişsel dönüşüm veya tarihsel olarak bir çatışma türünden diğerine geçişte yaşanan bilişsel değişim bir evrim eşiği kabul edilmiştir.

Çatışmalarda Bilişsel dönüşüm her bir çatışma ve ülke için farklılık gösterdiğinden, her bir ülkede yaşanan çatışmalara ilişkin açıklamalar Uygulama Toplulukları, Arka Plan Bilgisi ve Negatif Uygulama Alanı bölümlerinde yer almaktadır. Her bir çatışma için tezin giriş bölümünde oluşturulan teoride ele alınan dönüşüm mekanizmaları Asya Bölgesinde çatışma yaşanan ülkelerle ilgili olarak bu bölümde ele alınmıştır.

Sayısal karşılaştırmalar, çatışma yaşanan ülkelerin birbirine göre konumlarını ve çatışmalarda yer alan grupların amaçlarını ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Bu noktada çatışma yaşanmayan ülkeler zımni bir şekilde ortaya çıkmakta ve potansiyel olarak bölgeler arası çatışma yaşanma riskinin karşılaştırmasına imkân sağlamaktadır.

3. BÖLÜM: ORTADOĞU ÇATIŞMALARI BİLİŞSEL ANALİZİ

3.1. Ortadoğu Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon

3.1.1. Yatay Analiz

II.Dünya Savaşından sonra, 1946-2022 arası dönemde Ortadoğu’da 271 devlet içi çatışma yaşanmıştır. Devletlere göre dağılım; Güney Yemen’de 1, Irak’ da 47, İsrail’de 76, Kuzey Yemen’de 9, Lübnan’da 9, Suriye’de 17, Suudi Arabistan’da 1, Ürdün 1, Mısır 18, Türkiye 47, İran 45 çatışma.⁴⁰¹

Ortadoğu’da yaşanan 342 çatışmanın 271’i, bir tarafı her zaman bir hükümet diğer tarafı her zaman bir veya daha fazla isyancı gruptan oluşurken, 71 çatışma dış ülke askeri gruplarının da katıldığı küresel nitelikte çatışmalardan meydana gelmiştir. Küresel çatışmalar Irak’ta 17, İsrail’ da 1, Kuzey Yemen’de 23, Lübnan’da 4, Suriye’ de 16, Umman’da 8, İran 2 olarak dağılmıştır.⁴⁰²

Ortadoğu’ da 342 çatışmada en az 1000 ölü sayısı ile yüksek yoğunlukta yaşanan çatışmalar Güney Yemen’de 1, Irak’ta 22, İsrail’ da 2, Kuzey Yemen’de 18, Lübnan’da 3, Suriye’de 18, İran 5, Türkiye 10 olarak dağılmış ve toplam 79 çatışma düzeyine ulaşmıştır.⁴⁰³

Ortadoğu’da yaşanan çatışmaların 136’ ü hükümet 204’ü toprak ve 2 çatışmada hem hükümet hem de toprak üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. Dağılım aşağıdaki gibidir; Irak 32 hükümet- 32 toprak, Kuzey Yemen’de 28 hükümet- 4 toprak, Lübnan 10 hükümet- 3 toprak, Umman’da 7 hükümet- 1 toprak , Mısır’da 10 hükümet-8 toprak, Türkiye’ de 6 hükümet -41 toprak, İran’ da 24 hükümet- 23 toprak, Suriye’de 17 hükümet-14 toprak ve 2 çatışma hem toprak hem hükümet, Güney Yemen’de 1, Suudi Arabistan’da 1, hükümet çatışması yaşanmıştır. İsrail’de 77 toprak, Ürdün’de 1 toprak çatışması yaşanmıştır.⁴⁰⁴

⁴⁰¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁰² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁰³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁰⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace

3.1.1.1. Umman

3.1.1.1.1. Dikey Analiz

Umman hükümeti'nde 1957'de State of Oman/Free Oman ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Umman), 1969-75'te PFLO ile düşük yoğunluklu 7 hükümet çatışması meydana gelmiştir.⁴⁰⁵

Umman'da 8 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1957'deki 1 State of Oman/Free Oman çatışmasında Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir. 1969-72'de 4 PFLO çatışmasında Birleşik Krallık hükümete destek vermiştir. 1973-1974'te 2 PFLO çatışmasında İran, Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir. Aynı çatışmada Güney Yemen grupları desteklemiştir. 1975'te 1 PFLO çatışmasında İran, Ürdün, Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir. Aynı çatışmada Güney Yemen grupları desteklemiştir.⁴⁰⁶

3.1.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

3.1.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Umman'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Umman Devleti/Özgür Umman (Umman) ve PFLO olarak sınıflandırılmıştır.⁴⁰⁷

Bu topluluklardan Umman Devleti/Özgür Umman (Umman) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, PFLO hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁴⁰⁸

Bu topluluklardan Umman Devleti/Özgür Umman; Umman'ın bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁴⁰⁹

Research, 2023), 60/4.

⁴⁰⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁰⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁰⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁰⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁰⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace

3.1.1.1.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Kabileler arası çatışmalar nedeniyle İran hükümdarı Nadir Şah 1737'de Umman'ı ele geçirmiştir. İran kuvvetlerini yenilgiye uğratarak imamlığa seçilen Ahmed bin Said, güçlü bir yönetim kuran bin Said hanedanının temellerini atmıştır

1861'de çıkan taht kavgaları sonucunda Sultanlık, Zanzibar ile Umman ve Maskat olarak ikiye bölünmüştür. 20. yüzyılın ortalarına kadar, başkent Maskat'taki Sultanlar, fiili olarak dini liderler olan İmamlar tarafından yönetilen ülkenin iç kısımları üzerinde yalnızca kontrole sahip olmuştur. Bu bölünmeyi yansıtarak ülke, 1913'ten 1970'e kadar “Muscat ve Umman” olarak adlandırılmıştır.

Umman'da İbadiyye imamına bağlı kabilelerin saldırılarına karşı koyamayan Teymur bin Faysal (1913-32), İngilizlerin arabuluculuğuyla iç kesimde özerk bir imamlık yönetimi kurulmasını kabul etmiştir.

1957'de Umman'ın iç kesimlerindeki imamette petrol bulunmasının ardından Sultan Said bin Teymur, bu bölgede İngiliz petrol şirketlerine ruhsat vermiştir. İmamlığın bölge üzerinde egemenlik iddiasında bulunmasından sonra Sultan tüm Umman'ın kontrolünü ele geçirmiştir.

Bu durum üzerine İmanın kardeşi Suudi Arabistan'a kaçmış ve İmamlığı “Özgür Umman'da yeniden kurmak için silahlı bir isyancı ordusunu eğitmeye başlamıştır. İmamet yanlıları 1957'de padişah birlikleriyle savaşa girmiştir. Ancak İngiliz birliklerinin desteğiyle padişah tüm ülke üzerindeki otoritesini yeniden kurmuştur.

1959'da bütün ülkede denetimi sağlayan Said bin Temur'un (1932-70) baskıcı politikaları, 1965'te Dofar bölgesinde sol eğilimli Umman Halk Kurtuluş Cephesi'nin bir gerilla mücadelesine yol açmıştır. Bir saray darbesiyle babasının yerine geçen Kâbus bin Seyd El Ebu Seyd, 1975'te bu ayaklanmayı bastırdıktan sonra yönetimi sağlamlaştırmıştır.

Umman'daki hükümet gücü üzerindeki çatışmanın kökeni, Umman'ın güneyinin üçte birini kapsayan Dofar bölgesindedir. 1960'ların sonlarından bu yana, Güney Umman'daki

Dofar bölgesinde, Sultan Sa'id bin Teymur' un baskıcı yönetimi ve ülkenin petrol gelirlerini paylaşmadaki başarısızlığı halkın hoşnutsuzluğunu artırmıştır.

Siyasi ve ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalan, kabile odaklı ayrılıkçı hareketler DLF (Dofar Liberation Front) altında örgütlenmiş, sınırlı bir bölgesel amaçla, Dofar 'ın Umman'dan bağımsızlığı için çalışmıştır.

Dofariler, komşu sosyalist Güney Yemen'de güçlü olan sosyal-devrimci ideoloji ile etkileşimden sonra 1968'de radikal solcular isyancı grubun liderliğini devralmıştır. Bu değişiklik sonucu DLF feshedilerek yerine yeni bir örgüt PFLOAG (İşgal Altındaki Arap Körfezi'nin Kurtuluşu için Halk Cephesi) kurulmuştur. Sosyalist bir Arap milliyetçi örgütü olan PFLOAG' ın amacı, tüm geleneksel Arap Körfezi rejimlerini devirmektir.

1974'te grup, hedeflerinin Umman topraklarıyla sınırlı olduğunu belirterek adını PFLO (Umman'ın Kurtuluşu için Halk Cephesi) olarak değiştirmiştir. Ayaklanmayı bastırmak için 1970'ten beri iktidarda olan Sultan Kâbus, bir yandan, Dofar' ın ekonomik sıkıntılarını ele almış ve bölgeye özerklik vermiştir diğer yandan isyanı askeri olarak bastırmaya çalışmıştır. İngiliz, İran ve Ürdün birlikleri tarafından desteklenen Umman ordusu, isyancıların Güney Yemen'deki ikincil savaş desteği tedarik hatlarını kesmeyi başarmış ve 1975'in sonunda PFLO' yu yenmiştir.⁴¹⁰

3.1.1.1.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Umman'da iki farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümeti ele geçirme; 1959'da bütün ülkede denetimi sağlayan Said bin Teymur' un (1932-70) baskıcı politikaları, 1965'te Dofar bölgesinde sol eğilimli Umman Halk Kurtuluş Cephesi'nin gerilla mücadelesine yol açmıştır.

Umman'daki hükümet gücü üzerindeki çatışmanın kökeni, Umman'ın güneyinin üçte birini kapsayan Dofar bölgesindedir. 1960'ların sonlarından bu yana, Güney Umman'daki

⁴¹⁰ Geraint Hughes, "A Proxy War in Arabia: The Dhofar Insurgency and Cross-Border Raids into South Yemen", *Middle East Journal* 69/1 (2015), 91-104.

Dofar bölgesinde, Sultan Sa'id bin Teymur' un baskıcı yönetimi ve ülkenin petrol gelirlerini paylaşmadaki başarısızlığı halkın hoşnutsuzluğunu artırmıştır.

Siyasi ve ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalan, kabile odaklı ayrılıkçı hareketler DLF (Dofar Liberation Front) adı altında örgütlenmiş, sınırlı bir bölgesel amaçla, Dofar' ın Umman'dan bağımsızlığı için çalışmıştır.

Dofariler, komşu sosyalist Güney Yemen'de güçlü olan sosyal-devrimci ideoloji ile etkileşimden sonra 1968'de radikal solcular isyancı grubun liderliğini devralmıştır. Bu değişiklik sonucu DLF feshedilerek yerine yeni bir örgüt olan PFLOAG (İşgal Altındaki Arap Körfezi'nin Kurtuluşu için Halk Cephesi) kurulmuştur. Sosyalist bir Arap milliyetçi örgütü olan PFLOAG' ın amacı, tüm geleneksel Arap Körfezi rejimlerini devirmektir.

1974'te grup, hedeflerinin Umman topraklarıyla sınırlı olduğunu belirterek adını PFLO (Umman'ın Kurtuluşu için Halk Cephesi) olarak değiştirmiştir. Ayaklanmayı bastırmak için 1970'ten beri iktidarda olan Sultan Kâbus, bir yandan, Dofar' ın ekonomik sıkıntılarını ele almış ve bölgeye özerklik vermiştir diğer yandan isyanı askeri olarak bastırmaya çalışmıştır. İngiliz, İran ve Ürdün birlikleri tarafından desteklenen Umman ordusu, isyancıların Güney Yemen'deki ikincil savaş desteğinden tedarik hatlarını kesmeyi başarmış ve 1975'in sonunda PFLO' yu yenmiştir.⁴¹¹

2. Çatışma toprak çatışması: Umman'da İbadi'ye imamına bağlı kabilelerin saldırılarına karşı koyamayan Teymur bin Faysal (1913-32), İngilizlerin arabuluculuğuyla iç kesimde özerk bir imamlık yönetimi kurulmasını kabul etmiştir.

1957'de Umman'ın iç kesimlerindeki imamette petrol bulunmasının ardından Sultan Said bin Teymur, bu bölgede İngiliz petrol şirketlerine ruhsat vermiştir. İmamlığın bölge üzerinde egemenlik iddiasında bulunmasından sonra Sultan tüm Umman'ın kontrolünü ele geçirmiştir.

Bu durum üzerine İmanın kardeşi Suudi Arabistan'a kaçmış ve İmamlığı “Özgür Umman’da yeniden kurmak için silahlı bir isyancı ordusunu eğitmeye başlamıştır.

⁴¹¹ Hughes, “A Proxy War in Arabia: The Dhofar Insurgency and Cross-Border Raids into South Yemen”, 91-104.

İmamet yanlıları 1957'de padişah birlikleriyle savaşa girmiştir. Ancak İngiliz birliklerinin desteğiyle padişah tüm ülke üzerindeki otoritesini yeniden kurmuştur.⁴¹²

3.1.1.1.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Umman çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Umman çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Umman hükümeti petrol bulunan İmamet bölgesinde İngiliz şirketlerine ruhsat vermiş, petrol gelirlerinin adaletsiz dağıtımını üzerine İmamlığın bölgede bağımsızlık ilanı İngilizlerin desteği ile bastırılmıştır. Hükümet içinde adaletsiz gelir dağılımı karşısında kabile odaklı ayrılıkçı hareketler ve bağımsız olma amacındaki İmamlığın eylemleri, Uygulama toplulukları olarak müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi, dönüştürülmüş arka plan bilgisi ve çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanarak dönüşmüştür.⁴¹³

2- Sultanın adalet gelir dağılımını karşısında bağımsızlık isteyen İmamlık ve ekonomik baskılar karşısındaki gruplar Sultana karşı rekabet halinde kendilerini kurmuş, seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.⁴¹⁴

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Baskıcı yönetime karşı kurulan kabile temelli DLF, radikal solcu grupların liderliği devralmasıyla PFLOAG adını almış ve amacını tüm körfez ülkelerin rejimlerini devirmek olarak belirlemiştir. Daha sonra amaçlarını Umman'la sınırlayan grup adını PFLO olarak değişmesinde olduğu gibi, bu aktörler arka plan bilgisinde görecekleri gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁴¹⁵

⁴¹² Hughes, "A Proxy War in Arabia: The Dhofar Insurgency and Cross-Border Raids into South Yemen", 91-104

⁴¹³ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁴¹⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁴¹⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

b) Umman çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Umman hükümetinin, İmamlıkla ve Dofar bölgesinde örgütlenen gruplarla bağımsızlık konusunda yaşadığı çatışmalara, neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁴¹⁶

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁴¹⁷

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁴¹⁸

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu, yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁴¹⁹

3.1.1.2. Ürdün

3.1.1.2.1. Dikey Analiz

Ürdün'de 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunlukta bir toprak çatışmasıdır.⁴²⁰

Ürdün'de 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Ürdün hükümeti 2016'da IS ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Islamic State) yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.⁴²¹

⁴¹⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴¹⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴¹⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴¹⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴²⁰ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴²¹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

3.1.1.2.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

3.1.1.2.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Ürdün’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk IS (İslam Devleti)’dir. Bu topluluk toprak elde etmek için hükümetle çarpışan bir gruptur. Bu topluluk IS; İslam Devleti ‘nin bağımsız bir bölge olması için savaştır.⁴²²

3.1.1.2.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Resmi olarak Ürdün Haşimi Krallığı olarak adlandırılan Ürdün, 1946'da topraklar üzerindeki İngiliz mandasının kaldırılmasıyla bağımsızlığını elde etmiştir.

Ürdün Hükümeti ile İD arasındaki toprak çatışması ilk kez 2016 yılında aktif hale gelmiştir. IŞİD (İslam Devleti), Irak'ta ortaya çıkan silahlı aşırılıkçı İslamcı bir şemsiye gruptur. Grup ayrıca ISIS (Irak ve Şam İslam Devleti), ISIL (Irak ve Şam İslam Devleti) veya Daesh isimleri altında bilinmektedir.

Grup gelişen hedeflerini yansıtan birkaç yeniden yapılanma ve isim değişikliğinden geçmiştir. Nisan 2004'te grup (Cemaat el-Tevhid vel-Cihat veya JTJ olarak anılırdı) amacının Irak Hükümetini devirmek, çok uluslu koalisyon güçlerini Irak'tan kovmak ve İslam hukukuyla yönetilen bir Sünni İslam Devleti kurmak olduğunu belirtmiştir.

2014 itibarıyla, IŞİD 'in birincil hedefi, grubun aşırı Sünni İslam yorumuna göre yönetilen bir teokratik devlet biçimi olan küresel bir “hilafet” kurmak ve genişletmek olmuştur. IŞİD' in bir ülkeye “gelmesi” o bölgenin hilafetin bir parçası olarak bir hak iddiasına dönüşmektedir.

İdeolojik olarak, İD yaygın olarak Sünniliğin Selefi koluna bağlıdır. Grup aşırı muhafazakâr bir dini uygulamayı ve Şeriat kanununun katı bir şekilde uygulanmasını desteklemektedir. Grup güçlü bir cihatçı yönelimle siyasi-dini gündemini güç kullanımıyla yerine getirmeyi desteklemiştir.⁴²³

⁴²² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴²³ Hakan Samur-Murat Cihangir, “Suriye Krizi Hakkında Suriyelilerin Düşünceleri: Aktörler, Sorumlular

3.1.1.2.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Ürdün'de bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma İslam temelli devlet kurma; Ürdün Hükümeti ile İD arasındaki toprak çatışması ilk kez 2016 yılında aktif hale gelmiştir. IŞİD (İslam Devleti), Irak'ta ortaya çıkan silahlı aşırılıkçı İslamcı bir şemsiye gruptur. Grup ayrıca ISIS (Irak ve Şam İslam Devleti), ISIL (Irak ve Şam İslam Devleti) veya Daesh isimleri altında bilinmektedir.

2014 itibarıyla, IŞİD' in birincil hedefi, grubun aşırı Sünni İslam yorumuna göre yönetilen bir teokratik devlet biçimi olan küresel bir "hilafet" kurmak ve genişletmek olmuştur. IŞİD' in bir ülkeye "gelmesi" o bölgenin hilafetin bir parçası olarak bir hak iddiasına dönüşmektedir.⁴²⁴

3.1.1.2.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Ürdün çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Ürdün çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birçok ülkede yaşanan İslam devleti kurma girişimi IŞİD ve benzeri Uygulama topluluklarında içsel öğrenme süreçleri ile ortaya çıkmakta, özdeşleşmeyi gerektirmekte ve bir süreç almaktadır.

İşleyen süreçle birlikte mevcut duruma ilişkin arka plan bilgisi değişmekte ve yeni uygulamalara karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmaktadır. Yaşanan iç müzakerelerle gruplar hedefleri için çalışmakta ve çekişme süreçleri ile gelişmekte olan yeni uygulamaları baltalamaya çalışan karşıt gruplar veya aynı amacı taşıyan grupların desteği veya birleşmesi ortaya çıkmaktadır. Böylece ülkelerdeki sistemi, kendi İslami rejim yorumlarıyla işleyen bir devlete dönüştürmek gibi sistemsel bir değişim

ve Çözüm Yolları", *Göç Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2019), 216- 240.

⁴²⁴ Hakan Samur-Murat Cihangir, "Suriye Krizi Hakkında Suriyelilerin Düşünceleri: Aktörler, Sorumlular ve Çözüm Yolları", 216- 240.

hedeflemekte ve dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmak istemektedirler.

IŞID örneğinde görüleceği üzere, İslam veya başka bir din adı altında ortaya çıkan din temelli devlet kurma amaçlı uygulama topluluklarının, İslam ülkelerindeki toprakların ilhakı ve İslam'ı yorumladıkları şekliyle bir rejimin uygulanması üzerine öncelikli olarak mevcut sistemle çatışma ve sonra yeni bir devletin oluşumuna giden süreçte müzakere ve özdeşleşmeyi gerektiren içsel öğrenme süreçleri vardır.

Bu grup üyelerine ilişkin ekonomik, psikolojik, sosyolojik ve dini yapılarla olan eğilimler tezin kapsamı dışında kalmakla birlikte, ülkenin ekonomik şartları, yaşanan sömürge dönemi süreci, çocukluktan erginliğe geçiş döneminde alınan İslami eğitim, okul ve arkadaş grupları, yaşanan hapis, kaçırma vs. durumlara bağlı olarak gelişen kişisel kapsamda arka plan bilgisi bu gruplara katılma veya dışarda kalma gibi bireylerdeki içsel öğrenme süreçlerini son derece açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bireylerin kişisel arka planlarına bağlı olarak inanç temelinde seçtikleri dini gruplar, bir uygulama topluluğu olarak öğrenme sürecini etkilemektedir. Ürdün ve diğer pek çok İslam ülkesindeki ortak bir sorun olarak, bu grupların her bir ülke ve çatışma özelinde öğrenme süreçleri arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁴²⁵

2- Mevcut yönetimden öncelikle din temelli rahatsızlık duyan grupların, rekabet halinde bulunduğu sisteme karşı kendini yeniden kurarak ve hem bireysel planda hem de grup olarak arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif halk hareketi oluşturmuştur. İleriki yıllarda mevcut yeni yönetsel gelişmelere karşı, eski rejimin devamı için çalışan muhalif üyelerin mevcut uygulamalar karşısında kendilerini yeniden kurarak dönüştürülen arka plan bilgisini yeni formuyla gelecek uygulayıcılara aktarması ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmasında görülmektedir.⁴²⁶

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Mevcut sisteme direnen ve hak arayan bir grubun ortaya çıkması ile yeni aktörler sahada yer almıştır. Muhalif tarafta ise, mevcut sistemi devam

⁴²⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁴²⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

ettirmek isteyen hükümet tarafları oluşmaktadır. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmakta, böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁴²⁷

b) Ürdün çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Ürdün çatışmalarında hükümetin eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁴²⁸

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Mevcut sistem ve bu sisteme karşı duyulan direnç ve hükümetin karşı direncinde görüleceği gibi, bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁴²⁹

3- Din temelli devlet kurma amaçlı uygulama topluluklarına katılan bireylerin ve grupların ve hükümetlerin birbirine verdiği destekte görülen uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünümelliği ve yargısı bulunmaktadır.⁴³⁰

4- Ürdün çatışmalarında görüleceği üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin bulunması neden olmaktadır.⁴³¹

3.1.1.3. Suudi Arabistan

3.1.1.3.1. Dikey Analiz

Suudi Arabistan'da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunlukta bir hükümet çatışmasıdır.⁴³²

⁴²⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁴²⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴²⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴³⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴³¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴³² Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Suudi Arabistan'da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Suudi Arabistan hükümeti 1979'da JSM ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşamıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.⁴³³

3.1.1.3.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

3.1.1.3.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Suudi Arabistan'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk JSM' dir. Bu topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁴³⁴

3.1.1.3.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Suud klanının lideri ile dini şeyh Muhammed İbn Abd al-Wahhab arasındaki 1744 tarihli bir anlaşma Suudilere dini liderler tarafından belirlenen İslami ortodoksluk çerçevesinde meşruiyet ve otorite sağlamıştır.

Kabile rakipleri, Osmanlılar ve Arap Yarımadası kıyıları boyunca genişleyen İngiliz kolonilerinin yenilgilerinin ardından, Suud ailesi 19. yüzyılın sonlarında Kuveyt'te sürgüne zorlanmıştır. Abdülaziz İbn Suud, günümüz Suudi Arabistan topraklarını yeniden fethederek 1932'de kral olarak bağımsızlığını ilan etmiştir.

Dini temelli JSM hareketi 1970'lerde radikalleşmiştir. İslami takvime göre 15. yüzyılın ilk günü olan 20 Kasım 1979'da JSM üyeleri Ulu Cami'yi (Mescid-i Haram) işgal etmiş. Hoparlörlerden hükümeti kınayarak bir kurtarıcı olan Mehdi'nin gelişini ilan etmiştir.

JSM' nin (el-Jamaa al-Selefiyya al-Muhtasiba), başlangıçta İbn Baz adında bir manevi liderleri vardır ve Suudi Arabistan'daki Vahhabi düzenini arındırmaya çalışmıştır. Grup büyümeye başladıkça Kuran yorumları da değişmiştir. Grup bu tür uygulamalar üzerindeki anlaşmazlıklardan sonra bölünmüştür.

⁴³³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴³⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Grubun bölünmesinden kısa bir süre sonra, 1977'de eski üyeler, grubun radikalleşmesi konusunda anlaşmıştır. İşgalin gerçek nedenleri hiçbir zaman tam olarak anlaşılmamıştır. Grubun inancının, kuşatmadan sonra da yaşadığı iddia edilmişse de JSM etkin değildir.⁴³⁵

3.1.1.3.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Suudi Arabistan'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümet uygulamalarına isyan; Dini temelli JSM hareketi 1970'lerde radikalleşmiştir. İslami takvime göre 15. yüzyılın ilk günü olan 20 Kasım 1979'da JSM üyeleri Ulu Cami'yi (Mescid-i Haram) işgal etmiş. Hoparlörlerden hükümeti kınayarak bir kurtarıcı olan Mehdi'nin gelişini ilan etmiştir.

JSM' nin (el-Jamaa al-Selefiyya al-Muhtasiba), başlangıçta İbn Baz adında bir manevi liderleri vardır ve Suudi Arabistan'daki Vahhabi düzenini arındırmaya çalışmıştır. İşgalin gerçek nedenleri hiçbir zaman tam olarak anlaşılmamıştır. Grubun inancının, kuşatmadan sonra da yaşadığı iddia edilmişse de JSM etkin değildir.⁴³⁶

3.1.1.3.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

a) Suudi Arabistan çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birçok ülkede yaşanan hükümet ve silahlı örgüt çatışması içsel öğrenme ve özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır.

Suudi Arabistan çatışmasında JSM' nin amacı Vahhabi düzenini arındırmak olarak açıklansa da tam bir açıklama getirilmemiştir. Bölgede JSM olarak örgütlenen grupla, hükümet uygulamalarına karşı duyulan hoşnutsuzluk yeni çatışmalara yol açmıştır. Böylece uygulama topluluğu olarak kabul edilen grup girişimleri dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanına ulaşmıştır.⁴³⁷

⁴³⁵ Marissa Allison, "Militants Seize Mecca: The Effects of The 1979 Siege of Mecca Revisited", *University of Mary* (2011),1-21

⁴³⁶ Allison, "Militants Seize Mecca: The Effects of The 1979 Siege of Mecca Revisited".

⁴³⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

2- Hükümetin uygulamalarına karşı duyulan rahatsızlık üzerine rekabet halinde JSM hükümete karşı kendini yeniden kurmuş arka plan bilgisini değiştirerek, Vahhabi sisteminin yozlaşmışlığını ileri sürerek hareketini oluşturmuştur. Bu uygulamalar karşısında dönüşen arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarılmış, fakat yeteri kadar organize olmaması nedeniyle yenilmiştir.⁴³⁸

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Suudi Arabistan örneğinde olduğu gibi hükümetin politikalarından olumsuz etkilenen grup yeni bir aktör olarak sahada yer almıştır. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktör uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁴³⁹

b) Suudi Arabistan çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Vahhabi uygulamalarına karşı götüren süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte birisi hükümette diğeri muhalefette bulunan iki grubun eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁴⁴⁰

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁴⁴¹

3- Hükümetin uygulamalarına karşı oluşan direnç diğer muhaliflerin bu duygulara katılımında görülen uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁴⁴²

⁴³⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁴³⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁴⁴⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴⁴¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴⁴² Adler, *Word Ordering*, 12.

4- Hükümet ve hükümet uygulamalarına karşı oluşan muhalif grubun karşılıklı olarak birbirini etkilemesi, Vahhabi sistem karşısında bir uygulama alanı bulması ve düzen karşıtı hareketlere neden olması, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesine bağlı bulunmaktadır.⁴⁴³

3.1.1.4. Suriye

3.1.1.4.1. Dikey Analiz

Suriye’de 17 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 10’u düşük 7’si yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 6’si toprak 9’u hükümet ve 2 çatışma hem toprak hem hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 2’si hükümet çatışmalarının 5’i yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.⁴⁴⁴

Suriye’ de devlet içi ve küresel 33 çatışma meydana gelmiştir. Suriye hükümeti 2012-15’de PYD ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması (Rojava Kurdistan), 2013-20’de IS ile 7 yüksek yoğunluklu 10 toprak çatışması (Islamic State), 2016,2018’de SDF ile düşük yoğunluklu 2 toprak (Rojava Kurdistan) ve hükümet çatışması, 2011-20’da Suriye İsyancıları ile yüksek yoğunluklu 12 hükümet çatışması, 1966’de Military faction (forces loyal to Nureddin Atassi and Youssef Zeayen) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1979-82’ de Müslüman Kardeşler ile 1 yüksek yoğunluklu 4 hükümet çatışması yaşanmıştır.⁴⁴⁵

Suriye’ de 16 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2015-22’deki 8 IS çatışmasında İran, Rusya (Sovyetler Birliği) hükümeti desteklemiştir. 2015-22’de 8 Suriye İsyancıları çatışmasında İran, Rusya (Sovyetler Birliği) hükümeti desteklemiştir. 2020.2021 ve 2022’de 3 Suriye İsyancıları çatışmasında Türkiye, grupları desteklemiştir.⁴⁴⁶

⁴⁴³ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴⁴⁴ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁴⁵ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁴⁶ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

3.1.1.4.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

3.1.1.4.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Suriye’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 6 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar PYD (Rojava Kurdistan), IS (Islamic State), SDF (Rojava Kurdistan), Suriye İsyancıları, Askeri Hizip (Nureddin Atassi and Youssef Zeayen’ a sadık güçler), Müslüman Kardeşler olarak sınıflandırılmıştır.⁴⁴⁷

Bu topluluklardan topluluklar PYD (Rojava Kurdistan), IS (Islamic State) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Suriye İsyancıları, Askeri Hizip (Nureddin Atassi ve Youssef Zeayen’ a sadık güçler) Müslüman Kardeşler hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir. SDF (Rojava Kurdistan) ile hem toprak hem de hükümet çatışması yaşanmıştır.⁴⁴⁸

Bu topluluklardan PYD; Rojava Kurdistan, IS; İslam Devleti ve SDF; Rojava Kurdistan’ ın bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁴⁴⁹

3.1.1.4.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'ndaki yenilgisinin ardından günümüz Suriye toprakları Fransız mandası haline gelmiştir. Suriye, 1946'da bağımsız bir devlet olarak tanınmıştır.

Yeni bağımsız devlette siyasi hayat itici güç olan üst sınıflar, devletin siyasi liderliğini Fransızlardan miras almıştır. Çoğunlukla toprak sahibi olan bir patrimonyalizm sistemi, kısa sürede devlet sistemine egemen olmuş ve bu sistem, feodal yönetim sistemini dönüştürmek için reform yapmaya istekli olmayan burjuvalar tarafından kontrol edilmiştir.

Kısa süre sonra ordunun toplumdaki rolünü siyasallaştıran bir dizi askeri darbe yaşanmıştır. Ordu içindeki bu tür siyasallaşmış eğilimlerden biri, 1963'te askeri darbe

⁴⁴⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁴⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁴⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

yoluyla iktidarı ele geçiren Baas partisidir. Baas partisi, gücü toprak sahiplerine veren Suriye yönetim sistemine karşı çıkan birçok radikal partiden biridir ve ideolojisi Pan-Arabizm' den (tüm Arapların emperyalizm tarafından bölünmüş bir ulus oluşturduğu inancı), toplumdaki gayrimüslimleri içerecek laiklik ve Suriye'yi feodal yapısından kurtaracak sosyalizmden oluşmaktadır.

1966'da bir askeri darbe, Nureddin Atassi ve Youssef Zeayen liderliğinde yapılan, parti liderliği içindeki anlaşmazlıkların yol açtığı Baas içi bir olaydır. Partinin en üst kliği tüccar ve burjuva sınıflarının taleplerine boyun eğmeye başlarken, partinin ordu içindeki daha radikal kesimleri hareketin kırsal temelli sosyalizm özüne sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Ordu kliği daha sonra 23 Şubat 1966'da şiddetli bir darbe başlatmış ve Baas partisinin kurucularını görevden almış ve partiyi yandaşlarından tasfiye etmiştir. Bu askeri darbe, Suriye'deki hükümet gücü üzerindeki çatışmanın başlangıcı olmuştur.⁴⁵⁰

1966-1970 yılları arasında, askeri Baas kliğinin bir üyesi olan Hafız Esad, iktidarı kendi elinde sağlamlaştırmış, önde gelen Baasçıları tasfiye etmiştir, bu tasfiye edilenler arasında 1966 askeri darbesini yöneten Nureddin Atassi de vardır.

Suriye'de bağımsızlık sırasındaki çatışmalar kimlik laik Arabizm ve daha sonra ülkenin Sünni Müslüman çoğunluğunun büyük bir kısmı tarafından benimsenen Pan-Arabizm olmuş ve açık biçimde Müslüman Kardeşler biçiminde ayrı bir Müslüman dini kimlik de varlığını sürdürmüştür.

Grubun kurucusu, modern dönem İslamcılığının kurucusu olarak görülen Hassan al-Benna' dır. Grubun ana ideolojisini, din ve devlet ayrımının olmayacağı ve tüm kanun ve kuralların laik otoriteden değil, kutsal Kuran'dan türetilmesi oluşturmaktadır. Müslüman Kardeşlerin ideolojisi 20. yüzyılın ortalarında ve sonlarında önem kazanmış ve hem orijinal biçiminde hem de bir dizi İslami gruba ilham vererek Arap dünyasına yayılmıştır.

1979'da Müslüman Kardeşler' in Hafız Esad'ın otokratik hükümetini devirmek için silahlı bir mücadele başlatmasıyla daha geniş çaplı bir silahlı çatışma patlak vermiştir. Bu isyan 1982'de Müslüman Kardeşler' e yapılan kanlı bir saldırıyla bastırılmıştır.

⁴⁵⁰ Hasan Karaköse, “Mezhepten Siyasileşmeye Nusayrilik (Nusayrilik Mezhebi'nin Ortaya Çıkışından, 1971'e Kadar Siyasî Kimliğe Dönüşmesi)”, *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 14 (2021), 371-401.

Mart 2011'de binlerce Suriyeli, güvenlik güçlerindeki suistimallerin ve hükümet baskısının sona ermesini talep ederek, ülkelerinin dört bir yanında gösteri yapmaya başlamıştır.

Suriyeli göstericiler, Tunus ve Mısır'daki kitlesel gösteri hareketlerinin başarılarından ilham almıştır. Suriye rejiminin tutuklamalar ve silahla ateş ederek yanıt vermesi üzerine şiddet tırmanmıştır.

Bir dizi farklı milis çatışmaya dahil olmuş ve bu da olayları belirli aktörlere bağlamayı zorlaştırmıştır. Çatışma, birbirleriyle ilişkileri genellikle hem karmaşık hem de değişken olan çok sayıda aktörü içermiştir. 1200'e kadar silahlı muhalif gruptan söz edilmiş böylece muhalefet Suriyeli isyancılar olarak kategorize edilmiştir.

2011'den bu yana Suriye hükümeti ile Suriyeli isyancılar arasındaki çatışmalar, ülke çapında bir savaştan birkaç bölgesel sıcak nokta ile donmuş bir duruma dönüşmüştür. 2018'den bu yana, şiddetin çoğu İdlib vilayetinde ve Halep ve Lazkiye illerindeki komşu bölgelerde yoğunlaşmıştır.

Suriye isyanının ilk aşamalarında cihatçı gruplar yoktur. Ahrar El Şam ve El Nusra cephesi 2012'nin başlarında ortaya çıkmaya başlamış ve İD, Ağustos 2013'te çatışmaya girmiştir. Bu katılımlar Suriye iç savaşı güç yapısının dinamiğini değiştirmiş ve bu da Cihatçıların harekete geçmesine imkân vermiştir.

Suriye'de İslam Devleti üzerindeki çatışma, Irak ve Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) Nisan 2013'te Irak'tan Suriye'ye yayılmasıyla ortaya çıkmıştır. O zamandan beri İD'in hem Suriye hükümetine hem de Suriyeli isyancı grupların çoğuna saldırmasıyla kanlı çatışmalar meydana gelmiştir.⁴⁵¹

2014'te Suriye'nin büyük bir kısmını, ele geçirdikten sonra, ABD liderliğindeki uluslararası bir koalisyon, İŞİD' i yenmek için Irak hükümetini ve PYD/SDF' yi desteklemeye başlamıştır. 2019'da İD, toprak kontrolünü kaybetmiş ve mağlup ilan edilmiştir. Buna rağmen 2020'de şiddet yoğunlaşmıştır.

⁴⁵¹ Can Acun-Hüseyin Öner, "İŞİD – PYD Çatışmasının Sıcak Cephesi: Ayn El-Arab (Kobani)", *Seta Perspektif* 77 (Ekim 2014), 1-8.

Nisan 2013'te, El Kaide'nin Irak kolu olan Irak İslam Devleti, tek taraflı olarak El Kaide'nin Suriye kolu olan Nusra Cephesi ile birleşerek Irak ve Şam İslam Devleti'ni (İŞİD) kurmuştur. Jabhat al-Nusra ve El Kaide lideri Ayman al-Zawahiri birleşmeye itiraz etse de İŞİD emri reddetmiş ve Suriye'de hem hükümete hem de birçok Suriyeli isyancıya karşı savaşmaya devam etmiştir. Çok sayıda Nusra Cephesi askeri İŞİD'e geçerek İŞİD'in kendisini Suriye'de lider bir grup haline getirmesine yardımcı olmuştur. İŞİD- Nusra Cephesi çatışması, İŞİD' in Şubat 2014'te daha geniş El Kaide ağından resmi olarak atılmasına yol açmış ve bu da İŞİD' in küresel cihatçı hareket için alternatif bir lider olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır.

İŞİD, 2013'te Suriye muhalefetiyle birlikte savaşmış, böylece Suriye Hükümeti- IS çatışması hükümet üzerinde devam eden bir çatışma bağlamında ortaya çıkmıştır. İD ve diğer gruplar arasındaki erken iş birliğine rağmen, muhalefet içinde çatışmalar meydana gelmiştir.

İŞİD' in gücü arttıkça, aktif olduğu alanlarda daha iddialı hale gelmiş, genellikle şehirler ve kaynaklar üzerinde kontrolü tekelleştirmeye ve kendi katı adalet anlayışını uygulamaya çalışmıştır. Bu davranış, onu Ocak 2014'te Suriye'den çıkarmak için bir araya gelen diğer birçok isyancı grupla arasını bozmuştur.

10 Haziran 2014'te İŞİD, Irak'ın en büyük ikinci şehri olan Musul'u (Irak'ın bir parçası: Hükümet çatışması) ele geçirerek küresel önem kazanmıştır. 29 Haziran 2014'te İŞİD, başkenti Rakka şehri ve Halife olarak lideri Ebu Bekir el-Bağdadi ve tüm Müslümanların bağlılık borçlu olduğunu iddia ettiği Emir el-Mü'minin (Müminlerin Komutanı) ile küresel bir hilafet ilan etmiş, adını İslam Devleti (İD) olarak değiştirmiştir.⁴⁵²

Hilafetin kurulmasını öngören, ancak bunu gelecek nesillere bırakmayı bir hedef olarak gören El Kaide'nin aksine, İŞİD' in amacı toprakları ele geçirmek ve önce Irak ve Şam bölgesinde bir devlet kurmaktır. İŞİD' in amacı, halifeliği yeniden yaratmak ve bunu, Müslümanları dört halifenin örneğini izleyerek yapmaktır.

⁴⁵² İskender Karakaya, "Küresel Terörizmin Dönüşümü: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) Örneği", *B. U. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 38/1 (2019), 149-198.

Hilafetin ilanı ve daha geniş IŞİD-El Kaide anlaşmazlığı Suriye'deki İslamcı hareketler için önemli sonuç doğurmuştur. IŞİD lideri El Bağdadi'nin halifelik ilanına yanıt olarak, Jabhat al-Nusra, İdlib' de kendi İslam Emirliğini ilan etmiştir.⁴⁵³

İD, 2014'te Suriye hükümetiyle tekrar tekrar çatışmaya başlamış, esas olarak toprak kontrolünü artırmak ve potansiyel rakiplerini zayıflatmak için diğer devlet dışı gruplarla savaşmıştır.

Suriye hükümeti ve onun Rus destekçileri, Suriye genelinde IŞİD' in elindeki kasaba ve şehirleri bombalayarak büyük sivil ölümlerine neden olmuştur. 2016 yılına gelindiğinde IŞİD' in geri çekilmiştir.

Kuzey Suriye'de ABD destekli SDF' ye (PYD'nin hâkim olduğu geniş bir grup koalisyonu) toprak kaybetmiştir. Ağustos 2016'da Türkiye, kuzey Halep'te hem IŞİD' i hem de SDF 'yi hedef alan Fırat Kalkanı operasyonunu başlatmış ve sınırı boyunca bir Türk nüfuz alanı oluşturmuştur.

2018'de IŞİD' in kalan toprak kontrol ceplerinin çoğu düşmüştür. Kalan savaşçıları Suriye çölüne çekilmiştir. IŞİD' in Suriye'deki son toprak hakimiyeti Deyrizor' daki Baghuz, 23 Mart 2019'da SDF' nin eline geçmiştir. IŞİD o zamandan beri hem hükümet hem de SDF ile tekrarlanan suikastlar ve küçük çatışmalar gerçekleştirmiştir.⁴⁵⁴

Rusya, Esad hükümetinin resmi talebi üzerine 30 Eylül 2015'te Suriye'deki çatışmalara müdahale etmiştir. İran için Suriye hayati bir müttefikti ve stratejik çıkarları için önemlidir. İran, Suriye topraklarını bölgedeki vekil gruplara kaynak aktarmak için kullanmıştır ve Suriye kimyasal silah programı için İran'dan destek almıştır.

2011 yılında Arap Baharı Suriye'ye sıçramış, bu olay Suriye'deki Kürt gruplarını etkilemiştir. Rejim, Suriyeli isyancılara karşı olan çatışmasına odaklanmak için Kürt bölgelerini terk etmek zorunda kalırken, PYD bu bölgeleri ele geçirmiş ve paralel bir yönetim kurmuştur. PYD, 9 Ocak 2014'te bölgesel özerkliğini resmen ilan etmiştir. Suriye hükümeti, PYD tarafından kontrol edilen bölgelere hava bombardımanı başlatmıştır.

⁴⁵³ Dolunay Şenol vd., "IŞİD: Küresel Bir Terör Örgütü", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26/2 (Elâzığ 2016), 277-292.

⁴⁵⁴ Karakaya, "Küresel Terörizmin Dönüşümü: Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD) Örneği", 149-198.

PYD, 9 Ocak 2014'te onayladığı “Toplumsal Sözleşme Şartı” adlı ayrı bir anayasa ile kontrol ettiği bölgede bir siyasi sistem kurmuştur. Mart 2015'te yerel seçimler yapılmış ve Mart 2016'da SDF ittifakına bağlı Kürt, Arap, Türkmen, Süryani, Çeçen ve Ermeni toplulukları Rojava-Kuzey Suriye Federal bölgesini ilan etmiştir.⁴⁵⁵

2015 yılında iki taraf arasında ortak düşmanları İD 'e karşı iş birliği yapmanın yollarını bulmak için müzakereler yapılmıştır. 10 Ekim 2015'te PYD, Suriye'nin kuzeyinde demokratik ve federal bir yönetim inşa etmek ve Rojava halkını korumak amacıyla Kürt, Arap, Süryani, Ermeni ve Türkmen milislerle birlikte SDG ittifakını kurmuştur. Suriye hükümeti SDF' nin meşruiyetini reddetmesine ve iki taraf birçok önemli konuda anlaşmazlığa düşmesine rağmen, Suriye iç savaşı boyunca nispeten sakin bir ilişki sürdürülmüştür.

3.1.1.4.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Suriye'de dört farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; 1966'da bir askeri darbe, Nureddin Atassi ve Youssef Zeayen liderliğinde yapılan, parti liderliği içindeki anlaşmazlıkların yol açtığı Baas içi bir olaydır. Partinin en üst kılığı tüccar ve burjuva sınıflarının taleplerine boyun eğmeye başlarken, partinin ordu içindeki daha radikal kesimleri hareketin kırsal temelli sosyalizm özüne sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Ordu kılığı daha sonra 23 Şubat 1966'da şiddetli bir darbe başlatmış ve Baas partisinin kurucularını görevden almış ve partiyi yandaşlarından tasfiye etmiştir. Bu askeri darbe, Suriye'deki hükümet gücü üzerindeki çatışmanın başlangıcı olmuştur.⁴⁵⁶

2. Çatışma İslam temelli devlet kurma; Suriye'de bağımsızlık sırasındaki çatışmalarda kimlik laik Arabizm ve daha sonra ülkenin Sünni Müslüman çoğunluğunun büyük bir kısmı tarafından benimsenen Pan-Arabizm olmuş ve açık biçimde Müslüman Kardeşler biçiminde ayrı bir Müslüman dini kimlik de varlığını sürdürmüştür. Grubun ana

⁴⁵⁵ Yakup Şahin-İbrahim İrdem, “PYD-YPG: The PKK in Syria”, *Journal of Security Studies* 19/1 (2017), 21 - 45.

⁴⁵⁶ Karaköse, “Mezhepten Siyasileşmeye Nusayrilik (Nusayrilik Mezhebi'nin Ortaya Çıkışından, 1971'e kadar Siyasî Kimliğe Dönüşmesi)”, *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 14 (2021), 371-401.

ideolojisini, din ve devlet ayrımının olmayacağı ve tüm kanun ve kuralların laik otoriteden değil, kutsal Kuran'dan türetilmesi oluşturmaktadır.

Suriye'de İslam Devleti üzerindeki çatışma, Irak ve Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) Nisan 2013'te Irak'tan Suriye'ye yayılmasıyla ortaya çıkmıştır. 2014'te Suriye'nin büyük bir kısmını, ele geçirdikten sonra, ABD liderliğindeki uluslararası bir koalisyon, İŞİD' i yenmek için Irak hükümetini ve PYD/SDF' yi desteklemeye başlamıştır.

29 Haziran 2014'te İŞİD, başkenti Rakka şehri ve Halife olarak lideri Ebu Bekir el-Bağdadi ve tüm Müslümanların bağlılık borçlu olduğunu iddia ettiği Emir el-Mü'minin (Müminlerin Komutanı) ile küresel bir hilafet ilan etmiş, adını İslam Devleti (İD) olarak değiştirmiştir.

Hilafetin kurulmasını öngören, ancak bunu gelecek nesillere bırakmayı bir hedef olarak gören El Kaide'nin aksine, İŞİD' in amacı toprakları ele geçirmek ve önce Irak ve Şam bölgesinde bir devlet kurmaktır. İŞİD' in amacı, halifeliği yeniden yaratmak ve bunu, Müslümanları dört halifenin örneğini izleyerek yapmaktır.

Hilafetin ilanı ve daha geniş İŞİD-El Kaide anlaşmazlığı Suriye'deki İslamcı hareketler için önemli sonuç doğurmuştur. İŞİD lideri El Bağdadi'nin halifelik ilanına yanıt olarak, Jabhat al-Nusra, İdlib' de kendi İslam Emirliğini ilan etmiştir.

Suriye hükümeti ve onun Rus destekçileri, Suriye genelinde İŞİD' in elindeki kasaba ve şehirleri bombalayarak büyük sivil ölümlerine neden olmuştur. 2016 yılına gelindiğinde İŞİD' in geri çekilmiştir. 2019'da İD, toprak kontrolünü kaybetmiş ve mağlup ilan edilmiştir. Buna rağmen 2020'de şiddet yoğunlaşmıştır.⁴⁵⁷

3. Çatışma Hükümet uygulamalarına isyan; Mart 2011'de binlerce Suriyeli, güvenlik güçlerindeki suistimallerin ve hükümet baskısının sona ermesini talep ederek, ülkelerinin dört bir yanında gösteri yapmaya başlamıştır. Suriyeli göstericiler, Tunus ve Mısır'daki kitlesel gösteri hareketlerinin başarılarından ilham almıştır. Suriye rejiminin tutuklamalar ve silahla ateş ederek yanıt vermesi üzerine şiddet tırmanmıştır.

⁴⁵⁷ İskender Karakaya, "Küresel Terörizmin Dönüşümü: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) Örneği", 49-198

Suriye isyanının ilk aşamalarında cihatçı gruplar yoktur. Ahrar El Şam ve El Nusra cephesi 2012'nin başlarında ortaya çıkmaya başlamış ve İD, Ağustos 2013'te çatışmaya girmiştir. Bu katılımlar Suriye iç savaşı güç yapısının dinamiğini değiştirmiş ve bu da Cihatçıların harekete geçmesine imkân vermiştir.⁴⁵⁸

4, Çatışma toprak çatışması; 2011 yılında Arap Baharı Suriye'ye sıçramış, bu olay Suriye'deki Kürt gruplarını etkilemiştir. Rejim, Suriyeli isyancılara karşı olan çatışmasına odaklanmak için Kürt bölgelerini terk etmek zorunda kalırken, PYD bu bölgeleri ele geçirmiş ve paralel bir yönetim kurmuştur. PYD, 9 Ocak 2014'te bölgesel özerkliğini resmen ilan etmiştir. Suriye hükümeti, PYD tarafından kontrol edilen bölgelere hava bombardımanı başlatmıştır.⁴⁵⁹

PYD, 9 Ocak 2014'te onayladığı “Toplumsal Sözleşme Şartı” adlı ayrı bir anayasa ile kontrol ettiği bölgede bir siyasi sistem kurmuştur. 2015'te PYD, Suriye'nin kuzeyinde demokratik ve federal bir yönetim inşa etmek ve Rojava halkını korumak amacıyla Kürt, Arap, Süryani, Ermeni ve Türkmen milislerle birlikte SDG ittifakını kurmuştur. Mart 2015'te yerel seçimler yapılmış ve Mart 2016'da SDF ittifakına bağlı Kürt, Arap, Türkmen, Süryani, Çeçen ve Ermeni toplulukları Rojava-Kuzey Suriye Federal bölgesini ilan etmiştir.

3.1.1.4.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Suriye çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Suriye çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Hükümetin baskıcı uygulamalarına karşı düzenlenen protestolar, hükümetin sert önlemleri ile Suriye iç savaşına dönüşmüş ve isyancılarla çatışan hükümetin güç boşluğundan yararlanan PYD, Rojava Federal bölgesini ilan ederken, IŞİD Irak'tan Suriye'ye kayarak faaliyetlerini sürdürmüştür. PYD'nin özerklik ilan etmesi ve Arap Baharının etkisiyle grupların hükümette bir değişim ve dönüşüm istemesi ile uygulama toplulukları olarak devlet ile çatışan bu gruplar, kendi içinde yaşadıkları müzakere,

⁴⁵⁸ Dolunay Şenol vd.,” IŞİD: Küresel Bir Terör Örgütü”, 277-292

⁴⁵⁹ Yakup Şahin-İbrahim İrdem, “PYD-YPG: The PKK in Syria”.

çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devretmiştir. ⁴⁶⁰

2- Yukarda arka plan içinde tek tek ele alınan özerklik talep eden gruplar ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Suriye hükümetine karşı kendini yeniden kurmuş ve seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.⁴⁶¹

3- Suriye çatışmalarında yukarda ele alınan özerklik isteyen ve hükümete karşı oluşan gruplar olarak birçok yeni aktör sahneye çıkmıştır. Hükümet içinde askeri darbe ile başlayan laik ve Pan-Arap çatışmaları, müslüman kardeşler gibi dini grupların baş göstermesiyle dini gruplar ayrı bir aktör olarak, uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁴⁶²

b) Suriye çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Suriye içinde laik- Pan Arap- İslami gibi dini ve Kürt, Arap, Süryani gibi etnik bölünmüşlüğe paralel özerklik isteyen gruplar hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁴⁶³

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁴⁶¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁴⁶² Adler, *Word Ordering*, 11.

⁴⁶³ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴⁶⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadı. ⁴⁶⁵

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır. ⁴⁶⁶

3.1.1.5. Lübnan

3.1.1.5.1. Dikey Analiz

Lübnan'da 9 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 7'si düşük 2'si yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 3'ü toprak 6'sı hükümet çatışmasıdır. Hükümet çatışmalarının 2'si yüksek yoğunlukta yaşanmıştır. ⁴⁶⁷

Lübnan' da devlet içi ve küresel 13 çatışma meydana gelmiştir. Lübnan hükümeti 2014-15,2017'de IS ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Islamic State), 1958'de Independent Nasserite Movement ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1975,1982'de NSF ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1976'da LAA, NSF ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1983-84'de Amal, NSF ile 1 yüksek yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1985' de NUF ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1986'da Lübnan Güçleri - Hobeika hizbi, NUF ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1989'da Forces of Michel Aoun, Lübnan Güçleri ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1990'de Forces of Michel Aoun ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. ⁴⁶⁸

Lübnan' da 4 küresel çatışma olarak meydana gelmiştir. 1983-84'teki 2 Amal, NSF çatışmasında Fransa, ABD hükümeti desteklemiştir. 1983'teki Amal, NSF çatışmasında Suriye grupları desteklemiştir. 1989'daki 1 Forces of Michel Aoun, Lübnan Güçleri

⁴⁶⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴⁶⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴⁶⁷ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁶⁸ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

çatışmasında Suriye hükümeti desteklemiştir. 1990'daki 1 Forces of Michel Aoun çatışmasında Suriye hükümeti desteklemiştir.⁴⁶⁹

3.1.1.5.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

3.1.1.5.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Lübnan'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 9 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (İslam Devleti), Bağımsız Nasır Hareketi, NSF, LAA- NSF, Amal- NSF, NUF, Lübnan Kuvvetleri /Hobeika hizbi – NUF, Michel Aoun Kuvvetleri- Lübnan Kuvvetleri, Michel Aoun Kuvvetleri olarak sınıflandırılmıştır.⁴⁷⁰

Bu topluluklardan IS (İslam Devleti), toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Bağımsız Nasır Hareketi, NSF, LAA- NSF, Amal- NSF, NUF, Lübnan Kuvvetleri /Hobeika hizbi – NUF, Michel Aoun Kuvvetleri- Lübnan Kuvvetleri, Michel Aoun Kuvvetleri hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁴⁷¹

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti' nin bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁴⁷²

3.1.1.5.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Lübnan, 1946'da Fransa'dan bağımsızlığını kazanmıştır. O sıralarda Lübnan nüfusu, en önemlileri Hristiyan Maruniler, Sünni Müslümanlar, Şii Müslümanlar ve Dürziler (ayrıca Müslüman) olan farklı dini gruplardan oluşmaktadır. Hristiyanlar nüfusun kabaca yarısını oluştururken, diğer yarısını Müslüman mezhep grupları oluşturmaktadır. Bağımsız cumhuriyette siyasi hayata, ülkedeki sivil barışın ancak bu mezhep grupları arasında iktidar paylaşımıyla sağlanabileceği düşüncesi hâkim olmuştur.

Bu tür bir güç paylaşımının kökü, sivil uyumu ve ulusal kimliği korumak için siyasi bir stratejiye dönüşen yazılı olmayan bir anlaşma olan Ulusal Pakt (Arapça Mithak el-Watani) olmuştur. Pakt, meclisteki yasama gücünün Maruniler lehine 6:5 paylaşılacağını,

⁴⁶⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁷⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁷¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁷² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Başkanın her zaman bir Maruni olacağını, Başbakanın her zaman bir Sünni olacağını ifade etmiştir. Ayrıca, Marunilerin Lübnan'ın bir Arap ülkesi olduğunu kabul edecekleri ve dolayısıyla politikalarını Batı ile uyumlu hale getirmeye kalkışmayacakları, Müslümanların ise Suriye ile birleşmeye teşebbüs etmeyecekleri konusunda zımni bir anlaşma vardı. Bu paktın geleceği ve siyasette nasıl uygulanıp uygulanmadığı konusundaki anlaşmazlıklar, Lübnan'ın iç çatışmalarında kilit faktörlerden biri olmuştur.

1958'deki çatışma, Ulusal Pakt' ta yer alan güç paylaşımı anlaşmasının oranlarını değil, gücün Maruni seçkinler tarafından nasıl kullanıldığının sorgulanmasından kaynaklanmıştır. Seçkinlerin yaygın yolsuzluğu ve sosyoekonomik alanda büyüyen eşitsizlikler nedeniyle 1950'lerde Lübnan'da muhalefet ayaklanmışsa da, 1958 ihtilafını başlatmadaki ana faktör Lübnan'ın dış politika uyumu ve ulusal kimliğiyle ilgili çelişkili fikirler olmuştur.

Ülkenin dört bir yanında çatışmalar patlak vermiş ve Hristiyan milisler tarafından desteklenen Lübnan Hükümeti polis ve jandarma, başta Müslüman olmak üzere çok çeşitli farklı gruplarla karşı karşıya gelmiştir. Lübnan Hükümeti ile birlikte 1958 ihtilafının savaştan ikilisini oluşturan Bağımsız Nasırcı Hareketi (el-Mourabitoun olarak da bilinir) vardır. Diğer milisler de hükümetle ve destekçileriyle savaşmıştır, ancak isyancılar arasındaki ana itici güç Nasır yanlısı örgüt olmuştur.

1975-1990 Lübnan İç Savaşı'nın ve 1958 krizinin temel nedenleri çok benzerlik göstermiştir. 1958'de savaşın patlak vermesine yol açan faktörlerin çoğu 1975'e kadar daha şiddetli hale gelmiştir.

Batılı ve sağcı Hristiyanlar ve Suriye yanlısı sağcı Müslüman gruplar, hizip içi çatışmalar da belirgindir. 1975'te başlayan iç savaş, 1990'da Suriye yanlısı hükümetin son Hristiyan Maruni direnişini yenmesiyle sona ermiştir. 1990'da parlamenterler tarafından imzalanan Taif Barış Planı, daha sonra siyasi sistemde bir miktar reform yapmış, ancak mezhepçilik, ülkedeki ana siyasi bölünme olmaya devam etmiştir.

1958 krizini sona erdiren uzlaşma, bir değişiklik yaratmamıştır. Güç, siyaseti kontrol etmenin yanı sıra ülkenin servetinin orantısız bir miktarını da kontrol eden şehirli Maruni ve Sünni seçkinler tarafından sıkı bir şekilde korunmuştur. güç ve ekonomideki payları

açısından öncelikli olarak Maruniler yer almış, onu Sünniler izlemiş ve en altta Şii mezhebi yer almıştır.

Lübnan iç savaşının başlangıcı ve ana savaşı, ağırlıklı olarak Hıristiyan/Maruni sağ kanat ile ağırlıklı olarak Müslüman ve Dürzi sol kanat arasında gerçekleşmiştir.

Dürzi merkezli Jumblatt İlerici Sosyalist Partisi (PSP) gibi partileri içeren bir şemsiye grup olan Kamal Jumblatt' ın Lübnan Ulusal Hareketi (LNM) olmuştur. Bağımsız Nasırcı Örgüt (ya da 1958 krizinin ana isyancı gruplarından biri olan Murabitun), Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi (SSNP) ve Lübnan Komünist Partisi (LCP), daha büyük gruplardan birkaçını oluşturmuştur. FHKC (Filistin Halk Kurtuluş Cephesi) ve FHKC (Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi) gibi çeşitli Filistin örgütleri de LNM' ye katılmıştır. En büyük Filistin grubu olan FKÖ hiçbir zaman üye olmamış, ancak zaman zaman çatışmalarda LNM' yi desteklemiştir. Savaşın büyük kısmı Hıristiyan sağcı gruplar (Falanjistler ve Ulusal Liberal Parti, NLP) ile Müslüman sol kanat (LNM) arasında sürmüştür.⁴⁷³

Ordunun LNM' ye ve Filistinlilere müdahalesi ordu saflarında güçlü yankı uyandırmıştır. Geleneksel olarak ordu, Hıristiyan Maruniler tarafından kontrol edilmiştir ve taraf tutma, ordunun mezhepsel hatlarda kopmasına neden olmuş, ordunun Müslüman kesimleri, ayaklanmış ve hükümeti devireceğini ilan etmiştir.

Ordunun Hıristiyan kesimleri Başkan Frangieh' e sadık kalırken, Müslüman kesimler (çoğunlukla Şiiler) istifasını talep etmiş ve bu amaca ulaşmak için güç kullanmıştır. Bu olaylar , Lübnan Hükümeti ve Lübnan Arap Ordusu (LAA)'nun karşı karşıya kalmasının başlangıcını oluşturmuş, kısa sürede LAA ülkenin neredeyse yarısının kontrolünü ele geçirmiştir.

LAA, Ocak 1976'da kurulmuştur. Grup, Müslüman ordu birlikleri arasında çıkan isyan sonrasında ortaya çıkmış, Sünni bir Müslüman olan Teğmen Ahmed el-Khatib, LAA' nın kurucu lideri olmuştur.

⁴⁷³ Rex Brynen, "PLO Policy in Lebanon: Legacies and Lessons", *Journal of Palestine Studies* 18/2 (1989), 48-70.

Suriye, FKÖ'nün LNM ile olan ittifakından İsrail ve Suriye'nin çekilebileceği çatışmalara yol açabileceğinden dolayı rahatsız olması nedeniyle Başkan Frangieh' nin yardım talebine yanıt veren Suriye birlikleri, Suriye barış koruma gücü olarak Lübnan'a girmiştir.

1977-1982 boyunca Lübnan'daki savaşın büyük kısmı, ülkenin güney kesimlerinde yaşanmıştır. Güneydeki durumun kötüleşmesi ve Mart 1978'de IDF (İsrail Savunma Kuvvetleri), sınır bölgesini Filistinli militan varlığından kurtarmak amacıyla güney Lübnan'a bir işgal başlatmıştır. Böylece Lübnan çatışması İsrail (Filistin) çatışmasının bir parçası olmuştur.⁴⁷⁴

Ancak Suriye ile Maruniler arasındaki ilişkiler yıllar geçtikçe kötüleşmiş ve Marunilerin gelecek Lübnan vizyonu Suriye'ninkiyle çatışmıştır. Suriye devlet başkanı Esat, Lübnan'ı Suriye'ye bağımlı hale getirmek isterken, Maruniler Lübnan'ı batıya yönlendirmek federal veya konfedere bir devlet içinde mezhepsel kantonlara bölünmesini istiyorlardı. Bu durum Suriye için değil LNM için de kabul edilemez olması nedeniyle 1977-1981 yılları arasında Suriye Müslüman sol kanada yönelmiştir.

21 Ekim 1976'daki ateşkes ve ADF (Arap Caydırıcı Gücü) barış gücünün gelişi, 1977 ile 1981 yılları arasında Lübnan hükümetiyle açık savaşa son vermiştir. 1981 yılı sonunda Suriye desteği Marunilerden LNM' ye kaymış, İsrail ve Filistinli militanlar giderek artan bir çatışmaya kilitlenmiştir. Suriye ADF (Arap Caydırıcı Gücü) ile LF arasında yaşanan şiddetli çatışma, sorunları daha da artırmış, 1982'de Filistin ve Lübnan çatışmaları iç içe geçmiştir.

İsrail güçleri, Elie Hobeika komutasındaki LF milislerinin Filistin mülteci kampları Sabra ve Shatila' ya girişini kolaylaştırmıştır. Bu milisler, İsrail güçlerinin gözü önünde kamplardaki Filistinli sivilleri katletmiştir.

Emel, 1980'lerin sonunda Lübnan'daki iki büyük Şii milis grubundan biridir. Amal, Şii nüfus arasında bir güç olarak büyümüş ve kısa sürede Lübnan siyasetinde dikkate alınması gereken bir güç haline gelmiştir ve Amal ve İslami Amal İsrail birlikleriyle savaşmaktadır.

⁴⁷⁴ Samir Makdisi-Marcus Marktanner, "Trapped by Consociationalism: The Case of Lebanon", *Topics in Middle Eastern and African Economies* 11 (September 2009).

LNМ, NSF' yi (Ulusal Kurtuluş Cephesi) kurmak için tüm önde gelen partileri bir kongrede yeniden toplamıştır.1976'da savaşıñ sona ermesinden bu yana, ilk defa uygulamada, tüm bu etkili partiler ve milisler bir araya gelmiştir. Ancak özünde NSF, LNМ' nin bir devamıdır.⁴⁷⁵

Savaşta sertleşen Dürzi ve Emel kuvvetlerinin baskısını hissedен Başkan Cemayel dışarıdan yardım istemiştir. ABD ve Fransız savaş gemileri ve savaş uçaklarının LNМ ve Amal mevzilerine saldırmasıyla çatışmalar kısa sürede tırmanmış, tarafların Cenevre'de bir uzlaşma konferansı için bir araya gelmesiyle çatışmalar yavaşlamıştır.

Bununla birlikte, tam bir uzlaşmaya yönelik adımlar atılmamıştır. Bu durumun ana nedenlerinden biri, Cemayel' in siyasi reform başlamadan önce tüm milislerin silahsızlandırılmasında ısrar etmesi olmuştur. Amal ve LNМ silahsızlanmadan önce reform görmek istemiş böylece çatışmalar 1984'ün son aylarında ve 1985'e kadar nöbetler halinde devam etmiştir.

Sabra ve Şatila' daki katliamı gerçekleştiren güçlerin lideri Elie Hobeika' nın Lübnan güçlerinin başkanlığına seçilmesiyle birlikte daha fazla bölünme yaşanmış, Hobeika Suriye'nin himayesini kabul etmiştir.

NUF, 2 Temmuz 1985'te, NSF' nin (öncelikle sol görüşlü/Pan-Arap bir şemsiye grup) Lübnan'ın en büyük Şii milislerinden biri olan Amal ile güçlerini birleştirmesiyle kurulmuştur. Bu nedenle NUF, PSP (İlerici Sosyalist Parti, çoğunlukla Dürzi birliği), LCP (Lübnan Komünist Partisi), Komünist Eylem Örgütü, SSNP (Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi) dahil olmak üzere NSF' nin parçası olan grupları içermektedir.

NUF 'un yaratılmasının ardındaki temel amaç, Başkan Âmin Gemayel liderliğindeki Lübnan Hükümetine meydan okumaya devam etmektir. NUF liderleri ve Hobeika geniş kapsamlı siyasi reformları ilan eden Şam Anlaşmasını imzalamasıyla, Lübnan Kuvvetleri'nin Hobeika' yı destekleyen hizbi ile Başkan Cemayel arasındaki bölünme böylece tamamlanmıştır.

Cumhurbaşkanı Cemayel' in altı yıllık cumhurbaşkanlığı görevinin Eylül ayı sonlarında sona ermesi nedeniyle, cumhurbaşkanlığı halefinin siyasi krizi 1988'de patlak vermiştir.

⁴⁷⁵ Rex Brynen, "PLO Policy in Lebanon: Legacies and Lessons", 8-40.

Kriz, tek bir partinin kendi seçimlerini zorlama gücüne sahip olmadığı için, tüm taraflarca kabul edilebilir bir uzlaşma adayının aynı anda mevcut olmamasından kaynaklanmıştır. Başkan Gemayel, Geagea komutasındaki Lübnan Kuvvetleri (LF) ve General Michel Aoun (Lübnan Ordusunu kontrol ediyor) Suriye baskılarına dayanabilecek güçlü bir Maruni cumhurbaşkanını desteklemiştir. NUF, Amal ve Suriye ise Suriye'yi ve barışı yaratmak için neyin gerekli olduğuna dair daha solcu görüşleri destekleyecek bir aday istemiştir.⁴⁷⁶

Aoun komutasındaki Lübnan Ordusu ile Lübnan Hükümeti arasındaki çatışmalar başlamıştır. Buna karşılık, Suriye ve Hoss hükümeti tarafından kontrol edilen güçler, Lübnan Ordusu mevzilerine havan ve toplarla saldırmıştır.

Lübnan İç Savaşı sonunda siyasi uzlaşma, Lübnanlı parlamenterlerin Ekim 1989'da Suudi Arabistan'ın Taif kentinde bir Arap aracılı konferansta müzakereleri üstlenmeleri ile ulaşılmıştır.

22 Ekim'de imzalanan anlaşma, diğer şeylerin yanı sıra, geleneksel Hıristiyan Devlet Başkanı'ndan parlamento ve kabineye yetki devrini, Müslümanlar ve Hıristiyanlar için eşit oranda parlamenter bulunmasını ve tüm milislerin silahsızlandırılmasını sağlamıştır. Anlaşma ayrıca, parlamento ve hükümette temsil için bir formül olarak mezhepçiliğin ortadan kaldırılmasını şart koşmuştur.

Aoun ve LF, her ikisi de Hıristiyan topluluğunu temsil etmeye çalıştığından, anlaşmazlık içindeydi. LF' nin Aoun' un reddettiği Taif Anlaşmasını kabul etmeyi seçmesi üzerine, iki taraf arasındaki ilişkiler 1989 sonlarında tamamen kopmuştur. Sonuç olarak Lübnan Kuvvetleri, Aoun' u Hoss hükümetine, solcu milislere ve Suriye'ye karşı izole ederek, verdiği desteği geri çekmiştir. Aoun' un tüm kuvvetleri kısa süre sonra ya yenilmiş ya da Hoss hükümeti altındaki Lübnan ordusuna yeniden katılmıştır. Çatışma böylece hükümet tarafının zaferiyle sona ermiştir.

⁴⁷⁶ Roger J. Spiller, "Not War But Like War": The American Intervention in Lebanon", *Combat Studies Institute* 3 (January 1981). 1-53.

Lübnan'da hükümetle ilgili ihtilaf IŞİD' in bölgedeki ilerlemelerinin bir sonucu olarak 2014'te yeniden başlamıştır. Çatışma, bir ateşkes anlaşmasının ardından sona ermiştir.⁴⁷⁷

3.1.1.5.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Lübnan'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümet uygulamalarına isyan; Lübnan nüfusu, en önemlileri Hıristiyan Maruniler, Sünni Müslümanlar, Şii Müslümanlar ve Dürziler (ayrıca Müslüman) olan farklı dini gruplardan oluşmaktadır. Hıristiyanlar nüfusun kabaca yarısını oluştururken, diğer yarısını Müslüman mezhep grupları oluşturmaktadır.

1958'deki çatışma, Ulusal Pakt' ta yer alan güç paylaşımı anlaşmasının oranlarını değil, gücün Maruni seçkinler tarafından nasıl kullanıldığının sorgulanmasından kaynaklanmıştır. Seçkinlerin yaygın yolsuzluğu ve sosyoekonomik alanda büyüyen eşitsizlikler nedeniyle 1950'lerde Lübnan'da muhalefet ayaklanmışsa da, 1958 ihtilafını başlatmadaki ana faktör Lübnan'ın dış politika uyumu ve ulusal kimliğiyle ilgili çelişkili fikirler olmuştur.

Ülkenin dört bir yanında çatışmalar patlak vermiş ve Hristiyan milisler tarafından desteklenen Lübnan Hükümeti polis ve jandarma, başta Müslüman olmak üzere çok çeşitli farklı gruplarla karşı karşıya gelmiştir. Lübnan Hükümeti ile 1958 ihtilafının savaştan ikilisini oluşturan Bağımsız Nasırcı Hareketi (el-Mourabitoun olarak da bilinir) vardır. Diğer milisler de hükümetle ve destekçileriyle savaşmıştır, ancak isyancılar arasındaki ana itici güç Nasır yanlısı örgüt olmuştur.

1975-1990 Lübnan İç Savaşı'nın ve 1958 krizinin temel nedenleri çok benzerlik göstermiştir. 1958'de savaşın patlak vermesine yol açan faktörlerin çoğu 1975'e kadar daha şiddetli hale gelmiştir.

Batılı ve sağcı Hıristiyanlar ve Suriye yanlısı sağcı Müslüman gruplar, hizip içi çatışmalar da belirgindir. 1975'te başlayan iç savaş, 1990'da Suriye yanlısı hükümetin son Hıristiyan

⁴⁷⁷ İlker Salih Ebrem, "Suriye Krizinin Etki Alanındaki Ülke: Lübnan", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/3 (2021).

Maruni direnişini yenmesiyle sona ermiştir. 1990'da parlamenterler tarafından imzalanan Taif barış planı, daha sonra siyasi sistemde bir miktar reform yapmış, ancak mezhepçilik, ülkedeki ana siyasi bölünme olmaya devam etmiştir.

Lübnan iç savaşının başlangıcı ve ana savaşı, ağırlıklı olarak Hıristiyan/Maruni sağ kanat ile ağırlıklı olarak Müslüman ve Dürzi sol kanat arasında gerçekleşmiştir. savaşın büyük kısmı Hıristiyan sağcı gruplar (Falanjistler ve Ulusal Liberal Parti, NLP) ile Müslüman sol kanat (LNM) arasında sürmüştür. LNM, NSF' yi (Ulusal Kurtuluş Cephesi) kurmak için tüm önde gelen partileri bir kongrede yeniden toplamıştır.⁴⁷⁸

22 Ekim'de imzalanan anlaşma, diğer şeylerin yanı sıra, geleneksel Hıristiyan Devlet Başkanı'ndan parlamento ve kabineye yetki devrini, Müslümanlar ve Hıristiyanlar için eşit oranda parlamenter bulunmasını ve tüm milislerin silahsızlandırılmasını sağlamıştır. Anlaşma ayrıca, parlamento ve hükümette temsil için bir formül olarak mezhepçiliğin ortadan kaldırılmasını şart koşmuştur.

2. Çatışma İslam temelli devlet kurma; Lübnan'da hükümetle ilgili ihtilaf IŞİD' in bölgedeki ilerlemelerinin bir sonucu olarak 2014'te yeniden başlamıştır. Çatışma, bir ateşkes anlaşmasının ardından sona ermiştir.⁴⁷⁹

3.1.1.5.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Lübnan çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Lübnan çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bir uygulama topluluğu olarak hükümet üzerinde güç elde etmek isteyen silahlı gruplar, içsel öğrenme süreçleriyle özdeşerek ortaya çıkmaktadır. Lübnan'da Şii, Dürzi, Müslüman gruplar Maruni seçkini Hıristiyan grupların ekonomik yolsuzluklarına karşı ve büyüyen gelir dağılımındaki adaletsizlik karşısında hükümete karşı ayaklanmış, Ulusal paktı oluşturan arka plan bilgisi değişmiş ve hükümete karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni

⁴⁷⁸ Samir Makdisi ve Marcus Marktanner, "Trapped by Consociationalism: The Case of Lebanon", *Topics in Middle Eastern and African Economies* 11 (September 2009).

⁴⁷⁹ İlker Salih Ebrem, "Suriye Krizinin Etki Alanındaki Ülke: Lübnan".

çatışmalar yaşanmıştır. Böylece uygulama topluluğu olarak kabul edilen grup girişimleri dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile çatışmalar yeni uygulama alanlarına ulaşmıştır.⁴⁸⁰

2- Hükümetin ekonomik yolsuzlukları ve gelir dağılımındaki eşitsizliğe karşı duyulan rahatsızlık üzerine rekabet halinde Müslüman, Şii ve Dürzi gruplar hükümete karşı kendini yeniden kurmuş arka plan bilgisini değiştirerek, direniş hareketini oluşturmuştur. Bu uygulamalar karşısında dönüşen arka plan bilgisi gelecek uygulayıcılara aktarılmıştır.⁴⁸¹

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Lübnan örneğinde olduğu gibi hükümetin politikalarından olumsuz etkilenen gruplar yeni aktörler olarak sahada yer almıştır. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁴⁸²

b) Lübnan çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Maruni seçkinlerin yolsuzlukları ve büyüyen ekonomik eşitsizlik karşısında isyana götüren süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte hükümette ve muhalefette bulunan grupların eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁴⁸³

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁴⁸⁴

⁴⁸⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁴⁸¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁴⁸² Adler, *Word Ordering*, 11.

⁴⁸³ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴⁸⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

3- Lübnan’da Hıristiyan Maruni grupların yaptıkları yolsuzluklara ve büyüyen ekonomik eşitsizliğe yol açan uygulamalar ve bu uygulamalara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁴⁸⁵

4- Hükümetin uygulamalarına karşı oluşan muhalif grupların karşılıklı olarak birbirini etkilemesi, farklı dinsel grupların hükümet üzerindeki yetki paylaşımı konusundaki beklentileri, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesine bağlı bulunmaktadır.⁴⁸⁶

3.1.1.6. Güney Yemen

3.1.1.6.1. Dikey Analiz

Güney Yemen’de 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma hükümet çatışmasıdır ve yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.⁴⁸⁷

Güney Yemen hükümeti 1986’da YSP- AFI ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.⁴⁸⁸

3.1.1.6.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

3.1.1.6.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Güney Yemen’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk YSP – AFI’ dır. Bu topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁴⁸⁹

⁴⁸⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴⁸⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴⁸⁷ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁸⁸ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁴⁸⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

3.1.1.6.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Kuzey Yemen bağımsızlığını kazanırken, Güney Yemen 1967'ye kadar İngiliz yönetiminde kalmıştır. Sonunda, 1990'da iki devlet yeniden birleşmeyi kabul etmiş ve Yemen Cumhuriyeti'ni kurmuştur.

1985 yılında, Güney Yemen'de gerginlik tırmanmıştır. Artan gerilimin nedenlerinden biri eski Cumhurbaşkanı Abdülfettah İsmail'in Sovyetler Birliği'ndeki sürgünden dönüşüdür. İsmail Sovyetler Birliği'nden döndüğünde, YSP' nin (Yemen Sosyalist Partisi) liderliğine yeniden getirilmiştir.

1986'da Başkan Muhammed, iktidar partisi içindeki muhaliflerden gelecek bir darbeden korkarak önleyici bir saldırı başlatmaya karar vermiştir. Saldırı başarısız olmuş ve sonraki hafta Aden'de hükümet birlikleri ile muhalefet arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır ve Başkan Muhammed'in yerini bir muhalefet lideri almıştır.

Silahlı kuvvetlerin büyük bir kısmı çatışmanın dışında kalsa da, katılanların çoğu başlangıçta Başkan Muhammed'i desteklemiştir. 1986'nın sonlarına doğru, ekonomik açıdan önemli yerlere terörist saldırılar düzenlediğinden şüphelenilen Muhammed destekçilerine bir dizi tutuklama yapılmıştır.⁴⁹⁰

3.1.1.6.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Güney Yemen'de bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümet ele geçirme; 1986'da Başkan Muhammed, iktidar partisi içindeki muhaliflerden gelecek bir darbeden korkarak önleyici bir saldırı başlatmaya karar vermiştir. Saldırı başarısız olmuş ve sonraki hafta Aden'de hükümet birlikleri ile muhalefet arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır ve Başkan Muhammed'in yerini bir muhalefet lideri almıştır.⁴⁹¹

⁴⁹⁰ Jens Heibach, "The Future of South Yemen and the Southern Transitional Council", *GIGA Focus Middle East* 2 (March 2021).

⁴⁹¹ Jens Heibach, "The Future of South Yemen and the Southern Transitional Council".

3.1.1.6.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Güney Yemen çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Güney Yemen çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bir uygulama topluluğu olarak hükümetin, muhalefetten gelebilecek bir darbe korkusu ile saldırı başlatması içsel öğrenme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu duygu ile girilen eylemler sonucunda arka plan bilgisi değişmiş ve hükümete karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmış, böylece uygulama topluluğu olarak kabul edilen grup girişimleri dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile çatışmalar yeni uygulama alanına dönüşmüştür.⁴⁹²

2- Hükümet, muhalefetin darbe ihtimaline karşı rekabet halinde kendini yeniden kurmuş arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif halk hareketini oluşturmuştur. Bu uygulamalar karşısında dönüşen arka plan bilgisi gelecek uygulayıcılara aktarılmış, muhalif gruplar hükümetle çatışmış ve yeni yönetim işbaşına gelmiştir.⁴⁹³

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Hükümetin başlattığı saldırı ile muhalif gruplar kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁴⁹⁴

b) Güney Yemen çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Darbe beklentisi karşısında muhalefete karşı saldırıya geçen hükümet arka planının bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte birisi hükümette diğeri muhalefette bulunan iki grubun eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁴⁹⁵

⁴⁹² Adler, *Word Ordering*, 11.

⁴⁹³ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁴⁹⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁴⁹⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁴⁹⁶

3- Darbe endişesi içindeki hükümetinin saldırısına karşı oluşan direnç diğer muhaliflerin bu duygulara katılımı ve hükümete karşı atakta görülen uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁴⁹⁷

4- Hükümetin uygulamalarına karşı oluşan muhalif grubun karşılıklı olarak birbirini ve içinde buldukları grupları etkilemesinde görüldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi bulunmaktadır.⁴⁹⁸

3.1.1.7. Kuzey Yemen

3.1.1.7.1. Dikey Analiz

Kuzey Yemen’de 9 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 7’si düşük 2’si yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 4’ü toprak 5’i hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 1’i hükümet çatışmalarının 1’i yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.⁴⁹⁹

Kuzey Yemen’ de devlet içi ve küresel 32 çatışma meydana gelmiştir. Kuzey Yemen hükümeti 2015, 2017, 2020’de IS ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Islamic State), 1948’de Opposition Coalition ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1962-70’de Royalists ile 5 yüksek yoğunluklu 9 hükümet çatışması, 1979-82’de NDF ile düşük yoğunluklu 4 hükümet çatışması, 2009-13’de AQAP ile 2 yüksek yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 2014’ de Ansarallah, AQAP ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2015’da Ansarallah, AQAP, Forces of Hadi ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2016-18’da AQAP, Forces of Hadi ile yüksek yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 2019-22’de Forces of Hadi ile yüksek yoğunluklu 4 hükümet çatışması, 1994’de Democratic

⁴⁹⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴⁹⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴⁹⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁴⁹⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Republic of Yemen ile yüksek yoğunluklu 1 toprak çatışması (Güney Yemen) meydana gelmiştir.⁵⁰⁰

Kuzey Yemen’de 23 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1962-70’teki 9 Royalists çatışmasında Mısır, hükümeti desteklemiştir. 2009-13’te 5 AQAP çatışmasında ABD hükümeti desteklemiştir. 2014’te 1 Ansarallah, AQAP çatışmasında ABD hükümeti desteklemiştir. 2015’te 1 Ansarallah, AQAP, Forces of Hadi çatışmasında Bahreyn, Mısır, Eritre, Ürdün, Kuveyt, Fas, Katar, Suudi Arabistan, Sudan, Birleşik Arap Emirlikleri grupları desteklemiştir. 2016,18’de 2 AQAP, Forces of Hadi çatışmasında, 2016’da Bahreyn, Mısır, Eritre, Ürdün, Kuveyt, Fas, Katar, Suudi Arabistan, Sudan, Birleşik Arap Emirlikleri grupları desteklemiştir. 2018’de Bahreyn, Eritre, Fas, Suudi Arabistan, Sudan, Birleşik Arap Emirlikleri grupları desteklemiştir. 2017’de 1 AQAP- Forces of the Presidential Leadership Council- GPC çatışmasında Bahreyn, Mısır, Eritre, Ürdün, Fas, Katar, Suudi Arabistan, Sudan, Birleşik Arap Emirlikleri grupları desteklemiştir. 2019-2022’de 4 Forces of Hadi çatışmasında, Bahreyn, Suudi Arabistan, Sudan, Birleşik Arap Emirlikleri grupları desteklemiştir.⁵⁰¹

3.1.1.7.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

3.1.1.7.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Kuzey Yemen’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 11 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (Islamic State), Muhalefet Koalisyonu, Royalists, NDF, AQAP, Ansarallah- AQAP, Ansarallah -AQAP- Hadi Kuvvetleri, AQAP- Hadi Kuvvetleri, Hadi Kuvvetleri, Yemen Demokratik Cumhuriyeti (Güney Yemen), AQAP-Forces of the Presidential Leadership Council- GPC olarak sınıflandırılmıştır.⁵⁰²

Bu topluluklardan IS (Islamic State), Yemen Demokratik Cumhuriyeti (Güney Yemen) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Muhalefet Koalisyonu, Royalists, NDF, AQAP, Ansarallah- AQAP, Ansarallah -AQAP- Hadi Kuvvetleri, AQAP- Hadi

⁵⁰⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵⁰¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵⁰² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Kuvvetleri, Hadi Kuvvetleri, AQAP-Forces of the Presidential Leadership Council- GPC hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁵⁰³

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti, Yemen Demokratik Cumhuriyeti; Güney Yemen'in bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁵⁰⁴

3.1.1.7.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1918'de Osmanlıların ayrılmasıyla Kuzey Yemen bağımsız olmuş ve İmam Yahya Mahmud el-Mütawvekil yönetimi ele geçirmiştir. Otoriter teokratik yönetimi, halk arasında yaygın bir memnuniyetsizliğe neden olmuş ve 1948'de bir suikasta uğramıştır.

Kısa bir süre sonra, İmam Yahya'nın oğlu Ahmed liderliğinde, Zeydi aşiretlerinden oluşan bir Muhalefet koalisyonu (Opposition Coalition), kısa bir devlet içi çatışmanın ardından yeni hükümeti devirmiş ve iktidarı ele geçirmiştir.

Darbeden kısa bir süre sonra, Hükümet ile devrik İmam'ı destekleyen Kralcılar (Royalist) arasında çatışmalar patlak vermiştir. Başlangıçta yoğun devlet içi silahlı çatışma 1970 yılına kadar sürmüş ve cumhuriyetçilerle birlikte savaşan Mısır birliklerini de içermiştir.

NDF (Ulusal Demokratik Cephe), 2 Şubat 1976'da Kuzey Yemen'in başkenti Sanaa' da altı sol grup tarafından bir şemsiye örgüt olarak kurulmuştur. Kurucu gruplar, Devrimci Demokrat Parti, Yemenli Direnişçiler Örgütü, İşçi Partisi, Halk Demokratik Birliği, Baas Partisi'nin Suriye yanlısı öncü kanadı ve Baas Partisi'nin Irak yanlısı kanadıdır.

Başlangıçta amaç, görevdeki Cumhurbaşkanı El Hamdi'yi solun siyasete geri dönmesine izin vermeye barışçıl bir şekilde ikna etmektir. 1977'de el-Hamdi öldürülmüş ve kısa bir süre sonra, 1978'de halefi El-Ghashmi de öldürülmüştür. Bu suikastların ardından NDF, el-Hamdi'nin destekçileriyle birleşerek, muhalefete karşı baskıcı önlemleri hızlandıran yeni Başkan Salih'i devirme amacını açıklamıştır.

⁵⁰³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵⁰⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

1978 sonlarında NDF (Ulusal Demokratik Cephe) ile Kuzey Yemen birlikleri arasında meydana geldiği bildirilen çatışmalar, Kuzey Yemen ve Güney Yemen'in kısa bir sınır çatışmasına girmesiyle aynı zamanda büyük ölçüde tırmanmıştır.

Hükümet birlikleri ile NDF arasındaki çatışmalar, 16 Mart 1979'da Kuzey Yemen ile Güney Yemen arasında bir ateşkes anlaşmasına varılmasından sonra sona ermiştir. Kuzey Yemen ile Güney Yemen arasındaki ateşkesin ardından Güney Yemen, NDF' ye verdiği desteği azaltmaya başlamış, giderek daha fazla NDF askeri Kuzey Yemen'e taşınmıştır.

1981'in sonlarında ateşkesine rağmen, hükümet birlikleri ile NDF arasındaki çatışmalar 1982'de devam etmiştir. Yemen'de kaydedilen ilk El Kaide saldırısı 1992'de Yemen'in güneyindeki Aden'de gerçekleşmiştir.⁵⁰⁵

23 Ocak 2009'da Yemen ve Suudi Arabistan'daki yerel El Kaide şubelerinin birleşti ve AQAP 'ın (Arap Yarımadası'ndaki El Kaide) kurulduğunu bildiren bir video yayınlanmıştır. Grup, Arap Yarımadası'nda bir cihat yapmak ve bir İslam Devleti kurmak için bir araya geldiklerini iddia etmiştir. İlk açıklamada, özellikle Suudi Arabistan'a odaklanmasına rağmen, tüm Arap Yarımadası hedef alınmıştır.

Yemen, grubun yeni üssü olarak tanımlanmış ve tüm dünyadaki Müslümanlar Yemen'e seyahat etmeye ve AQAP' a katılmaya teşvik edilmiştir. Grup daha sonra yaptığı açıklamada, Yemen'deki aşiret liderlerini Yemen hükümetine karşı savaşmaya ve bölgelerinde yaşayan El Kaide üyelerini desteklemeye çağırmıştır.

Yemen'deki El Kaide hücrelerinin Yemen hükümetine yönelik tehdit ve saldırıları ilk kez 2009' da harekete geçmiştir. 2010 yılında Yemen hükümeti ile AQAP (Arap Yarımadası'ndaki El Kaide) arasındaki silahlı çatışma önemli ölçüde tırmanmış ve bu tırmanma 2011 de devam etmiştir.

Ensarallah, 1990'ların ortalarında Husein Badr al Din al Houthi tarafından kurulmuş, Çatışmalar kuzeybatı Yemen'de devam etmiştir. Halk dilinde Husiler olarak adlandırılan Husi hareketi, Kuzey Yemen'de ortaya çıkan İslamcı bir siyasi ve silahlı örgüttür. Husi hareketi, liderliğini büyük ölçüde Husi kabilesinden alan, ağırlıklı olarak Zeydi Şii bir

⁵⁰⁵ Charles P. Rego, Effects of US Cold War Policy on the Modern State of Yemen: 1978 Through Unification and Civil War (Harvard University, Yüksek Lisans Tezi, 2018).

güçtür.9 Mart 2014'te grubun lideri Abdülmelik el-Husi hükümeti istifaya çağırmıştır. Lider, istifa çağrısının nedeni olarak grubun hükümetin ülkedeki yaşam standartlarını iyileştirememesi ve yolsuzluğun nedeni olarak algıladığını ifade etmiştir.

Yemen hükümeti ile AQAP arasındaki çatışma, 2015 yılında Ensarallah' ın Başkan Hadi hükümetini başkent Sanaa' dan devirmesi ve böylece hükümetin kendisi haline gelmesiyle birlikte yoğunluğu azalmıştır. AQAP, Yemen Hükümeti ile devlet temelli bir çatışmaya, Hadi Güçleri ile devlet dışı bir çatışmaya ve İD ile devlet dışı bir çatışmaya karışmıştır.⁵⁰⁶

2014 sonbaharında Yemen'deki birkaç küçük grup IŞİD'e bağlılık sözü vermiştir. 2016'dan beri İslam Devleti (İD), Hadi Güçleriyle savaşmıştır. 2016'dan sonra IŞİD çok zayıflamış ve Yemen'de sadece düşük seviyeli bir isyanı sürdürmeyi başarmıştır. 2018 ve 2019'da Arap Yarımadası'ndaki El Kaide'de (AQAP) rakipleriyle mücadele etmek, grubun dikkatini daha da dağıtmış ve zayıflatmıştır.

Çatışma, 2020'de zaman zaman alevlenmiş, Ensarallah hükümeti, Ağustos 2020'de İD' i kökünden söken bir saldırı gerçekleştirmiştir. Yemen'deki İD bu noktada çok zayıf olarak kabul edilmiştir.

Yemen Cumhuriyeti, 1990 yılında Kuzey Yemen ve Güney Yemen'in tek bir ülkede birleşmesi ile kurulmuş fakat yeni hükümetteki bir anlaşmazlık, sonunda, Nisan 1994'te ülkenin güney kesimlerinin ayrılma girişimine yol açmıştır.⁵⁰⁷

3.1.1.7.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Kuzey Yemen'de 3 türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümeti ele geçirme; Bağımsızlık sonrası İmam Yahya'nın otoriter teokratik yönetimi, halk arasında yaygın bir memnuniyetsizliğe neden olmuş ve 1948'de bir suikasta uğramıştır. İmam Yahya'nın oğlu Ahmed liderliğinde Zeydi aşiretlerinden

⁵⁰⁶ Stephen Day, "The Political Challenge of Yemen's Southern Movement", *Carnegie Endowment for International Peace Publications Department* 108 (March 2010).

⁵⁰⁷ Filip Bryjka, "North and South Yemen as a Theatre of a Proxy War During the Cold War", *Journal of Science of the Gen Tadeusz Kosciuszko Military Academy of Land Forces* 180/2 (April 2016), 19-34.

oluşan bir Muhalefet koalisyonu (Opposition Coalition) ile yeni hükümeti devirmiş ve iktidarı ele geçirmiştir. Darbeden kısa bir süre sonra, hükümet ile devrik İmam'ı destekleyen Kralcılar (Royalist) arasında çatışmalar patlak vermiştir.

NDF (Ulusal Demokratik Cephe), 2 Şubat 1976'da Kuzey Yemen'in başkenti Sanaa' da altı sol grup tarafından bir şemsiye örgüt olarak kurulmuştur. Başlangıçta amaç, görevdeki Cumhurbaşkanı El Hamdi'yi solun siyasete geri dönmesine izin vermeye barışçıl bir şekilde ikna etmektir. 1977'de el-Hamdi öldürülmüş ve kısa bir süre sonra, 1978'de halefi El- Ghashmi de öldürülmüştür. Bu suikastların ardından NDF, el-Hamdi'nin destekçileriyle birleşerek, muhalefete karşı baskıcı önlemleri hızlandıran yeni Başkan Salih'i devirme amacını açıklamıştır.1981'in sonlarında ateşkese rağmen, hükümet birlikleri ile NDF arasındaki çatışmalar 1982'de devam etmiştir.⁵⁰⁸

Yemen'de ilk El Kaide saldırısı 1992'de Aden'de gerçekleşmiştir. 23 Ocak 2009'da Yemen ve Suudi Arabistan'daki yerel El Kaide şubelerinin birleşmiş ve AQAP' ın (Arap Yarımadası'ndaki El Kaide) kurulduğunu bildiren bir video yayınlanmıştır. Grup, Arap Yarımadası'nda bir cihat yapmak ve bir İslam Devleti kurmak için bir araya geldiklerini iddia etmiştir.

Yemen hükümeti ile AQAP arasındaki çatışma, 2015 yılında Ensarallah' ın Başkan Hadi hükümetini başkent Sanaa' dan devirmesi ve böylece hükümetin kendisi haline gelmesiyle birlikte yoğunluğu azalmıştır.

Ensarallah, 1990'ların ortalarında Husein Badr al Din al Houthi tarafından kurulmuş, Çatışmalar kuzeybatı Yemen'de devam etmiştir. Halk dilinde Husiler olarak adlandırılan Husi hareketi, Kuzey Yemen'de ortaya çıkan İslamcı bir siyasi ve silahlı örgüttür. Husi hareketi, liderliğini büyük ölçüde Husi kabilesinden alan, ağırlıklı olarak Zeydi Şii bir güçtür.9 Mart 2014'te grubun lideri Abdülmelik el-Husi hükümeti istifaya çağırmıştır. Lider, istifa çağrısının nedeni olarak grubun hükümetin ülkedeki yaşam standartlarını iyileştirememesi ve yolsuzluğun nedeni olarak algıladığını ifade etmiştir.⁵⁰⁹

⁵⁰⁸ Rego, Effects of US Cold War Policy on the Modern State of Yemen: 1978 Through Unification and Civil War.

⁵⁰⁹ Rego, Effects of US Cold War Policy on the Modern State of Yemen: 1978 Through Unification and Civil War.

2. Çatışma İslam temelli devlet kurmak: 2014 sonbaharında Yemen'deki birkaç küçük grup IŞİD'e bağlılık sözü vermiştir. 2016'dan beri İslam Devleti (İD), Hadi Güçleriyle savaştır. 2016'dan sonra IŞİD çok zayıflamış ve Yemen'de sadece düşük seviyeli bir isyanı sürdürmeyi başarmıştır. 2018 ve 2019'da Arap Yarımadası'ndaki El Kaide (AQAP) ile mücadele etmek, grubun dikkatini daha da dağıtmış ve zayıflatmıştır.⁵¹⁰

Çatışma, 2020'de zaman zaman alevlenmiş, Ensarallah hükümeti, Ağustos 2020'de İD' i kökünden söken bir saldırı gerçekleştirmiştir. Yemen'deki İD bu noktada çok zayıf olarak kabul edilmiştir.

3. Çatışma toprak elde etmek; Yemen Cumhuriyeti, 1990 yılında Kuzey Yemen ve Güney Yemen'in tek bir ülkede birleşmesi ile kurulmuş fakat yeni hükümetteki bir anlaşmazlık, sonunda, Nisan 1994'te ülkenin güney kesimlerinin ayrılma girişimine yol açmıştır.⁵¹¹

3.1.1.7.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Kuzey Yemen çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Kuzey Yemen çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Yemen'in birleşmesinin ardından güney kesimde tekrar çatışmalar patlak vermiştir. Muhalefete yönelik baskıcı rejimden duyulan rahatsızlık sonucu gerçekleşen darbeler ve karşı darbelerle hükümeti ele geçirme çabaları, NDF gibi solun siyasete dönmesi için hükümetle yaşanan çatışmalarla beraber İslamcı gruplar AQAP ve Ansarallah' ın kendi içindeki çatışmaları ve IŞİD' e karşı toplu çatışmalarla birer uygulama toplulukları olarak devlet ve birbirleri ile çatışan gruplar, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devretmiştir.⁵¹²

⁵¹⁰ Day, "The Political Challenge of Yemen's Southern Movement".

⁵¹¹ Bryjka, "North and South Yemen as a Theatre of a Proxy War During the Cold War", 19-34.

⁵¹² Adler, *Word Ordering*, 11.

2- AQAP' a karşı Ansarallah, sol bir iktidar isteyen NDF ile hükümet çatışmaları, Ansarallah ve IŞID çatışmaları gibi farklı yönetimler isteyen gruplar, yukarda ele alınan bağımsızlık isteyen gruplar ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Kuzey Yemen hükümetine karşı kendini yeniden kurmuş, seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekt uygulayıcılara aktarılmıştır.⁵¹³

3- Birleşikten sonra Güney Yemen' de tekrar ortaya çıkan ayrılıkçı çatışmalar ve hükümete karşı oluşan sol ve farklı yönlerdeki İslami gruplar gibi yeni aktörler sahneye çıkmıştır. Devrik İmam Yahya' nın oğlunun yeni kurulan hükümeti devirerek tekrar iktidara gelmesi, birleşmeden sonra Güney Yemen' de tekrar ayrılıkçı çatışmaların yükselmesi ve farklı yönelimli islamcı grupların birbirlerine karşı çatışmalarında görüldüğü üzere aktörler, uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁵¹⁴

b) Kuzey Yemen çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Kuzey Yemen içinde farklı İslami eğilime sahip gruplar, Güney Yemen' deki ayrılıkçı hareketler ve sol eğilimli hükümet beklentilerinin bir sonucu olarak gruplar hükümete karşı kendilerini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁵¹⁵

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁵¹⁶

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁵¹⁷

⁵¹³ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁵¹⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁵¹⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵¹⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵¹⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁵¹⁸

3.1.1.8. Irak

3.1.1.8.1. Dikey Analiz

Irak’ da 47 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 35’i düşük 12’si yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 32’si toprak 15’i hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 10’u hükümet çatışmalarının 2’si yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.⁵¹⁹

Irak’ da devlet içi ve küresel 64 çatışma meydana gelmiştir. Irak hükümeti 1958’de Military faction (Free Officers Movement) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1959’da Military faction (forces of Abdul Wahab al-Shawaf) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1963’de Military faction (forces of Abd as-Salam Arif), NCRC ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1982-84, 1987, 1991-96’da SCIRI ile düşük yoğunluklu 10 hükümet çatışması, 2004’de al-Mahdi Army, Ansar al-Islam, IS ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2005-2006’ de Ansar al-Islam, IS, RJF yüksek yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2008’da al-Mahdi Army, IS ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2007’de al-Mahdi Army, Ansar al-Islam, IS, RJF ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2009-10, 2012-22’de IS ile 6 yüksek yoğunluklu 13 hükümet çatışması, 2011’da Ansar al-Islam, IS ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması meydana gelmiştir. 1961-70, 1973-75, 1979, 1984’ de KDP ile 8 yüksek yoğunluklu 15 hükümet çatışması, 1976, 1985, 1992, 1995-96’ de PUK ile düşük yoğunluklu 5 toprak çatışması (Kurdistan), 1977, 1978’ de KDP-QM, PUK ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Kurdistan), 1980- 83, 1986-91’ de KDP, PUK ile 2 yüksek yoğunluklu 10 toprak çatışması (Kurdistan) yaşanmıştır.⁵²⁰

Irak’ da 17 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2004’ deki 1 al-Mahdi Army, Ansar al-Islam, IS çatışmasında Arnavutluk, Avusturalya, Azerbaycan, Bulgaristan, Çek

⁵¹⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵¹⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵²⁰ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Cumhuriyeti, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Estonya, Gürcistan, Honduras, İtalya, Kazakistan, Letonya, Litvanya, Moldova, Moğolistan, Hollanda, Nikaragua, Kuzey Makedonya, Norveç, Filipinler, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Güney Kore, İspanya, Tonga, Ukrayna, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir. 2005-06'da 2 Ansar al-Islam, IS, RJF çatışmasında 2005'de Arnavutluk, Ermenistan, Avusturalya, Azerbaycan, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, El Salvador, Estonya, Gürcistan, İtalya, Kazakistan, Letonya, Litvanya, Moldova, Moğolistan, Hollanda, Kuzey Makedonya, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Güney Kore, Ukrayna, Birleşik Krallık, ABD hükümeti desteklemiştir. 2006'daki çatışmada Arnavutluk, Ermenistan, Avusturalya, Azerbaycan, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, El Salvador, Estonya, Gürcistan, Kazakistan, Letonya, Litvanya, Moldova, Moğolistan, Kuzey Makedonya, Polonya, Romanya, Slovakya, Güney Kore, Birleşik Krallık, ABD hükümeti desteklemiştir. 2007'deki 1 al-Mahdi Army, Ansar al- İslam, IS, RJF çatışmasında, Arnavutluk, Ermenistan, Avustralya, Azerbaycan, Bosna- Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, El Salvador, Estonya, Gürcistan, Kazakistan, Letonya, Litvanya, Moldova, Moğolistan, Kuzey Makedonya, Polonya, Romanya, Slovakya, Güney Kore, Tonga, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir. 2008'deki 1 al-Mahdi Army, IS çatışmasında Arnavutluk, Ermenistan, Avustralya, Azerbaycan, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, El Salvador, Estonya, Gürcistan, Kazakistan, Letonya, Litvanya, Moldova, Moğolistan, Kuzey Makedonya, Polonya, Romanya, Güney Kore, Tonga, Ukrayna, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir. 2011'deki 1 Ansar al-Islam, IS çatışmasında ABD hükümeti desteklemiştir. 2009'daki 1 IS çatışmasında, Avustralya, El Salvador, Estonya, Birleşik Krallık, ABD hükümeti desteklemiştir. 2010'daki 1 IS çatışmasında ABD hükümeti desteklemiştir. 2014'deki 1 IS çatışmasında Avustralya, Bahreyn, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Ürdün, Hollanda, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık, ABD hükümeti desteklemiştir. 2015'deki 1 IS çatışmasında Avustralya, Bahreyn, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Ürdün, Hollanda, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir. 2016'daki 1 IS çatışmasında Avustralya, Bahreyn, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Ürdün, Hollanda, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık, ABD hükümeti desteklemiştir. 2017'deki 1 IS

çatışmasında Avustralya, Belçika, Fransa, Ürdün, Suudi Arabistan, Birleşik Krallık, ABD hükümeti desteklemiştir.⁵²¹

2018'deki 1 IS çatışmasında Avustralya, Belçika, Fransa, Ürdün, Hollanda, Suudi Arabistan, Birleşik Krallık, ABD hükümeti desteklemiştir. 2019-2022'deki 4 IS çatışmasında Fransa, Hollanda, Birleşik Krallık, ABD hükümeti desteklemiştir.⁵²²

3.1.1.8.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

3.1.1.8.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Irak' da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 14 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Askeri hizip (Özgür Subay Hareketi), Askeri hizip (Abdul Wahab al-Shawaf Kuvvetleri), Askeri Hizip (Abd as-Salam Arif Kuvvetleri)-NCRC, SCIRI, al-Mahdi Army- Ansar al-Islam-IS, Ansar al-Islam-IS-RJF, al-Mahdi Army-IS, al-Mahdi Army- Ansar al- Islam-IS-RJF, IS, Ansar al-Islam-IS, KDP, PUK(Kurdistan), KDP/QM-PUK (Kurdistan), KDP-PUK (Kurdistan) olarak sınıflandırılmıştır.⁵²³

Bu topluluklardan PUK(Kurdistan), KDP/QM-PUK (Kurdistan), KDP-PUK (Kurdistan), toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Askeri hizip (Özgür Subay Hareketi), Askeri hizip (Abdul Wahab al-Shawaf Kuvvetleri), Askeri Hizip (Abd as-Salam Arif Kuvvetleri)-NCRC, SCIRI, al-Mahdi Army- Ansar al-Islam-IS, Ansar al-Islam-IS-RJF, al-Mahdi Army-IS, al-Mahdi Army- Ansar al-Islam-IS-RJF, IS, Ansar al-Islam-IS, KDP, hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁵²⁴

Bu topluluklardan PUK; Kurdistan, KDP/QM-PUK; Kurdistan, KDP-PUK; Kurdistan' ın bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁵²⁵

⁵²¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵²² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵²³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵²⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵²⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

3.1.1.8.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Osmanlı İmparatorluğu'nun üç eski eyaletini kapsayan bugünkü Irak toprakları, 1932'de bağımsızlığını ilan etmiş, ancak İkinci Dünya Savaşı çabaları için stratejik olarak önemli görüldüğü için 1941-47'de İngilizler tarafından askeri işgale maruz kalmıştır.

Irak devleti, başlangıçta çok az ortak noktası olan farklı topraklar tarafından inşa edildiğinden, Britanya tarafından kurulan krallık, Arap milliyetçiliğini halk için birleştirici bir unsur olarak desteklemiştir.

Irak ordusu, kendisi farklı ideolojilere bağlı kalarak ve Pan-Arabizm ve Irak milliyetçiliği konusunda farklı duruşlara sahip hizipler halinde bölünmüş olmasına rağmen, büyük ölçüde İngilizler tarafından kurulan krala karşı çıkmıştır.

1957'de Abd al-Karim Qasim adlı bir subay, birkaç solcu Pan-Arap grubun lideri olarak ortaya çıkmış, Hür Subaylar Hareketi altında 1958'de bir darbe ile Kralı devirmeyi başarmıştır. Darbe, Irak halkı arasında büyük destek görmüştür.

Kasım ile Irak Kralı'nı deviren Hür Subaylar Hareketi'nin muhafazakâr Arap milliyetçileri, Komünistlerin artan etkisine karşı çıkmıştır. Bu subaylardan biri, Musul garnizonunun komutanı ve önde gelen bir Irak ailesinin üyesi olan Albay Abdul Wahab al-Shawaf idi. 1959'da al-Shawaf, bir darbe başlatmış ancak, öldürülmüştür. El-Shawaf'ın ölümünden sonra güçleri dağılmış ve destekçileri öldürülmüş ya da Suriye'ye kaçmıştır.

Irak'ta en önemli iki Pan-Arabist grup, Baas veya Diriliş partisi olarak adlandırılan gizli bir oluşum ve Nasırcılardır. 1962'de Baas, Kasım'a karşı bir darbe planını 1963'te Baas ve Arap milliyetçi müttefikleri NCRC'yi (Ulusal Devrim Komutanlığı Konseyi) kurduklarında uygulamış ve isyancılar hükümetin kontrolünü ele geçirmiştir. Eski Savunma Bakanı Orgeneral Abd as-Salam ARIF cumhurbaşkanı olmuştur.

Baas Partisi, parti liderliğindeki derin bir bölünmeyle kısa sürede zayıflamış ve sonucunda, Ahmed Hasan el-Bekr ve Saddam Hüseyin liderliğindeki Baas partisi 1968'de iktidarı ele geçirene kadar bir dizi askeri ve sivil hükümet gelmiştir. 1979'da liderliği Saddam Hüseyin ele geçirmiştir.

SCIRI (Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi), 1979'da iktidara gelen Saddam Hüseyin döneminde Irak'taki ana Şii Muhalefet koalisyonudur. SCIRI lideri ve kurucusu Ayetullah Seyyid El-Hakim'in takipçileri, çatı örgütün en büyük gruplarından birini oluşturmuştur. Meclisin diğer önemli üyeleri arasında al-Dawa, Irak Mücahitleri Hareketi, Irak'taki İslami Hareket ve İslami Eylem Örgütü gibi gruplar yer almıştır.

SCIRI, İran'daki Iraklı sürgünler tarafından 17 Kasım 1982'de kurulmuştur. SCIRI' nin amacı, "Irak içinde gizli direniş hücreleri kurarak" Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin rejimine silahlı kuvvet yoluyla savaşmaktır. Bu görevleri yürütmek için Ayetullah Sayed Al-Hâkim, SCIRI' nin askeri kanadı olan Bedir Tugaylarını kurmuştur.

Kuzey Irak'taki Ensar el-İslam (İslam'ın Askerleri) ile devlet dışı çatışmada PUK (Kürdistan Yurtseverler Birliği) güçlerini desteklemek için hava saldırıları başlatmıştır. Ensar el-İslam'ın üyelerinin çoğu sürgüne kaçmış, ancak birkaç ay sonra geri dönerek kendilerini JAAS (Ceyş Ensar El Sünna, Ensar El Sünne Ordusu) adı altında örgütlemişlerdir. 2007'nin başlarında, JAAS liderliği, RJF' ye (el-Cihad ve al-Islah Cephesi; Reformasyon ve Cihad Cephesi) katılan ayrılıkçı bir hizip oluştururken, ana hizip 28 Kasım 2007'de Ansar al-Islam adını almıştır.⁵²⁶

Şii kutsal yerlerini yıkımdan korumak amacıyla 2003 yılında El Mehdi Ordusu adlı bir milis gücü kuran Mukteda es-Sadr' dır. Ekim 2003'te Sadr, resmi geçici yönetimin güvenilirliğinden yoksun olduğunu öne sürerek kısa ömürlü bir gölge hükümet ilan etmiştir.

Al-Sadr daha sonra siyasi kanadın, JST' nin (Cemaat al-Sadr al-Thani) oluşturulmasına odaklanmıştır. El-Mehdi Ordusu 2005 ve 2006'da örgüt sıklıkla sivillere, özellikle Sünni Müslümanlara veya Saddam Hüseyin'in Baas partisinin eski üyelerine saldırmakla suçlanmıştır. Sadr ile yapılan ateşkes anlaşmasının ardından Mukteda es-Sadr, 2008 yılında Mehdi Ordusunu resmen feshetmiştir.

⁵²⁶ Farhad Hassan Abdullah, "PUK–KDP Conflict: Future Kurdish Status in Kirkuk", *Jadavpur Journal of International Relations* 22/2 (2018), 1–20.

2004'te Cemaat el-Tevhid vel-Cihad (Tektanrıcılık ve Kutsal Savaş Grubu) grubunun "Askeri Departmanı" hükümeti devirme, ABD güçlerini ihraç etme ve şeriat hukukuyla Sünni bir İslam devleti kurma niyetini açıklamıştır.

2004 tarihinde, el-Zerqawi grubun adının TQJBR (Tanzim Qaidat al-Jihad fi Bilad al-Rafıdayn) olarak değiştirildiğini duyurmuş ve Usame bin Ladin'e bağlılık sözü vermiştir. Bin Ladin'in desteği ve al-Zarqawi'nin yüksek profili, TQJBR' nin bir şemsiye örgüte dönüşmesine katkıda bulunmuştur.

15 Ekim 2006'da MSC, ISI' nin (Dawlat al-Iraq al-Islamiyya) resmi oluşumunu ilan etmiştir. Al-Zarqawi Haziran 2006'da öldürülmesi üzerine ISI liderliği birkaç farklı fraksiyondan temsilci tarafından kurulmuştur. Hükümet 2008 yılında ISI' ya karşı çeşitli saldırılar başlatmıştır.

Diğer gruplar da yılın ilerleyen saatlerinde RJF' ye katılmış ve örgüt hükümete karşı ve aynı zamanda ISI' ye karşı çatışmalarda giderek daha aktif hale gelmiştir. RJF' nin Irak hükümetine karşı sürekli muhalefetini ilan etmesine rağmen, ISI' ye yönelik saldırılarda hükümet birlikleriyle iş birliği içinde hareket ettiğine dair bazı raporlar vardır.

Irak güvenlik güçleri başlangıçta kuzeyde Kürt KDP ve PUK güçleri ve Bağdat ve güney Irak'taki Bedir Tugayları gibi eski isyancı grupların paramiliter güçleriyle de iş birliği yapmıştır. Geleneksel aşiret liderliği arasında, başta ISI (Dawlat al-Iraq al-Islamiyya) olmak üzere çeşitli isyancı grupların davranışlarıyla ilgili artan bir hoşnutsuzluk vardır.

2009 ve 2010'da Iraklı isyancılar öncelikle ISI' dan (Dawlat al-Iraq al-Islamiyya) ve ISI ve/veya Baas Partisi ile belirsiz bağlantıları olan çok sayıda küçük gruptan oluşmaktadır. Nisan 2013'te, ISI (Irak'taki İslam Devleti) başkanı Ebu Bekir el-Bağdadi, grubun adını IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti) olarak değiştirmiş, IŞİD, Suriye ve Irak'ın bazı bölgelerinde halifelik kurulduğunu ilan etmiştir.⁵²⁷

Irak Hükümeti ile IŞİD (önceden Irak ve Şam'daki İslam Devleti (IŞİD) olarak bilinen İslam Devleti) arasındaki çatışma 2014'te tırmanmıştır. Irak Hükümeti ile İD arasındaki

⁵²⁷ Zülfü Dağdeviren, "IŞİD'in Ortaya Çıkmasında Etkili olan Küresel, Yerel Gelişmeler ve IŞİD'le Mücadele Stratejisi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31/1 (2021), 301 – 316.

çatışma 2016 yılında da devam etmiş ve ABD liderliğindeki koalisyon hem Irak hem de Suriye'deki İD hedeflerine yönelik hava saldırıları düzenlemiştir.⁵²⁸

Irak'taki modern Kürt mücadelesi 1961'de KDP' nin (Partiya Demokrata Kurdistan) ve daha sonra PUK nin (Yekitiya Nistimaniya Kurdistan) önderliğinde başlamıştır.⁵²⁹

Baas Partisi, 1968'de KDP' nin Ahmed-Talabani hizbinin zımnen desteklediği bir darbeye Irak'ta iktidara geldiğinde, çatışma yeni bir hal almış, İran ile iç güç mücadeleleri ve gerginliklerle meşgul olan Baas hükümeti, KDP ile müzakerelere başlamıştır.

KDP, Irak ile KDP' nin ana destekçisi İran arasında 1975'te imzalanan bir anlaşmanın ardından savaşa son vermiş, ancak KDP savaşçılarının çoğu, KDP lideri Molla Mustafa Barzani'nin liderliğine karşı çıkarak Irak hükümetine karşı mücadeleyi sürdürmek istemiştir.

KDP içindeki bu unsurlar, Haziran 1975'te Barzani'nin eski muhalifi Celal Talabani'nin önderliğinde PUK (Yekitiya Nistimaniya Kurdistan) adlı yeni bir örgüt kurmuş ve Suriye hükümetinin desteğini almıştır.

Yeni kurulan grup, Kürtler için özerklik, Irak için demokrasi için çabaladığını ilan etmiş, ancak aynı zamanda eski KDP lideri Barzani'nin oğulları öncülüğünde KDP de yeniden canlanmış ve Yeni örgütün adı KDP-QM (Al-hizb al dimuqraati al-kurid - Qiyada Muvaqqata) olmuştur.

KDP-QM ve PUK zaman zaman iş birliği yaparken zaman zaman da birbirleriyle savaşmıştır. İki rakip grup KDP ve PUK, 1987'de ortak komuta altında bir Kürt Cephesi kurmayı başarmıştır. Ağustos 1988'de İran ve Irak ateşkes imzalamış olsa da hem KDP hem de PUK, Irak hükümetiyle savaşmaya devam etmekte kararlı olmuştur.

1996'da ABD güçleri, Irak ve KDP' nin PUK' ye ortak saldırılarının ardından Irak mevzilerine saldırdıklarında, PUK adına ikincil bir savaşan taraf olarak hareket

⁵²⁸ Dağdeviren, "İŞİD'in Ortaya Çıkmasında Etkili olan Küresel, Yerel Gelişmeler ve İŞİD'le Mücadele Stratejisi", 301 – 316.

⁵²⁹ Inga Rogg-Hans Rimscha, "The Kurds as parties to and victims of conflicts in Iraq", *International Review of the Red Cross* 89/ 868 (December 2007).

etmişlerdir. Aynı yıl Irak hükümeti birliklerini Kürdistan'dan geri çekmiş ve çatışma sona ermiştir. 1998'de PUK ve KDP bir barış anlaşması imzalamıştır.⁵³⁰

Irak ile ABD, İngiltere ve Avustralya arasında 2003 yılında Irak'ta Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesiyle sonuçlanan devletlerarası çatışmanın ardından Kürdistan özerk bir bölge olarak tanınmıştır.

3.1.1.8.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Irak' da dört türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; 1957'de Abd al-Karim Qasim adlı bir subay, birkaç solcu Pan-Arap grubun lideri olarak ortaya çıkmış, Hür Subaylar Hareketi altında 1958'de bir darbe ile Kralı devirmeyi başarmıştır. Darbe, Irak halkı arasında büyük destek görmüştür.

Kasım ile Irak Kralı'nı deviren Hür Subaylar Hareketi'nin muhafazakâr Arap milliyetçileri, Komünistlerin artan etkisine karşı çıkmıştır. Bu subaylardan biri, Musul garnizonunun komutanı ve önde gelen bir Irak ailesinin üyesi olan Albay Abdul Wahab al-Shawaf' dır. 1959'da al-Shawaf, bir darbe başlatmış ancak, öldürülmüştür. El-Shawaf' ın ölümünden sonra güçleri dağılmış ve destekçileri öldürülmüş ya da Suriye'ye kaçmıştır.

Irak'ta en önemli iki Pan-Arabist grup, Baas veya Diriliş partisi olarak adlandırılan gizli bir oluşum ve Nasırcılardır. 1962'de Baas, Kasım'a karşı bir darbe planını 1963'te Baas ve Arap milliyetçi müttefikleri NCRC' yi (Ulusal Devrim Komutanlığı Konseyi) kurduklarında uygulamış ve isyancılar hükümetin kontrolünü ele geçirmiştir. Eski Savunma Bakanı Orgeneral Abd as-Salam ARIF cumhurbaşkanı olmuştur.

2. Çatışma hükümeti ele geçirme; SCIRI (Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi), 1979'da iktidara gelen Saddam Hüseyin döneminde Irak'taki ana Şii Muhalefet koalisyonudur. SCIRI lideri ve kurucusu Ayetullah Seyyid El-Hakim'in takipçileri, çatı örgütün en büyük gruplarından birini oluşturmuştur. Meclisin diğer önemli üyeleri arasında al-Dawa, Irak Mücahitleri Hareketi, Irak'taki İslami Hareket ve İslami Eylem Örgütü gibi gruplar yer almıştır.

⁵³⁰ Abdullah, "PUK-KDP Conflict: Future Kurdish Status in Kirkuk", 1-20.

SCIRI, İnan'daki Iraklı sürgünler tarafından 17 Kasım 1982'de kurulmuştur. SCIRI' nin amacı, "Irak içinde gizli direniş hücreleri kurarak" Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin rejimine silahlı kuvvet yoluyla savaştır. Bu görevleri yürütmek için Ayetullah Sayed Al-Hâkim, SCIRI' nin askeri kanadı olan Bedir Tugaylarını kurmuştur.

Kuzey Irak'taki Ensar el-İslam (İslam'ın Askerleri) PUK (Kürdistan Yurtseverler Birliği) güçlerini desteklemek için hava saldırıları başlatmıştır. Ensar el-İslam (İslam'ı Destekleyenler), Irak'ta şeriat hukukuna dayalı bir İslam devleti için savaştan isyancı bir örgüttür. Ensar el-İslam'ın üyelerinin çoğu sürgüne kaçmış, ancak birkaç ay sonra geri dönerek kendilerini JAAS (Ceyş Ensar El Sünna, Ensar El Sünne Ordusu) adı altında örgütlemişlerdir. 2007'nin başlarında, JAAS liderliği, RJF' ye (el-Cihad ve al-Islah Cephesi; Reformasyon ve Cihad Cephesi) katılan ayrılıkçı bir hizip oluştururken, ana hizip 28 Kasım 2007'de Ansar al-Islam adını almıştır.⁵³¹

Şii kutsal yerlerini yıkımdan korumak amacıyla 2003 yılında El Mehdi Ordusu adlı bir milis gücü kuran Mukteda es-Sadr' dır. Ekim 2003'te Sadr, resmi geçici yönetimin güvenilirliğinden yoksun olduğunu öne sürerek kısa ömürlü bir gölge hükümet ilan etmiştir.

Al-Sadr daha sonra siyasi kanadın, JST' nin (Cemaat al-Sadr al-Thani) oluşturulmasına odaklanmıştır. El-Mehdi Ordusu 2005 ve 2006'da örgüt sıklıkla sivillere, özellikle Sünni Müslümanlara veya Saddam Hüseyin'in Baas partisinin eski üyelerine saldırmakla suçlanmıştır. Sadr ile yapılan ateşkes anlaşmasının ardından Mukteda es-Sadr, 2008 yılında Mehdi Ordusunu resmen feshetmiştir.

3. Çatışma İslam temelli devlet kurma; 2009 ve 2010'da Iraklı isyancılar öncelikle ISI (Dawlat al-Iraq al-Islamiyya) ve/veya Baas Partisi ile belirsiz bağlantıları olan çok sayıda küçük gruptan oluşmaktadır. Nisan 2013'te, ISI (Irak'taki İslam Devleti) başkanı Ebu Bekir el-Bağdadi, grubun adını IŞİD (Irak ve Şam İslam Devleti) olarak değiştirmiş, IŞİD, Suriye ve Irak'ın bazı bölgelerinde halifelik kurulduğunu ilan etmiştir.

Irak Hükümeti ile IŞİD (önceden Irak ve Şam'daki İslam Devleti (IŞİD) olarak bilinen İslam Devleti) arasındaki çatışma 2014'te tırmanmıştır. Irak Hükümeti ile İD arasındaki

⁵³¹ Abdullah, "PUK-KDP Conflict: Future Kurdish Status in Kirkuk", 1-20.

çatışma 2016 yılında da devam etmiş ve ABD liderliğindeki koalisyon hem Irak hem de Suriye'deki İD hedeflerine yönelik hava saldırıları düzenlemiştir.⁵³²

4. Çatışma toprak çatışması; Irak'taki modern Kürt mücadelesi 1961'de KDP' nin (Partiya Demokrata Kurdistan) ve daha sonra PUK nin (Yekitiya Nistimaniya Kurdistan) önderliğinde başlamıştır.⁵³³

Baas Partisi, 1968'de KDP' nin Ahmed-Talabani hizbinin zımnen desteklediği bir darbeyle Irak'ta iktidara geldiğinde, çatışma yeni bir hal almış, İran ile iç güç mücadeleleri ve gerginliklerle meşgul olan Baas hükümeti, KDP ile müzakerelere başlamıştır.

KDP içindeki bu unsurlar, Haziran 1975'te Barzani'nin eski muhalifi Celal Talabani'nin önderliğinde PUK (Yekitiya Nistimaniya Kurdistan) adlı yeni bir örgüt kurmuş ve Suriye hükümetinin desteğini almıştır.

Yeni kurulan grup, Kürtler için özerklik, Irak için demokrasi için çabaladığını ilan etmiş, ancak aynı zamanda eski KDP lideri Barzani'nin oğulları öncülüğünde KDP de yeniden canlanmış ve Yeni örgütün adı KDP-QM (Al-hizb al dimuqraati al-kurid - Qiyada Muvaqqata) olmuştur.

KDP-QM ve PUK zaman zaman iş birliği yaparken zaman zaman da birbirleriyle savaşmıştır. İki rakip grup KDP ve PUK, 1987'de ortak komuta altında bir Kürt Cephesi kurmayı başarmıştır.

Irak ile ABD, İngiltere ve Avustralya arasında 2003 yılında Irak'ta Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesiyle sonuçlanan devletlerarası çatışmanın ardından Kürdistan özerk bir bölge olarak tanınmıştır.

3.1.1.8.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Irak çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

⁵³² Dağdeviren, "İŞİD'in Ortaya Çıkmasında Etkili olan Küresel, Yerel Gelişmeler ve İŞİD'le Mücadele Stratejisi", 301 – 316.

⁵³³ Abdullah, "PUK–KDP Conflict: Future Kurdish Status in Kirkuk", 1–20.

a) Irak çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Özerklik isteyen çeşitli Kürt grupları bazen birbirini desteklerken, bazen çatışma yaşamıştır. Irak'ta İslam devleti kurmak amacıyla kurulmuş IŞİD, İslam devleti kurmak isteyen birbirini destekleyen bazen çatışan gruplar ve Saddam rejimini devirmek isteyen Şii muhalefet grubu SCIRI'nın çatışmaları, birer uygulama toplulukları olarak, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde Kürdistan'ın bağımsız olması ve Saddam rejiminin devrilmesi gibi yeni uygulama alanları ile sonuçlanarak bir sonraki nesle devretmiştir.⁵³⁴

2- Yukarda arka plan içinde ele alınan bağımsızlık isteyen veya hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Irak hükümetine ve birbirlerine karşı kendini yeniden kurmuş seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecek uygulayıcılara aktarılmıştır.⁵³⁵

3- Özerklik isteyen Kürt grupları ve Saddam Hüseyin rejimine karşı oluşan gruplarla yeni aktörler sahneye çıkmıştır. İslami yönetim kurmak isteyen, Şii haklarını korumak isteyen ve Kürtler için özerklik isteyen gruplar uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁵³⁶

b) Irak çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Irak içinde Baas rejimi karşıtı dini ve etnik bölünmüşlükle gruplar hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁵³⁷

⁵³⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁵³⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁵³⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁵³⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁵³⁸

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁵³⁹

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁵⁴⁰

3.1.1.9. İsrail

3.1.1.9.1. Dikey Analiz

İsrail’de 76 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 75’ü düşük 1’i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı toprak çatışmasıdır.⁵⁴¹

İsrail’de 77 devlet içi ve küresel çatışma meydana gelmiştir. İsrail hükümeti 1949-64’de Filistinli İsyancılar ile düşük yoğunluklu 16 toprak çatışması (Filistin), 1965-73’de Non PLO Groups, PLO ile düşük yoğunluklu 9 toprak çatışması (Filistin), 1974-88’de PLO, Rejectionist Front ile 1 yüksek yoğunluklu 15 toprak çatışması (Filistin), 1989’da PFLP, PFLP-GC ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Filistin), 1990-92’de Fatah ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Filistin), 1993-94, 2018’de Hamas düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Filistin), 1995, 2010, 2019’da PIJ ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Filistin), 1996’da PNA ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Filistin), 2000’de Fatah, PNA ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Filistin), 2001’de Fatah, Hamas, PFLP, PIJ, PNA ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Filistin) meydana gelmiştir. 2002’de AMB, Fatah, Hamas, PIJ, PNA ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Filistin), 2003-04’de AMB, Hamas, PIJ ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Filistin), 2005, 2007’de Fatah, Hamas, PIJ ile düşük yoğunluklu 2 toprak

⁵³⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵³⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵⁴⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵⁴¹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

çatışması (Filistin), 2006' da Fatah, Hamas, PIJ, PRC ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Filistin), 2008-09, 2011-12,2014,2021'de Hamas, PIJ ile 1 yoğun 6 toprak çatışması (Filistin), 1990-99, 2006'da Hizbullah ile düşük yoğunluklu 11 toprak çatışması (Güney Lübnan), 2022'de Fatah, PIJ ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Filistin) yaşanmıştır.⁵⁴²

İsrail Çatışmasında 1 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1982'deki 1 PLO, Rejectionist Front çatışmasında Suriye hükümeti grupları desteklemiştir.⁵⁴³

3.1.1.9.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

3.1.1.9.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

İsrail'de 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 17 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Filistinli isyancılar (Filistin), Non PLO Groups-PLO (Filistin), PLO- Redci Cephe (Filistin), PFLP-PFLP/GC (Filistin), Fatah (Filistin), Hamas (Filistin), PIJ (Filistin), PNA (Filistin), Fatah-PNA (Filistin), Fatah-Hamas- PFLP- PIJ- PNA (Filistin), AMB-Fatah- Hamas- PIJ- PNA (Filistin), AMB-Hamas- PIJ (Filistin), Fatah- Hamas- PIJ (Filistin), Fatah- Hamas- PIJ- PRC (Filistin), Hamas- PIJ (Filistin), Hizbullah (Güney Lübnan), Fatah, PIJ olarak sınıflandırılmıştır.⁵⁴⁴

Bu toplulukların tamamı toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplardan oluşmuştur. Bu topluluklardan Hizbullah; Güney Lübnan'ın diğer gruplar Filistin'in bağımsız bir bölge olması için savaşımaktadır.⁵⁴⁵

3.1.1.9.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

İsrail-Filistin çatışması, bugün İsrail devletinde bulunan veya İsrail tarafından işgal edilen topraklarda hangi devletin olması gerektiği meselesi etrafında gerçekleşmektedir. Toprak üzerindeki bu çatışmada, İsrail devletine çeşitli Filistinli silahlı gruplar karşı çıkmıştır.

⁵⁴² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵⁴³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵⁴⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵⁴⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Filistin'deki Yahudi nüfusu nispeten küçüktür ve sakinlerinin büyük çoğunluğu göçmenlerdir. Yahudi göçü, Siyonizm'den ilham alan veya zulümden kaçan birçok kişinin o zamanki Osmanlı topraklarına yolculuk yaptığı 19. yüzyılın sonlarında başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı ve Holokost'tan sonra İsrail'e gelen Yahudi göçmenlerin sayısı katlanarak artmış ve Siyonistler Balfour Deklarasyonu'nun uygulanması için baskı yapmaya başlamıştır.

1880'den itibaren Yahudi göçündeki artış, kısa süre sonra yerli Filistinli Araplar ile Avrupa'dan yeni gelenler arasında çatışmaya yol açmıştır. Yahudi yerleşimciler ile Filistinliler arasındaki çatışmalar 1917'den sonra daha önemli boyutlara ulaşmıştır.

İngilizler, 15 Mayıs 1948'de manda yetkisini terk etmesiyle, İsrail, 14 Mayıs'ta bağımsızlığını ilan etmiştir. Komşu Arap devletleri olan Mısır, Ürdün, Suriye ve Lübnan bölgenin bölünmesine karşı çıkmış, yeni devleti ezmeyi amaçlayan bir istila ile yanıt vermişlerdir.

Bu savaş, İsrail'in Arap komşuları ile 1949'da ateşkes anlaşmalarıyla sona ermiş ve 1948 savaşı, o zamandan beri İsrail-Filistin meselesine paralel olarak, devlet içi ve devletler arası çatışmaları iç içe geçiren İsrail-Arap çatışmasının bağlamını belirlemiştir. 1947-1948 savaşı sırasında Filistin hareketleri ve örgütleri ağır darbe almış, Arap Kurtuluş Ordusu 1949'da feshedilmiş, Tüm Filistin Hükümeti'nin silahlı kuvvetleri (APG), Arap Yüksek Komitesi (AHC) ve Fidayyun grubu gibi birçok farklı Filistin örgütü Filistinli isyancılar olarak İsrail'le savaşmak için ortaya çıkmıştır. 1965 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü (PLO), Arap Milliyetçileri Hareketi'nin (ANM) şemsiye hareketinin yanında silahlı mücadelesini başlatmıştır.

1968'de Filistin Kurtuluş Örgütü (PLO), Yaser Arafat liderliğindeki bir kurtuluş grubu olan Fetih'in doğrudan kontrolü altına girmiştir. Fetih 1958'de kurulmuştur ve kurulduğu sırada Arap Birliği'nin bir kuruluşu olan FKÖ (PLO)'ye karşıdır. Hareket FKÖ'ye 1967'de katılmıştır. Fetih, sol eğilimli laik milliyetçi bir yönelime sahiptir ve Cezayir'in Fransa'dan bağımsızlık mücadelesinden oldukça etkilenmiştir.

FKÖ'nün 1973 -1974'te tüm Filistin topraklarının özgürleştirilmesinden önce Batı Şeria ve Gazze'de Filistin öz yönetiminin kurulabileceğini iddia etme yönündeki politika değişikliği, El Fetih liderliğindeki daha ılımlı gruplar ile bu tür hamleleri Filistin

topraklarının bölünmesine kapı açmak olarak gören daha radikal gruplar arasında bir bölünmeye neden olmuştur.

Böylece, Rejectionist Front (Jabhat al-Qiwa al-Rafida li al-Hulul al-Istislamiyya) olarak bilinen Filistinli grupların gevşek bir ittifakı ortaya çıkmıştır. PFLP (Filistin Halk Kurtuluş Cephesi), PFLP-GC (Filistin Halk Kurtuluş Cephesi- Genel Komutanlık), ALF (Arap Kurtuluş Cephesi) ve PPSF (Filistin Halk Mücadele Cephesi), FKÖ'nün bu tür hareketlerini bozmak amacıyla oluşturulmuştur.⁵⁴⁶

Bu ittifak ilk olarak 1974'te savaştan bir parti olarak aktif hale gelmiş, farklı Filistinli gruplar bağlılıklarını bu iki şemsiye hareket arasında kaydırdıkça, Rejectionist Front (Reddetme Cephesi) ve PLO (FKÖ) üyeliği o zamandan beri değişmektedir.

Filistinli gruplar hem güney Lübnan'da hem de işgal altındaki topraklarda İsrail kuvvetlerine ve çıkarlarına yönelik saldırılara devam ederken, İsrail 1983-1985'te Filistinli ve Lübnanlı gerillalarla bir dizi çatışma başlatmıştır.

FKÖ Başkanı Arafat'ın Filistin devleti konusunda müzakereleri başlatma konusundaki tutumu, Filistin ulusal hareketi içinde, özellikle Retçi Cephe'yi oluşturan isyancı grupların ve diğer Suriye yanlısı örgütlerin yol açtığı şiddetli bölünmelere neden olmuştur. 1983-1990 dönemi, FKÖ kuvvetinin tahliyesini zorlayan Filistin direnişinin bu iki oluşumu arasındaki çatışmalarıyla kuşatılmıştır. FKÖ'nün kuşatılmış konumu, 1987'nin sonlarında Birinci İntifada' nın patlak vermesiyle daha da güçlenmiştir.

İntifada, Filistin'in İsrail'e karşı stratejisinde yeni bir bölümdü ve daha dinsel eğilimli Filistinli isyancı örgütlerin çatışma sahnesine gelişini sağlamıştır. İntifada sırasında ortaya çıkanların başında Hamas (Harakat al-Muqawamat al-Islamiyyah) ve PIJ (Harakat al-Cihad al-Islami fi Filastin) vardır. FKÖ'nün zararına ve hoşnutsuzluğuna rağmen, bu İslami hareketler- ve onlarla birlikte olan diğerleri - İntifada' nın ilk aşamalarında önemli bir rol oynamıştır.

⁵⁴⁶ Özge Özkoç, “Savaü ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-üsrail Sorunu”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 64/03 (2009), 167 – 195.

Çatışmayı çözmek için müzakerelerin FKÖ bayrağı altında yürütülmesine rağmen, bu örgütün özünde tamamen Arafat'ın Fetih hareketinin egemenliğinde yapılmaktadır.

İsrail ve Filistin delegasyonları ilk kez Ekim ve Kasım 1991'de Madrid barış konferansında İsrail, Suriye, Lübnan ve Filistin-Ürdün delegasyonları arasındaki görüşmeler sırasında doğrudan müzakereler için bir araya gelmiştir.⁵⁴⁷

Eylül 1995'te imzalanan ve Oslo B olarak da adlandırılan İsrail-Filistin Geçici Anlaşmasıdır. Oslo B, Filistin Ulusal Otoritesi'nin (PNA) Filistin devletinin ilk somut örneği olarak egemen olacağını ve işgal altındaki bölgelerin bir kısmında belirli bir miktarda kendi kaderini tayin hakkını tesis etmiştir.

Ancak, barış görüşmelerini yenilgi olarak nitelendiren Hamas ve PIJ grupları İsrail'e karşı silahlı eylemlerini durdurmadığı için silahlı çatışma devam etmiştir. FKÖ/Fetih ve İsrail hükümeti bu görüşmelerde nihai bir statü anlaşması üzerinde anlaşma sağlayamamıştır. Nihai statü anlaşması için son adım, Ocak 2001'de yapılmış, ancak herhangi bir anlaşma imzalanmamıştır.

İkinci İntifada önemli ölçüde daha yüksek düzeyde bir şiddet ile karakterize edilmiştir. İkinci İntifada Fetih, Hamas, PIJ ve Fetih bağlantılı El Aksa Şehitleri Tugayları (AMB) aktif olmuştur.

2003'teki ilk temasları, Başbakan Şaron ile Mahmud Abbas (Arafat'ın Kasım 2004'te ölümünün ardından FKÖ Başkanı olarak görev yapacak olan) arasında 29 Mayıs'ta ABD Başkanı Bush ile üçlü bir zirveye zemin hazırlamayı amaçlayan müzakereler izlemiştir. AMB, Aralık 2004'te Fetih'in bir parçası olmuş ve farklı militan kanatları Filistin otoritesinin güvenlik güçlerine entegre olma planları açıklanmıştır.

Şaron ve Abbas 8 Şubat 2005'te tekrar bir araya gelerek resmen ateşkes ve Gazze ve Batı Şeria'daki güvenlik sorumluluklarını Filistin Ulusal Yönetimine devretmek için çeşitli adımlar üzerinde anlaşmışlardır.

⁵⁴⁷ Tayyar Arı, "Orta Doğu Barışı ve İsrail-FKÖ Anlaşması", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 113/340 (Nisan 1994), 11-24.

Hamas, PNA' da 2006 seçimlerini kazanmış, bu durum Hamas ile El Fetih arasında çatışmalara yol açmıştır. Anna polis' te Fetih egemenliğindeki PNA ve İsrail arasındaki müzakereler, 2007'nin sonunda iki devletli bir çözümü destekleyen ortak bir açıklama yapılmasına yol açmıştır. Hem Hamas hem de PIJ 2008 ve 2009 yıllarında aktiftir.

Filistin çatışması 2011 ve 2012'de aktif olmaya devam etmiş, bu çatışma turu, 21 Kasım 2012'de İsrail-Hamas ateşkesi ile sona ermiştir. 2013 yılında İsrail hükümeti ile Fetih/PNA arasında yeni yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.⁵⁴⁸

2019 yılında, PIJ İsrail Hükümetine karşı birincil aktör olduğu için çatışma aktif olmaya devam etmiştir. Bu arada Hamas'ın da dahil olduğu çatışmaların yoğunluğu bir önceki yıla göre daha düşük olmuştur. Çatışma 2021'de İsrail Hükümeti'ne meydan okuyan iki organize aktör, Hamas ve Filistin İslami Cihad ile aktiftir. İsrail Filistin topraklarına hava saldırıları düzenlerken Hamas ve PIJ' nin Gazze'den roket fırlatmasıyla ölümcül çatışmalar başlamıştır.

İsrail işgalini sona erdirmek ve Lübnan'ın güneyindeki toprakları geri almak amacıyla Lübnan dışında faaliyet gösteren İsrail ve isyancı gruplar arasındaki çatışma, İsrail-Filistin çatışması ve Lübnan iç savaşıyla ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. 1970'lerde ve 1980'lerde FKÖ'ye (Filistin Kurtuluş Örgütü) yönelik saldırılar sırasında İsrail Lübnan topraklarını işgal etmiştir. Bu işgale o zamandan beri başta Hizbullah olmak üzere birçok Lübnanlı silahlı grup meydan okumuştur.

1971'de Ürdün'den atılan FKÖ, İsrail'in kuzey sınırlarına saldırılar düzenlediği güney Lübnan'da güçlü bir varlığa sahiptir. Harekat Amal, Filistinli militanlara karşı eylemlerini desteklediği için başlangıçta İsrail varlığına karşı nispeten tarafsız bir duruş sergilemiştir. Amal lideri Nabih Berri İsrail işgaline karşı çıkmaya başlamış ve Hizbullah 1982 civarında Lübnan Ulusal Direnişi ve Emel'in muhalif üyelerinden şekillenmeye başlamıştır. Hizbullah, İsrail işgali, artan Şii dini bilinci ve İran'da yeni kurulan Şii hükümetinin güçlü desteğinin bir sonucu olarak güney Lübnan'da büyümüştür.

⁵⁴⁸ Veysel Ayhan, "HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam", *Ortadoğu Etütleri* 1/1 (Temmuz 2009), 99-134.

İran Devrim Muhafızları, Bekaa Vadisi'ne 1982 gibi erken bir tarihte gelmiş ve Hizbullah'ın kurulmasında rol oynamıştır. Örgüt, Amal' in aksine, İranlı lider Humeyni'nin öğretilerine dayanan aşırı dindardır. Hizbullah savaşçıları 1983'ten itibaren Batı, İsrail ve SLA hedeflerine saldırmıştır, ancak örgütün Lübnan'da İslami bir teokrasi yaratma hedeflerini yayınlaması 1985 yılından sonra resmiyet kazanmıştır.

Lübnan iç savaşını sona erdiren Taif Anlaşması'nın ardından tüm Lübnanlı milislerin silahsızlandırılması gerekirken, Hizbullah'ın ulusal direniş himayesi altında İsrail'e karşı mücadelelerinde silah taşımaya devam etmesine izin verildi.

Mayıs 2000'de İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF), güney Lübnan'daki güvenlik bölgesini tahliye etmiş ve SLA vekil milislerinin hızlı bir şekilde ölmesine ve bölgenin Hizbullah güçleri tarafından ele geçirilmesine yol açmıştır.

İsrail'in geri çekilmesi birkaç yıl süren sükunete yol açmıştır ve 2000-2005 yılları arasında çatışma aktif değildir. 2006'da, o yazın İsrail-Filistin çatışmalarının en yoğun olduğu dönemde, Hizbullah ile çatışma yeniden alevlenmiştir.

İsrail ile Hizbullah 2007- 2014 arasında herhangi bir çatışma gerçekleşmemiş ve Ağustos 2006 ateşkese ile sonlandırılmıştır. Ancak İsrail, 2006'daki savaşın tatmin edici olmayan bir sonucu olarak yıl içinde silahlı kuvvetlerini yenilemeye başlamıştır. Hizbullah'a göre uyumsuzluk, İsrail'in BM sınır çizgisinin ötesine çekilmesiyle çözülmüştür.

1949'daki Çin İç Savaşı'ndaki zaferinden sonra, Mao Zedong yönetiminde Çin Halk Cumhuriyeti'nin (PRC) ilan edilmesinden sonra, ÇHC İsrail Devletini tanımış, ancak 1950'ler ve 1960'larda ÇHC Arapları ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (PFLP) ve Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi (DFLP) gibi Filistinli silahlı grupları desteklemiştir.

Filistin Kurtuluş Örgütü, Mayıs 1965'te Çin'de bir diplomatik ofis kurmuş, ÇHC 1971'de Birleşmiş Milletler' e üye olarak kabul edildikten sonra, Filistin davasını desteklemeye devam etmiştir. 1974 yazında Pekin'de bir FKÖ büyükelçiliği açılmıştır.

Mao Zedong'un 1976'da ölümünden sonra yeni bir Çin Komünist Partisi liderliği iktidara gelmiş, Deng Xiaoping, Filistinli askeri gruplara verdiği desteği azaltmıştır ve 1978'de Camp David Anlaşmalarını desteklemiştir.⁵⁴⁹

ÇHC hem İsrail hem de ABD'nin itirazlarına rağmen, Yaser Arafat'ın Cezayir'deki 15 Kasım 1988 Filistin Bağımsızlık Bildirgesi'ni desteklemiştir. ÇHC, 20 Kasım 1988'de yeni Filistin Devletini tanımış ve 1989'un sonuna kadar diplomatik ilişkiler kurmuştur.

Filistin üzerindeki devlet temelli çatışma, 2021'de iki organize aktör, Hamas ve Filistin İslami Cihad, İsrail Hükümeti'ne meydan okuyarak aktif hale gelmiştir.⁵⁵⁰

3.1.1.9.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde İsrail'de bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Ayrılıkçı toprak çatışması; 1947-1948 savaşı sırasında Filistin hareketi ve örgütleri ağır darbe almış, tüm Filistin Hükümeti'nin silahlı kuvvetleri (APG), Arap Yüksek Komitesi (AHC) ve Fidaıyyun grubu gibi birçok farklı Filistin örgütü Filistinli isyancılar olarak İsrail'le savaşmak için ortaya çıkmıştır.

1968'de Filistin Kurtuluş Örgütü (PLO), Yaser Arafat liderliğindeki bir kurtuluş grubu olan Fetih'in doğrudan kontrolü altına girmiştir. Fetih 1958'de kurulmuştur ve kurulduğu sırada Arap Birliği'nin bir kuruluşu olan FKÖ (PLO)'ye karşıdır.

FKÖ'nün 1973 -1974'te tüm Filistin topraklarının özgürleştirilmesinden önce Batı Şeria ve Gazze'de Filistin öz yönetiminin kurulabileceğini iddia etme yönündeki politika değişikliği, El Fetih liderliğindeki daha ılımlı gruplar ile bu tür hamleleri Filistin topraklarının bölünmesine kapı açmak olarak gören daha radikal gruplar arasında bir bölünmeye neden olmuştur.

Böylece, Rejectionist Front (Jabhat al-Qiwa al-Rafida li al-Hulul al-Istislamiyya) olarak bilinen Filistinli grupların gevşek bir ittifakı ortaya çıkmıştır. PFLP (Filistin Halk

⁵⁴⁹ Emine Alp, "İsrail-Filistin Çatışmasına Yönelik Çin Dış Politikası: Filistin Yanlısı Söylemden Ara Buluculuk Diplomasisine", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 11/2 (2023), 148-185.

⁵⁵⁰ Alp, "İsrail-Filistin Çatışmasına Yönelik Çin Dış Politikası: Filistin Yanlısı Söylemden Ara Buluculuk Diplomasisine", 148-185.

Kurtuluş Cephesi), PFLP-GC (Filistin Halk Kurtuluş Cephesi- Genel Komutanlık), ALF (Arap Kurtuluş Cephesi) ve PPSF (Filistin Halk Mücadele Cephesi), FKÖ'nün bu tür hareketlerini bozmak amacıyla oluşturulmuştur.

İntifada, Filistin'in İsrail'e karşı stratejisinde yeni bir bölümdür ve daha dinsel eğilimli Filistinli isyancı örgütlerin çatışma sahnesine gelişini sağlamıştır. İntifada sırasında ortaya çıkanların başında Hamas (Harakat al-Muqawamat al-Islamiyyah) ve PIJ (Harakat al-Cihad al-Islami fi Filastin) vardır. FKÖ'nün zararına ve hoşnutsuzluğuna rağmen, bu İslami hareketler- ve onlarla birlikte olan diğerleri- İntifada' nın ilk aşamalarında önemli bir rol oynamıştır.

İkinci İntifada önemli ölçüde daha yüksek düzeyde bir şiddet ile karakterize edilmiştir. İkinci İntifada Fetih, Hamas, PIJ ve Fetih bağlantılı El Aksa Şehitleri Tugayları (AMB) aktif olmuştur.

Filistin üzerindeki devlet temelli çatışma, 2021'de iki organize aktör, Hamas ve Filistin İslami Cihad, İsrail Hükümeti'ne meydan okuyarak aktif hale gelmiştir.

Filistinli gruplar hem güney Lübnan'da hem de işgal altındaki topraklarda İsrail kuvvetlerine ve çıkarlarına yönelik saldırılara devam ederken, İsrail 1983-1985'te Filistinli ve Lübnanlı gerillalarla bir dizi çatışma başlatmıştır.

İsrail işgalini sona erdirmek ve Lübnan'ın güneyindeki toprakları geri almak amacıyla Lübnan dışında faaliyet gösteren İsrail ve isyancı gruplar arasındaki çatışma, İsrail-Filistin çatışması ve Lübnan iç savaşıyla ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. 1970'lerde ve 1980'lerde FKÖ'ye (Filistin Kurtuluş Örgütü) yönelik saldırılar sırasında İsrail Lübnan topraklarını işgal etmiştir. Bu işgale o zamandan beri başta Hizbullah olmak üzere birçok Lübnanlı silahlı grup meydan okumuştur.⁵⁵¹

İran Devrim Muhafızları, Bekaa Vadisi'ne 1982 gibi erken bir tarihte gelmiş ve Hizbullah'ın kurulmasında rol oynamıştır. Örgüt, Amal' ın aksine, İranlı lider Humeyni'nin öğretilerine dayanan aşırı dindardır. Hizbullah savaşçıları 1983'ten itibaren

⁵⁵¹ Ayhan, "HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam", Ortadoğu Etütleri, 99-134.

Batı, İsrail ve SLA hedeflerine saldırmıştır, ancak örgütün Lübnan'da İslami bir teokrasi yaratma hedeflerini yayınlaması 1985 yılından sonra resmîyet kazanmıştır.

Lübnan iç savaşını sona erdiren Taif Anlaşması'nın ardından tüm Lübnanlı milislerin silahsızlandırılması gerekirken, Hizbullah'ın ulusal direniş himayesi altında İsrail'e karşı mücadelelerinde silah taşımaya devam etmesine izin verilmiştir.

İsrail ile Hizbullah 2007- 2014 arasında herhangi bir çatışma gerçekleşmemiş ve Ağustos 2006 ateşkesi ile sonlandırılmıştır. Ancak İsrail, 2006'daki savaşın tatmin edici olmayan bir sonucu olarak yıl içinde silahlı kuvvetlerini yenilemeye başlamıştır.

3.1.1.9.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

İsrail çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) İsrail çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Filistin çatışması başladığında FKÖ ve diğer gruplar arasında Filistin mücadelesinin karargâhı konusunda başlayan anlaşmazlık, intifada sırasında İslami grupların da çatışmalara katılmasıyla derinleşmiştir. Filistinli gruplar arasında karargâh konusunda başlayan çatışmalar İsrail ile barış sürecinde artarak devam etmiş ve birer uygulama topluluğu olan çatışan gruplar, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devretmiştir.⁵⁵²

2- Filistinli gruplar ve Güney Lübnan' da bulunan Filistinlilerin varlığı nedeniyle çatışmalara dahil olan Hizbullah, İsrail hükümetine karşı kendini yeniden kurmuş seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.⁵⁵³

3- Filistin çatışması için farklı yönelimlere sahip birçok Arap ve Filistinli gruplardan oluşan yeni aktörler sahneye çıkmıştır. Güney Lübnan'da bulunan Filistinli gruplar nedeniyle İsrail'in Güney Lübnan'ı işgali üzerine Hizbullah Filistin çatışmalarının tarafı

⁵⁵² Adler, *Word Ordering*, 11.

⁵⁵³ Adler, *Word Ordering*, 11.

olmuştur. Aktörler, uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmiş ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁵⁵⁴

b) İsrail çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Filistin çatışmalarında Filistinli ve Arap grupların yanında Güney Lübnan'ın işgali üzerine Hizbullah ve Hamas gibi farklı dini eğilimleri olan gruplar İsrail hükümetine karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁵⁵⁵

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁵⁵⁶

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁵⁵⁷

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁵⁵⁸

3.1.1.9.3. İran

3.1.1.9.4. Dikey Analiz

İran'da 45 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 40'i düşük 5'i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 21'i toprak 24'u hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 3'ü hükümet çatışmalarının 2'si yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.⁵⁵⁹

⁵⁵⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁵⁵⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵⁵⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵⁵⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵⁵⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵⁵⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023)*, 60/4.

İran’da devlet içi ve küresel 47 çatışma meydana gelmiştir. İran hükümeti 2017’de IS ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Islamic State), 1946, 1966-68, 1979-88, 1990, 1993, 1996, 2016, 2018’de KDPI ile 3 yüksek yoğunluklu 19 toprak çatışması (Kurdistan), 1946’de Republic of Azerbaijan ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Azerbaycan), 1979-82,1986-88,1991,1993,1997,1999-2001’de MEK ile 2 yüksek yoğunluklu 13 hükümet çatışması, 2005,2011,2018,2020,2021’de PJAK ile düşük yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 2006-2009’ de Jondullah, PJAK ile düşük yoğunluklu 4 hükümet çatışması, 2010’da Jondullah ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2019’da Jaish al-Adl ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1979-80’de APCO ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Arabistan) yaşanmıştır.⁵⁶⁰

İran’da 2 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1946’deki 1 KDPI çatışmasında Rusya (Sovyetler Birliği) grupları desteklemiştir. 1946’de 1 Republic of Azerbaijan çatışmasında Rusya (Sovyetler Birliği) grupları desteklemiştir.⁵⁶¹

3.1.1.9.5. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

3.1.1.9.5.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

İran’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 9 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (İslam Devleti), KDPI (Kurdistan), Republic of Azerbaijan (Azerbaycan), MEK, PJAK, Jondullah- PJAK, Jondullah, Jaish al-Adl, APCO (Arabistan) olarak sınıflandırılmıştır.⁵⁶²

Bu topluluklardan IS (İslam Devleti), KDPI (Kurdistan), Republic of Azerbaijan (Azerbaycan), APCO (Arabistan) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, MEK, PJAK, Jondullah- PJAK, Jondullah, Jaish al-Adl hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁵⁶³

⁵⁶⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵⁶¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵⁶² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵⁶³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti, KDPI; Kurdistan, Republic of Azerbaijan; Azerbaycan, APCO; Arabistan'ın bağımsız bir bölge olması için savaşımaktadır.⁵⁶⁴

3.1.1.9.5.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

İran hükümetini devirme ve yerine daha demokratik bir sistem getirme hedefi, birçok grup tarafından paylaşılmıştır. Başlangıçta, MEK (Mücahidler e Khalq, İran Halk Mücahitleri) 1970'lerde hükümete karşı örgütlenerek silahlı bir çatışmaya yol açmıştır. Kürt bölgelerinde, ağırlıklı olarak iki silahlı grup, PJAK ve KDPI, zaman zaman alevlenen düşük yoğunluklu isyanlara karışmıştır. Benzer şekilde, 2003 yılında Jondullah'ın kurulmasından bu yana Belucistan' da şiddet artmıştır. Jondullah'ın dağılmasından sonra oluşan Ceyş el Adl bir dizi olağandışı ölümcül saldırı gerçekleştirmesiyle 2019'da şiddet yeniden tırmanmıştır.

MEK (Mücahidler e Halk; Halkların Mücahidleri), varlığı boyunca imajını bir kereden fazla değiştirmiştir. Kökleri 1960'ların başında, Kurtuluş Hareketi adı verilen milliyetçi, liberal, laik-dini bir partide yatmaktadır. MEK, 1963'ten 1971'e kadar yeraltında kalmış ve grupların ideolojisini ve Şii İslam'ın yorumunu geliştirmiştir.

İran'ın siyasi manzarası 1979'da Ayetullah Humeyni'nin başını çektiği İslam devriminin başarılı olmasıyla büyük ölçüde değişmiştir. İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulması ile muhalif siyasi eğilimlere karşı çok az hoşgörü kabul edilmiştir. Marjinalleştirilmiş birçok gruptan biri, dini imalarına rağmen sol kanat eğilimleri nedeniyle dışlanan İslami bir grup olan MEK (Mücahidler e Halk; Halkların Mücahidleri) idi.

MEK gibi muhalif partiler hedef alınmış ve 1979 İran devriminin ardından siyasi güdümlü şiddetin kurbanı olmuştur. MEK, ateşkesin ardından 2001 yılına kadar ara sıra İran rejimiyle çatışmaya devam etmiş ve ardından tekrar Irak'a sürülmüştür.

2000'li yılların ortalarında yeni gruplar PJAK (Parti Jiyanî Azadî Kurdistan, Kürdistan Özgür Yaşam Partisi) ve Jondullah (Tanrılar Ordusu) sahneye çıkmış, her iki grup da 2011

⁵⁶⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

ve 2010 yıllarında sırasıyla önemli yenilgiler alarak göreceli bir sakinlik dönemine girmiştir. Bir Jondullah grubu olan Jaish al-Adl, 2019'da aktiftir.⁵⁶⁵

2005'te yeni bir grup İranlı PKK üyeleri tarafından oluşturulan Kürt grubu PJAK (Parti Jiyani Azadi Kurdistan, Kürdistan Özgür Yaşam Partisi), siyasi motivasyonlarını ve hedeflerini de ortaya koymuştur. PJAK, İran'ın farklı etnik grupları için kendi kendini yöneten demokratik bir konfederasyon sistemi kurmak için İran'daki rejimi değiştirmek için savaştığını iddia etmiştir. PJAK kuzeybatıda İran'ın Kürt bölgesine odaklanmıştır.⁵⁶⁶

PJAK ve KDPI 2016 yılında mücadelesini yenilemiştir. Düşük seviyeli bir silahlı isyan, 2021 de dahil olmak üzere 2018'den beri aktiftir. Grup, İran'da kalıcı bir varlık sürdürmemiş, bunun yerine esas olarak Irak'taki güvenli limanlarda faaliyet göstermektedir.

Eylül 2011'in sonunda, Devrim Muhafızları PJAK 'ı İran topraklarından sürmeyi başarmıştır. 2011'den sonra hem Jondullah hem de PJAK önemli ölçüde zayıfladığından, İran'da hükümet üzerindeki çatışma nispeten sakin bir döneme girmiştir.

Batı İran'da hükümete karşı silahlı şiddete girişen KDPI (İran Kürt Demokrat Partisi) ile iki ana silahlı Kürt hareketinden biriydi. Ancak KDPI, 2018'den bu yana sakinleşmiştir.

KDPI (Partiya Demokrat a Kurdistan- İran; İran Kürt Demokrat Partisi) 1966'da bağımsız bir Kürdistan için mücadele etmiş ve takip eden 30 yıl içinde devlet içi çatışma periyodik olarak aktif olmuştur.

2006'da bu çatışmada ek bir grup daha aktif hale gelmiştir. Jondullah (Tanrı'nın Ordusu) açık bir Sünni yönelimli dini eğilime sahip Beluc kökenli bir gruptur. Belucistan olarak bilinen bölge, İran'ın güneydoğusunu, Afganistan'ın güney-batısını ve batı Pakistan'ın geniş kısımlarını kapsamaktadır.

Jondullahs, hedeflerinin PJAK' ın hedeflerine benzer olduğunu belirterek, İran'da farklı ırklardan, ırklardan, dinlerden ve inançlardan herkesin ülkelerinin işlerini yönetmede eşit

⁵⁶⁵ Çağatay Balcı, "PKK in Iran's Perspective: The Attitudes and The Possibility of a Joint Struggle", *Researchgate* (Erişim 5.5.2022).

⁵⁶⁶ Allan Hassaniyan, "The Iranian Kurdis Movement at Home and in Exil", *Arab Center for Research and Policy Studies* (Erişim 8.8.2023).

haklara sahip olduğu demokratik bir sistem talep etmiştir. Jondullah, Belucistan' daki sosyo- ekonomik durumun yıkıcı olduğunu ve Sünnilerin Şii (İran'ın çoğunluktaki dini grubu) ile aynı haklara sahip olmadığını belirtmiştir.

Jondullah, zaman içinde önemli ölçüde zayıflamış, birçok üyesi dağılmıştır ve en güçlüsü Ceyş el-Adl (Adalet Ordusu) olan yeni gruplar oluşmuştur.

Ceyş el-Adl, aynı zamanda Sünni yönelimli dini eğilime sahip Beluc kökenli bir grup olduğu için birçok yönden Jondullah' a benzemektedir. Açıklanan hedefi, İran'da federal bir sistemin kurulması ve azınlıkların, özellikle Beluc ve Sünni azınlıkların adaletsizliklerine, ayrımcılığına ve marjinalleştirilmesine son vermektir. Jaish al-Adl ile çatışma ilk kez 2019'da aktif olmuş, ancak o zamandan beri yoğunluğu azalmıştır.

1946 yılında İran'ın çeşitli kesimleri İngilizler tarafından işgale uğramış, ayrıca Kızıl Ordu'da İran'ın kuzeyini işgal etmiştir. Stalin ise etki alanını yeni bağımsız devletler oluşturarak artırmayı amaçlamıştır. Bu amaca dayanarak, Güney Azerbaycan Cumhuriyeti (Azerbaycan Millî Hükûmeti) ve Kürt Mahabad Cumhuriyeti kurulmuştur.

ABD'den gelen baskı üzerine Sovyetler İran'dan çekilirken İran ordusu İngilizlerin ve komşularının da yardımlarıyla Mahabad 'ı ele geçirmiştir. Başta Kadı Muhammed olmak üzere önde gelen bazı Kürtler 1947'de Mahabad' da bulunan Çarçıra Meydanı'nda asılmıştır. Bu kriz ABD ile SSCB arasındaki Soğuk Savaş'ın başlangıç aşamalarından birisini oluşturmuştur.

İran Hükümeti ile İslam Devleti (İD) arasındaki toprak çatışması, İran güvenlik güçlerinin İran-İrak sınırına yakın bir İD hücrelerinin dört üyesini öldürdüğü Ağustos 2016'da gerçekleşmiştir. İran hükümeti, IŞİD'e karşı aktif olarak savaşan iki aktör olan Suriye Hükümeti ve Hizbullah'a askeri destek sağlamıştır. Ancak İran'da Şii liderliğindeki rejimi devirmek, başlı başına IS hedefi olmuştur.⁵⁶⁷

Şah'ın saltanatının sona ermesinden sonra değişim umutları da yükselmiş, yeni İran rejimi gücünü pekiştirmeye çalışırken, Huzistan' ın etnik Arapları, APCO (Arap Siyasi ve Kültür Örgütü) çatısı altında çeşitli siyasi ve kültürel organizasyonlarda örgütlenmiştir. Yeni

⁵⁶⁷ Cenk Tamer, “Türkiye ve İran’ın Irak’ta Güç Tahkim Etme Çabası: Başika Örneği”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/6 (2016).

kurulan örgütün temel talepleri daha fazla özerklik, petrol gelirlerinden daha fazla pay, kültürel haklar ve merkezi hükümette Arap temsilidir. APCO, Arapların hala Huzistan' da büyük çoğunluğu oluşturduğunu iddia ederken, bu hükümet tarafından reddedilmiştir.⁵⁶⁸

3.1.1.9.5.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde İran'da üç farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma toprak çatışması; Batı İran'da hükümete karşı silahlı şiddete girişen KDPI (İran Kürt Demokrat Partisi) ile iki ana silahlı Kürt hareketinden biridir. Ancak KDPI, 2018'den bu yana sakinleşmiştir.

KDPI (Partiya Demokrat a Kurdistan- İran; İran Kürt Demokrat Partisi) 1966'da bağımsız bir Kürdistan için mücadele etmiş ve takip eden 30 yıl içinde devlet içi çatışma periyodik olarak aktif olmuştur.

1946 yılında İran'ın çeşitli kesimleri İngilizler tarafından işgale uğramış, ayrıca Kızıl Ordu'da İran'ın kuzeyini işgal etmiştir. Stalin ise etki alanını yeni bağımsız devletler oluşturarak artırmayı amaçlamıştır. Bu amaca dayanarak, Güney Azerbaycan Cumhuriyeti (Azerbaycan Millî Hükûmeti) ve Kürt Mahabad Cumhuriyeti kurulmuştur.

Şah'ın saltanatının sona ermesinden sonra değişim umutları da yükselmiş, yeni İran rejimi gücünü pekiştirmeye çalışırken, Huzistan' ın etnik Arapları, APCO (Arap Siyasi ve Kültür Örgütü) çatısı altında çeşitli siyasi ve kültürel organizasyonlarda örgütlenmiştir. Yeni kurulan örgütün temel talepleri daha fazla özerklik, petrol gelirlerinden daha fazla pay, kültürel haklar ve merkezi hükümette Arap temsilidir. APCO, Arapların hala Huzistan' da büyük çoğunluğu oluşturduğunu iddia ederken, bu hükümet tarafından reddedilmiştir.⁵⁶⁹

2. Çatışma Hükümeti ele geçirmek; Ceyş el-Adl, aynı zamanda Sünni yönelimli dini eğilime sahip Beluc kökenli bir grup olduğu için birçok yönden Jondullah' a benzemektedir. Açıklanan hedefi, İran'da federal bir sistemin kurulması ve azınlıkların,

⁵⁶⁸ Ali Demir, “İran'ın Basra Körfezi'ni Bloke İhtimali ve Hürmüz Boğazı'ndan Geçişlerin Uluslararası Hukuk Açısından Analizi”, *Savunma Bilimleri Dergisi* 13/1 (2014), 107-140.

⁵⁶⁹ Demir, “İran'ın Basra Körfezi'ni Bloke İhtimali ve Hürmüz Boğazı'ndan Geçişlerin Uluslararası Hukuk Açısından Analizi”, 107-140.

özellikle Beluc ve Sünni azınlıkların adaletsizliklerine, ayrımcılığına ve marjinalleştirilmesine son vermektir. Jaish al-Adl ile çatışma ilk kez 2019'da aktif olmuş, ancak o zamandan beri yoğunluğu azalmıştır.

2005'te yeni bir grup İranlı PKK üyeleri tarafından oluşturulan Kürt grubu PJAK (Parti Jiyanî Azadî Kurdistan, Kürdistan Özgür Yaşam Partisi), siyasi motivasyonlarını ve hedeflerini de ortaya koymuştur. PJAK, İran'ın farklı etnik grupları için kendi kendini yöneten demokratik bir konfederasyon sistemi kurmak için İran'daki rejimi değiştirmek için savaştığını iddia etmiştir. PJAK kuzeybatıda İran'ın Kürt bölgesine odaklanmıştır.

Jondullahs, hedeflerinin PJAK'ın hedeflerine benzer olduğunu belirterek, İran'da farklı ırklardan, ırklardan, dinlerden ve inançlardan herkesin ülkelerinin işlerini yönetmede eşit haklara sahip olduğu demokratik bir sistem talep etmiştir. Jondullah, Belucistan' daki sosyo- ekonomik durumun yıkıcı olduğunu ve Sünnilerin Şii (İran'ın çoğunluktaki dini grubu) ile aynı haklara sahip olmadığını belirtmiştir.

MEK (Mücahidler e Halk; Halkların Mücahidleri), varlığı boyunca imajını bir kereden fazla değiştirmiştir. Kökleri 1960'ların başında, Kurtuluş Hareketi adı verilen milliyetçi, liberal, laik-dini bir partide yatmaktadır. MEK, 1963'ten 1971'e kadar yeraltında kalmış ve grupların ideolojisini ve Şii İslam'ın yorumunu geliştirmiş sol kanat eğilimleri nedeniyle dışlanan İslami bir gruptur. 1979 İran devriminin ardından siyasi güdümlü şiddetin kurbanı olmuştur. MEK, ateşkesin ardından 2001 yılına kadar ara sıra İran rejimiyle çatışmaya devam etmiş ve ardından tekrar Irak'a sürülmüştür.⁵⁷⁰

3. Çatışma İslam temelli devlet kurmak; İran Hükümeti ile İslam Devleti (İD) arasındaki toprak çatışması, Ağustos 2016'da gerçekleşmiştir. İran hükümeti, IŞİD'e karşı aktif olarak savaşan iki aktör olan Suriye Hükümeti ve Hizbullah'a askeri destek sağlamıştır. Ancak İran'da Şii liderliğindeki rejimi devirmek, başlı başına ISA hedefi olmuştur.⁵⁷¹

⁵⁷⁰ Hassaniyan, "The Iranian Kurdis Movement at Home and in Exil".

⁵⁷¹ Cenk Tamer, "Türkiye ve İran'ın Irak'ta Güç Tahkim Etme Çabası: Başika Örneği".

3.1.1.9.5.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

İran çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) İran çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Yukarıda ele alınan Beluc, Kürt ve Arap azınlıkların bağımsızlık ilan etmesi, farklı etnik grupların konfederasyon altında birleşecekleri bir yapı için hükümette bir değişim ve dönüşüm istemesi ve IŞİD gibi bir İslam devleti kurmak isteyen grupların Şii İslam'ı yaşayan ülke sisteminin yıkılmasını talep etmesinde görüldüğü gibi, bu gruplar uygulama toplulukları olarak, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devretmiştir.⁵⁷²

2- Yukarıda arka plan içinde tek tek ele alınan bağımsızlık isteyen gruplar ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar ve bir Sünni İslam Devleti kurmak isteyen gruplar, İran hükümetine karşı kendini yeniden kurmuştur. Seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.⁵⁷³

3- İran' da Azınlık halkları ve hükümete karşı oluşan gruplarla yeni aktörler sahneye çıkmıştır. Beluç, Kürt ve Arap kökenli etnik gruplar, Sünni İslami savunan IŞİD gibi gruplarla, sol kanat eğilimleri olan MEK gibi İslami gruplar yeni aktörler olarak ortaya çıkmıştır. Aktörler, uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretirler.

Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁵⁷⁴

b) İran çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

⁵⁷² Adler, *Word Ordering*, 11.

⁵⁷³ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁵⁷⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

1- İnan'ın özellikle Beluc, Kürt, Arap gibi etnik ve Sünni ve Şii gibi dinsel bölünmüşlüğüne paralel olarak MEK gibi sol kanat eğilime sahip İslami gruplar hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁵⁷⁵

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁵⁷⁶

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁵⁷⁷

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁵⁷⁸

3.1.1.10. Mısır

3.1.1.10.1. Dikey Analiz

Mısır'da 18 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların 8'si toprak 10'u hükümet çatışmasıdır.⁵⁷⁹

Mısır hükümeti 2015-22'de IS ile düşük yoğunluklu 8 toprak çatışması (Islamic State), 1993'de al-Gama' a al-İslamiyya ile düşük yoğunluklu 6 hükümet çatışması, 2014'de Ansar Bayt al-Maqdis ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2017'de Harakit Sawa'id Misr, Jama'at Ansar al-İslam ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2018-

⁵⁷⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵⁷⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵⁷⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵⁷⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵⁷⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

19'de Harakit Sawa'id Misr ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması yaşamıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.⁵⁸⁰

3.1.1.10.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

3.1.1.10.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Mısır'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 5 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (Islamic State), al-Gama' a al-Islamiyya, Ansar Bayt al-Maqdis, Harakit Sawa'id Misr- Jama'at Ansar al-Islam, Harakit Sawa'id Misr, olarak sınıflandırılmıştır.⁵⁸¹

Bu topluluklardan IS (Islamic State), toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplar, al-Gama' a al-Islamiyya, Ansar Bayt al-Maqdis, Harakit Sawa'id Misr- Jama'at Ansar al-Islam, Harakit Sawa'id Misr hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁵⁸²

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti'nin bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁵⁸³

3.1.1.10.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Mısır devleti, 1956'da Özgür Subaylar Hareketi'nin Britanya'dan bağımsızlığını kazanmasından bu yana ülkeyi yöneten Mısır monarşisini deviren Başkan Cemal Abdül Nasır'ın saltanatı altında bir cumhuriyet olmuştur.

1953'te cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Mısır, otoriter askeri figürler tarafından yönetilmiş, yönetimler, İslami aşırılığın yanı sıra demokratik değişimi de bastırmak için savaşmış ve laik Arap milliyetçiliği ve zaman zaman Pan-Arabizm ideolojisini benimsemiştir.

1920'lerde Hasan el-Benna tarafından kurulan Müslüman Kardeşler, İslam ülkelerinin eski Müslüman medeniyetlerinin ihtişamını yeniden yaratmasının yolunun sekülerleşme

⁵⁸⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵⁸¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵⁸² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁵⁸³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

ve modernleşme yerine zafere giden yolun, Kuran'dan kaynaklanan bir İslam toplumunda yattığını iddia etmiştir.

Mısır'daki radikal İslam, 1960'larda Mısır'ın İsrail'le olan Altı Gün Savaşı'ndaki yenilgisiyle ve Müslüman Kardeşler' den daha militan bir görüş benimseyen Sayid Kutub' un yazılarıyla teşvik edilmiştir. 1970'li yıllarda laik eğilimliler ile militan İslamcılar arasındaki çatışmalar başlamıştır.

Mısır'ın 1973 Ekim Savaşı'ndaki yenilgisinden sonra, Sedat'ın İsrail ile barış yapmak için Kudüs'e yaptığı ziyarete karşılık, Sedat 1970'lerin sonunda İslamcı akımlara yönelmiştir. Cumhurbaşkanlığı'nı 1981'de Hüsnü Mübarek'in devraldığı rejim, siyasi muhalefeti laik ya da dini her biçimiyle bastırmıştır.

Mısır'da rakip bir yönetim ve kimlik biçimi, 20. yüzyıl boyunca, en ünlüsü Müslüman Kardeşler olan çeşitli İslami gruplar tarafından desteklenmiştir. 1974 yılında al-Gamaa al- Islamiyya (İslami Grup) adında bir İslami öğrenci derneği olarak şekillenmiştir. Genel olarak İslami örgütlerin oluşumuna katkıda bulunan bir faktördür ve talepleri Başkan Enver Sedat'ın, Müslüman Kardeşler' in hapisteki liderlerinin serbest bırakmasıdır.

El-Gamaa' nın oluşumu Mısır'ın 1973 Ekim Savaşı'ndaki yenilgisinden sonra pek çok kişinin sahip olduğu olumsuz duygular, Sedat'ın İsrail ile barış yapmak için Kudüs'e yaptığı ziyaret ve hükümetin Şah'ı desteklemesi ile daha da güçlenmiş ve 1970'lerin sonunda İslamcı akımlara dönüşmüştür.

Al-Gama' a, daha ılımlı Müslüman Kardeşler' in aksine, Seyid Kutub' un ve daha sonra Ömer Abdurrahman'ın militan ve hükümet karşıtı öğretilerini takip eden İslami hareketin bir parçasıdır. El-Gama' a isyanı, 1992'de Kahire'deki az sayıda saldırıyla başlamıştır. Çatışma boyunca İran, Sudan ve Usame bin Ladin'in El Kaide grubu, El-Gama'nın ikincil destekleyici taraflarıdır. Hükümet tarafında ABD hükümeti, ortak askeri tatbikatlarda eğitim vererek Mısır güçlerine destek sağlamıştır

Mısır Hükümetine İslamcı isyancı gruplar tarafından saldırılar olmuştur. Al-Gama' a al-Islamiyya (İslami Grup) ile 1993-1998, Tevhid vel Cihad (Birlik ve Kutsal Savaş) grubuyla 2004 – 2005 yıllarında çatışmalar yaşanmıştır.⁵⁸⁴

El-Gamaa ile Mısır Hükümeti arasında hiçbir açık müzakere yapılmamış ancak el-Gama'nın nihai olarak zayıflaması, 1996 baharı ve 1997 yazında tutuklu liderler tarafından tek taraflı bir ateşkes çağrısı yapılmasına neden olmuştur. Ateşkes çağrısı da grup içindeki bazı unsurlar tarafından reddedilmiş ve sonuçta örgütün iki büyük gruba bölünmesine yol açmıştır: Mustafa Hamza liderliğindeki daha barışçıl bir grup ve Rifai Ahmed Taha'nın yönettiği daha şiddetli bir diğer grup.

Grup içindeki bölünme, üst düzey liderlerinin birçoğunun hapse atılması ve Mısır hükümetinin 1997 ve 1998 boyunca aldığı sert karşı önlemler kısa süre sonra bir hareket olarak Gama' anın ölümüne yol açmıştır.

Al-Gama' a diğer cihatçı gruplarla yakın bir şekilde çalışmıştır. 1998'in sonunda, çoğu El Gamaa aktivisti Mısır'daki şiddet faaliyetlerini durdurmuştur. El-Gama' a hareketinin çöküşünü takip eden yıllarda, Mısır'da başka İslamcı gruplar da vardır. 2004 ve 2005 yıllarında Sina Yarımadası'nda intihar saldırıları gerçekleştiren Tevhid vel Cihad (Birlik ve Kutsal Savaş) böyle bir gruptur.

Mısır'da hükümet sorunu 1990'lardan bu yana atıl kaldıktan sonra 2014'te yeniden başlamıştır. Mısır'da 2011 yılında başlayan Arap Baharı ayaklanmasından bu yana Sina Yarımadası'ndaki güvenlik durumu önemli ölçüde kötüleşmiş, güvenlik güçleri ile Ensar Beyt el-Makdis üyeleri arasında 2014 yılı boyunca çatışmalar yaşanmıştır.

2011'de başlayan Arap Baharı ve siyasi çalkantısının ardından 2013'te hükümet, Abdel Fattah al-Sisi liderliğindeki bir askeri darbeyle devrilmiştir. Bir yıl sonra, militan grup Ensar Beyt el-Makdis' in hükümetle savaşmaya başlamasıyla Sina Yarımadası'nda şiddet tırmanmıştır. Kasım 2014'te Ensar Beyt el-Makdis, İslam Devleti'ne (İD) bağlılık yemini etmiştir ve grup, "laik" Sisi hükümetine karşıdır. IŞİD'e bağlılık sözü verme kararı, Sina

⁵⁸⁴ Scott N Romaniuk, "Under the Banner of Violence: Hamas, al-Gama'a al-Islamiyya, and Radical Islamic Terrorism", *European Scientific Journal* 2 (December 2013), 1857-7881.

militanlarının daha fazla asker, silah, finansman ve eğitim sağlama arzusundan kaynaklanmaktadır.

Kasım 2014'te grup, İslam Devleti'ne (İD) bağlılık sözü vererek onun bir parçası olmuştur. Ensar Beyt el-Makdis İD'in bir parçası olduğundan, 2015'te hükümet üzerindeki çatışma aktif değildir.⁵⁸⁵

2016'da başlayan Harakit Sawa'id Misr silahlı mücadelesi, Mısır güvenlik güçleri yıl boyunca tekrar tekrar Harakit Sawa'id Misr hücrelerini hedef aldığından, çatışma 2018'de aktif olmuştur. Harakit Sawa'id Misr, yalnızca ılımlı bir dini gündemi desteklemesine rağmen, Mısır hükümetine karşı bir "cihat" yürüttüğünü iddia etmiştir. Grup, esas olarak milliyetçi çağrılara odaklanmıştır. Sonuç olarak, Harakit Sawa'id Misr özellikle Mısır İçişleri Bakanlığına ve polise karşıdır. Harakit Sawa'id Misr ile hükümet gücü üzerindeki çatışma 2019'da art arda üçüncü yıl aktif olmaya devam etmiş ve Müslüman Kardeşler 'e bağlı olduğu iddia edilmiştir.⁵⁸⁶

Haziran 2014'ün sonlarında İslam Devleti (İD), Suriye ve Irak'ın bazı bölgelerinde bir hilafet kurduğunu duyurmuştur. Grubun lideri Ebubekir el-Bağdadi “halife” olarak atanmıştır. 13 Kasım 2014'te el-Bağdadi, Yemen, Libya, Suudi Arabistan merkezli gruplardan ve Mısır'daki Ensar Beyt el-Makdis' ten beratını kabul etmiştir. Bunu takiben İD, “Sina Eyaleti” nin kurulduğunu duyurmuştur.

Yeni Sina Vilayeti zaten kurulmuş bir silahlı birimden oluşturulduğundan, İD hemen Mısır Hükümeti ile düşük yoğunluklu çatışmalara dahil olmuştur. Mısır Hükümeti ve İD arasındaki toprak çatışmaları ilk kez 2015'te aktif hale gelmiştir. Sina Yarımadası'ndaki IŞİD isyanı 2020'de devam etmiş ve çatışma altı yıl boyunca aktif olmuştur. İS hem askeri hem de sivil hedeflere yönelik saldırılar düzenlemeye devam etmiş, Hükümet cephesindeki çatışmalara yerel halk katılmış, IŞİD' in yarımada'daki hedeflerinden biri olmuştur

⁵⁸⁵ Christoph Schuck, “Peacebuilding through Militant Islamist Disengagement: conclusions drawn from the case of Al-Gama ‘a al-Islamiyya in Egypt”, *Researchgate* (Erişim15.05.2022).

⁵⁸⁶ Mokhtar Awad ve Mostafa Hashem, “Egypt’s Escalating Islamist Insurgency”, *Carnegie Middle East Center* (October 2015), 1-31.

Sina merkezli İS isyanına paralel olarak, Mısır Hükümetine 2017'den beri Harakit Sawa'id Misr ve Jama'at Ensar al-Islam gibi başka gruplar tarafından da saldırılar yapılmıştır.

Cemaat Ensar el-İslam, Harakit Sawa'id Misr' dan çok daha katı bir İslamcı yönelime sahiptir. İki grup arasında herhangi bir iş birliğine ilişkin bilgi yoktur. El Kaide bağlantılı olduğuna inanılan Cemaat Ensar el-İslam, şeriat kanunlarıyla yönetilen bir İslami Hilafet kurmak için Mısır Hükümetini devirmeye çalışmıştır.

2017'de Mısır hükümetine meydan okumak için iki yeni silahlı grubun ortaya çıkmasıyla çatışma yeniden etkinleşmiştir; Harakit Sawa'id Misr ve Jamaat Ensar el-İslam.

Cemaat Ensar el-İslam, aynı zamanda cihat yürüttüğünü iddia etse de Harakit Sawa'id Misr' dan çok daha katı bir İslamcı yönelime sahiptir; iki grup arasında herhangi bir işbirliğine ilişkin bilgi yoktur. El Kaide bağlantılı olduğuna inanılan Cemaat Ensar el-İslam, Şeriat kanunlarıyla yönetilen bir İslami Hilafet kurmak için Mısır Hükümetini devirmeye çalışır.

Cemaat Ensar el-İslam, Ekim 2017'de Mısır'ın Batı Çölü eyaletinde ilk aleni eylemini gerçekleştirmiştir. Mısır istihbarat servisleri, grubun eski bir Mısır özel harekât askeri olan Hesham al-Ashmawy adlı kötü şöhretli bir Mısırlı İslamcı militanla yakından bağlantılı olduğundan veya belki de onun liderliğinde olduğundan şüphelenmiştir. El-Ashmawy daha önce Ensar Beyt el-Makdis' e bağlıdır, ancak iddiaya göre bir tür anlaşmazlık nedeniyle IŞİD'e biat ettikten sonra gruptan ayrılmış 2018'de Libya'da tutuklanarak 2020'de idam edilmiştir.⁵⁸⁷

3.1.1.10.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Mısır'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma İslam temelli devlet kurma; Mısır'da rakip bir yönetim ve kimlik biçimi, 20. yüzyıl boyunca, en ünlüsü Müslüman Kardeşler olan çeşitli İslami gruplar tarafından

⁵⁸⁷ Anna Louise Strachan, "Conflict analysis of Egypt", *Helpdesk Report 2017* (15.10.2022)

desteklenmiştir. 1974 yılında al-Gamaa al-Islamiyya (İslami Grup) adında bir İslami öğrenci derneği olarak şekillenmiştir.⁵⁸⁸

2011'de başlayan Arap Baharı ve siyasi çalkantısının ardından 2013'te hükümet, Abdel Fattah al-Sisi liderliğindeki bir askeri darbeyle devrilmiştir. Bir yıl sonra, militan grup Ensar Beyt el-Makdis' in hükümetle savaşmaya başlamasıyla Sina Yarımadası'nda şiddet tırmanmıştır. Kasım 2014'te Ensar Beyt el-Makdis, İslam Devleti'ne (İD) bağlılık yemini etmiştir ve grup, "laik" Sisi hükümetine karşıdır. IŞİD'e bağlılık sözü verme kararı, Sina militanlarının daha fazla asker, silah, finansman ve eğitim sağlama arzusundan kaynaklanmaktadır.

2016'da başlayan Harakit Sawa'id Misr silahlı mücadelesi, Mısır güvenlik güçleri yıl boyunca tekrar tekrar Harakit Sawa'id Misr hücrelerini hedef aldığından, çatışma 2018'de aktif olmuştur. Harakit Sawa'id Misr, yalnızca ılımlı bir dini gündemi desteklemesine rağmen, Mısır hükümetine karşı bir "cihat" yürüttüğünü iddia etmiştir. Grup, esas olarak milliyetçi çağrılara odaklanmıştır. Sonuç olarak, Harakit Sawa'id Misr özellikle Mısır İçişleri Bakanlığına ve polise karşıdır. Harakit Sawa'id Misr ile hükümet gücü üzerindeki çatışma 2019'da art arda üçüncü yıl aktif olmaya devam etmiş ve Müslüman Kardeşler' e bağlı olduğu iddia edilmiştir.

Sina merkezli İS isyanına paralel olarak, Mısır Hükümetine 2017'den beri Harakit Sawa'id Misr ve Jama'at Ensar al-Islam gibi başka gruplar tarafından da saldırılar yapılmıştır. Cemaat Ensar el-İslam, Harakit Sawa'id Misr' dan çok daha katı bir İslamcı yönelime sahiptir. İki grup arasında herhangi bir iş birliğine ilişkin bilgi yoktur. El Kaide bağlantılı olduğuna inanılan Cemaat Ensar el-İslam, şeriat kanunlarıyla yönetilen bir İslami Hilafet kurmak için Mısır Hükümetini devirmeye çalışmıştır.⁵⁸⁹

3.1.1.10.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Mısır'da çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

⁵⁸⁸ Schuck, "Peacebuilding through Militant Islamist Disengagement: conclusions drawn from the case of Al-Gama'a al-Islamiyya in Egypt".

⁵⁸⁹ Strachan, "Conflict analysis of Egypt".

a) Mısır çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birçok ülkede yaşanan İslam devleti kurma girişimi İŞİD ve benzeri Uygulama topluluklarında içsel öğrenme süreçleri ile ortaya çıkmakta, özdeşleşmeyi gerektirmekte ve bir süreç almaktadır. İşleyen süreçle birlikte mevcut duruma ilişkin arka plan bilgisi değişmekte ve yeni uygulamalara karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmaktadır.⁵⁹⁰

Yaşanan iç müzakerelerle gruplar hedefleri için çalışmakta ve çekişme süreçleri ile gelişmekte olan yeni uygulamaları baltalamaya çalışan karşıt gruplar veya aynı amacı taşıyan grupların desteği veya birleşmesi ortaya çıkmaktadır. Böylece ülkelerdeki sistemi, kendi İslami rejim yorumlarıyla işleyen bir devlete dönüştürmek gibi sistemsel bir değişim hedeflemekte ve dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmak istemektedirler.

İŞİD örneğinde görüleceği üzere, din temelli devlet kurma amaçlı uygulama topluluklarının, İslam ülkelerindeki toprakların ilhakı ve İslam'ı yorumladıkları şekliyle bir rejimin uygulanması için, önce mevcut sistemle çatışma ve sonra yeni bir devletin oluşumuna giden süreçte müzakere ve özdeşleşmeyi gerektiren içsel öğrenme süreçleri vardır.⁵⁹¹

Bu grup üyelerine ilişkin ekonomik, psikolojik, sosyolojik ve dini yapılar eğilim tezin kapsamı dışında kalmakla birlikte, ülkenin ekonomik şartları, yaşanan sömürge dönemi süreci, çocukluktan erginliğe geçiş döneminde alınan İslami eğitim, okul ve arkadaş grupları, yaşanan hapis, kaçırma vs. durumlara bağlı olarak gelişen kişisel kapsamda arka plan bilgisi bu gruplara katılma veya dışarda kalma gibi bireylerdeki içsel öğrenme sürecini ortaya koymaktadır.

Bireylerin kişisel arka planına bağlı olarak inanç temelinde seçtikleri dini gruplar, bir uygulama topluluğu olarak öğrenme sürecini etkilemektedir. Mısır ve diğer pek çok İslam

⁵⁹⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁵⁹¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

ülkesindeki ortak bir sorun olarak, bu grupların öğrenme sürecine ilişkin bilgi arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁵⁹²

2- Mevcut yönetimden öncelikle dini uygulamalar açıdan rahatsızlık duyan grupların, rekabet halinde bulunduğu sisteme karşı kendini yeniden kurarak hem bireysel planda hem de grup olarak arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif halk hareketleri oluşturmuştur. Yeni yönetsel gelişmelere karşı, muhalif üyeler mevcut uygulamalar karşısında kendilerini yeniden kurarak dönüştürdükleri arka plan bilgisini yeni formuyla gelecek uygulayıcılara aktarmakta ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmaktadır.⁵⁹³

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Mevcut sisteme direnen ve hak arayan bir grubun ortaya çıkması ile yeni aktörler sahada yer almıştır. Muhalif tarafta ise, mevcut sistemi devam ettirmek isteyen hükümet tarafları oluşmaktadır. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmakta, böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁵⁹⁴

b) Mısır çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Mısır' da mevcut hükümete karşı İslam temelli devlet kurma isteği bir muhalefet hareketi olarak devletin ilk kurulduğu yıllardan beri mevcut olmuştur. Bu gruplar ve hükümetin bu gruplara karşı eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁵⁹⁵

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Mevcut sistem ve bu sisteme karşı

⁵⁹² Adler, *Word Ordering*, 11.

⁵⁹³ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁵⁹⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁵⁹⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

duyulan direnç ve hükümetin karşı direncinde görüleceği gibi, bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁵⁹⁶

3- Din temelli devlet kurma amaçlı uygulama topluluklarına katılan bireylerin ve grupların ve hükümetlerin birbirine verdiği destekte görülen uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünürselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁵⁹⁷

4- Hükümet karşısında muhalefet hareketi olarak kurulan İslam devleti kurma amaçlı grupların birbirlerine karşı desteği ve ardılığında görüleceği üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.⁵⁹⁸

3.1.1.11. Türkiye

3.1.1.11.1. Dikey Analiz

Türkiye’de 47 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 37’ü düşük 10’u yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 41’u toprak 6’i hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 10’u yüksek yoğunlukta yaşanmıştır. Hükümet çatışmaları düşük yoğunluklu geçmiştir.⁵⁹⁹

Türkiye hükümeti 2015-17’de IS ile 1 yüksek yoğunluklu 3 toprak çatışması (Islamic State), 1984-2013, 2015-22’de PKK ile 9 yoğun 38 toprak çatışması (Kurdistan), 1991-92, 1995’de DHKP-C ile düşük yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 2005’te MKP ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2016’da TAK, Yurtta Sulh Konseyi ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2000’de TKP-ML ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.⁶⁰⁰

⁵⁹⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵⁹⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵⁹⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁵⁹⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁰⁰ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

3.1.1.11.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

3.1.1.11.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Türkiye’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 6 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (Islamic State), PKK (Kurdistan), DHKP-C, MKP, TAK- Yurtta Sulh Konseyi, TKP-ML olarak sınıflandırılmıştır.⁶⁰¹

Bu topluluklardan IS (Islamic State), PKK (Kürdistan) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, DHKP-C, MKP, TAK- Yurtta Sulh Konseyi, TKP-ML hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁶⁰²

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti, PKK; Kürdistan’ ın bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁶⁰³

3.1.1.11.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

2015 yılında IŞİD, Türkiye Hükümeti ile çatışmayı başlatan “İstanbul’un fethini” ilan etmiştir. Hem 2015 hem de 2016’da Türkiye’de IŞİD intihar saldırıları yaşanmıştır. Şubat 2017’de İD geri çekilmiştir.⁶⁰⁴

1984 yılında PKK, bağımsız bir sosyalist Kürt devleti kurmak amacıyla Türkiye Hükümeti’ne karşı silahlı bir mücadele başlatmıştır. On yıldan fazla süren bir çatışmanın ardından, PKK lideri Abdullah Öcalan, grubun hedeflerini 1999’da Türkiye’deki Kürt azınlığın özerkliğiyle sınırlamıştır. Türk-Kürt çatışması 2016’da savaş yoğunluğuna ulaşmıştır. Olayların çoğu, Türkiye’nin Kürt nüfusun çoğunlukta olduğu güneydoğu bölgelerinde ve kuzey Irak’ta PKK’yı hedef alan hükümet hava saldırılarından oluşmaktadır.

⁶⁰¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁰² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁰³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁰⁴ İsmail Saymaz, *Türkiye’de IŞİD Örgütlenmesi ve Eylemleri* (İletişim, 2021), 1-246.

2000'lerin başında, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın ardından ve Türk hükümetinin ülkenin güneydoğusundaki etnik Kürtlere yönelik muamelesine şiddetle karşı çıkan TAK (Kürdistan Özgürlük Şahinleri) ortaya çıkmıştır.⁶⁰⁵

2016'da Türkiye Hükümeti- TAK arasındaki çatışma, kentsel alanlarda hükümet binalarını hedef alan iki ölümcül bombalı saldırı nedeniyle ilk kez aktif hale gelmiş, daha sonra devlete sadık güçler tarafından yenilgiye uğratılmıştır.

1970'lerin ortalarında, Türkiye'de militan sol gruplara katılanların sayısında bir artış olmuştur. Bunun bir nedeni, ordunun solcu bir şiddet patlamasını durdurmak için harekete geçtiği 1971'de gözaltına alınan binlerce genç militanın 1974'te serbest bırakılması ve üniversiteye kontenjan bulamayan genç üniversite başvurularının çokluğudur. Bu nedenlerin yanında yüksek düzeyde işsizlik, birçok genci sol ve sağ militan grupların saflarına çekmiştir.

Devrimci Sol, Türk hükümetine meydan okumuş ve sosyal sistemi Marksist-Leninist tarzda bir devrimle değiştirmeyi amaçlamıştır. Dev Sol'un kökleri 1971'de Mahir Çayan tarafından kurulan Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi 'nde (THKP-C) ve THKP-C'nin bir kolu olan Dev Yol' da (1977'de kuruldu) vardır.

Dev Sol, 1978'de faaliyete geçmiş ve 1993'ün başlarına kadar iki gruba ayrılmıştır: Dev Sol-Bedri Yagan fraksiyonu ve Dev Sol-Dursun Karataş fraksiyonu. 1994 yılında Bedri Yağan hizbi DHKP-C olarak tanınmış ve Bedri Yağan hizbi THKP-C'ye dönüşmüştür. Birinci grup, en çok Devrimci Sol'un halefi olarak anılan gruptur. İkinci gruba, Devrimci Sol'un 1978'de çıktığı partiden dolayı THKP-C adı verilmiştir. Yeni THKP-C ise 2001'de iki gruba ayrılmıştır: Devrimci Çizgi (Devrimci Hat) ve Devrimci Sol'dur.⁶⁰⁶

Hükümetin, sol militanları yakalamaya odaklanması Devrimci Sol üyelerinin sayısında belirgin bir azalmaya yol açmış, Silahlı kuvvet kullanımını 1992'den sonra düşük faaliyet nedeniyle sona ermiştir.

⁶⁰⁵ Sercan Semih Akutay-Davut Ateş, "Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonlarının Hukuki Çerçevesi", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17 (2013), 3

⁶⁰⁶ Akutay-Ateş, "Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonlarının Hukuki Çerçevesi", 3.

2005 yılında, hükümete karşı savaşıyan yeni bir sol grup, MKP (Maoist Komünist Partisi) faaliyet düzeyine ulaşmıştır. Bazı kaynaklar, 1970'lerden 1990'lara kadar Tunceli bölgesinde şiddetle faaliyet gösteren yasadışı TİKKO' nun (Türk İşçi ve Köylü Kurtuluş Ordusu) 2002 yılında dağıtılmasıyla kurulduğunu söylerken, diğer kaynaklar, 2003'te TKP/ML' nin (Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist) adını MKP olarak değiştirdiğini, TİKKO' nun da adını HKO (Halk Kurtuluş Ordusu) olarak değiştirdiğini belirtmektedir.

TKP/ML, 1972 yılında, geniş Türk Komünist hareketinin bir alt grubu olan TİİKP' den (Türk Devrimci İşçi ve Köylü Partisi) ayrıldığında Türk solunun aktif bir üyesi olan İbrahim Kaypakkaya tarafından kurulmuştur. TİKKO, TKP/ML' nin (Türkiye Komünist Partisi/Marksist-Leninist) askeri kanadı olmuştur. Türk sol gruplarının çoğu gibi, TKP/ML- TİKKO da hükümet karşıtı ve Batı karşıtı söylemlerini ve faaliyetlerini daha geniş bir sosyalist devrimci bağlamda dile getirmiş, Kürt bağımsızlık hareketinin savunucusu olmuştur.⁶⁰⁷

15 Temmuz 2016 akşamı, Türk Silahlı Kuvvetleri içinde Yurtta Sulh Konseyi adı altında faaliyet gösteren bir grup, hükümeti, devlet kurumlarını, ulusal medya ve ülkedeki kilit iletişim noktalarını kontrol altına almaya çalışmış, ulusal televizyondan Türkiye'yi yönettiklerini ve kontrolü ele geçirdiklerini duyurmuşlar daha sonra devlete sadık güçler tarafından yenilmiştir.⁶⁰⁸

3.1.1.11.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Türkiye'de dört farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Ayrılıkçı toprak çatışması; 1984 yılında PKK, bağımsız bir sosyalist Kürt devleti kurmak amacıyla Türkiye Hükümeti'ne karşı silahlı bir mücadele başlatmıştır. On yıldan fazla süren bir çatışmanın ardından, PKK lideri Abdullah Öcalan, grubun hedeflerini 1999'da Türkiye'deki Kürt azınlığın özerkliğiyle sınırlamıştır. Olayların çoğu,

⁶⁰⁷ Hüseyin Alptekin, "Etnik Terör ve Terörle Mücadele Stratejileri", *SETA Strateji Araştırmaları Serisi 5* (Nisan 2018), 1-28

⁶⁰⁸ M. Zeki Duman, "15 Temmuz Askeri Darbe Girişiminin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi", *Liberal Düşünce Dergisi* 23/90 (Bahar 2018), 71-95.

Türkiye'nin Kürt nüfusun çoğunlukta olduğu güneydoğu bölgelerinde ve kuzey Irak'ta PKK'yı hedef alan hükümet hava saldırılarından oluşmaktadır. Abdullah Öcalan'ın ardından ve Türk hükümetinin ülkenin güneydoğusundaki etnik Kürtlere yönelik muamelesine şiddetle karşı çıkan TAK (Kürdistan Özgürlük Şahinleri) ortaya çıkmıştır.⁶⁰⁹

2. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Devrimci Sol, Türk hükümetine meydan okumuş ve sosyal sistemi Marksist-Leninist tarzda bir devrimle değiştirmeyi amaçlamıştır.

Dev Sol, 1978'de faaliyete geçmiş ve 1993'ün başlarına kadar iki gruba ayrılmıştır: 1994 yılında DHKP-C Devrimci Sol'un halefi olarak anılan gruptur. İkinci gruba, 1 THKP-C adı verilmiştir. Yeni THKP-C ise 2001'de iki gruba ayrılmıştır: Devrimci Çizgi (Devrimci Hat) ve Devrimci Sol'dur.

Hükümetin, sol militanları yakalamaya odaklanması Devrimci Sol üyelerinin sayısında belirgin bir azalmaya yol açmış, silahlı kuvvet kullanımı 1992'den sonra düşük faaliyet nedeniyle sona ermiştir.

2005 yılında, hükümete karşı savaşıyan yeni bir sol grup, MKP (Maoist Komünist Partisi) faaliyet düzeyine ulaşmıştır. Türk sol gruplarının çoğu gibi, hükümet karşıtı ve Batı karşıtı söylemlerini ve faaliyetlerini daha geniş bir sosyalist devrimci bağlamda dile getirmiş, Kürt bağımsızlık hareketinin savunucusu olmuştur.⁶¹⁰

3. Çatışma İslam temelli devle kurma; 2015 yılında IŞİD, Türkiye Hükümeti ile çatışmayı başlatan “İstanbul'un fethini” ilan etmiştir. Hem 2015 hem de 2016'da Türkiye'de IŞİD intihar saldırıları yaşanmıştır. Şubat 2017'de İD geri çekilmiştir.⁶¹¹

4. Çatışma Askeri darbe; 15 Temmuz 2016 akşamı, Türk Silahlı Kuvvetleri içinde Yurtta Sulh Konseyi adı altında faaliyet gösteren bir grup, hükümeti, devlet kurumlarını, ulusal medya ve ülkedeki kilit iletişim noktalarını kontrol altına almaya çalışmış, ulusal televizyondan Türkiye'yi yönettiklerini ve kontrolü ele geçirdiklerini duyurmuşlar daha sonra devlete sadık güçler tarafından yenilmiştir.⁶¹²

⁶⁰⁹ Akutay-Ateş, “Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonlarının Hukuki Çerçevesi”, 3.

⁶¹⁰ Akutay-Ateş, “Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonlarının Hukuki Çerçevesi”, 3.

⁶¹¹ İsmail Saymaz, Türkiye'de IŞİD Örgütlenmesi ve Eylemleri.

⁶¹² Duman, “15 Temmuz Askeri Darbe Girişiminin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi”, 71-95.

3.1.1.11.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Türkiye çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Türkiye çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birçok ülkede yaşanan hükümet ve silahlı örgüt çatışması içsel öğrenme süreci ile özdeşleşmeyi gerektirmektedir. Sol grupların bölünmesinin arkasından kurulan gruplar arasında yaşanan müzakere, çekişme, özdeşleşme ve bu grupların PKK gibi etnik terör gruplarına verdikleri destekle başlayan eylemler, Suriye’de yaşanan olaylarla ülkesel çatışmalardan, bölgede bir Kürt devleti kurmak amacı taşıyan bölgesel çatışmalara dönüşmüştür. IŞID’in İslami devlet kurma amacı ve hükümete karşı duyulan hoşnutsuzluk sonrası yaşanan askeri darbe ile dönüşen arka plan bilgisi zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlanarak bir sonraki nesle devretmiştir.⁶¹³

2- Dev sol ve ardılı olarak kurulan gruplar etnik terörle ilgili çatışmalara verdikleri destek ile de etkisini göstermektedir. İS ve benzeri grupların İslam devleti ilan etmek için girdiği çatışmalarla dönüşen arka plan bilgisi gelecek uygulayıcılara aktarılmıştır. Dev sol ve PKK gruplarına ilaveten radikal islamcı grupların hükümetle çatışmaları aralıklı olarak devam etmiş ve gelecek uygulayıcılara aktarılmıştır. Zaman içinde Irak ve Suriye’de yaşanan gelişmelerle gelecek uygulayıcılar için yeni uygulama alanları oluşmuştur.⁶¹⁴

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. İS, Devrimci Sol ve zaman içindeki bölünme ile oluşan DHKP-C, THKP-C gibi gruplar ve etnik gruplar olan PKK ve TAK hükümet karşısında yer almış yeni bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Sol gruplar etnik Kürtlerin hareketlerine destek vermiştir. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan

⁶¹³ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁶¹⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁶¹⁵

b) Türkiye çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Hükümet karşısında yer alan islamcı, sol ve etnik grupların eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁶¹⁶

2- ISID, Muhalefet grupları ve etnik grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁶¹⁷

3- İslamcı grupların ve diğer muhalif grupların oluşmasında ve meydana gelen çatışmaların arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁶¹⁸

4- Hükümetin uygulamalarına karşı oluşan muhalif grubun karşılıklı olarak birbirini etkilemesi, başka ölkelerden destek alması gibi, hükümetin diğer ölkelerden destek almasında göröldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi bulunmaktadır.⁶¹⁹

3.2. Sonuç

Bu bölümde teorik basamakları ve yöntemi giriş bölümünde ele alınan, çatışmalarda yaşanan bilişsel transformasyonu kanıtlamak amacıyla, 1946-2022 arası dönemde Ortadoğu Bölgesinde yaşanan devlet içi ve küresel çatışmalar ele alınmıştır.

Çatışmalardaki bilişsel dönüşümü kanıtlamak amacıyla Ortadoğu'da devlet içi ve küresel çatışmalar Yatay Analiz, Dikey Analiz ve Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu olarak üç temel bölümde ele alınmıştır.

⁶¹⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁶¹⁶ Adler, *Word Ordering*, s.12.

⁶¹⁷ Adler, *Word Ordering*, s.12.

⁶¹⁸ Adler, *Word Ordering*, s.12.

⁶¹⁹ Adler, *Word Ordering*, s.12.

Yatay Analiz ile Ortadoğu Bölgesinde çatışma yaşanan devletler, devletlerde yaşanan çatışma sayısı, yoğunluk düzeyi, çatışmaların türü, çatışmaya katılan dış devletler ve bölge devletleri ele alınmış ve çatışmaların yaşandığı Ortadoğu Bölgesi ve bu bölgede çatışma yaşanan ülkeler arasında yıllar açısından sayısal karşılaştırmalar yapılmıştır.

Dikey Analizle, Ortadoğu bölgesinde devlet içi çatışmalar yaşanan ülkelerde, çatışma sayıları ve çatışma türlerini göstermek amaçlanmıştır. Dikey Analiz, 1946' dan 2022' ye kadar bir ülkede yaşanan tüm devlet içi ve küresel çatışmaları tarih sırasıyla ele almakta, kaç adet çatışmanın gerçekleştiğini, çatışmalara hangi grupların katıldığını, zaman içinde gruplarda yaşanan bilişsel değişimi ve buna bağlı olarak gruplarda yaşanan değişimi ve sonuç olarak çatışmalarda yaşanan bilişsel ilişkin değişimi göstermektedir. Bu bilgiler Ortadoğu Bölgesinde çatışma yaşanan ülkeler arasında çatışmalarla ilgili kıyaslama yapmaya imkân sağlamaktadır.

Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu olarak ele alınan ve çatışmalardaki bilişsel evrimi göstermeyi amaçlayan bölüm Uygulama Toplulukları, Arka Plan Bilgisi, Negatif Uygulama Alanı ve Çatışmalarda Bilişsel Transformasyon olarak dört bölümde ele alınmıştır.

Uygulama Toplulukları, Ortadoğu Bölgesinde, çatışma yaşanan ülkelerde Uygulama Toplulukları olarak hangi çatışma gruplarının bulunduğu bu grupların hangi yıllarda hükümetle eylem gerçekleştirdiğini, birleştiği ve/veya ayrıştığı grupları ele almaktadır.

Çatışmaların Arka plan bilgisi, bir ülkede 1946' dan 2022' ye kadar tarih sırasına göre gerçekleşen çatışmalarda yer alan grupların, oluşum nedenleri, grupların beklenti ve eylemlerinin oluşma nedenleri, ülkedeki hükümet yapısı ve gruplarla yapılan çatışma nedenleri bilişsel olarak ele alınmıştır.

Bu bölüm çatışmaların tarih sırasına göre bütünsel olarak çatışmalardaki bilişsel değişimi göstermek amacıyla yapılmıştır. Birçok çalışmada yer alan arka plan adı altında ele alınan çatışmaların kısa özetini veya tarihi geçmişini içermez. Çatışmalara dışardan katılan gruplara ve/veya hükümete destek veren ülkeler de bu bölümde ele alınmıştır.

Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar bölümünde Ortadoğu Bölgesinde yer alan ülkelerde yapılan çatışmalar, tez yazarı tarafından türlere ayrılmıştır. Bu bölüm her bir tür

içinde kaç çatışmanın hangi arka plan çerçevesinde yaşandığını ele almaktadır. Böylece bir ülkede bir tür içinde 1946'dan 2022' ye kadar hangi tür çatışmaların gerçekleştiğini ve bu çatışma türleri arasında her bir tür için nasıl bir bilişsel dönüşümün yaşandığını tarihi gerekçelerle ele almaktadır.

Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu bölümü, giriş bölümünde ele alınan tez yazarı tarafından geliştirilen teorinin adımları doğrultusunda, diğer üç bölümün verilerine dayanarak çatışmalardaki bilişsel dönüşümü kanıtlamaya çalışmaktadır.

Çatışmalarda Bilişsel Transformasyon teorisini kanıtlamaya yönelik olan üçüncü bölümde her bir ülke için birer uygulama topluluğu olarak kabul edilen çatışan grupların çatışmalarında yaşanan bilişsel dönüşüm belirlenmiştir.

Çatışmalarda her bir çatışma türü için, bir sonra oluşan çatışma grubu veya aynı çatışma grubunun yönteminde veya amacında yaşanan bilişsel dönüşüm veya tarihsel olarak bir çatışma türünden diğerine geçişte yaşanan bilişsel değişim bir evrim eşiği kabul edilmiştir.

Çatışmalarda Bilişsel dönüşüm her bir çatışma ve ülke için farklılık gösterdiğinden, her bir ülkede yaşanan çatışmalara ilişkin açıklamalar Uygulama Toplulukları, Arka Plan Bilgisi ve Negatif Uygulama Alanı bölümlerinde yer almaktadır. Her bir çatışma için tezin giriş bölümünde oluşturulan teoride ele alınan dönüşüm mekanizmaları Ortadoğu Bölgesinde çatışma yaşanan ülkelerle ilgili olarak bu bölümde ele alınmıştır.

Sayısal karşılaştırmalar, çatışma yaşanan ülkelerin birbirine göre konumlarını ve çatışmalarda yer alan grupların amaçlarını ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Bu noktada çatışma yaşanmayan ülkeler zımni bir şekilde ortaya çıkmakta ve potansiyel olarak bölgeler arası çatışma yaşanma riskinin karşılaştırmasına imkân sağlamaktadır.

4. BÖLÜM: AVRUPA ÇATIŞMALARI BİLİŞSEL ANALİZİ

II. Dünya Savaşından sonra 1946 yılından 2022 yılına kadar Avrupa Kıta'sında 141 çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 108'i, bir tarafı her zaman bir hükümet diğer tarafı her zaman bir veya daha fazla isyancı gruptan oluşan ve dış katılımın olmadığı devlet içi çatışmalardan oluşmuştur. 141 çatışmanın 33'ü dış ülke askeri gruplarının da katıldığı küresel nitelikte çatışmalardan meydana gelmiştir.⁶²⁰

Devlet içi ve küresel toplam 141 çatışmanın 37'si belirli bir yılda en az 1000 ölümlü sonuçlanmış yüksek yoğunluk düzeyinde, 104'ü 25-999 arası savaşa bağlı ölümlü sonuçlanmış düşük yoğunluk düzeyinde oluşan çatışmalardır. 141 çatışmanın 15'i hükümet çatışması, 126'sı toprak çatışmalarından oluşmuştur.⁶²¹

4.1. Avrasya Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon

4.1.1. Yatay Analiz

II. Dünya Savaşından sonra, 1946-2022 arası dönemde Avrasya'da 56 devlet içi çatışma yaşanmıştır. Devletlere göre dağılım; Azerbaycan'da 3, Gürcistan'da 7, Moldova'da 1, Rusya'da 44, Ukrayna'da 1 çatışma.⁶²²

Avrasya'da toplam 83 çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmalar, bir tarafı her zaman bir hükümet diğer tarafı her zaman bir veya daha fazla isyancı gruptan oluşan 56 devlet içi çatışmadan oluşurken, 27'si dış ülke askeri gruplarının da katıldığı küresel nitelikte çatışmalardan meydana gelmiştir. Küresel çatışmalar Azerbaycan'da 15, Gürcistan'da 1, Ukrayna'da 11 olarak küresel olmak üzere dağılmıştır.⁶²³

⁶²⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶²¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶²² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶²³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Avrasya’ da toplam 83 çatışmanın en az 1000 ölü sayısı ile yüksek yoğunlukta yaşanan çatışmalar Azerbaycan’ da 4, Gürcistan’da 1, Rusya’da 11, Ukrayna’da 4 olarak dağılmış ve toplam 20 çatışma düzeyine ulaşmıştır.⁶²⁴

Avrasya’da yaşanan çatışmaların 7’ si hükümet 76’si toprak üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. Dağılım aşağıdaki gibidir; Azerbaycan 2 hükümet- 16 toprak, Gürcistan’da 3 hükümet- 5 toprak, Rusya 1 hükümet- 43 toprak, Ukrayna’da 1 hükümet- 11 toprak ve Moldova’ da sadece 1 toprak çatışması yaşanmıştır.⁶²⁵

4.1.1.1. Azerbaycan

4.1.1.1.1. Dikey Analiz

Azerbaycan’da 3 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 2’si düşük 1’i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 1’i toprak 2’si hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 1’i yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.⁶²⁶

Azerbaycan’ da devlet içi ve küresel 18 çatışma meydana gelmiştir. Azerbaycan hükümeti 1991-94,1997-98,2005,2008,2012,2014-17,2020,2021,2022’de Republic of Artsakh ile 4 yüksek yoğunluklu 16 toprak çatışması (Artsakh/Nagorno-Karabakh), 1993’te Military faction (forces of Suret Husseinov) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1995’te OPON Forces ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır.⁶²⁷

Azerbaycan çatışmasında 15 küresel çatışma meydana gelmiştir. Azerbaycan hükümeti 1991-93,1997-98,2005,2008,2012,2014-17,2020,2021,2022’de 15 Republic of Artsakh çatışmasında Ermenistan grupları desteklemiştir. 2020’deki Republic of Artsakh çatışmasında Türkiye hükümeti desteklemiştir.⁶²⁸

⁶²⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶²⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶²⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶²⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶²⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

4.1.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

4.1.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Azerbaycan'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 3 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Republic of Artsakh (Artsakh/Dağlık Karabağ), Askeri hizip (Suret Husseinov Kuvvetleri, OPON Forces olarak sınıflandırılmıştır.⁶²⁹

Bu topluluklardan Republic of Artsakh (Artsakh/Dağlık Karabağ), toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Askeri hizip (Suret Husseinov Kuvvetleri), OPON Forces hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁶³⁰

Bu topluluklardan Republic of Artsakh; Artsakh/Dağlık Karabağ'ın bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁶³¹

4.1.1.1.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, Azerbaycan yönetimi ve Dağlık Karabağ'ın statüsü (Artsakh ihtilafı) konusundaki anlaşmazlıklar bir dizi silahlı çatışmaya yol açmıştır.

Kafkasya'da, bağımsız bir devlet olarak ilk yıllarından beri Azerbaycan, Dağlık Karabağ'ın toprak statüsü konusunda komşusu Ermenistan ve Ermenistan tarafından desteklenen ve kendi kendini ilan eden Artsakh Cumhuriyeti ile karşı karşıya gelmiştir.

2020'de Azerbaycan Hükümeti ile Artsakh Cumhuriyeti birden fazla yerde çatışmış, çatışmalar cephe hattı boyunca büyük bir Azerbaycan taarruzuna dönüşmüştür. Türkiye Hükümeti Azerbaycan'ı desteklerken, bir Ermeni müttefiki olan Rusya, çatışmalar Ermenistan'a ulaşırsa müdahale edeceğini açıklamıştır.

⁶²⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶³⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶³¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Ermeni gönüllülerin desteği, Artsakh Cumhuriyeti güçleri için yeterli olmamış, İran ile olan tüm sınır, Azerbaycanlıların eline geçmiştir. Rusya, bir ateşkes anlaşmasına aracılık ederek çatışmalara son vermiştir.

Ermenistan, Artsakh Cumhuriyeti adına, çatışma sırasında Azerbaycan kuvvetlerinin ele geçirdiği bölgeleri Azerbaycan'ın kontrolüne ve ayrıca Ermeni kuvvetlerinin Dağlık Karabağ çevresinde işgal ettiği topraklardan çekilmesine karar vermiştir.

Artsakh Cumhuriyeti, Rus barış güçlerinin düzeni sağlamasıyla, Dağlık Karabağ'ın ateşkes anında Azerbaycan kuvvetleri tarafından ele geçirilmeyen kısımları üzerinde fiili kontrolü elinde tutmuştur.⁶³²

1993 yılında, Suret Hüseyinov liderliğindeki bir askeri grup, Başkan Elçibey'i görevinden almak için Bakü'ye yürümüştür. Hüseyinov Bakü'yü aldıktan sonra, Aliyev ile iktidarı paylaşma konusunda anlaşmış ve ardından başbakan olmuş, çatışma, Haydar Aliyev ile iş birliği içinde Hüseyinov askeri hizbinin zaferiyle sona ermiştir.

3 Ekim 1993'te Aliyev cumhurbaşkanı seçilmiştir. Elçibey'in halefi Haydar Aliyev, 1995 yılında özel polis kuvvetleri OPON tarafından bir isyanla karşı karşıya kalmış, Aliyev'in birlikleri aynı yıl OPON Kuvvetlerini yenerek dağıtmıştır.

Cumhurbaşkanı Elçibey'in devrilmesinden sonra Azerbaycan'daki durum çalkantılı olmaya devam etmiş, 1994 yılında üst düzey isyanlar ve siyasi cinayetler yaşanmıştır. Sonbaharda Hüseyinov ve Aliyev arasındaki ittifak bozulmuş, Hüseyinov, Aliyev'i devirmeyi planlamakla suçlandıktan sonra Moskova'ya kaçmıştır.⁶³³

Aliyev ile İçişleri Bakanlığı'na bağlı özel polis milisleri OPON arasındaki ilişkiler de gerginleşmiş, 1995 yılında ciddi şiddet olayları bir kez daha patlak vermiştir. 13 Mart'ta cumhurbaşkanı, darbe girişimleri nedeniyle OPON' u dağıtan bir kararname hazırlamış, birkaç gün sonra hükümet güçleri OPON karargahına baskın düzenlemiştir.⁶³⁴

⁶³² Tracey German, "The Nagorno-Karabakh Conflict between Azerbaijan and Armenia: Security Issues in the Caucasus", *Journal of Muslim Minority Affairs* 32/2 (2012).

⁶³³ İrfan Sancak, "Azerbaijan in Independence Process and Effects of The June Coup on Foreign Policy", *Balkan Journal of Social Sciences* 7/13 (2017), 57-71.

⁶³⁴ Sonni Efron, "Azerbaijan Coup Attempt Crushed: Caucasus: Loyal forces storm a building and overcome mutinous police units, president reports", *Los Angeles Times* (18 March 1995).

Çıkan şiddetli çatışmalar sonunda Başkan Aliyev'in birlikleri galip gelmiş ve OPON yenilmiştir. Haydar Aliyev 2003 yılına kadar cumhurbaşkanlığını sürdürmüş, yerine oğlu İlham Aliyev cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Muhalefet üyeleri ve uluslararası gözlemciler, yaygın seçim ihlallerinin gerçekleştiğini iddia etmiştir. Böylece Azerbaycan'da demokrasi zayıf kalmaya devam etmiş, ancak 1995'ten bu yana çok sayıda can kaybının olduğu hiçbir ayaklanma olmamıştır.

Azerbaycan, 2004 yılında başlayan devlet içi bir ihtilafta Irak Hükümetine ikincil savaş desteği sağlamış, Afganistan Hükümetini Taliban'a karşı desteklemiştir.

4.1.1.1.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Azerbaycan'da 3 farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma toprak çatışması; Bağımsız bir devlet olarak ilk yıllarından beri Azerbaycan, Dağlık Karabağ'ın toprak statüsü konusunda komşusu Ermenistan tarafından desteklenen ve kendi kendini ilan eden Artsakh Cumhuriyeti ile karşı karşıya gelmiştir. 2020'de Azerbaycan Hükümeti ile Artsakh Cumhuriyeti birden fazla yerde çatışmış, çatışmalar cephe hattı boyunca büyük bir Azerbaycan taarruzuna dönüşmüştür. Artsakh Cumhuriyeti, Rus barış güçlerinin düzeni sağlamasıyla, Dağlık Karabağ'ın ateşkes anında Azerbaycan kuvvetleri tarafından ele geçirilmeyen kısımları üzerinde fiili kontrolü elinde tutmuştur.⁶³⁵

2. Çatışma askeri darbe; 1993 yılında, Suret Hüseyinov liderliğindeki bir askeri grup, Başkan Elçibey'i görevinden almak için Bakü'ye yürümüştür. Hüseyinov Bakü'yü aldıktan sonra, Aliyev ile iktidarı paylaşma konusunda anlaşmış ve ardından başbakan olmuş, çatışma, Haydar Aliyev ile iş birliği içinde Hüseyinov askeri hizbinin zaferiyle sona ermiştir. Cumhurbaşkanı Elçibey'in devrilmesinden sonra Azerbaycan'daki durum çalkantılı olmaya devam etmiş, 1994 yılında üst düzey isyanlar ve siyasi cinayetler

⁶³⁵ German, "The Nagorno-Karabakh Conflict between Azerbaijan and Armenia: Security Issues in the Caucasus", *Journal of Muslim Minority Affairs* 32/2 (2012).

yaşanmıştır. Sonbaharda Hüseyinov ve Aliyev arasındaki ittifak bozulmuş, Hüseyinov, Aliyev'i devirmeyi planlamakla suçlandıktan sonra Moskova'ya kaçmıştır.⁶³⁶

3. Çatışma hükümet uygulamalarına isyan; 3 Ekim 1993'te Aliyev cumhurbaşkanı seçilmiştir. Elçibey'in halefi Haydar Aliyev, 1995 yılında özel polis kuvvetleri OPON tarafından bir isyanla karşı karşıya kalmış, Aliyev'in birlikleri aynı yıl OPON Kuvvetlerini yenerek dağıtmıştır.⁶³⁷

4.1.1.1.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Azerbaycan çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Azerbaycan çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Azerbaycan hükümeti karşısında Dağlık Karabağ, Elçibey karşısında Haydar Aliyev ve Aliyev hükümeti karşısında OPON birlikleri, uygulama toplulukları olarak, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devretmiştir.⁶³⁸

2- Azerbaycan'ın bağımsızlığı karşısında Dağlık Karabağ, Elçibey karşısında Haydar Aliyev ve hükümete karşı OPON birlikleri rekabet halinde kendilerini kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.⁶³⁹

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Elçibey'e karşı Hüseyinov ve Haydar Aliyev, Azerbaycan- Dağlık Karabağ çatışmasında Rusya ve Ermenistan'ın çatışmalara katılması, Opon kuvvetlerinin Haydar Aliyev'e karşı yürüttükleri isyanda olduğu gibi, bu

⁶³⁶ Sancak, "Azerbaijan in Independence Process and Effects of The June Coup on Foreign Policy".

⁶³⁷ Efron, "Azerbaijan Coup Attempt Crushed: Caucasus: Loyal forces storm a building and overcome mutinous police units, president reports".

⁶³⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁶³⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

aktörler arka plan bilgisinde görüleceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir.

Aynı şekilde farklı yönetimler iş başına gelmekte, temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁶⁴⁰

b) Azerbaycan çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Azerbaycan hükümeti ve Dağlık Karabağ'ın bağımsızlık konusunda yaşadığı çatışmalar, Ermenistan ve Rusya'nın bu çatışmalardaki yeri, Elçibey'in devrilmesi konusunda Hüseyinov ve Haydar Aliyev iş birliği, polis kuvvetlerinin hükümete karşı ayaklanmalarına neden olan eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁶⁴¹

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁶⁴²

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümüllüğü ve yargısı bulunmaktadır.⁶⁴³

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu, yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁶⁴⁴

⁶⁴⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁶⁴¹ Adler, *Word Ordering*, 12

⁶⁴² Adler, *Word Ordering*, 12

⁶⁴³ Adler, *Word Ordering*, 12

⁶⁴⁴ Adler, *Word Ordering*, 12

4.1.1.2. Gürcistan

4.1.1.2.1. Dikey Analiz

Gürcistan'da 7 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 6'si düşük 1'i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 4'ü toprak 3'ü hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 1'i yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.⁶⁴⁵

Gürcistan'da devlet içi ve küresel 8 çatışma meydana gelmiştir. Gürcistan hükümeti 1991'de National Guard and Mkhedrioni ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1992-93'te Zviadists ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1992-93'te Republic of Abhazya ile 1 yüksek yoğunluklu 2 toprak çatışması (Abhazya), 1992,2004,2008'de Republic of South Ossetia ile düşük yoğunluklu 3 toprak (Güney Osetya) çatışması yaşanmıştır.⁶⁴⁶

Gürcistan'da 1 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2008'deki 1 Republic of South Ossetia çatışmasında Rusya (Sovyetler Birliği), grupları desteklemiştir.⁶⁴⁷

4.1.1.2.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

4.1.1.2.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Gürcistan'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 4 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar National Guard ve Mkhedrioni, Zviadists, Republic of Abhazya (Abhazya), Republic of South Ossetya (Güney Osetya) çatışması yaşanmıştır.⁶⁴⁸

Bu topluluklardan Republic of Abhazya (Abhazya), Republic of South Ossetya (Güney Osetya), toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, National Guard ve Mkhedrioni, Zviadists, hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁶⁴⁹

⁶⁴⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁴⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁴⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁴⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁴⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Bu topluluklardan Republic of Abhazya; Abhazya, Republic of South Osetya; Güney Osetya'nın bağımsız bir bölge olması için savaşımaktadır.⁶⁵⁰

4.1.1.2.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1980'lerin sonunda, Sovyet Gürcistan'da milliyetçi hareketler güçlenmiş ve milliyetçi tutkular yoğunlaştıkça, Zviad Gamsakhurdia gibi politikacılar ve onların anti-komünist söylemleri ve milliyetçi sloganları popülerlik kazanmıştır.

9 Nisan 1991'de Gürcistan, Sovyetler Birliği'nden bağımsızlık için oy kullanmış ve sonra Gamsakhurdia, oyların büyük çoğunluğunu alarak cumhurbaşkanı seçilmiştir. Seçimden sonra Gamsakhurdia'ya yönelik eleştiriler artmış ve Gamsakhurdia karşıtı hareketler başkanı otoriter yönetim ve etnik azınlıkları bastırmakla suçlamıştır.

Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'a karşı gerçekleştirilen darbe girişimini Gürcistan'da birçoğu şiddetle sonuçlanan bir dizi gösteri izlemiş, muhalif gruplar birleşerek Başkan Gamsakhurdia'nın istifasını istemiştir.

Gamsakhurdia, 1991'de Mkhedrioni (Atlılar) ve Ulusal Muhafızların egemen olduğu hükümet karşıtı bir koalisyon tarafından devrilmiş, Ermenistan'a kaçarken görevden alınmıştır. Daha sonra yerine Gürcistan'ın cumhurbaşkanı olan eski Sovyet dışişleri bakanı Eduard Şevardnadze liderliğindeki Askeri Konsey gelmiştir.

Gamsakhurdia'nın destekçileri olan Zviadistler, Gamsakhurdia'nın iktidara dönmesi için yeni hükümetin birlikleriyle 1993'te Gamsakhurdia'nın ölümüne kadar çatışmıştır.

Şevardnadze, yönetimine karşı kitlesel protestoların ardından 2003 yılında istifa etmiş, "Gül Devrimi'nin liderlerinden biri olan Mikhail Saakashvili, 2004 cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmıştır.⁶⁵¹

1990'lı yılların başında, başta Güney Osetya ve kuzeyde Rusya sınırında yer alan Abhazya olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerinde ayrılıkçı hareketler ortaya çıkmıştır.

⁶⁵⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁵¹ Gökhan Tekir, *Geopolitics of Russia's Caucasus Policy and Its Implications for The World* (Graduate School of Economics and Social Sciences of İhsan Doğramacı Bilkent University (2014).

Çoğunlukla etnik Osetlerin yaşadığı Güney Osetya'da, 1992'de Gürcistan Hükümeti'nin Güney Osetya'nın Rusya Federasyonu'na entegrasyonu için yapılan bir halk oylamasını reddetmesinden sonra silahlı bir mücadele başlatılmıştır. Aynı yıl yapılan bir ateşkesle çatışma durmuş ancak, 2004 ve 2008'de Gürcistan'ın yeni cumhurbaşkanı Mikhail Saakashvili'nin bölge üzerindeki kontrolünü yeniden kazanma girişiminde bulunmasıyla çatışmalar yeniden ortaya çıkmıştır. 2004'te çok sınırlı çatışmalar yaşanırken, 2008'de Gürcü ordusu Güney Osetya ve Rus birlikleri tarafından püskürtülen çatışmalarda yüzlerce kişi hayatını kaybetmiştir.

Abhazya'nın Temmuz 1992'de bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, başka bir devlet-içi çatışma çıkmıştır. İlan edilen Abhazya Cumhuriyeti ile Gürcistan hükümeti arasındaki çatışmalar 1993 yılında sona ermiş ve 1994 yılında uyumsuzlukta kısmi bir çözüme ulaşılmıştır. Çatışmanın bir sonucu olarak, savaş öncesi etnik Gürcü çoğunluğunun tamamı Abhazya'dan kaçmış ve etnik Abhazlar bölgedeki en büyük etnik grup haline gelmiştir.

1995 yılında Abhazya Cumhuriyeti tek taraflı şiddete başvurmuştur. Bir BM barış gücü misyonu olan UNOMIG, diğer şeylerin yanı sıra ateşkesin uygulandığını doğrulamak ve ihlalleri araştırmak için kurulmuştur.⁶⁵²

4.1.1.2.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Gürcistan'da iki farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümeti ele geçirme; 1980'lerin sonunda, Sovyet Gürcistan'da milliyetçi hareketler güçlenmiş ve milliyetçi tutkular yoğunlaştıkça, Zviad Gamsakhurdia gibi politikacılar ve onların anti-komünist söylemleri ve milliyetçi sloganları popülerlik kazanmıştır.

9 Nisan 1991'de Gürcistan, Sovyetler Birliği'nden bağımsızlık için oy kullanmış ve sonra Gamsakhurdia, oyların büyük çoğunluğunu alarak cumhurbaşkanı seçilmiştir. Seçimden sonra Gamsakhurdia'ya yönelik eleştiriler artmış ve Gamsakhurdia karşıtı hareketler

⁶⁵² Tracey German, "Abkhazia and South Ossetia: Collision of Georgian and Russian Interests, *Research Programme Russia/NIS* (2006).

başkanı otoriter yönetim ve etnik azınlıkları bastırmakla suçlamıştır. Gamsakhurdia, 1991'de Mkhedrioni (Atlılar) ve Ulusal Muhafızların egemen olduğu hükümet karşıtı bir koalisyon tarafından devrilmiş, yerine Gürcistan'ın cumhurbaşkanı olan eski Sovyet dışişleri bakanı Eduard Şevardnadze liderliğindeki Askeri Konsey gelmiştir. Gamsakhurdia'nın destekçileri olan Zviadistler, Gamsakhurdia'nın iktidara dönmesi için yeni hükümetin birlikleriyle 1993'te Gamsakhurdia'nın ölümüne kadar çatışmıştır.⁶⁵³

2. Çatışma toprak çatışması; Çoğunlukla etnik Osetlerin yaşadığı Güney Osetya'da, Güney Osetya'nın Rusya Federasyonu'na entegrasyonu için yapılan bir halk oylamasını reddetmesinden sonra silahlı bir mücadele başlatılmıştır. Aynı yıl yapılan bir ateşkesle çatışma durmuş ancak, 2004 ve 2008'de Gürcistan'ın yeni cumhurbaşkanı Mikheil Saakashvili'nin bölge üzerindeki kontrolünü yeniden kazanmasıyla çatışmalar yeniden ortaya çıkmıştır.

Abhazya'nın Temmuz 1992'de bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, başka bir devlet-içi çatışma çıkmıştır. İlan edilen Abhazya Cumhuriyeti ile Gürcistan hükümeti arasındaki çatışmalar 1993 yılında sona ermiş ve kısmi bir çözüme ulaşılmıştır. Çatışmanın bir sonucu olarak, savaş öncesi etnik Gürcü çoğunluğunun tamamı Abhazya'dan kaçmış ve etnik Abhazlar bölgedeki en büyük etnik grup haline gelmiştir.⁶⁵⁴

4.1.1.2.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Gürcistan çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Gürcistan çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Gürcistan hükümeti karşısında Rusya hükümetinin desteklediği, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlık hareketi, Gamsakhurdia ve Zviadistler'in Askeri konsey karşısı hareketi ile, bu gruplar, uygulama toplulukları olarak, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile

⁶⁵³ Tekir, Geopolitics of Russia's Caucasus Policy and Its Implications for The World.

⁶⁵⁴ German, "Abkhazia and South Ossetia: Collision of Georgian and Russian Interests".

dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devretmiştir.⁶⁵⁵

2- Güney Osetya ve Abhazya Gürcistan' a karşı, Gamsakhurdia karşı Askeri Konsey ve Askeri Konseye' e karşı Zviadistler rekabet halinde kendilerini kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.⁶⁵⁶

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Gamsakhurdia karşısında Askeri konsey ve Askeri Konsey karşısında Gamsakhurdia destekçileri Zviadistler' in yürüttükleri isyanda olduğu gibi, bu aktörler arka plan bilgisinde göreceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir.

Güney Osetya ve Abhazya çatışmalarında Rusya ve Gürcistan' da farklı yönetimlerin iş başına gelmesiyle, temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşmuştur. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁶⁵⁷

b) Gürcistan çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Gürcistan hükümeti ve Abhazya-Osetya' nın bağımsızlık konusunda yaşadığı çatışmalar, Rusya' nın bu çatışmalardaki yeri, Gamsakhurdia' ya karşısında yönetimi ele geçiren Askeri konsey ve Gamsakhurdia yandaşları Zviadistler' in Askeri konseye karşı taarruzuna neden olan eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁶⁵⁸

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁶⁵⁹

⁶⁵⁵ Adler, *Word Ordering*, s.11.

⁶⁵⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁶⁵⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁶⁵⁸ Adler, *Word Ordering*, 12

⁶⁵⁹ Adler, *Word Ordering*, 12

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadırd.660

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu, yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.661

4.1.1.3. Moldova

4.1.1.3.1. Dikey Analiz

Moldova'da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunlukta bir toprak çatışmasıdır.662

Moldova hükümeti 1992'de PMR ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Dinyester) yaşamıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.663

4.1.1.3.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

4.1.1.3.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Moldova'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk PMR (Dinyester)'dir. Topluluk toprak elde etmek için hükümetle çarpışmıştır. PMR; Dinyester' in bağımsız bir bölge olması için savaşımaktadır.664

4.1.1.3.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Moldova, 27 Ağustos 1991'de Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan etmiştir. Ülkede çoğunlukta Moldovalılar yaşamaktadır, ancak esas olarak Dinyestr Nehri'nin doğusundaki bulunan Dinyest bölgesinde yoğunlaşan Slavca ve Rusça konuşan büyük bir azınlık vardır.

⁶⁶⁰ Adler, *Word Ordering*, 12

⁶⁶¹ Adler, *Word Ordering*, s.12

⁶⁶² Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁶³ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁶⁴ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

1989 yılında Moldova dilinin resmi dil ilan edilmesi ve milliyetçi duyguların artmasıyla Moldovalılar ile Dinyestr Nehri'nin doğusunda yaşayan Slavlar arasındaki gerilim yükselmeye başlamıştır.

Bu azınlığın üyeleri, Moldova'dan bağımsızlık için çabalayan, PMR' yi (Pridnestrovian Moldavian Republic) kurmuştur. PMR, Trans-Dniester, Transdinyester veya Dinyester Cumhuriyeti olarak da bilinmektedir.

1990'daki Yüksek Sovyet seçimlerinde, komünist olmayanlar ilk kez nispeten özgürce rekabet edebilmiştir. Demokratik ve ulusal haklar talep eden Moldova Halk Cephesi, müttefikleriyle birlikte ülkede güç kazanmış, önde gelen Halk Cephesi liderlerinden Mircea Druc, 1990 yılında başbakan olmuştur. Parlamento, esas olarak etnik çizgilere göre bölünmüştür ve etnik Moldovalılar hükümet ve parlamentoda lider pozisyonlarda bulunmuşlardır.

1992'nin başlarında Moldova'nın doğusunda Dinyestr Nehri'nin doğusundaki bölgede Slavca Rusça konuşan azınlık arasında ayrılıkçı bir çatışma tırmanmıştır. 1992'de PMR ve Moldova birlikleri arasında şiddetli çatışmalar yaşanmış ve Temmuz 1992'de imzalanan ateşkes anlaşması şiddete son vermiştir.

1992'den beri, arabulucuların taraflar arasında bir anlaşmaya varmak için ısrarlı çabalarına rağmen, uyuşmazlığın çözümünde çok az başarı sağlanmıştır. Moldova bu dönemde defalarca PMR' ye kendi kendini yöneten bir bölge ve serbest bir ekonomik bölge teklif etmiş, ancak PMR bağımsız bir devlet için mücadele etmeye devam etmiştir.

Moldova'daki çatışma 1990'larda ülkenin kendisini SSCB'den kurtarmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Uyumsuzluk çözümsüz kalmıştır. İki taraf arasındaki gerginlikler sonraki yıllarda zaman zaman yoğunlaşmasına rağmen, 1992'den bu yana aralarında herhangi bir silahlı çatışma veya şiddet yaşanmamıştır.⁶⁶⁵

⁶⁶⁵ Benjamin Potter, "Unrecognized Republic, Recognizable Consequences: Russian Troops in "Frozen" Transnistria", *Researchgate* (Erişim 10.10.2023).

4.1.1.3.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Moldova'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma toprak çatışması; Moldova' da çoğunlukta Moldovalılar yaşamaktadır, ancak esas olarak Dinyest bölgesinde yoğunlaşan Slavca ve Rusça konuşan büyük bir azınlık vardır. 1989 yılında Moldova dilinin resmi dil ilan edilmesi ve milliyetçi duyguların artmasıyla Moldovalılar ile Dinyestr Nehri'nin doğusunda yaşayan Slavlar arasındaki gerilim yükselmeye başlamıştır.

Bu azınlığın üyeleri, Moldova'dan bağımsızlık için çabalayan, PMR' yi (Pridnestrovian Moldavian Republic) kurmuştur. 1992'de PMR ve Moldova birlikleri arasında şiddetli çatışmalar yaşanmıştır.

Moldova'daki çatışma 1990'larda ülkenin kendisini SSCB'den kurtarmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Uyumsuzluk çözümsüz kalmıştır. İki taraf arasındaki gerginlikler sonraki yıllarda zaman zaman yoğunlaşmasına rağmen, 1992'den bu yana aralarında herhangi bir silahlı çatışma veya şiddet yaşanmamıştır.⁶⁶⁶

4.1.1.3.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

a) Moldova çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- PMR' nin bağımsızlık sonrası Moldova hükümeti karşısında bağımsızlık ilan etmesi, Moldova dilinin resmi dil olması üzerine bir uygulama topluluğu olarak devlet ile çatışan gruplar, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devretmiştir.⁶⁶⁷

2- PMR Moldova hükümetine karşı kendini kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.⁶⁶⁸

⁶⁶⁶ Potter, "Unrecognized Republic, Recognizable Consequences: Russian Troops in Frozen Transnistria".

⁶⁶⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁶⁶⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

3- Moldova'nın, bağımsızlık sonrası Moldova dilini resmi dil ilan etmesiyle Slavca ve Rusça konuşan azınlık halklarını temsil eden gruplar üzerinde yeni etkiler oluşmuştur. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmiştir. Aktörler, uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁶⁶⁹

b) Moldova çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Moldova dilinin resmi dil ilan edilmesi ve milliyetçi duyguların artmasıyla Moldovalılar ile Dinyestr Nehri'nin doğusunda yaşayan Slavlar arasında yükselen gerilim Moldova'dan bağımsızlık için çabalayan, PMR' yi (Pridnestrovian Moldavian Republic) kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Resmi dilin Moldova dili ilan edilmesiyle çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁶⁷⁰

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁶⁷¹

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁶⁷²

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu, yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁶⁷³

⁶⁶⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁶⁷⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁶⁷¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁶⁷² Adler, *Word Ordering*, 12.

⁶⁷³ Adler, *Word Ordering*, 12.

4.1.1.4. Rusya

4.1.1.4.1. Dikey Analiz

Rusya’da 44 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 33’ü düşük 11’i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 43’ü toprak 51’i hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 11’i yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.⁶⁷⁴

Rusya hükümeti 2015-20’de IS ile düşük yoğunluklu 6 toprak çatışması (Islamic State), 1946-48’de Forest Brothers ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Estonya), 1946’de LNPA, LTS (p)A ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Letonya), 1946-48’de BDPS ile 2 yüksek yoğunluklu 3 toprak çatışması (Litvanya), 1946-50’da UPA ile 3 yüksek yoğunluklu 5 toprak çatışması yaşanmıştır (Ukrayna). 1990-91’de Republic of Armenia ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Dağlık Karabağ), 1990’da APF ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Azerbaycan), 1993’de Parliamentary Forces ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1994-96,1999-2007’de Chechen Republic of Ichkeria ile 6 yüksek yoğunluklu 12 toprak çatışması (Çeçenya), 1999’da Wahhabi movement of the Buinaksk district ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Dağıstan), 2007-15’ de Forces of the Caucasus Emirate ile düşük yoğunluklu 9 toprak çatışması (Kafkasya Emirliği) meydana gelmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.⁶⁷⁵

4.1.1.4.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

4.1.1.4.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Rusya’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 11 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (İslam Devleti), Forest Brothers (Estonya), LNPA- LTS (p)A (Letonya), BDPS (Litvanya), UPA (Ukrayna), Republic of Armenia (Dağlık Karabağ), APF (Azerbaycan), Parliamentary Forces, Chechen Republic of Ichkeria (Çeçenya), Wahhabi

⁶⁷⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁷⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

movement of the Buinaksk district (Dağıstan), Forces of the Caucasus Emirate (Kafkasya Emirliği) olarak sınıflandırılmıştır.⁶⁷⁶

Bu topluluklardan IS (İslam Devleti), Forest Brothers (Estonya), LNPA- LTS(p)A (Letonya), BDPS (Litvanya), UPA (Ukrayna), Republic of Armenia (Dağlık Karabağ), APF (Azerbaycan), Chechen Republic of Ichkeria (Çeçenya), Wahhabi movement of the Buinaksk district (Dağıstan), Forces of the Caucasus Emirate (Kafkasya Emirliği) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Parliamentary Forces hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁶⁷⁷

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti, Forest Brothers; Estonya, LNPA- LTS (p)A; Letonya, BDPS; Litvanya, UPA; Ukrayna, Republic of Armenia; Dağlık Karabağ, APF; Azerbaycan, Chechen Republic of Ichkeria; Çeçenya, Wahhabi movement of the Buinaksk district; Dağıstan, Forces of the Caucasus Emirate; Kafkasya Emirliği'nin bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁶⁷⁸

4.1.1.4.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

2015'ten beri Kafkasya Emirliği'nin büyük bir kısmı İslam Devletine bağlılık yemini etmiştir. 2020 itibariyle yerel IŞİD üyeleri, başta Kafkasya bölgesinde olmak üzere Rus güvenlik güçlerine karşı düşük yoğunluklu bir isyan yürütmeye devam etmiştir. Kafkasya'da İslam Devleti'nin (İD) oluşumuna yol açan faktörlerden biri, Kafkasya Emirliği'nin 2013 ve 2014 yılları arasında ciddi şekilde zayıflamasıdır. Diğer önemli neden Suriye ve Irak'tan Kafkasya'ya dönen savaşçıların getirdiği dış etkilerdir.

Kafkasya Emirliği'ni oluşturan mevcut güç ve bağlılığın çözülmesi üzerine bazı yerel liderler IŞİD'e bağlılık sözü vermiştir. 21 Haziran 2016'da IŞİD lideri El Bağdadi IŞİD' in Kafkasya eyaletinin açıldığını duyurmuştur.

⁶⁷⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁷⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁷⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

Rus Hükümeti, Rusya'nın diğer bölgelerindeki şüpheli IŞİD militanlarını temizlemek için çeşitli operasyonlar gerçekleştirmiştir. Çatışmaların çoğunluğu güvenlik güçleriyle yapılan küçük çaplı çatışmalarla sınırlı kalmıştır.⁶⁷⁹

Sovyetler Birliği'nin yaklaşan dağılması ile APF (Azerbaycan Halk Cephesi) gibi Sovyet Cumhuriyetlerinde milliyetçi hareketler yükselmiştir. Ocak 1990'da APF' nin bağımsızlık yanlısı gösterileri üzerine Sovyet ordusu Bakü'ye müdahale etmiştir ve APF yasadışı ilan edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından APF lideri Elçibey bağımsız Azerbaycan'da yapılan ilk cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmıştır.

1946'dan 1948'e kadar Estonya silahlı grupları ile Sovyet hükümeti arasında küçük bir devlet-içi çatışma yaşanmıştır. 1940'ta Sovyetler Birliği tarafından kurulan baskıcı rejim, nüfusun büyük bir bölümünü derinden yabancılaştırmıştır. Estonya ormanlarında Sovyet yönetimine karşı direniş oluşmuştur.

Orman Kardeşleri (Forest Broders), küçük gruplar halinde Sovyet sisteminin yerel temsilcilerine karşı sürpriz baskınlar gerçekleştirmiştir. Birleşik bir komutadan yoksun ve Sovyet kuvvetlerinin ezici askeri üstünlüğüyle karşı karşıya kalan hareket, yavaş yavaş ivmesini kaybetmiş, çatışma 1949'da etkisiz hale gelmiştir.

1946'dan 1948'e kadar Litvanya silahlı grupları ile Sovyet hükümeti arasında devlet-içi bir silahlı çatışma yaşanmıştır. Dünya savaşları arasındaki kısa bağımsızlık döneminde, Litvanyalılar arasında güçlü bir ulusal kimlik duygusu oluşmuştur. Sovyetler Birliği tarafından 1940'ta kurulan baskıcı rejim, nüfusun büyük bir bölümünü derinden yabancılaştırmıştır. Litvanya ormanlarında yeniden kurulan Sovyet yönetimine karşı yaygın bir direniş oluşmuştur. 1946'dan beri “Orman Kardeşleri ’nin silahlı mücadelesi Birleşik Demokratik Direniş Hareketi (BDPS) tarafından koordine edilmiştir. Orman Kardeşleri, öncelikle küçük gruplar tarafından Sovyet kuvvetlerine karşı sürpriz baskınlar gerçekleştirmiş Sovyet güçlerinin ezici askeri üstünlüğü ile çatışma 1949'da etkisiz hale gelmiştir.⁶⁸⁰

⁶⁷⁹ Keisuke Wakizaka, “Rusya ve Kafkas Emirliği Arasında Çeçen Milliyetçiliği”, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi* 3/2 (2020), 165-182.

⁶⁸⁰ Vylius M. Leskys, ““Forest Brothers” 1945: The Culmination of the Lithuanian Partisan Movement”, *Baltic Security & Defence Review* 11 (2009).

Bu arka plan ile Letonya ormanlarında yeniden kurulan Sovyet yönetimine karşı direniş oluşmuştur. “Orman Kardeşleri” Letonya Anavatan Muhafızları Birliğı (LTS (p)A), onun gençlik örgütü ve Letonya Ulusal Gerilla Örgütü (LNPA) olmak üzere üç grup oluşturmuştur. Birleşik bir komutadan yoksun ve Sovyet kuvvetlerinin ezici askeri üstünlüğüyle çatışma 1948'de etkisiz hale gelmiştir.

1942'de Ukrayna İsyân Ordusu (UPA) kurulmuştur. Uzun vadeli hedefi, bağımsız bir Ukrayna devleti kurmaktır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman ve Sovyet işgal rejimlerine karşı savaşmış, savaştan ve Sovyet yönetiminin yeniden kurulmasından sonra, UPA birimleri Sovyet güçleriyle ağırlıklı olarak Batı Ukrayna'da savaşmaya devam etmiştir.⁶⁸¹

İsyancılar ormanlardaki saklanma yerlerinden hareket ederek gerilla taktikleri uygulamıştır. Sovyet makamları, isyancılara verilen desteğı baltalamak için sivilleri kitlesel olarak sınır dışı ederek ve toprağı kollektifleştirerek karşılık vermiştir. Sovyet güçlerinin ezici askeri üstünlüğü ve azalan halk desteğı ile karşı karşıya kalan hareket, 1951'de etkisiz hale gelmiştir.

Dağlık Karabağ, Azerbaycan'da ağırlıklı olarak Ermenilerin yaşadığı bir bölgedir. Dağlık Karabağ Ermenistan'ın bir parçasıyken, 1920'lerde bölgenin Azerbaycan'a ait olmasına karar verilmiş, Sovyet döneminde, bölgedeki temel çatışma bastırılmıştır.

Çatışma 1980'lerin sonunda yeniden ortaya çıkmış, Şubat 1988'de Dağlık Karabağ bölge konseyi bölgenin Ermenistan'a entegre edilmesi yönünde oy kullanmıştır. Kasım 1989'da Ermenistan yerleşim bölgesini birleşik bir Ermeni cumhuriyetinin parçası olarak ilan etmiştir. Sovyet merkezi hükümeti, statükoyu korumak için Sovyet Azerbaycan'ın yanında müdahale etti. Sovyet birlikleri, yerel Azeri kuvvetleriyle birlikte Aralık 1991'de Sovyetler Birliğı'nin dağılmasına kadar Ermenilerle savaşmıştır.

1991 yılı sonunda dağılan Sovyetler Birliğı ile sorun çözülmemiş, Dağlık Karabağ'ın statüsüyle ilgili anlaşmazlık, yeni bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'ın içinde kalmıştır.

⁶⁸¹ Agnieszka Pikulicka Wilczwska-Richard Sakwa, “Ukraine and Russia”, *E-International Relations Publishing*, (Erişim 15.05.2022).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önceki ve sonraki fark olarak Ermenistan'ın yerleşim bölgesi için Moskova ile savaşmak yerine, Azerbaycan ile savaşmasıdır.

Ermenistan cumhurbaşkanı Mart 1992'de Dağlık Karabağ'ın statüsünü ilan eden bir duyuru yaparak sorunu . Azerbaycan'ın iç meselesi olarak değerlendirmiş ve 1992'den sonra Dağlık Karabağ ihtilafına müdahil olmaya devam etmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması, Rusya'nın güneyindeki Çeçenya' da ayrılıkçı bir harekete yol açmıştır. Rus hükümeti, 1994'ten 1996'ya ve 1999'dan 2007'ye kadar kendi kendini ilan eden Çeçen İckerya Cumhuriyeti'ne (ÇHC) karşı savaşmıştır.

1998'de Buinaksk bölgesindeki Vahhabi hareketi, Dağistan'ın Buinaksk bölgesindeki bazı köylerin kontrolünü ele geçirerek ayrı bir İslam bölgesi ilan etmiştir. 1999'da Rus hükümeti Dağistanlı isyancı gruba ve Çeçenya 'daki benzer fikirli isyancılara saldırı başlatmış ve Buinaksk bölgesindeki Vahhabi hareketini birkaç hafta içinde yenmeyi başarmıştır.⁶⁸²

Dağistan, 2000'lerin sonlarında, Çeçenya üzerinde bir İslam devleti kurulması konusunda bir çatışmaya dönüştüğü zaman, yeniden İslamcı şiddetin sıcak noktası haline gelmiştir.⁶⁸³

Ekim 1993'te Rusya Devlet Başkanı Yeltsin ve milletvekilleri arasında çıkan anlaşmazlık kanlı bir darbe girişimine yol açmıştır. Anlaşmazlığın konusu, cumhurbaşkanı reform programlarına karşı çok sayıda milletvekilinin karşı çıkmasıdır. Hükümet güçlerinin üstünlüğü milletvekilleri ve destekçilerini teslim olmaya zorlamıştır.⁶⁸⁴

4.1.1.4.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Rusya'da iki farklı türde çatışma meydana gelmiştir. Toprak çatışması 10 çatışmadan oluşurken, 1 hükümet çatışması oluşmuştur.

⁶⁸² Emil Souleimanov, "Chechnya, Waahhabism and The Invasion of Dagestan", *Middle East Review of International Affairs* 9/4 (2005). 192.

⁶⁸³ Wakızaka, "Rusya ve Kafkas Emirliği Arasında Çeçen Milliyetçiliği", 165-182.

⁶⁸⁴ Robert Sharlet, "Russian Constitutional Crisis: Law and Politics Under Yel'tsin", *Post-Soviet Affairs* 9/4 (2013), 314-336.

1. Çatışma toprak çatışması; 2020 itibariyle yerel IŞİD üyeleri, başta Kafkasya bölgesinde olmak üzere Rus güvenlik güçlerine karşı düşük yoğunluklu bir isyan yürütmeye devam etmiştir. Kafkasya Emirliği'ni oluşturan mevcut güç ve bağlılığın çözülmesi üzerine bazı yerel liderler IŞİD'e bağlılık sözü vermiştir. Rus Hükümeti, Rusya'nın diğer bölgelerindeki şüpheli IŞİD militanlarını temizlemek için çeşitli operasyonlar gerçekleştirmiştir.

Sovyetler Birliği'nin yaklaşan dağılması ile APF (Azerbaycan Halk Cephesi) gibi Sovyet Cumhuriyetlerinde milliyetçi hareketler yükselmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından APF lideri Elçibey bağımsız Azerbaycan'da yapılan ilk cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmıştır.⁶⁸⁵

1946'dan 1948'e kadar Estonya silahlı grupları ile Sovyet hükümeti arasında küçük bir devlet-içi çatışma yaşanmıştır. 1940'ta Sovyetler Birliği tarafından kurulan baskıcı rejime karşı, Estonya ormanlarında Sovyet yönetimine karşı direniş oluşmuş, çatışma 1949'da etkisiz hale gelmiştir.

1946'dan 1948'e kadar Litvanya silahlı grupları ile Sovyet hükümeti arasında devlet-içi bir silahlı çatışma yaşanmıştır. Dünya savaşları arasındaki kısa bağımsızlık döneminde, Litvanyalılar arasında güçlü bir ulusal kimlik duygusu oluşmuştur.

Bu arka plan ile Letonya ormanlarında yeniden kurulan Sovyet yönetimine karşı direniş oluşmuştur. Birleşik bir komutadan yoksun ve Sovyet kuvvetlerinin ezici askeri üstünlüğüyle çatışma 1948'de etkisiz hale gelmiştir.

1942'de Ukrayna İsyân Ordusu (UPA) kurulmuştur. Uzun vadeli hedefi, bağımsız bir Ukrayna devleti kurmaktır.

Dağlık Karabağ, Azerbaycan'da ağırlıklı olarak Ermenilerin yaşadığı bir bölgedir. Dağlık Karabağ Ermenistan'ın bir parçasıyken, 1920'lerde bölgenin Azerbaycan'a ait olmasına karar verilmiş, Sovyet döneminde, bölgedeki temel çatışma bastırılmıştır. 1991 yılı sonunda dağılan Sovyetler Birliği ile sorun çözülmemiş, Dağlık Karabağ'ın statüsüyle ilgili anlaşmazlık, yeni bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'ın içinde kalmıştır.

⁶⁸⁵ Wakızaka, "Rusya ve Kafkas Emirliği Arasında Çeçen Milliyetçiliği", 165-182.

Sovyetler Birliği'nin dağılması, Rusya'nın gúneyindeki Çeçenya 'da ayrılıkçı bir harekete yol açmıştır. Rus hükümeti, 1994'ten 1996'ya ve 1999'dan 2007'ye kadar kendi kendini ilan eden Çeçen İçkerya Cumhuriyeti'ne (ÇHC) karşı savaşımıştır.⁶⁸⁶

1998'de Buinaksk bölgesindeki Vahhabi hareketi, Dağistan'ın Buinaksk bölgesindeki bazı köylerin kontrolünü ele geçirerek ayrı bir İslami bölge ilan etmiştir.⁶⁸⁷

2. Çatışma Hükümet uygulamalarına isyan; Ekim 1993'te Rusya Devlet Başkanı Yeltsin ve milletvekilleri arasında çıkan anlaşmazlık kanlı bir darbe girişimine yol açmıştır. Anlaşmazlığın konusu, cumhurbaşkanı reform programlarına karşı çok sayıda milletvekilinin karşı çıkmasıdır. Hükümet güçlerinin üstünlüğü milletvekilleri ve destekçilerini teslim olmaya zorlamıştır.⁶⁸⁸

4.1.1.4.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Rusya çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Rusya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Sovyetler dönemi ve dağılma süreci içinde yukarda ele alınan azınlıkların ve hükümet içindeki grupların, Rusya hükümeti karşısında bağımsızlık ilan etmesi veya hükümet uygulamalarında bir değişim ve dönüşüm istemesi üzerine, birer uygulama topluluğu olarak devlet ile çatışan gruplar, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devretmiştir.⁶⁸⁹

2- Yukarda arka plan içinde tek tek ele alınan bağımsızlık isteyen gruplar ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Rusya hükümetine karşı kendini yeniden

⁶⁸⁶ Wakızaka, "Rusya ve Kafkas Emirliği Arasında Çeçen Milliyetçiliği", 165-182.

⁶⁸⁷ Emil Souleimanov, "Chechnya, Waahhabism and The Invasion of Dagestan", 192.

⁶⁸⁸ Sharlet, "Russian Constitutional Crisis: Law and Politics Under Yel'tsin", 314-336.

⁶⁸⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.⁶⁹⁰

3- Sovyetler Birliği dönemi içinde ve dağılma sonrası azınlık halklarını temsil eden gruplar üzerinde yeni aktörler meydana çıkmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁶⁹¹

b) Rusya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Sovyetler Birliği dönemi ve dağılma süreci içinde birçok devlet ve azınlık milliyetçi duyguların artmasıyla gruplar kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁶⁹²

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁶⁹³

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁶⁹⁴

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁶⁹⁵

⁶⁹⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁶⁹¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁶⁹² Adler, *Word Ordering*, 12.

⁶⁹³ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁶⁹⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁶⁹⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

4.1.1.5. Ukrayna

4.1.1.5.1. Dikey Analiz

Ukrayna'da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunlukta hükümet çatışmasıdır.⁶⁹⁶

Ukrayna' da devlet içi ve küresel 12 çatışma meydana gelmiştir. Ukrayna hükümeti 2014'de Maidan ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2014'de DPR ile yüksek yoğunluklu 1 toprak çatışması (Donetsk), 2014'de LPR ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Lugansk), 2014'de United Armed Forces of Novorossiya ile yüksek yoğunluklu 1 toprak çatışması (Novorossiya), 2015'de DPR, LPR, United Armed Forces of Novorossiya yüksek yoğunluklu 1 toprak çatışması (Novorossiya), 2016-21'de DPR, LPR ile düşük yoğunluklu 6 toprak çatışması (Novorossiya), 2022'de DPR ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Novorossiya) yaşanmıştır.⁶⁹⁷

Ukrayna çatışmasında 11 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2014'te 1 DPR, 2014'te 1 LPR, 2014'te 1 United Armed Forces of Novorossiya, 2015'de 1 DPR, LPR, United Armed Forces of Novorossiya, 2016-21'de 6 DPR, LPR, 2022'de 1 DPR çatışmasında Rusya (Sovyetler Birliği) grupları desteklemiştir.⁶⁹⁸

4.1.1.5.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

4.1.1.5.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Ukrayna'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 6 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Maidan, DPR (Donetsk), LPR (Lugansk), United Armed Forces of Novorossiya (Novorossiya), DPR- LPR- United Armed Forces of Novorossiya (Novorossiya), DPR- LPR (Novorossiya) olarak sınıflandırılmıştır.⁶⁹⁹

⁶⁹⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁹⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁶⁹⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4

⁶⁹⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4

Bu topluluklardan DPR (Donetsk), LPR Lugansk), United Armed Forces of Novorossiya (Novorossiya), DPR- LPR- United Armed Forces of Novorossiya (Novorossiya), DPR- LPR (Novorossiya) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Maidan, hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁷⁰⁰

Bu topluluklardan DPR; Donetsk, LPR; Lugansk, United Armed Forces of Novorossiya; Novorossiya, DPR- LPR- United Armed Forces of Novorossiya; Novorossiya, DPR- LPR; Novorossiya bağımsız bir bölge olması için savaşımaktadır.⁷⁰¹

4.1.1.5.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Eski bir Sovyet cumhuriyeti olan Ukrayna, 1991 yılında bağımsız olmuştur. 1991'de Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanmasından bu yana organize şiddetin olmadığı yaklaşık 22 yıllık bir dönemin ardından, organize şiddetin ilk ve en büyük zirvesi 2014'te gerçekleşmiştir. Donetsk ve Lugansk toprakları üzerinde iki farklı ve hızla tırmanan ayrılıkçı çatışmaların yanı sıra Odessa'da ayrılıkçı yanlıları ve milliyetçiler arasında yerel ve nispeten küçük çatışmalar yaşanmıştır.

Kasım 2013'te, Ukrayna ile Avrupa Birliği arasında bir ortaklık anlaşmasının imzalanmasına birkaç gün kala, Yanukoviç anlaşmayı tamamen terk etmeye karar vermiştir. Bu karar, Ocak 2014'te Kiev'de Avrupa yanlısı güçler tarafından bir dizi büyük çaplı protestoya yol açmış ve hükümet tarafından tırmandırılmanın ardından Maidan hareketi oluşmuştur.

Çatışma Yanukoviç 'in devrilmesiyle sonuçlanmıştır. Yeni bir AB yanlısı Ukrayna hükümetinin kurulması, AB ile bir ortaklık anlaşması ve erken seçimler üzerine, Avrupa Birliği Maidan zaferini kabul etmiş, ancak Rusya bunu anayasaya aykırı bir darbe olarak nitelendirerek kabul etmemiştir.

Hükümetle ilgili Maidan çatışması olaylarının ardından, Doğu Ukrayna ve Kırım'daki hayal kırıklığına uğramış Rusya yanlısı destekçiler, hükümet değişikliğini yasadışı ve

⁷⁰⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4

⁷⁰¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4

faşist grupların işi olarak nitelendirerek protesto ederken, Rusya yanlısı ayrılıkçı milisler oluşmaya başlamıştır.⁷⁰²

Mart 2014'te Rusya, Ukrayna'nın güneyindeki bir yarımada olan Kırım'ı işgal etmiş ve ardından ayrılıkçı grupların bölgeyi kontrol altına almasının ardından neredeyse hiç şiddet uygulamadan ilhak etmiştir. Bu, diğer Rus yanlısı bölgelerdeki diğer grupları örgütlemeye ve Ukrayna'dan bağımsızlık çağrısı yapmaya teşvik etmiştir.

Göreceli bir zayıflık ve hareketsizlik döneminden sonra hükümet, gönüllü paramiliterlerin yardımıyla bu ayrılıkçı milislere yanıt vermeye başlaması iki ayrı silahlı çatışmaya yol açmıştır. Çatışmalardan biri Lugansk Oblastı, diğeri ise Donetsk Oblastı ile ilgilidir.

Hükümetin toprakları geri almaktaki başarısızlığı ile isyancıların maddi kapasitelerinin artmasının birleşmesi, Eylül 2014'te Minsk'te taraflar arasında müzakerelere yol açmıştır.

Bu durum, bir yandan ateşkesle, diğer yandan DPR ve LPR' nin Novorossiya Birleşik Silahlı Kuvvetleri bayrağı altında konsolidasyonu ile sonuçlanmıştır. Daha önce Donetsk ve Luhansk üzerinde var olan iki ayrı toprak çatışması sona ermiş ve Novorossiya toprakları üzerinde yeni bir çatışma başlamıştır.

2015 yılının başlarında aynı çerçevede yeni müzakereler yapılmış ve 11 Şubat 2015'te yeni bir ateşkes (Minsk II anlaşması olarak anılacaktır) ile sonuçlanmıştır. Ancak ateşkesin imzalanmasıyla çatışmalar durmamıştır.

Yeni grup- Novorossiya Birleşik Silahlı Kuvvetleri- Novorossiya olarak anılan Donetsk ve Luhansk Oblast' ın toplamından daha geniş bir bölge için uyumsuzluk yaşamış ve 2015 yazında, Novorossiya projesi askıya alınmasıyla DPR ve LPR, yeniden fiili olarak ayrı aktörler haline gelmiştir.

2018'de, şiddetin yoğunluğu 2017'ye kıyasla azalmış ve yoğunluk seviyesi 2018'den 2019'a neredeyse hiç değişmemiştir. 2020'de, şimdiye kadarki en başarılı ateşkes

⁷⁰² Michael Johns, "The Return of the Cold War: Ukraine, the West and Russia", *The Maidan Massacre in Ukraine: A Summary of Analysis, Evidence and Findings*, ed. Ivan Katchanovski, (Routledge, 2016), 220-224.

anlaşması yapılması nedeniyle çatışmalarda ölenlerin sayısı tüm zamanların en düşük seviyesine inmiştir.⁷⁰³

4.1.1.5.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Ukrayna'da iki farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümet uygulamalarına isyan; Kasım 2013'te, Ukrayna ile Avrupa Birliği arasında bir ortaklık anlaşmasının imzalanması kararının ardından, Yanukoviç anlaşmayı tamamen terk etmeye karar vermiştir. Bu karar, Ocak 2014'te Kiev'de Avrupa yanlısı güçler tarafından bir dizi büyük çaplı protestoya yol açmış ve hükümet tarafından tırmandırılmanın ardından Maidan hareketi oluşmuştur.

Çatışma Yanukoviç 'in devrilmesiyle sonuçlanmıştır. Yeni bir AB yanlısı Ukrayna hükümetinin kurulması ve AB ile bir ortaklık anlaşması üzerine, Rusya bunu anayasaya aykırı bir darbe olarak nitelendirerek kabul etmemiştir.

Mart 2014'te Rusya, Ukrayna'nın güneyindeki bir yarımada olan Kırım'ı işgal etmiş ve ayrılıkçı grupların bölgeyi kontrol altına almasının ardından neredeyse hiç şiddet uygulamadan ilhak etmiştir. Bu, Rusya yanlısı bölgelerdeki diğer grupları örgütlemeye ve Ukrayna'dan bağımsızlık çağrısı yapmaya teşvik etmiştir.⁷⁰⁴

2. Çatışma toprak çatışması; Mart 2014'te Rusya, Ukrayna'nın güneyindeki bir yarımada olan Kırım'ı işgal etmiş ve ardından ayrılıkçı grupların bölgeyi kontrol altına almasının ardından neredeyse hiç şiddet uygulamadan ilhak etmiştir. Bu, diğer Rus yanlısı bölgelerdeki diğer grupları örgütlemeye ve Ukrayna'dan bağımsızlık çağrısı yapmaya teşvik etmiştir.

Hükümetin, gönüllü paramiliterlerin yardımıyla bu ayrılıkçı milislere yanıt vermeye başlaması iki ayrı silahlı çatışmaya yol açmıştır. Çatışmalardan biri Lugansk Oblastı,

⁷⁰³ Nataliia Kasianenko, "Internal Legitimacy and Governance in The Abence of Recognition: The Cases of The Donetsk and Luhansk People's Republics", *Ideology and Politics* (Erişim 31.01.2022).

⁷⁰⁴ Katchanovski, "The Maidan Massacre in Ukraine: A Summary of Analysis, Evidence and Findings", 220-224.-

diğeri ise Donetsk Oblastı ile ilgilidir ve Eylül 2014'te Minsk'te taraflar arasında müzakerelere yol açmıştır.

Bu durum, bir yandan ateşkesle, diğeri yandan DPR ve LPR' nin Novorossiya Birleşik Silahlı Kuvvetleri bayrağı altında konsolidasyonu ile sonuçlanmıştır. Daha önce Donetsk ve Luhansk üzerinde var olan iki ayrı toprak çatışması sona ermiş ve Novorossiya toprakları üzerinde yeni bir çatışma başlamıştır.

2015 yazında, Novorossiya projesinin askıya alınmasıyla DPR ve LPR, yeniden fiili olarak ayrı aktörler haline gelmiştir. 2020'de, şimdiye kadar yapılan en başarılı ateşkes anlaşmasının yapılması nedeniyle çatışmalarda ölenlerin sayısı tüm zamanların en düşük seviyesine inmiştir.⁷⁰⁵

4.1.1.5.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Ukrayna çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Ukrayna çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Ukrayna'nın AB ile bir antlaşma imzalaması üzerine Rusya yanlısı grupların itirazıyla hükümet devrilmiş fakat başka bir AB yanlısı hükümet kurulmuştur. Bu durum üzerine Rusya Kırım'ı işgal ederek Donetsk, Luhansk ve daha sonra Novorossiya bölgeleri üzerinde bağımsızlık çatışmalarına destek vermiş ve bir hükümet çatışması olarak başlayan çatışmalar bir ayrılıkçı toprak çatışmasına dönüşmüştür.

Hükümet içinde AB ve Rusya yanlısı gruplar ile ayrılıkçı topraklardaki gruplar, uygulama toplulukları olarak, kendi içinde yaşadıkları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile dönüştürdükleri arka plan bilgisini zaman içinde çatışmaların başlaması ile sonuçlanan yeni uygulama alanları ile sonuçlandırarak bir sonraki nesle devretmiştir.⁷⁰⁶

⁷⁰⁵ Kasianenko, "Internal Legitimacy and Governance in The Absence of Recognition: The Cases of The Donetsk and Luhansk People's Republics".

⁷⁰⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

2- Rusya'nın Ukrayna hükümetine karşı ayrılıkçı grupları desteklemesiyle, Kırım bölgesi üzerindeki ayrılıkçı toprak çatışmaları kendini göstermiştir. Rusya desteğiyle Ukrayna hükümeti karşısında kendini kuran ayrılıkçı gruplar, seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.⁷⁰⁷

3- Ukrayna'nın AB'ye katılma kararı ile arka plan bilgisi değişmekte, yeni aktörler ortaya çıkmakta ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁷⁰⁸

b) Ukrayna çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Ukrayna'nın AB'ne katılma kararıyla hükümetin devrilmesi yeni kurulan hükümetin aynı kararı alması ve Kırım'da Rusya destekli ayrılıkçı çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁷⁰⁹

2- Yukarıda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁷¹⁰

3- Yukarıda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁷¹¹

4- Yukarıda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu, yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁷¹²

⁷⁰⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷⁰⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷⁰⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁷¹⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁷¹¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁷¹² Adler, *Word Ordering*, s.12.

4.2. Batı Avrupa Çatışmaları

4.2.1. Yatay Analiz

II. Dünya Savaşından sonra, 1946-2022 arası dönemde Batı Avrupa'da yalnızca Fransa'da devlet içi çatışma yaşanmıştır. Fransa'da 2 devlet içi çatışma yaşanmıştır.⁷¹³

En az 1000 ölü sayısı ile yüksek yoğunlukta yaşanan çatışmalar Fransa'da yaşanan 2 çatışmadan oluşmuştur.⁷¹⁴

Bu çatışmalar bir dış devlet katılımı olmadan meydana gelen devlet-içi çatışmalardan oluşmuştur. Fransa'da yaşanan çatışmaların 2' si hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.⁷¹⁵

4.2.1.1. Fransa

4.2.1.1.1. Dikey Analiz

Fransa'da 2 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların hepsi hükümet çatışmasıdır.⁷¹⁶

Fransa hükümeti 1961-62'de OAS ile yüksek yoğunluklu 2 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.⁷¹⁷

⁷¹³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4

⁷¹⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4

⁷¹⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4

⁷¹⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4

⁷¹⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4

4.2.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

4.2.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Fransa'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk OAS' dır. Topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁷¹⁸

4.2.1.1.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Fransa'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra konumunu güçlendirmek için , Fransız sömürge imparatorluğunun her yerinde ortaya çıkan bağımsızlık yanlısı hareketleri bastırma girişiminde bulunmuştur.

Cezayir'in bağımsızlık kazanmasından önce Cezayir'de, Avrupalı göçmenler arasında güçlenen Fransız Milliyetçiliği ordu bünyesinde kurulan “Gizli Ordu Teşkilatı”nı arkasına almıştır. Fransız göçmenlerin kurduğu Gizli Ordu Örgütü (Organisation Armée Secrète, OAS) sivil halka yönelik acımasız şiddet eylemlerine girişmiştir. Teşkilat Fransa'da taraftar bularak Paris'te bombalı eylemlere girişmiştir. Darbenin bastırılması ile darbeyi yapan generaller ve Fransa'da taraftarı olan 130 kişi tutuklanmıştır.

Barış görüşmeleri 18 Mart 1962'de anlaşmayla sonuçlanmış Geçici bir hükûmetin gözetiminde yapılacak bir referandumda onaylanmak koşuluyla, Cezayir'in bağımsızlığı tanınmıştır.⁷¹⁹

4.2.1.1.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Fransa'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma sömürge bağımsızlıklarına karşı çatışmalar; Fransa'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra konumunu güçlendirmek için, Fransız sömürge imparatorluğunun her yerinde ortaya çıkan bağımsızlık yanlısı hareketleri bastırma girişiminde bulunmuştur.

⁷¹⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷¹⁹ İrfan Kaya Ülger-Maribel Benitez, “Fransa'da İslamofobi: İrkçılıktan Yeni Popülizme”, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 8/1 (2017), 50-66.

Cezayir'in bağımsızlık kazanmasından önce Cezayir'de, Fransız göçmenlerin kurduğu Gizli Ordu Örgütü (Organisation Armée Secrète, OAS) sivil halka yönelik acımasız şiddet eylemlerine girişmiştir. Teşkilat Fransa'da taraftar bularak Paris'te bombalı eylemlere girişmiştir. Darbenin bastırılması ile darbeyi yapan generaller tutuklanmıştır.⁷²⁰

4.2.1.1.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Fransa çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Fransa çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Sömürgelerdeki bağımsızlık hareketlerinin artması üzerine Fransa'da da sömürgelerin bağımsızlıkları aleyhinde kurulan OAS örgütü Fransa ve Cezayir'de eylemler düzenlemiştir. Bu süreç içinde grup müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme süreci yaşamıştır. Sömürge sürecinin sona erme noktasına gelmesiyle grup dönüştürülmüş arka plan bilgisi ile hükümetle ve sivil halkla yaşadığı çatışmalarda, sömürge yönetiminin devam etmesi yönünde yaptığı eylemlerle yeni bir uygulama alanı bulmuştur.⁷²¹

2- Sömürge yönetiminin ve sömürgeciliğin kaldırılmasına karşı olarak OAS, Fransa hükümeti karşısında kendini yeniden kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmış ve çatışmalar sivil halka ve hükümete karşı eylemler düzeyine evrilmiştir.⁷²²

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Sömürge yönetimlerinin diğer sömürgeci ülkelerde ve Fransa'da bitmesi yönündeki gelişmelerle, bu görüşlere karşı OAS, örgütlenmiştir.

Bu aktörler arka plan bilgisinde göreceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Aynı şekilde farklı yönetimler iş başına gelmekte, temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi

⁷²⁰ Ülger-Benitez, "Fransa'da İslamofobi: Irkçılıktan Yeni Popülizme", 50-66.

⁷²¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷²² Adler, *Word Ordering*, 11.

değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁷²³

b) Fransa çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Sömürgeciliğe tüm dünyada ve Fransa’ da son verilmesi yönündeki gelişmelere bağlı olarak OAS’ in eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁷²⁴

2- Fransa hükümeti ve OAS grubunun sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁷²⁵

3- Sömürgeciliğin kaldırılması yönündeki tüm dünyada ve Fransa Hükümetindeki eğilim ve karşısında yer alan OAS’ in uygulamaları ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁷²⁶

4- Sömürgelerdeki bağımsız olma duygusu, sömürgeci devletlerin sömürge yönetimlerine son verme tutumları ve bu gelişmeler karşısında yer alan uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.⁷²⁷

4.3. Doğu Avrupa Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon

4.3.1. Yatay Analiz

II. Dünya Savaşından sonra, 1946-2021 arası dönemde Doğu Avrupa’da 15 devlet içi çatışma yaşanmıştır. Devletlere göre dağılım; Bosna Hersek’ de 7 Hırvatistan’ da 2, Kuzey Makedonya’ da 1, Romanya’ da 1, Sırbistan’ da 4 çatışma.⁷²⁸

Doğu Avrupa’ da toplam 21 çatışmanın 15’ü, bir tarafı her zaman bir hükümet diğer tarafı her zaman bir veya daha fazla isyancı gruptan oluşurken, 6’sı dış ülke askeri gruplarının

⁷²³ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷²⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁷²⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁷²⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁷²⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁷²⁸ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023)*, 60/4.

da katıldığı küresel nitelikte çatışmalardan meydana gelmiştir. Küresel çatışmalar Bosna Hersek’ de 3, Hırvatistan’da 2, Sırbistan’da 1 olmak üzere dağılmıştır.⁷²⁹

Doğu Avrupa’ da toplam 21 çatışmanın en az 1000 ölü sayısı ile yüksek yoğunlukta yaşanan çatışmalar Bosna Hersek’ de 6, Hırvatistan’da 2, Sırbistan’da 3 olmak üzere toplam 11 çatışma düzeyine ulaşmıştır.⁷³⁰

Doğu Avrupa’da yaşanan çatışmaların 2’ si hükümet 19’u toprak üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. Dağılım aşağıdaki gibidir; Kuzey Makedonya ve Romanya’da sadece hükümet çatışması yaşanmıştır. Bosna Hersek, Hırvatistan ve Sırbistan’da sadece toprak çatışması yaşanmıştır.⁷³¹

4.3.1.1. Bosna Hersek

4.3.1.1.1. Dikey Analiz

Bosna Hersek’ de 7 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 4’ü düşük 3’ü yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı toprak çatışmasından oluşmaktadır.⁷³²

Bosna Hersek’ de devlet içi ve küresel 10 çatışma meydana gelmiştir. Bosna Hersek hükümeti 1992-95’te Sırp İsyancıları, Serbian Republic of Bosnia-Herzegovina ile yüksek yoğunluklu 4 toprak çatışması (Sırp), 1993-95’te Autonomous Province of Western Bosnia ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Bihaca Krajina), 1993-94’de Hırvat İsyancıları, Croatian Republic of Bosnia-Herzegovina ile 1 yüksek yoğunluklu 2 toprak (Hırvat) çatışması, 1992’de Croatian Republic of Bosnia-Herzegovina ile düşük yoğunluklu 1 toprak (Hırvat) çatışması yaşanmıştır.⁷³³

Bosna Hersek’de 3 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1992-93’teki 2 Sırp İsyancıları, Serbian Republic of Bosnia-Herzegovina çatışmasında Sırbistan (Yugoslavya), grupları

⁷²⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷³⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷³¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷³² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷³³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

desteklemiştir. 1993'te 1 Hırvat İsyancılar, Croatian Republic of Bosnia-Herzegovina çatışmasında Hırvatistan grupları desteklemiştir.⁷³⁴

4.3.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

4.3.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Bosna Hersek'de 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 4 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Sırp İsyancıları- Serbian Republic of Bosnia-Herzegovina (Sırp Toprakları), Autonomous Province of Western Bosnia (Bihaca Krajina), Hırvat İsyancıları- Croatian Republic of Bosnia-Herzegovina (Hırvat Toprakları) ve Croatian Republic of Bosnia- Herzegovina olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplardır.⁷³⁵

Bu topluluklardan Sırp İsyancıları- Serbian Republic of Bosnia-Herzegovina; Sırp Toprakları, Autonomous Province of Western Bosnia; Bihaca Krajina, Hırvat İsyancıları- Croatian Republic of Bosnia-Herzegovina ve Croatian Republic of Bosnia-Herzegovina; Hırvat topraklar' nın bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁷³⁶

4.3.1.1.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Bosna-Hersek, 1 Mart 1992'de Yugoslavya'dan bağımsızlığını ilan etmiştir. Aynı yılın Nisan ayı başlarında ülke, ABD ve AB'nin yaptırımlarıyla bağımsız bir devlet olarak tanınmıştır.

Bosna-Hersek'in bağımsızlığı, Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılmasından kısa bir süre sonra gelmiş ve bu durum Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin tamamen bölünmesini hızlandırmıştır.

Bosnalı Sırplar kendi devletleri Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyetini ilan etmiştir. Batı Bosna'da milliyetçi Hırvatlar da kendi siyasi varlıklarını ilan etmiştir. Ayrıca, kuzeybatı Bosna'da, özerk bir bölge (Batı Bosna Özerk Bölgesi) kurulmuş ve 1993-1995 yılları

⁷³⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷³⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷³⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

arasında hükümetle savaşmıştır.1990'ların başlarındaki çatışmalar, tek taraflı şiddetin artmasıyla ülkeye on binlerce BM barış gücü askeri gönderilmiştir.⁷³⁷

Batı Bosna Özerk Bölgesi, 1995 yılında hükümet tarafından askeri olarak yenilgiye uğratılırken, Bosnalı Sırlar ve Bosnalı Hırvatlarla olan çatışmalar sırasıyla 1994 ve 1995 yıllarında barış anlaşmalarıyla çözülmüştür. Anlaşmazlığı çözen iki barış anlaşması, iki siyasi oluşumdan oluşan yeni bir Bosna-Hersek devleti yaratmıştır: Bosna-Hersek Federasyonu (Hırvat ve Boşnak toprakları), Sırp Cumhuriyeti (Bosnalı Sırların elindeki topraklar) ve bir eyalet bölgeden (Brčko) oluşmaktadır.

1992-1995 ihtilaflarının patlak verdiği sırada Bosna hükümetinin zayıf ordusu, İslam Konferansı ve dünyadaki İslam ülkelerinden gelen mali ve lojistik yardımlarla güçlenmiştir. Bosnalı Hırvatlar ve Bosnalı Sırlar ile olan çatışmalar sırasıyla 1994 ve 1995'te sona erdiğinde, Aliya İzzetbegoviç yeni Bosna-Hersek üçlü cumhurbaşkanlığının bir parçası olmaya devam etmiştir.

Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti (Ağustos 1992'de kabul edilen bir isim olan Sırp Cumhuriyeti olarak da anılmaktadır), Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin dağılması sırasında Bosna-Hersek'i dolduran Sırlar tarafından bağımsız ilan edilmiş bir devlettir.⁷³⁸

Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti, Bosna-Hersek'in Yugoslavya'dan ayrılmasından sonra Bosna-Hersek'te azınlık olmaktan korkan Sırp milliyetçileri tarafından ilan edilmiştir.

Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti, Bosnalı Sırların etnik vatanı olarak batı, kuzey ve doğu Bosna'da geniş topraklar üzerinde hak iddia etmiştir. Yugoslavya hükümeti ayrıca Bosnalı Sırlara silah ve lojistik de sağlamıştır. Bosnalı Sırlar, Hırvatistan'daki Krajina bölgesinde (Sırp Krajina Cumhuriyeti) benzer bir kendi kendini ilan eden devleti yaratan Hırvat Sırlarla çatışma sırasında da iş birliği yapmıştır.

Bosnalı Sırların başlangıçtaki üstünlüğü, Bosna topraklarının büyük bir bölümünün ele geçirilmesine yol açmıştır. 1995 yılında Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti, Dayton Barış

⁷³⁷ Mustafa Lamba-Tuğçe Hisoğlu Koç, "Bosna Hersek Devletinin Yönetimsel Yapısı", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* 5/1 (2022), 74-87.

⁷³⁸ Stathis N. Kalyvas-Nicholas Sambanis, "Bosnia's Civil War Origins and Violence Dynamics", *Researchgate* (Erişim 02.05.2022).

anlaşmasını imzalayarak halen elinde tuttuğu toprakları günümüz Bosna-Hersek'in birimlerinden biri olan Sırp Cumhuriyeti'ne dönüştürmüştür.

Bosnalı Hırvatlar Temmuz 1992'de Bosna-Hersek Hırvat Cumhuriyeti'ni ilan ettiler. Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti'nin milliyetçi Sırp tarafından ilanında olduğu gibi, Bosnalı Hırvatlar arasındaki ana siyasi parti milliyetçi bir partiydi; Bosnalı Hırvat bağlamında HDZ (Hırvat Demokratik Birliği).

Hırvatistan Bosna-Hersek Cumhuriyeti hiçbir zaman bağımsız bir devlet olmamış ve kontrolü altındaki bölge, Bosna hükümetiyle silahlı çatışmayı sona erdiren 1994 Washington barış anlaşması uyarınca Bosna-Hersek Federasyonu'na dahil edilmiştir.⁷³⁹

4.3.1.1.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Bosna-Hersek'de bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma toprak çatışması; Bosna Hersek çatışmaları üç ayrı çatışmadan oluşsa da bu çatışmalar birbiri ile bağlantılı bağımsızlık sonrası toprak paylaşım çatışmaları olması nedeniyle tek tip bir görüntü sergilemektedir. Bosna-Hersek, 1 Mart 1992'de Yugoslavya'dan bağımsızlığını ilan etmiştir.

Bosnalı Sırp kendi devletleri Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyetini ilan etmiştir. Batı Bosna'da milliyetçi Hırvatlar da kendi siyasi varlıklarını ilan etmiştir. Ayrıca, kuzeybatı Bosna'da, özerk bir bölge (Batı Bosna Özerk Bölgesi) kurulmuş ve 1993-1995 yılları arasında hükümetle savaşmıştır.⁷⁴⁰

Batı Bosna Özerk Bölgesi, 1995 yılında hükümet tarafından askeri olarak yenilgiye uğratılırken, Bosnalı Sırp ve Bosnalı Hırvatlarla olan çatışmalar sırasıyla 1994 ve 1995 yıllarında barış anlaşmalarıyla çözülmüştür. Anlaşmazlığı çözen iki barış anlaşması, iki siyasi oluşumdan oluşan yeni bir Bosna-Hersek devleti yaratmıştır: Bosna-Hersek Federasyonu (Hırvat ve Boşnak topraklarından oluşturuldu), Sırp Cumhuriyeti (Bosnalı

⁷³⁹ Timo Kivimäki vd., "The Dynamics of Conflict in the Multi-ethnic State of Bosnia and Herzegovina", *Friedrich-Ebert-Stiftung* (Erişim 05.05.2022).

⁷⁴⁰ Kalyvas-Sambanis, "Bosnia's Civil War Origins and Violence Dynamics".

Sırların elindeki topraklardan oluşturuldu)) ve bir eyalet bölgeden (Brčko) oluşmaktadır.⁷⁴¹

4.3.1.1.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Bosna Hersek çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Bosna Hersek çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bosna Hersek' in bağımsız olmasıyla birlikte Bosnalı Sırlar, Bosnalı Hırvatlar ve Boşnaklar bir uygulama topluluğu olarak yeni kurulmuş devlet içinde azınlık olma korkusu ile müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme süreci yaşamıştır. Yugoslavya' nın dağılma sürecinde yaşanan dönüştürülmüş arka plan bilgisi bağımsız bir devlet kurma girişimiyle yeni bir uygulama alanı bulmuştur.⁷⁴²

2- Bosnalı Hırvatlar, Bosnalı Sırlar ve Boşnaklar, Bosna Hersek devleti içinde azınlık olma korkusuyla rekabet halindeki birbirlerine karşı kendilerini kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmış ve çatışmalar yeni devlet kurma girişimine evrilmiştir.⁷⁴³

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Yugoslavya devleti içinden bağımsız olan devletlerden biri olarak Bosna Hersek, içinde Sırlar, Hırvatlar ve Boşnaklar bağımsız bir devlet olmak için direniş hareketi başlatmıştır.

Bu aktörler arka plan bilgisinde göreceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Aynı şekilde farklı yönetimler iş başına gelmekte, temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁷⁴⁴

⁷⁴¹ Timo Kivimäki vd., "The Dynamics of Conflict in the Multi-ethnic State of Bosnia and Herzegovina".

⁷⁴² Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷⁴³ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷⁴⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

b) Bosna Hersek çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Yeni kurulan Bosna Hersek devleti içinde bir azınlık grubu olarak Hırvatlar, Boşnaklar ve Sırp'ın eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimler ve beklentilerle ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁷⁴⁵

2- Bosna Hersek hükümetinde, Sırp, Hırvat ve Boşnak grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁷⁴⁶

3- Bosna Hersek devleti karşısında yer alan Sırp, Hırvat ve Boşnak grupların uygulamaları ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁷⁴⁷

4- Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yeni devlet oluşumu azınlık grupları etkilemiştir. Bu etkilere bağlı olarak oluşan bağımsız olma arzusu ve bu arzuya bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekilde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁷⁴⁸

4.3.1.2. Hırvatistan

4.3.1.2.1. Dikey Analiz

Hırvatistan'da 2 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 1'i düşük 1'i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı toprak çatışmasıdır.⁷⁴⁹

Hırvatistan'da devlet içi ve küresel 4 çatışma meydana gelmiştir. Hırvatistan hükümeti 1992'de Sırp İsyancıları, Serbian Republic of Krajina ile yüksek yoğunluklu 1 toprak çatışması (Sırp), 1993-1995'te Serbian Republic of Krajina ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Sırp) yaşanmıştır.⁷⁵⁰

⁷⁴⁵ Adler, Word Ordering, 12.

⁷⁴⁶ Adler, Word Ordering, 12.

⁷⁴⁷ Adler, Word Ordering, 12.

⁷⁴⁸ Adler, Word Ordering, 12.

⁷⁴⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷⁵⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace

Hırvatistan'da 2 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1992'deki 1 Sırp İsyancılar, Serbian Republic of Krajina çatışmasında Sırbistan (Yugoslavya) grupları desteklemiştir. 1993'te 1 Serbian Republic of Krajina çatışmasında Sırbistan (Yugoslavya) grupları desteklemiştir.⁷⁵¹

4.3.1.2.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

4.3.1.2.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Hırvatistan'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Sırp İsyancıları- Serbian Republic of Krajina (Sırbistan Toprakları), Serbian Republic of Krajina (Sırbistan Toprakları) olarak sınıflandırılmıştır. Toplulukların tamamı toprak elde etmek için hükümetle çarpışmıştır.⁷⁵²

Bu topluluklardan Sırp İsyancıları- Serbian Republic of Krajina; Sırbistan Toprakları, Serbian Republic of Krajina; Sırbistan Toprakları'nın bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁷⁵³

4.3.1.2.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Hırvatistan Cumhuriyeti, Yugoslavya Federasyonu (FRY) içindeki altı cumhuriyetten biridir. Artan etnik gerilim ve milliyetçiliğin bir sonucu olarak, federasyon 1990'ların başında dağılmaya başlamıştır. Hırvatistan Cumhuriyeti 25 Haziran 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Slovenya'nın Yugoslavya'dan ayrılmasından kısa bir süre sonra Bosna- Hersek'in de ayrılmasıyla, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin tamamen bölünmesi hızlanmıştır.

Hırvat Sırp'ların yeni devlet içinde azınlık olma korkusuyla Hırvat topraklarında Sırp Krajina Cumhuriyeti'ni ilan etmesiyle, 1992 ve 1995 yılları arasında çatışmalar devam etmiştir. Sırbistan Krajina Cumhuriyeti, siyasi varlığın bağımsızlığı (veya Yugoslavya ile

Research, 2023), 60/4.

⁷⁵¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷⁵² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷⁵³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

birleşme) için Yugoslavya ve Sırp düzensiz kuvvetleri tarafından desteklenen Hırvatistan hükümetiyle savaşmıştır.

Hırvat ordusu, 1995 yılında Hırvat Sırpıları yenerek çatışmayı sona erdirmiş, aynı yıl, Hırvatistan'daki Sırp medeni haklarını tanımlayan bir barış anlaşması imzalamıştır. 1992 ve 1995 arasındaki ihtilaf sırasında, Hırvatistan hükümeti zaman zaman Bosna-Hersek'ten Hırvat savaşçılarla iş birliği yaptı ve ayrıca ABD hükümetinden askeri eğitim almıştır.⁷⁵⁴

4.3.1.2.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Hırvatistan'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma toprak çatışması; Hırvatistan Cumhuriyeti 25 Haziran 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Hırvat Sırpıların yeni devlet içinde azınlık olma korkusuyla Hırvat topraklarında Sırp Krajina Cumhuriyeti'ni ilan etmesiyle, 1992 ve 1995 yılları arasında çatışmalar devam etmiştir. Sırbistan Krajina Cumhuriyeti, siyasi varlığın bağımsızlığı (veya Yugoslavya ile birleşme) için Yugoslavya ve Sırp düzensiz kuvvetleri tarafından desteklenen Hırvatistan hükümetiyle savaşmıştır. Hırvat ordusu, 1995 yılında Hırvat Sırpıları yenerek çatışmayı sona erdirmiş, aynı yıl, Hırvatistan'daki Sırp medeni haklarını tanımlayan bir barış anlaşması imzalamıştır.

4.3.1.2.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Hırvatistan çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Hırvatistan çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Hırvatistan'ın bağımsız olmasıyla birlikte Hırvat Sırpıların bir uygulama topluluğu olarak yeni kurulmuş devlet içinde azınlık olma korkusu ile müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme süreci yaşamıştır. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan

⁷⁵⁴ Kalyvas-Sambanis, "Bosnia's Civil War Origins and Violence Dynamics".

dönüşmüş arka plan bilgisi bağımsız bir devlet kurma girişimiyle yeni bir uygulama alanı bulmuştur.⁷⁵⁵

2- Sırp Hırvatlar, Hırvatistan devleti içinde azınlık olma korkusuyla rekabet halindeki Hırvat hükümetine karşı kendilerini kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmış ve çatışmalar yeni devlet kurma girişimine evrilmiştir.⁷⁵⁶

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Yugoslavya devleti içinden bağımsız olan 6 devletten biri Hırvatistan'dır. Hırvatistan içinde bir azınlık olarak Sırp Hırvat isyancılar bağımsız bir devlet olmak için direniş hareketi başlatmıştır.

Bu aktörler arka plan bilgisinde göreceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Aynı şekilde farklı yönetimler iş başına gelmekte, temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁷⁵⁷

b) Hırvatistan çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Yeni kurulan Hırvatistan hükümeti ve bir azınlık grubu olarak Hırvat Sırplar' ın eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentilere ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁷⁵⁸

2- Hırvatistan hükümeti ve Sırp Hırvat grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁷⁵⁹

⁷⁵⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷⁵⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷⁵⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷⁵⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁷⁵⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

3- Hükümet ve karşısında yer alan Sırp Hırvat grupların uygulamaları ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁷⁶⁰

4- Yugoslavya'nın dağılma sürecinde 6 devlet oluşumunu etkileyen süreçler, yeni kurulan devletler içinde yer alan azınlık gruplarını da etkilemektedir. Bu etkilere bağlı olarak oluşan bağımsız olma arzusu ve bu arzuya bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁷⁶¹

4.3.1.3. Kuzey Makedonya

4.3.1.3.1. Dikey Analiz

Kuzey Makedonya'da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunlukta bir hükümet çatışmasıdır.⁷⁶²

Kuzey Makedonya'da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Kuzey Makedonya hükümeti 2001'de UCK ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.⁷⁶³

4.3.1.3.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

4.3.1.3.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Kuzey Makedonya'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk UCK'dır. Topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁷⁶⁴

⁷⁶⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁷⁶¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁷⁶² Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷⁶³ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states* (Journal of Peace Research, 2023), 60/4.

⁷⁶⁴ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

4.3.1.3.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Makedonya, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin (FYR) eski bir kurucu cumhuriyetidir. 8 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. 1991'de kabul edilen Makedon anayasası, Makedonya'daki Makedon ve Arnavut toplulukları arasında önemli gerilimler yaratmıştır.

2001 yılının başlarında hükümet güçleri ile etnik Arnavutlardan oluşan UÇK (Ulusal Kurtuluş Ordusu) arasında silahlı çatışmalar patlak vermiştir. Birkaç başarısız ateşkes antlaşmasına rağmen, Ağustos 2001'de bir barış anlaşması imzalanmış ve Makedonya'da yaşayan Arnavutların statüsünü iyileştirmek için anayasa değişiklikleri yapılmıştır.

UÇK' nin resmi hedefi, Arnavut halklarının vatandaşlık, eğitim, mülkiyet, Arnavutça dili ve siyasi temsil hakkını güvence altına almaktır. Bununla birlikte, UÇK' nin Makedon hükümetiyle resmi uyumsuzluğu, Arnavut etnik grubu için daha iyi haklar elde etmenin bir yolu olarak anayasa reformu konusuyla ilgilidir.

Makedon hükümeti, UÇK' nin 1991 anayasasının gözden geçirilmesi ve Arnavut halkının statüsünün değiştirilmesi taleplerine karşı çıkmıştır. Hükümetin korkusu, kuzeybatıdaki Arnavut toplumunun Makedon devletinden ayrılmak istemesidir.

Dönemin dört büyük partisi, VMRO-DPMNE, DPA, SDSM ve PDP, Makedonya'nın hükümet üzerindeki ihtilafını sona erdirmek için hükümet ile UÇK arasında 2001 yılında imzalanan Ohri Çerçeve Anlaşması'nın imzacısıdır. Tüm büyük siyasi partilerin imza sahibi olmasının amacı, gelecekte hangi parti koalisyonunun hükümeti kontrol edeceğinden bağımsız olarak anlaşmanın devamlılığını sağlamaktır.

Savaşan tarafların hiçbiri yabancı bir devletin ikincil savaş desteğinden yararlanmamıştır. Ancak UÇK, Kosovalı Arnavut mevkidaşı ile olan bağlarını güçlendirirken, Makedon partisi başta Rusya ve Yugoslavya olmak üzere bir dizi yabancı hükümetin manevi ve lojistik desteğinden yararlanmıştır.⁷⁶⁵

⁷⁶⁵ Julie Kim, *Macedonia: Country Background and Recent Conflict*, (CRS Report for Congress, 2001), 1-20.

Makedonya Hükümeti, çatışma sırasında ABD ve Avrupa Birliği'nden maddi olmasa da güçlü bir destek almıştır; bu aktörler, tüm Makedon toprakları üzerinde hükümet kontrolünün yeniden kurulmasını tamamen desteklemiş ve aktörlere çatışmayı çözmeleri için baskı yapmıştır. Ayrıca, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Ohri Çerçeve Anlaşması'nın imzalanmasının ardından UÇK' nın silahsızlandırılmasına yardım etmeyi kabul etmiştir.

4.3.1.3.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Kuzey Makedonya'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümet uygulamalarına isyan; Makedonya' nın 8 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan etmesinden sonra, 1991'de kabul edilen Makedon anayasası, Makedonya'daki Makedon ve Arnavut toplulukları arasında önemli gerilimler yaratmıştır.

2001 yılının başlarında hükümet güçleri ile etnik Arnavutlardan oluşan UÇK (Ulusal Kurtuluş Ordusu) arasında silahlı çatışmalar patlak vermiştir. Birkaç başarısız ateşkes antlaşmasına rağmen, Ağustos 2001'de bir barış anlaşması imzalanmış ve Makedonya'da yaşayan Arnavutların statüsünü iyileştirmek için anayasa değişiklikleri yapılmıştır.

UÇK' nin resmi hedefi, Arnavut halklarının vatandaşlık, eğitim, mülkiyet, Arnavutça dili ve siyasi temsil hakkını güvence altına almaktır. Bununla birlikte, UÇK' nin Makedon hükümetiyle resmi uyumsuzluğu, Arnavut etnik grubu için daha iyi haklar elde etmenin bir yolu olarak anayasa reformu konusuyula ilgilidir.

Makedon hükümeti, UÇK' nin 1991 anayasasının gözden geçirilmesi ve Arnavut halkının statüsünün değiştirilmesi taleplerine karşı çıkmıştır. Hükümetin korkusu, kuzeybatıdaki Arnavut toplumunun Makedon devletinden ayrılmak istemesidir.⁷⁶⁶

4.3.1.3.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Makedonya çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

⁷⁶⁶ Kim, Macedonia: Country Background and Recent Conflict, 1-20.

a) Makedonya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Makedonya' nın bağımsız olmasıyla birlikte, yeni anayasanın oluşumu konusunda Makedon ve Arnavutlar bir uygulama topluluğu olarak yeni kurulmuş devlet içinde Makedonlar Arnavutların ayrılmak isteyeceği, Arnavutlar' da haklarının ellerinden alınacağı endişesi ile müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme süreci yaşamıştır. Yugoslavya' nın dağılma sürecinde yaşanan dönüşmüş arka plan bilgisi bağımsız bir devlet kurma girişimiyle yeni bir uygulama alanı bulmuştur.⁷⁶⁷

2- Arnavutlar, Makedonya devleti içinde haklarının elinden alınma korkusuyla rekabet halindeki Makedonya hükümetine karşı kendilerini kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmış ve çatışmalar evrilmiştir.⁷⁶⁸

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Yugoslavya devleti içinden bağımsız olan devletlerden biri olan Makedonya içinde, Arnavutlar bir azınlık olarak hakları için ve Makedonları ayrılıkçı olarak nitelendirdikleri için, çatışmalar bir direniş hareketi olarak başlamıştır.

Bu aktörler arka plan bilgisinde göreceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Aynı şekilde farklı yönetimler iş başına gelmekte, temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁷⁶⁹

b) Kuzey Makedonya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Yeni kurulan Kuzey Makedonya hükümeti ve etnik gruplar olarak Arnavut ve Makedon halkların eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı

⁷⁶⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷⁶⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷⁶⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁷⁷⁰

2- Makedonya hükümeti ve Arnavut grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁷⁷¹

3- Makedon Hükümeti ve karşısında yer alan Arnavut grupların uygulamaları ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁷⁷²

4- Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yeni devletlerin oluşumunu etkileyen süreçler, yeni kurulan devletler içinde yer alan azınlık gruplarını da etkilemektedir. Bu etkilere bağlı olarak oluşan bağımsız olma arzusu ve bu arzuya bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁷⁷³

4.3.1.4. Romanya

4.3.1.4.1. Dikey Analiz

Romanya'da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunlukta bir hükümet çatışmasıdır.⁷⁷⁴

Romanya hükümeti 1989'de Military faction (forces of Nicolae Ceausescu)- NSF ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.⁷⁷⁵

⁷⁷⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁷⁷¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁷⁷² Adler, *Word Ordering*, 12.

⁷⁷³ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁷⁷⁴ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

⁷⁷⁵ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

4.3.1.4.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

4.3.1.4.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Romanya'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Askeri hizip (Nicolae Ceausescu Kuvvetleri)- NSF' dir. Bu topluluklar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁷⁷⁶

4.3.1.4.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Romanya'da otoriter bir komünist rejim kurulmuştur. 1965 Nicolae Çavuşesku, eski Cumhurbaşkanı Gheorghiu-Dej' in ölümünün ardından Temmuz 1965'te Romanya Komünist Partisi'nin lideri olmuş ve 1974'te Devlet Başkanı seçilmiştir. Çavuşesku, bağımsız, milliyetçi siyasi rotası için destek kazanmıştır. Dış ilişkilerdeki bağımsız politikasına rağmen, katı bir iç yönetim hiçbir iç muhalefete müsamaha göstermemiştir.

1970'lerde Romanya büyük bir dış borç biriktirmiştir. Geri ödeme çabası içinde Çavuşesku, 1982'de ülkenin tarımsal ve endüstriyel üretiminin çoğunun ihraç edilmesini emretmiş, gıda, yakıt, enerji ve ilaç gibi temel ihtiyaç maddelerinde ortaya çıkan ciddi kıtlıklar, Romanya'yı görece bir ekonomik refah durumundan açlığın eşiğindeki bir ülkeye dönüştürmüştür.

17 Aralık 1989'da gösteriler patlak vermiştir. NSF (Ulusal Kurtuluş Cephesi) tarafından organize edilen isyancıların ilk başarılarından sonra, Securitate (Romanya Gizli Polisi) sivillere ateş açmıştır. Gösteriler Bükreş'e sıçramış ve 22 Aralık'ta ordu göstericilere sığınmıştır. Aynı gün Çavuşesku ve karısı başkentten bir helikopterle kaçarken silahlı kuvvetler tarafından yakalanıp gözaltına alınmıştır.

25 Aralık'ta çift, toplu cinayet ve diğer suçlardan özel bir askeri mahkeme tarafından yargılanmış ve idam edilmiştir. NSF' nin kurucularından biri olan Iliescu 1990'da Romanya'nın komünizm sonrası ilk cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.

2000'li yıllarda Romanya hükümeti, Taliban'a karşı hükümeti desteklemek ve ABD'nin El Kaide ile savaşmasına yardımcı olmak için Afganistan'a asker göndermiştir. Rumen

⁷⁷⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

askerleri, 2004 yılında başlayan devletler arası ihtilafta da Irak hükümetine destek vermiştir.⁷⁷⁷

4.3.1.4.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Romanya'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümet uygulamalarına isyan; 1965'te Nicolae Çavuşesku, eski Cumhurbaşkanı Gheorghiu-Dej 'in ölümünün ardından Temmuz 1965'te Romanya Komünist Partisi'nin lideri olmuş ve 1974'te Devlet Başkanı seçilmiştir. Çavuşesku, bağımsız, milliyetçi siyasi rotası için destek kazanmıştır. Dış ilişkilerdeki bağımsız politikasına rağmen, katı bir iç yönetim hiçbir iç muhalefete müsamaha göstermemiştir.

1970'lerde Romanya büyük bir dış borç biriktirmiştir. Geri ödeme çabası içinde Çavuşesku, 1982'de ülkenin tarımsal ve endüstriyel üretiminin çoğunun ihraç edilmesini emretmiş, gıda, yakıt, enerji ve ilaç gibi temel ihtiyaç maddelerinde ortaya çıkan ciddi kıtlıklar, Romanya'yı görece bir ekonomik refah durumundan açlığın eşliğindeki bir ülkeye dönüştürmüştür.

17 Aralık 1989'da gösteriler patlak vermiş kısa sürede Bükreş'e sığınmış ve 22 Aralık'ta ordu göstericilere sığınmıştır. Aynı gün Çavuşesku ve karısı başkentten bir helikopterle kaçarken silahlı kuvvetler tarafından yakalanıp, toplu cinayet ve diğer suçlardan yargılanmış ve idam edilmiştir. NSF' nin kurucularından biri olan Iliescu 1990'da Romanya'nın komünizm sonrası ilk cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir.⁷⁷⁸

4.3.1.4.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Romanya çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Romanya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

⁷⁷⁷ Eliza Gheorghe, "Nicolae Ceausescu", *Researchgate*, (Erişim 12.03.2022).

⁷⁷⁸ Gheorghe, "Nicolae Ceausescu".

1. Milliyetçi ve Komünist çizgisiyle destek toplayan Çavuşesku, büyüyen dış borç, temel gıda maddelerinde yaşanan kıtlık ve muhalefete uyguladığı tutum nedeniyle hükümette yer alan bir uygulama topluluğu olarak, Romanya toplumu içinde müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile gösteriler patlak vermiştir. Daha önce desteklendiği toplumda yaşanan gelişmeler yüzünden dönüşmüş arka plan bilgisi ile siyasi hayatı yargılama ve idam gibi yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.⁷⁷⁹

2. Bir hükümet uygulama topluluğu olarak Çavuşeskular, rekabet halinde bulunduğu muhalefete karşı kendini kurmuş ve uygulamalarını gelecek uygulayıcılara aktarmıştır. Ekonomideki bozulma ve muhalefete karşı uygulanan yöntemlerden rahatsızlık duyulması üzerine gösteriler patlak vermiş ve Çavuşeskuların idamı ve komünizm sonrası Romanya’da değişen uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.⁷⁸⁰

3- Komünizm dönemi Romanya’ da milliyetçi çizgisi ile komünist partinin lideri Çavuşesku uzun bir dönem başkanlık yaptıktan sonra ekonomide ve siyasette yaşanan bozulma ve Sovyetler Birliği’nde yaşanan gelişmelere paralel olarak Komünist dönem sonrası Romanya’ da yeni bir başkan seçilmiştir.

Bu aktörler arka plan bilgisinde göreceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Aynı şekilde farklı yönetimler iş başına gelmekte, temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁷⁸¹

b) Romanya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Ekonomideki bozulmaya ve bastırılan muhalefete bağlı olarak patlak veren gösteriler ve yaşanan çatışmalar, eğilimlerin, beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve

⁷⁷⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷⁸⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷⁸¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

istikrarını göstermektedir. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁷⁸²

2- Çavuşesku hükümeti ile gösterici grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁷⁸³

3- Çavuşesku Hükümeti ve karşısında yer alan gösterici grupların uygulamaları ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁷⁸⁴

4- Komünist Romanya'nın Çavuşesku rejimi sonrası Sovyetler Birliği'nde yaşanan gelişmelere bağlı olarak devlet yönetimini etkileyen süreçleri vardır. Bu etkilere bağlı olarak oluşan çatışmalar ve değişen yönetim biçimlerinde temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁷⁸⁵

4.3.1.5. Sırbistan

4.3.1.5.1. Dikey Analiz

Sırbistan'da 4 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 2'si düşük 2'si yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı toprak çatışmasıdır.⁷⁸⁶

Sırbistan'da devlet içi ve küresel 5 çatışma meydana gelmiştir. Sırbistan hükümeti 1991'de Republic of Slovenia ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Slovenya), 1991'de Hırvat İsyancıları, Republic of Croatia ile yüksek yoğunluklu 1 toprak çatışması (Hırvatistan), 1992'de Republic of Croatia ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Hırvatistan), 1998-99'da UCK ile yüksek yoğunluklu 2 toprak çatışması (Kosova) yaşanmıştır.⁷⁸⁷

Sırbistan'da 1 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1999'deki 1 UCK çatışmasında Belçika, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan,

⁷⁸² Adler, *Word Ordering*, s.12.

⁷⁸³ Adler, *Word Ordering*, s.12.

⁷⁸⁴ Adler, *Word Ordering*, s.12.

⁷⁸⁵ Adler, *Word Ordering*, s.12.

⁷⁸⁶ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

⁷⁸⁷ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

Macaristan, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, İspanya, Türkiye, Birleşik Krallık, ABD grupları desteklemiştir.⁷⁸⁸

4.3.1.5.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

4.3.1.5.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Sırbistan'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 4 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Republic of Slovenia (Slovenya), Hırvat Kaçakları- Republic of Croatia (Hırvatistan), Republic of Croatia (Hırvatistan), UCK (Kosova) olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplardır.⁷⁸⁹

Bu topluluklardan Republic of Slovenia; Slovenya, Hırvat Kaçakları- Republic of Croatia; Hırvatistan, Republic of Croatia; Hırvatistan, UCK; Kosova'nın bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁷⁹⁰

4.3.1.5.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Sırbistan Cumhuriyeti, Yugoslav federasyonunun diğer kalan parçası olan Karadağ'ın referandumda bağımsızlığı seçmesi ve birlikten ayrılmasından sonra 5 Haziran 2006'da ilan edilmiştir. Sırbistan'ın yeni anayasası, ülkeyi Yugoslav federasyonunun halefi olarak ilan etmiştir.

1990'ların başında Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'nın bağımsızlık ilan etmiş ve milliyetçi Sırp siyasetçi Slobodan Miloseviç merkezi hükümette iktidara gelmiştir.

Federal Cumhuriyet'in dağılmasını durdurmak için Yugoslavya'nın merkezi hükümeti 1991'de Slovenya ve Hırvatistan ile silahlı çatışmaya girmiştir. Bu kısa çatışmaların ardından Yugoslavya hükümeti ayrıca Hırvatistan ve Bosna-Hersek'teki Sırp azınlıklara yardım etmek için ikincil savaş desteği sağlamıştır.⁷⁹¹

⁷⁸⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁷⁸⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁷⁹⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁷⁹¹ Kalyvas-Sambanis, "Bosnia's Civil War Origins and Violence Dynamics".

Bu çatışmalar, her iki durumda da 1995 yılında müzakere edilen anlaşmalarla sona ermiştir. Bu andan itibaren Yugoslavya sadece Sırbistan ve Karadağ cumhuriyetlerinden oluşmuştur.

Birkaç yıl sonra Kosova, Kosovalı Arnavutların çoğunlukta olduğu Sırp bölgesi de Yugoslavya hükümetine karşı ayaklanmıştır. Bunu 1998 ve 1999'da silahlı çatışmalar izlemiştir. Bu çatışmalar, NATO güçlerinin Kosovalı Arnavutlara müdahale etmesi ve müzakere edilmiş bir çözüme yolu açılmasıyla sona ermiştir.

Hırvatistan ve Slovenya 1991'de bağımsızlıklarını ilan etmiştir. 1991'de bu iki bölgede de silahlı çatışmalar yaşanmış, ancak hem Hırvatistan hem de Slovenya uluslararası toplum tarafından bağımsız devletler olarak kabul edildiğinde sona ermiştir.

Hırvatistan ve Slovenya'nın FRY' den ayrılması, Bosna-Hersek'in kurucu cumhuriyetinde federasyonda çok sayıda Sırp tarafından domine edilme korkusuna yol açmıştır. Ancak Yugoslavya hükümeti, Bosna'nın bağımsızlığına direnen Bosnalı Sırp tarafında ikincil bir savaşan taraf olarak müdahale etmiştir.

1996'da, algılanan Sırp egemenliğine karşı Kosova-Arnavut direnişi, uzun bir barışçıl muhalefet kampanyasının ardından şiddetli hale gelmiştir. Demografik olarak Arnavutların egemenliğinde olan Kosova'nın özerkliği 1990 yılında hükümet tarafından iptal edilmiş ve bu da bağımsızlık dürtüsünü ateşlemiştir. Çatışma 1998'de tırmanmış ve bu da FRY içinde başka bir devlet-içi çatışmanın başlangıcını oluşturmuştur.

Yugoslav güvenlik güçleri 1998-1999 yılları arasında UÇK (Kosova Kurtuluş Ordusu) ile savaşmış ve aynı zamanda Kosovalı-Arnavut sivillere karşı tek taraflı şiddet uygulamıştır. Kosova'da bir barış gücü konuşlandırılmıştır.

1990'ların başında Hırvatistan ve Bosna-Hersek'teki çatışmalar sırasında Yugoslavya hükümeti bu devletlerdeki Sırp azınlıklara ikincil savaş desteği vermiştir. Kosova üzerindeki ihtilafta Yugoslavya hükümeti, Rusya'dan gelen bir miktar manevi destek dışında herhangi bir ikincil destekten yoksundur.

Yugoslavya hükümeti, Bosna-Hersek'te (1992 ve 1993'te) ve Hırvatistan'da (1992 ve 1993'te) devletler arası çatışmalarda, bağımsızlık için savaşan Sırp'ları destekleyen ikincil bir savaşan taraftır.⁷⁹²

4.3.1.5.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Sırbistan'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma toprak çatışması; Sırbistan Cumhuriyeti, 5 Haziran 2006'da ilan edilmiştir. Sırbistan'ın yeni anayasası, ülkeyi Yugoslav federasyonunun halefi olarak ilan etmiştir. Federal Cumhuriyet'in dağılmasını durdurmak için 1991'de Slovenya ve Hırvatistan ile silahlı çatışmaya girmiştir. Birkaç yıl sonra Kosova, Kosovalı Arnavutların çoğunlukta olduğu Sırp bölgesi de Yugoslavya hükümetine karşı ayaklanmıştır.

Bu çatışmalar, NATO güçlerinin Kosovalı Arnavutlara müdahale etmesi ve müzakere edilmiş bir çözüm yolu açılmasıyla sona ermiştir. Hırvatistan ve Slovenya 1991'de bağımsızlıklarını ilan etmiştir. 1991'de bu iki bölgede de silahlı çatışmalar yaşanmış, ancak hem Hırvatistan hem de Slovenya uluslararası toplum tarafından bağımsız devletler olarak kabul edildiğinde sona ermiştir.

Demografik olarak Arnavutların egemenliğinde olan Kosova'nın özerkliği 1990 yılında hükümet tarafından iptal edilmiş ve bu da bağımsızlık dürtüsünü ateşlemiştir. Yugoslav güvenlik güçleri 1998-1999 yılları arasında UÇK (Kosova Kurtuluş Ordusu) ile savaşmış ve aynı zamanda Kosovalı-Arnavut sivillere karşı tek taraflı şiddet uygulamıştır. Kosova'da bir barış gücü konuşlandırılmıştır.⁷⁹³

4.3.1.5.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Sırbistan çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Sırbistan çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

⁷⁹² Kalyvas-Sambanis, "Bosnia's Civil War Origins and Violence Dynamics".

⁷⁹³ Kalyvas-Sambanis, "Bosnia's Civil War Origins and Violence Dynamics".

1- Sırbistan' ın kendini Yugoslavya devletinin halefi ilan etmesiyle bir uygulama topluluğu olan ve bağımsızlık isteyen Slovenya ve Hırvatistan'la ve daha sonra da Kosova ile müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme süreci yaşamıştır. Yugoslavya' nın dağılma sürecinde yaşanan dönüşmüş arka plan bilgisi dağılan bir devletin halefi olma ve bağımsız bir devlet kurma girişimiyle yeni bir uygulama alanı bulmuştur.⁷⁹⁴

2- Sırbistan dağılan Yugoslavya hükümetine karşı kendisini halefi ilan edip yeniden kurarken, Slovenya, Hırvatistan ve Kosova rekabet halindeki Sırbistan hükümetine karşı kendilerini kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmış ve çatışmalar yeni devlet kurma girişimine evrilmiştir.⁷⁹⁵

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Sırbistan Yugoslavya' nın halefi olarak ortaya çıkarken, Slovenya, Hırvatistan ve Kosova bağımsız bir devlet olmak için direniş hareketi başlatmıştır.

Bu aktörler arka plan bilgisinde göreceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Aynı şekilde farklı yönetimler iş başına gelmekte, temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁷⁹⁶

b) Sırbistan çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Yeni kurulan Sırbistan hükümeti ve bir azınlık grubu olarak Sloven ve Hırvatların eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁷⁹⁷

⁷⁹⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷⁹⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷⁹⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁷⁹⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

2- Sırbistan hükümeti ile Sloven, Hırvat ve Kosova' lı grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁷⁹⁸

3- Sırbistan Hükümeti ve karşısında yer alan Sloven, Hırvat ve Kosovalı grupların uygulamaları ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁷⁹⁹

4- Yugoslavya' nın dağılma sürecinde devlet oluşumunu etkileyen süreçler, yeni kurulan devletler içinde yer alan azınlık gruplarını da etkilemektedir. Bu etkilere bağlı olarak oluşan bağımsız olma arzusu ve bu arzuya bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁸⁰⁰

4.4. Güney Avrupa Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon

4.4.1. Yatay Analiz

II.Dünya Savaşından sonra, 1946-2021 arası dönemde Güney Avrupa'da 13 devlet içi çatışma yaşanmıştır. Devletlere göre dağılım; İspanya'da 9, Yunanistan'da 4 çatışma.⁸⁰¹

Bu çatışmalar bir dış devlet katılımı olmadan meydana gelen devlet-içi çatışmalardan oluşmuştur ve küresel çatışma yoktur.⁸⁰²

En az 1000 ölü sayısı ile yüksek yoğunlukta yaşanan çatışmalar Yunanistan'da 4, olmak üzere toplam 4 çatışma düzeyine ulaşmıştır.⁸⁰³

Güney Avrupa'da yaşanan çatışmaların 4' u hükümet 9'u toprak üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. Dağılım aşağıdaki gibidir; İspanya' da sadece 9 toprak çatışması yaşanmıştır. Yunanistan'da sadece 4 hükümet çatışması yaşanmıştır.⁸⁰⁴

⁷⁹⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁷⁹⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸⁰⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸⁰¹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

⁸⁰² Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

⁸⁰³ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

⁸⁰⁴ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

4.4.1.1. İspanya

4.4.1.1.1. Dikey Analiz

İspanya'da 9 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı toprak çatışmasıdır.⁸⁰⁵

İspanya hükümeti 1978-82,1985-87,1991'de ETA ile düşük yoğunluklu 9 toprak çatışması (Bask) meydana gelmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.⁸⁰⁶

4.4.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

4.4.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

İspanya'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk ETA (Bask)'dır. Topluluk toprak elde etmek için hükümetle çarpışmaktadır. Topluluk ETA; Bask'ın bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁸⁰⁷

4.4.1.1.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Bask Ülkesi olarak bilinen bölge, İspanya'nın kuzeyinde ve Fransa'nın güneybatısında yer almaktadır. Bu bölgenin sakinleri, Bask halkı, yüzyıllar boyunca İspanya ve Fransa'da yaşayan diğer insanlardan kültürel farklılıklarını iddia etmiştir. Bölgenin refahı, kültürel benzersizlik duygusuyla birlikte, Baskları Madrid'deki İspanyol merkezi hükümetinden siyasi bağımsızlığı arzulamaya motive etmiştir. Bask milliyetçiliği, 20. yüzyılın başlarında Bask Ulusal Partisi'nde (PNV) siyasi bir biçim almıştır. Franco diktatörlüğü sırasında (1939-1975), Bask halkı şiddetle bastırılmış ve bu da Bask milliyetçiliğinin büyümesine neden olmuştur.

1950'lerde, PNV' nin Franco rejimine barışçıl direniş stratejisinden hoşnutsuzluk, kendilerini örgütlemeye başlayan öğrenci grupları arasında yayılmıştır. ETA' nın (Bask

⁸⁰⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁰⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁰⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Anavatanı ve Özgürlük) ilk tohumları 1952'de ortaya çıkmış ve grup 31 Temmuz 1959'da kurulmuştur

Bask milliyetçiliği Franco altında bastırılırken, Franco'nun ölümünden sonra vergilendirme üzerinde kontrol de dahil olmak üzere önemli ölçüde özerklik kazanmıştır. Bu gelişmelere rağmen ETA hükümet yetkililerini hedef almaya devam etmiş ve ETA ile İspanyol hükümeti arasındaki çatışma, 1980'lerde ve 1990'ların başında periyodik olarak aktif olmuştur.

Franco sonrası dönemde İspanya, 1959'da kurulan Bask ayrılıkçı örgütü ETA (Bask Anavatanı ve Özgürlük) tarafından başlatılan devlet içi çatışma yaşamıştır. ETA, kuzey İspanya ve güneybatı Fransa'da bulunan Bask ülkesinin bağımsızlığı için çabalamıştır. Grubun amacı, Bask bölgelerini özgürleştirmektir. Marksist ve sömürgeci kurtuluş düşüncelerinin bir karışımıyla hareket eden ETA, eylem-baskı-eylem stratejisini benimsemiştir.

Çatışma ilk olarak 1978'de aktif hale gelmiş ve kurbanların çoğu sivil muhafızlar ve yerel polis olmuştur. ETA, Madrid'deki askeri tesisleri ve yetkilileri de hedef almaya başlamıştır.

ETA faaliyetinin ilk yıllarında, Fransız hükümeti, sınırın kendi tarafındaki ETA faaliyetlerine genellikle göz yummuş bu nedenle onlara güvenli liman sağlamakla suçlanmıştır. Ancak bu durum 1970'lerin sonlarında değişmeye başlamış ve 1980'lerin ortalarında Fransa, ETA' yı hedefleyen operasyonlarda İspanya ile işbirliği yapmaya başlamıştır.

Çatışma 1980'lerin çoğunda ve yine 1991-1992'de aktiftir. 2001-2005 yılları arasında konuyla ilgili uluslararası iş birliği yoğunlaşmış, bu ETA üzerindeki baskının artmasına yol açmıştır.

ETA 24 Mart 2006'da "kalıcı ateşkes" ilan etmiş ancak düşük seviyeli sokak şiddeti ve kışkırtıcı saldırılar şeklindeki gerilime geri dönmüştür. 2011'de bir başka kalıcı ateşkes ilanın edilmiş, Temmuz 2012'de ETA, tek taraflı ateşkese bağlı kaldığını bir kez daha açıklamıştır. O zamandan beri, hükümetin farklı ETA üyelerini tutuklaması ve ETA' nın

kalan silah ve patlayıcıların imhasını tamamlamayı reddetmesi ile soru durma noktasına gelmiştir.⁸⁰⁸

4.4.1.1.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde İspanya'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma toprak çatışması; 1959'da kurulan Bask ayrılıkçı örgütü ETA (Bask Anavatanı ve Özgürlük) tarafından başlatılan devlet içi çatışma yaşamıştır. ETA, kuzey İspanya ve güneybatı Fransa'da bulunan Bask ülkesinin bağımsızlığı için çabalamıştır.

Grubun amacı, Bask bölgelerini özgürleştirmektir. Marksist ve sömürgeci kurtuluş düşüncelerinin bir karışımıyla hareket eden ETA, eylem-baskı-eylem stratejisini benimsemiştir. ETA 24 Mart 2006'da ve 2011'de kalıcı ateşkes ilan etmiş, Temmuz 2012'de tek taraflı ateşkesine bağlı kaldığını açıklamıştır. O zamandan beri, hükümet farklı ETA üyelerini tutuklamış ve ETA kalan silahların imhasını tamamlamayı reddetmiştir.⁸⁰⁹

4.4.1.1.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

İspanya çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) İspanya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bask halkı, İspanya ve Fransa halkından kültürel farkı, refah düzeyi ve benzersiz oldukları düşüncesi ile müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme süreci yaşamıştır. Franco döneminde bastırılan Bask milliyetçiliğinde, bağımsızlık düşüncesi daha güçlenmiş kazanılan özerlikle dönüşmüş arka plan bilgisi bağımsız bir devlet kurma girişimleriyle yeni bir uygulama alanı bulmuştur.⁸¹⁰

2- Bask bölgesi halkı kültürel olarak benzersiz oldukları düşüncesiyle İspanya ve Fransız halkı karşısında kendini kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini

⁸⁰⁸ Teresa Whitfield, "The Basque Conflict and ETA: The Difficulties of an Ending", *US Institute of Peace* (Erişim Tarihi 19.05.2022)

⁸⁰⁹ Teresa Whitfield, "The Basque Conflict and ETA: The Difficulties of an Ending".

⁸¹⁰ Adler, Word Ordering, 11.

gelecekteki uygulayıcılara aktarmış ve çatışmalar yeni devlet kurma girişimine evrilmiştir.⁸¹¹

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Franco döneminde bastırılan Bask milliyetçiliği yıllar içinde gelişmiş, Franco dönemi sonrası kazanılan özerklik ile bağımsız bir devlet olmak için direniş hareketi başlatmıştır.

Bu aktörler arka plan bilgisinde ele alınan uygulamalar yoluyla kimlikleri oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Aynı şekilde farklı yönetimler iş başına gelmekte, temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁸¹²

b) İspanya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bask bölgesi halkının eğilimi ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁸¹³

2- İspanya hükümeti ve Bask bölgesi halkının sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁸¹⁴

3- Franco dönemi bakışı ve sonraki dönem karşısında Bask gruplarının uygulamaları ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁸¹⁵

4- İspanya hükümetinin baskıcı Franco dönemi içinde kültürel olarak diğer İspanyol bölgelerinden farklı olduğunu düşönen Bask bölgesi halkında bağımsızlık fikrinin gelişmesine yol açmıştır. Bu etkilere bağlı olarak oluşan bağımsız olma arzusu ve bu

⁸¹¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁸¹² Adler, *Word Ordering*, 11.

⁸¹³ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸¹⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸¹⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

arzuya bağılı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁸¹⁶

4.4.1.2. Yunanistan

4.4.1.2.1. Dikey Analiz

Yunanistan'da 4 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların hepsi düşük yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.⁸¹⁷

Yunanistan hükümeti 1946-49'de DSE ile yüksek yoğunluklu 4 hükümet çatışması meydana gelmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.⁸¹⁸

4.4.1.2.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

4.4.1.2.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Yunanistan'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk DSE' dir. Bu topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁸¹⁹

4.4.1.2.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1936'dan 1941'deki ölümüne kadar, General Ioannis Metaxa ülkeyi Yunan Kralı II. George'un desteklediği bir diktatör olarak yönetmiştir.

Nazi Almanya'sı, 1941'den 1944'e kadar İtalya ve Bulgaristan'ın yardımıyla Yunanistan'ı işgal etmiştir. Alman işgalciler Yunanistan'da kukla bir rejim kurarken, Kral II. George bir sürgün hükümeti kurmuştur.

Bir komünist direniş grubu olan EAM (Ulusal Kurtuluş Cephesi) ve onun askeri kanadı ELAS (Ulusal Halk Kurtuluş Ordusu) halkın desteğini kazanmıştır. İşgalci güçlerle, sağcı direniş gruplarıyla ve -işgalin sona ermesiyle sürgün hükümetin geri dönüşünden sonra hükümet birlikleriyle savaşmıştır.

⁸¹⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸¹⁷ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

⁸¹⁸ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

⁸¹⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

1945'te isyancı güçlerin dağıtılmasını talep eden bir barış anlaşmasının imzalanmasından sonra, EAM/ELAS 1946'da yeni bir isim olan DSE (Yunanistan Demokratik Ordusu) altında savaşımaya devam etmiştir. DSE' nin hedefleri serbest seçimler ve yabancı birliklerin Yunan topraklarından çekilmesidir.

DSE ile Yunan hükümeti arasında 1946'dan 1949'a kadar süren savaşta, Yugoslavya ve Arnavutluk hükümetleri DSE' ye askeri destek sağlamıştır. Buna karşılık, Yunan hükümeti 1947'ye kadar Büyük Britanya tarafından desteklenmiştir. Aynı yıl ABD, Sovyet yayılmasını kontrol altına alma amacını ortaya koyan Truman-Doktrini' ni kabul etmiş ve hükümeti komünist isyancılara karşı desteklemeye başlamıştır. Çatışma, 1949'da isyancıların yenilgisiyle sona ermiştir.⁸²⁰

4.4.1.2.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Yunanistan'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümet uygulamalarına isyan; 1936'dan 1941'deki ölümüne kadar, General Ioannis Metaxa ülkeyi Yunan Kralı II. George'un desteklediği bir diktatör olarak yönetmiştir.

Nazi Almanya'sı, 1941'den 1944'e kadar İtalya ve Bulgaristan'ın yardımıyla Yunanistan'ı işgal etmiştir. Alman işgalciler Yunanistan'da kukla bir rejim kurarken, Kral II. George bir sürgün hükümeti kurmuştur.

Bir komünist direniş grubu olan EAM (Ulusal Kurtuluş Cephesi) ve onun askeri kanadı ELAS (Ulusal Halk Kurtuluş Ordusu) halkın desteğini kazanmıştır. İşgalci güçlerle, sağcı direniş gruplarıyla ve -işgalin sona ermesiyle sürgün hükümetin geri dönüşünden sonra hükümet birlikleriyle savaşmıştır.

1945'te isyancı güçlerin dağıtılmasını talep eden bir barış anlaşmasının imzalanmasından sonra, EAM/ELAS 1946'da yeni bir isim olan DSE (Yunanistan Demokratik Ordusu) altında savaşımaya devam etmiştir. DSE' nin hedefleri serbest seçimler ve yabancı

⁸²⁰ Nikos Marantzidis, "The Greek Civil War (1944–1949) and the International Communist System", *Journal of Cold War Studies* 15/4 (2013), 25-54

birliklerin Yunan topraklarından çekilmesidir. Çatışma, 1949'da isyancıların yenilgisiyle sona ermiştir.⁸²¹

4.4.1.2.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Yunanistan çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Yunanistan çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Yunanistan'ın Almanya tarafından işgal edilmesi üzerine, işgal güçlerinin çekilmesini sağlamak için kurulan EAM ve askeri kanadı ELAS halktan destek görmüştür. Bu süreç içinde grup müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme süreci yaşamıştır. İşgal güçlerinin çekilmesi ve yeni hükümetin kurulmasından sonra, grup yeni bir isim altında, dönüşen arka plan bilgisiyle, hükümetle serbest seçimler ve işgal güçlerinin çekilmesi gibi konular nedeniyle yaşadığı çatışmalar yeni bir uygulama alanı bulmuştur.⁸²²

2- EAM/ELAS işgal dönemi sonrası DSE adı altında işgal güçleri ve Yunanistan hükümeti karşısında kendini yeniden kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmış ve çatışmalar yeni devlet kurma girişimine evrilmiştir.⁸²³

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Alman işgali dönemi ve işgal sonrası sürgün hükümetinin geri dönmesi üzerinde yaşanan gelişmelerde ELAS kendini yeni bir isim altında tekrar örgütlemiş ve Yunanistan hükümetine karşı serbest seçimler ve işgal güçlerinin çekilmesi konularında çatışmalara devam etmiştir.

Bu aktörler arka plan bilgisinde görüleceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Aynı şekilde farklı yönetimler iş başına gelmekte, temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi

⁸²¹ Marantzidis, "The Greek Civil War (1944–1949) and the International Communist System", 25-54

⁸²² Adler, *Word Ordering*, 11.

⁸²³ Adler, *Word Ordering*, 11.

değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar geliştirmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁸²⁴

b) Yunanistan çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- İşgal sonrası geri dönen Yunanistan'ın sürgündeki hükümeti ve bir direniş grubu olarak DSE' in eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentilere ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁸²⁵

2- Yunanistan hükümeti ve DSE grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁸²⁶

3- Yunanistan Hükümeti ve karşısında yer alan DSE grupların uygulamaları ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁸²⁷

4- Yunanistan geçici hükümetinin dönüşünü etkileyen süreçler, işgal dönemi sonrası kurulan yeni hükümet içinde yer alan DSE gibi grupları da etkilemektedir. Bu etkilere bağlı olarak oluşan bağımsız olma arzusu ve bu arzuya bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁸²⁸

4.5. Kuzey Avrupa Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon

4.5.1. Yatay Analiz

II. Dünya Savaşından sonra, 1946-2021 arası dönemde Kuzey Avrupa'da yalnızca Birleşik Krallık' da devlet içi çatışma yaşanmıştır. Birleşik Krallık' da 22 devlet içi çatışma yaşanmıştır.⁸²⁹

⁸²⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁸²⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸²⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸²⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸²⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸²⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

Bu çatışmaların tamamı 25-999 arası düşük yoğunluk düzeyinde yaşanan çatışmalardan meydana gelmiştir.⁸³⁰

Bu çatışmalar bir dış devlet katılımı olmadan meydana gelen devlet-içi çatışmalardan oluşmuştur. Kuzey Avrupa'da yaşanan çatışmaların tamamı toprak çatışmalarından meydana gelmiştir.⁸³¹

4.5.1.1. Birleşik Krallık

4.5.1.1.1. Dikey Analiz

Birleşik Krallık' da 22 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı toprak çatışmasıdır.⁸³²

Birleşik Krallık' da 22 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Birleşik Krallık hükümeti 1971-91'de PIRA ile düşük yoğunluklu 21 toprak çatışması (Kuzey İrlanda), 1998'de RIRA ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Kuzey İrlanda) meydana gelmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.⁸³³

4.5.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

4.5.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Birleşik Krallık' da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar PIRA (Kuzey İrlanda), RIRA (Kuzey İrlanda) olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı toprak elde etmek için hükümetle çarpışmaktadır.⁸³⁴

Bu topluluklardan PIRA; Kuzey İrlanda, RIRA; Kuzey İrlanda'nın bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁸³⁵

⁸³⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸³¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸³² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸³³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸³⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸³⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

4.5.1.1.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

İrlandalılar ve İngilizler arasındaki gerilim, İngiltere'nin İrlanda'yı sömürgeleştirdiği 17. yüzyıldan beri mevcuttur. 1641'de İrlanda Katolikleri ile İngiliz Protestanları arasındaki gerilim daha da artmış ve ardından şiddetli çatışmalar yaşanmıştır.

Katolikler ve Protestanlar arasındaki gerilim, 1920'lerin başında İrlanda adasının, kuzey Britanya bölgesi ve güney İrlanda bölgesi olarak ikiye bölünmesiyle daha da güçlenmiştir. Kuzey İrlanda ortaya çıktığından beri, bölgede yaşayanlar İngiliz Protestanlar ve hükümet tarafından onlarca yıl boyunca ayrımcılığa maruz kalmıştır.

İrlanda'nın Britanya'dan bağımsızlığı için savaşan gönüllülerden oluşan IRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu), Kuzey İrlanda'daki İngiliz egemenliğine son vermeye çalışmak için kampanyalar yürütmek için çeşitli zamanlarda yeniden ortaya çıkmıştır.

İrlanda Katolikleri, İrlanda'nın kuzey kesiminin İngiltere tarafından işgal edildiğini düşünürken, İngiliz hükümeti Kuzey İrlanda'yı İngiliz topraklarının bir parçası olarak görmüştür. İrlanda Katolikleri Kuzey İrlanda'nın bağımsızlığından veya İrlanda ile yeniden birleşmeden yanadır.

Kuzey İrlanda'daki Protestan çıkarları başlangıçta Kuzey İrlanda'daki İngiliz polis gücü olan RUC (Royal Ulster Constabulary) tarafından kontrol edilmiştir. Ekim 1961'de, İngiliz ordusu RUC' ye yardım etmek için Kuzey İrlanda'da konuşlandırılmış, ordunun konuşlandırılmasından sonra isyanlar çıkmıştır.

1968 sonbaharında RUC ile çoğunlukla Kuzey İrlanda Katoliklerinden oluşan NICRA (Kuzey İrlanda Sivil Haklar Derneği) arasındaki çatışmalar, sorunların başlangıcı olarak kabul edilmiş, şiddet, yavaş yavaş İngiliz Ordusu ile IRA arasında tam teşekküllü bir silahlı çatışmaya dönüşmüştür.

28 Aralık 1969'da IRA, Resmi IRA ve Geçici IRA olmak üzere iki kuruluşa ayrılmıştır. İkincisi, PIRA, Kuzey İrlanda'daki İngiliz yönetiminden bağımsızlık elde etmek için katı bir kampanya sürdürmek istemiş ve PIRA, IRA olarak tanınmıştır.⁸³⁶

⁸³⁶ Brian A. Jackson, "The British Experience in Northern Ireland", *Military Review* (Erişim 12.05.2022).

İngiliz ordusu ve IRA arasındaki uyumsuzluk, Kuzey İrlanda topraklarının anayasal statüsüyle ilgilidir. İngiliz egemenliğine son verme ve Kuzey İrlanda'yı İrlanda'ya yeniden entegre etme sorunudur.

Çatışma, 1970'ler boyunca, çoğunlukla Kuzey İrlanda'daki hedeflere yönelik ayırım gözetmeyen IRA araba bombalarıyla yoğun bir düzeyde devam etti. 1980'lerde İngiliz anakarasına ve yurt dışına da saldırılar düzenlemiştir.

1990'ların başından beri, Kuzey İrlanda'da kapsamlı bir barış süreci devam etmiştir. Ancak, Sinn Féin (IRA ile yakın bağları olan bir siyasi parti) Kuzey İrlanda'nın geleceğine ilişkin bu diyalogun dışında tutulmuştur. 1993 yılında, farklı taraflar arasında artan temasla birlikte, Sinn Féin' in dahil edilmesiyle daha fazla müzakere için zemin hazırlanmıştır.

Ağustos 1994'te IRA, Şubat 1996'ya kadar süren bir ateşkes ilan etmiştir. IRA/Sinn Féin, herhangi bir silah kullanılmadan önce müzakerelerin başlatılmasını talep ederken, İngiliz/Protestan partileri bunun aksini savunmuştur.

Kuzey İrlanda halkı, daha sonraki müzakerelere hangi partilerin katılacağını seçmek için sandık başına gitti. Sinn Féin seçilen partilerden biriydi; ancak, IRA şiddeti kalıcı olarak reddetmediği için müzakere masasından çıkarılmıştır.

9 Şubat 1996'da IRA bombalama kampanyasını yeniden başlattığında, IRA' nın ateşkesi sona ermiş ve bombalamalar, müzakere sürecinin yeniden canlandırıldığı Temmuz 1997'ye kadar devam etmiştir.

1998'de, RIRA (Gerçek IRA) adı altında muhafazakârlar, polis karakollarına karşı bir bombalama kampanyası düzenledi. 1998'de kampanyasını yoğunlaştıran RIRA, barış görüşmelerinde temsil edilmemiştir. 10 Nisan'da, müzakerelere katılan tüm taraflar Hayırlı Cuma veya Belfast Anlaşması olarak adlandırılan bir barış anlaşmasını onaylamıştır.⁸³⁷

⁸³⁷ John F. Morrison, "Fighting Talk: The Statements of The IRA/New IRA", *Terrorism and Political Violence* 28 (2016).

4.5.1.1.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Birleşik Krallık' da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma toprak çatışması; İrlanda'nın Britanya'dan bağımsızlığı için savaşan gönüllülerden oluşan IRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu), Kuzey İrlanda'daki İngiliz egemenliğine son vermeye çalışmak için kampanyalar yürütmek için çeşitli zamanlarda yeniden ortaya çıkmıştır. 28 Aralık 1969'da IRA, Resmi IRA ve Geçici IRA olmak üzere iki kuruluşa ayrılmıştır.⁸³⁸

İkincisi, PIRA, Kuzey İrlanda'daki İngiliz yönetiminden bağımsızlık elde etmek için katı bir kampanya sürdürmek istemiş ve PIRA, IRA olarak tanınmıştır. 1998'de kampanyasını yoğunlaştıran RIRA (Gerçek IRA), barış görüşmelerinde temsil edilmemiştir. 10 Nisan'da, müzakerelere katılan tüm taraflar Hayırlı Cuma veya Belfast Anlaşması olarak adlandırılan bir barış anlaşmasını onaylamıştır.⁸³⁹

4.5.1.1.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Birleşik Krallık çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Birleşik Krallık çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'tan bağımsızlık kazanması için kurulan PIRA ve RIRA, bu süreç içinde müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme süreci yaşamıştır. IRA grubunun PIRA ve RIRA olarak kurulması ile grup, dönüşmüş arka plan bilgisiyle Birleşik Krallık ile yaptığı antlaşmalarda sivil ve kültürel haklar, silahların devreden çıkarılması, adalet gibi konular nedeniyle yeni bir uygulama alanı bulmuştur.⁸⁴⁰

⁸³⁸ Morrison, "Fighting Talk: The Statements of The IRA/New IRA".

⁸³⁹ Brian A. Jackson, "The British Experience in Northern Ireland".

⁸⁴⁰ Adler, Word Ordering, 11.

2- IRA, Birleşik Krallık güçleri karşısında kendini yeniden kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmış ve çatışmalar yeni devlet kurma girişimine evrilmiştir.⁸⁴¹

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Birleşik Krallık ve İrlanda ile yaşanan gelişmelerde IRA kendini yeni bir isim altında tekrar örgütlemiş ve yapılan antlaşmalar çerçevesinde sivil ve kültürel haklar, silahların devreden çıkarılması, adalet gibi konularla çatışmalar yeni bir uygulama alanı bulmuştur.⁸⁴²

Bu aktörler arka plan bilgisinde göreceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Aynı şekilde farklı yönetimler iş başına gelmekte, temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisiyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁸⁴³

b) Birleşik Krallık çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birleşik Krallık ile yaşanan çatışmalar yerini antlaşmalara bırakmıştır. Birleşik Krallık ve İrlanda ile yapılan antlaşmalarda IRA'nın eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁸⁴⁴

2- Birleşik Krallık, İrlanda ve IRA'nın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁸⁴⁵

3- Birleşik Krallık ve karşısında yer alan IRA'nın uygulamaları ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁸⁴⁶

⁸⁴¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁸⁴² Adler, *Word Ordering*, 11.

⁸⁴³ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁸⁴⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸⁴⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸⁴⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

4- Birleşik Krallık ve IRA arasında yaşanan süreçler ve bu etkilere bağlı olarak oluşan bağımsız olma arzusu ve bu arzuya bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁸⁴⁷

4.6. Sonuç

Bu bölümde teorik basamakları ve yöntemi giriş bölümünde ele alınan, çatışmalarda yaşanan bilişsel transformasyonu kanıtlamak amacıyla, 1946-2022 arası dönemde Avrupa bölgesinde yaşanan devlet içi ve küresel çatışmalar ele alınmıştır.

Çatışmalardaki bilişsel dönüşümü kanıtlamak amacıyla Avrupa devlet içi ve küresel çatışmalar Yatay Analiz, Dikey Analiz ve Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu olarak üç temel bölümde ele alınmıştır.

Yatay Analiz ile Avrupa Bölgesinde çatışma yaşanan devletler, devletlerde yaşanan çatışma sayısı, yoğunluk düzeyi, çatışmaların türü, çatışmaya katılan dış devletler ve bölge devletleri ele alınmış ve çatışmaların yaşandığı Avrupa Bölgesi ve bu bölgede çatışma yaşanan ülkeler arasında yıllar açısından sayısal karşılaştırmalar yapılmıştır.

Dikey Analizle, Avrupa Bölgesinde devlet içi çatışmalar yaşanan ülkelerde, çatışma sayıları ve çatışma türlerini göstermek amaçlanmıştır. Dikey Analiz, 1946' dan 2022' ye kadar bir ülkede yaşanan tüm devlet içi ve küresel çatışmaları tarih sırasıyla ele almakta, kaç adet çatışmanın gerçekleştiğini, çatışmalara hangi grupların katıldığını, zaman içinde gruplarda yaşanan bilişsel değişimi ve buna bağlı olarak gruplarda yaşanan değişimi ve sonuç olarak çatışmalarda yaşanan bilişsel ilişkin değişimi göstermektedir. Bu bilgiler Avrupa Bölgesinde çatışma yaşanan ülkeler arasında çatışmalarla ilgili kıyaslama yapma imkânı sağlamaktadır.

Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu olarak ele alınan ve çatışmalardaki bilişsel evrimi göstermeyi amaçlayan bölüm Uygulama Toplulukları, Arka Plan Bilgisi, Negatif Uygulama Alanı ve Çatışmalarda Bilişsel Transformasyon olarak dört bölümde ele alınmıştır.

⁸⁴⁷ Adler, Word Ordering, 12.

Uygulama Toplulukları, Avrupa Bölgesinde, çatışma yaşanan ülkelerde Uygulama Toplulukları olarak hangi çatışma gruplarının bulunduğunu bu grupların hangi yıllarda hükümetle eylem gerçekleştirdiğini, birleştiği ve/veya ayrıştığı grupları ele almaktadır.

Çatışmaların Arka plan bilgisi, bir ülkede 1946' dan 2022' ye kadar tarih sırasına göre gerçekleşen çatışmalarda yer alan grupların, oluşum nedenleri, grupların beklenti ve eylemlerinin oluşma nedenleri, ülkedeki hükümet yapısı ve gruplarla yapılan çatışma nedenleri bilişsel olarak ele alınmıştır.

Bu bölüm çatışmaların tarih sırasına göre bütünsel olarak çatışmalardaki bilişsel değişimi göstermek amacıyla yapılmıştır. Birçok çalışmada yer alan arka plan adı altında ele alınan çatışmaların kısa özetini veya tarihi geçmişini içermez. Çatışmalara dışardan katılan gruplara ve/veya hükümete destek veren ülkeler de bu bölümde ele alınmıştır.

Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar bölümünde Avrupa Bölgesinde yer alan ülkelerde yapılan çatışmalar, tez yazarı tarafından türlere ayrılmıştır. Bu bölüm her bir tür içinde kaç çatışmanın hangi arka plan çerçevesinde yaşandığını ele almaktadır. Böylece bir ülkede bir tür içinde 1946'dan 2022' ye kadar hangi tür çatışmaların gerçekleştiğini ve bu çatışma türleri arasında her bir tür için nasıl bir bilişsel dönüşümün yaşandığını tarihi gerekçelerle ele almaktadır.

Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu bölümü, giriş bölümünde ele alınan tez yazarı tarafından geliştirilen teorinin adımları doğrultusunda, diğer üç bölümün verilerine dayanarak çatışmalardaki bilişsel dönüşümü kanıtlamaya çalışmaktadır.

Çatışmalarda Bilişsel Transformasyon teorisini kanıtlamaya yönelik olan üçüncü bölümde her bir ülke için birer uygulama topluluğu olarak kabul edilen çatışan grupların çatışmalarında yaşanan bilişsel dönüşüm belirlenmiştir.

Çatışmalarda her bir çatışma türü için, bir sonra oluşan çatışma grubu veya aynı çatışma grubunun yönteminde veya amacında yaşanan bilişsel dönüşüm veya tarihsel olarak bir çatışma türünden diğerine geçişte yaşanan bilişsel değişim bir evrim eşiği kabul edilmiştir.

Çatışmalarda Bilişsel dönüşüm her bir çatışma ve ülke için farklılık gösterdiğinden, her bir ülkede yaşanan çatışmalara ilişkin açıklamalar Uygulama Toplulukları, Arka Plan

Bilgisi ve Negatif Uygulama Alanı bölümlerinde yer almaktadır. Her bir çatışma için tezin giriş bölümünde oluşturulan teoride ele alınan dönüşüm mekanizmaları Avrupa Bölgesinde çatışma yaşanan ülkelerle ilgili olarak bu bölümde ele alınmıştır.

Sayısal karşılaştırmalar, çatışma yaşanan ülkelerin birbirine göre konumlarını ve çatışmalarda yer alan grupların amaçlarını ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Bu noktada çatışma yaşanmayan ülkeler zımni bir şekilde ortaya çıkmakta ve potansiyel olarak bölgeler arası çatışma yaşanma riskinin karşılaştırmasına imkân sağlamaktadır.

5. BÖLÜM: AFRİKA ÇATIŞMALARI BİLİŞSEL ANALİZİ

II. Dünya Savaşından sonra, 1946 yılından 2022'e kadar Afrika Kıta'sın da 536 devlet içi çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmaların 123'ü belirli bir yılda en az 1000 ölümlle sonuçlanmış yüksek yoğunluk düzeyinde, 413'ü 25-999 arası savaşa bağlı ölümlle sonuçlanmış düşük yoğunluk düzeyinde oluşan çatışmalardır.⁸⁴⁸

Afrika' da devlet içi çatışmalara dış ülkelerin katıldığı 233 küresel çatışma meydana gelmiştir. Küresel çatışmaların 83' ü yüksek yoğun, 150'si düşük yoğunlukta çatışmalardan oluşmaktadır. Afrika' da küresel ve devlet içi toplam 769 çatışma yaşanmıştır.⁸⁴⁹

5.1. Kuzey Afrika Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon

5.1.1. Yatay Analiz

II. Dünya Savaşından sonra, 1946-2022 arası dönemde Kuzey Afrika'da 113 devlet içi çatışma yaşanmıştır. Devletlere göre dağılım; Tunus'da 5, Sudan'da 50, Güney Sudan'da 9, Libya'da 5, Fas'da 15, Cezayir'de 29 çatışma.⁸⁵⁰

Kuzey Afrika'da toplam 126 çatışmanın 113'ü, bir tarafı her zaman bir hükümet diğer tarafı her zaman bir veya daha fazla isyancı gruptan oluşurken, 13'ü dış ülke askeri gruplarının da katıldığı küresel nitelikte çatışmalardan meydana gelmiştir. Küresel çatışmalar Sudan'da 2, Güney Sudan'da 2, Libya'da 7, Fas'da 1, Cezayir'de 1 olmak üzere dağılmıştır.⁸⁵¹

Toplam 126 çatışmada en az 1000 ölü sayısı ile yüksek yoğunlukta yaşanan çatışmalar Sudan'da 36, Güney Sudan'da 1, Libya'da 3, Fas'da 2, Cezayir'de 6 olmak üzere toplam 48 çatışma düzeyine ulaşmıştır.⁸⁵²

Kuzey Afrika'da yaşanan çatışmaların 93' i hükümet 33'ü toprak üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. Dağılım aşağıdaki gibidir; Tunus 4 hükümet- 1

⁸⁴⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁴⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁵⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁵¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁵² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

toprak, Sudan 11 toprak- 41 hükümet, Libya 7 hükümet-5 toprak, Fas 15 toprak-1 hükümet, Cezayir 29 hükümet-1 toprak ve Güney Sudan’ da sadece 11 hükümet çatışması yaşanmıştır.⁸⁵³

5.1.1.1. Tunus

5.1.1.1.1. Dikey Analiz

Tunus’ da 5 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların 1’i toprak 4’ü hükümet çatışmasıdır.⁸⁵⁴

Tunus hükümeti 2016’da IS ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması yaşanmıştır (Islamic State). 1980’de Résistance Armée Tunisienne ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, AQIM ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması AQIM, JAK-T ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Küresel çatışma yoktur.⁸⁵⁵

5.1.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.1.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Tunus’ da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (İslam Devleti), Résistance Armée Tunisienne olarak sınıflandırılmıştır.⁸⁵⁶

Bu topluluklardan IS (İslam Devleti), toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Résistance Armée Tunisienne hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁸⁵⁷

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti’nin bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁸⁵⁸

5.1.1.1.2.1. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Bir Fransız sömürgesi olan Tunus, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Tunus’taki Fransız yerleşimcilerin muhalefeti nedeniyle bağımsızlık elde edememesi üzerine 1950’lerin

⁸⁵³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁵⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁵⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁵⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁵⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁵⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

başında Ulusal Kurtuluş ordusu bağımsızlık yanlısı hareketler başlatmıştır. 1953'te Fransızlar ve rakip Tunuslu gruplar ile Ulusal Kurtuluş Ordusu arasında yaşanan çatışmalar 1956'da Tunus'un bağımsızlık kazanması ile sona ermiştir.

Fransa, Fransız ordusu için bir deniz üssü olarak stratejik öneme sahip olan Tunus limanının kontrolünü elinde tutmuştur. 17 Temmuz 1961'de Fransız birliklerinin derhal geri çekilmesine ilişkin resmi talebin cevapsız kalması üzerine çıkan çatışmalarda Tunus birlikleri yenilmiştir. Çatışan taraflar arasında yapılan müzakereler ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapılan oylamadan sonra, Fransız birlikleri 1963'te üsleri devretmiştir.

Tunus'un ilk cumhurbaşkanı olan Habib Bourguiba, tek partili otoriter bir rejim kurmuş ve 1975'te ömür boyu cumhurbaşkanı seçilmiştir. 1970'lerin sonlarında grevler ve siyasi kargaşa artmıştır. 1980'li yıllarda halkı ayaklanmaya çağıran Tunus Silahlı Direnişi grubu ve hükümet arasında çıkan aralıklı çatışmalar sonunda grup yenilmiştir.

Yaşanan olaylara karşı Fransa Akdeniz filosunu Tunus hükümetine destek için seferber etmiştir. Burgiba 1987'de kansız bir darbeyle görevden alınmış ve yerine iktidarını elinde tutan Zine el Abidine Ben Ali geçmiştir.⁸⁵⁹

Libya'nın Trablusgarp bölgesindeki operasyonlarını genişletmesi üzerine kökeni Irak olan Selefi cihatçı bir militan grup olan İD' Tunus'ta ortaya çıkmıştır. Tunus Hükümeti ile IŞİD arasındaki toprak çatışması Libya ile yakından bağlantılıdır. Tunus, komşu ülkeleri Cezayir ve Libya'nın aksine, ülke içinde İslami aşırılığı önlemede nispeten başarılı olmuştur.

2015 yılında IŞİD, Tunus Ulusal Müzesi'ne ve bir tatil beldesine iki önemli saldırı gerçekleştirmiştir. Tunus-Libya sınırındaki birçok şehirde IŞİD eğitim kampları ve Libya'da faaliyet gösteren ve Tunus'u hedef alan IŞİD operasyonları üssü bulunmaktadır. Bu saldırılar IŞİD ile Tunus hükümet güçleri arasında iki gün süren çatışmalarla sonuçlanmıştır.

IŞİD tehdidine karşı Tunus Hükümeti terörle mücadele operasyonlarını artırmış ve sınır güvenliği altyapısını güçlendirmiştir. ABD ve Fransa elektronik sınır teçhizatı kurulumu

⁸⁵⁹ Yusuf Yaman, "Tunus'ta İstikrarın Formülü: Üç Sacayağı", *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/1 (2018), 19-38.

için destek sağlarken, Birleşik Krallık ve birkaç ülke ikincil savaş dışı desteği sağlamıştır.⁸⁶⁰

Tunus'ta Jund al-Hilafet (JAK-T), ilk olarak 2014'ün başlarında Tunus'ta bağımsız bir terörist grup olarak ortaya çıkmış, ancak Aralık 2014'e kadar IŞİD'e destek sözü vererek bir IŞİD üyesi olmuş, Kasım 2019'da JAK-T, üyeliğini yeniden teyit etmiştir.

AQIM Tunus ve Cezayir Hükümetlerine karşı gösterilere desteğini dile getirmekte, Tunus'ta İslami şeriat yasasının kurulması çağrısında bulunmaktadır.

5.1.1.1.2.2. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Tunus' da iki farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma parti içi darbe; Tunus'un ilk cumhurbaşkanı olan Habib Bourguiba, tek partili otoriter bir rejim kurmuş ve 1975'te ömür boyu cumhurbaşkanı seçilmiştir. 1970'lerin sonlarında grevler ve siyasi kargaşa artmıştır. 1980' li yıllarda halkı ayaklanmaya çağıran Tunus Silahlı Direnişi grubu ve hükümet arasında çıkan aralıklı çatışmalar sonunda grup yenilmiştir.

Yaşanan olaylara karşı Fransa Akdeniz filosunu Tunus hükümetine destek için seferber etmiştir. Burgiba 1987'de kansız bir darbeyle görevden alınmış ve yerine iktidarını elinde tutan Zine el Abidine Ben Ali geçmiştir.⁸⁶¹

2. Çatışma İslam temelli devlet kurma; Libya'nın Trablusgarp bölgesindeki operasyonlarını genişletmesi üzerine kökeni Irak olan Selefi cihatçı bir militan grup olan İD' Tunus'ta ortaya çıkmıştır. Tunus Hükümeti ile IŞİD arasındaki toprak çatışması Libya ile yakından bağlantılıdır. Tunus, komşu ülkeleri Cezayir ve Libya'nın aksine, ülke içinde İslami aşırılığı önlemede nispeten başarılı olmuştur. AQIM ve JAK-T çatışmalarına destek vermiştir.⁸⁶²

⁸⁶⁰ Róisín Hinds, *Conflict analysis of Tunisia* (GSDRC, International Development Department, 2014), 1-24.

⁸⁶¹ Yusuf Yaman, "Tunus'ta İstikrarın Formülü: Üç Sacayağı", 19-38.

⁸⁶² Hinds, *Conflict analysis of Tunisia*, 1-24.

5.1.1.1.2.3. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Tunus’ da çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Tunus çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birçok ülkede yaşanan askeri/sivil/parti içi darbeleri ve dinsel devlet kurma girişimleri içsel öğrenme süreçleri ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır. Yaşanan iç müzakerelerle başkanın kendini ömür boyu cumhurbaşkanı seçmesiyle süregiden çatışmalar, parti içi bir darbe ile uygulama topluluğu olarak kabul edilen grup, dönüştürdüğü arka plan bilgisini yeni uygulama alanlarına aktarmıştır.⁸⁶³

2- Mevcut yönetimden rahatsızlık duyan grup, rekabet halinde bulunduğu tek parti yönetimine karşı kendini yeniden kurmuş arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif bir grup oluşturmuştur. Darbe ile dönüştürmek istediği arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmıştır. İslam devleti kurma çalışmaları da mevcut hükümet karşısında rekabet halinde yeni bir yönetim şekli olarak ortaya çıkmaktadır. Cezayir ve Libya benzeri uygulamalarını Tunus’ ta gerçekleştirerek arka plan bilgisini değiştirmekte ve gelecek uygulayıcılara aktarmaktadır.⁸⁶⁴

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Muhalif tarafta, yeni oluşan hükümete karşı uygulamaların seyrinden rahatsız olan ve yönetimde bulanık grup darbe girişimini başlatmıştır. Yeni bir aktör olarak Fransa Tunus’taki bu gelişmelere yardım etmiştir. Hükümet tarafı aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.

Tunus’un Trablusgarp üzerindeki operasyonları üzerine Tunus’ta ortaya çıkan IS, Cezayir ve Libya benzeri girişimini Tunus’ ta gerçekleştirmek istemektedir.⁸⁶⁵

⁸⁶³ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁸⁶⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁸⁶⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

b) Tunus çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Tek parti yönetimine karşı başlayan ve darbeye götüren süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte darbecilerin ve hükümetin eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁸⁶⁶

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁸⁶⁷

3- Hükümet içi darbeye görüldüğü gibi, mevcut yönetimden rahatsız parti içi grup, ve Fransa'nın verdiği destek ve Trablusgarp operasyonlarının Tunus'ta İS operasyonlarının başlamasını beraberinde getirmesinde görülen uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁸⁶⁸

4- Darbeyi gerçekleştirmek isteyen grubun oluşumu ve hükümetin diğer ülke hükümetlerinden destek almasına ve Trablusgarp operasyonlarının ülkede İslami çatışmaların başlamasını beraberinde getirmesine, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığı neden olmaktadır.⁸⁶⁹

5.1.1.2. Sudan

5.1.1.2.1. Dikey Analiz

Sudan'da 50 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 16'sı düşük 34'ü yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 11'i toprak 39'u hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 10'u hükümet çatışmalarının 24'ü yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.⁸⁷⁰

Sudan'da 52 devlet-içi ve küresel çatışma meydana gelmiştir. Sudan hükümeti 2011'de Republic of South Sudan ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Abyei), 1963-72'de SSLM ile yüksek yoğunluklu 10 toprak çatışması (Güney Sudan), 1971'de Sudanese

⁸⁶⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸⁶⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸⁶⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸⁶⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸⁷⁰ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

Communist Party ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1976'da National Front ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1983-95'de SPLM/A ile 12 yüksek yoğunluklu 14 hükümet çatışması, 1996-2001'de NDA, SPLM/A ile yüksek yoğunluklu 6 hükümet çatışması, 2003-2004'de JEM, SLM/A, SPLM/A ile yüksek yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2005,2018,2020-2022'de SLM/A ile düşük yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 2006'da NRF, SLM/A, SLM/A - MM ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2007'de JEM, SLFA ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2008'de JEM, SLFA, SLM/A ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2009'de JEM, SLM/A ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2010'de JEM, SLM/A, SSDM/A ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2012-13'de SRF ile 1 yüksek yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2014'de Darfur Joint Resistance Forces, SARC, SRF ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2015'de Darfur Joint Resistance Forces, SPLM/A-North, SRF ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2016'da SPLM/A-North, SRF ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2017'de SARC, SLM/A, SRF ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, JEM, SLM/A, SPLM/A-North, SRF, SSDM/A, SSLM/A ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, meydana gelmiştir.⁸⁷¹

Sudan çatışmasında 2 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2011'deki JEM, SLM/A, SPLM/A-North, SRF, SSDM/A, SSLM/A çatışmasında Güney Sudan, grupları desteklemiştir. 2003'te JEM, SLM/A, SPLM/A çatışmasında Çad hükümeti desteklemiştir.⁸⁷²

5.1.1.2.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.1.1.2.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Sudan'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 19 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Republic of South Sudan (Abyei), SSLM (Güney Sudan), Sudanese Communist Party, National Front, SPLM/A, NDA- SPLM/A, JEM-SLM/A- SPLM/A, SLM/A, NRF-SLM/A- SLM/A \ MM, JEM-SLFA, JEM-SLFA- SLM/A, JEM- SLM/A, JEM- SLM/A- SSDM/A, SRF, JEM- SLM/A- SPLM/A\North- SRF- SSDM/A- SSLM/A, Darfur Joint Resistance Forces- SARC- SRF, Darfur Joint Resistance Forces-

⁸⁷¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁷² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

SPLM/A\\North-SRF, SPLM/A\\North- SRF, SARC- SLM/A- SRF olarak sınıflandırılmıştır.⁸⁷³

Bu topluluklardan Republic of South Sudan (Abyei), SSLM (Güney Sudan), toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplar, diğer gruplar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁸⁷⁴

Bu topluluklardan Republic of South Sudan; Abyei, SSLM; Güney Sudan'ın bağımsız bir bölge olması için savaşımaktadır.⁸⁷⁵

5.1.1.2.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Etnik köken, dil ve din açısından heterojen bir ülke olan Sudan'ın kuzeyinde ağırlıklı olarak "Arap" ve Müslüman, güneyinde "Afrikalı" ve Hristiyan/Animist halk yaşamaktadır. Ülke genelinde çok çeşitli etnik gruplar yaşamakta olup etnik yapı çok daha karmaşıktır.

1946 yılına kadar Kuzey Sudan, İngiliz himayesinde olan Mısır tarafından yönetilirken, İngilizler güney kısmı yönetmiştir. Bölgeler arasında coğrafi, kültürel ve ekonomik kalkınma açısından büyük farklılıklar vardır. Güney, kuzeye kıyasla az gelişmiştir

İki bölge tek bir ülke olmak için bir araya geldiğinde, sömürgeci yöneticiler gücü kuzeydeki Müslüman seçkinlere devretmiş ve böylece kuzey egemenliği iki bölge arasındaki gerilimi başlatmıştır.

Sudan'ın İngiliz sömürge yönetiminden bağımsızlığını kazanmasından sonraki dönem, hem toprak hem de hükümet gücü üzerindeki çatışmalarla karakterize edilmiştir.

Sudan'ın kuzey bölgesi Sudan nüfusunun yüzde ikisinden daha azını oluşturmasına rağmen, Sudan'daki siyasete tamamen hâkim kendi aralarında güç için rekabet eden farklı elitlerden oluşmaktadır. Bu rekabet, Sudan'ın istikrarsız parlamenter hükümet ve askeri rejim yönetimlerinin nedenini oluşturmakta uzun ve ölümcül çatışmalara yol açmaktadır.

⁸⁷³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁷⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁷⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Çatışmanın altında yatan diğer önemli faktörler arasında dini ve kültürel bölünmeler ile doğal kaynaklara erişim yer almaktadır.

Bağımsızlıktan sonra, büyük gösteriler patlak vermiş, 1960'ların başında, güneyde, ayaklanan ve Anya Nya (SSLM) hareketini oluşturan eski güneyli subayların dahil olduğu silahlı bir isyan başlamıştır. Bu ayrılıkçı grup ile Sudan hükümeti arasında Güney Sudan'ın statüsüne ilişkin tam teşekküllü bir iç savaş 1963-72 döneminde yaşanmıştır.⁸⁷⁶

1969'da Albay Jafaar an Nimeiri liderliğindeki bir grup genç subay, Sudan'da iktidarı ele geçirip demokratik bir cumhuriyetin kurulduğunu ilan etmiştir. Nimeiri cumhurbaşkanı olmuş ve tüm siyasi partileri yasaklamış ve bankaları ve endüstrileri kamulaştırmıştır.

1971'de, tüm siyasi partilerin kontrolünü üstlenecek olan SSU' nun (Sudan Sosyalist Birliği) oluşumunun ardından, hükümetin bazı komünistleri tutuklaması, Temmuz 1971'de önde gelen komünist liderler tarafından gerçekleştirilen bir darbeye yol açmış, Nimeiri, sadık ordu birlikleri tarafından kurtarılmıştır. Darbe girişiminin ardından hükümet, komünistlere ve muhalif subaylara yönelik toplu tutuklamalar ve çok sayıda infaz gerçekleştirilmiştir.

Nimeiri' ye 1976'da düzenlenen bir başka başarısız darbe girişimi, 1974'te eski liderler Sadık el-Mehdi tarafından kurulan Ulusal Cephe tarafından organize edilmiştir. Sudan'da partiler yasaklandığı için Ulusal Cephe sürgündeki politikacılar tarafından örgütlenmiş, isyancılar Libya'dan askeri eğitim ve silah almıştır.

1980'lerin başlangıcı, mali durgunluk, protestocu öğrenciler ve ordu arasındaki şiddetli çatışmalar, yetersizlik, yolsuzluk iddiaları ve gücün genel olarak kötüye kullanılması nedeniyle, hem SSU (Sudan Sosyalist Birliği) hem de cumhurbaşkanına destek azalmıştır.

1983'te güney Sudan merkezli bir isyancı grup olan rejime karşı ayaklanmış SPLM/A (Sudan Halk Kurtuluş Hareketi/Ordusu), ve Anya Nya II (SSLM II) grubu ortaya çıkmıştır. Bu grup, ayrılıkçı isyanı hedefleyen eski Anya Nya' dan (SSLM) oluşmuştur.

⁸⁷⁶ Donald S. Rothchild, *Managing Ethnic Conflict in Africa: Pressures and Incentives for Cooperation*, (Brookings Institution Press, 1997), 1-359.

SPLM/A sürekli olarak sadece güneyin statüsünde bir değişiklik değil, Sudan Hükümeti'nin tamamında bir değişiklik arayışında olduğunu belirtmiştir.

1985'te Sudan Ordusu, Başkan Nimeiri' yi görevden almış, SPLM/A Nimeiri' nin devrilmesine rağmen savaşın devam edeceğini belirtmiştir.

1986'da yapılan genel seçimler tamamlanmış ve muhafazakâr İslami Ümmet Partisi, Demokratik Birlik Partisi ve NIF' in (Ulusal İslami Cephe) dahil olduğu bir koalisyon hükümeti atanmıştır. Darbe, NIF içindeki aşırı İslamcılar ve lideri Hassan Turabi tarafından planlanmış, siyasi partiler yasaklanarak katı İslami hukuk kuralları uygulanmıştır.

Darbe, yeni askeri rejime karşı çıkan farklı gruplardan oluşan NDA (Ulusal Demokratik İttifak) adlı bir şemsiye muhalefet grubunun oluşumuna yol açmıştır. 1990'da SPLM/A, o zamanlar militan olmayan bir muhalefet grubu olan NDA' ya katılmıştır.

Sudan'da devlet temelli çatışmalar 2000'li yılların başına kadar ülkenin kuzey/güney bağlantısında gerçekleşirken, 2003'te SLM/A ve JEM' in başlattığı silahlı isyanlar en batı bölgelerde yaşanmıştır.⁸⁷⁷

SPLM/A, çatışma sırasında Uganda Hükümeti tarafından desteklenirken, Sudan hükümeti, 2000'lerin başında Uganda isyancılarını hükümet karşıtı çatışmalarda desteklemiştir.

Sudan hükümeti ile farklı isyancı gruplar arasındaki uyumsuzluk, başkent Hartum' da ekonomik ve siyasi gücün merkezileşmesi ve çevre bölgelerin marjinalleşmesine dayanmaktadır, diğer önemli faktörler, dini ve kültürel bölünmeler ve doğal kaynaklara erişim olmuştur. Şiddet ülkenin güney kesimlerinde başlamış, ancak 2003'ten bu yana Sudan'ın batı bölgesini de etkisi altına almıştır.

⁸⁷⁷ Philippa Scott, "The Sudan Peoples Liberation Movement (SPLM) and Liberation Army (SPLA)", *Review of African Political Economy* 33 (1985), 69- 82.

2003'te ikinci bir muhalefet grubu olan JEM (Adalet ve Eşitlik Hareketi) de hükümete karşı silahlı bir mücadele başlatmış ve tüm eyaletler için özerk bir federal sistem, dönüşümlü bir başkanlık ve doğal kaynakların eşit dağılımını istemiştir.⁸⁷⁸

2019'da Devlet Başkanı Beşir'in devrilmesi, hükümet ile birkaç isyancı grup arasında barış müzakerelerini yeniden canlandırmıştır.

SPLM/A ve hükümet arasında nihai anlaşma olan Kapsamlı Barış Anlaşması (CPA) 9 Ocak 2005'te imzalanmış ve Sudan'da 22 yıllık çatışmaya son vermiştir.

İsyancılar arasında 2005'in sonunda parçalanmalar başlamış ve 2007'nin ilk yarısında devam etmiştir. Sayısız bölünmeye rağmen, hükümetle temel uyumsuzluk aynı kalmış ve farklı gruplar sıklıkla hükümet birliklerine karşı askeri olarak iş birliği yapmıştır. İsyancı gruplar arasında da çeşitli çatışmalar yaşanmıştır.

NRF (Ulusal Kefaret Cephesi), Sudan'ın Darfur kentinde faaliyet gösteren isyancı gruplardan oluşan kısa ömürlü bir ittifaktır. Mayıs 2006 tarihli Darfur Barış Anlaşması'na imza atmayanların bir şemsiye hareketi olarak kurulmuştur. NRF, Sudan Federal Demokratik İttifakı, JEM ve SLM/A'dan ayrılan eski komutanlardan oluşan bir grup olan SLM/A – Unity isimli üç isyancı gruptan oluşmuştur. NRF, laik ve demokratik hedefleriyle tanınan Ahmed İbrahim Diraij tarafından yönetilmiştir. Sudan'ı çeşitliliğin vatandaşlığın temelini oluşturduğu çok kültürlü, çok dinli ve çok ırklı bir ülke olarak desteklemek amacındadır.

2007'nin sonunda, beş farklı isyancı grup bulunmaktadır Abdul Wahid liderliğindeki SLM/A, URF, Abdelshaafie liderliğindeki SLM/A, JEM ve SLM/A-Unity. Hükümet ile Güney Sudan sınırı yakınlarında SPLM/A-North (Sudan Halk Kurtuluş Hareketi/Ordu-Kuzey) adlı yeni bir isyancı grup arasında çatışmalar çıkmıştır. Daha önce SLM/A – Unity olarak bilinen SLFA (Sudan Liberation Force Alliance), SLM/A'dan ayrılan ve Darfur Barış Anlaşması'nın imzalanmasının ardından oluşan Sudanlı bir isyancı gruptur.

Kuzey ve Güney Sudan arasında yer alan Abyei, petrol kaynaklarının yanı sıra yerleşim açısından farklı gruplar tarafından kullanılmaktadır. Hem Sudan hem de Güney Sudan'ın

⁸⁷⁸ Marina Ottaway-Mai El-Sadany, *Sudan: From Conflict to Conflict*, (Carnegie Endowment for International Peace 2012), 1-38.

bölgede hak iddia etmesi nedeniyle, Mayıs 2011'de bölgenin Sudan tarafından işgal edilmesi ile çatışmalar başlamıştır. Güney Sudan 9 Temmuz 2011'de bağımsızlığını kazandığında Abyei bölgesi tartışmalı olmaya devam etmiştir.

Temmuz 2011'de Güney Sudan da iki isyancı grup, SSDM/A (Güney Sudan Demokratik Hareketi/Ordusu) ve SSLM/A (Güney Sudan Kurtuluş Hareketi/Ordusu) hükümet ile savaşmaktadır. Güney Sudan'ın bağımsızlığı yürürlüğe girmeden önce, bu mücadele Sudan'daki çatışmanın bir parçası olmuştur.

2011 yılının sonlarında 4 grup, JEM (Adalet ve Eşitlik Hareketi), SLM/A (Sudan Kurtuluş Hareketi/Ordu, Abdul Wahid liderliğindeki), SPLM/A-North (Sudan Halk Kurtuluş Hareketi/ Ordu-Kuzey) ve SLM/A- MM (Sudan Kurtuluş Hareketi/Ordu- Minni Minawi hizbi) arasında kurulan ittifakla SRF kurulmuştur.

Darfur Ortak Direniş Güçleri, 2 Mart 2014'te üç silahlı isyancı grubun oluşturduğu bir koalisyonudur. SLM/A, SLM/A – MM ve daha küçük olan Sudan Adalet İçin Kurtuluş Hareketi (SLMJ, LMJ-TH olarak da bilinir)'dan oluşan üç gruptan oluşmaktadır. Faaliyetleri çoğunlukla Darfur' un kuzey kısmıyla sınırlıdır ve Darfur Ortak Direniş Gücü amacını, yerel toplulukların kendi sivil yönetim sistemlerini oluşturmalarına yardımcı olmak olduğunu iddia etmiştir.

SRF ile Sudan Hükümeti arasındaki çatışmalar, etkilenen bölgelerdeki şikayetlerden kaynaklanmıştır. Sudan hükümeti ile SRF arasında durdurulan barış görüşmeleri, bu siyasi değişikliklerin ardından yeni bir ivme kazanmıştır. Artık isyancı ittifakın bir parçası olmayan SPLM/A-North da dahil olmak üzere taraflar, 2019 sonbaharında komşu Güney Sudan'daki barış görüşmeleri için birkaç kez bir araya gelmiştir. Siyasi yol haritaları ve düşmanlık anlaşmalarının durdurulması dahil olmak üzere birçok barış anlaşması imzalanmıştır.

2014 ve 2015'te Sudan, Güney Sudan'daki devlet temelli çatışmada SPLM/A isyancılarını desteklemiştir. Sudan 2015'ten bu yana Yemen'deki hükümet çatışmasında ikinci bir savaşan taraf olarak Hadi Güçlerini destekleyen Suudi liderliğindeki koalisyonun bir parçasıdır.

SARC (Sudan Uyanış Devrimci Konseyi), 4 Ocak 2014'te kurulmuş silahlı bir isyancı ve siyasi gruptu. SARC resmen hukukun üstünlüğü altında sivil ve demokratik bir devlet kurulmasını istediğini iddia etmiş ve Sudan Hükümeti'ni Arap olmayan kabilelere ayrıcalık tanımakla suçlamıştır. Kuzey Darfur' da. SARC, 2015 yılında hükümetle uzlaşmış, ancak 2017'de başlatılan ulusal silahsızlanma kampanyasının doğrudan kendisini hedef aldığını algılamasının ardından hükümetle yeniden çatışmaya başlamıştır.

SLM/A ile hükümet arasındaki çatışmalarda yaşanan hafif artış, 2020'de Sudan'da bir kez daha aktif bir çatışmanın yaşanmasına yol açmıştır.⁸⁷⁹

5.1.1.2.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Sudan'da üç farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma ayrılıkçı toprak çatışması; Sudan'ın kuzey bölgesi Sudan nüfusunun yüzde ikisinden daha azını oluşturmasına rağmen, Sudan'daki siyasete tamamen hâkim kendi aralarında güç için rekabet eden farklı elitlerden oluşmaktadır. Bu rekabet, Sudan'ın istikrarsız parlamenter hükümet ve askeri rejim yönetimlerinin nedenini oluşturmakta uzun ve ölümcül çatışmalara yol açmaktadır. Çatışmanın altında yatan diğer önemli faktörler arasında dini ve kültürel bölünmeler ile doğal kaynaklara erişim yer almaktadır.

Bağımsızlıktan sonra, büyük gösteriler patlak vermiş, 1960'ların başında, güneyde, ayaklanan ve Anya Nya (SSLM) hareketini oluşturan eski güneyli subayların dahil olduğu silahlı bir isyan başlamıştır. Bu ayrılıkçı grup ile Sudan hükümeti arasında Güney Sudan'ın statüsüne ilişkin tam teşekküllü bir iç savaş 1963-72 döneminde yaşanmıştır.

Kuzey ve Güney Sudan arasında yer alan Abyei, petrol kaynaklarının yanı sıra yerleşim açısından farklı gruplar tarafından kullanılmaktadır. Hem Sudan hem de Güney Sudan'ın bölgede hak iddia etmesi nedeniyle, Mayıs 2011'de bölgenin Sudan tarafından işgal edilmesi ile çatışmalar başlamıştır. Güney Sudan 9 Temmuz 2011'de bağımsızlığını kazandığında Abyei bölgesi tartışmalı olmaya devam etmiştir.

⁸⁷⁹ ACAPS, Sudan West Darfur pre-crisis profile, (2022), 1-11.

Temmuz 2011'de Güney Sudan da iki isyancı grup, SSDM/A (Güney Sudan Demokratik Hareketi/Ordusu) ve SSLM/A (Güney Sudan Kurtuluş Hareketi/Ordusu) hükümet ile savaşmaktadır. Güney Sudan'ın bağımsızlığı yürürlüğe girmeden önce, bu mücadele Sudan'daki çatışmanın bir parçası olmuştur.⁸⁸⁰

SPLM/A, çatışma sırasında Uganda Hükümeti tarafından desteklenirken, Sudan hükümeti, 2000'lerin başında Uganda isyancılarını hükümet karşıtı çatışmalarda desteklemiştir.

SPLM/A ve hükümet arasında nihai anlaşma olan Kapsamlı Barış Anlaşması (CPA) 9 Ocak 2005'te imzalanmış ve Sudan'da 22 yıllık çatışmaya son vermiştir.⁸⁸¹

2. Çatışma Hükümet gücünü ele geçirme; 1980'lerin başlangıcı, mali durgunluk, protestocu öğrenciler ve ordu arasındaki şiddetli çatışmalar, yetersizlik, yolsuzluk iddiaları ve gücün genel olarak kötüye kullanılması nedeniyle, hem SSU (Sudan Sosyalist Birliği) hem de cumhurbaşkanına destek azalmıştır.

1985'te Sudan Ordusu, Başkan Nimeiri' yi görevden almış, SPLM/A Nimeiri' nin devrilmesine rağmen savaşın devam edeceğini belirtmiştir. 1986'da yapılan genel seçimler tamamlanmış ve muhafazakâr İslami Ümmet Partisi, Demokratik Birlik Partisi ve NIF 'in (Ulusal İslami Cephe) dahil olduğu bir koalisyon hükümeti atanmıştır. Darbe, NIF içindeki aşırı İslamcılar ve lideri Hassan Turabi tarafından planlanmış, siyasi partiler yasaklanarak katı İslami hukuk kuralları uygulanmıştır.

Darbe, yeni askeri rejime karşı çıkan farklı gruplardan oluşan NDA (Ulusal Demokratik İttifak) adlı bir şemsiye muhalefet grubunun oluşumuna yol açmıştır. 1990'da SPLM/A, o zamanlar militan olmayan bir muhalefet grubu olan NDA' ya katılmıştır.

Sudan hükümeti ile farklı isyancı gruplar arasındaki uyumsuzluk, başkent Hartum' da ekonomik ve siyasi gücün merkezileşmesi ve çevre bölgelerin marjinalleşmesine dayanmaktadır, diğer önemli faktörler, dini ve kültürel bölünmeler ve doğal kaynaklara

⁸⁸⁰ Scott, "The Sudan Peoples' Liberation Movement (SPLM) and Liberation Army (SPLA)", 69- 82

⁸⁸¹ Rothchild, Managing Ethnic Conflict in Africa: Pressures and Incentives for Cooperation.

erişim olmuştur. Şiddet ülkenin güney kesimlerinde başlamış, ancak 2003'ten bu yana Sudan'ın batı bölgesini de etkisi altına almıştır.

2003'te ikinci bir muhalefet grubu olan JEM (Adalet ve Eşitlik Hareketi) de hükümete karşı silahlı bir mücadele başlatmış ve tüm eyaletler için özerk bir federal sistem, dönüşümlü bir başkanlık ve doğal kaynakların eşit dağılımını istemiştir.

İsyancılar arasında 2005'in sonunda parçalanmalar başlamış ve 2007'nin ilk yarısında devam etmiştir. İsyancı gruplar arasında da çeşitli çatışmalar yaşanmıştır.

NRF (Ulusal Kefaret Cephesi), Sudan'ın Darfur kentinde faaliyet gösteren isyancı gruplardan oluşan kısa ömürlü bir ittifaktır. Mayıs 2006 tarihli Darfur Barış Anlaşması'na imza atmayanların bir şemsiye hareketi olarak kurulmuştur. NRF, Sudan Federal Demokratik İttifakı, JEM ve SLM/A'dan ayrılan eski komutanlardan oluşan bir grup olan SLM/A – Unity isimli üç isyancı gruptan oluşmuştur. NRF, laik ve demokratik hedefleriyle tanınan Ahmed İbrahim Diraij tarafından yönetilmiştir. Sudan'ı çeşitliliğin vatandaşlığın temelini oluşturduğu çok kültürlü, çok dinli ve çok ırklı bir ülke olarak desteklemek amacındadır.

2007'nin sonunda, beş farklı isyancı grup bulunmaktadır Abdul Wahid liderliğindeki SLM/A, URF, Abdelshaafie liderliğindeki SLM/A, JEM ve SLM/A-Unity. Hükümet ile Güney Sudan sınırı yakınlarında SPLM/A-North (Sudan Halk Kurtuluş Hareketi/Ordu-Kuzey) adlı yeni bir isyancı grup arasında çatışmalar çıkmıştır. Daha önce SLM/A – Unity olarak bilinen SLFA (Sudan Liberation Force Alliance), SLM/A'dan ayrılan ve Darfur Barış Anlaşması'nın imzalanmasının ardından oluşan Sudanlı bir isyancı gruptur.

SARC (Sudan Uyanış Devrimci Konseyi), 4 Ocak 2014'te kurulmuş silahlı bir isyancı ve siyasi gruptur. SARC resmen hukukun üstünlüğü altında sivil ve demokratik bir devlet kurulmasını istediğini iddia etmiş ve Sudan Hükümeti'ni Arap olmayan kabilelere ayrıcalık tanımakla suçlamıştır. Kuzey Darfur' da. SARC, 2015 yılında hükümetle uzlaşmış, ancak 2017'de başlatılan ulusal silahsızlanma kampanyasının doğrudan kendisini hedef aldığını algılamasının ardından hükümetle yeniden çatışmaya başlamıştır.

SLM/A ile hükümet arasındaki çatışmalarda yaşanan hafif artış, 2020'de Sudan'da bir kez daha aktif bir çatışmanın yaşanmasına yol açmıştır.⁸⁸²

3. Çatışma Askeri darbe; 1971'de, tüm siyasi partilerin kontrolünü üstlenecek olan SSU'nun (Sudan Sosyalist Birliği) oluşumunun ardından, hükümetin bazı komünistleri tutuklaması, Temmuz 1971'de önde gelen komünist liderler tarafından gerçekleştirilen bir darbeye yol açmış, Nimeiri, sadık ordu birlikleri tarafından kurtarılmıştır. Darbe girişiminin ardından hükümet, komünistlere ve muhalif subaylara yönelik toplu tutuklamalar ve çok sayıda infaz gerçekleştirilmiştir.⁸⁸³

5.1.1.2.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Sudan çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Sudan çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Ülkenin siyasi gücünü elinde tutan kuzey bölümü elitlerinin varlığına bağlı doğal kaynaklara erişim sorunu, etnik sorunlar, Güney Sudan'ın bağımsızlık ilan etmesi, hükümette yolsuzluk iddialarının artması ve İslami grupların hükümeti ele geçirmesi üzerine bu duruma karşı grupların, hükümette bir değişim ve dönüşüm isteyen uygulama toplulukları olarak başlattıkları ayaklanma, müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ve dönüşmüş arka plan bilgisiyle, çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.⁸⁸⁴

2- Yukarıda arka plan içinde ele alınan Güney Sudan'ın bağımsızlık talebi ve hükümet içindeki uygulamalara ve yönetim biçimine itiraz eden gruplar, Sudan hükümetine karşı kendini yeniden kurmuştur. Seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.⁸⁸⁵

3- Zengin kuzey karşısında doğal kaynaklara ulaşmada zorluk yaşayan etnik gruplar ve özellikle güney, şeriat kurallarının hâkim olduğu yönetim biçimine karşı olan gruplar,

⁸⁸² Scott, "The Sudan Peoples' Liberation Movement (SPLM) and Liberation Army (SPLA)", 69- 82.

⁸⁸³ Rothchild, *Managing Ethnic Conflict in Africa: Pressures and Incentives for Cooperation*.

⁸⁸⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁸⁸⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

artan yolsuzluklar iddiaları ve bozulan ekonomi üzerine hükümete karşı oluşan gruplar yeni aktörler olarak sahneye çıkmıştır. Aktörler, uygulamalar yoluyla, kimlikler ini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁸⁸⁶

b) Sudan çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Sudan içinde yönetim biçimine, etnik bölünmüşlüğe ve ekonomik koşullara paralel olarak gruplar hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentilere ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁸⁸⁷

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁸⁸⁸

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümelliği ve yargısı bulunmaktadır.⁸⁸⁹

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁸⁹⁰

5.1.1.3. Güney Sudan

5.1.1.3.1. Dikey Analiz

Güney Sudan'da 9 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.⁸⁹¹

⁸⁸⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁸⁸⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸⁸⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸⁸⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸⁹⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁸⁹¹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

Güney Sudan’da 11 devlet içi ve küresel çatışma yaşanmıştır. Güney Sudan hükümeti 2011’de SSDM/A, SSLM/A ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2012’de SSLM/A ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2013’de SPLM/A- IO, SSDM/A- Cobra Faction ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2014-18’da SPLM/A - IO ile 1 yüksek yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 2019-20’de NAS ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2021’de NAS, SPLM/A - IO – Kitgwan ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır.⁸⁹²

Güney Sudan çatışmasında 2 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2014, 2015’teki 2 SPLM/A – IO çatışmasında Uganda hükümeti desteklemiştir.⁸⁹³

5.1.1.3.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.1.1.3.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Güney Sudan’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 6 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar SSDM/A-SSLM/A, SSLM/A, SPLM/A \ IO- SSDM/A \ Cobra Faction, SPLM/A \ IO, NAS ve NAS, SPLM/A- IO- Kitgwan olarak sınıflandırılmıştır. Bu grupların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁸⁹⁴

5.1.1.3.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Güney Sudan, Sudan'ın güney bölgesindeki nüfusun yapılan bir referandumun ardından 9 Temmuz 2011'de Sudan'dan bağımsızlığını kazanmıştır.

Bu bağımsızlığın kazanılmasında Sudan Hükümeti ile güney merkezli Sudan grupları olan 1963 ve 1972 yılları arasında faaliyet gösteren ve daha sonra SSLM olarak adlandırılan Anya Nya/SSLM ve 1983 ve 2005 yılları arasında faaliyet gösteren SPLM/A arasında yaşanan geniş çaplı çatışmalar önemli rol oynamıştır.

Sudan Hükümeti tarafından desteklenen SSDM/A ve SSLM/A adlı iki isyancı grup ve yeni hükümet arasında çatışmalar yaşanmıştır. İktidardaki hükümet partisi dağılırken SPLM/A gibi yeni isyancı gruplar oluşmaya devam etmiştir.

⁸⁹² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁹³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁸⁹⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Hükümet ile SSDM/A ve SSLM/A arasındaki şiddetin azalmasına rağmen çatışmalar devam ederken, hükümet iktidarı için verilen mücadeleye SSDM/A – Kobra fraksiyonu ve Muhalefetteki SPLM/A (SPLM/A- IO) adlı iki yeni grup eklenmiştir.⁸⁹⁵

Güney Sudan Hükümeti ile SPLM/A- IO arasındaki çatışmalarda daha yüksek yoğunlukta şiddet yaşanmıştır. Çatışma, Aralık 2013'te, Cumhurbaşkanlığı muhafızları içindeki farklı gruplar arasındaki bir savaşa başlamış, kısa sürede diğer bölgelere de sıçramıştır. Çatışmanın etnik bir boyutu vardır. Salva Kiir Güney Sudan'ın en büyük etnik grubu Dinka' ya aitken, Riek Machar ikinci en büyük grup olan Nuer' dir.

Güney Sudan Hükümeti ile SPLM/A- IO arasında birkaç yıl süren müzakereler sonunda 22 Şubat 2020'de bir birlik hükümetinin kurulmasına karar verilmiştir. Salva Kiir başkan olarak kalırken SPLM/A- IO lideri Riek Machar birinci yardımcısı olarak atanmıştır.

Güney Sudan'ın Büyük Ekvator bölgesinde, 2019'da çatışmaların tırmanmasıyla hükümet ile Thomas Cirillo liderliğindeki NAS (Ulusal Kurtuluş Cephesi) arasında yeni bir mücadele başlamış, 2020 boyunca müzakere çabalarına rağmen devam etmiştir.⁸⁹⁶

5.1.1.3.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Güney Sudan'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümeti ele geçirme; Sudan Hükümeti tarafından desteklenen SSDM/A ve SSLM/A adlı iki isyancı grup ve yeni hükümet arasında çatışmalar yaşanmıştır. İktidardaki hükümet partisi dağılırken ve SPLM/A gibi yeni isyancı gruplar oluşmaya devam etmiştir.

Hükümet ile SSDM/A ve SSLM/A arasındaki şiddetin azalmasına rağmen çatışmalar devam ederken, hükümet iktidarı için verilen mücadeleye SSDM/A – Kobra fraksiyonu ve Muhalefetteki SPLM/A (SPLM/A- IO) adlı iki yeni grup eklenmiştir. Çatışmanın etnik

⁸⁹⁵ Scott, "The Sudan Peoples' Liberation Movement (SPLM) and Liberation Army (SPLA)", 69- 82

⁸⁹⁶ Ottawa-El-Sadany, Sudan: From Conflict to Conflict, 1-38.

bir boyutu vardır. Güney Sudan Hükümeti ile SPLM/A- IO arasındaki müzakereler sonunda 22 Şubat 2020'de bir birlik hükümetinin kurulmasına karar verilmiştir.⁸⁹⁷

Güney Sudan'ın Büyük Ekvator bölgesinde, 2019'da çatışmaların tırmanmasıyla hükümet ile NAS (Ulusal Kurtuluş Cephesi) arasında yeni bir mücadele başlamış, 2020 boyunca müzakere çabalarına rağmen devam etmiştir.⁸⁹⁸

5.1.1.3.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Güney Sudan çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Güney Sudan çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Güney Sudan'ın bağımsızlık savaşı sırasında hükümet dışı grupların Sudan hükümeti ile çatışmaları önemli rol oynamıştır. Bu gruplara bağımsızlık sonrası yeni gruplar eklenmiştir. Bu grupların bir kısmı Sudan Hükümeti tarafından desteklenmiştir. Bağımsızlık sonrası oluşan gruplarda etnik köken önemli rol oynamış ve hükümeti ele geçirme çatışmaları 2021' de etkili olmaya devam etmiştir. Bir uygulama topluluğu olan bu grupların müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ve dönüşmüş arka plan bilgisi, çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.⁸⁹⁹

2- Yukarıda arka plan içinde tek tek ele alınan bağımsızlık isteyen gruplar ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Sudan'a ve bağımsızlık sonrası Güney Sudan hükümetine karşı kendini yeniden kurmuş, seçilmiş uygulamalar ve değişen arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.⁹⁰⁰

3- Bağımsızlık isteyen gruplar ve bağımsızlık sonrası hükümete karşı oluşan gruplar yeni aktörler olarak sahneye çıkmıştır. Bu aktörlerin oluşumunda etnik köken önemli rol oynamıştır. Aktörler, uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan

⁸⁹⁷ Scott, "The Sudan Peoples' Liberation Movement (SPLM) and Liberation Army (SPLA)", 69- 82

⁸⁹⁸ Ottaway-El-Sadany, Sudan: From Conflict to Conflict, 1-38.

⁸⁹⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁹⁰⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁹⁰¹

b) Güney Sudan çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Güney Sudan içinde Sudan hükümetine karşı çatışan gruplar, çeşitli bölünmelerle bağımsızlık sonrası Güney Sudan hükümeti ile çatışmalar yaşamış, Sudan hükümeti destekli gruplarda hükümete karşı çatışmalara devam etmiştir. Bağımsızlık sonrası kurulan etnik kökenli gruplar hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentilere ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁹⁰²

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁹⁰³

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁹⁰⁴

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.⁹⁰⁵

5.1.1.4. Cezayir

5.1.1.4.1. Dikey Analiz

Cezayir'de 29 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 23'ü düşük 6'sı yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 1'i toprak 28'i hükümet çatışmasıdır. Hükümet çatışmalarının 6'sı yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.⁹⁰⁶

⁹⁰¹ Adler, *Word Ordering*, s.11.

⁹⁰² Adler, *Word Ordering*, s.12.

⁹⁰³ Adler, *Word Ordering*, s.12.

⁹⁰⁴ Adler, *Word Ordering*, s.12.

⁹⁰⁵ Adler, *Word Ordering*, s.12.

⁹⁰⁶ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

Cezayir’de devlet içi ve küresel 30 çatışma yaşanmıştır. Cezayir hükümeti 2015’de IS ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Islamic State), 1991’de Takfir wa'l Hijra ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1992’de AIS ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1993-97’da AIS, GIA ile 4 yüksek yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 1998’de GIA ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1999-2003’de AQIM, GIA ile 1 yüksek yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 2004-2011, 2013-18,2020’ de AQIM ile düşük yoğunluklu 15 hükümet çatışması, 2012’de AQIM, MUJAO ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır.⁹⁰⁷

Cezayir’de 1 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2004’teki 1 AQIM çatışmasında Çad, Mali, Nijer hükümeti desteklemiştir.⁹⁰⁸

5.1.1.4.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.1.1.4.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Cezayir’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 8 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (Islamic State), Takfir wa'l Hijra, AIS, AIS-GIA, GIA, AQIM- GIA, AQIM, AQIM- MUJAO olarak sınıflandırılmıştır.⁹⁰⁹

Bu topluluklardan IS (İslam Devleti) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, diğer gruplar hükümet üzerinde güç elde +etmek için çatışmalar vermiştir.⁹¹⁰

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti’nin bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁹¹¹

5.1.1.4.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

19. yüzyılda Fransa’ya entegre edildikten sonra, Avrupalı yerleşimciler, yerel Cezayir nüfusu üzerinde siyasi, ekonomik ve sosyal hakimiyet kurmuştur. Yerli Cezayirliler arasında büyüyen milliyetçi duygularla 1954’te, önce FLN (, National Liberation Front)’ daha sonra MNA (Cezayir Ulusal Hareketi), Fransa’ya karşı çatışmalara girmiştir.

⁹⁰⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹⁰⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹⁰⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹¹⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹¹¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

İki rakip grup, FLN' nin bağımsızlık yanlısı hareketle liderliği ele geçirmeyi başararak birbirlerine karşı da savaşmaya başlamışlardır. Cezayir'e 1962'de bağımsızlık verilmiş, eski bağımsızlık yanlısı hareket olan FLN, bağımsızlığını kazanan Cezayir'de 27 yıl süren sosyalist tek parti yönetimi kurmuştur.

1980'lerde Cezayir hükümeti, işsiz ve konutsuz genç nüfus ile siyasi seçkinler arasında giderek büyüyen bir uçurumun neden olduğu artan memnuniyetsizlikler ve diğer ülkelerdeki İslamcı hareketlerin başarısından cesaret alan İslami gruplarla karşı karşıya kalmıştır.

Bu gruplardan biri hükümeti devirmeyi ve bir İslam devleti kurmayı amaçlayan silahlı grup MIA (Armed Islamic Movement) 'dır. Birkaç yıl boyunca hareketsiz kaldıktan sonra, grup 1992'de yeniden ortaya çıkmıştır. 1992'de MIA gibi bir İslam devleti kurmayı hedefleyen bir başka radikal grup Tekfir vel Hijra' dır. Bu silahlı gruplara paralel olarak FIS, demokratik sürece katılarak İslam devletinin kurulması için savaşmaktadır.

Cezayir'in çok partili bir sisteme geçildikten sonra, İslamcı bir siyasi parti olan FIS 1991 parlamento seçimlerinde oyların çoğunluğunu alması üzerine, Cezayir ordusu darbe yapmış ve ülke gittikçe büyüyen devlet içi çatışmalara sürüklenmiştir. Parti, 1993'te MIA' nın silahlı mücadelesini onaylamış ve ardından, büyük ölçüde MIA savaşçılarından oluşan silahlı kanadı AIS (İslami Kurtuluş Ordusu) 'yi kurmuştur. 1992'de bir dizi küçük grup güçlerini birleştirmiş ve GIA (Armed Islamic Group) 'yı kurmuştur.

FIS ve AIS, hedefleri için silahlı mücadeleyi son çare olarak görürken, GIA demokrasi ve çoğulculuğu reddetmiştir. 1996'dan itibaren, bir grup GIA' nın yöntem ve hedeflerindeki radikal değişikliklere yanıt olarak ayrılmış ve kendi grubunu kurmuştur. Bu gruplardan en belirgin olanı GSPC 'dir. Grup adını Ocak 2007'de AQIM (el-Qaida) olarak değiştirmiş ve Usame bin Ladin'in El Kaide Örgütü'ne bağlılık yemini vermiştir.

Hükümetin karşısında yer alan AQIM ve GIA Cezayir'de İslam devleti kurmak için çatışma yaşamışlardır. 1993'te tırmanan çatışmaların yoğunluğu 2002'de azalmış ve bazı gruplar silah bırakmıştır.

Cezayir'de Arap Baharı olarak adlandırılan bölgesel hareketle bağlantılı hareketler, komşularının aksine, Cezayir'de esas olarak artan gıda fiyatlarına ve artan yakıt

maliyetlerine odaklanmıştır. Bu şikayetler, protestocuları sakinleştiren bir hareketle yakıt ve gıda maddelerini sübvansede edilmesi, 1990'ların başından beri yürürlükte olan olağanüstü halin kaldırılması üzerine Cezayir'deki ayaklanmalar azalmıştır.⁹¹²

Arap Baharı'nın ardından, büyük Sahel bölgesinde istikrar ve düzen eksikliği vardır. Bu kaotik ortam, bölgede tutunmak için savaşılan çeşitli gruplara avantaj sağlamıştır. MUJAO, 2011'in sonlarında Cezayirli isyancı grup AQIM' in bölünmesiyle oluşturulan, geniş, ulusötesi bir görünüme sahip İslamcı bir isyancı gruptur.

2011'de Sahel merkezli AQIM' in hizbi Cezayir dışındaki ülkelerden çok sayıda savaşıcıyı içerecek şekilde büyümüş olsa da liderlik büyük ölçüde Cezayirli olarak kalmıştır. Bu grup içinde muhalefete neden olmuştur ve bir diğere muhalefet nedeni AQIM' in cihada olan bağlılığını kaybettiği ve bunun yerine etkisiz bir şekilde kontrol edilen Sahel bölgesindeki kazançlı yasadışı iş fırsatlarına odaklanmasıdır.

İslam Devleti (İD), Libya'da ve Cezayir'de de halifelikler kurmuştur. Cezayir, doksanların başından beri aşırı İslamcı hareketlerle boğuşurken, El Kaide doksanların sonlarından beri ülkede varlığını sürdürmüştür.

2014 yılında, bölünmüş gruplardan biri olan, baskın El Kaide bağlantılı AQIM içinde bir bölünme olmuş, Cund el-Khilafah İŞİD'e ve liderleri El Bağdadi'ye bağlılık yemini etmiş, böylece Cezayir'de İslam Devleti topraklarıyla ilgili çatışma aktif hale gelmiş, Mayıs 2015'e kadar grubun büyük bir kısmı Cezayir askeri güçleri tarafından ortadan kaldırılmıştır.⁹¹³

5.1.1.4.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Cezayir'de bir türde çatışma meydana gelmiştir.

⁹¹² Wolfram Lacher, "Organized crime and conflict in the sahel-sahara region", *Carnegie Endowment for International Peace* (2012), 1-26.

⁹¹³ Neslihan Temelat, "Cezayir: İkinci Baharını Yaşamayan Ülke" *Yasama Dergisi* 22 (2012), 62- 98.

1. Çatışma İslam temelli devlet kurma; Cezayir'de 27 yıl süren sosyalist tek parti yönetimine karşı, artan ekonomik sorunlar nedeniyle diğer ülkelerdeki İslamcı hareketlerin başarısından cesaret alan İslami gruplarla karşı karşıya kalmıştır.

İslam devleti kurmayı amaçlayan silahlı grup MIA (Armed Islamic Movement) 'dır. MIA gibi bir İslam devleti kurmayı hedefleyen bir başka radikal grup Tekfir vel Hijra' dır.

Büyük ölçüde MIA savaşçılarından oluşan AIS (İslami Kurtuluş Ordusu) kurulmuştur. Bir dizi küçük grup güçlerini birleştirmiş ve GIA (Armed Islamic Group) 'yı kurmuştur.

GIA' nın yöntem ve hedeflerindeki radikal değişikliklere yanıt olarak GSPC ayrılmış ve kendi grubunu kurmuştur. Grup adını Ocak 2007'de AQIM (el-Qaida) olarak değiştirmiş ve Usame bin Ladin'in El Kaide Örgütü'ne bağlılık yemini vermiştir.

MUJAO, 2011'in sonlarında Cezayirli isyancı grup AQIM' in bölünmesiyle oluşturulan, geniş, ulusötesi bir görünüme sahip İslamcı bir isyancı gruptur.

2014 yılında, bölünmüş gruplardan biri olan, baskın El Kaide bağlantılı AQIM içinde bir bölünme olmuş, Cund el-Khilafah İŞİD'e ve liderleri El Bağdadi'ye bağlılık yemini etmiş, böylece Cezayir'de İslam Devleti topraklarıyla ilgili çatışma aktif hale gelmiştir.⁹¹⁴

5.1.1.4.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Cezayir çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Cezayir çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birçok ülkede yaşanan İslam devleti kurma girişimi İŞİD ve benzeri Uygulama topluluklarında içsel öğrenme süreçleri ile ortaya çıkmakta, özdeşleşmeyi gerektirmekte ve bir süreç almaktadır. İşleyen süreçle birlikte mevcut duruma ilişkin arka plan bilgisi değişmekte ve yeni uygulamalara karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmaktadır.

Yaşanan iç müzakerelerle gruplar hedefleri için çalışmakta ve çekişme süreçleri ile gelişmekte olan yeni uygulamaları baltalamaya çalışan karşıt gruplar veya aynı amacı

⁹¹⁴ Temelat, "Cezayir: İkinci Baharını Yaşamayan Ülke" 62 – 98.

taşıyan grupların desteği veya birleşmesi ortaya çıkmaktadır. Bu gruplar ülkelerdeki sistemi, kendi İslam yorumlarıyla işleyen bir devlete dönüştürmek gibi sistemsel bir değişim hedeflemekte ve dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmak istemektedirler.

IŞİD örneğinde görüleceği üzere, din temelli devlet kurma amaçlı uygulama topluluklarının, İslam ülkelerindeki toprakların ilhakı ve İslam'ı yorumladıkları şekliyle bir rejimin uygulanması üzerine öncelikli olarak mevcut sistemle çatışma ve sonra yeni bir devletin oluşumuna giden süreçte müzakere ve özdeşleşmeyi gerektiren içsel öğrenme süreçleri vardır.

Bu grup üyelerine ilişkin ekonomik, psikolojik, sosyolojik ve dini yapılarla ilişkin açıklamalar tezin kapsamı dışında kalmakla birlikte, ülkenin ekonomik şartları, yaşanan sömürge dönemi süreci, çocukluktan erginliğe geçiş döneminde alınan İslami eğitim, okul ve arkadaş grupları, yaşanan hapis, kaçırma vs. durumlara bağlı olarak gelişen kişisel kapsamda arka plan bilgisi bu gruplara katılma veya dışarda kalma gibi bireylerdeki içsel öğrenme sürecini ortaya koymaktadır.

Bireylerin kişisel arka planlarına bağlı olarak inanç temelinde seçtikleri dini gruplar, bir uygulama topluluğu olarak bu öğrenme sürecini içermektedir. Cezayir ve diğer pek çok İslam ülkesinde ortak bir sorun olarak, bu grupların öğrenme süreçlerine ilişkin bilgi arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁹¹⁵

2- Mevcut yönetimden öncelikle dini uygulamalar açıdan rahatsızlık duyan gruplar, rekabet halinde bulunduğu sisteme karşı kendini yeniden kurarak hem bireysel planda hem de grup olarak arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif halk hareketleri oluşturmuştur. Yeni yönetsel gelişmelere karşı, muhalif üyeler mevcut uygulamalar karşısında kendini yeniden kurarak dönüşen arka plan bilgisini yeni formuyla gelecek uygulayıcılara aktarmakta ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmaktadır.⁹¹⁶

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Mevcut sisteme direnen ve hak arayan bir grubun ortaya

⁹¹⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁹¹⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

çıkması ile yeni aktörler sahada yer almaktadır. Muhalif tarafta ise, mevcut sistemi devam ettirmek isteyen hükümet tarafı bulunmaktadır. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmakta, böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisi değişmektedir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar geliştirmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁹¹⁷

b) Cezayir çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Cezayir’ da mevcut hükümete karşı İslam temelli devlet kurma isteği bir muhalefet hareketi olarak devletin ilk kurulduğu yıllardan beri mevcut olmuştur. Bu gruplar ve hükümetin bu gruplara karşı eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁹¹⁸

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Mevcut sistem ve bu sisteme karşı duyulan direnç ve hükümetin karşı direncinde görüleceği gibi, bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁹¹⁹

3- Din temelli devlet kurma amaçlı uygulama topluluklarına katılan bireylerin ve grupların ve hükümetlerin birbirine verdiği destek, uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünümSELLİĞİ ve yargısı bulunmaktadır.⁹²⁰

4- Hükümet karşısında muhalefet hareketi olarak kurulan İslam devleti kurma amaçlı grupların birbirlerine karşı desteği ve ardıllığında, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.⁹²¹

⁹¹⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁹¹⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹¹⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹²⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹²¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

5.1.1.5. Libya

5.1.1.5.1. Dikey Analiz

Libya’da 5 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların 1’i toprak 4’ü hükümet çatışmasıdır.⁹²²

Libya’da devlet içi ve küresel 12 çatışma yaşanmıştır. Libya hükümeti 2011’de Forces of Muammar Gaddafi, NTC ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2013’de ASL ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2014’de Forces of the House of Representatives, Zintan Military Council ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2015,2019-20’da Forces of the House of Representatives ile 1 yüksek yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 2017’de Forces of Khalifa al-Ghawil, Forces of the House of Representatives, PFLN ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2015-19’da IS ile 1 yoğun 5 toprak çatışması (Islamic State) yaşanmıştır.⁹²³

Libya’da 7 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2011’deki Forces of Muammar Gaddafi, NTC çatışmasında Zimbabwe (Rhodesia) hükümeti desteklemiştir. 2019’daki Forces of the House of Representatives çatışmasında Sudan, Birleşik Arap Emirlikleri grupları desteklemiştir. 2020’de Forces of the House of Representatives çatışmasında Türkiye hükümeti desteklemiştir. 2016-2019 4 IS çatışmasında ABD hükümeti desteklemiştir.⁹²⁴

5.1.1.5.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.1.1.5.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Libya’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 6 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Muammar Gaddafi Kuvvetleri- NTC, ASL, the House of Representatives Kuvvetleri- Zintan Military Council, the House of Representatives Kuvvetleri, Khalifa al- Ghawil Kuvvetleri- the House of Representatives Kuvvetleri- PFLN, IS (İslam Devleti) olarak sınıflandırılmıştır.⁹²⁵

⁹²² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹²³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹²⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹²⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Bu topluluklardan, IS (İslam Devleti) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, diğer gruplar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁹²⁶

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti'nin bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁹²⁷

5.1.1.5.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

2011'deki Arap Baharı'nın ardından, otoriter hükümdar Muammer Kaddafi'nin devrilmesinin ardından göreve gelen birkaç geçici hükümet güçlü bir siyasi birlik sağlayamamıştır.

Mısır ve Cezayir'de olduğu gibi, Libya'daki protestocular da daha iyi yaşam kalitesi, daha fazla özgürlük ve daha yüksek düzeyde siyasi katılım talep etmektedir. Libya'daki gösterileri diğer Arap Baharı yaşanan Tunus, Mısır ve Cezayir'deki olaylardan ayıran durum, özel iç politikadan ve Kaddafi rejiminin muhalefeti bastırma tarzı, insan hakları ve gelişmiş yaşam koşulları taleplerinden kaynaklanması ve Kaddafi'nin halk ayaklanmalarına verdiği sert tepki olmuştur.

Kaddafi güçlerine karşı isyancılar, silahlı direnişi örgütlemeyi amaçlayan bir şemsiye örgüt olan Ulusal Geçiş Konseyi'nin (NTC) kurulduğunu duyurmuştur. NTC, özgürlük savaşçıları, Libya hükümetinden ayrılan politikacılar, dini liderler ve Libya diasporasının unsurlarından oluşmuştur. NTC ordusu rejim güçleriyle çatışmaya girmiş, Trablus'un fethiyle isyancılar Libya'nın fiili Hükümeti haline gelmiştir.

8 Ağustos 2012'de NTC geçiş hükümeti, 7 Temmuz'daki parlamento seçimlerinin ardından oluşturulmuş olan yeni "Genel Ulusal Kongre" (GNC) yasama meclisine resmi olarak yetki vermiştir.

GNC' içinde, Adalet ve İnşaat Partisi (JCP) ve el-Vafa bloğu gibi islamcı grupları içerirken, en büyük "İslam karşıtı" gruplar olan Mahmud Cibril'in Ulusal Kuvvetler İttifakı (NFA) gibi grupları da içermektedir. Bu durum belirgin bir siyasi bölünme sağlamıştır.⁹²⁸

⁹²⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹²⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹²⁸ Bruno Pommier, "The use of force to protect civilians and humanitarian action: the case of Libya and beyond", *International Review of The Red Cross* 93/884 (December 2011).

2011'de Kaddafi'ye karşı ayaklanma yaygın olarak “Birinci Libya İç Savaşı” olarak bilinirken, 2013'ün sonlarında ve 2014'ün başlarında ortaya çıkan olaylar kamuoyunda “İkinci Libya İç Savaşı” olarak anılmıştır. Libya'daki siyasi durum, 2013'ün sonlarında ve 2014'ün başlarında, İslamcılarının çoğunlukta olduğu GNC' nin parlamento seçimleri yapmadan kendi görev süresini uzatmak için oy kullanmasıyla daha da kötüleşmiştir.

Kaddafi dönemi generali Khalifa Haftar' ın LNA milisleri 2014'te Bingazi kasabasında çeşitli İslamcı gruplara karşı bir saldırı başlatmasıyla başlayan olaylar, Zintanlı milisler ile Misratan savaşçıların hâkim olduğu İslam yanlısı bir grup olan Libya Şafak koalisyonu arasında açık silahlı çatışmaya dönüşmüştür.

Zintan güçlerinin yenilmesiyle Libya Şafağı, yeni GNC' de islamcı unsurlar taşıyan “Ulusal kurtuluş Hükümeti” (NSG) yaratmıştır. Libya Şafağı, NSG liderliğindeki yeni Libya Hükümeti'nin fiili bir silahlı gücüne dönüştürülmüştür.

Hükümet güçlerinin, Zintan müttefiki savaşçılara yeni saldırılarıyla Trablus ve çevresindeki çatışmalar, kısa süre sonra Libya hükümeti çatışmasının yeniden aktif hale gelmesiyle sonuçlanmıştır.

Temsilciler Meclisi Güçleri (“Tobruk merkezli” Libya Ulusal Ordusu/LNA) 2014 yılında kurulmuş silahlı bir Libya örgütüdür.

Haziran 2014'te yapılan genel seçimlerden sonra Libya'nın yasama meclisi olarak oluşturulan Temsilciler Meclisi ve hükümetinin, o sırada hükümet iktidarındaki “Genel Ulusal Kongre” nin (GNC, bir geçiş yasama organı) yerini almayı amaçlamıştır.

Zintan Askeri Konseyi Libya'da aktif olan silahlı bir gruptur. Grup, Muammer Kaddafi'ye karşı 2011 ayaklanmasını takip eden yıllarda Libya siyasetine egemen olan çeşitli İslamcı gruplara ve milislere karşı muhalefetine atıfta bulunarak, yaygın olarak Libya'daki başlıca “İslam karşıtı” aktörlerden biri olarak tanımlanmıştır.⁹²⁹

17 Aralık 2015'te, NSG liderliğindeki Libya Hükümeti ve Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi, Libya Siyasi Anlaşmasını (LPA) imzalanmıştır. Antlaşma yeni bir yürütme organı, Başkanlık Konseyi" ve bir "Ulusal Anlaşma Hükümeti" (GNA) ile değişimi içeren

⁹²⁹ Institute for Peace Support and Conflict Management, *Fact Sheet Libya*, (23.10.2017 – 05.12.2017), 03

bir dizi güç paylaşımı düzenlemesi içermektedir. Hem hükümet hem de Temsilciler Meclisi içindeki katı grupların direnişine rağmen, anlaşma onaylanmış ve yeni GNA oluşturulmuştur.

Genel olarak, Libya Hükümeti ile rakip Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi arasındaki ilişki yıl içinde bozulmuştur. Temsilciler Meclisi'ne karşı yenilenen mücadelenin yanı sıra, Libya Hükümeti 2017'de hükümet gücünü talep eden iki yeni grupla da çatışmıştır.

2016'nın sonlarında, eski Libya Başbakanı Khalifa al-Ghawil' e sadık güçler iktidarı ele geçirmeye çalışmıştır. Khalifa al-Ghawil Kuvvetleri, eski Libya Başbakanı Khalifa al-Ghawil için savaştan çeşitli gruplara atıfta bulunmak için kullanılmıştır. El-Ghawil, Ağustos 2014'ten Mart 2016'nın sonuna kadar Libya hükümetini kontrol eden İslamcıların egemen olduğu “Ulusal Kurtuluş Hükümeti” ne (NSG) liderlik etmiştir.⁹³⁰

Libya Halk Kurtuluş Cephesi (PFL), 2016 yılında Libya'da kurulmuş silahlı bir gruptur. Bu grup 2011'de devrilen Libya rejiminin geri kalan unsurlarıyla bağlantılı olduğu ve Libya Hükümeti'ni kontrol eden 2011 sonrası gruplara karşı olduğu ifade edilmiştir. PFL hakkında çok az kesin gerçek bilinmesine rağmen, büyük ölçüde “Kaddafi-sadık” olarak tanımlanmıştır.

2011 sonrası Libya'yı karakterize eden siyasi kargaşa ortamında radikal İslamcı ve cihatçı gruplar çoğalmıştır. En tanınmış grup, 2011 ayaklanması sırasında oluşturulan çeşitli devrimci gruplardan evrilmiş olan Libya'daki Ensar El Şeriat (ASL)'dir. ASL' nin kapsayıcı hedefi, Libya'da şeriat kanunlarıyla yönetilen bir İslam devleti kurmaktır.

2011'de Muammer Kaddafi'ye karşı isyandan sonra Libya siyasi ve askeri kargaşa içindedir. Birçok Libyalı çatışmalarda savaşmak için Suriye'ye gitmiş, 2014'ün başlarında, savaştan dönen Libyalılar, İŞİD' e bağlılık sözü veren İslami Gençlik Şura Konseyi'ni kurmuştur.

Libya hükümet çatışmalarına paralel olarak, 2015 yılında İslam Devletinin (İS) ele geçirdiği Sirte üzerinde toprak çatışmasına girmiştir. ABD'den gelen destek hava

⁹³⁰ Sigvart Nordhov Fredriksen-Zenonas Tziarras, *The Libya Conflict and its Implications for the Broader Region* (Re-Imagining The Eastern Mediterranean Series: PCC RePORT, 4/2020).

saldırılarıyla Libya kuvvetleri, 2016 yılının sonlarında Sirte 'yi geri almış ve ülkedeki IŞİD güçlerinin çoğunu geçici olarak yönlendirmeyi başarmıştır.

Libya IŞİD şubesi hızla bölgesel erişimini genişleterek ülke çapında saldırılar düzenlemeye başlamıştır. 2016 yılında, Libya Hükümeti ile IŞİD arasındaki çatışma dramatik bir şekilde tırmanmış ve Libya hükümet güçlerinin hava saldırılarıyla desteklendiği Sirte Savaşı ile sonuçlanmıştır. ABD aralık ayında şehri geri almayı başarmıştır. 2017 ve 2018' de çatışmalar azalmıştır ve kalan IŞİD güçleri Libya çölünde operasyon düzenlemektedir.⁹³¹

5.1.1.5.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Libya'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümet gücünü ele geçirme; Kaddafi güçlerine karşı isyancılar, silahlı direnişi örgütlemeyi amaçlayan bir şemsiye örgüt olan Ulusal Geçiş Konseyi'nin (NTC) kurulduğunu duyurmuş ve parlamento seçimlerinin ardından oluşturulmuş olan yeni "Genel Ulusal Kongre" (GNC) yasama meclisine resmi olarak yetki vermiştir.

GNC' içinde, Adalet ve İnşaat Partisi (JCP) ve el-Vafa bloğu gibi islamcı grupları içerirken, en büyük "İslam karşıtı" gruplar olan Mahmud Cibril'in Ulusal Kuvvetler İttifakı (NFA) gibi grupları da içermektedir. Bu durum belirgin bir siyasi bölünme sağlamıştır.

Libya'daki siyasi durum, 2013'ün sonlarında ve 2014'ün başlarında, İslamcılarının çoğunlukta olduğu GNC' nin parlamento seçimleri yapmadan kendi görev süresini uzatmak için oy kullanmasıyla daha da kötüleşmiştir.

Kaddafi dönemi generali Khalifa Haftar' ın LNA milislerinin 2014'te çeşitli İslamcı gruplara saldırısı ile başlayan olaylar, Zintanlı milisler ile Misratan savaşçıların katılımıyla, İslam yanlısı bir grup olan Libya Şafak koalisyonu arasında açık silahlı çatışmaya dönüşmüştür.

⁹³¹ Emrah Kekilli, "Libya'da DAİŞ", *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı* 166 (2016).

Zintan güçlerinin yenilmesiyle, yeni GNC' de islamcı unsurlar taşıyan “Ulusal kurtuluş Hükümeti” (NSG) oluşturulmuş, Libya Şafağı, NSG liderliğindeki yeni Libya Hükümeti'nin fiili bir silahlı gücüne dönüşmüştür.

2011 sonrası Libya'yı karakterize eden siyasi kargaşa ortamında radikal İslamcı ve cihatçı gruplar çoğalmıştır.⁹³²

2. Çatışma İslam temelli devlet kurma; 2011 sonrası Libya'yı karakterize eden siyasi kargaşa ortamında radikal İslamcı ve cihatçı gruplar çoğalmıştır. En tanınmış grup, 2011 ayaklanması sırasında oluşturulan çeşitli devrimci gruplardan evrilmiş olan Libya'daki Ensar El Şeriat (ASL)'dir ve hedefi, Libya'da şeriat kanunlarıyla yönetilen bir İslam devleti kurmaktır.

Libya hükümet çatışmalarına paralel olarak, 2015 yılında İslam Devletinin (İS) ele geçirdiği Sirte üzerinde toprak çatışmasına girmiştir. ABD'den gelen destek hava saldırılarıyla Libya kuvvetleri, 2016 yılının sonlarında Sirte' yi geri almıştır. 2017 ve 2018 boyunca, çatışma faaliyetleri önemli ölçüde düşmüştür.⁹³³

5.1.1.5.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Libya çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Libya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birçok ülkede yaşanan hükümet ve silahlı bir örgüt çatışması içsel öğrenme süreçleri ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır.

Libya çatışmasında Kaddafi sonrası dönemde İslami gruplar ve İslam karşıtı gruplar hükümet içinde yer almaya başlamış ve hükümet içi yaşanan çatışmalarla arka plan bilgisi değişmiş ve hükümete karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmıştır. Son dönemlerde hükümette islamcı ve cihatçı grupların artmasının yanında İS' in ülkede bazı

⁹³² Institute for Peace Support and Conflict Management, *Fact Sheet Libya* (23.10.2017 – 05.12.2017), 03

⁹³³ Kekilli, “Libya'da DAİŞ”.

toprakları ele geçirmesiyle uygulama topluluğu olarak kabul edilen radikal islamcı grup girişimleri dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmıştır.⁹³⁴

2- Kaddafi sonrası dönemde yeni kurulan hükümette, İslamcı ve İslam karşıtı hükümet üyelerinin artması ile yaşanan çatışmalar, hükümet dışı gruplar üzerinde de etkisini göstermiştir, İS ve benzeri grupların ülke içinde ele geçirdiği topraklarda bir İslam devleti ilan etmesi ile dönüşen arka plan bilgisi gelecek uygulayıcılara aktarılmıştır. Hükümet içinde radikal İslamcı ve İslam karşıtı grupların uzlaşmaz tavırları ile hükümet içi çatışmalar aralıklı olarak devam etmiş ve gelecek uygulayıcılara aktarılmıştır.⁹³⁵

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. İS hükümetin Trablus üzerindeki operasyonlarına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. ABD, IS karşısında hükümetin yanında yer almış yeni bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Hükümet içinde ve dışında radikal islamcı grupların artması üzerine İslam karşıtı hareketler oluşmuştur. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisi değişmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁹³⁶

b) Libya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Hükümet içinde ve dışında islamcı gruplar ve karşısında oluşan İslam karşıtı gruplar gibi muhalif iki grubun eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁹³⁷

2- Hükümet içi muhalefet ve Kaddafi güçleri ve IS grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁹³⁸

⁹³⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁹³⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁹³⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁹³⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹³⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

3- Yeni oluşan hükümette artan islamcı grupların uygulamaları ve buna bağlı muhalif grupların oluşmasında ve meydana gelen çatışmalardaki arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁹³⁹

4- Hükümetin uygulamalarına karşı oluşan muhalif grubun karşılıklı olarak birbirini etkilemesi, başka ülkelerden destek alması gibi, hükümetin diğer ülke hükümetlerinden destek almasında görüldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.⁹⁴⁰

5.1.1.6. Fas

5.1.1.6.1. Dikey Analiz

Fas' da 15 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 13'ü düşük 2'si yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 14'ü toprak 1'i hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 2'si yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.⁹⁴¹

Fas' da devlet içi ve küresel 16 çatışma yaşanmıştır. Fas hükümeti 1971'de Military faction (forces of Mohamed Madbouh) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1975-89'da POLISARIO ile 2 yüksek yoğunluklu 15 toprak çatışması (Batı Sahra) yaşanmıştır.

Fas' da 1 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1976'deki 1 POLISARIO çatışmasında Cezayir grupları desteklemiştir.⁹⁴²

5.1.1.6.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.1.1.6.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Fas' da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Askeri hizip (Mohamed Madbouh Kuvvetleri), POLISARIO (Batı Sahra) olarak sınıflandırılmıştır.⁹⁴³

⁹³⁹ Adler, *Word Ordering*, s.12.

⁹⁴⁰ Adler, *Word Ordering*, s.12.

⁹⁴¹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

⁹⁴² Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

⁹⁴³ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

Bu topluluklardan POLISARIO (Batı Sahra) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Askeri hizip (Mohamed Madbouh Kuvvetleri) hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁹⁴⁴

Bu topluluklardan POLISARIO; Batı Sahra'nın bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁹⁴⁵

5.1.1.6.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1904'te Fransa ve İspanya, Fas'ı bir İspanyol bölgesi ve Fransız bölgesi olarak ayıran bir anlaşma imzalamıştır.1930'larda Fas'ta bağımsızlık yanlısı bir hareket ortaya çıkmış ve bağımsızlık için 1953'te Fransa'ya karşı bir silahlı çatışma başlatmıştır. Üç yıllık savaşın ardından Fas 1956'da Fransa'dan bağımsızlığını kazanmıştır. Aynı yıl, İspanya kuzey bölgesini Ceuta ve Melilla şehirleri dışında Fas'a devretmiştir.

Bir zamanlar Sahra, Moritanya, güneybatı Cezayir ve Mali'yi kapsayan bir imparatorluk olan Büyük Fas kavramı, bağımsız Fas'ta yeniden canlanmış, hükümet tarafından gizlice desteklenen silahlı grup NLA, 1957'de İspanyol Sahrası (şimdi Batı Sahra), Tarfaya şeridi ve Ifni bölgesi üzerinde İspanya'ya karşı bir çatışma başlatmıştır, çatışmaya Fransız kolonisi Moritanya'ya da girmiştir. Birbirlerini destekleyen Fransa ve İspanya, İspanyol Sahra ve Moritanya'daki NLA isyanını bastırması 1958'de Tarfaya şeridini ve 1969'da Ifni'yi Fas'a devretmiştir.

İspanya'nın bölgeden çekilmesinin ardından Batı Sahra'daki çatışmalar patlak vermiştir. Fas bölge üzerinde egemenlik iddiasında bulunurken, POLISARIO 1975'te bağımsızlık için başlattığı silahlı mücadele 1989'da silahlı çatışma düzeyine ulaşmıştır. Ancak, taraflar arasındaki temel uyumsuzluk çözülmemiştir.

Sahra bağımsızlık yanlısı hareket olan POLISARIO iki ülkeye karşı bir çatışma başlatmıştır. 1979'da Moritanya geri çekilirken Fas tüm bölgenin kontrolünü ele geçirmiştir. Sahra halkının kendi kaderini tayin hakkının hem Birleşmiş Milletler hem de

⁹⁴⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹⁴⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Uluslararası Adalet Divanı tarafından onaylanmasına rağmen, Fas bölge üzerindeki kontrolünü elinde tutmuştur.⁹⁴⁶

İlk Fas Kralı V. Muhammed, 1961’de ve 1999’da tahta çıkan torunları Kral II. Hasan ve Kral VI. Muhammed, ülkede otoriter bir yönetim kurmuş, temsili kurumlara, çok sayıda siyasi partiye ve 1963’teki ilk seçimlerine sahip olan anayasal monarşiye rağmen gücü elinde tutmuştur. 1971’de bir grup ordu subayı, hükümdarı devirmek ve bir cumhuriyet kurmak için başarısız iki darbe girişiminde bulunmuştur.

1990’larda radikal İslami muhalefet tehdidi karşısında, kişisel özgürlükler genişletilmişse de, Şubat 2011’deki Arap Baharı ayaklanmasında protestocular reform talep etmiştir. Bunun sonucunda temsili kurumların yetkileri arttırılarak anayasal reformlar yapılmıştır. Bu değişikliklere rağmen, hükümdar silahlı kuvvetler ve ulusal güvenlik politikaları ile dini konular üzerinde mutlak kontrol sahibidir. Başbakan seçmek ve hükümet bakanlarının atamalarında da yetki hükümdara aittir.⁹⁴⁷

5.1.1.6.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP’nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Fas’ da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; İlk Fas Kralı V. Muhammed ve tahta çıkan torunları ülkede otoriter bir yönetim kurmuş, temsili kurumlara, çok sayıda siyasi partiye ve 1963’teki ilk seçimlerine sahip olan anayasal monarşiye rağmen gücü elinde tutmuştur. 1971’de bir grup ordu subayı, hükümdarı devirmek ve bir cumhuriyet kurmak için başarısız iki darbe girişiminde bulunmuştur.⁹⁴⁸

2. Çatışma Ayrılkçı toprak çatışması; İspanya, İspanyol Sahra, Tarfarya şeridi ve Ifni’ yi Fas’a devrederek, bölgeden çekilmesinin ardından Batı Sahra’daki çatışmalar patlak

⁹⁴⁶ Leah Glade Miller, *The Polisario Front and the World: Leveraging International Support for Sahrawi Self-Determination* (The University of Texas at Austin Yüksek Lisans Tezi, May 2014).

⁹⁴⁷ Zidas Daskalovski, “The Right to Rebel: The National Liberation Army and The Macedonian Crisis of 2001”, *Romanian Journal of Political Science*, (Erişim 05.01.2022).

⁹⁴⁸ Miller, *The Polisario Front and the World: Leveraging International Support for Sahrawi Self-Determination*.

vermiştir. Fas bölge üzerinde egemenlik iddiasında bulunurken, Polisario bağımsızlık için silahlı mücadele başlatmıştır.⁹⁴⁹

5.1.1.6.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Fas çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Fas çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birçok ülkede yaşanan askeri darbeler içsel öğrenme ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır. Fas krallarının bağımsızlık sonrası ülkede otoriter yönetim kurmasına karşılık, otoriter rejimime karşı bağımsızlığa gölge düştüğüne olan inançla yaşanan içsel öğrenme süreci darbeci hareketleri tetiklemiş ve iki başarısız askeri darbe gerçekleşmiştir. Yaşanan iç müzakereler ve özdeşleşmelerle bu gruplara Batı Sahra'nın bağımsızlığını isteyen gruplar katılmış ve Polisario altında bir şemsiye grupla hükümet arasında çatışma yaşanmıştır. Böylece uygulama topluluğu olarak kabul edilen darbe girişimi ve bağımsızlık hareketi dönüştürdüğü arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmıştır.⁹⁵⁰

2- Mevcut yönetimden rahatsızlık duyan askeri grup, rekabet halinde bulunduğu yönetimine karşı kendini yeniden kurmuş darbelere ilişkin arka plan bilgisini harekete geçirerek hükümet gücünü ele geçirmede sık başvurulan bir yöntemle darbe eylemini gerçekleştirmiştir. Hükümetin konumunu güçlendirmek için yeni anayasa uygulamaları yapması karşısında, büyük Fas rüyası canlanmış, bu durum yeni bağımsızlığın ardından tekrar özgürlüklerini kaybedeceklerine inanan halkların ayrımcı hareketlerini tetiklemiştir. Muhalif grup Polisario, hükümet karşısında kendini yeniden kurmuş dönüşen arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.⁹⁵¹

⁹⁴⁹ Daskalovski, "The Right to Rebel: The National Liberation Army and The 'Macedonian Crisis' of 2001".

⁹⁵⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁹⁵¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Darbe eylemi sonrası hükümette yeni uygulamalar gündeme gelmiştir. Bu uygulamalar hükümete karşı bir ayrılıkçı isyanı tetiklemiştir. Bu isyana katılan farklı gruplar Polisario adında bir şemsiye örgüt altında birleşmiştir. Darbecilerin teslim olması ve hükümetin yeni reformlar başlatması ile bağımsızlık sonrası ortaya çıkan Polisario sahada yer almıştır. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Büyük Fas rüyası karşısında yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁹⁵²

b) Fas çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Fas krallarının otoriter yönetimleri karşısında iki başarısız darbe girişimi ve yeniden uyanan büyük Fas rüyası ile hükümete karşı farklı nedenlerle isyanlara götüren süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte darbecilerin, Polisario'nun ve hükümetin eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁹⁵³

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁹⁵⁴

3- Darbecilerin eylemleri ve yeni uygulamalar sonrası diğer muhaliflerin duyguları ve başlattıkları yeni uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünürselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁹⁵⁵

⁹⁵² Adler, *Word Ordering*, 11.

⁹⁵³ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹⁵⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹⁵⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

4- Darbeci girişimler, uyanan büyük Fas rüyası ve Polisario' nun bağımsızlık hareketini başlatması uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığına bağlıdır.⁹⁵⁶

5.2. Güney Afrika Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon

5.2.1. Yatay Analiz

II. Dünya Savaşından sonra, 1946-2022 arası dönemde Güney Afrika'da 31 devlet içi çatışma yaşanmıştır. Devletlere göre dağılım; Güney Afrika'da 31 devlet içi çatışma.⁹⁵⁷

Güney Afrika' da toplam 32 çatışmanın 31'i, bir tarafı her zaman bir hükümet diğer tarafı her zaman bir veya daha fazla isyancı grup, 1'i dış ülke askeri güçlerinin de katıldığı küresel nitelikte çatışmalardan meydana gelmiştir. Küresel çatışmalar; Lesotho 1. 32 toplam çatışmanın en az 1000 ölü sayısı ile yüksek yoğunlukta yaşanan çatışmalar Güney Afrika'da 8 çatışma düzeyine ulaşmıştır.⁹⁵⁸

Güney Afrika'da yaşanan çatışmaların 8' i hükümet 24'ü toprak üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. Dağılım aşağıdaki gibidir; Güney Afrika 7 hükümet-24 toprak, Lesotho' da sadece 1 hükümet çatışması yaşanmıştır.⁹⁵⁹

5.2.1.1. Lesotho

5.2.1.1.1. Dikey Analiz

Lesotho' da 1 küresel çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunlukta bir hükümet çatışmasıdır.⁹⁶⁰

Lesotho hükümeti 1998'da Military faction (Lesotho) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Lesotho'daki çatışma küresel nitelikli olmuştur, Botswana, Güney Afrika hükümeti desteklemiştir.⁹⁶¹

⁹⁵⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹⁵⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹⁵⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹⁵⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹⁶⁰ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

⁹⁶¹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

5.2.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.2.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Lesotho'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk Askeri hizip (Lesotho)'dır. Bu topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁹⁶²

5.2.1.1.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Lesoto'nun kuruluşundan sonraki yıllarda tek parti yönetimi, BNP (Basotho Ulusal Partisi) hâkim olmuştur. BNP' nin iktidarı 1986'da kansız bir darbeyle kesintiye uğramış askeri yönetim iktidarı 1993'te seçilmiş bir hükümete devretmiştir.

1998 seçimlerinin beklenmedik sonucu ve hükümette yaşanan kaymanın yanı sıra siyasi kargaşa ve popüler hükümet karşıtı gösterilerle sonuçlanmasının ardından, 1998'de kısa süreli bir çatışma yaşanmış ve bastırılmıştır.

Hükümetle daha önceden gergin ilişkileri olan bir askeri grup, protestocuların yanında yer alarak hükümetten fiilen kopmuştur. Lesotho askeri grubu, 1998 seçimlerinden sonra Lesoto Hükümeti ile savaştan silahlı bir gruptur. Lesoto Savunma Gücü'nden (LDF) kaçan askerlerden oluşan bu gruba, muhalefet partilerinden protestocular da katılmıştır.

Lesotho hükümeti, darbe endişelerine bağlı olarak, SADC (Güney Afrika Kalkınma Topluluğu) ülkelerinden yardım istemiş ve grup üye devletleri Güney Afrika ve Botswana'dan Lesoto'ya askerler konuşlandırılmıştır. Çatışma askeri kanadın savaş gücü olarak sona ermesiyle sonuçlanmış ve hükümet iktidarda kalmıştır.⁹⁶³

5.2.1.1.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Lesotho'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbendir; Lesoto'nun kuruluşundan sonraki yıllarda tek parti yönetimi, BNP (Basotho Ulusal Partisi) hâkim olmuştur. BNP' nin iktidarı 1986'da kansız

⁹⁶² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹⁶³ Peace & Security Report, *Kingdom of Lesotho Conflict Insight* (2019), 1.

bir darbeyle kesintiye uğramış askeri yönetim iktidarı 1993'te seçilmiş bir hükümete devretmiştir.⁹⁶⁴

5.2.1.1.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Lesotho'da çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Lesotho devlet içi çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bir uygulama topluluğu olarak askeri darbe, tezde pek çok çatışmada ele alındığı üzere birçok ülkede yaşanan askeri darbelerden içsel öğrenme süreçleri ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır. Daha sonraki yıllarda arka plan bilgisi değişmiş ve yeni hükümete karşı duyulan hoşnutsuzlukla darbe girişimi olmayan çatışmalar yaşanmıştır. Yaşanan iç müzakerelerle bu gruplara başka muhalefet partilerinden protestocular katılmıştır. Benzer sorunu yaşayan ülkeler tarafından içsel bir özdeşleşme ile Lesotho hükümetine yardım yapılmıştır. Böylece negatif uygulama topluluğu olarak kabul edilen grup girişimleri dönüşen arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmıştır.⁹⁶⁵

2- Mevcut yönetimden rahatsızlık duyan askeri gurup, rekabet halinde bulunduğu tek parti yönetimine karşı kendini yeniden kurmuş arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif halk hareketini oluşturmuştur. İleriki yıllarda mevcut askeri grup, yeni muhalif parti üyeleri ile kendini parti uygulamaları karşısında yeniden kurmuş dönüştürdüğü arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.⁹⁶⁶

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Lesotho açısından bir tek askeri grup bulunmakla birlikte, civar ülkelerden benzer darbeleri yaşayan ülkeler Lesotho hükümetine destek vererek yeni aktörler olarak sahada yer almıştır. Muhalif tarafta, yeni oluşan hükümete karşı aynı askeri grup başka muhalefet partileri tarafından desteklenmiş, bu durum

⁹⁶⁴ Peace & Security Report, Kingdom of Lesotho Conflict Insight, 1.

⁹⁶⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁹⁶⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen protestocu profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁹⁶⁷

b) Lesotho devlet içi çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Öncelikle tek parti yönetimine karşı başlayan ve sonra diğer hükümetlere karşı farklı nedenlerle isyana götüren süreç arka planın dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte protestocuların ve hükümetin eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁹⁶⁸

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁹⁶⁹

3- Darbecilerin hoşnutsuzlukları ve diğer muhaliflerin bu duygulara katılımı ve hükümet ve benzer sorunu yaşayan hükümetlerin birbirine verdiği destekte görülen uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.⁹⁷⁰

4- Darbecilerin muhalif protestocuları etkilemesi ve hükümetin diğer ülke hükümetlerinden destek almasında görüldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.⁹⁷¹

⁹⁶⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁹⁶⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹⁶⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹⁷⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹⁷¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

5.2.1.2. Güney Afrika

5.2.1.2.1. Dikey Analiz

Güney Afrika'da 31 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 23'ü düşük 8'i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 24'ü toprak 7'si hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 8'i yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.⁹⁷²

Güney Afrika hükümeti 1966-89'da SWAPO ile 8 yüksek yoğunluklu 24 toprak çatışması (Namibya), 1981-83,1985-88'de ANC ile düşük yoğunluklu 7 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.⁹⁷³

5.2.1.2.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.2.1.2.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Güney Afrika'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar SWAPO (Namibya), ANC olarak sınıflandırılmıştır.⁹⁷⁴

Bu topluluklardan SWAPO (Namibya), toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, ANC hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁹⁷⁵

Bu topluluklardan SWAPO; Namibya'nın bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.⁹⁷⁶

5.2.1.2.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Güney Afrika Cumhuriyeti, 1910'da Güney Afrika Birliği'nin kurulmasının ardından, 1961'de adı Güney Afrika Cumhuriyeti olarak değiştirilerek Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını elde etmiş ve 1910'dan itibaren siyasi sistem olarak Apartheid' i (ırk ayrımı) kullanmıştır.

SWAPO (Güney Batı Afrika Halk Örgütü), günümüzde Namibya olarak bilinen Güney Batı Afrika toprakları için bağımsızlık arayan silahlı bir kurtuluş grubudur. SWAPO, 1960

⁹⁷² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹⁷³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹⁷⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹⁷⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹⁷⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

yılında SWAPO olarak yeniden adlandırılmadan önce Ovamboland Halk Kongresi (OPC) olarak kurulmuş ve 1950'li yılların sonunda ırk ayrımcılığı yapan siyasi apartheid sistemi altında, beyaz olmayan göçmen işçilere yönelik uygulamalara yanıt olarak ortaya çıkmıştır.

Güney Afrika, 1949'da I. Dünya Savaşı sırasında işgal ettiği bugünkü adıyla Namibya olarak bilinen Güney-Batı Afrika'yı tek taraflı ilhak ederek apartheid sistemine dahil etmiştir. İlhaka karşılık olarak SWAPO (Güney-Batı Afrika Halk Örgütü) tarafından yürütülen ve 1966'dan 1988'e kadar süren, zaman zaman savaş şiddetine ulaşan silahlı bir çatışmaların ardından Namibya 1990 yılında bağımsızlığını kazanmıştır.

1966'da başlayan silahlı mücadele sonrası, çatışan taraflar 1978'de bir barış anlaşması imzalamış ancak çatışmalar 1989'da seçimlerle tam bağımsızlık süreci sonuçlanana kadar devam etmiştir. Bağımsızlık sonrasında SWAPO bir siyasi partiye dönüşmüş ve seçimleri kazanarak Namibya'nın ilk bağımsız Hükümetini kurmuştur.⁹⁷⁷

İrk ayrımı politikası nedeniyle, beyaz ve beyaz olmayanlar, sosyoekonomik kalkınmanın birçok alanında büyük bölünmeler yaşamıştır. Sistem, 1948'de, beyaz olmayan nüfusun haklarını kısıtlayan yasalar çıkaran NP (Ulusal Parti) hükümeti tarafından sistemleştirilmiştir.

Siyasi haklardan mahrum bırakılmaya tepki olarak, özellikle de siyah nüfus içinde artan muhalefet grupları, hükümet değişikliklerinin yaşandığı 1970 ve 1980'li yıllarda sivil itaatsizlik kampanyaları ve gösteriler düzenlemiştir.

ANC (Afrika Ulusal Kongresi), 1912'de, "Güney Afrika Yerli Ulusal Kongresi" adı altında kurulmuş, 1923'te ANC olarak yeniden adlandırılmış bir siyasi parti ve milliyetçi silahlı bir gruptur.

Kuruluş amacı, Güney Afrika'nın Cape Eyaletindeki beyaz olmayan nüfusun oy haklarını korumak olsa da, bu amaç tüm siyasi apartheid sistemini devirmeye kadar genişlemiş, 1981 ile 1988 yılları arasında hükümete karşı aktif olarak savaşmıştır.

⁹⁷⁷ Chris Saunders-Henning Melber, "Conflict mediation in decolonisation: Namibia's transition to independence", *Afrika Spectrum: Deutsche Zeitschrift für Gegenwartsbezogene Afrikaforschung* 42/1 (2007), 73-94.

Bu gösterileri hükümet baskısı izlemiş ve çatışmalar tırmanarak 1981'den 1988'e kadar süren silahlı çatışmalara dönüşmüştür.

1990'ların başında NP hükümeti, demokratik çoğunluk yönetimine geçiş çalışmalarına başlamıştır. 1990-1994 arasındaki geçiş döneminde, ANC (Afrika Ulusal Kongresi), ve IFP (Inkatha Özgürlük Partisi) gibi siyahi partiler iktidar için çatışırken, bazı beyaz sağcı gruplar geçişi baltalamaya çalışmıştır. Geçiş, ANC' nin iktidarı ele geçirdiği 1994 yılında sona ermiştir.⁹⁷⁸

5.2.1.2.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Güney Afrika'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Apartheid sistemini devirme; ANC (Afrika Ulusal Kongresi), 1912'de kurulmuş, 1923'te ANC olarak yeniden adlandırılmış bir siyasi parti ve milliyetçi silahlı bir gruptur. Kuruluş amacı, Güney Afrika'nın Cape Eyaletindeki beyaz olmayan nüfusun oy haklarını korumak olsa da, bu amaç tüm siyasi apartheid sistemini devirmeye kadar genişlemiş, 1981 ile 1988 yılları arasında hükümete karşı aktif olarak savaşmıştır.⁹⁷⁹

2. Çatışma toprak çatışması; Güney Afrika, 1949'da I. Dünya Savaşı sırasında işgal ettiği bugünkü adıyla Namibya olarak bilinen Güney-Batı Afrika'yı tek taraflı ilhak ederek apartheid sistemine dahil etmiştir. İlhaka karşılık olarak SWAPO (Güney-Batı Afrika Halk Örgütü) tarafından yürütülen ve 1966'dan 1988'e kadar süren, zaman zaman savaş şiddetine ulaşan silahlı bir çatışmaların ardından Namibya 1990 yılında bağımsızlığını kazanmıştır.⁹⁸⁰

5.2.1.2.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Güney Afrika'da çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

⁹⁷⁸ Edward Feit, "Generational Conflict and African Nationalism in South Africa: The African National Congress, 1949 – 1959", *The International Journal of African Historical Studies* 5/2 (1972), 181-202.

⁹⁷⁹ Feit, "Generational Conflict and African Nationalism in South Africa: The African National Congress, 1949 – 1959", 181-202.

⁹⁸⁰ Saunders-Melber, "Conflict mediation in decolonisation: Namibia's transition to independence", 73-94.

a) Güney Afrika çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birçok ülkede yaşanan ırk/etnik köken ayrımcılığına direnme Uygulama topluluklarında içsel öğrenme süreçleri ile ortaya çıkmakta, özdeşleşmeyi gerektirmekte ve bir süreç almaktadır. İşleyen süreçle birlikte mevcut duruma ilişkin arka plan bilgisi değişmekte ve yeni uygulamalara karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmaktadır. Yaşanan iç müzakerelerle gruplar hedefleri için çalışmakta ve çekişme süreçleri ile gelişmekte olan yeni uygulamaları baltalamaya çalışan karşıt gruplar oluşmaktadır. Böylece sistem Apartheid rejiminden çoğulcu demokrasiye geçiş gibi sistemsel bir değişim yaşamaktadır ve dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına geçilmektedir.

SWAPO örneğinde görüldüğü gibi, göçmen işçilerin hakları için kurulan bir örgüt, topraklarının ilhaki ve Apartheid rejimi uygulaması üzerine öncelikli olarak mevcut sisteme direnmiş, sonra yeni bir devletin oluşumu için müzakere ve özdeşleşmeyi gerektiren içsel öğrenme sürecini yaşamıştır.⁹⁸¹

2- Mevcut yönetimden rahatsızlık duyan beyaz olmayan grup, rekabet halinde bulunduğu sisteme karşı kendini yeniden kurmuş arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif halk hareketini oluşturmuştur. İleriki yıllarda mevcut yeni yönetsel gelişmelere karşı, eski rejimin devamı için çalışan muhalif üyeler uygulamalar karşısında kendini yeniden kurarak dönüşen arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır. SWAPO ile bu süreç göçmen işçilerin haklarını arama amacından yeni bir devlet oluşumuna uzanmıştır.⁹⁸²

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Mevcut apartheid sistemine direnen ve hak arayan bir grubun ortaya çıkması ile yeni aktörler sahada yer almıştır. Muhalif tarafta ise, yeni oluşan çoğulcu demokrasiye geçişte bu geçişe direnen yeni grupların ortaya çıkması gibi yeni sisteme direnen taraflar oluşmuş, bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen protestocu profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir.

⁹⁸¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁹⁸² Adler, *Word Ordering*, 11.

Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.⁹⁸³

b) Güney Afrika çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Öncelikle beyaz olmayan kesimin oy haklarını koruma ile başlayan ve bütün bir apartheid sistemine karşı isyana götüren süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte ANC ve hükümetin eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Geçiş hükümeti çalışmaları ve bu çalışmaları baltalamak için uğraşan muhalif tarafların eğilimleri ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.⁹⁸⁴

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Mevcut sistem ve bu sisteme karşı duyulan direnç ve hükümetin karşı direncinde görüleceği gibi, bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır. SWAPO örneğinde görüleceği üzere bu süreç, göçmen işçilerin haklarını aramaktan devlet oluşumuna doğru tırmanan karmaşık bir süreci ortaya koymaktadır.⁹⁸⁵

3- Beyaz ve beyaz olmayan grupların ırk ayrımına karşı duyguları ve benzer sorunu yaşayan grupların birbirine verdiği destekte görülen uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır. SWAPO örneğinde bu düşünümsellik ve yargı yeni bir devlet oluşumunu getirmiştir.⁹⁸⁶

4- Irk ayrımına direnen ANC' nin mevcut hükümete karşı yürüttüğü çatışmalar, sistemde bir değişiklik yaratmış ve Apartheid rejiminden çoğulcu demokrasiye geçiş çalışmalarının başlamasında görüldüğü gibi, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.⁹⁸⁷

⁹⁸³ Adler, *Word Ordering*, 11.

⁹⁸⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹⁸⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹⁸⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

⁹⁸⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

5.3. Doğu Afrika Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon

5.3.1. Yatay Analiz

II. Dünya Savaşından sonra, 1946-2022 arası dönemde Doğu Afrika'da 232 devlet içi çatışma yaşanmıştır. Devletlere göre dağılım; Zimbabwe'de 8, Uganda'da 28, Tanzania'da 1, Somali'de 18, Ruanda'da 11, Mozambik'de 17, Madagaskar'da 1, Komor Adaları'nda 2, Kenya'da 6, Eritre'de 3, Cibuti'de 5, Burundi'de 19 ve Etiyopya'da 113 çatışma.⁹⁸⁸

Doğu Afrika'da toplam 305 çatışmanın 232'si, bir tarafı her zaman bir hükümet diğer tarafı her zaman bir veya daha fazla isyancı grup, 73'i dış ülkelerinde katıldığı küresel nitelikte çatışmalardan meydana gelmiştir. Küresel çatışmalar Zimbabwe 1, Uganda 15, Somali 19, Ruanda 8, Mozambik 8, Kenya 3, Burundi 4, Etiyopya 15.⁹⁸⁹

Toplam 305 çatışmanın en az 1000 ölü sayısı ile yüksek yoğunlukta yaşanan çatışmalar Zimbabwe'de 4, Uganda'da 12, Somali'de 19, Ruanda'da 6, Mozambik'de 11, Burundi'de 3, Etiyopya'da 33 toplam 88 çatışma düzeyine ulaşmıştır.⁹⁹⁰

Doğu Afrika'da yaşanan 305 çatışmanın 173'ü hükümet 74'ü toprak üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. Dağılım aşağıdaki gibidir; Somali 33 hükümet- 4 toprak, Mozambik'de 21 hükümet- 4 toprak, Komor Adalarında 1 hükümet, 1 toprak, Kenya'da 1 hükümet- 8 toprak, Etiyopya'da 20 hükümet- 108 toprak, Uganda 42 hükümet 1 toprak, Zimbabwe 9, Ruanda 19, Madagaskar 1, Eritre 3, Cibuti 5 ve Burundi'de 23 çatışma sadece hükümet çatışması düzeyinde yaşanırken, Tanzania'da sadece 1 toprak çatışması yaşanmıştır.⁹⁹¹

⁹⁸⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹⁸⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹⁹⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹⁹¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

5.3.1.1. Zimbabwe

5.3.1.1.1. Dikey Analiz

Zimbabwe’de 8 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 4’i düşük 4’ü yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmalarından meydana gelmiştir.⁹⁹²

Zimbabwe’ de devlet içi ve küresel 9 çatışma yaşanmıştır. Zimbabwe hükümeti 1967-68’de ZAPU ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1973-74’te ZANU, ZAPU ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1975’te ZANU ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1976’da PF, ZANU ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1977-79’da PF yüksek yoğunluklu 3 hükümet çatışması meydana gelmiştir.⁹⁹³

Zimbabwe’de 1 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1975’teki ZANU çatışmasında Güney Afrika, hükümeti desteklemiştir.⁹⁹⁴

5.3.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.3.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Zimbabwe’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 5 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar ZAPU, ZANU- ZAPU, ZANU, PF- ZANU, PF olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.⁹⁹⁵

5.3.1.1.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

9. yüzyılın sonlarından 1960'lara kadar bir İngiliz kolonisi olan Zimbabwe’de sömürge yönetimi siyah nüfusu en verimli topraklardan zorla çıkartarak beyaz yerleşimciler için ucuz emek olarak kullanmıştır.

⁹⁹² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹⁹³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹⁹⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

⁹⁹⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Birleşik Krallık, sömürgelerine bağımsızlık verme yolunda adımlar atmaya başladığında, o zamanlar Güney Rhodesia olarak bilinen Zimbabwe'deki beyaz azınlık, tüm nüfusa eşit siyasi haklar verilmesini engellemeye çalışmıştır.

1965 yılında, Ian Smith liderliğindeki Rodezya Cephesi, Birleşik beyaz azınlık yönetimini kurumsallaştıran Tek Taraflı Bağımsızlık Bildirgesi'ni (UDI) ilan etmiştir. UDI, uluslararası toplum tarafından yasadışı kabul edilmiş ve BM tarafından yaptırımlar uygulanmıştır.

1961 yılında Joshua Nkomo önderliğinde ZAPU (Zimbabwe Afrika Halk Birliği) kurulmuştur. ZAPU, sömürgeciliğin sona ermesi ve eşit, demokratik bir siyasi sistemin kurulması için savaşa niyetini ilan etmiştir.

1963'te ZAPU üyelerinden oluşan bir grup ZANU' yu (Zimbabwe Afrika Ulusal Birliği) kurmuştur. ZANU, oluşumu kısmen kurtuluş mücadelesinde daha sert yöntemlerin gerekli olduğu duygusuyla ve kısmen de kişisel rekabetlerle motive edilmiştir.

Ortak bir hedefi ve sosyalist bir ideolojiyi paylaşmasına rağmen, ZAPU ve ZANU arasındaki ilişki, başından beri çatışmalarla dolu olmuştur. Kişisel münakaşalara ek olarak, iki grup nüfusun farklı kesimlerini harekete geçirmiştir. ZAPU desteğinin çoğunu şehirli işçilerden ve Ndebele etnik kökenli halktan alırken, ZANU esas olarak kırsal desteğe dayanmakta ve üyeleri çoğunlukla Shona halkından oluşmaktadır.

Kısa süre sonra gruplar arasında şiddetli çatışmalar patlak vermiştir. 1964'te hem ZANU hem de ZAPU yasaklanmış ve liderleri hapsedilmiştir. Her iki grup da bağımsızlaşan Zambiya'da yeni liderlik ve yapılar kurmuş, Sovyetler Birliği, Çin, Kuzey Kore ve mücadelelerine sempati duyan diğer sosyalist ülkelere gerilla eğitimi için üye göndermeye başlamıştır.

Zambiya'daki üslerden, ZANU' nun silahlı kolu ZANLA (Zimbabwe Afrika Ulusal Kurtuluş Ordusu) ve ZAPU' nun silahlı kolu ZIPRA (Zimbabwe Halkın Devrimci Ordusu), 1964'ten itibaren küçük çaplı saldırılar başlatmıştır.

Çatışma ilk kez 1967-1968'de ZAPU' nun Güney Afrikalı grup ANC (Afrika Ulusal Kongresi) ile iş birliği içinde daha büyük bir kampanya başlatmasıyla aktif hale gelmiştir.

ANC, Rodezya üzerinden Güney Afrika'ya giden bir rotayı güvence altına almak için ZAPU' ya Rodezya hükümetine karşı yardım etmiştir.

ANC' nin katılımına yanıt olarak, Güney Afrika hükümeti de Rodezya hükümetinin tarafında yer almıştır. 1970'li yıllarda ZANU, Mozambikli isyancı grup Frelimo ile iş birliği yapmaya başlamış ve bu Mozambik'in bazı bölgelerinde üsler kurmasını ve oradan Rodezya'ya saldırılar başlatmasını sağlamıştır.

Bu arada, ZAPU, ZANU' nun ayrılmasından sonra ZAPU' ya desteği güçlendirilen Zambiya'da üslere sahip olmaya devam etmiştir. ZANU askeri malzemelerinin ve eğitiminin büyük bölümünü Çin'den alırken, ZAPU tedarikleri ve savaşçıları Sovyetler Birliği ve Küba tarafından eğitilmiştir

ZANU' nun, silahlı kanadı ZANLA' ya (Zimbabve Afrika Ulusal Kurtuluş Ordusu) eğitiminin çoğunun gerçekleştiği Mozambik ve Tanzania'daki üsler verilirken, ZAPU' nun Zambiya, Botsvana ve Angola'da üsleri vardır. ZIPRA (Zimbabve Halkın Devrimci Ordusu) kuvvetlerinin eğitiminin büyük kısmı Angola'daki Küba ve Sovyet eğitmenleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Rodezya hükümeti Güney Afrika'dan destek almıştır.

9 Ekim 1976'da iki grup, hükümete karşı aktif isyancı grup haline gelen PF' nin (Yurtsever Cephe) kurulduğunu duyurmuştur. PF ile, ZANU ve ZAPU ortak bir gündemi benimseyerek, hedeflerinin ırkçı rejimi devirmek, herkesin barış, güvenlik ve eşit haklara sahip olduğu ulusal demokratik bağımsız devlet yaratmak olduğunu ifade etmiştir.⁹⁹⁶

1979'da çatışma, demokratik seçimlere ve resmi bağımsızlığa yol açan bir anlaşmayla sona ermiştir.

5.3.1.1.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Zimbabve'de bir türde çatışma meydana gelmiştir.

⁹⁹⁶ Percyslage Chigora vd., "The Zimbabwe African National Union -Patriotic Front (ZANU PF) Regime in Power in The 21st Century: A Question of Popular Support or Preserving Power by Undemocratic Means", *International Journal of Politics and Good Governance* 6/3 (2015).

1. Çatışma Apartheid sistemini devirme; 1961 yılında ZAPU (Zimbabve Afrika Halk Birliği) kurulmuş, sömürgeciliğin sona ermesi ve eşit, demokratik bir siyasi sistemin kurulması için savaşıma niyetini ilan etmiştir.

1963'te ZAPU üyelerinden oluşan bir grup ZANU' yu (Zimbabve Afrika Ulusal Birliği) kurmuş, kurtuluş mücadelesinde daha sert yöntemlerin gerekli olduğu duygusu ve kısmen kişisel rekabetlerle motive edilmiştir.

9 Ekim 1976'da iki grup, hükümete karşı aktif isyancı grup haline gelen PF' nin (Yurtsever Cephe) kurulduğunu duyurmuştur. PF ile, ZANU ve ZAPU ortak bir gündemi benimseyerek, hedeflerinin ırkçı rejimi devirmek, herkesin barış, güvenlik ve eşit haklara sahip olduğu ulusal demokratik bağımsız devlet yaratmak olduğunu ifade etmiştir.⁹⁹⁷

5.3.1.1.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Zimbabve çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Zimbabve çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Tez çalışmasında pek çok çatışmada ele alındığı üzere birçok ülkede yaşanan ırk/etnik köken ayrımcılığına direnme Uygulama topluluklarında içsel öğrenme süreçleri ile ortaya çıkmakta, özdeşleşmeyi gerektirmekte ve bir süreç almaktadır. Zimbabve örneğinde, Birleşik Krallık'ın sömürgelerine bağımsızlık vermesiyle birlikte Zimbabve'de sömürge yönetiminde ırksal eşitliklerin verilmesi yönünde bir beklenti başlamıştır.⁹⁹⁸

İşleyen süreçle birlikte mevcut duruma ilişkin arka plan bilgisi değişmiş ve yeni uygulamalara karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmıştır. ZANU uygulamalarına karşı kendini kuran ZAPU gibi, mevcut uygulama toplulukları arasında da çatışmalar yaşanmış ve PF' nin oluşumu gibi yeni gruplar ortaya çıkmıştır.

Yaşanan iç müzakerelerle gruplar hedefleri için çalışmakta ve çekişme süreçleri ile gelişmekte olan yeni uygulamaları baltalamaya çalışan karşıt gruplar oluşmaktadır.

⁹⁹⁷ Percyslage Chigora vd., "The Zimbabwe African National Union -Patriotic Front (ZANU PF) Regime in Power in The 21st Century".

⁹⁹⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

Zimbabve’de beyaz azınlık demokrasiye geçiş ve ırksal ayrıcalıkların kaldırılmasına ilişkin tek taraflı bildirelerle bu duruma karşı koymuştur. Çatışmalar uzun bir sreye yayılmıştır.

Böylece sistem sömürgeci apartheid rejiminden çoğulcu demokrasiye geçiş gibi sistemsel bir değişim yaşamakta ve dönüşen arka plan bilgisini yeni uygulama alanlarına geçilmektedir.⁹⁹⁹

2- Mevcut yönetimden rahatsızlık duyan ZANU ve ZAPU gibi beyaz olmayan gruplar, rekabet halinde bulunduğu sisteme karşı kendini kurmuş arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif halk hareketi oluşturmuştur. İleriki yıllarda mevcut yeni yönetimsel gelişmelere karşı, eski rejimin devamı için çalışan muhalif yeler, Zimbabve rneğinde azınlık hükümetini elinde tutan beyaz ayrıcalıklı hükümet, uygulamalar karşısında kendilerini yeniden kurarak, uluslararası tek taraflı bildirelerin yayınları örneğinde olduğu gibi dönüşen arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.¹⁰⁰⁰

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Mevcut apartheid sistemine direnen ve hak arayan ZANU ve ZAPU gibi grupların ortaya çıkması ile yeni aktörler sahada yer almıştır. Muhalif tarafta ise, yeni oluşan çoğulcu demokrasiye geçişte bu geçişe direnen yeni grupların ortaya çıkması gibi yeni sisteme direnen taraflar oluşmuştur, bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen protestocu profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değişirmiştir.

Mevcut gruplar uygulamalar üzerindeki anlaşmazlık üzerine ayrılarak ZANU’ dan ZAPU oluşumu, ZANU ve ZAPU’ nin birleşerek PF’ yi oluşturması gibi, yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁰⁰¹

⁹⁹⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰⁰⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰⁰¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

b) Zimbabwe çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Öncelikle beyaz olmayan kesimin oy haklarını koruma ile başlayan ve bütün bir apartheid sistemine karşı isyana götüren süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte ZANU, ZAPU ve beyaz azınlık hükümetinin eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Zimbabwe hükümeti bu geçişi istemeyerek çeşitli bildirgeler yayınlamış ve bu ilerleyişi durdurmak istemiştir. Geçiş hükümeti çalışmaları ve bu çalışmaları baltalamak için uğraşan muhalif taraflarda görüleceği üzere bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁰⁰²

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Mevcut sistem ve bu sisteme karşı duyulan direnç ve hükümetin karşı direncinde görüleceği gibi, bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır. ZANU ve ZAPU örneği ile bu süreç, ırkçı bir sömürge yönetiminden çoğulcu bir demokrasiye geçişle bağımsız bir devlet oluşumuna doğru tırmanan karmaşık bir süreci ortaya koymaktadır.¹⁰⁰³

3- Beyaz ve beyaz olmayan grupların ırk ayrımına karşı duyguları ve benzer sorunu yaşayan grupların birbirine verdiği destekte görülen uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır. Zimbabwe örneğinde benzer ırk ayrımı yaşayan Güney Afrika, Mozambik, Angola, Tanzania gibi ölkeler çatışan gruplara destek vermiştir.¹⁰⁰⁴

4- Irk ayrımına direnen ZANU ve ZAPU' nun mevcut hükümete karşı yürüttüğü çatışmalar, sistemde bir değişiklik yaratmış ve sömürgeci Apartheid rejiminden çoğulcu demokrasiye geçiş çalışmalarının başlamasında görüldüğü gibi, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.¹⁰⁰⁵

¹⁰⁰² Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁰³ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁰⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁰⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

5.3.1.2. Uganda

5.3.1.2.1. Dikey Analiz

Uganda'da 28 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 17'si düşük 11'i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 1 tanesi toprak 27'si hükümet çatışmalarından meydana gelmiştir.¹⁰⁰⁶

Uganda'da devlet içi ve küresel 43 çatışma yaşanmıştır. Uganda hükümeti 1971'de Military faction (forces of İdi Amin) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1972'de Kikosi Maalum ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1974'de Military faction (forces of Charles Arube) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1979 Fronasa, Kikosi Maalum, UNLF ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1980'de FUNA ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1981' de FUNA, NRA, UNRF ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1982'de NRA, UFM, UNRF ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1983'da NRA, UNRF ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1984-85'da NRA ile yüksek yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1986'de HSM, NRA, UPDA ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1987'de HSM, UPA, UPDA ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1988'de Lord' s Army, LRA, UPA ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1989-91' de LRA, UPA ile 1 yüksek yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 1992' de UPA ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1996' da ADF, LRA, WNBF ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1999, 2007, 2015-19'de ADF ile düşük yoğunluklu 7 hükümet çatışması, 1994-95, 2003-06, 2008-09 da LRA ile 1 yüksek yoğunluklu 8 hükümet çatışması, 1997'da ADF, LRA, UNRF II ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1998, 2000-02, 2010-11,2013-14'da ADF, LRA ile 1 yüksek yoğunluklu 8 hükümet çatışması, 2022'de IS ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması meydana gelmiştir.¹⁰⁰⁷

Uganda'da 15 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1979'deki 1 Fronasa, Kikosi Maalum, UNLF çatışmasında Libya, hükümeti desteklemiştir. Tanzanya grupları desteklemiştir. 1980 FUNA ve 1981 FUNA, NRA, UNRF çatışmasında Tanzanya, hükümeti desteklemiştir. 2005 LRA çatışmasına Sudan hükümeti desteklemiştir, 2008 LRA

¹⁰⁰⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁰⁰⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

çatışmasında Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire), Sudan hükümeti desteklemiştir. 2009 LRA çatışmasında Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire), Sudan, hükümeti desteklemiştir. 2010 ADF, LRA çatışmasında Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire), Sudan, hükümeti desteklemiştir. 2011 ADF, LRA çatışmasında Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire), Güney Sudan, Sudan hükümeti desteklemiştir, 2013 ADF, LRA çatışmasında Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire), Malawi, Güney Afrika, Güney Sudan, Tanzania, hükümeti desteklemiştir. 2014 ADF, LRA çatışmasında Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire), Malawi, Güney Afrika, Güney Sudan, Tanzania hükümeti desteklemiştir. 2015-19 5 ADF çatışmasında Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire) hükümeti desteklemiştir.¹⁰⁰⁸

5.3.1.2.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.3.1.2.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Uganda'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 20 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Askeri hizip (İdi Amin Kuvvetleri), Kikosi Maalum, Askeri hizip (Charles Arube Kuvvetleri), Fronasa- Kikosi Maalum- UNLF, FUNA, FUNA-NRA- UNRF, NRA- UFM- UNRF, NRA- UNRF, NRA, HSM- NRA- UPDA, HSM- UPA- UPDA, Lord' s Army- LRA- UPA, LRA- UPA, UPA, ADF- LRA- WNBF, ADF, LRA, ADF- LRA- UNRF II, ADF- LRA ve IS olarak sınıflandırılmıştır.¹⁰⁰⁹

Bu topluluklardan IS toprak elde etmek isterken, diğer gruplar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁰¹⁰

5.3.1.2.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1962'de İngiltere'den bağımsızlığını kazandıktan sonra Uganda'da kısa süre sonra etnik ve dini farklılıklar liderlik manipülasyonu için kullanılmıştır. Ülke halkının çeşitliliğinin bölmek ve yönetmek için kullanılması sömürge zamanlarına dayanmaktadır ve ülke bağımsızlığını elde ettiğinde toplumsal bölünmeler derindir ve ulusal birlik yoktur.

¹⁰⁰⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁰⁰⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁰¹⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

1962 ve 1971 yılları arasında, kuzey Langi etnik grubundan Milton Obote ülkeyi yönetmektedir. Saltanatı sırasında, ulusal silahlı kuvvetler, Langi askerlerinin yanı sıra Acholi etnik grubundan diğer kuzeyliler tarafından yönetilmiştir. 25 Ocak 1971'de, Obote hükümeti Uganda Ordusu komutanı Tümgeneral İdi Âmin liderliğinde bir darbeyle devrilmiştir. Gücünü pekiştirmek için, Âmin ordunun etnik dengesini değiştirmiştir. Ordu safları genel olarak Nubyalılarla ve özellikle Amin'in kendi Kakwa kabilesiyle dolmuştur.

Obote destekçilerini örgütlemeye devam etmiştir. Darbeden sonra Uganda'dan kaçan, başta Lango ve Acholi etnik gruplarından olmak üzere, Uganda Ordusu'ndan sadık subaylar ve askerler, KM' yi (Kikoosi Maalum) kurmuş, KM' nin eğitimi Sudan'da başlamış, işgale hazırlık olarak Tanzanya'ya transfer edilmiştir. Güney Uganda'dan Yoweri Museveni isyancı grup Fronasa' yı (Ulusal Kurtuluş Cephesi) kurmuştur.

Mart 1974'te Amin'i devirmek için, devlet kurumlarında kilit konumlara Ugandalı olmayanları atamasından memnun olmayan Tuğgeneral Charles Arube liderliğindeki Malire Keşif Alayı, bir darbeyle Amin'i devirmek için harekete geçmiştir. Darbe başkanın aşiret arkadaşları olan Kakwa subayları tarafından organize edilmiştir. Amin'e sadık askerler darbecileri yenmeyi başarmıştır.

KM, Fronasa ve Tanzanya silahlı kuvvetleri (TPDF) el ele vererek Uganda'yı işgal etmiştir. KM ve Fronasa, Libya birliklerinin Âmin tarafına destek vermesine rağmen, 11 Nisan 1979'da İdi Amin'i devirmeyi başaran geniş tabanlı isyancı hareket UNLF' ye (Uganda Ulusal Kurtuluş Cephesi) katılmıştır.

1980'de İdi Amin'in ordusunun kalıntıları FUNA (Eski Uganda Ulusal Ordusu) olarak yeniden örgütlenmiştir. İdi Amin'i devirdikten sonra, muhalefet koalisyonu UNLF' nin (Uganda Ulusal Kurtuluş Cephesi) birliği kısa sürede dağılmıştır.

1981'in başlarında isyancılar, etnik gerilimlerin neden olduğu harekette bir bölünmeyle zayıflamıştır. FUNA' nın Aringa birliği dağılmış ve UNRF' yi (Uganda Ulusal Kurtarma Cephesi) kurmuştur. UNLA (yeni ulusal silahlı kuvvetlerin adı), UNRF' ye karşı büyük çaplı çatışmalarla, isyancıları zayıflatmış ve grup 1983'ün sonlarında sönmüştür.¹⁰¹¹

¹⁰¹¹ Stefan Lindemann, "Exclusionary Elite Bargains and Civil War Onset: The Case of Uganda", *Crisis Working Papers Series 2* (2010).

Haziran ayında iktidardan uzaklaştırıldığında, bakanlarından biri olan Dr. Andrew K. Kayiira, UNLF 'den ayrılmış ve bir Baganda (en büyük etnik gruplardan biri) olarak kabul edilen UFM' yi (Uganda Özgürlük Hareketi) kurmuştur. Grup yeni kurulmuş olan Obote rejimini devirmeyi amaçlayan silahlı bir mücadele ilan etmiştir. Museveni 1980'de, yapılacak olan ulusal seçimlere katılmak için UFM (Uganda Yurtsever Hareketi) adlı yeni bir parti kurmuştur.

Obote' nin partisi UPC (Uganda Halk Kongresi) oyların çoğunluğunu kazandığında, Museveni yeni kurulan isyancı grubu PRA ile Şubat 1981'de yeniden ortaya çıkmıştır. 1981 yılının ortalarında, PRA' ya eski UNLF lideri Yusufu Lule' nin UFF' si (Uganda Özgürlük Savaşçıları) katılmış ve NRA adını almıştır.

1986'da askeri cunta NRA (Ulusal Direniş Ordusu) tarafından devrildiğinde, eski hükümet ordusunun kalıntlarına, Obote ve İdi Âmin destekçileri katılmıştır. Mart 1986'da UPDA (Uganda Halk Savunma Ordusu) adını almıştır.

1985 yılında, Alice Auma adında bir Acholi kadını, Lakwena olarak bilinen bir Hıristiyan ruhu tarafından ele geçirildiğini iddia etmiştir. Bu, HSM (Kutsal Ruh Hareketi) olarak bilinen çok etkili bir peygamberlik hareketinin başlangıcı olmuştur.

UPA (Uganda Halk Ordusu), 1980'lerin sonlarında ve 1990'ların başlarında Yoweri Museveni rejimine karşı çatışmalara katılan Ugandalı bir isyancı gruptur. 1987'de UPA' nın (Uganda Halk Ordusu) rejime karşı savaşmasıyla bir isyan patlak vermiştir.

LRA (Lord' un Direniş Ordusu), 1980'lerin sonundan 1990'lara ve 2000'lere kadar Uganda hükümetiyle savaşan asi bir gruptur. LRA olarak bilinen grup, 1986'dan Kasım 1987'ye kadar aktif olan Alice Lakwena' nın ilk Kutsal Ruh Hareketi ile bağlantısını vurgulayarak HSM II (Kutsal Ruh Hareketi II) olarak adlandırılmıştır. Ağustos 1992'de hareket, adını son kez değiştirerek Lord's Resistance Army adını almıştır.

Sudan 1994'ten 2000'lerin başına kadar LRA' yı destekleyerek üsler, silahlar ve askeri eğitim sağlamış, buna karşılık LRA, Sudan hükümet güçleriyle birlikte SPLM/A'ya karşı savaşmıştır.

Sudan rejimi Uganda hükümetiyle yeni bir anlaşmaya varınca, LRA daha da fazla askeri baskı altına alınmış ve UPDF' nin Sudan'a daha da girmesine izin verilmiştir. 2005'te bu,

isyancı grubun birkaç alt gruba bölünmesine yol açmış ve gruplardan biri Demokratik Kongo'ya (Zaire) geçmiştir.¹⁰¹²

Sudan rejimi, Âmin dönemi askerlerinden oluşan yeni bir isyancı grup olan WNBF' nin (Batı Nil Şeria Cephesi) organize edilmesine yardım etmiş, isyancılar daha sonra Uganda'ya sızmış, ancak Sudan'daki üsleri de kullanmıştır. WNBF, 1996'da faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. İsyancılar, Sudan hükümetinden gelen desteğin yanı sıra, Kampala'nın Demokratik Kongo Cumhuriyeti ile kötü ilişkisinden de yararlanmıştır

1996'dan itibaren Uganda, Ruanda ve Angola tarafından desteklenen AFDL (Kongo'nun Kurtuluşu için Demokratik Güçler İttifakı) adlı isyancı grup WNBF isyancılarını püskürtmüştür.

WNBF hizip grubu, UNRF II (Uganda Ulusal Kurtarma Cephesi II), 1996'da ortaya çıkmıştır. 1997'nin ortalarında Sudan hükümet hatlarının arkasına çekilmek zorunda kalmıştır.

1996'nın sonlarında kendisine ADF (Demokratik Güçler İttifakı) adını veren bir isyancı grup ortaya çıkmıştır. ADF, daha önceki en az üç grubun bir araya gelmesiyle oluşmuştur. ADF gerçekten siyasi bir nedeni olmayan bir isyandır. LRA gibi, ADF de ayırım gözetmeksizin çok sayıda sivili öldürmüş veya kaçırmıştır.¹⁰¹³

Uganda ile Demokratik Kongo'daki (Zaire) arasındaki ilişkiler bozulunca ADF bu durumdan tekrar yararlanmıştır. 1998'de Uganda, ADF üslerini yok etmek ve grubun gelecekte malzeme almasını engellemek için Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde (Zaire) patlak veren çatışmaya müdahale etmiştir.

14 Aralık 2008'de Uganda (UPDF), Demokratik Kongo Cumhuriyeti (FARDC) ve Güney Sudan (SPLA) silahlı kuvvetleri, LRA' ya karşı operasyon başlatmıştır.

2011 yılının sonlarında ABD'nin LRA için bölgeye kuvvet göndermiştir. Ugandalı, Güney Sudanlı, Kongolu ve Orta Afrikalı askerlerden oluşan kuvvet, 19 Nisan 2017'de

¹⁰¹² Siân Herbert-Iffat Idris, *Refugees in Uganda: (in)stability, conflict, and resilience* (Rapid Literature Review, 2018), 1-32.

¹⁰¹³ Philip Lancaster vd., Diagnostic Study of The Lord's Resistance Army, *International Working Group on The LRA* 65197 (June 2011), 1-59.

grup artık askeri bir tehdit oluşturmadığından LRA takip operasyonlarının sona erdiğini duyurmuştur.

1999 ve 2000 yılları arasında Uganda ordusunun art arda gerçekleştirdiği taarruzlar karşısında ADF' nin (Müttefik Demokratik Güçler) geri kalan unsurları, Doğu Demokratik Kongo'nun (Zaire) kamplarına çekilmiştir ve zamanla tekrar güç kazanmıştır.

2005 yılında FARDC (Armed Forces of the Demokratik Kongo Cumhuriyeti) MONUC (Birleşmiş Milletler Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Misyonu) ile bir saldırı başlatmıştır. 30 Ekim 2019'da başka bir saldırı başlatılmış ancak ADF, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin yeni bölgelerine yerleşmiş ve FARDC' ye karşı başarıyla pusula kurmaya devam etmiştir.¹⁰¹⁴

5.3.1.2.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Uganda'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; 1962 ve 1971 yılları arasında, kuzey Langi etnik grubundan Milton Obote ülkeyi yönetmektedir. Saltanatı sırasında, ulusal silahlı kuvvetler, Langi askerlerinin yanı sıra Acholi etnik grubundan diğer kuzeyliler tarafından yönetilmiştir. 25 Ocak 1971'de, Obote hükümeti Uganda Ordusu komutanı Tümgeneral İdi Amin liderliğinde bir darbeyle devrilmiştir. Gücünü pekiştirmek için, Amin ordunun etnik dengesini değiştirmiştir. Ordu safları genel olarak Nubyalılarla ve özellikle Amin'in kendi Kakwa kabilesiyle dolmuştur.

Mart 1974'te Amin'i devirmek için, devlet kurumlarında kilit konumlara Ugandalı olmayanları atamasından memnun olmayan Tuğgeneral Charles Arube liderliğindeki Malire Keşif Alayı, bir darbeyle Amin'i devirmek için harekete geçmiştir. Darbe başkanın aşiret arkadaşları olan Kakwa subayları tarafından organize edilmiştir. Amin'e sadık askerler darbecileri yenmeyi başarmıştır.

KM, Fronasa ve Tanzania silahlı kuvvetleri (TPDF) el ele vererek Uganda'yı işgal etmiştir. KM ve Fronasa, Libya birliklerinin Amin tarafına destek vermesine rağmen, 11

¹⁰¹⁴ Lindsay Scorgie, *Conflict at the Edge of the African State* (Lexington Books, 2022).

Nisan 1979'da İdi Amin'i devirmeyi başaran geniş tabanlı isyancı hareket UNLF 'ye (Uganda Ulusal Kurtuluş Cephesi) katılmıştır.¹⁰¹⁵

2. Çatışma Hükümeti ele geçirme; 1980'de İdi Amin'in ordusunun kalıntıları FUNA (Eski Uganda Ulusal Ordusu) olarak yeniden örgütlenmiştir. İdi Amin'i devirdikten sonra, muhalefet koalisyonu UNLF' nin (Uganda Ulusal Kurtuluş Cephesi) birliği kısa sürede dağılmıştır.

Obote' nin partisi UPC (Uganda Halk Kongresi) oyların çoğunluğunu kazandığında, Museveni yeni kurulan isyancı grubu PRA ile Şubat 1981'de yeniden ortaya çıkmıştır. 1981 yılının ortalarında, PRA' ya eski UNLF lideri Yusufu Lule' nin UFF' si (Uganda Özgürlük Savaşçıları) katılmış ve NRA adını almıştır.

1986'da askeri cunta NRA (Ulusal Direniş Ordusu) tarafından devrildiğinde, eski hükümet ordusunun kalıntılarına, Obote ve İdi Âmin destekçileri katılmıştır. Mart 1986'da UPDA (Uganda Halk Savunma Ordusu) adını almıştır.

LRA (Lord' un Direniş Ordusu), 1980'lerin sonundan 1990'lara ve 2000'lere kadar Uganda hükümetiyle savaşan asi bir gruptur. LRA olarak bilinen grup, 1986'dan Kasım 1987'ye kadar aktif olan Alice Lakwena' nın ilk Kutsal Ruh Hareketi ile bağlantısını vurgulayarak HSM II (Kutsal Ruh Hareketi II) olarak adlandırılmıştır. Ağustos 1992'de hareket, adını son kez değiştirerek Lord's Resistance Army adını almıştır.

Sudan 1994'ten 2000'lerin başına kadar LRA' yı destekleyerek üsler, silahlar ve askeri eğitim sağlamış, buna karşılık LRA, Sudan hükümet güçleriyle birlikte SPLM/A'ya karşı savaşmıştır.

Sudan rejimi Uganda hükümetiyle yeni bir anlaşmaya varınca, LRA daha da fazla askeri baskı altına alınmış ve UPDF' nin Sudan'a daha da girmesine izin verilmiştir. 2005'te bu, isyancı grubun birkaç alt gruba bölünmesine yol açmış ve gruplardan biri Demokratik Kongo'ya (Zaire) geçmiştir.

¹⁰¹⁵ Lindemann, "Exclusionary Elite Bargains and Civil War Onset: The Case of Uganda".

1996'nın sonlarında kendisine ADF (Demokratik Güçler İttifakı) adını veren bir isyancı grup ortaya çıkmıştır. ADF, daha önceki en az üç grubun bir araya gelmesiyle oluşmuştur. ADF gerçekten siyasi bir nedeni olmayan bir isyandır. LRA gibi, ADF de ayırım gözetmeksizin çok sayıda sivili öldürmüş veya kaçırmıştır.

Uganda ile Demokratik Kongo'daki (Zaire) arasındaki ilişkiler bozulunca ADF bu durumdan tekrar yararlanmıştı. 1998'de Uganda, ADF üslerini yok etmek ve grubun gelecekte malzeme almasını engellemek için Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde (Zaire) patlak veren çatışmaya müdahale etmiştir.

14 Aralık 2008'de Uganda (UPDF), Demokratik Kongo Cumhuriyeti (FARDC) ve Güney Sudan (SPLA) silahlı kuvvetleri, LRA'ya karşı operasyon başlatmıştır.

2011 yılının sonlarında ABD'nin LRA için bölgeye kuvvet göndermiştir. Ugandalı, Güney Sudanlı, Kongolu ve Orta Afrikalı askerlerden oluşan kuvvet, 19 Nisan 2017'de grup artık askeri bir tehdit oluşturmadığından LRA takip operasyonlarının sona erdiğini duyurmuştur.¹⁰¹⁶

1999 ve 2000 yılları arasında Uganda ordusunun art arda gerçekleştirdiği taarruzlar karşısında ADF'nin (Müttefik Demokratik Güçler) geri kalan unsurları, Doğu Demokratik Kongo'nun (Zaire) kamplarına çekilmiştir ve zamanla tekrar güç kazanmıştır.

2005 yılında FARDC (Armed Forces of the Demokratik Kongo Cumhuriyeti) MONUC (Birleşmiş Milletler Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Misyonu) ile bir saldırı başlatmıştır. 30 Ekim 2019'da başka bir saldırı başlatılmış ancak ADF, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin yeni bölgelerine yerleşmiş ve FARDC'ye karşı başarıyla pusu kurmaya devam etmiştir.¹⁰¹⁷

5.3.1.2.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Uganda çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

¹⁰¹⁶ Philip Lancaster vd., "Diagnostic Study of The Lord's Resistance Army", 1-59.

¹⁰¹⁷ Lindsay Scorgie, Conflict at the Edge of the African State.

a) Uganda çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Hükümetin kendi etnik grubuna ayrıcalık vermesi üzerine ordu da yükselen memnuniyetsizlik sonrası General İdi Âmin bir darbe düzenlemiş ve hükümeti ele geçirmesinden sonra kendi etnik kökenine ayrıcalıklar vermiştir. Bu duruma itiraz eden KM, Flonasa ve geniş tabanlı örgüt UNLF tarafından devrilmiştir. Eski liderlerin ordu kalıntılarından oluşan birçok grup yeni oluşan mevcut hükümeti devirmek veya hükümette bir değişim ve dönüşüm istemek üzere, birer uygulama topluluğu olarak, bu grupların faaliyetleri, müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ve dönüşen arka plan bilgisi, çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.¹⁰¹⁸

2- Yukarda arka plan içinde ele alınan eski liderlerin kalıntılarından oluşan yeni gruplar Uganda hükümetine karşı kendini yeniden kurmuş, seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.¹⁰¹⁹

3- Darbe, karşı darbe ve eski hükümetlerin ordu kalıntılarından oluşan çatışma grupları yeni aktörler olarak sahneye çıkmıştır. Aktörler, uygulamalar yoluyla, kimlikler ini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁰²⁰

b) Uganda çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Uganda'nın etnik bölünmüşlüğüne paralel olarak eski liderlere ait ordu mensuplarından oluşan gruplar hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilere ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁰²¹

¹⁰¹⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰¹⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰²⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰²¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁰²²

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁰²³

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.¹⁰²⁴

5.3.1.3. Tanzania

5.3.1.3.1. Dikey Analiz

Tanzanya'da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunlukta bir toprak çatışmasıdır.¹⁰²⁵

Tanzanya hükümeti 2020'da IS ile 1 düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Islamic State) yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.¹⁰²⁶

5.3.1.3.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.3.1.3.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Tanzanya'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk IS (İslam Devleti)'dir. Bu topluluk toprak elde etmek için hükümetle çatışmalar vermiştir. IS; İslam Devleti'nin bağımsız bir bölge olması için savaşımaktadır.¹⁰²⁷

5.3.1.3.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Tanzanya'nın resmi adı Tanzania Birleşik Cumhuriyeti'dir. Tanganyika 1961'de (Birleşik Krallık'tan) ve 1964'te Zanzibar bağımsızlığını kazanmıştır. Zanzibar'ın bağımsızlığından

¹⁰²² Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰²³ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹⁰²⁴ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹⁰²⁵ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁰²⁶ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁰²⁷ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

sonra Tanganyika ile birleşmiş ve Tanganyika ve Zanzibar Birleşik Cumhuriyeti'ni kurmuş. Daha sonra Tanzania Birleşik Cumhuriyeti olarak yeniden adlandırılmıştır.

Bağımsızlıktan 1980'lerin ortalarına kadar Tanzania, sosyalist tek partili bir devlettir. 1977'de Tanganyika'daki iktidar partisi ve Zanzibar'daki iktidar partisi birleşerek Chama Cha Mapinduzi'yi (CCM) kurmuş, 1994 yılının başlarında Tanzania'da ilk çok partili seçimler yapılmıştır. Tanzania'daki farklı siyasi sistem türlerine rağmen, CCM bağımsızlığından bugüne kadar gücünü korumuştur.

İslam Devleti'nin (İD) Tanzania'ya gelişi, 2017'nin sonlarında İslamcı bir isyanın başladığı Mozambik'in sınırındaki eyaletlerde birkaç yıl süren huzursuzluğun ardından gelmiştir. 2019'da Ensar el-Sünne, IŞİD'e katılmıştır

Tanzania'nın geçmişte, 2017'de bastırılan ve Mozambik isyanına katılmak için kaçanlarda dahil olmak üzere İslamcı isyanlarla sorunları vardı ve Tanzania o zamandan beri Mozambik'teki İslam Devleti isyanı için birincil asker kaynağı olmuştur.

Sınır bölgesi isyancılar tarafından giderek daha fazla istila edilse bile, Tanzania, IŞİD'e Ağustos 2020'ye kadar Mozambik ile olan geçirgen sınırını kapatmak veya güvence altına almak için hiçbir adım atmamıştır. Tanzania daha sonra IŞİD'i Mozambik ile olan sınır bölgesinden çıkarmak için askeri bir operasyon başlatmıştır.

Bunun üzerine IŞİD tarafından Tanzania güçlerine yönelik yeni operasyonlar düzenlenmiştir. Mozambik'teki İslam Devleti isyanının giderek daha tehlikeli hale gelmesiyle, Tanzania'ya daha fazla yayılma beklenmektedir.¹⁰²⁸

5.3.1.3.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Tanzania'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma İslam temelli devlet kurma; İslam Devleti'nin (İD) Tanzania'ya gelişi, 2017'nin sonlarında İslamcı bir isyanın başladığı Mozambik'in sınırındaki eyaletlerde birkaç yıl süren huzursuzluğun ardından gelmiştir. 2019'da Ensar el-Sünne'nin, IŞİD'e

¹⁰²⁸ Sunguta West, "Islamic State Fighters' First Claimed Attack in Tanzania: Strategic Calculations and Political Context", *Terrorism Monitor* 18/22 (December 2020), 1-4

katılmasıyla, IŞİD tarafından Tanzanya güçlerine yönelik yeni operasyonlar düzenlenmiştir. Mozambik'teki İslam Devleti isyanı giderek daha tehlikeli hale gelmekte ve Tanzanya'ya daha fazla yayılma beklenmektedir.¹⁰²⁹

5.3.1.3.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Tanzanya'da çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Tanzanya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Tez çalışmasında pek çok çatışmada ele alındığı üzere birçok ülkede yaşanan İslam devleti kurma girişimi IŞİD ve benzeri Uygulama topluluklarında içsel öğrenme süreçleri ile ortaya çıkmakta, özdeşleşmeyi gerektirmekte ve bir süreç almaktadır.¹⁰³⁰

İşleyen süreçle birlikte mevcut duruma ilişkin arka plan bilgisi değişmekte ve yeni uygulamalara karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmaktadır. Yaşanan iç müzakerelerle gruplar hedefleri için çalışmakta ve çekişme süreçleri ile gelişmekte olan yeni uygulamaları baltalamaya çalışan karşıt gruplar veya aynı amacı taşıyan grupların desteği veya birleşmesi ortaya çıkmaktadır. Böylece ülkelerdeki sistemi, kendi İslami rejim yorumlarıyla işleyen bir devlete dönüştürmek gibi sistemsel bir değişim hedeflemekte ve dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmak istemektedirler.¹⁰³¹

IŞİD örneğinde görüleceği üzere, İslam veya başka bir din adı altında ortaya çıkan din temelli devlet kurma amaçlı uygulama topluluklarının, İslam ülkelerindeki toprakların ilhakı ve İslam'ı yorumladıkları şekliyle bir rejimin uygulanması üzerine öncelikli olarak mevcut sistemle çatışma ve sonra yeni bir devletin oluşumuna giden süreçte müzakere ve özdeşleşmeyi gerektiren içsel öğrenme süreci vardır.

Bu grup üyelerine ilişkin ekonomik, psikolojik, sosyolojik ve dini yapılarla ilişkin açıklamalar tezin kapsamı dışında kalmakla birlikte, ülkenin ekonomik şartları, yaşanan

¹⁰²⁹ Jason Warner, *The Islamic State in Africa: The Emergence, Evolution, and Future of the Next Jihadist Battlefield*, (Oxford University Press, 2022), 251-276.

¹⁰³⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰³¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

sömürge dönemi süreci, çocukluktan erginliğe geçiş döneminde alınan İslami eğitim, okul ve arkadaş grupları, yaşanan hapis, kaçırma vs. durumlara bağlı olarak gelişen kişisel kapsamda arka plan bilgisi bu gruplara katılma veya dışarda kalma gibi bireylerdeki içsel öğrenme sürecini ortaya koymaktadır.¹⁰³²

Bireylerin kişisel arka planlarına bağlı olarak inanç temelinde seçtikleri dini gruplar, bir uygulama topluluğu olarak da bu öğrenme sürecini geçirmektedir. Tanzanya ve diğer pek çok İslam ülkesindeki ortak bir sorun olarak, bu grupların öğrenme sürecine ilişkin bilgi arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁰³³

2- Mevcut yönetimden öncelikle din temelli rahatsızlık duyan gruplar, rekabet halinde bulunduğu sisteme karşı kendini yeniden kurarak hem bireysel planda hem de grup olarak arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif halk hareketi oluşturmuştur. İleriki yıllarda mevcut yeni yönetsel gelişmelere karşı, eski rejimin devamı için çalışan muhalif üyeler mevcut uygulamalar karşısında kendini yeniden kurarak dönüşen arka plan bilgisini yeni formuyla gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.¹⁰³⁴

Bu çok kapsamlı din temelli devlet kurma modeli Tanzanya örneğinde Mozambik sınırındaki siyasi boşluktaki oluşumlara Tanzanyalı grupların katılması şeklinde gerçekleşmiştir. Ülkeler arasındaki yakınlık bu geçişi kolaylaştırmada, İslam şemsiyesi altında Mozambik'te çatışan askerler Tanzanya'da yeni çatışma grupları oluşturmaktadır.¹⁰³⁵

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Mevcut sisteme direnen ve hak arayan bir grubun ortaya çıkması ile yeni aktörler sahada yer almıştır. Muhalif tarafta ise, mevcut sistemi devam ettirmek isteyen hükümet tarafları vardır. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmakta, böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini

¹⁰³² Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰³³ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰³⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰³⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

değiştirmektedir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir. Mozambik'teki çatışmalar, Tanzanya'da yeni oluşumları tetiklemiştir ve Mozambik'te eğitim alan ve çatışmalarda tecrübe yaşayan bu gruplar aynı inanışa ilişkin çatışmaları Tanzanya'da dönüştürerek yeniden uygulamaktadır.¹⁰³⁶

b) Tanzanya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Tanzanya- Mozambik sınırında yaşanan güç boşluğu Mozambik'te yaşanan isyana Tanzanya katılımını kolaylaştırmıştır. Mozambik isyanı için gerekli asker artışıyla birlikte, arka planın bu dönüşmüş yeni bilgisi ile aynı çatışmalar Tanzanya'da oluşmuştur. Takip eden süreçte Tanzanya ve Mozambik hükümetinin eğilim ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁰³⁷

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Mevcut sistem ve bu sisteme karşı duyulan direnç ve hükümetin karşı direncinde görüleceği gibi, bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁰³⁸

3- Din temelli devlet kurma amaçlı uygulama topluluklarına katılan bireylerin ve grupların ve hükümetlerin birbirine verdiği destekte görülen uygulamalar ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır. Tanzanya örneğinde, Mozambik çatışmalara Tanzanya bireylerinin kişisel katılımı gibi.¹⁰³⁹

4- Mozambik isyanına Tanzanya'dan bireysel katılımlarda ve aynı çatışmaların Mozambik destekli çatışmalarla Tanzanya'da artarak yaşanmasında görüldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰³⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰³⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰³⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁴⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

5.3.1.4. Somali

5.3.1.4.1. Dikey Analiz

Somali 'de 18 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 14'ü düşük 4'ü yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 2'si toprak 16'sı hükümet çatışmasıdır. Hükümet çatışmalarının 4'ü yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.¹⁰⁴¹

Somali'de devlet içi ve küresel 37 çatışma meydana gelmiştir. Somali hükümeti 2018'de Republic of Somaliland ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Somaliland), 2019-21'de IS ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Islamic State), 1982'de SSDF ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1983-84 'de SNM, SSDF ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1986-88'de SNM ile 1 yüksek yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 1989'de SNM, SPM ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1990'de SNM, SPM, USC/SSA ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1991'da SNM, SPM, USC/SNA, USC/SSA ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1992-96'da USC/SNA ile 1 yüksek yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 2001-02'de SRRC ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2006-07'de ARS/UIC ile 1 yüksek yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2008'de Al-Shabaab, ARS/UIC ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2009-10'de Al-Shabaab, Hizbul Islam ile yüksek yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2011-22'de Al-Shabaab ile 11 yüksek yoğunluklu 12 hükümet çatışması meydana gelmiştir.¹⁰⁴²

Somali'de 19 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2019-20'deki 2 IS çatışmasında ABD, hükümeti desteklemiştir. 2006-07'de 2 ARS/UIC çatışmasında Etiyopya hükümeti desteklemiştir. 2006 ARS/UIC çatışmasında Eritre grupları desteklemiştir. 2008 Al-Shabaab, ARS/UIC çatışmasında Etiyopya hükümeti desteklemiştir. 2009-10'da 2 Al-Shabaab, Hizbul Islam çatışmasında Etiyopya, hükümeti desteklemiştir. 2011'de Al-Shabaab çatışmasına Etiyopya, Kenya hükümeti desteklemiştir. 2012-14 Al-Shabaab çatışmasında Burundi, Cibuti, Etiyopya, Gana, Kenya, Nijerya, Sierra Leone, Uganda hükümeti desteklemiştir. 2015-17 3 Al-Shabaab çatışmasında Burundi, Cibuti, Etiyopya, Gana, Kenya, Nijerya, Sierra Leone, Uganda, ABD, hükümeti desteklemiştir. 2018-22 5

¹⁰⁴¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁰⁴² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Al- Shabaab çatışmasında Burundi, Cibuti, Etiyopya, Gana, Kenya, Nijerya, Sierra Leone, Uganda, ABD, Zambiya, hükümeti desteklemiştir.¹⁰⁴³

5.3.1.4.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.3.1.4.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Somali'de 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 14 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Republic of Somaliland (Somaliland), IS (Islamic State), SSDF, SNM- SSDF, SNM, SNM-SPM, SNM-SPM- USC/SSA, SNM- SPM- USC/SNA- USC/SSA, USC/SNA, SRRC, ARS/UIC, Al-Shabaab- ARS/UIC, Al-Shabaab- Hizbul Islam, Al-Shabaab olarak sınıflandırılmıştır.¹⁰⁴⁴

Bu topluluklardan Republic of Somaliland (Somaliland), IS (Islamic State), toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, diğer gruplar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁰⁴⁵

Bu topluluklardan Republic of Somaliland; Somaliland, IS; İslam Devleti'nin bağımsız bir bölge olması için savaşımaktadır.¹⁰⁴⁶

5.3.1.4.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Bağımsızlığın ardından Etiyopya ve Kenya'daki birçok etnik Somalili, yeni kurulan Somali devletine katılmak istemiş, Somali hükümeti, Somali'nin yaşadığı bölgelerdeki insanlar için kendi kaderini tayin hakkının yanı sıra daha büyük bir Somali'de birleşme hakkını desteklemiştir. Bu duruş özellikle Ogaden bölgesi ile ilgili olarak tartışılmalı hale gelmiş ve Somali ile Etiyopya arasında birkaç devletlerarası çatışmanın patlak vermesine yol açmıştır.

İçeride, bağımsızlıkta kurulan çok partili demokratik yönetim biçimi, 1969'da kansız bir askeri darbeye aniden sona ermiş, General Siad Barre liderliğindeki Yüksek Devrim Konseyi, askeri yönetimi altında sosyalist bir siyasi sistem kurulmuştur. Tümgeneral Siad

¹⁰⁴³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁰⁴⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁰⁴⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁰⁴⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Barre yeni kurulan yönetim organı SRC' nin (Yüksek Devrim Konseyi) başkanlığına getirilmiştir.

SRC, siyasi partileri yasaklamış, Ulusal Meclis'i feshetmiş ve Anayasa'yı askıya almıştır. Somali, 1977-1978'de Etiyopya ile bir savaşta mağlup edildikten sonra (Ogaden savaşı),

Barre rejimine yönelik eleştiriler artmış, 1978'de bir darbe girişimi Başkan Barre' yi iktidardan uzaklaştırmaya çalışmış, ancak darbe başarısız olmuştur.

Sovyetler Birliği, Somali'nin Etiyopya'yı işgaline karşı çıktığı için Somali'yi desteklemeyi bırakınca, Somali, ABD gibi batı ülkelerinden destek aramaya başlamıştır.

1980'lerde Barre rejimi, kendi Marehan klanının (ideolojisine aykırı olarak) giderek daha fazla egemenlik verirken, diğer klanlara karşı giderek daha baskıcı hale gelmiştir. Otoriterlik, halkın hoşnutsuzluğunu körüklemiş ve büyük ölçüde klan temelli silahlı direniş filizlenmeye başlamış ve bugün Somali'ye hâlâ musallat olan devlet içi çatışmanın başlangıcı olmuştur.

1981'de üç parti, SSF (Somali Kurtuluş Cephesi), SWP (Somali İşçi Partisi) ve DFLS (Somali'nin Kurtuluşu için Demokratik Cephe), SSDF' yi (Somali Kurtuluş Demokratik Cephesi) oluşturmak için bir araya gelmiş, Başkan Siad Barre' ye karşı askeri ve siyasi mücadeleleri yoğunlaştırma sözü vermiştir.

Nisan 1981'de SNM (Somali Ulusal Hareketi) kurulmuştur. grubun belirtilen ana hedefleri, Başkan Barre' yi devirmek ve temsili bir demokrasi kurmaktır. SSDF' nin açıkça Marksist ideolojiyi benimserken, SNM Marksist değildir. SNM esas olarak Issaq klanından destek alırken, SSDF esas olarak Majeerteen klanına güvenmektedir.¹⁰⁴⁷

1989'da iki yeni muhalefet grubu SPM (Somali Yurtsever Hareketi) ve USC (Birleşik Somali Kongresi) kurulmuştur. SPM, bir grup Ogaden subayının rejimi devirmek ve demokratik bir hükümet biçimi kurmak için orduyu terk ederek Siad Barre' ye karşı ayaklanmalarından sonra ortaya çıkmıştır.¹⁰⁴⁸

¹⁰⁴⁷ Christiane E. Philipp, "Somalia – A Very Special Case", *Researchgate* (Erişim 08.02.2022).

¹⁰⁴⁸ Robert Kluijver, "A Political History of Somalia", *Researchgate* (Erişim 12.10.2022).

USC/SSA (Birleşik Somali Kongresi/Somali Kurtuluş İttifakı), liderlik ve örgütün hedefleri konusundaki anlaşmazlıklardan sonra USC' den (Birleşik Somali Kongresi) gelişen silahlı bir gruptur. Orijinal USC (Birleşik Somali Kongresi), Siad Barre diktatörlüğüne karşı direnişin zirveye ulaştığı 1989 yılında Orta Somali'de, Ali Mohamed Osobleh Wardhiigley tarafından kurulmuştur.

Ocak 1991'de Siad Barre, USC (Birleşik Somali Kongresi) tarafından devrilmiş ve sonuç olarak iktidarı ele geçirmiş ancak, yeni yönetim, Somali topraklarının tamamını kontrol edememiş ve diğer muhalefet grupları tarafından resmi olarak tanınmamıştır.

16 Mayıs 1991'de Siad Barre' ye karşı savaşan gruplardan biri olan SNM (Somali Ulusal Hareketi), bağımsız Somaliland Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Somaliland uluslararası olarak tanınmasa da o zamandan beri fiilen bağımsız bir devlet olmuştur. Somaliland Cumhuriyeti'nin lideri demokratik olarak seçilmiştir ve bölgeyi Somali'nin bir parçası olarak görmemektedir.

Şiddetli bir kıtlığın ardından, BM 1992'de UNOSOM I 'i (Somali'deki Birleşmiş Milletler Operasyonu) kurmaya karar vermiştir. 1992 yılının ortalarında USC/SNA (Birleşik Somali Kongresi/Somali Ulusal İttifakı) adı altında daha geniş bir ittifakın parçası olmuş ve BM varlığına şiddetle karşı çıkmıştır. Çatışmalar BM güçlerinin, 1995'te geri çekilmesine kadar sürmüştür.

1997-2000 yılları arasında Somali'de bir "hükümet tarafı" belirlemek imkansızdır. 2000 yılında, Cibuti'deki bir konferansta kabile büyükleri tarafından bir Geçiş Ulusal Hükümeti (TNG) seçilmiş ve birçok muhalefet partisi tarafından boykot edilmiştir.

Hükümet olarak TNG kurulduğunda, muhalefet Mart 2001'de bir şemsiye örgüt kurmuş ve çatışma yeniden başlamıştır. Tüm Somali silahlı gruplar ya TNG ya da yeni kurulan SRRC (Somali Uzlaşma ve Restorasyon Konseyi) ile müttefik olmuş ve 27 Ekim'de TNG ile muhalif gruplar arasında ateşkes anlaşması imzalanmıştır.

2003 yılında TNG' nin görev süresi sona erdiğinde, 2004 yılında yerini Federal Geçiş Hükümeti (TFG) almıştır. Ağustos 2012'de TFG' sinin geçiş dönemi sona ermiş ve birkaç hafta sonra Somali Federal Hükümeti göreve başlamıştır. O zamandan beri, Somali

Hükümeti isyancı gruplar tarafından meydan okumaya devam etmiş ve Somali'nin kontrolünü ele geçirmek için mücadele etmiştir.

Hükümetin eski Mogadişu merkezli hizbi, Mogadişu'nun kontrolünü ele geçirdikten adını SICS (Somali Yüksek İslam Konseyi) olarak değiştirmiş ve hükümete verilen Etiyopya yardımına karşı olduğunu açıklamış, daha sonra ARS/UIC (Somali'nin Yeniden Kurtuluşu için İttifak/İslam Mahkemeleri Birliği) olarak yeniden oluşturulmuştur.

Yerel milisleri birleştiren SICS güney Somali topraklarının neredeyse tamamını kontrol altına almıştır. Hükümet Etiyopya ordusundan güçler tarafından desteklenmiş ve iki grup arasında küçük çatışmalar başlamıştır.

Eylül 2007'de, ARS (Somali'nin Yeniden Kurtuluşu için İttifak) adlı yeni bir Etiyopya karşıtı ve TFG karşıtı şemsiye grup resmen kurulmuştur. SICS 'in siyasi liderliği daha sonra ARS' nin oluşumu altında toplanmıştır. TFG' yi (Geçici Federal Hükümet) destekleyen Etiyopya birliklerinin varlığı en bölücü mesele olmaya devam etmiştir.

Al-Shabaab' ın gerçekte ne zaman ve kim tarafından kurulduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, Al-Shabaab İslami Mahkemeler Birliği'nin halefi olarak görülmektedir. UIC' nin 2007'de yenilmesiyle, Al-Shabaab öne çıkarak Somali'deki birincil isyancı grup haline gelmiş kendisini Somali hükümet güçlerine ve Somali'de konuşlandırılmış Etiyopya birliklerine karşı ana muhalefet olarak öne çıkarmıştır.

Mart 2008'de Al-Shabaab, El Kaide kamplarında eğitim almıştır. Somali hükümeti, AU (Afrika Birliği) misyonu AMISOM' dan (Somali'deki Afrika Birliği Misyonu) destek almış ve Kenya'nın devreye girmesiyle El-Şebab' a karşı direniş güçlenmiştir.¹⁰⁴⁹

Hizbul İslam (İslami parti), Şubat 2009'da yeni bir İslami isyancı grup olarak ortaya çıkmış ve Somali'de bilinen dört İslamcı grubu bir araya getirmiştir. [Somali'nin Yeniden Kurtuluşu için İttifak/İslami Mahkemeler Birliği (ARS/UIC)-Asmara fraksiyonu, Harakat Ras Kamboni, Jabhatul Islamiya (SIF veya JABISO olarak da bilinir) ve Anol].

¹⁰⁴⁹ Anneli Botha-Mahdi Abdile, "Radicalisation and al-Shabaab recruitment in Somalia", *Researchgate* (Erişim 05.10.2023).

Hizbul İslam'a katılmadan önce Harakat Ras Kamboni ve Anole, Al-Shabaab içinde gruplar oluşturmuştu.

Somali hükümeti ile İslam Devleti (İD) arasındaki toprak çatışması, 2017'de Eş-Şebab' tan ayrılmış ve 2015'te IŞİD lideri Ebu Bekir el-Bağdadi'ye biat eden Abdülkadir Mümin'in liderliğinde ortaya çıkmıştır. Hizip 25 Aralık 2017'de "Wilayat al-Somal" (Somali Eyaleti) kurulduğunu duyurmuş ve İD tarafından tanınmıştır. IŞİD çatışmaları devam etmektedir.

5.3.1.4.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Somali'de üç türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Ayrılcı toprak Çatışması; 16 Mayıs 1991'de Siad Barre' ye karşı savaşan gruplardan biri olan SNM (Somali Ulusal Hareketi), bağımsız Somaliland Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Somaliland uluslararası olarak tanınmasa da, o zamandan beri fiilen bağımsız bir devlet olmuştur. Somaliland Cumhuriyeti'nin lideri demokratik olarak seçilmiştir ve bölgeyi Somali'nin bir parçası olarak görmemektedir.¹⁰⁵⁰

2. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Somali de hükümeti ele geçirmek isteyen etnik temelli birçok grup vardır. Bu gruplar Arka plan ve Uygulama toplulukları bölümünde ele alınmıştır. Diğer iki grup kategorisine girmemiş olan gruplar bu bölüm kapsamında yer almıştır.¹⁰⁵¹

3. Çatışma İslam temelli devlet kurma; UIC' nin 2007'de yenilmesiyle, Al-Shabaab öne çıkarak Somali'deki birincil isyancı grup haline gelmiş, Somali hükümet güçlerine ve Somali'de konuşlandırılmış Etiyopya birliklerine karşı ana muhalefet olarak öne çıkarmıştır. Mart 2008'de Al-Shabaab, El Kaide kamplarında eğitim almıştır.

Hizbul İslam (İslami parti), Şubat 2009'da yeni bir İslami isyancı grup olarak ortaya çıkmış ve Somali'de bilinen dört İslamcı grubu bir araya getirmiştir. [Somali'nin Yeniden Kurtuluşu için İttifak/İslami Mahkemeler Birliği (ARS/UIC)-Asmara fraksiyonu,

¹⁰⁵⁰ Kluijver, "A Political History of Somalia".

¹⁰⁵¹ Philipp, "Somalia – A Very Special Case".

Harakat Ras Kamboni, Jabhatul Islamiya (SIF veya JABISO olarak da bilinir) ve Anol]. Hizbul İslam'a katılmadan önce Harakat Ras Kamboni ve Anole, Al-Shabaab içinde gruplar oluşturmuştur.

Somali hükümeti ile İslam Devleti (İD) arasındaki toprak çatışması, 2017'de Eş-Şebab'tan ayrılmış ve 2015'te IŞİD lideri Ebu Bekir el-Bağdadi'ye biat eden Abdülkadir Mümin'in liderliğinde ortaya çıkmıştır.¹⁰⁵²

5.3.1.4.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

a) Somali çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Başkan Barre' nin muhalefeti bastıran otoriter yönetiminin yanında, kendi klanına ayrıcalık vermesi ve diğer klanlar için yönetimin daha otoriter hale gelmesi üzerine Somali Land üzerinde bir toprak çatışması ve diğer klanların hükümette bir değişim ve dönüşüm istemesi üzerine birer uygulama toplulukları olan bu grupların faaliyetleri müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi, dönüşmüş arka plan bilgisi ve çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.¹⁰⁵³

2- Arka plan içinde ele alınan bağımsızlık isteyen gruplar ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Somali hükümetine karşı kendini yeniden kurmuştur. Seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.¹⁰⁵⁴

3- Bağımsızlık isteyen Somaliland ve hükümete karşı çatışan klanlar yeni aktörler olarak sahneye çıkmıştır. Hükümeti devirmeye çalışan gruplar içinde birçok radikal İslamcı grup bulunmaktadır. Bunlardan en büyük olan, Al-Shabbab' tan ayrılan bir grubun IŞİD' e biat etmesi üzerine Somali' de faaliyet göstermeye başlayan IŞİD'tir. Bu Aktörler, uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmektedir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar

¹⁰⁵² Anneli Botha-Mahdi Abdile, "Radicalisation and al-Shabaab recruitment in Somalia".

¹⁰⁵³ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰⁵⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁰⁵⁵

b) Somali çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Somali içinde, Barre yönetiminin kendi klanına egemenlik verirken, diğer klanları bastırma yönlü yönetimi karşısında, klanlar hükümete karşı gruplar kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilimlerin ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentilere ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁰⁵⁶

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁰⁵⁷

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁰⁵⁸

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.¹⁰⁵⁹

5.3.1.5. Ruanda

5.3.1.5.1. Dikey Analiz

Ruanda'da 11 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 7'si düşük 4'ü yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı yüksek yoğunlukta meydana gelmiştir.¹⁰⁶⁰

Ruanda'da devlet içi ve küresel 19 çatışma yaşanmıştır. Ruanda hükümeti 1990-94'te FPR ile 2 yüksek yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 1996-2000'de ALiR ile 1 yüksek yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 2001-02, 2009-12, 2016'da FDLR-FOCA ile 2 yüksek

¹⁰⁵⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰⁵⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁵⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁵⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁵⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁶⁰ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

yoğunluklu 7 hükümet çatışması, 2019-20'da CNRD, FDLR-FOCA, FDLR-RUD ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması yaşanmıştır.¹⁰⁶¹

Ruanda'da 8 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1990'deki 1 FPR çatışmasında Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire), hükümeti desteklemiştir. 2009-12, 2016'de 5 FDLR-FOCA çatışmasında Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire) hükümeti desteklemiştir. 2019-20'2 CNRD, FDLR-FOCA, FDLR-RUD çatışmasında Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire), hükümeti desteklemiştir.¹⁰⁶²

5.3.1.5.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.3.1.5.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Ruanda'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 4 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar FPR, ALiR, FDLR, CNRD- FDLR- FDLR/RUD olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁰⁶³

5.3.1.5.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Ruanda ve Burundi eyaletleri önce Almanya'nın, ardından Belçika'nın sömürge denetimine girmiştir. Bu bölgeleri dolduran insanlar dil ve kültür açısından homojense de Hutu, Tutsi ve Twa olarak üç etnik gruba ayrılmıştır. Hutular Tutsilerden daha kalabalık ve Hutular ve Tutsilerden bir dereceye kadar fiziksel görünümleri farklıdır.

Alman ve daha sonra Belçikalı yöneticiler Tutsileri destekleyerek iki grup arasındaki bölünmeyi şiddetlendirmiştir. Bir Tutsi sınıfı oluşturulmuş ve bunu "Alt-Aryan" ve dolayısıyla üstün oldukları iddiası ile ırkçı ideolojilere dayandırmıştır.

1959'da Hutu ve Tutsi siyasi partilerinin ülkenin yükselen demokratik kurumlarında yer edinmek için mücadele ettiklerinde, Belçika yönetimi, çoğunluk yönetimi için Hutuları destekleyince çatışmalar tırmanmıştır.

¹⁰⁶¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁰⁶² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁰⁶³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Belçika, ülkenin 1962'de bağımsızlığını kazanmasıyla iktidara gelen ana Hutu partisini desteklemesi üzerine, düzenli olarak Tutsilere karşı pogromlar gerçekleşmiş, ülkeyi terk eden Tutsi grupları Ugandalı mülteci kamplarında silahlı bir muhalefet örgütü kurmuştur.

Sürgün edilen Tutsilerden oluşan küçük gruplar, 1960'larda hükümet gücünü yeniden kazanmak için Hutu egemenliğindeki hükümete saldırmaya başlamıştır. 1990'a kadar Ruanda hükümetine yönelik FPR' den (Rwandan Vatansever Cephe), daha güçlü bir tehdit ortaya çıkmamıştır.

Ruanda'daki silahlı çatışma 1990–1994 ve 1997–2002 olmak üzere iki aşamaya ayrılmıştır. İlk aşamada, hükümet yalnızca Tutsi isyancı gücü FPR ile savaşmıştır. İsyancı grup 1988'de kurulmuş, kilit liderleri Museveni' nin yanında savaşan Uganda Ulusal Direniş Ordusu'nda (NRA) görev yapmıştır.¹⁰⁶⁴

Grup, demokrasi ve daha önce şiddet görmüş mültecilerin Ruanda'ya dönme hakkı talep etmiştir. Aşırı nüfustan dolayı Ruanda'nın geri dönüşü sürekli olarak reddetmesi mülteci topluluk arasında kızgınlığı körüklemiştir.

1990'dan 1992'ye kadar hükümet tarafı, 1975'ten beri Ruanda'daki tek yasal parti olan Hutu partisi (MRND) tarafından temsil edilmiştir. 1992'den itibaren, dış baskı demokrasiye geçişi zorlamış ve 1992 baharında simgesel birçok partili hükümet kurulmuş, ancak bu değişiklikten sonra bile, güç büyük ölçüde cumhurbaşkanına en yakın grupta bulunmuştur.

Çatışmanın ikinci aşamasında, FPR 1994 ortalarında iktidarı ele geçirmeyi başarmış ve artık çatışmada hükümet tarafını oluşturduğu için roller değişmiştir. Resmi olarak ülkeye çok partili bir hükümet başkanlık etse de, gerçek gücün FPR' de bulunduğu ve FPR olmayan kabine bakanlarının gerçek bir yetkiye sahibi değildir.

FPR 'nin 1994'te Hutu hükümetini yenilgiye uğratmasından sonra, eski Ruanda Hutu ordusu (FAR) ve milisleri, Hutu mültecileriyle birlikte Zaire'ye kaçmıştır. Kamplarda, Hutu muhalefetinin Ruanda'da yeniden güç kazanması için 1996'da Ruanda Kurtuluş

¹⁰⁶⁴ Tor Sellstrom, "The International Response to Conflict and Genocide: Lessons from the Rwandan Experience", *Overseas Development Institute*. (Erişim 4.9.2022)

Partisi (PALIR) ortaya çıkmış ve Mart 1997'de rejimi devirme hedeflerini açıklamıştır. PALIR' ın silahlı kanadı Ruanda Kurtuluş Ordusu (ALİR) olarak bilinmektedir.¹⁰⁶⁵

Çoğu ALİR savaşçısı, mülteci kamplarında yeni askerlerden oluşmaktadır, ancak örgüt aynı zamanda eski FAR' dan unsurlar içermektedir. 1998'de ALİR ALİR I ve ALİR II olmak üzere iki bölümden oluşmuştur. ALİR I, esas olarak DR. Kongo'da yerleşikken, ALİR II, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki çatışmalarda hükümet ordusunun yanında savaşmıştır.

Sürgündeki politikacılarla temaslardan sonra, Mayıs 2000'de ALİR II bir siyasi-askeri örgüt olan Ruanda Demokratik Kurtuluş Güçleri (FDLR)'i kurmuş ve 30 Eylül 2000'de ALİR I resmen silahlı grup FDLR' nin siyasi liderliğini kabul etmiştir.

1990'dan itibaren Ruanda'da yaşanan olayların Orta Afrika bölgesi üzerinde büyük etkisi olmuş ve aynı şekilde bölgesel çatışmanın dinamikleri Ruanda iç çatışmasını etkilemiştir. Bu nedenle, çatışma boyunca her iki tarafta da yüksek derecede yabancı müdahalesi olmuştur.

Komşu Zaire (1997'den sonra DR Kongo), askeri iş birliği anlaşmasının bir parçası olarak hükümeti desteklediği için, çatışmaya zaten çatışmanın erken evresinde karışmıştır. 1975'ten beri Fransa'nın da Ruanda ile askeri iş birliği anlaşması vardır, ilgili ülkelerin cumhurbaşkanları arasındaki ilişkiler yakındır ve Fransa hükümete yardım için asker göndermiştir. Ayrıca Fransa, Ruanda'nın ana silah tedarikçisidir. Bunun dışında hükümet Belçika ve Güney Afrika'dan da lojistik yardım almıştır. İsyancılar ise komşu Uganda'dan yardım almıştır.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde (Zaire) 1996'da savaşın patlak vermesi, yeni FPR hükümeti Kongolu isyancı örgüt AFDL' nin ülkeyi işgal etmesine yardım ettiği için, birçok kişi tarafından Ruanda ihtilafının doğrudan bir devamı olarak görülmüştür.

Büyük ölçüde Kongo topraklarında gerçekleşen bu ikinci aşamada, Uganda ve Burundi birlikleri, Hutu aşırılık yanlılarına karşı Ruanda ordusu için ve onlarla savaşmıştır.

¹⁰⁶⁵ Congressional Research Service, *Rwanda: In Brief*, (February 2021).

Çatışmanın bölgesel mantığına uygun olarak, ALiR ayrıca Burundi Hutu grupları CNDD-FDD ve PALIPEHUTU-FNL ve Kongolu Mayi-Mayi milisleri ile ittifak kuran bir dizi dış aktörle birlikte savaşmıştır. DR Kongo ayrıca 2001 yılına kadar ALiR 'e havadan ekipman ve mühimmat yardımıyla bulunmuştur.

FPR 'nin Şubat 1993'teki saldırısından sonra, hareketin iktidarı ele geçirmesini engelleyen tek şey Fransız birliklerinin varlığı olmuştur. Ağustos 1993'te bir barış anlaşması imzalandığında, FPR saldırısını durdurmuş, iç savaş o an için sona ermiş olsa da sivil Tutsilere ve ılımlı Hutulara karşı şiddet yeni ivme kazanmaya başlamıştır

FPR' nin 19 Temmuz 1994'te ki saldırısı üzerine eski hükümet, ordu (eski FAR) ve milisleri, yaklaşık iki milyon Hutu ile, komşu Tanzanya, Burundi ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ne (Zaire) kaçmış ve büyük mülteci kamplarında toplanmıştır. Kabaca üç buçuk ay boyunca soykırım gerçekleştirilmiş, yaklaşık bir milyon Tutsi ve Hutu-ılımlı öldürülmüştür.

Mayıs 2001'de ALiR, Ruanda'da hakimiyet kazanmaya çalışan büyük bir saldırı başlatmıştır. Hükümet güçleri tarafından girişimin daha sonra ezilmesi isyancı hareketini önemli ölçüde zayıflatmış. ALiR' nin geri kalan kısımları kendilerini FDLR' nin bayrağı altında yeniden düzenlemiştir.

2002'de FDLR ile Ruanda ordusu arasında, ancak daha sonra Burundi'nin içinde çatışmalar yaşanmıştır. 2009'da Ruanda ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire) FDLR' ye karşı ortak operasyonlar başlatınca çatışma bir kez daha tırmanmış, bu operasyonlar 2010-2012 yılları arasında devam etmiştir.

1993 yılında, FPR ile hükümet arasında Arusha barış anlaşması imzalanmış ve FPR' ye yeni bir geçiş hükümeti sağlamıştır. Arusha anlaşması ayrıca FPR' ye açık bir ulusal ordunun kurulmasını şart koşuyordu. Son olarak, anlaşma tüm Ruandalı mültecilerin ülkelerine geri gönderilmesine ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin evlerine geri dönmesine izin vermiştir.

Ancak anlaşmanın uygulanması BM varlığına rağmen sürekli ertelenmiş ve sonunda soykırım gerçekleşmiştir. Çatışmanın ikinci aşamasında, Ruanda hükümeti silahlı

muhalefetin müzakere taleplerini sürekli olarak reddetmiş, savaş suçları ve soykırımla suçlamıştır.¹⁰⁶⁶

2002 yılında, komşu Demokratik Kongo Cumhuriyeti (Zaire) ile müzakerelerde kaydedilen ilerleme çatışmayı etkilemiştir. 30 Temmuz'da Kongo ve Ruanda Kongo Cumhuriyeti'nin (Zaire) Hutu isyancısını silahsızlandırıp tutuklayıp onları Ruanda'ya göndermeye söz verdiği bir barış anlaşması imzalamış, buna karşılık Ruanda hükümeti askerlerini doğu Kongo'dan (Zaire) çekmeyi kabul etmiştir

Mayıs 2003'te Ruanda'da yeni bir anayasa için referandum yapılmış ve Kasım ayında genel seçimler yapılmış, FDLR askeri komutanı Ruanda'ya geri gönderilmiştir.

2019'da Ruanda'ya dahil olan yeni aktörler FDLR-RUD ve CNRD' dir. CNRD-UBWIYUNGE olarak da bilinen CNRD, 31 Mayıs 2016'da FDLR' den ayrı bir grup olarak kurulmuştur. Grup kendisini Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde sürgünde bulunan bir Ruanda siyasi muhalefet partisi kabul etmektedir. FDLR olarak CNRD' nin hedefleri Ruandalı mültecilerin hakları için çalışmak ve Ruanda hükümetine siyasi muhalefet ile diyalog kurması için baskı yapmak olarak açıklamış bazı farklar nedeniyle FDLR' den ayrılmıştır.

FDLR-RUD veya RUD-Urunana, grubun liderliğindeki bir anlaşmazlıktan sonra FDLR' den ayrılmıştır.

Son birkaç yılda, Demokratik Kongo Cumhuriyeti (Zaire), Ruanda ve FDLR arasındaki çatışmada ikincil bir savaşıyan taraf olmaya devam etmiştir. İkincil savaşıyan taraf olarak FARDC (Demokratik Kongo Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri), Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin Kuzey ve Güney Kivu Eyaletlerinde onlarla çatıştı. 2019, bu çatışmada 2010'dan bu yana en fazla can kaybının yaşandığı yıl oldu.¹⁰⁶⁷

¹⁰⁶⁶ Richard Orth, "Rwanda's Hutu Extremist Insurgency: An Eyewitness Perspective", *Researchgate*, (Erişim 05.05.2021)

¹⁰⁶⁷ International Crisis Group, "Congo: Solving The FDLR Problem Once and for All" (Erişim 4.5.2023).

5.3.1.5.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Ruanda'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Sömürgesi olduğu dönemde Tutsileri destekleyen Belçika'nın, bağımsızlık döneminde seçim galiba olarak çıkan ve ülkenin çoğunluğunu oluşturan Hutuları desteklemesi üzerine çatışmalar tırmanmıştır. Ruanda'daki silahlı çatışma iki aşamaya ayrılmıştır. İlk aşamada, Hutu hükümeti yalnızca Tutsi isyancı gücü FPR ile savaşmıştır.

İkinci aşamada FPR' nin Hutu hükümetini yenilgiye uğratmasından sonra, eski Hutu ordusu (FAR) ve milisleri, Zaire'ye kaçmıştır. Kamplarda, Hutu muhalefeti olan (PALIR) ve (ALİR) ortaya çıkmıştır. 1998'de ALİR, ALİR I ve ALİR II olmak üzere iki bölümden oluşmuştur.¹⁰⁶⁸

ALİR II bir siyasi-askeri örgüt olan Ruanda Demokratik Kurtuluş Güçleri (FDLR)'i kurmuş ve ALİR I resmen silahlı grup FDLR' nin siyasi liderliğini kabul etmiştir. CNRD, FDLR' den hedeflerdeki teknik ayrıntılar nedeniyle ayrı bir grup olarak kurulmuştur. FDLR- RUD veya RUD-Urunana, grubun liderliğindeki bir anlaşmazlıktan sonra FDLR' den ayrılmıştır. Etnik gruplar arasındaki çatışmalar devam etmektedir.¹⁰⁶⁹

5.3.1.5.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Ruanda çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Ruanda çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bir uygulama topluluğu olarak etnik silahlı gruplar, tezde pek çok çatışmada ele alınan gruplardır. Birçok ülkede yaşanan hükümet ve silahlı bir örgüt çatışması içsel öğrenme süreci ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁷⁰

¹⁰⁶⁸ Congressional Research Service, *Rwanda: In Brief*, (February 2021), 1-13.

¹⁰⁶⁹ Richard Orth, "Rwanda's Hutu Extremist Insurgency: An Eyewitness Perspective".

¹⁰⁷⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

Ruanda çatışmasında önce hükümet grubu olan Hutu grupları, daha sonraki yıllarda muhalefet durumuna düşmüş, arka plan bilgisi değişmiş ve yeni hükümete karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmıştır. Yaşanan iç müzakerelerle ALİR grubu gibi gruplar kollara ayrılmış fakat ana amacını devam ettirmiş, aynı ana amaca sahip farklı görevleri olan CNRD, FDLR, FDLR-RUD gibi yeni örgütler kurulmuştur. Bu gruplara Burundi Hutuları ve Kongolu Mai Mai gibi aynı amacı güden başka ülkelerden destekçiler katılmıştır. Benzer sorunu yaşayan ülkeler içsel bir özdeşleşme ile Ruanda hükümetine ve gruplara destek vermiştir. Böylece uygulama topluluğu olarak kabul edilen grup girişimleri dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmıştır.¹⁰⁷¹

2- Belçika sömürgesi olarak ayrıcalıklı konumlarına alışık Tutsilerin Hutu yönetiminden duydukları rahatsızlık üzerine rekabet halinde Hutu yönetimine karşı kendini kurmuş sömürge dönemi arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif halk hareketi oluşturmuştur. İleriki yıllarda Tutsilerin iktidarı alması üzerine, bu sefer Hutular kendini Tutsi uygulamaları karşısında yeniden kurmuş dönüşen arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve ilerleyen yıllarda farklı uygulamalara sahip aynı amacı güden CNRD, FDLR, ALİR, PALİR gibi yeni uygulama toplulukları sahneye çıkmıştır.¹⁰⁷²

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Zaman içinde pek çok Hutu çatışma grubu oluşmuştur. Ruanda çatışmasına Tutsilere Fransa, Belçika, Güney Afrika destek verirken, Hutular Tanzanya, Burundi, Demokratik Kongo tarafından desteklenmiş, ayrıca Burundi Hutuları ve Kongolu Mai Mailer gibi yeni aktörler sahada yer almıştır. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen protestocu profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁰⁷³

b) Ruanda çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

¹⁰⁷¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰⁷² Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰⁷³ Adler, *Word Ordering*, 11.

1- Sömürge döneminin seçkin Tutsi grubu karşısında, demokrasiye geçişte Hutu egemenliği, yönetimine karşı başlayan ve sonra Tutsi hükümetine karşı isyanlara götüren süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte birisi hükümette diğeri muhalefette bulunan iki etnik grubun eğilimleri ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁰⁷⁴

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁰⁷⁵

3- İki etnik kimlik arasında oluşan nefret diğeri muhaliflerin bu duygulara katılımı ve hükümet ve benzer sorunu yaşayan hükümetlerin birbirine verdiği destekte görülen uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünümelliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁰⁷⁶

4- Etnik grupların birbirini etkilemesi, başka ülkelerden destek alması gibi, hükümetin diğeri ülke hükümetlerinden destek almasında görüldüğü gibi, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.¹⁰⁷⁷

5.3.1.6. Mozambik

5.3.1.6.1. Dikey Analiz

Mozambik' de 17 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 12'si düşük 5'i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 2'si toprak 15'i hükümet çatışmasıdır. Hükümet çatışmalarının 5'i yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.¹⁰⁷⁸

Mozambik'te devlet içi ve küresel 25 çatışma meydana gelmiştir. Mozambik hükümeti 2019-22'de IS ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması (Islamic State), 1977-92, 2013-

¹⁰⁷⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁷⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁷⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁷⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁷⁸ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

14, 2016’de Renamo ile 11 yüksek yoğunluklu 19 hükümet çatışması, 2018-19’de Ansar al-Sunnah (ASWJ) ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması meydana gelmiştir.¹⁰⁷⁹

Mozambik’ de 8 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1985,1989-90’daki 3 Renamo çatışmasında Zimbabwe (Rhodesia), hükümeti desteklemiştir. 1986-88’de 3 Renamo çatışmasında Tanzania, Zimbabwe (Rhodesia) hükümeti desteklemiştir. 2021-22’de 2 IS çatışmasında Angola, Botswana, Demokratik Kongo, Lesotho, Malawi, Ruanda, Güney Afrika, Tanzania, Zambiya hükümeti desteklemiştir.¹⁰⁸⁰

5.3.1.6.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.3.1.6.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Mozambik’ de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 3 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (Islamic State), Renamo, Ansar al-Sunnah (ASWJ) olarak sınıflandırılmıştır.¹⁰⁸¹

Bu topluluklardan IS (Islamic State) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Renamo, Ansar al-Sunnah hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁰⁸²

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti’nin bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.¹⁰⁸³

5.3.1.6.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1960’larda Afrika’daki diğer sömürgeler bağımsızlıklarını elde ederken, Portekiz’in isteksizliği Eylül 1964’te silahlı bir bağımsızlık mücadelesi başlamasına neden olmuştur.

1974’te Portekiz’deki diktatörlüğün kansız bir askeri darbeyle devirmesinden sonra, Portekiz sömürge politikasını değiştirmiş, 25 Haziran 1975’te Mozambik bağımsızlığına kavuşmuştur.

¹⁰⁷⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁰⁸⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁰⁸¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁰⁸² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁰⁸³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Silahlı bağımsızlık mücadelesini başlatan 1962'de kurulmuş olan Marksist-Leninist Frelimo Mozambik hükümeti olmuştur. Frelimo o zamandan beri Mozambik hükümetinin kontrolünü elinde tutmakta ve muhalefeti bastırmaktadır.

1977'de Frelimo ve Renamo arasında hükümet konusunda silahlı bir devlet içi bir çatışma ortaya çıkmıştır. Renamo, 1976'da apartheid rejimlerinin vesayeti altında ortaya çıkan Mozambikli bir isyancı gruptur.

İki bölgesel güç, Frelimo rejiminin sırasıyla Güney Afrika ve Rodezya'daki apartheid karşıtı hareketlere verdiği desteğe misilleme olarak Renamo' yu eğitmiş ve finanse etmiştir. 1985 ve 1990 yılları arasında, Rodezya rejiminin sona ermesinin ardından, Frelimo hükümetini desteklemek için Zimbabwe birlikleri konuşlandırılmıştır.

Çatışmalar 1977'den 1992'ye kadar sürmüş ve 1992 Roma barış anlaşmasıyla sona eren Frelimo-Renamo çatışması ülke içinde ve dışında milyonlarca kişinin ölümüne neden olmuştur.¹⁰⁸⁴

1992 barış anlaşması, 1994 yılında Mozambik'te ana muhalefet partisi Renamo ile çok partili seçimlerin kurulmasına yol açmıştır. Frelimo, o zamandan beri her seçimi kazanmıştır. Renamo silahlı bir gerilla gücünü elinde tutmakta ara sıra hükümetle aralarında çatışmalar yaşanmaktadır.

Renamo savaşçıları silahsızlandırarak, terhis ederek ve yeniden entegre ederek, kısmen eski gerillaları Mozambik'in silahlı kuvvetlerine entegre ederek çatışmaya nihai bir son vermek için, Ağustos 2019'da yeni bir barış anlaşması imzalanmıştır. O zamandan beri bir Renamo grubu olan Renamo Askeri Cuntası, Mozambik'in merkezi eyaletlerinde küçük ölçekli şiddet olaylarına karışmaktadır.

2018 yılında, Ansar al-Sunnah tarafından başlatılan İslamcı bir isyan nedeniyle hükümet üzerinde yeni bir çatışma çıkmış, yavaş yavaş güçlenmiştir.

Temmuz 2019'da Ensar el-Sünne, İslam Devleti'nin (İS) bir üyesi olmuştur. Bu tarihten sonra yapılan militan saldırılar, bu nedenle Mozambik'i Orta Afrika Eyaleti'nin bir parçası

¹⁰⁸⁴ William Minter, The Mozambican National Resistance (Renamo) as Described by Ex-paticipants (African Studies Program, 1989), 1-17

olarak IŞİD' in küresel halifeliğine dahil etmeye yönelik toprak çatışmalarının bir parçası olarak görülmektedir.¹⁰⁸⁵

Çatışmalar 2019 ve 2020 yıllarında artmıştır. 2020'nin ortalarında n itibaren IS taktik değiştirmiş, genellikle sivilleri çatışma bölgesinden ayrılmaya zorlamak amacıyla tek taraflı şiddet uygulamıştır.¹⁰⁸⁶

5.3.1.6.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Mozambik' de iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümeti ele geçirme; 1977'de Frelimo ve Renamo arasında hükümet konusunda silahlı bir devlet içi bir çatışma ortaya çıkmıştır. Renamo, 1976'da Rodezya (daha sonra Zimbabwe) ve Güney Afrika'daki apartheid rejimlerinin vesayeti altında ortaya çıkan Mozambikli bir isyancı gruptur.¹⁰⁸⁷

2. Çatışma din temelli devlet kurma çatışması; 2018 yılında, Ansar al-Sunnah tarafından başlatılan din temelli devlet kurmak için hükümet üzerinde yeni bir çatışma çıkmış, yavaş yavaş güçlenmiştir. Temmuz 2019'da Ensar el-Sünne, İslam Devleti'nin (İS) bir üyesi olmuştur. Bu tarihten sonra çatışmalar, Mozambik'i Orta Afrika Eyaleti'nin bir parçası olarak IŞİD' in küresel halifeliğine dahil etmeye yönelik toprak çatışmalarının bir parçası olmuştur.¹⁰⁸⁸

5.3.1.6.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Mozambik çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Mozambik çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bir uygulama topluluğu olarak hükümet üzerinde güç elde etmek isteyen silahlı gruplar, tezde pek çok çatışmada ele alınmıştır. Birçok ülkede yaşanan hükümet ve silahlı

¹⁰⁸⁵ Abdinor Dahir, "The Rise of Daesh in Mozambique: A Threat Assessment", *Researchgate* (Erişim 4.12. 2022)

¹⁰⁸⁶ Minter, The Mozambican National Resistance (Renamo) as Described by Ex-paticipants, 1-17

¹⁰⁸⁷ Minter, The Mozambican National Resistance (Renamo) as Described by Ex-paticipants, 1-17

¹⁰⁸⁸ Abdinor Dahir, "The Rise of Daesh in Mozambique: A Threat Assessment".

örgüt çatışması içsel öğrenme süreci ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁸⁹

Mozambik çatışmasında bağımsızlık sırasında yaptığı çatışmalarla, sömürge sonrası hükümet olan ve yönetimi uzun yıllar elinde tutan grup Frelimonun baskıcı yönetimine karşı Renamo oluşmuş, böylece sömürge günlerine ilişkin arka plan bilgisi değişmiş ve hükümete karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmıştır. Yaşanan çatışmalarda apartheid rejimine karşı destek veren Frelimoya karşı Güney Afrika ve Rodezya Renamo'yu eğitmiş ve finansal destek vermiştir. Benzer sorunu yaşayan ülkeler içsel bir özdeşleşme ile Mozambik hükümetine veya gruplara destek vermiştir. Böylece uygulama topluluğu olarak kabul edilen grup girişimleri dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmıştır.¹⁰⁹⁰

2- Renamo, Frelimo' nun baskıcı yönetimine karşı duyulan rahatsızlık üzerine rekabet halinde Frelimo yönetimine karşı kendini kurmuş, sömürge dönemi arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif halk hareketi oluşturmuştur. İleriki yıllarda yaşanan barış antlaşmalarından sonra Frelimo Renamo askerlerini Mozambik ordusuna entegre etmeye çalışmıştır. Bu uygulamalar karşısında dönüşen arka plan bilgisi gelecek uygulayıcılara aktarılmış, bu birleşmeyi kabul etmeyen bazı Renamo grupları aralıklı hükümetle çatışmalara devam etmiştir.¹⁰⁹¹

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Güney Afrika ve Rodezya Frelimo'ya misilleme yaparak Renamo'ya maddi ve lojistik destek vermesi gibi yeni aktörler sahada yer almıştır. Aynı durum Renamo askerlerinin Mozambik ordusuna entegrasyonu ve bir grubun karşı hareketi içinde de mevcuttur. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁰⁹²

¹⁰⁸⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰⁹⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰⁹¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁰⁹² Adler, *Word Ordering*, 11.

b) Mozambik çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Sömürge döneminin kahramanı Frelimonun, demokrasiye geçişle birlikte baskıcı yönetimine karşı başlayan ve isyana götüren süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte birisi hükümette diğeri muhalefette bulunan iki grubun eğilimleri ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilere ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁰⁹³

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁰⁹⁴

3- Frelimo hükümetinin baskıcı rejimine karşı oluşan direnç diğeri muhaliflerin bu duygulara katılımı ve benzer sorunu yaşayan başka ülke hükümetlerinin yeni oluşuma ve hükümete verdiği destekte görülen uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁰⁹⁵

4- Hükümetin uygulamalarına karşı oluşan muhalif grubun karşılıklı olarak birbirini etkilemesi, başka ölkelerden destek alması gibi, hükümetin diğeri ülke hükümetlerinden destek almasında göröldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.¹⁰⁹⁶

5.3.1.7. Madagaskar

5.3.1.7.1. Dikey Analiz

Madagaskar 'da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunlukta bir hükümet çatışmasıdır.¹⁰⁹⁷

¹⁰⁹³ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁹⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁹⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁹⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁰⁹⁷ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

Madagaskar'da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Madagaskar hükümeti 1971'de Monima ile 1 düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.¹⁰⁹⁸

5.3.1.7.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.3.1.7.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Madagaskar'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk Monima'dır. Bu topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁰⁹⁹

5.3.1.7.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1950'lerin ortalarından itibaren, Madagaskar giderek daha fazla özerklik kazanmış ve Fransızların adada güçlü bir siyasi, ekonomik ve askeri varlığını sürdürmesine rağmen 1960'ta bağımsızlığını kazanmış, Philibert Tsiranana, bağımsızlığını yeni kazanan ülkede cumhurbaşkanı seçilmiştir.

1960'lardaki bir ekonomik durgunluk döneminin ardından, eski bir bağımsızlık yanlısı hareket olan Maoist MONIMA (Madagaskar tarafından desteklenen Madagaskar), yoksul köylüleri bir araya getirmiştir.

Kıtlık ve hastalıklardan etkilenen güneydeki Tuléar eyaleti. MONIMA liderliğinde, hükümetin bölgedeki vergi düzeyini koruma çabalarını protesto etmek için Nisan 1971'de Tsiranana hükümetine karşı ayaklanmıştır. Ancak, kötü organize olmuş isyancılar hızla yenilmiştir. Sadece birkaç gün süren devlet-içi çatışmanın ardından, Madagaskar hükümeti MONIMA'yı yok etmiş ve yasaklamıştır.¹¹⁰⁰

5.3.1.7.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Madagaskar'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

¹⁰⁹⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁰⁹⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹¹⁰⁰ Nicholas Mayer, "Madagascar- more places, less freedom", *Index on Censorship* 11-6 (1982), 33-35.

1. Çatışma devlet uygulamasına karşı isyan; 1960'lardaki bir ekonomik durgunluk döneminin ardından, eski bir bağımsızlık yanlısı hareket olan Maoist MONIMA (Madagaskar tarafından desteklenen Madagaskar), yoksul köylüleri bir araya getirmiş, ancak, kötü organize olmuş isyancılar hızla yenilmiştir.¹¹⁰¹

5.3.1.7.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Madagaskar'da çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Madagaskar çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birçok ülkede yaşanan hükümet ve silahlı bir örgüt çatışması içsel öğrenme süreci ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır.

Madagaskar'ın bağımsızlığı sırasında yaptığı çatışmalarla, sömürge sonrası hükümet olan ve yönetimi elinde tutan gruba karşı, olumsuz giden ekonomik durum sonrası vergi politikalarına karşı oluşan MONIMA, bölgede bu uygulamalardan etkilenen köylülerle birlikte hükümete karşı ayaklanmış, böylece sömürge günlerine ilişkin arka plan bilgisi değişmiş ve hükümete karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmıştır. Böylece uygulama topluluğu olan grubun girişimleri dönüşen arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanına geçmiştir.¹¹⁰²

2- Hükümetin vergi politikalarına karşı duyulan rahatsızlık üzerine rekabet halinde MONIMA hükümete karşı kendini kurmuş sömürge dönemi arka plan bilgisini değiştirerek, Maoist ideoloji ile köylü hareketini oluşturmuştur. Bu uygulamalar karşısında dönüşen arka plan bilgisi gelecek uygulayıcılara aktarılmış, fakat yeteri kadar organize olmaması nedeniyle yenilmiştir.¹¹⁰³

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Madagaskar örneğinde olduğu gibi hükümetin politikalarından olumsuz etkilenen ve vergi sistemiyle yara alan köylü grupları yeni aktörler olarak sahada yer almıştır. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş,

¹¹⁰¹ Mayer, "Madagascar-more places, less freedom", 33-35.

¹¹⁰² Adler, *Word Ordering*, 11.

¹¹⁰³ Adler, *Word Ordering*, 11.

böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisi değişmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üstündeki etkisi nedeniyle çatışmalar geliştirmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹¹⁰⁴

b) Madagaskar çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Sömürge döneminin ardından yaşanan uzun süreli bozuk ekonomi ve buna bağlı baskıcı vergi politikaları ile başlayan ve isyana götüren süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte birisi hükümette diğeri muhalefette bulunan iki grubun eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilimlere ve beklentilerine ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹⁰⁵

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹⁰⁶

3- Hükümetin ekonomi ve vergi politikalarına karşı oluşan direnç diğer muhaliflerin bu duygulara katılımında görülen uygulamalar ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹¹⁰⁷

4- Hükümet uygulamalarına karşı oluşan muhalif grubun karşılıklı olarak birbirini etkilemesi, Maoist ideolojinin bir Afrika ülkesinde uygulama alanı bulması ve köylü hareketlerine neden olması, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesine bağlıdır.¹¹⁰⁸

¹¹⁰⁴ Adler, Word Ordering, 11.

¹¹⁰⁵ Adler, Word Ordering, s.12.

¹¹⁰⁶ Adler, Word Ordering, s.12.

¹¹⁰⁷ Adler, Word Ordering, s.12.

¹¹⁰⁸ Adler, Word Ordering, s.12.

5.3.1.8. Komor Adaları

5.3.1.8.1. Dikey Analiz

Komor Adaları'nda 2 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların 1'i toprak 1'i hükümet çatışmasıdır.¹¹⁰⁹

Komor Adaları hükümeti 1989'da Presidential Guard ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1997'de MPA/Republic of Anjouan ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Anjouan) yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.¹¹¹⁰

5.3.1.8.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.3.1.8.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Komor Adaları'nda 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Presidential Guard, MPA/Republic of Anjouan (Anjouan) olarak sınıflandırılmıştır.¹¹¹¹

Bu topluluklardan MPA/Republic of Anjouan (Anjouan) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Presidential Guard hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹¹¹²

Bu topluluklardan MPA/Republic of Anjouan; Anjouan'ın bağımsız bir bölge olması için savaşılmaktadır.¹¹¹³

5.3.1.8.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Komor devleti (resmi adıyla Komorlar Birliği), Afrika'nın doğu kıyısındaki Grande-Comoro, Anjouan ve Mohéli olmak üzere üç adadan oluşmaktadır.

Komorlar' da hükümet üzerindeki çatışma, kötü şöhretli paralı asker Bob Denard liderliğindeki Başkanlık Muhafızları tarafından bir darbe şeklinde gelişmiştir. Başkan

¹¹⁰⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹¹¹⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹¹¹¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹¹¹² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹¹¹³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Abdullah'ın 26-27 Kasım 1989 gecesi şüpheli ölümünün ardından, Denard bir darbeye hükümetin kontrolünü ele geçirmiş, geçici cumhurbaşkanını devirmiş ve bir haftadan kısa bir süre içinde Muhammed Said Djohar'ı Komorlar' ın üçüncü başkanı olarak atamıştır.

Cumhurbaşkanlığı muhafızlarının kanlı bir darbeye hükümetin kontrolünü ele geçirmesinden sonra, Fransa ve Güney Afrika'nın baskısını takiben, Denard teslim olmayı ve adayı terk etmeyi kabul ederek darbeyi sona erdirmiştir.

1996 yılında, Mohamed Taki Komorlar' ın cumhurbaşkanı seçilmiş, konumunu güçlendiren ve ülkenin siyasi yapısını merkezileştiren yeni bir anayasayı hızla kabul etmiştir. Bu durum Moheli ve Anjouan adalarının özerkliğinin ciddi şekilde aşıldığı anlamına gelmiştir. Bu gerçek, hükümet harcamalarından orantısız bir payın ana ada olan Grande-Comoro' ya tahsis edildiğine dair yaygın algı ile birleşince şiddetli protestoları teşvik etmiştir.

Anjouan' da 1997'nin başlarında, gecikmiş maaşlar talep eden ve Başkan Taki' nin politikalarını protesto eden büyük ve çoğu zaman şiddetli gösterilerin giderek yaygınlaştığı zaman, gerilim yükselmeye başlamıştır.

Ağustos'ta ayrılıkçı örgüt MPA/Republic of Anjouan adanın tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Hareketlerin amacı ya Fransız yönetimine dönmek ya da Fransa ile bağımsız bir mikro devlet olmaktır.

1997 yılına kadar Anjouan' da üç ayrılıkçı hareketin bir arada var olduğu bilinmektedir. 1997 baharında bu kuruluşlar yakınlaşarak hepsi MPA adını benimsemiştir.

1997'de Anjouan' da ayrılma konusunda referandum yapılmış ve seçmenlerin %99'u bağımsızlık lehinde oy kullanmıştır. 3 Eylül 1997'de, MPA' nın bağımsızlık ilanından bir ay sonra, Komor askerleri bağımsızlık hareketini bastırmak için Anjouan' a çıkmıştır.

Komor ordusu yenilmiş, savaş durmuş, ancak Komor hükümeti ayrılıkçıların bağımsızlık ilanını kabul etmeyi reddetmiştir. Tarafları bir araya getiren Famboni II Anlaşması imzalanmış, antlaşma anayasal reformun ve federal bir sistemin yaratılmasının yolunu açarak, Anjouan ve Moheli için daha fazla özerklik sağlamıştır. Yeni anayasa Aralık 2001'de referandumla onaylanmıştır.

Federal ve yerel yönetimler arasında güç ve gelir paylaşımı konusunda kısa süre sonra yenilenen tartışmalardan sonra Afrika Birliği'nin (AU) himayesindeki müzakerelerin sonunda, Aralık 2003'te yeni bir antlaşmaya varılmış ve sırasıyla 2004 ve 2006'da yasama ve cumhurbaşkanlığı seçimlerini mümkün kılarak yeni siyasi durumu teyit etmiştir.¹¹¹⁴

5.3.1.8.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Komor Adaları'nda iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma askeri darbe; Komorlar' da hükümet üzerindeki çatışma, kötü şöhretli paralı asker Bob Denard liderliğindeki Başkanlık Muhafızları tarafından bir darbe şeklinde gelişmiştir. Başkan Abdullah'ın 1989'da şüpheli ölümünün ardından, Denard bir darbeyle hükümetin kontrolünü ele geçirmiş, geçici cumhurbaşkanını devirmiş ve bir haftadan kısa bir süre içinde Muhammed Said Djohar'ı Komorlar' ın üçüncü başkanı olarak atamıştır. Dış baskının etkisiyle darbeci teslim olmuş ve darbe sona ermiştir.¹¹¹⁵

2. Çatışma ayrılıkçı toprak çatışması; 1996 yılında, Mohamed Taki' nin Komorlar' ın cumhurbaşkanı seçilmiş, konumunu güçlendiren ve ülkenin siyasi yapısını merkezileştiren yeni bir anayasayı hızla kabul etmiştir. Bu durum Moheli ve Anjouan adalarının özerkliğinin ciddi şekilde aşınması ve hükümet harcamalarından önemli bir payın ana ada Grande-Comoro' ya tahsis edildiğine dair yaygın algı ile birleşince şiddetli protestolar başlamıştır.

1997 yılına kadar Anjouan' da üç ayrılıkçı hareket, yakınlaşarak hepsi MPA adını benimsemişti ve adanın tek tarafı olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Ayaklanmayı bastırmak isteyen Komor ordusu yenilmiş fakat adanın bağımsızlığını kabul etmemiştir. Afrika birliği himayesinde yapılan antlaşma, federal sistem ve yeni bir anayasanın önünü açarak ulusal uzlaşşı sağlanmıştır.¹¹¹⁶

¹¹¹⁴ Simon Massey-Bruce Baker, "Comoros: External Involvement in a Small Island State", *Chatham House* (Erişim 05.08.2022).

¹¹¹⁵ Massey-Baker, "Comoros: External Involvement in a Small Island State".

¹¹¹⁶ Massey-Baker, "Comoros: External Involvement in a Small Island State".

5.3.1.8.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Komor Adaları çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Komor Adaları çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bir uygulama topluluğu olarak askeri darbe, birçok ülkede yaşanan askeri darbeden içsel öğrenme süreci ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır. Daha sonraki yıllarda arka plan bilgisi değişmiş ve yeni hükümet konumunu güçlendirecek yeni bir anayasa geliştirmiştir. Fakat bu anayasa mevcut ada yönetimlerinin özerkliklerine zarar vermesi nedeniyle bir başka hoşnutsuzluğa ve isyana neden olmuş, bağımsızlıkla birlikte yeni kazanılan özerkliklerin kaybedileceğine olan inanç ve içsel öğrenme süreci ada halklarının ayrımcı hareketini tetiklemiştir. Yaşanan iç müzakereler ve özdeşleşmelerle bu gruplara başka muhalefet grupları katılmış ve MPA adı altında bir şemsiye grupla hükümet arasında çatışma başlamıştır. Böylece uygulama topluluğu olarak kabul edilen darbe girişimi dönüştürdüğü arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmıştır.¹¹¹⁷

2- Mevcut yönetimden rahatsızlık duyan askeri grup, rekabet halinde bulunduğu yönetime karşı kendini yeniden kurmuş darbelere ilişkin arka plan bilgisini harekete geçirerek hükümet gücünü ele geçirmede sık başvurulan bir yöntemle darbe eylemini gerçekleştirmiştir. Bu durum yeni hükümetin konumunu güçlendirmek için yeni anayasa uygulamaları yapmasına ve yeni uygulamaların ise özerkliklerini kaybedeceklerine inanan ada halkının ayrımcı hareketini tetiklemiştir. Muhalif grup MPA hükümet karşısında kendini yeniden kurmuş dönüştürdüğü arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkarak, müzakerelerle yeni uygulamalar ortaya koymuştur.¹¹¹⁸

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Darbe eylemi sonrası yeni oluşan hükümetle birlikte yeni uygulamalar gündeme gelmiştir. Bu uygulamalar hükümete karşı bir ayrılıkçı isyani

¹¹¹⁷ Adler, Word Ordering, 11.

¹¹¹⁸ Adler, Word Ordering, 11.

tetiklemiştir. Bu isyana katılan farklı gruplar MPA adında bir şemsiye örgüt altında birleşmiştir. Darbe girişimine ülkelerden tepkiler gelmiş ve darbeciler teslim olmuştur. Çatışmalarda uzlaşının sağlanması için Afrika Birliği gibi yeni aktörler sahada yer almıştır. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen protestocu profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisi değişmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹¹¹⁹

b) Komor Adaları çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Öncelikle darbe ile başlayan ve sonra diğer hükümetlere karşı farklı nedenlerle isyanlarına götüren süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte protestocuların ve hükümetin eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişikliği ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹²⁰

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹²¹

3- Darbecilerin eylemleri ve yeni uygulamalar sonrası diğer muhaliflerin duyguları ve başlattıkları yeni uygulamalar ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹¹²²

4- Darbeci girişimlerin başka ülke yönetimlerini harekete geçirmesi, muhalif protestocuları etkilemesi ve hükümetin diğer ülke hükümetlerinden destek almasında görüldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesi vardır.¹¹²³

¹¹¹⁹ Adler, Word Ordering, 11.

¹¹²⁰ Adler, Word Ordering, 12.

¹¹²¹ Adler, Word Ordering, 12.

¹¹²² Adler, Word Ordering, 12.

¹¹²³ Adler, Word Ordering, 12.

5.3.1.9. Kenya

5.3.1.9.1. Dikey Analiz

Kenya’da 6 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların 5’i toprak 1’i hükümet çatışmasıdır.¹¹²⁴

Kenya’da devlet içi ve küresel 9 çatışma meydana gelmiştir. Kenya hükümeti 2015-22’de Al-Shabaab ile düşük yoğunluklu 8 toprak çatışması (Kuzeydoğu Eyaletleri ve Sahili), 1982 ’de Military faction (forces of Hezekiah Ochuka) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması meydana gelmiştir.¹¹²⁵

Kenya’da 3 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2019-21’deki 3 Al-Shabaab çatışmasında ABD, hükümeti desteklemiştir.¹¹²⁶

5.3.1.9.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.3.1.9.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Kenya’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Al-Shabaab (Kuzeydoğu Eyaletleri ve Sahili), Askeri hizip (Hezekiah Ochuka Kuvvetleri) olarak sınıflandırılmıştır.¹¹²⁷

Bu topluluklardan Al-Shabaab (Kuzeydoğu Eyaletleri ve Sahili) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Askeri hizip (Hezekiah Ochuka Kuvvetleri) hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹¹²⁸

Bu topluluklardan Al-Shabaab; Kuzeydoğu Eyaletleri ve Sahili’nin bağımsız bir bölge olması için savaşılmaktadır.¹¹²⁹

¹¹²⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹¹²⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹¹²⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹¹²⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹¹²⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹¹²⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

5.3.1.9.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1963'te bağımsızlığını kazanmadan önce Kenya, Doğu Afrika'da Britanya İmparatorluğu tarafından kontrol edilen geniş toprakların bir parçası olan bir İngiliz kolonisidir, ülkede milliyetçi mücadele, İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda, beyaz yerleşimcilere verilen devasa tarım arazilerine karşı yerli Afrikalılar arasındaki yaygın muhalefeti ateşlemiştir.

İngiliz yetkililer, akıllarında daha fazla kan dökülmesi endişesiyle Kenya'nın bağımsızlık yolundaki adımlarını hızlandırmaya başlamış, Mau Mau hareketiyle iş birliği yaptığı iddiasıyla hapsedilen Kenyatta, 1961'de serbest bırakılmış ve 1964'te Kenya'nın ilk cumhurbaşkanı olmuştur.

Dönemin diğer birçok Afrikalı liderinin aksine Kenyatta, ekonomik alanda kapitalist politikalara bağlı kalmayı seçmiş ve Kenya nispeten müreffeh bir ekonomiye sahip olmuştur. 1978'deki ölümünden sonra Kenyatta' nın yerine, Kenya'yı otoriter ve yozlaşmış bir tek parti devletine dönüştüren Daniel Arap Moi geçmiştir.

Arap Moi selefiyle aynı şekilde devam ederek Kenya'yı otoriter tek partili bir devlet olarak yönetmiştir. Yolsuzluk iddiaları sık sık dile getirilmiş ve muhalif görüşlerin dile getirilmesi bastırılmıştır.¹¹³⁰

1982'de Kenya Hava Kuvvetleri, Başkan Daniel Arap Moi' yi devirmeye çalışmıştır. Bir günde bastırılan darbe girişimi Kenya hükümetini değiştirmeyi amaçlamıştır. Darbe girişimi, astsubaylar ve Kenya Hava Kuvvetleri'nden rütbeliler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kenya Hava Kuvvetleri'nde er olan darbe lideri Hezekiah Rabala Ochuka, darbenin başarılı olmayacağı anlaşılınca Tanzanya'ya kaçmış, ancak iade edilerek Temmuz 1987'de idam cezasına çarptırılmıştır.

Kenya Hükümeti ile El-Şebab arasındaki çatışmanın, Kenya'nın Somali'deki hükümet çatışmasında ikincil bir savaşan taraf olarak yer almasıyla ilgili bir geçmişi vardır. Lamu bölgesindeki turistlerin Al-Shabaab tarafından kaçırılması da dahil olmak üzere, Somali

¹¹³⁰ Murej Mak'ochieng, "Sparse role for Kenya's media during the reign of Daniel arap Moi", December 2010, *Ecquid Novi African Journalism Studies* 1 (2010) 73-93.

sınırı boyunca artan güvensizliğe yanıt olarak Kenya, Ekim 2011'de Linda Nchi operasyonunu başlatmıştır.

Al-Shabaab' ın kuruluşuna ilişkin tartışmalı görüşler vardır. Somali'de faaliyet gösteren silahlı İslami muhalefet örgütü olarak küresel İslam halifeliğini kurma ideolojisini benimsemiştir. Örgütün El-Kaide ile bağlantıları bilinmektedir.

Mart 2015'te Al-Shabaab, Kenya hükümetine karşı bir propaganda videosu yayınlamış ve Kenyalı Müslümanlar arasında destek ve asker toplamayı güçlendirmenin bir yolu olarak yorumlanmıştır. Bu tür şikayetler, Al-Shabaab' a yönelik hükümet operasyonları güçlendirmiştir.

2016-2018 yılları arasında Eş-Şebab ile Kenya güvenlik güçleri arasındaki çatışmalar, yoğunlukta önemli bir değişiklik olmaksızın devam etmiş, 2019 yılında şiddetin yoğunluğu düşse de 2020, çatışmaların en şiddetli yılı olmuştur.¹¹³¹

5.3.1.9.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde 'da 2 türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma askeri darbe; 1978'de Kenya'yı otoriter ve yozlaşmış bir tek parti devletine dönüştüren Daniel Arap Moi cumhurbaşkanı olmuştur. Arap Moi selefiyle aynı şekilde devam ederek Kenya'yı otoriter tek partili bir devlet olarak yönetmiştir. Yolsuzluk iddiaları sık sık dile getirilmiş ve muhalif görüşlerin dile getirilmesi bastırılmıştır.

1982'de Kenya Hava Kuvvetleri, Başkan Daniel Arap Moi' yi devirmeye çalışmıştır. Bir günde bastırılan darbe girişimi Kenya hükümetini değiştirmeyi amaçlamıştır. Darbe girişimi, astsubaylar ve Kenya Hava Kuvvetleri'nden rütbeliler tarafından gerçekleştirilmiştir.¹¹³²

2. Çatışma İslam temelli devlet kurma; Kenya Hükümeti ile El-Şebab arasındaki çatışma, Kenya'nın Somali'deki hükümet çatışmasında ikincil bir savaşı taraf olarak yer

¹¹³¹ Abdurrahim Sıradağ, "Sahra Altı Afrikası'nda Terörist Grupların Yükselişi BOKO HARAM ve EŞ-ŞEBAB", *Seta Analiz*, 125 (Mayıs 2015).

¹¹³² Murej Mak'ochieng, "Sparse role for Kenya's media during the reign of Daniel arap Moi".

alması nedeniyle başlamış, turistlerin Al-Shabaab tarafından kaçırılması üzerine gruba karşı operasyon başlamıştır.¹¹³³

5.3.1.9.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Kenya’da çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Kenya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bir uygulama topluluğu olarak askeri darbe, birçok ülkede yaşanan askeri darbeden içsel öğrenme süreci ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır. Yaşanan iç müzakerelerle önceki cumhurbaşkanının tek partili yönetiminin bir devamı niteliğinde bulunan yeni başkana ilişkin yolsuzluk söylentileri, baskıcı rejimle birlikte askeri darbe yaşanmış ancak başarısızlıkla sonuçlanmış ve uygulama topluluğu olarak kabul edilen grup girişimi dönüştürmek istediği arka plan bilgisini yeni uygulama alanlarına aktaramamıştır. Darbe lideri Tanzanya’da yakalanmış, iki ülke arasında yaşanan bir özdeşleşme süreci ile, darbe lideri Kenya’ya iade edilmiştir.¹¹³⁴

2- Mevcut yönetimden rahatsızlık duyan askeri grup, rekabet halinde bulunduğu tek parti yönetimine karşı kendini yeniden kurmuş arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif bir grup oluşturmuştur. Darbenin başarısız olması ile dönüştürmek istediği arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktaramamıştır.¹¹³⁵

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Kenya hükümetinde önceki hükümetin bir ardılı olarak yeni gelen başkada tek parti yönetimine devam etmiş, muhalefeti baskılamış ve yolsuzluk söylentileri yayılmıştır. Muhalif tarafta ise, yeni oluşan hükümete karşı uygulamaların seyirinden rahatsız bir askeri grup darbe girişimini başlatmıştır. Darbecilere karşı hükümetin başarısı ile hükümet tarafı aktörler, uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir.

¹¹³³ Sıradağ, “Sahra Altı Afrikası’nda Terörist Grupların Yükselişi BOKO HARAM ve EŞ-ŞEBAB”.

¹¹³⁴ Adler, Word Ordering, 11.

¹¹³⁵ Adler, Word Ordering, 11.

Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹¹³⁶

b) Kenya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Tek parti yönetimine karşı başlayan ve darbeye götüren süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte darbecilerin ve hükümetin eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹³⁷

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹³⁸

3- Darbecilerin hoşnutsuzlukları ve darbenin başarısız olacağına inandığı noktada komşu ülkeye kaçma isteği gibi, Tanzanya'ya kaçan darbecinin iadesinde benzer sorunu yaşayan hükümetlerin birbirine verdiği destekte görülen uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümelliği ve yargısı bulunmaktadır.¹¹³⁹

4- Darbeyi gerçekleştirmek isteyen grubun oluşumu ve hükümetin diğer ülke hükümetlerinden destek almasında görüldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesi vardır.¹¹⁴⁰

5.3.1.10. Eritre

5.3.1.10.1. Dikey Analiz

Eritre'de 3 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunlukta hükümet çatışmasıdır.¹¹⁴¹

¹¹³⁶ Adler, Word Ordering, 11.

¹¹³⁷ Adler, Word Ordering, 12.

¹¹³⁸ Adler, Word Ordering, 12.

¹¹³⁹ Adler, Word Ordering, 12.

¹¹⁴⁰ Adler, Word Ordering, 12.

¹¹⁴¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Eritre hükümeti 1997, 1999,2003'te EIJM- AS ile düşük yoğunluklu 3 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.¹¹⁴²

5.3.1.10.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.3.1.10.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Eritre'de 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk EIJM / AS' dir. Bu topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹¹⁴³

5.3.1.10.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Eritre, otuz yıllık bir silahlı bağımsızlık mücadelesinin ardından 1993 yılında Etiyopya'dan ayrılmıştır. Bağımsızlığın hemen ardından gelen yıllarda Eritre-Etiyopya ilişkileri, her iki ülkenin iktidara gelen partilerinin Etiyopya diktatörü Mengistu Hailemariam' a karşı ortaklaşa savaştığı 30 yıl boyunca geliştirdikleri uyum nedeniyle iyidir. Ancak 1997'de ilişki, farklı ekonomik politikalar ve belirsiz bir ortak sınır nedeniyle hızla kötüleşmiştir. Çatışmayı sona erdiren kapsamlı barış anlaşması Aralık 2000'de imzalanmıştır.

EIJM- AS (Harakat al Cihad al İslami: Eritre İslami Cihad Hareketi: Abu Suhail fraksiyonu), rejimi devirmek ve İslam hukuku ilkelerine dayalı yeni bir hükümet kurmak amacıyla Eritre Hükümeti ile savaşıyan Sünni İslami bir gruptur.

EIJM, 1988 yılında farklı ilgi alanlarına ve İslami aşırılık seviyelerine sahip farklı beş grubun birleşmesi ile oluşmuştur. Tüm hizipler, laik Eritre Hükümetini devirme ve yerine İslami bir hükümet getirme arzusuyla birleşmiştir.

EIJM' nin siyasi liderlerini verimsiz olarak algılayan ve onları Eritre Hükümeti ile siyasi temas kurdukları için eleştiren askeri liderler, 25 Ağustos 1993'te EIJM' nin askeri kanadından EIJM – AS hizbini kurmuştur.

¹¹⁴² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹¹⁴³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

EIJM – AS (Harakat al Cihad al Islami- Abu Suhail grubu, Eritre İslami Cihad Hareketi – Abu Suhail grubu) ile hükümet arasında 1997'de düşük yoğunluklu küçük bir çatışma çıkmıştır. Grubun amacı, Başkan Issayas Afewerki' nin Eritre rejimini ve iktidardaki Halkın Demokrasi ve Adalet Cephesini devirmek ve yerine İslami bir hükümet koymaktır.¹¹⁴⁴

5.3.1.10.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Eritre'de bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma İslam temelli devlet kurma; EIJM- AS (Harakat al Cihad al Islami: Eritre İslami Cihad Hareketi: Abu Suhail fraksiyonu), rejimi devirmek ve İslam hukuku ilkelerine dayalı yeni bir hükümet kurmak amacıyla Eritre Hükümeti ile savaşan Sünni İslami bir gruptur.

EIJM, 1988 yılında farklı ilgi alanlarına ve İslami aşırılık seviyelerine sahip farklı beş grubun birleşmesi ile oluşmuştur. Tüm hizipler, laik Eritre Hükümetini devirme ve yerine İslami bir hükümet getirme arzusuyla birleşmiştir.¹¹⁴⁵

5.3.1.10.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Eritre çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Eritre çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birçok ülkede yaşanan İslam devleti kurma girişimi EIJM ve benzeri uygulama topluluklarında içsel öğrenme süreçleri ile ortaya çıkmakta, özdeşleşmeyi gerektirmekte ve bir süreç almaktadır.¹¹⁴⁶

İşleyen süreçle birlikte mevcut duruma ilişkin arka plan bilgisi değişmekte ve yeni uygulamalara karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmaktadır. Yaşanan iç

¹¹⁴⁴ National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, “Eritrean Islamic Jihad Movement (EIJM)”, (Erişim 2.10.2021)

¹¹⁴⁵ National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, “Eritrean Islamic Jihad Movement (EIJM)”.

¹¹⁴⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

müzakerelerle gruplar hedefleri için çalışmakta ve çekişme süreçleri ile gelişmekte olan yeni uygulamaları baltalamaya çalışan karşıt gruplar veya aynı amacı taşıyan grupların desteği veya birleşmesi ortaya çıkmaktadır. Böylece ülkelerdeki sistemi, kendi İslami rejim yorumuyla işleyen bir devlete dönüştürmek gibi sistemsel bir değişim hedeflemekte ve dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmak istemektedir.¹¹⁴⁷

EIJM örneğinde görüleceği üzere, İslami yönetim adı altında ortaya çıkan din temelli devlet kurma amaçlı uygulama toplulukları, İslam ülkelerindeki toprakların ilhakı ve İslam'ı yorumladıkları şekliyle bir rejimin uygulanması üzerine öncelikli olarak mevcut sistemle çatışma ve sonra yeni bir devletin oluşumuna giden süreçte müzakere ve özdeşleşmeyi gerektiren içsel öğrenme süreci amaçlamaktadır.

Bu grup üyelerine ilişkin ekonomik, psikolojik, sosyolojik ve dini yapılara ilişkin açıklamalar tezin kapsamı dışında kalmakla birlikte, ülkenin ekonomik şartları, yaşanan sömürge dönemi süreci, çocukluktan erginliğe geçiş döneminde alınan İslami eğitim, okul ve arkadaş grupları, yaşanan hapis, kaçırma vs. durumlara bağlı olarak gelişen kişisel kapsamda arka plan bilgisi bu gruplara katılma veya dışarda kalma gibi bireylerdeki içsel öğrenme sürecini ortaya koymaktadır.¹¹⁴⁸

Bireylerin kişisel arka planına bağlı olarak inanç temelinde seçtikleri dini gruplar, bir uygulama topluluğu olarak bu öğrenme sürecini geçirmektedir. Eritre ve diğer pek çok İslam ülkesindeki ortak bir sorun olarak, bu grupların her bir ülke ve çatışma özelinde öğrenme süreçlerine ilişkin bilgi arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹⁴⁹

2- Mevcut yönetimden öncelikle din temelli rahatsızlık duyan grupların, rekabet halinde bulunduğu sisteme karşı kendini yeniden kurarak hem bireysel planda hem de grup olarak arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif halk hareketini oluşturmuştur. İleriki yıllarda mevcut yeni yönetsel gelişmelere karşı, eski rejimin devamı için çalışan muhalif üyeler, mevcut uygulamalar karşısında kendini yeniden kurarak dönüştürdükleri

¹¹⁴⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹¹⁴⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹¹⁴⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

arka plan bilgisini yeni formuyla gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.

Bu çok kapsamlı din temelli devlet kurma modeli Eritre örneğinde laik devlet sistemini yıkararak din (İslam) temelli bir devlet kurmak için beş farklı örgütün birleşmesiyle oluşan şemsiye örgüt EIJM' in oluşumu şeklinde ortaya çıkmıştır.¹¹⁵⁰

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Mevcut sisteme direnen ve hak arayan bir grubun ortaya çıkması ile yeni aktörler sahada yer almıştır. Muhalif tarafta ise, mevcut sistemi devam ettirmek isteyen hükümet tarafları oluşmaktadır. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmakta, böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir. Laik temelli bir devlet olan Eritre'de laik rejimden rahatsız beş grup birleşerek laik sistemi devirmek ve din temelli devlet kurmak için çatışmalara başlamıştır. Mevcut grubu yeteri kadar aktif bulmayan bir grup EIJM -AS olarak bir hizip grup kurarak yeni bir aktör ve yeni uygulamalarla Eritre çatışmalarında ortaya çıkmıştır.¹¹⁵¹

b) Eritre çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Eritre'de laik rejimden rahatsız beş grup birleşerek rejimi sorgulamış ve yeni din temelli bir rejim oluşturmak için karşı silahlı çatışma başlatmıştır. Takip eden süreçte grup çatışmalara ilişkin ayrıntılar nedeniyle ayrılarak EIJM -AS' ı kurmuştur. Bu gelişmelerin yaşanmasında grubun eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹⁵²

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Mevcut sistem ve bu sisteme karşı

¹¹⁵⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹¹⁵¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹¹⁵² Adler, *Word Ordering*, 12.

duyulan direnç ve hükümetin karşı direncinde görüleceği gibi, bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹⁵³

3- Din temelli devlet kurma amaçlı uygulama topluluklarına katılan bireylerin ve grupların ve hükümetlerin birbirine verdiği destekte görülen uygulamalar ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır. Eritre’de mevcut rejime duyulan rahatsızlık, din temelli devlet kurma isteğine sahip beş grubun oluşturduğu örgüt örneği oluşturmuştur.¹¹⁵⁴

4- Eritre’de laik rejimi yıkmak ve din temelli bir devlet modeli kurmak isteyen grupların ortaya çıkması ve bu grupların birleşme noktasına gelerek hükümete karşı bir isyan başlatması örneğinde görüldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesi vardır.¹¹⁵⁵

5.3.1.11. Cibuti

5.3.1.11.1. Dikey Analiz

Cibuti’de 5 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunlukta hükümet çatışmasıdır.¹¹⁵⁶

Cibuti hükümeti 1991-94’te FRUD ile düşük yoğunluklu 4 hükümet çatışması, 1999’da FRUD-C ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.¹¹⁵⁷

5.3.1.11.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.3.1.11.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Cibuti’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar FRUD, FRUD-C olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹¹⁵⁸

¹¹⁵³ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹¹⁵⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹¹⁵⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹¹⁵⁶ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹¹⁵⁷ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹¹⁵⁸ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

5.3.1.11.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Cibuti Cumhuriyeti, 27 Haziran 1977'de Fransa'dan bağımsızlığını kazanmıştır. Somali etnik grubunun güçlü Issa (Dir) klanının bir üyesi olan Hassan Gouled Aptidon, ilk cumhurbaşkanı olmuştur.

Başkan Gouled, tüm siyasi gücü, iktidardaki RPP' ye (Halkın İlerleme için Yürüyüşü) partisine vermiş, sağlık durumunun bozulması nedeniyle, yerini 1999'da halefi (ve yeğeni) İsmail Omar Guelleh almıştır.

Guelleh, 2017 itibariyle iktidarda kalmış, siyasi gücünü güvence altına almak için 2003 yılında UMP (Başkanlık Çoğunluğu için Birlik) parti koalisyonunun kurulmasını kolaylaştırmıştır. Bu ulusal koalisyon, tek parti yönetimi ve Issa kökenli akrabaların kayırıldığı iddiasıyla 1980' de bozulmuştur.

1980'lerin başında ulusal koalisyon çökmüş, 1981'de Cibuti'yi tek parti devleti ilan eden bir yasanın kabul edilmesiyle ana muhalefet hareketi FDL (Front Democratique de la Libération de Cibuti) 1980'lerde hükümet birliklerine karşı saldırılar düzenlemiştir. Hükümet sivil halka yönelik operasyonlarla karşılık vermiş ve hükümete karşı muhalefet büyümüştür.

Bağımsızlıktan bu yana, Somali etnik grubu Issa (Dir) klanının ülkedeki siyasi gücün çoğunu elinde tutması Afar etnik azınlığını kızdırmış ve FRUD isyancı grubunun yaratılmasına neden olmuştur.

1991'de Afar egemenliğindeki FRUD (Birlik ve Demokrasinin Restorasyonu Cephesi), çok sayıda örgütün belirtilen amaçları için hükümete karşı silahlı bir çatışma başlatmıştır. FRUD 1994 barış anlaşmasını imzaladığında grup parçalanmış ve Ahmed Dini liderliğindeki bir hizip silahlı mücadeleyi FRUD (Dini hizbi) adı altında sürdürmüş ve 1999'da küçük bir çatışma çıkmıştır. FRUD (Dini hizbi) ile barış anlaşmaları imzalanmış, 2000 ve 2001'de hükümet, çatışmayı etkili bir şekilde sona erdirmiştir.

Bölünmüş bir grup olan FRUD-C, direnişini düşük ölçekte sürdürmüş, 1999'da çatışma yeniden aktif hale gelmiştir. Çatışmalar 2000'in başlarında FRUD-C ile hükümet arasındaki bir barış anlaşmasıyla sona ermiş ve başka bir çatışma yaşanmamıştır.¹¹⁵⁹

5.3.1.11.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Cibuti'de bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma iktidar amaçlı etnik çatışma; Bağımsızlıktan bu yana, Somali etnik grubu Issa (Dir) klanının ülkedeki siyasi gücün çoğunu elinde tutması Afar etnik azınlığını kızdırmış ve FRUD isyancı grubunun yaratılmasına neden olmuştur. FRUD 1994 barış anlaşmasını imzaladığında grup parçalanmış, bir grup FRUD (Dini hizbi) adı altında faaliyetlerini sürdürmüş ve barış anlaşmaları imzalanmıştır. Bölünmüş diğer grup olan FRUD-C, direnişini düşük ölçekte sürdürmüş ve bir barış anlaşmasıyla sona ermiştir.¹¹⁶⁰

5.3.1.11.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Cibuti çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Cibuti çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bir uygulama topluluğu olarak etnik silahlı gruplar, tezde pek çok çatışmada ele alınmıştır. Birçok ülkede yaşanan hükümet ve silahlı bir örgüt çatışması içsel öğrenme süreçleri ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır.

Cibuti çatışmasında hükümetin ait olduğu klan olan Issa'yı desteklemesi ve sonunda tek parti hükümetinin ilan edilmesi üzerine, ana muhalefet hareketi FDL ve diğer bir etnik köken olan Afar klanı FRUD'u kurarak hükümetle çatışmaya başlamıştır. Bağımsızlık sonrası kurulan partiye ilişkin arka plan bilgisi değişmiş ve hükümete karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmıştır. Yaşanan iç müzakereler ve çekişmelerle FRUD grubu, FRUD ve FRUD-C olarak kollara ayrılmış fakat ana amacını devam

¹¹⁵⁹ Berouk Mesfin, "The Eritrea-Djibouti border dispute", *Institute for Security Studies* (2008),1-19

¹¹⁶⁰ Berouk Mesfin, "The Eritrea-Djibouti border dispute", 1-19.

ettirmiştir. Böylece uygulama topluluğu olarak kabul edilen grup girişimleri dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına geçmiştir.¹¹⁶¹

2- FDL D ve FRUD, hükümetin tek parti rejimine dönüşmesi ve kendi klanını kayırması nedeniyle duydukları rahatsızlık üzerine rekabet halinde hükümet yönetimine karşı kendini kurmuş ve muhalif halk hareketini oluşturmuştur. İleriki yıllarda FRUD içi bölünmelerle FRUD-C FRUD' a ya karşı kendini yeniden kurarak dönüşen arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmıştır.¹¹⁶²

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. FRUD, FDL D ve sonra FRUD-C örneğindeki gibi tek parti yönetimine karşı gruplar oluşmuştur. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen protestocu profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisi değişmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹¹⁶³

b) Cibuti çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- FRUD isyanlarına götüren süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte birisi hükümetin diğeri muhalefetin desteklediği iki etnik grubun eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹⁶⁴

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹⁶⁵

¹¹⁶¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹¹⁶² Adler, *Word Ordering*, 11.

¹¹⁶³ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹¹⁶⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹¹⁶⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

3- İki etnik kimlik arasında oluşan nefret diğer muhaliflerin bu duygulara katılımı ve hükümetin barış antlaşması uygulamaları ve bu uygulamalara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹¹⁶⁶

4- Etnik grupların birbirini etkilemesi ve bu durumun hükümet uygulamalarındaki etkisinde görüldüğü gibi, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesi vardır.¹¹⁶⁷

5.3.1.12. Burundi

5.3.1.12.1. Dikey Analiz

Burundi’de 19 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 16’si düşük 3’ü yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.¹¹⁶⁸

Burundi’ de devlet içi ve küresel 23 çatışma meydana gelmiştir. Burundi hükümeti 1965’de Military faction (forces loyal to Gervais Nyangoma) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1991-92’de Palipehutu ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1994-96’de CNDD ile düşük yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 1997’de CNDD, Frolina, Palipehutu- FNL ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1998’de CNDD, CNDD-FDD , Palipehutu-FNL ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1999-03’ de CNDD-FDD , Palipehutu-FNL ile 3 yüksek yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 2004-06,2008’de Palipehutu-FNL ile düşük yoğunluklu 4 hükümet çatışması, 2014,2019,2021’de RED-TABARA ile düşük yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 2015’de FPB, Military faction (forces of Godefroid Niyombare), RED-TABARA ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2020,2022’de FNL-Ubugabo-Burihabwa, RED-TABARA ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması meydana gelmiştir.¹¹⁶⁹

Burundi’de 4 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2019-2021’deki RED-TABARA çatışmasında Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire), hükümeti desteklemiştir. 2020-

¹¹⁶⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹¹⁶⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹¹⁶⁸ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹¹⁶⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

2022'de FNL-Ubugabo-Burihabwa, RED-TABARA çatışmasında Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire), hükümeti desteklemiştir.¹¹⁷⁰

5.3.1.12.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.3.1.12.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Burundi'de 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 10 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Askeri hizip (Gervais Nyangoma sadık kuvvetler), Palipehutu, CNDD, CNDD- Frolina- Palipehutu/FNL, CNDD- CNDD/FDD – Palipehutu/FNL, CNDD/FDD– Palipehutu/FNL, Palipehutu/FNL, RED/TABARA, FPB – Askeri hizip (Godefroid Niyombare Kuvvetleri)-RED/TABARA, FNL-Ubugabo/Burihabwa-RED/TABARA olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹¹⁷¹

5.3.1.12.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

19. yüzyılda Ruanda ve Burundi eyaletleri haline gelecek olan topraklar, önce Almanya'nın ardından da Belçika'nın sömürge denetimine girmiştir. Burundi, Belçika'nın sömürge yönetiminin ardından 1962'de bağımsız olmuştur. Bu bölgelerde yaşayan insanlar dilsel ve kültürel olarak homojendir ancak Hutular, Tutsiler ve Twalar olmak üzere üç gruba ayrılmıştır.

Almanlar ve – öncelikle – Belçikalı sömürgeciler, bu mevcut toplumsal bölünmelerden çıkar sağlamış, merkezi Tutsi yönetimini destekleyerek bölünmeyi pekiştirmiştir.

Tıpkı Ruanda'da olduğu gibi, Burundi'deki Hutular nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte bağımsızlıkta, Hutular Ruanda'da iktidarı ele geçirirken, Burundi'deki iktidar Tutsi azınlığın eline geçmiştir.

1962'deki bağımsızlığından sonra Burundi, Tutsi kralı Mwami Mwambutsa IV'ün altında bir monarşi olmuştur. Eyaletteki güç, Tutsi monarşisine bağlı bir parti olan UPRONA'ya

¹¹⁷⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹¹⁷¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

(Ulusal İlerleme Birliği) bağlıdır. Tutsi egemenliğine, 1965'te rejim tarafından bastırılan Hutular askeri isyanla ayaklanmıştır.

Ülkedeki şiddeti ve katliamları engellemede yetersiz kalan kralın darbe sonucu tahtan indirilmesi ile başa gelen Hutu kökenli Gervais Nyangoma' nın Hutu ağırlıklı polis teşkilatı ile Tutsilere karşı katliamlara başlamıştır.

İç savaşa sürüklenen ülkede Mwami Mwambutse' nin oğlu olan Charles Ndizeye, V. Ntare adı ile 24 Mart 1966 tarihinde kral ilan edilmiş, yeni kral ile ordunun en tepesinde yer alan Micombero ülkedeki gücü ele geçirmeye yönelik güç savaşına girişmiştir.

11 Temmuz 1966 tarihinde Micombero yeni başbakan olarak atanmış ancak 28 Kasım 1966'da kralın bir yurt dışı gezisinde bulmasını fırsat olarak gören Micombero darbe gerçekteştirerek krallığa son vermiş, kendi devlet başkanlığının yanı sıra Burundi Cumhuriyeti'ni de ilan etmiştir.

1966'da bir darbe ile monarşinin kaldırılmasının ardından ve Tutsilerin çoğunlukta olduğu ordu tarafından askeri bir rejim dayatılmıştır.

1990'da Burundi bir demokratikleşme sürecine girmiştir. Demokratikleşme süreci 1993'te yapılan seçimlerde doruğa ulaşmış ve FRODEBU' dan (Burundi Demokratik Cephesi) bir Hutu olan Ndadaye başkan olmuştur. Zaferinden birkaç ay sonra Tutsilerin çoğunlukta olduğu ordunun üyeleri tarafından öldürölmüş ve şiddet, ülkeyi sarmıştır.

1994'te çatışmalar yeniden alevlenmiş ve Tutsilerin çoğunlukta olduğu hükümet Hutu merkezli bir dizi muhalefet grubuyla özellikle CNDD (National Council for the Defense of Democracy) ve Palipehutu-FNL (Hutu Halk-Güçleri Ulusal Kurtuluş Partisi) ile karşı karşıya gelmiştir.

1980 yılında, Palipehutu (Hutu Halkının Kurtuluşu Partisi) Tanzania mülteci kamplarında gizlice kurulmuştur. Grup, Tutsi egemenliğine karşı savaşmak ve Hutu etnik grubunun çıkarları için silahlı mücadeleyi savunmuştur. Silahlı kanadı Forces Nationales de Liberation -FNL, 1985'te kurulmuş, ancak silahlı mücadele 1991'e kadar gerektiği gibi başlamamıştır.¹¹⁷²

¹¹⁷² International Crisis Group. Burundi: Finalising Peace with The FNL, Africa Report N°131. 2007.

Frolina (Front pour la libération Nationale), 1990'da Palipehutu' dan ayrılan ilk harekettir. Ağustos 1990'da Frolina, Tanzanya'dan sınır ötesi bir saldırı başlatıldığında varlığını duyurmuştur. İsyancı grubun silahlı kanadı FAP (Forces Armées Populaires) yalnızca sınırlı bir etkiye sahiptir.

Yine Palipehutu' dan ayrılarak oluşturulan, ancak Frolina' nın aksine silahlı mücadelede önemli bir rol oynayan bir grup, Palipehutu-FNL (Forces Nationales de Liberation, Kurtuluş Partisi)'dir.

Çoğu isyancı grup 2000'li yılların başında hükümetle müzakerelere girmiş ve orduda ve toplumda geniş kapsamlı reformlar ve seçimler yoluyla demokrasiye dönüşü öngören Arusha sürecini imzalamıştır. İki Hutu partisi anlaşmanın dışında kalmış ve hükümetle savaşmaya devam etmiştir. CNDD-FDD (National Council for the Defense of Democracy- Forces for the Defense of Democracy) 2002 yılında ayrı bir anlaşma imzalamış ve 2005 ve 2010 seçimlerini kazanmıştır.

Yeni bir Hutu isyancı oluşumu CNDD (Ulusal Demokrasiyi Savunma Konseyi), Hutu başkanı Melchior Ndadaye' nin 1993 yılında öldürülmesinin ardından kurulmuştur.

CNDD, 1993 kurumlarını yeniden kurmak amacındadır. Silahlı kanadı aracılığıyla, FDD (Forces pour la Défense de la Democratie); 1994 yılının sonlarında, Tutsilerin Ruanda'daki zaferinden sonra kaçan yeni askerlerin gelmesiyle desteklenen silahlı mücadelesini başlatmıştır.

2005'teki seçimler, CNDD-FDD' den Nkúrunziza' yı etnik güç paylaşımına dayalı bir hükümetin başkanı olarak atamış ve kalan son Hutu isyancılarında hüküm sürme çabaları devam etmiştir. Birçok başarısız müzakere girişiminden sonra, kalan son grup Palipehutu-FNL ile 4 Aralık 2008'de yeni bir barış anlaşması imzalanmıştır. Ancak barış anlaşmasının ardından, özellikle seçimlerle bağlantılı olarak siyasi şiddet devam etmiştir.

2008'deki Nihai Barış Anlaşması'ndan sonra, FNL bir siyasi partiye dönüştürülmüş, kalan FNL isyancıları kendilerini sayısız hiziplere ayırmaya devam etmiştir.

2015 yılında, Nkúrunziza anayasaya aykırı bir üçüncü dönem için aday olmaya çalıştığında, ülke büyük protestolar ve bir darbe girişimi olmuştur. 2015'te Başkan

Nkurunziza ülke dışındayken, Tümgeneral Godefroid Niyombare bir darbe yapmış ancak darbe girişimi kısa sürede yenilgiye uğramıştır.

Darbeden sonra 20 Ağustos 2015'te Nkurunziza üçüncü dönemi için and içmiştir. 11 Aralık 2015'te Nkurunziza' yı iktidardan uzaklaştırmak amacıyla kendilerine Burundi Cumhuriyetçi Güçleri (FOREBU) adını veren bir grup üç askeri kışlaya saldırmıştır.

Hükümet partisinin gençlik milisleri olan Imbonerakure, hükümet muhaliflerini hedef almış ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde (Zaire) yaşayan RED-Tabara, Aloys Nzabampema' dan FNL-Ubugabo-Burhabwa, FNL Nibizi ve FPB gibi isyancı gruplarla çatışmıştır.

Çatışma 2020'de aktiftir ve iki ana isyancı grup Burundi hükümetine karşı çatışmaya başlamıştır. Burundi hükümeti ile RED-Tabara arasındaki çatışmalar esas olarak Burundi'nin Rumonge eyaletinde, FNL-Ubugabo-Burhabwa ile çatışmalar Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin komşu Sud Kivu eyaletinde yoğunlaşmıştır.

RED-TABARA (Burundi'de Hukukun Üstünlüğü için Direniş FRONABU Tabara olarak da bilinir) Burundi Hükümetini devirmeye çalışan silahlı bir muhalefet grubudur. Grup, 2010'daki Burundi seçimlerine tepki olarak 24 Nisan 2011'de kurulmuş, ancak ilk olarak Aralık 2014'te hükümetle çatışmalar sırasında faaliyete geçmiştir. RED-TABARA, amacına ulaşmak için, Başkan Pierre Nkurunziza liderliğindeki siyasi rejimi askeri olarak devirmeyi ve onun yerine güvenilir, özgür ve adil seçimleri kolaylaştırmak için bir geçiş hükümeti kurmayı amaçlamıştır.¹¹⁷³

18 Haziran 2020'de Évariste Ndayishimiye, Burundi'nin yeni Cumhurbaşkanı ve Nkurunziza' nın ölümünün ardından onun yakın bir müttefiki olmuştur. Burundi'de çatışma, 2021'de RED-Tabara ve Burundi Hükümeti arasında aktif kalmıştır. CNDD-FDD partisinin gençlik milisleri Imbonerakure, hükümet tarafında silahlı çatışmalara katılmıştır.

¹¹⁷³ International Crisis Group, "Averting Proxy Wars in the Eastern DR Congo and Great Lakes", (Erişim 01.01.2022).

5.3.1.12.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Burundi' de iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; Ülkedeki şiddeti ve katliamları engellemede yetersiz kalan kral Tutsi kralı Mwami Mwambutsa IV'ün, darbe sonucu tahtan indirilmesi ile başa gelen Hutu kökenli Gervais Nyangoma Hutu ağırlıklı polis teşkilatı ile Tutsilere karşı katliamlara başlamıştır.

2015 yılında, Nkurunziza anayasaya aykırı bir üçüncü dönem için aday olmaya çalıştığıında, ülke büyük protestolar ve bir darbe girişimi olmuştur. 2015'te Başkan Nkurunziza ülke dışındayken, Tümgeneral Godefroid Niyombare bir darbe yapmış ancak darbe girişimi kısa sürede yenilgiye uğramıştır.¹¹⁷⁴

2. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Arka planda ele alınan bütün aktörler iktidarı ele geçirmek için hükümetle çatışmaya girmiştir. Aktörlerin sayısındaki fazlalık nedeniyle burada tekrar ele alınmamıştır.¹¹⁷⁵

5.3.1.12.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Burundi çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Burundi çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Yukarda ele alınan etnik grupların hükümette bir değişim ve dönüşüm istemesi üzerine birer uygulama topluluğu olan bu grupların faaliyetleri, müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi, dönüşmüş arka plan bilgisi ve çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.¹¹⁷⁶

¹¹⁷⁴ International Crisis Group. Burundi: Finalising Peace with The FNL, Africa Report N°131. 2007.

¹¹⁷⁵ International Crisis Group, "Averting Proxy Wars in the Eastern DR Congo and Great Lakes", (Erişim 01.01.2022)

¹¹⁷⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

2- Yukarda arka plan içinde ele alınan hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden etnik gruplar, Burundi hükümetine karşı kendini kurmuş, seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.¹¹⁷⁷

3- Hükümete karşı oluşan etnik gruplarla yeni aktörler sahneye çıkmıştır. Aktörler, uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmiş ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹¹⁷⁸

b) Burundi çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Burundi içinde etnik bölünmüşlüğe paralel olarak gruplar hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilim ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹⁷⁹

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹⁸⁰

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹¹⁸¹

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesidir.¹¹⁸²

¹¹⁷⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹¹⁷⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹¹⁷⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹¹⁸⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹¹⁸¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹¹⁸² Adler, *Word Ordering*, 12.

5.3.1.13. Etiyopya

5.3.1.13.1. Dikey Analiz

Etiyopya'da 113 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 87'si düşük 26'i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 96'sı toprak 17'si hükümet çatışmasıdır. Toprak çatışmalarının 14'ü hükümet çatışmalarının 12'si yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.¹¹⁸³

Etiyopya'da devlet içi ve küresel 128 çatışma meydana gelmiştir. Etiyopya hükümeti 1991'de IGLF ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Hararghe), 2019'de Military faction (forces of Asaminew Tsige) ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Amhara), 1960'de Military faction (forces of Mengistu Neway) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1976, 1986-87'da EPRP, TPLF ile 2 yüksek yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 1977'de EDU, EPRP ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1978'de EDU, TPLF ile 1 düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1979-82,1988,2020,2021'de TPLF ile 1'i düşük 6'i yüksek yoğunluklu 7 hükümet çatışması, 1983'de EPDM, TPLF ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1984- 85'da EPDM, EPRP, TPLF ile yüksek yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1990'da EPRDF ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1989'de EPRDF, Military faction (forces of Amsha Desta and Merid Negusie) ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1991'de EPRDF, Forces of Harar Garrison ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1964-72, 1974,'de ELF ile düşük yoğunluklu 10 toprak çatışması (Eritre), 1973,1975-80' de ELF, EPLF ile 5 yüksek yoğunluklu 7 toprak çatışması (Eritre), 1981-91' de EPLF ile 9 yüksek yoğunluklu 11 toprak çatışması (Eritre), 1964' da Ogaden Liberation Front ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Ogaden), 1976-83'de WSLF ile 2 yüksek yoğunluklu 8 toprak çatışması (Ogaden), 1993 da AIAI ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Ogaden), 1996,1999'da AIAI, ONLF ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Ogaden), 1994, 1998, 2000-16'da ONLF ile düşük yoğunluklu 19 toprak çatışması (Ogaden), 1975-76' da ALF ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması, (Afar), 1996'da ARDUF ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Afar), 1977-78.1980-81, 1983-1992, 1994-95, 1998-2013, 2015-16 'da OLF ile 1 yüksek yoğunluklu 34 toprak çatışması (Oromiya), 2019-2022'de OLA ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması(Oromiya), 1977-80'de SALF ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması

¹¹⁸³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

(Arssi, Bale&Sidamo), 1981,1983’de SLM ile 1 yoğun 2 toprak çatışması (Sidamaland), 2022’de GLF, TPLF ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması meydana gelmiştir.¹¹⁸⁴

Etiyopya’da 15 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1977-78’deki 2 ELF, EPLF çatışmasında Güney Yemen, hükümeti desteklemiştir. 1977-78’de 2 WSLF çatışmasında Küba, Güney Yemen, hükümeti desteklemiştir.1977 WSLF çatışmasında Somali, grupları desteklemiştir. 1979-83’te 5 WSLF çatışmasında Küba, hükümeti desteklemiştir. 1980’de 1 OLF çatışmasında Küba hükümeti desteklemiştir. 1980’de 1 SALF çatışmasında Küba hükümeti desteklemiştir. 2022’ de 1 OLA çatışmasında Kenya hükümeti desteklemiştir. 2022’ de 1 GLF, TPLF çatışmasında Eritre hükümeti desteklemiştir. 2020-2021’ de 2 TPLF çatışmasında Eritre hükümeti desteklemiştir.¹¹⁸⁵

5.3.1.13.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.3.1.13.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Etiyopya’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 27 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IGLF (Hararghe), Askeri hizip (Asaminew Tsige Kuvvetleri) (Amhara), Askeri hizip (Mengistu Neway Kuvvetleri), EPRP-TPLF, EDU-EPRP, EDU-TPLF, TPLF, EPDM-TPLF, EPDM-EPRP-TPLF, EPRDF, EPRDF- Askeri hizip (Amsha Desta ve Merid Negusie Kuvvetleri), EPRDF-Harar Garrison Kuvvetleri, ELF (Eritre), ELF-EPLF (Eritre), EPLF (Eritre), Ogaden Liberation Front (Ogaden), WSLF (Ogaden), AIAI (Ogaden), AIAI-ONLF (Ogaden), ONLF (Ogaden), ALF (Afar), ARDUF (Afar), OLF (Oromiya), OLA (Oromiya), SALF (Arssi, Bale&Sidamo), SLM (Sidamaland), GLF, TPLF olarak sınıflandırılmıştır.¹¹⁸⁶

Bu topluluklardan IGLF (Hararghe), Askeri hizip (Asaminew Tsige Kuvvetleri) (Amhara), ELF (Eritrea), ELF- EPLF (Eritrea), EPLF (Eritrea), Ogaden Liberation Front (Ogaden), WSLF (Ogaden), AIAI (Ogaden), AIAI-ONLF (Ogaden), ONLF (Ogaden), ALF (Afar), ARDUF (Afar), OLF (Oromiya), OLA (Oromiya), SALF (Arssi, Bale&Sidamo), SLM (Sidamaland) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Askeri hizip (Mengistu Neway Kuvvetleri) , EPRP-TPLF, EDU-EPRP, EDU-

¹¹⁸⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹¹⁸⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹¹⁸⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

TPLF, TPLF, EPDM- TPLF, EPDM-EPRP-TPLF, EPRDF, EPRDF- Askeri hizip (Amsha Desta ve Merid Negusie Kuvvetleri), EPRDF-Harar Garrison Kuvvetleri, GLF, TPLF hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹¹⁸⁷

Bu topluluklardan IGLF; Hararghe, Askeri hizip (Asaminew Tsige Kuvvetleri); Amhara, ELF; Eritre, ELF- EPLF; Eritre, EPLF ; Eritre, Ogaden Liberation Front ; Ogaden, WSLF ; Ogaden, AIAI ; Ogaden, AIAI-ONLF ; Ogaden, ONLF ; Ogaden, ALF ; Afar, ARDUF ; Afar, OLF; Oromiya, OLA ; Oromiya, SALF ; Arssi, Bale&Sidamo, SLM ; Sidamaland' ın bağımsız bir bölge olması için savaşımaktadır.¹¹⁸⁸

5.3.1.13.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Hiçbir zaman sömürgeleştirilmemiş olan ülke, son imparator Haile Sellasie' nin devrildiği 1974 yılına kadar birbirini izleyen imparatorlar tarafından yönetilmiştir. Saltanatının son on yılı, toprakların eşitsiz dağılımı ve gelişme eksikliği, mahsul kıtlığı ve sürekli kıtlıklara ilişkin protestolarla geçmiştir. Etiyopya'nın nüfusu yaklaşık 70 farklı etnik gruptan oluşmaktadır ve birçoğu arasında ayrılıkçı duygular mevcuttur.

1974'te imparator bir askeri darbeyle devrilmiş ve yerine Mengistu Haile Mariam liderliğindeki Sovyet yanlısı Marksist-Leninist askeri cunta, "Derg" gelmiş, Derg liderliğindeki Etiyopya Hükümeti sosyalist bir sistemin uygulanmasını ve karşıt unsurların tasfiyesini başlatmıştır.

Derg içinde üç yıl süren şiddetli güç mücadelesini Albay Mengisto Haile Mariam kazanmış, Marksist bir ideolojiyi takip eden yeni rejim, bazı temel sorunları miras almıştır. Hükümet iktidarı için rejimle savaşıyan grupların yanı sıra, farklı bölgeler üzerinde etnik temelli kendi bölgeleri için bağımsızlık arayan savaşçılarla da çatışmıştır.

Hükümete meydan okuyan ilk hareketlerden biri, 1972'de monarşinin devrilmesi, feodal sistemin kaldırılması ve popüler bir demokratik cumhuriyetin kurulması çağrısında bulunan bir Marksist hareket olan EPRP (Etiyopya Halk Devrimci Partisi) dir.

¹¹⁸⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹¹⁸⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

1970'lerin ortalarında mücadelesine başlayan bir başka hareket TPLF' dir (Tigray Halk Kurtuluş Cephesi) dir. TPLF, devrim sırasında sivil soldan ayrılan ve tüm Etiyopyalılar için sosyal adalet ve kendi kaderini tayin hakkı talep eden devlete karşı kırsal temelli bir mücadele başlatan Marksist Tigrayan öğrenciler tarafından 1975 yılında kurulmuştur.

1980'de bir grup EPRP üyesi ayrılmış ve EPDM' yi (Etiyopya Halk Demokratik Hareketi) kurmuştur. 1989'da TPLF ve EPDM, EPRDF (Etiyopya Halkları Devrimci Demokratik Cephesi) adlı bir ittifaka girmiştir.¹¹⁸⁹

EPRDF, eyaletler arası çatışmalarda Eritreli ayrılıkçılarla iş birliği yapmış ve ortak hedeflerine ulaşıldığında Eritre bağımsızlık hazırlıklarına başlamıştır. Eritre, 1993'te yapılan referandumdan sonra Etiyopya'dan resmi bağımsızlığını kazanmıştır.

EPRDF, 28 Mayıs 1991'de Mengistu' yu devirmeyi ve ülkede iktidarı ele geçirmeyi başarmıştır. TPLF' nin hakimiyetinde olan EPRDF, ülkeyi 25 yıldan fazla bir süre yönetmeye devam etmiş, rejime karşı geniş çaplı halk protestolarının ardından Abiy Ahmed 2018'de iktidara gelmesiyle TPLF ve EPRDF arasında çatışmalar başlamış ve 2021'de orduyu Tigray' den çıkmaya zorlayan büyük ölçekli bir TPLF karşı saldırısı izlemiştir.

1970'lerin ortalarında ortaya çıkan EDU (Etiyopya Demokratik Birliği) 1975'te kurulmuş ve hareketin amacının despotizmine karşı ilerici ve demokratik güçleri birleştirmek olduğunu söylemiştir.

EDU' nun silahlı çatışma sırasında açıkça bağlantılı olduğu iki silahlı grup, ayrılıkçı Eritre grubu ELF ve onun Afar' daki eşdeğeri ALF dir. Milliyetçi bir hareket olarak EDU, ELF' nin bağımsız Eritre hedefini desteklemediğinden, ELF ile iş birliği tamamen taktikseldir.

Harar birlikleri, 1991'de Etiyopya hükümetine karşı kısa bir süre savaşan gruptur. Grup, aslen Derg' in (1974 ve 1991 yılları arasında ülkeyi yöneten askeri konsey) silahlı kuvvetlerinin bir parçasıdır, ancak eski garnizon kurulduğunda devlet dışı bir varlığa dönüşmüş, 28 Mayıs 1991'de isyancı koalisyon EPRDF tarafından iktidardan uzaklaştırılmıştır.

¹¹⁸⁹ Sarah Vaughan, "Ethnicity and Power in Ethiopia", *Researchgate* (Erişim 05.08.2022).

Hükümete meydan okuyan son grup, Mayıs 1989'da bir darbeyle hükümeti devirmeye çalışan askeri bir gruptur. Silahlı kuvvetler genelkurmay başkanı Tümgeneral Merid Negusie ve hava kuvvetleri başkanı Tümgeneral Amha Desta, rejimin ülke çapında savaşılan çatışmaları ele almasına karşı çıkan isyancı hiziplere liderlik etmiştir.

Çatışma sırasında, çeşitli dış aktörler savaşılan taraflardan bazılarını desteklemiştir. 1977'de Marksist Mengistu hükümeti Sovyetler Birliği'nin ana müttefiki olmuş ancak 1990 sonlarında bu destek kaynağı kurumuş ve Mengistu hükümeti yeni uluslararası müttefikler aramak zorunda kalmıştır. 1990'da mskket bombası, askeri danışmanlar ve eğitimden oluşan askeri yardımdan oluşan İsrail'den gelen destek gelmiştir. Çatışma sırasında Sudan, jeopolitik nedenlerle TPLF' yi (Tigray Halk Kurtuluş Gücü) ve EDU' yu (Etiyopya Demokratik Birliği) desteklemiştir. EDU' ya Suudi Arabistan ve ABD'den de mali destek gelmiştir.

Çatışmanın ilk yıllarında TPLF, bağımsız bir Eritre için savaşılan isyancı grup EPLF' den (Eritre Halk Kurtuluş Cephesi) aldığı para ve silahlar sayesinde hayatta kalmayı başarmıştır. EPLF, hem iki hareketin ortak bir düşmanı, yani Mengistu hükümeti olduğu için hem de TPLF Etiyopya ordusu ile Eritre arasında bir tampon oluşturduğu için TPLF' yi desteklemiştir. Çatışmalar sırasında, TPLF ve EPLF arasında siyasi ve ideolojik çatlaklar gelişse bile, hükümet güçlerine yönelik askeri saldırılarının çoğunu birlikte koordine etmiştir.¹¹⁹⁰

TPLF ayrıca Afar merkezli isyancı grup ALF (Afar Kurtuluş Cephesi) ve Oromo merkezli OLF (Oromo Kurtuluş Cephesi) ile taktik ittifaklara sahiptir. ALF, TPLF' nin uzun süredir karşı çıktığı feodal bir sistemin geri dönüşü için mücadele etmiştir. Bu ittifaklar aracılığıyla TPLF daha güneydeki bölgelere erişim elde edebilmiştir.¹¹⁹¹

Ogaden bölgesinin statüsüne ilişkin çatışmaya, farklı hedeflere sahip bir dizi isyancı grup katılmıştır. İlk isyancı grup, 1963'te Ogaden Kurtuluş Cephesi'dir. Daha sonra WSLF

¹¹⁹⁰ Aregawi Berhe, *A Political History of the Tigray People's Liberation Front (1975-1991): Revolt, Ideology and Mobilisation in Ethiopia* (Tsehai Publishers & Distributors, 2009), 1-372.

¹¹⁹¹ Yasin Mohammed, "Political history of the Afar in Ethiopia and Eritrea", *Afrika Spectrum* 42 (2008), 39-65.

(Batı Somali Kurtuluş Cephesi) ardından ONLF (Ogaden Ulusal Kurtuluş Cephesi) ve AIAI (al- İtihad el-İslami: İslam Birliği) ortaya çıkmıştır.

2000 yılından bu yana ONLF silahlı çatışmayı tek başına sürdürmektedir. ONLF, 2020'de Etiyopya'da yapılması planlanan genel seçimlere hazırlık amacıyla bir siyasi partiye dönüşme sürecinden geçmiştir.

Afar bölgesinin kendi kaderini tayin etme mücadelesi ALF ve ARDUF tarafından yürütülmektedir. ALF iktidardaki askeri cuntanın tüm toprakları millileştirme politikasına tepki olarak 1975'te silahlı mücadelesini başlatmış, 1991 yılında cuntanın devrilmesinin ardından ülke etnik temelli bir federasyona dönüşmüştür. Ancak yeni anayasanın fiilen uygulanmasından duyulan hoşnutsuzluk, çatışmada bu kez ARDUF 'un da dahil olduğu yeni bir aşamaya gelmişse de çatışma 1997'den beri aktif değildir.

SALF (Somali Abo Kurtuluş Cephesi) ile Etiyopya hükümeti arasındaki çatışma Arssi, Bale ve Sidamo eyaletlerinin statüsüyle ilgilidir. İsyancılar bölgedeki nüfusun Somali'ye mi katılacağı yoksa bağımsız bir devlet mi olacağı konusunda bölge halkının karar vermesi gerektiğini savunmaktadır. Etiyopya harekâtından sonra SALF zayıflamış ve etkisiz kalmıştır.

SLM (Sidama Kurtuluş Hareketi) ile Etiyopya hükümeti arasındaki çatışmanın nedeni, Sidama halkının kendi kaderini tayin etme mücadelesi olmuştur. 1970'lerin sonlarında kurulan grup Somali tarafından eğitilmiş ve silahlandırılmıştır. 1981'de aktif hale gelen grup hükümet çatışmasının ardından 1984'te zayıflamış ve askeri bir etki yaratamamıştır.

Askeri grup (Asaminew Tsige güçleri) ile Etiyopya hükümeti arasındaki çatışma, artan Amhara etnik milliyetçiliği ve Amhara için bölgesel özerklik nedeniyle yaşanmıştır. Tsige, 22 Haziran 2019'da Etiyopya hükümetine karşı düzenlenen darbe girişiminde bir grup askere liderlik etmiştir.

Oromiya, Etiyopya'nın en büyük eyaletidir. Ülkenin ekonomik ve siyasi yaşamında dışlanan Oromo isyancı grubu OLF, 1973'te bağımsızlık için silahlı bir mücadele başlatmıştır ve çatışma hala devam etmektedir. OLF' nin silahlı kanadı OLA' dır.

5.3.1.13.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Etiyopya'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümeti ele geçirme; 1974'te imparatorun askeri bir darbeyle devrilmesinin ardından Sovyet yanlısı Marksist-Leninist askeri cunta iktidara gelerek karşıt unsurların tasfiyesini başlatmıştır. Parti içi üç yıl süren güç mücadelesini kazanmış, Marksist bir ideolojiyi takip eden yeni rejim, bazı temel sorunları miras almıştır.

Hükümete meydan okuyan ilk hareketlerden biri, 1972'de monarşinin devrilmesi, feodal sistemin kaldırılması ve popüler bir demokratik cumhuriyetin kurulması çağrısında bulunan bir Marksist hareket olan EPRP (Etiyopya Halk Devrimci Partisi) dir. 1970'lerin ortalarında mücadelesine başlayan bir başka hareket TPLF' dir . TPLF, tüm Etiyopyalılar için sosyal adalet ve kendi kaderini tayin hakkı talep eden devlete karşı kırsal temelli bir mücadele başlatmıştır. 1980'de bir grup EPRP üyesi ayrılmış ve EPDM' yi (Etiyopya Halk Demokratik Hareketi) kurmuştur. 1989'da TPLF ve EPDM, EPRDF (Etiyopya Halkları Devrimci Demokratik Cephesi) adlı bir ittifaka girmiştir. 1970'lerin ortalarında ortaya çıkan EDU (Etiyopya Demokratik Birliği) 1975'te kurulmuş ve hareketin amacının despotizmine karşı ilerici ve demokratik güçleri birleştirmek olduğunu söylemiştir.

Harar birlikleri, 1991'de Etiyopya hükümetine karşı kısa bir süre savaşan gruptur. Grup, 1974 ve 1991 yılları arasında ülkeyi yöneten askeri konseyin bir parçasıdır. 28 Mayıs 1991'de isyancı koalisyon EPRDF tarafından iktidardan uzaklaştırılmıştır.

TPLF ile daha küçük EPDM (Etiyopya Halkının Demokratik Hareketi) arasında askeri iş birliği ve koordinasyon vardır. Bu iki grup sonunda birleşmiş ve EPRDF' yi (Etiyopya Halkının Devrimci Demokratik Cephesi) oluşturmuştur.

Silahlı kuvvetler genelkurmay başkanı Tümgeneral Merid Negusie ve hava kuvvetleri başkanı Tümgeneral Amha Desta, isyancı hiziplere liderlik etmiştir.

1977'de Marksist Mengistu hükümeti Sovyetler Birliği'nin ana müttefiki olmuştur. . Çatışma sırasında Sudan, jeopolitik nedenlerle TPLF' yi (Tigray Halk Kurtuluş Gücü) ve

EDU 'yu (Etiyopya Demokratik Birliği) desteklemiştir. EDU' ya Suudi Arabistan ve ABD'den de mali destek gelmiştir.¹¹⁹²

2. Çatışma ayrılıkcı toprak atışması; Hükümet iktidarı için rejimle savaşan grupların yanı sıra, , farklı bölgeler üzerinde etnik temelli kendi bölgeleri için bağımsızlık arayan savaşcılarla da çatışmıştır. Çok sayıda toprak atışması uygulama toplulukları ve arka planda ele alınmıştır.¹¹⁹³

5.3.1.13.2.4. atışmaların Bilişsel Transformasyonu

Etiyopya atışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Etiyopya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- İmparatora yapılan askeri darbe sonrası ülkede yaşanan çalkantılı dönem, iktidar için çatışan gruplar ve Etiyopya'nın 70 etnik gruptan oluşan yapısı içinde bağımsız olmak isteyen bölgeler ve hükümet içindeki grupların hükümette bir değişim ve dönüşüm istemesi üzerine birer uygulama topluluğu olan bu grupların faaliyetleri, müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi, dönüşmüş arka plan bilgisi ve çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.¹¹⁹⁴

2- Yukarda arka plan içinde ele alınan bağımsızlık isteyen gruplar ve hükümet içinde uygulamalara itiraz eden ve iktidarı elde etmeyi amaçlayan gruplar, Etiyopya hükümetine karşı kendini kurmuş, seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.¹¹⁹⁵

3- Etnik grupların hak ve bağımsızlık talepleri ve hükümete karşı oluşan gruplarla yeni aktörler sahneye çıkmıştır. Aktörler, uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte,

¹¹⁹² Berhe, A Political History of the Tigray People's Liberation Front (1975-1991): Revolt, Ideology and Mobilisation in Ethiopia, 1-372.

¹¹⁹³ Mohammed, "Political history of the Afar in Ethiopia and Eritrea", 39-65.

¹¹⁹⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹¹⁹⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir. Aktörler, amaç ve kimlikleri arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹⁹⁶

b) Etiyopya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Etiyopya içinde özellikle etnik bölünmüşlüğe paralel olarak imparatorluğun yıkılması üzerine kurulan askeri yönetimler ve karşısında iktidarı ele geçirmeye çalışan gruplar hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilim ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹⁹⁷

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹¹⁹⁸

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹¹⁹⁹

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesidir.¹²⁰⁰

5.4. Batı Afrika Çatışmaları

5.4.1. Yatay Analiz

II. Dünya Savaşından sonra, 1946-2022 arası dönemde Batı Afrika'da 63 devlet içi çatışma yaşanmıştır. Devletlere göre dağılım; Togo'da 2, Sierra Leone'de 1, Senegal'de 10, Nijerya'da 11, Nijer'de 7, Moritanya'da 4, Mali'de 11, Liberya'da 7, Gine'de 2, Gana'da 3, Fildişi Sahili'de 4, ve Burkina Faso'da 1 çatışma.¹²⁰¹

¹¹⁹⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹¹⁹⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹¹⁹⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹¹⁹⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹²⁰⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹²⁰¹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

Batı Afrika’ da 132 devlet içi çatışmanın 63’si, bir tarafı her zaman bir hükümet diğer tarafı her zaman bir veya daha fazla isyancı gruptan oluşan çatışmalardan, 69’u dış ülke askeri gruplarının da katıldığı küresel nitelikte çatışmalardan meydana gelmiştir. Küresel çatışmalar Sierra Leone’ da 10, Nijerya’da 19, Nijer’de 10, Moritanya’da 1, Mali’de 17, Gine Bissau’da 2, Gambia’da 1, Burkina Faso’da 9 olmak üzere dağılmıştır.¹²⁰²

En az 1000 ölü sayısı ile yüksek yoğunlukta yaşanan çatışmalar Sierra Leone’de 3, Nijerya’da 14, Mali 1, Liberya’da 1, Burkina Faso 1 toplam 20 çatışma düzeyine ulaşmıştır.¹²⁰³

Batı Afrika’da yaşanan çatışmaların 72’ si hükümet 60’si toprak üzerinde yaşanan anlaşmazlıktan kaynaklanmıştır. Dağılım aşağıdaki gibidir; Nijerya 14 hükümet- 16 toprak, Nijer 10 toprak- 7 hükümet, Moritanya 1 hükümet-4 toprak, Mali 16 toprak-12 hükümet, Burkina Faso 6 hükümet-4 toprak ve sadece hükümet çatışmaları, Togo 2, Sierra Leone 11, Liberya 7, Gine Bissau 2, Gine 2, Gana 3, Gambia 1, Fildişi Sahili 4, sadece toprak çatışması Senegal’ de 10 çatışma.¹²⁰⁴

5.4.1.1. Togo

5.4.1.1.1. Dikey Analiz

Togo’da 2 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmalar düşük yoğunluk düzeyinde hükümet çatışmasıdır.¹²⁰⁵

Togo hükümeti 1986’da MTD ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2022’ de JNIM ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.¹²⁰⁶

¹²⁰² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²⁰³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²⁰⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²⁰⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²⁰⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

5.4.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.4.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Togo'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk MTD ve JNIM'dır. Bu topluluklar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹²⁰⁷

5.4.1.1.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Togo, bağımsızlığından itibaren otoriter cumhurbaşkanları tarafından yönetilmiştir. General Gnassingbé Eyadéma 1967'den 2005'teki ölümüne kadar ülkeyi yönetmiş, yerine, Togo ordusu tarafından cumhurbaşkanı olarak atanan oğlu Faure Gnassingbé geçmiştir. Uluslararası baskı altında, Gnassingbé aynı yıl cumhurbaşkanlığı seçimleri düzenlemiş ve kazanmıştır. Togo, ilk nispeten özgür ve adil yasama seçimlerini Ekim 2007'de gerçekleştirmiştir.

Eylül 1986'da Togo, Başkan Eyadéma'ya karşı düzenlenen darbede devlet içi bir çatışma yaşamıştır. Togo hükümetine göre darbe, sürgündeki siyasi muhalefet partisi MTD'nin Eyadéma'yı devirme ve girişimidir. Darbe girişimi Togo ordusu tarafından engellenmiştir.

MTD, Şubat 1979'da Fransa'da kurulmuş bir Togo muhalefet grubudur. Yolsuzluk, kötü devlet yönetimi ve Başkan Gnassingbé Eyadéma'yı çevreleyen büyüyen bir kişilik kültürü konusundaki hoşnutsuzlukla motive olan bu grup, Hükümeti devirmeye çalışmıştır.¹²⁰⁸

5.4.1.1.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Togo'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

¹²⁰⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²⁰⁸ Lindsay Reid vd., "Conflict Environments and Civil War Onset", *Journal of Global Security Studies* (2020), 1–21.

1. Çatışma askeri darbe; General Gnassingbé Eyadéma 1967'den 2005'teki ölümüne kadar ülkeyi yönetmiş, yerine, Togo ordusu tarafından cumhurbaşkanı olarak atanan oğlu Faure Gnassingbé geçmiştir. Eylül 1986'da Togo, Başkan Eyadéma' ya karşı düzenlenen darbede devlet içi bir çatışma yaşamıştır. Togo hükümetine göre darbe, sürgündeki siyasi muhalefet partisi MTD' nin Eyadéma' yı devirme ve girişimidir.¹²⁰⁹

5.4.1.1.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Togo'da çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Togo çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bir uygulama topluluğu olarak askeri darbe, tezde pek çok çatışmada ele alındığı gibi birçok ülkede yaşanan askeri darbelerden içsel öğrenme süreçleri ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır. Yaşanan iç müzakerelerle önceki cumhurbaşkanının tek partili yönetiminin bir devamı niteliğinde bulunan yeni başkana ilişkin yolsuzluk söylentileri ile gelen baskıcı rejimle birlikte askeri darbe yaşanmış ancak başarısızlıkla sonuçlanmış ve uygulama topluluğu olarak kabul edilen grup girişimi dönüştürdüğü arka plan bilgisini yeni uygulama alanına aktaramamıştır. Darbe Togo ordusunun girişimiyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹²¹⁰

2- Mevcut yönetimden rahatsızlık duyan askeri gurup, rekabet halinde bulunduğu tek parti yönetimine karşı kendini yeniden kurmuş arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif bir grup oluşturmuştur. Darbenin başarısız olması ile dönüştürmek istediği arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktaramamıştır.¹²¹¹

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Togo hükümetinde önceki hükümetin bir ardılı olarak yeni gelen başkanda tek parti yönetimi devam etmiş, muhalefeti baskılamış ve yolsuzluk söylentileri yayılmıştır. Muhalif tarafta ise, yeni oluşan hükümete karşı uygulamaların seyrinden rahatsız bir askeri grup darbe girişimini başlatmıştır. Darbecilere karşı

¹²⁰⁹ Lindsay Reid vd., "Conflict Environments and Civil War Onset", 1–21.

¹²¹⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹²¹¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

hükümetin başarısı ile hükümet tarafını oluşturan aktörler uygulamalar yoluyla kimlikleri oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹²¹²

b) Togo çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Tek parti yönetimine karşı başlayan ve darbeye götüren süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte darbecilerin ve hükümetin eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹²¹³

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹²¹⁴

3- Darbecilerin hoşnutsuzlukları ve Fransa'da bir sürgün hükümeti kurlmaları gibi iki ülke hükümeti bazen hükümeti bazen de çatışan grubu desteklemiştir. Bu durum uygulamalar ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹²¹⁵

4- Darbeyi gerçekleştirmek isteyen grubun oluşumu ve diğer ülke hükümetlerinden destek almasında görüldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesi vardır.¹²¹⁶

5.4.1.2. Sierra Leone

5.4.1.2.1. Dikey Analiz

Sierra Leone'de 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunluklu hükümet çatışmasıdır.¹²¹⁷

¹²¹² Adler, *Word Ordering*, 11.

¹²¹³ Adler, *Word Ordering*, s.12

¹²¹⁴ Adler, *Word Ordering*, s.12

¹²¹⁵ Adler, *Word Ordering*, s.12

¹²¹⁶ Adler, *Word Ordering*, s.12

¹²¹⁷ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

Sierra Leone’ da devlet içi ve küresel 11 çatışma yaşanmıştır. Sierra Leone hükümeti 1991-96, 2001’de RUF ile 1 yüksek yoğunluklu 7 hükümet çatışması, 1997-98’de AFRC, Kamajors, RUF ile 1 yüksek yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1999’de AFRC, RUF ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2000’da RUF, WSB ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması meydana gelmiştir.¹²¹⁸

Sierra Leone’de 10 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1991-96’deki 6 RUF çatışmasında Gine, Nijerya, hükümeti desteklemiştir. 1997-98’deki 2 AFRC, Kamajors, RUF çatışmasında Gine, Nijerya hükümeti desteklemiştir. 1999’de AFRC, RUF çatışmasında Gana, Gine, Mali, Nijerya hükümeti desteklemiştir. 2000’da RUF, WSB çatışmasında Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir.¹²¹⁹

5.4.1.2.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.4.1.2.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Sierra Leone’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 4 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar RUF, AFRC- Kamajors- RUF, AFRC-RUF, RUF- WSB olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹²²⁰

5.4.1.2.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Bağımsızlıktan sonra hüküm süren patrimonyal sistem, yerel yolsuzluk ve etnik gerilimleri beslemiştir. Sierra Leone'nin temel olarak elmas ve kereste kaynakları bu etkisiz ekonomik sistemin kurbanı olmuştur.

1978'de tek parti yönetimini tesis eden Tüm Halklar Kongresi (APC) hükümeti otokratik bir yönetim uygulamıştır. Bağımsızlığı takip eden yıllarda, tek parti yönetiminin uyguladığı kayırmacılık ve ekonomik gerileme ile halk arasında huzursuzluk yayılmıştır.

¹²¹⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²¹⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²²⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

1991'de Sierra Leone'de tek parti yönetimi kaldırılmış, demokratik bir rejim kurmak için Temmuz 1992'de yapılacak seçimlerin yapılmaması üzerine bir darbe düzenleyen Yüzbaşı Valentine Strasser bir askeri cunta olan Ulusal Geçici Yönetim Konseyi'ni (NPRC) kurmuştur.

1991'de Birleşik Devrimci Cephe (RUF) iktidarı ele geçirmek amacıyla silahlı çatışmalar gerçekleştirmiştir. Bazen Devrimci Birleşik Cephe/Sierra Leone olarak anılan RUF (Devrimci Birleşik Cephe), Batı Afrika'nın Sierra Leone eyaletinde faaliyet gösteren şiddetli bir isyancı gruptur.

Ocak 1995'te RUF, hükümetin ana gelir kaynakları olan elmas madenlerinden sonra, boksit madenlerini de ele geçirmiştir. NPRC hükümeti için bu feci durum, 1994 sonlarında barış görüşmeleri çağrılarını başlatmıştır.

Hükümet, 1995'in başlarında özel güvenlik firmaları istihdam ederek gidişatı tersine çevirmeye çalışmıştır. Bu paralı askerler, Sierra Leone birliklerini eğitmiş, Kamajors milislerini (geleneksel avcılar) saflarına katmış ve RUF ile savaşa girmiştir. Hükümet ve aynı zamanda ülkede konuşlanmış Nijeryalı ve Gine birliklerini bir ECOWAS gücünün parçası olarak kullanmıştır.

West Side Boys (WSB), Sierra Leone iç savaşında (1991–2002) birkaç askeri aktörden biridir. Ordunun bir hizbi olan WSB, 1999-2000'de kilit bir oyuncu olarak ortaya çıkmıştır.

Siyasi istikrarsızlık sonrası, Mayıs 1997'de Binbaşı Johnny Paul Koroma komutasındaki Sierra Leone ordusunun isyancı askerleri kanlı bir darbeyle iktidarı ele geçirmiştir. Seçilen Cumhurbaşkanı Ahmed Tejan Kabbah kaçmış, Koroma askeri bir cunta olan AFRC (Silahlı Kuvvetler Devrim Konseyi) yi kurmuştur. Koroma ayrıca RUF 'un düşmanı değil, hareketinin bir parçası olduğunu duyurmuştur.

AFRC cuntası, milislerin güneyde ve güneydoğuda artan popüleritesi ve gücünden korktuğu için Kamajors milisleriyle arası açılmıştır. Koroma, iktidarı ele geçirdikten sonra, Kamajors milislerinin yasadışı olduğunu ilan etmiştir.

Sürgüne kaçan Kabbah AFRC/RUF hükümetine karşı Kamajors ile hareket ederek yeniden başkan olarak atanmak için silahlı eylem başlatmış ve Nijerya'dan destek almıştır.

Kamajors grupları, çoğunlukla Mende etnik kökenine sahip insanlardan oluşan geleneksel avcı-savaşçı toplumu kavramı etrafında şekillenmiştir ve kendilerini doğu ve güney toplulukları için bir öz savunma aracı olarak örgütlemiştir.

Kamajors, Sierra Leone'de faaliyet gösteren ve Başkan Ahmed Tejan Kabbah 'ı desteklemek için savaşan ana milis grubu haline gelen silahlı bir milis gruptur. 29 Mart 1996'dan, Başkan Kabbah, 25 Mayıs 1997'de AFRC ve RUF tarafından sürgüne zorlanana kadar, Kamajors, Sierra Leone Hükümeti için çalışmış, Daha sonra Kamajorlar, 13 Şubat 1998'de başkenti geri alana kadar AFRC ve RUF ittifak hükümetine karşı savaşmıştır. Bu tarihten sonra Kamajorlar, bir kez daha Sierra Leone Hükümeti kuvvetlerine dahil olmuştur.

1998'de, Kabbah resmen Sierra Leone'nin seçilmiş Başkanı olarak yeniden göreve getirmiş, BM, barışı sağlamak için Temmuz 1998'de (UNOMSIL misyonu) göndermiştir.

RUF ile barışçıl bir anlaşmayı müzakere etmesi için Kabbah hükümetine ağır uluslararası baskı uygulanmaya başlanmış, ABD, BM ve İngiltere daha güçlü bir şekilde konuya dahil olmuştur.

RUF ile hükümet arasında Temmuz 1999'da Lomé Barış Anlaşmasının imzalanmasından sonra, RUF' a hükümet ve parlamentoda sandalye verilmiştir. AFRC, Ocak 1999'da yok edildiğinden, anlaşmayı imzalamamıştır. Ancak Lome anlaşması, RUF' lerin isteklerini karşılamamış ve Silahlı çatışma 2000 yılına kadar sürmüştür.¹²²¹

Mayıs 2002'de Sierra Leone'de genel ve cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış ve Başkan Kabbah bir kez daha galip gelmiş, reforme edilen RUF (silahsızlanma sürecinden sonra siyasi bir parti haline gelmiştir) seçimlerde meclis sandalyesi alamamıştır.

RUF' un başlatılmasında ve sponsorluğunda güçlü bir rol oynayan Liberya eski Cumhurbaşkanı Charles Taylor, 2006 yılında sürgün edildiği Nijerya tarafından savaş suçlarından yargılanmak üzere Sierra Leone Özel Mahkemesi'ne teslim edilmiştir.¹²²²

¹²²¹Johanna Speyer-Christina Stobwasser “Liberia (NPFL) 1989-1996”, (Erişim Tarihi 02.03.2021).

¹²²² Marianne Ducasse-Rogier, Resolving Intractable Conflicts in Africa: A Case Study of Sierra Leone, (Clingendael Institute, 2022), 1-77

5.4.1.2.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Sierra Leone'de bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma askeri darbe; 1991'de Sierra Leone'de demokratik bir rejim kurmak için yapılacak seçimlerin yapılmaması üzerine bir darbe düzenleyen Yüzbaşı Valentine Strasser bir askeri cunta olan Ulusal Geçici Yönetim Konseyi'ni (NPRC) kurmuştur

Karşısında Birleşik Devrimci Cephe (RUF) iktidarı ele geçirmek amacıyla silahlı çatışmalar gerçekleştirmiştir. West Side Boys (WSB), Sierra Leone iç savaşında (1991–2002) birkaç askeri aktörden biridir. Ordunun bir hizbi olan WSB, 1999-2000'de kilit bir oyuncu olarak ortaya çıkmıştır.¹²²³

Siyasi istikrarsızlık sonrası, Mayıs 1997'de yeni bir askeri darbeye Binbaşı Johnny Paul Koroma kanlı bir darbeye iktidarı ele geçirmiştir. Seçilen Cumhurbaşkanı Ahmed Tejan Kabbah kaçmış, Koroma askeri bir cunta olan AFRC (Silahlı Kuvvetler Devrim Konseyi) yi kurmuştur. RUF hareketin bir parçasıdır.

Başkan Kabbah, 25 Mayıs 1997'de AFRC ve RUF tarafından sürgüne zorlanana kadar, Kamajors, Sierra Leone Hükümeti için çalışmış, Daha sonra Kamajorlar, 13 Şubat 1998'de başkenti geri alana kadar AFRC ve RUF ittifak hükümetine karşı savaşmıştır. Bu tarihten sonra Kamajorlar, bir kez daha Sierra Leone Hükümeti kuvvetlerine dahil olmuştur.¹²²⁴

5.4.1.2.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Sierra Leone çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Sierra Leone çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bir uygulama topluluğu olarak askeri darbe, tezde pek çok çatışmada ele alındığı üzere birçok ülkede yaşanan askeri darbelerden içsel öğrenme süreçleri ile özdeşleşmeyi

¹²²³ Johanna Speyer-Christina Stobwasser “Liberia (NPFL) 1989-1996”, (Erişim Tarihi 02.03.2021).

¹²²⁴ Marianne Ducasse-Rogier, Resolving Intractable Conflicts in Africa: A Case Study of Sierra Leone, 1-77

gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır. Sierra Leone çatışmaları iç içe yaşanan darbelerle karmaşık bir süreçten geçmiş ve takip eden çatışmalarla arka plan bilgisi değişmiş ve yeni hükümete karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar yaşanmıştır. Yaşanan iç müzakerelere başka gruplar katılmıştır. Benzer sorunu yaşayan ülkeler içsel bir özdeşleşme ile Sierra Leone hükümetine ve muhaliflere destek olmuştur. Böylece negatif uygulama grubu olarak darbeler dönüşen arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanına geçilmiştir.

Sierra Leone örneğinde, tek parti yönetimine karşı darbe ile NPRC yönetimi, NPRC yönetimine karşı RUF' un çatışmaları, tekrar darbe ve AFRC/RUF hükümeti yine karşı darbe ile Kabbah ve Komojor çatışmaları, Kabbah' ın hükümeti kurması ve RUF' un siyasi parti oluşumuna giden bir sarmal süreç birbirini izlemiştir.¹²²⁵

2- Mevcut tek parti yönetiminden rahatsızlık duyan askeri grup, rekabet halinde bulunduğu tek parti yönetimine karşı kendini kurmuş NPRC olarak yeni hükümeti oluşturmuştur. NPRC' ye karşı hareketlenen RUF ile arka plan bilgisi değişmiş ve AFRC ve RUF yeni hükümetin aktörleri olmuştur. Eski hareketin başkanı karşı hareket olarak tekrar kendini kurmuş ve Komojorlarla yeni bir hükümet kurarak tekrar iktidara gelmiştir. İleriki yıllarda RUF, kendini yeniden kurmuş, dönüştürdüğü arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir siyasi parti olarak yeni uygulamalar ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.¹²²⁶

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Sierra Leone çatışmalarında hükümet ve muhalif taraflar sürekli yer değiştirmiş, bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen muhalif profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir. Sierra Leone grupları yukarıda ele alınmıştır.¹²²⁷

b) Sierra Leone çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

¹²²⁵ Adler, Word Ordering, 11.

¹²²⁶ Adler, Word Ordering, 11.

¹²²⁷ Adler, Word Ordering, 11.

1- Öncelikle tek parti yönetimine karşı başlayan ve sonra diğer hükümetlere karşı farklı nedenlerle isyana götüren süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte protestocuların ve hükümetin birbirlerine karşı sürekli değişen pozisyonlarda eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹²²⁸

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹²²⁹

3- Darbecilerin hoşnutsuzlukları ve diğer muhaliflerin bu duygulara katılımı üzerine hükümet uygulamaları ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹²³⁰

4- Darbecilerin muhalif protestocuları etkilemesi ve hükümetin ve muhalefetin sürekli değişen pozisyonunda göröldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekilde etkileme kapasitesi bulunmaktadır.¹²³¹

5.4.1.3. Senegal

5.4.1.3.1. Dikey Analiz

Senegal'de 10 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı toprak çatışmasıdır.¹²³²

Senegal hükümeti 1990,1992-93, 1995,1997-98,2000-2001,2003,2011'de MFDC ile düşük yoğunluklu 10 toprak çatışması (Casamance) meydana gelmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.¹²³³

¹²²⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹²²⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹²³⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹²³¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹²³² Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹²³³ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

5.4.1.3.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.4.1.3.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Senegal’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk MFDC (Casamance)’dir. Bu topluluk toprak elde etmek için çatışmalar vermiştir. Topluluk MFDC; Casamance’ nin bağımsız bir bölge olması için savaştığıdır.¹²³⁴

5.4.1.3.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Senegal’in ilk cumhurbaşkanı, sosyalist parti PS' nin liderliğini yapan Leopold Senghor' du. Senghor 1980’e ve PS’ e 2000’e kadar, ülkenin siyasi yaşamına hakim olmuştur. Senghor döneminde PS tek yasal parti iken, Abdou Diouf hem ülkenin hem de PS' nin başına geçtiğinde, çok partili bir rejim başlatmıştır.

2000 başkanlık seçimlerinde muhalefet lideri Abdoulaye Wade, Diouf' u mağlup etmiş ve partisi PDS sonraki yedi yıl boyunca iktidarda kalmış ve 2007'de yeniden seçilmiştir.

Casamance, Senegal'in güneyinde, sömürge zamanlarından beri ayrılıkçı duyguların var olduğu bir bölgedir. Casamance bölgesinde yaşayan Ayrılıkçı isyancı grup MFDC ile 1990'lar ve 2000'ler boyunca hükümet arasında çatışmalar çıkmıştır. İsyancı hareket içindeki bölünmeler de çatışmalara yol açmıştır.

Ekolojik olarak Senegal'in geri kalanından daha zengin, ülkenin gıda, pirinç ve pamuğunun çoğunu üretmekte ve Senegal'in turizm gelirlerinin çoğunu oluşturmaktadır. Bölgede yaşayan ana etnik grup, sömürge zamanlarından beri ayrılıkçı duyguların var olduğu Diola' dır. Diola' da bölgenin zenginliğinden kendilerinin faydalanmadığı, ancak kazancın çoğunun Senegal'in başkenti Dakar'a yönlendirildiği yönünde bir duyguya sahiptir.

MFDC, 1947'de bir siyasi parti olarak kurulmuştur. Esas olarak bölgesel çıkarları temsil etmeyi amaçlamış, yatırımların gerçekleşmemesi, tarihsel ayrılık iddiaları ve algılanan

¹²³⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

ekonomik ve politik adaletsizlik ile, 1980'lerin başında bağımsızlık çağrısında bulunmuş ve silahlı mücadelesinin başlangıcından itibaren iç bölünmeler yaşamıştır.

Ekim 2012'de, Sant'Egidio topluluğunun himayesinde, MFDC' nin bir fraksiyonu ile yeni seçilen Başkan Macky Sall arasında barış görüşmeleri başlatılmıştır.

Çatışma boyunca, MFDC hükümetle savaştan tek örgüt olarak kalmıştır. Ancak 1990'ların başından itibaren hareket içinde ciddi bölünmeler meydana gelmiş. 1991'de, hükümetle bir ateşkes anlaşmasının imzalanmasının ardından, MFDC' nin silahlı kanadı Front Nord ve Front Sud olarak ikiye bölünmüştür. Front Nord anlaşmalara uymaya istekliken, Front Sud askeri bir çözümü tercih etmiştir.

1990'larda kişisel rekabetler nedeniyle grup daha da bölünmüştür. Bu bölünmelere rağmen, isyancıların siyasi kanadı MFDC, en azından teoride, hükümetle müzakerelerde tüm grupları temsil etmeye devam etmiştir. 1990'lard ve 2000'lerin başında, MFDC' nin farklı silahlı grupları kontrol etmesi giderek daha zor hale gelmiştir.

1990'larda çatışmalarda artan şiddet, 2000'lere kadar devam etmiştir. MFDC sivil nüfusu giderek daha fazla hedef alarak onları çatışmada taraf olmaya zorlamıştır. Çatışma daha sonra yedi yıl içinde ilk kez 2011'de aktif olarak kaydedilmiştir.¹²³⁵

5.4.1.3.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Senegal'de bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma ayrılıkçı toprak çatışması; Casamance, Senegal'in güneyinde, sömürge zamanlarından beri ayrılıkçı duyguların var olduğu bir bölgedir. Casamance bölgesinde yaşayan Ayrılıkçı isyancı grup MFDC ile hükümet arasında çatışmalar çıkmış, isyancı hareket içindeki bölünmeler de çatışmalara yol açmıştır.¹²³⁶

¹²³⁵ Martin Evans, "Senegal: Mouvement des Forces Démocratiques de la Casamance", *Researchgate* (Erişim 15.5.2022).

¹²³⁶ Martin Evans, "Senegal: Mouvement des Forces Démocratiques de la Casamance".

5.4.1.3.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Senegal çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Senegal devlet içi çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bir uygulama topluluğu olarak etnik silahlı gruplar, tezde pek çok çatışmada ele alınan gruplardır. Birçok ülkede yaşanan hükümet ve silahlı bir örgüt çatışması içsel öğrenme süreci ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır.

MFDC çatışmasında Senegal'in verimli bir bölgesi olan Casamance' in gelirlerinin çoğunun başkente aktığı düşüncesi ile Diolalar hükümetle çatışma durumuna gelmiştir. Bir siyasi parti olarak kurulan ve bölgesel çıkarları temsil etmeyi hedefleyen MFDC' nin silahlı çatışmaya başlaması ile oluşan kırılmada arka plan bilgisi değişmiş ve hükümete karşı duyulan hoşnutsuzlukla yeni çatışmalar başlamıştır. MFDC' de yaşanan iç müzakerelerle örgüt barış antlaşmalarına duyduğu yakınlık kapsamında kuzey ve güney olarak ayrılmıştır. MFDC hükümete karşı ana amacını devam ettiren tek örgüt olarak yer alsa da, örgüt gitgide daha çok bölünme yaşamış ve yeni örgütler kurulmuştur. Böylece uygulama topluluğu olarak kabul edilen grubun girişimleri dönüşen arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmıştır.¹²³⁷

2- Bir siyasi parti olarak MFDC hükümete karşı kendini yeniden kurmuş ve silahlı bir direniş grubu olarak arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif halk hareketini oluşturmuştur. MFDC' nin uygulamalarına ve barış antlaşmalarına yaklaşımları grup içi bölünmelere neden olmuş, bu gruplar kuzey ve güney olarak kendini MFDC karşısında yeniden kurmuş, dönüşen arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmıştır. Çatışmaların başında MFDC bu grupların tek temsilcisi olarak hükümetle konuşurken, ilerleyen yıllarda MFDC yaşadığı daha çok bölünme ile artık bu grupları temsil edemez bir noktaya gelmiş ve yeni uygulama toplulukları sahneye çıkmıştır.¹²³⁸

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Bir siyasi parti olan MFDC, zaman içinde silahlı bir

¹²³⁷ Adler, Word Ordering, 11.

¹²³⁸ Adler, Word Ordering, 11.

direnış örgütüne dönüşmüştür. Örgütün uygulamaları örgüt içi bölünmelere neden olmuş yeni aktörler sahada yer almıştır. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen protestocu profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹²³⁹

b) Senegal çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- MFDC' nin kuruluş amacı ve hükümetin tutumuna ilişkin, eğilim ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentilere ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹²⁴⁰

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹²⁴¹

3- Etnik grubun kazançlarının dağıtıldığı, yeteri kadar bu kazançlardan yararlanamadığı duygu ve düşüncesi üzerine ortaya konan oluşum MFDC ve uygulamalarındaki siyasi partiden silahlı bir örgüte dönüşmesi gibi arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümüllüğü ve yargısı bulunmaktadır.¹²⁴²

4- Bölgesel hakların savunulması için kurulan etnik kökenli bir partinin halk hareketlerini tetikleyerek, bu hareketlerin etnik çatışma boyutunu alması uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığına bağlıdır.¹²⁴³

5.4.1.4. Nijerya

5.4.1.4.1. Dikey Analiz

Nijerya'da 11 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 7'si düşük 4'ü yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 8'i toprak 3'ü hükümet çatışmasıdır. Toprak

¹²³⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹²⁴⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹²⁴¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹²⁴² Adler, *Word Ordering*, 12.

¹²⁴³ Adler, *Word Ordering*, s12.

çatışmalarının 4'ü yüksek, hükümet çatışmalarının tamamı düşük yoğunlukta yaşanmıştır.¹²⁴⁴

Nijerya'da devlet içi ve küresel 30 çatışma meydana gelmiştir. Nijerya hükümeti 2015-22'de IS ile 6 yüksek yoğunluklu 8 toprak çatışması (Islamic State), 1966'de Military faction (forces of Patrick Nzeogwu) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2009, 2011-22'de Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati wal-Jihad ile 4 yüksek yoğunluklu 13 hükümet çatışması, 1967-70'da Republic of Biafra ile yüksek yoğunluklu 4 toprak çatışması (Biafra), 2004 'de NDPVF ile 1 düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Niger Delta), 2004' de Ahlul Sunnah Jamaa ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Kuzey Nijerya), 2021-22' de IPOB ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması meydana gelmiştir.¹²⁴⁵

Nijerya'da 19 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2015-16,2018-2022'deki 7 IS çatışmasında Kamerun, Çad, Nijer, hükümeti desteklemiştir. 2017' de 1 IS çatışmasında Çad hükümeti desteklemiştir. 2012-13, 2015' de 3 Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati wal-Jihad, çatışmasında Çad, Nijer hükümeti desteklemiştir, 2014,2021' de 2 Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati wal-Jihad çatışmasında Kamerun, Çad, Nijer hükümeti desteklemiştir. 2016-18'de 3 Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati wal-Jihad çatışmasında Kamerun, hükümeti desteklemiştir. 2020' de 1 Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati wal-Jihad çatışmasında Kamerun ve Nijer hükümeti desteklemiştir. 2019, 2022' de 2 Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati wal-Jihad çatışmasında Nijer hükümeti desteklemiştir.¹²⁴⁶

5.4.1.4.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.4.1.4.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Nijerya'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 7 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (Islamic State), Askeri hizip (Patrick Nzeogwu Kuvvetleri), Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati wal-Jihad, Republic of Biafra (Biafra), NDPVF (Niger Delta), Ahlul Sunnah Jamaa (Kuzey Nijerya) ve IPOB (Biafra) olarak sınıflandırılmıştır.¹²⁴⁷

¹²⁴⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²⁴⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²⁴⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²⁴⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Bu topluluklardan IS (Islamic State), Republic of Biafra (Biafra), NDPVF (Niger Delta), Ahlul Sunnah Jamaa (Kuzey Nijerya) ve IPOB (Biafra) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Askeri hizip (Patrick Nzeogwu Kuvvetleri), Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati wal-Jihad, hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹²⁴⁸

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti, Republic of Biafra; Biafra, NDPVF; Niger Delta, IPOB; Biafra, Ahlul Sunnah Jamaa; Kuzey Nijerya'nın bağımsız bir bölge olması için savaştaktadır.¹²⁴⁹

5.4.1.4.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Etnik, dilsel ve dini açıdan karışık Nijerya, 1964-65'te yapılan bağımsızlık sonrası ilk parlamento seçimlerinin ardından 15 Ocak 1966'da Binbaşı Patrick Chukwuma ve Kaduna Nzeogwu' nun da aralarında bulunduğu Nijeryalı subaylar tarafından bir darbe gerçekleştirilmiş, darbenin ardından, Tümgeneral Johnson Aguiyi Ironsi ordunun üst sırada yer aldığı bir geçici hükümet kurmuştur.

Darbecilerin çoğunun İbo grubuna ait olması, darbenin ülkede İbo yönetimini kurmanın bir yolu olduğuna dair korkular oluşmuştur. Yılın ilerleyen dönemlerinde, İbo karşıtı şiddet patlak vermiş, Ironsi bir karşı darbeye öldürülmüştür.

Nijerya'da eski General Olusegun Obasanjo' nun 1999'da seçilmesiyle sivil yönetim başlamıştır. Obasanjo, 2003 yılında yeniden seçilmiş ve ardışık cumhurbaşkanlığı görev sürelerinin iki yılla sınırlandıran anayasayı değiştirmeye yönelik başarısız bir girişimin ardından 2007'de istifa etmiştir. Sivil yönetimin geri dönüşüne rağmen, askerler yönetimde etkili olmaya devam etmiştir.

1967'de, Doğu bölgesinde Biafra Cumhuriyeti'nin ayrılmasını ilan etmesiyle başka bir eyalet içi çatışma patlak vermiş, hükümet saldırısından sonra, askeri açıdan yetersiz olan isyancı güçler, 1970 başlarında hükümete resmen teslim olmuştur.

¹²⁴⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²⁴⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Nijer Deltası'nda yaşayan etnik Ijaw' lardan oluşan NDPVF (Nijer Deltası Halkın Gönüllü Gücü), kendi kaderini tayin etmek ve geniş petrol kaynaklarını kontrol etme hakkı için çabalamaktadır.

2004'te Nijerya'da iki bölgesel devlet- içi çatışma yaşanmıştır. Ehl-i Sünne Cemaatı (Peygamber'in Takipçileri) Kuzey Nijerya'da bağımsız bir İslam devleti kurmak için istemektedir.

Ehl-i Sünnet Cemaati kuzey Nijerya'nın bir parçası olan Jama'atın bağımsızlığı için savaşırken Jama'atı Ahlis Sunna Lidda'awati wal-Jihad, hükümeti devirme ve püriten İslami yönetim kurmayı hedeflemektedir.

Boko Haram olarak bilinen, Jama'atı Ahlis Sunna Lidda'awati vel-Jihad (Boku Haram) 2002 veya 2003'te kuzey Nijerya'da kurulmuş, 2011'de devlet hedeflerine yönelik saldırılarını artırmıştır. 2012'de Jama'atı Ahlis Sunna Lidda'awati vel-Jihadın bir başka hizbi Jama'atı Ansarul Musilimina fi Biladi Sudan'ın ortaya çıkmasıdır. Kopuşun ardındaki neden grubun sivillere yönelik saldırıları olduğu açıktır. Bölge liderlerinin gruba karşı birleşik bir saldırı gerçekleştirme çabaları yoğunlaşmış Nijer, Çad ve Nijerya'dan savaş uçakları ve kara birlikleriyle büyük bir saldırı başlatılmıştır. Boko Haram başta sivil hedeflere ve zaman zaman orduya karşı saldırılar düzenlemeye devam etmiştir.

Mart 2015'te grubun lideri Abubakar Shekau, İslam Devleti ve lideri El Bağdadi'ye bağlılık sözü vermiştir. IŞİD, grubun adının Wilayat West Africa veya IS West Africa Eyaleti (ISWAP) olarak değiştiğini ve İslam Devletinin bir parçası olduğunu kabul etmiştir.

2016'da IŞİD bayrağı altında savaşan örgütte çatlaklar oluşmaya başlamıştır. Bölünmeden sonra IŞİD' in ana operasyon alanı, Borno eyaletinin kuzey ve kuzeydoğu kesiminde yer alan Nijerya-Nijer-Çad-Kamerun sınır bölgesidir, zamanla Yobe eyaletinin bazı bölgelerini de kapsayacak şekilde büyümüştür.¹²⁵⁰

¹²⁵⁰ Marc-Antoine Perouse de Montclos, "Violence in Nigeria: "A qualitative and quantitative analysis", *African Studies Centre* 3, (2016).

5.4.1.4.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Nijerya'da üç türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma askeri darbe; 15 Ocak 1966'da Binbaşı Patrick Chukwuma ve Kaduna Nzeogwu' nun da aralarında bulunduğu Nijeryalı subaylar tarafından bir darbe gerçekleştirilmiş, darbenin ardından, Tümgeneral Johnson Aguiyi Ironsi iktidara gelerek ordunun üst sırada yer aldığı bir geçici hükümet kurmuştur. Darbecilerin çoğunun İbo grubuna ait olması nedeniyle ilerleyen dönemde, İbo karşıtı şiddet patlak vermiş, Ironsi bir karşı darbeye öldürülmüştür.¹²⁵¹

2. Çatışma ayrılıkçı toprak çatışması; 1967'de, Doğu bölgesinde Biafra Cumhuriyeti'nin ayrılmasını ilan etmesiyle başka bir eyalet içi çatışma patlak vermiş, hükümet saldırısından sonra, askerî açıdan yetersiz olan isyancı güçler, 1970 başlarında hükümete resmen teslim olmuştur.

Nijer Deltası'nda yaşayan etnik Ijaw' lardan oluşan NDPVF (Nijer Deltası Halkın Gönüllü Gücü), kendi kaderini tayin etme geniş petrol kaynaklarını kontrol etme hakkı için çabalamaktadır.¹²⁵²

3. Çatışma din temelli devlet kurma; 2004'te Nijerya'da iki bölgesel devlet- içi çatışma yaşanmıştır. Ehl-i Sünne Cemaat (Peygamber'in Takipçileri) Kuzey Nijerya'da bağımsız bir İslam devleti kurmak için istemektedir.

Boko Haram olarak bilinen, Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati vel-Jihad 2002 veya 2003'te kuzey Nijerya'da kurulmuş, 2011'de devlet hedeflerine yönelik saldırılarını artırmıştır.

Mart 2015'te grubun lideri Abubakar Shekau, İslam Devleti ve lideri El Bağdadi'ye bağlılık sözü vermiştir. IŞİD, grubun adının Wilayat West Africa veya IS West Africa

¹²⁵¹ Montclos, "Violence in Nigeria: "A qualitative and quantitative analysis".

¹²⁵² Montclos, "Violence in Nigeria: "A qualitative and quantitative analysis".

Eyaleti (ISWAP) olarak değiştiğini ve İslam Devletinin bir parçası olduğunu kabul etmiştir.¹²⁵³

5.4.1.4.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

a) Nijerya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Parlamento seçimlerinin ardından bir askeri darbenin yapılarak yönetimi ele geçirmesi ve İbo etnik grubuna dahil olan askeri yönetimin kendi klanını kayırması üzerine yaşanan hoşnutsuzluğun iyice artması, petrol zengini bölgenin ve Biafra Cumhuriyeti'nin ayrılma kararı, Boku haram olarak bilinen radikal islamcı grubun İşİD'e biat ederek Nijerya topraklarını da kapsayan bir İslam devleti kurma istekleri doğrultusunda birer uygulama toplulukları olan bu grupların faaliyetleri, yaşadığı müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi, dönüşen arka plan bilgisi ve çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.¹²⁵⁴

2- Yukarda arka plan içinde ele alınan bağımsızlık isteyen gruplar ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Nijerya hükümetine karşı kendini kurmuştur. Seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.¹²⁵⁵

3- Azınlık halkları ve hükümete karşı oluşan gruplarla yeni aktörler sahneye çıkmıştır. Nijerya'nın bağımsızlığının hemen ardından başlayan cunta yönetiminin uygulamalarına karşı ortaya çıkan ve bağımsızlık veya yönetimsel değişiklikler arzu eden aktörler, uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmiş ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmiş, birbirinden etkilenmiş ve yeniden üretilmiştir.¹²⁵⁶

b) Nijerya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Nijerya içinde özellikle İbo grubuna bağlı cunta yönetimine karşı ayaklanan ve bağımsızlık isteyen etnik gruplarla, İslam'a dayalı bir yönetim ve tüm etnik kökenler için eşit ve adil bir yönetim isteyen gruplar hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar

¹²⁵³ Montelos, "Violence in Nigeria: "A qualitative and quantitative analysis".

¹²⁵⁴ Adler, Word Ordering, 11.

¹²⁵⁵ Adler, Word Ordering, 11.

¹²⁵⁶ Adler, Word Ordering, 11.

başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilim ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentilere ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹²⁵⁷

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹²⁵⁸

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹²⁵⁹

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesidir.¹²⁶⁰

5.4.1.5. Nijer

5.4.1.5.1. Dikey Analiz

Nijer’de 7 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların 2’si toprak 5’i hükümet çatışmasıdır.¹²⁶¹

Nijer’ de devlet içi ve küresel 17 çatışma meydana gelmiştir. Nijer hükümeti 2015-22’de IS ile düşük yoğunluklu 8 toprak çatışması (Islamic State), 1994’te CRA ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Air and Azawad), 1995’te FDR ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Doğu Nijer), 1991-92’de FLAA ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1997’da UFRA ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2007-08 ’de MNJ ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2021-2022’ de JNIM ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması meydana gelmiştir.¹²⁶²

Nijer’de 10 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2015’ de 1 IS çatışmasında Çad hükümetin yanında yer almıştır.2016’ de 1 IS çatışmasında Çad, Nijerya hükümetin

¹²⁵⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹²⁵⁸ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹²⁵⁹ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹²⁶⁰ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹²⁶¹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹²⁶² Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

yanında yer almıştır. 2017' de 1 IS çatışmasında Çad, Fransa, ABD hükümetin yanında yer almıştır. 2018' de 1 IS çatışmasında Fransa, ABD, hükümetin yanında yer almıştır. 2019- 2021' de 3 IS çatışmasında Çad, Fransa, ABD, hükümetin yanında yer almıştır. 2022' de 1 IS çatışmasında Fransa hükümetin yanında yer almıştır. 2021' de 1 JNIM çatışmasında Burkina Faso, Çad, Fransa, ABD hükümetin yanında yer almıştır. 2022' de 1 JNIM çatışmasında Benin, Burkina Faso, Fransa hükümetin yanında yer almıştır.¹²⁶³

5.4.1.5.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.4.1.5.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Nijer'de 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 7 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (Islamic State), CRA (Air and Azawad), FDR (Doğu Nijer), FLAA, UFRA, MNJ ve JNIM olarak sınıflandırılmıştır.¹²⁶⁴

Bu topluluklardan IS (Islamic State), CRA (Air and Azawad), FDR (Doğu Nijer), toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, FLAA, UFRA, MNJ, JNIM hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹²⁶⁵

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti, CRA; Air and Azawad, FDR; Doğu Nijer'in bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.¹²⁶⁶

5.4.1.5.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Nijer, 1991'den beri siyasi sistem ve iki farklı coğrafi bölgenin durumu üzerine çatışmalar yaşamaktadır.

Hükümet üzerindeki çatışma, kuzey Nijer'in Touareg halkları arasında bulunan üç isyancı grup- FLAA, UFRA ve MNJ tarafından sürdürülmüştür. İsyancılar, teçhizat ve sayı bakımından yetersiz olmalarına rağmen, bölge hakkındaki derin bilgilerine dayanarak klasik gerilla savaşını kullanmıştır. Son aktif grup olan MNJ, Ocak 2010'da kuzey Nijer'deki Arlit yakınlarındaki bir törenle silahlarını resmen teslim etmiştir.

¹²⁶³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²⁶⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²⁶⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²⁶⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

1970'lerin ortalarında ve sonrasında hem Mali hem de Nijer'de kuraklıkla karşı karşıya kalan çok sayıda genç Tuareg, Libya ve Cezayir'e göç etmiş, bazıları Kaddafi'nin düzenli askeri kuvvetlerine ve bazıları da Libya destekli bir "İslam Lejyonu" na dahil olmuştur.

Libya ve Cezayir'den dönen Touaregler ile Nijer silahlı kuvvetleri arasındaki artan gerilimin ardından, 19 Ekim 1991'de FLAA kurulmuştur. FLAA, kuzey Nijer'de yaşayan geleneksel olarak göçebe bir etnik grup olan Touareg' i temsil etmektedir. FLAA, herhangi bir ayrılıkçı talebi olmadığını belirtmiştir.

Grup, tüm Nijer etnik gruplarının kendi idari birimlerine sahip olacağı federal bir sistem için savaşıma hedefiyle hükümete karşı silahlı bir mücadele başlatmış, çatışma, FLAA'nın bir barış anlaşması imzalamasıyla 1993'te sona ermiş, isyancı kampta bir başka hizip FLT'nin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aynı zamanda, başka bir Tuareg grubu, ARLN (Kuzey Nijer'in Kurtuluşu için Devrimci Ordu) hayata geçmiştir.¹²⁶⁷

Bir barış anlaşmasının ardından yaşanan parçalanmadan sonra, 1996'da kurulan UFRA (Silahlı Direniş Güçleri Birliği) 1997'de hükümet üzerindeki çatışmayı yeniden başlatmıştır. Aynı yıl yapılan bir ateşkes anlaşması bu çatışmayı sona erdirmiştir.

MNJ, eski bir FLAA üyesi olan Aghaly Alambo tarafından yönetilmiştir. Tuareg önderliğindeki isyancı grup, Kuzey Nijer'de yaşayan Toubou, Arab, Peul, Hausa ve diğer göçebe veya yarı göçebe grupları da içermektedir.

MNJ, özellikle, hükümetin göze çaracak şekilde ademi merkezîyetçiliğine ve 1995'te ortaya konan ekonomik ve sosyal hükümlere odaklanmış, tüm Nijeryalılarının hakları için mücadele ettiğini vurgulamıştır. Barış süreci, MNJ'nin kuzey Nijer'de resmen silahlarını teslim ettiği Ocak 2010'a kadar devam etmiştir.¹²⁶⁸

1993 yılında çatı grup CRA kurulmuştur. Göçebe Touareg nüfusu arasında yer alan grup, kuzey Aïr ve Azawad bölgesi için özerklik talep etmiştir. 1994'de başlayan saldırıları

¹²⁶⁷ Salamatou Zakari Windi, *Arap Baharı Sürecinin Nijer Üzerindeki Etkileri*, (Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

¹²⁶⁸ Güngör Şahin ve Mertcan Küçük, "Nijer'de Uranyum Çıkmazı: Yeni Sömürgecilik ve Çatışma", *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi* 12/2 (2021).

ardından CRA ve halefi ORA (Silahlı Direniş Örgütü) çatışmayı sona erdiren iki barış anlaşması (1994 ve 1995'te) imzalamıştır.

Azınlık etnik grubu Toubou' nun yaşadığı doğu Nijer'de, her ikisi de doğu Nijer'deki etnik Toubous için özerklik talep eden iki ayrı Toubou silahlı hareketi ortaya çıkmıştır. 1994'te FDR (Demokratik Yenileme Cephesi) kurulmuş ve silahlı mücadeleleri 1996'da çatışma düzeyine ulaşmış, FDR' nin bir ateşkes anlaşması imzalamasıyla Ağustos 1998'de sona ermiştir.

1997'de ikinci isyancı grup FARS (Sahra Devrimci Silahlı Kuvvetleri) kurulmuş ve Nijer hükümetiyle savaşmaya başlamıştır, FARS doğu Nijer'in Toubou nüfusu arasında yer alan ve Çad sınırı boyunca bir toprak parçası için özerklik arayan isyancı bir gruptur. Çatışma, 1997'de bir ateşkes anlaşmasının imzalanmasıyla sona ermiştir.

Nijer hükümeti ile İslam Devleti (İD) arasındaki Mart 2015'te başlayan toprak çatışması, komşu Nijerya, Kamerun, Çad ve Mali'deki çatışmalarla yakından bağlantılıdır. İslami yönetim kurmak isteyen Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati vel-Jihad (Boko Haram) 2015'te IŞİD'e bağlılık sözü vermiş ve IŞİD' in Batı Afrika Eyaleti (ISWAP) eya Wilayat Batı Afrika olmuştur.

2014'te İD, mevcut devletlerin yasallığını geçersiz saymış, , bu nedenle biri Nijer olmak üzere bölgedeki birçok devletle hızla çatışmıştır. İD ile Nijerya hükümeti arasındaki çatışma daha sonra İD'in Nijer'i İslam Devletine entegre etme amacına yönelmiştir.¹²⁶⁹

5.4.1.5.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Nijer'de üç farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Libya ve Cezayir'den dönen Touaregler ile Nijer silahlı kuvvetleri arasındaki artan gerilimin ardından, FLAA kurulmuştur. Grup, tüm Nijer etnik gruplarının kendi idari birimlerine sahip olacağı federal bir sistem için savaşa hedefiyle hükümete karşı silahlı bir mücadele başlatmış, çatışma FLAA' nın bir

¹²⁶⁹ İbrahim Akbaş, *IŞİD ve Düşmanları: Dabık Dergisini Carl Schmitt Perspektifinden Okumak* (TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018).

barış anlaşması imzalamasıyla 1993'te sona ermiştir. Bu durum isyancı kampta bir başka hizip FLT' nin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aynı zamanda, başka bir Tuareg grubu, ARLN (Kuzey Nijer'in Kurtuluşu için Devrimci Ordu) hayata geçmiştir.

Barış anlaşmasının ardından yaşanan parçalanmadan sonra, 1996'da kurulan UFRA (Silahlı Direniş Güçleri Birliği) 1997'de hükümet üzerindeki çatışmayı yeniden başlatmıştır.

MNJ, eski bir FLAA üyesi olan Aghaly Alambo tarafından yönetilmiştir. Tuareg önderliğindeki isyancı grup, hükümetin göze çaracak şekilde ademi merkezizetiğine ve 1995'te ortaya konan ekonomik ve sosyal hükümlere odaklanmış, tüm Nijeryalıların hakları için mücadele ettiğini vurgulamıştır.¹²⁷⁰

2. Çatışma Ayrılıkçı toprak çatışması; 1993 yılında çatı grup CRA kurulmuştur. Göçebe Touareg nüfusu arasında yer alan grup, kuzey Air ve Azawad bölgesi için özerklik talep etmiştir.

Azınlık etnik grubu Toubou' nun yaşadığı doğu Nijer'de, iki ayrı Toubou silahlı hareketi ortaya çıkmıştır. 1994'te FDR (Demokratik Yenileme Cephesi) kurulmuş ve silahlı mücadeleleri 1996'da çatışma düzeyine ulaşmış, 1997'de ikinci isyancı grup FARS (Sahra Devrimci Silahlı Kuvvetleri) kurulmuş ve Nijer hükümetiyle savaşmaya başlamıştır, Çatışmalar, ateşkes anlaşmasının imzalanmasıyla sona ermiştir.¹²⁷¹

3. Çatışma İslam temelli devlet kurma; Nijer hükümeti ile İslam Devleti (İD) arasındaki Mart 2015'te başlayan toprak çatışması, komşu Nijerya, Kamerun, Çad ve Mali'deki çatışmalarla yakından bağlantılıdır. İslami yönetim kurmak isteyen Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati vel-Jihad (Boko Haram) 2015'te IŞİD'e bağlılık sözü vermiş ve IŞİD'in Batı Afrika Eyaleti (ISWAP) eya Wilayat Batı Afrika olmuştur.¹²⁷²

5.4.1.5.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

a) Nijer çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

¹²⁷⁰ Windi, Arap Baharı Sürecinin Nijer Üzerindeki Etkileri.

¹²⁷¹ Şahin- Küçük, "Nijer'de Uranyum Çıkmazı: Yeni Sömürgecilik ve Çatışma".

¹²⁷² Akbaş, IŞİD ve Düşmanları: Dabık Dergisini Carl Schmitt Perspektifinden Okumak.

1- Nijer’de kuzeydeki etnik gruplar tarafından FDR ve CRA’ nın bağımsızlık için çatışmasından başka Nijer’deki bütün etnik grupların kendi kendini yöneteceği bir federal sistemin kurulmasını isteyen grupların, bağımsızlık ilan etmesi veya hükümette bir değişim ve dönüşüm istemesi üzerine birer uygulama topluluğu olan bu grupların hükümetle yaşadığı çatışmalar, müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi, dönüşmüş arka plan bilgisi ve çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.¹²⁷³

2- FDR ve CRA gibi bağımsızlık isteyen gruplar yanında FLAA ve UFRA gibi hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden ve federal sistemi savunan gruplar ve bir İslam devleti kurulması yönünde İŞİD’ e biat eden Nijer kökenli Boku Haram ve diğer radikal islamcı gruplar Nijer hükümetine karşı kendini kurmuştur. Seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.¹²⁷⁴

3- CRA ve FDR gibi toprak kazanma amacıyla olan gruplar ve FLAA ve UFRA gibi federal sistemi isteyen veya Boku Haram gibi İslam temelli bir devlet yaratmak için hükümete karşı oluşan gruplarla yeni aktörler sahneye çıkmıştır. Aktörler, uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹²⁷⁵

b) Nijer çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Nijer içinde yer alan birçok etnik grup bağımsızlık veya sistemin dönüşümü için hükümetle çarpışmıştır. Çatışmalara neden olan eğilim ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentilere ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹²⁷⁶

¹²⁷³ Adler, Word Ordering, 11.

¹²⁷⁴ Adler, Word Ordering, 11.

¹²⁷⁵ Adler, Word Ordering, 11.

¹²⁷⁶ Adler, Word Ordering, 12.

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹²⁷⁷

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹²⁷⁸

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesidir.¹²⁷⁹

5.4.1.6. Moritanya

5.4.1.6.1. Dikey Analiz

Moritanya'da 4 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı toprak çatışmasıdır.¹²⁸⁰

Moritanya'da devlet içi ve küresel 5 çatışma meydana gelmiştir. Moritanya hükümeti 1975-78'de POLISARIO ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması (Batı Sahra), 2010'de AQIM ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması meydana gelmiştir.¹²⁸¹

Moritanya'da 1 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2010'de AQIM çatışmasında Fransa hükümetin yanında yer almıştır.¹²⁸²

¹²⁷⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹²⁷⁸ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹²⁷⁹ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹²⁸⁰ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹²⁸¹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹²⁸² Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

5.4.1.6.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.4.1.6.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Moritanya'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar POLISARIO (Batı Sahra), AQIM olarak sınıflandırılmıştır.¹²⁸³

Bu topluluklardan POLISARIO (Batı Sahra), toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, AQIM hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹²⁸⁴

Bu topluluklardan POLISARIO; Batı Sahra'nın bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.¹²⁸⁵

5.4.1.6.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Sömürge döneminin sonuna doğru, 1957'de Moritanya, NLA (Ulusal Kurtuluş Ordusu) tarafından Faslı, Batı Sahralı ve Moritanyalılarından oluşan bir güçle Fransız ve İspanyol yetkililere karşı bir ayaklanma başlatmış, Fas'taki İspanyol topraklarında ve Batı İspanyol Sahra'sında da aktif olmuştur. Fransa, 1958 başlarında Moritanya'daki isyanı bastırmış ve ortak bir isyan karşıtı operasyonda Fransa ve İspanya, NLA'nın kalesinin bulunduğu Batı Sahra'daki NLA isyanını bastırmıştır.

Bir Fransız kolonisi olan Moritanya, 1960 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Moktar Ould Daddah, bağımsız Moritanya'nın ilk başkanı olmuş, ülkeyi bir askeri darbeye devrildiği 1978 yılına kadar yönetmiştir.

Bağımsız Moritanya- komşu Fas gibi- daha sonra Batı Sahra olarak bilinen ve büyük fosfat rezervlerinin keşfedildiği İspanyol Sahra üzerinde toprak iddia etmiştir. Ancak bu, 1975 yılında Uluslararası Adalet Divanı tarafından reddedilmiştir.

Moritanya, Fas ve İspanya ilk olarak 1975'te Batı Sahra'nın üçlü bir geçiş yönetimi üzerinde anlaşmış ve İspanya'nın 1976'da ayrılmasından sonra Moritanya ve Fas, Batı

¹²⁸³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²⁸⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²⁸⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Sahra'nın bölünmesi konusunda uzlaşmış ve bunun üzerine Moritanya, Batı Sahra topraklarının güney kısmını ilhak etmiştir.

Fas kuvvetleri gibi, Moritanya ordusu da POLISARIO' nun (Halk Kurtuluş Cephesi) bir isyanıyla karşı karşıya kalmıştır. POLISARIO Batı Sahra'nın bağımsızlığı için savaştan bir isyancı harekettir.

Moritanya, 1979'da POLISARIO ile Batı Sahra üzerindeki toprak iddialarından vazgeçtiği ve iktidarı Sahra isyancılara devretme iradesini ilan ettiği bir anlaşma imzalamıştır. Moritanya'nın çekilmesinden sonra Fas tüm Batı Sahra bölgesi için POLISARIO 'ya karşı mücadeleyi sürdürmüştür.¹²⁸⁶

Moritanya Hükümeti ile AQIM (İslami Mağrip El Kaidesi) arasındaki çatışma, grup Mali, Moritanya ve Nijer'de faaliyete başladığında, AQIM' in Cezayir'deki faaliyetlerinin Sahra'nın çeşitli bölgelerine yayılmasının bir sonucu olmuştur.

AQIM' in Moritanya ile ilgili olarak belirtilen hedefi, 2008'den beri iktidarda olan askeri rejimi devirmek ve onun yerine İslami bir devlet kurmak ve sonunda daha geniş bir Mağrip halifeliğinin parçası olmaktır.

Ayrıca 21 Nisan 2010'da Cezayir, Mali, Nijer ve Moritanya, Sahel-Sahra bölgesindeki AQIM operasyonlarına karşı koymak için birleşik bir askeri komuta oluşturmak için güçlerini birleştirmiştir. Cezayir, Mali, Moritanya ve Nijer hükümetleri, ortak operasyonlar ve ortak bir askeri komuta da dahil olmak üzere çeşitli ortaklık biçimleri yoluyla AQIM ile mücadelede önemli ölçüde iş birliği yaptıklarından, çatışmanın önemli bir bölgesel boyutu vardır. Ayrıca, ABD ve Fransa çeşitli terörle mücadele girişimlerine katmıştır.

Çatışma, bir yandan AQIM kuvvetlerinin Mali'deki olaylarla daha fazla meşgul olması ve diğer yandan Moritanya Hükümeti'nin ülkeye AQIM erişimini engellemek için daha güçlü bir sınır kontrolü stratejisi başlatması nedeniyle 2012'de düşük faaliyetle sona ermiştir.¹²⁸⁷

¹²⁸⁶ Leah Glade Miller, *The Polisario Front and the World: Leveraging International Support for Sahrawi Self-Determination* (Austin: The University of Texas, Yüksek Lisans Tezi, 2014).

¹²⁸⁷ Sumedh Rao, "Conflict analysis of Mauritania", Researchgate (Erişim 15.9.2022).

5.4.1.6.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Moritanya'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Ayrılıkçı toprak çatışması; Fas kuvvetleri gibi, Moritanya ordusu da POLISARIO' nun (Halk Kurtuluş Cephesi) bir isyanıyla karşı karşıya kalmıştır. POLISARIO Batı Sahra'nın bağımsızlığı için savaştan bir isyancı harekettir.¹²⁸⁸

2. Çatışma İslam temelli devlet kurma; AQIM' in Moritanya ile ilgili olarak belirtilen hedefi, 2008'den beri iktidarda olan askeri rejimi devirmek ve onun yerine İslami bir devlet kurmak ve sonunda daha geniş bir Mağrip halifeliğinin parçası olmaktır.¹²⁸⁹

5.4.1.6.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Moritanya çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Moritanya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birçok ülkede yaşanan hükümet ve silahlı bir örgüt çatışması içsel öğrenme süreci ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır.

Moritanya çatışmasında İspanya ve Fransa'ya karşı verilen ortak bağımsızlık savaşı sonrası Fas ve Moritanya'nın Batı Sahra paylaşımı üzerine arka plan bilgisi değişmiş ve Polisario adlı grup Fas ve Moritanya hükümetiyle çatışmalar yaşamaya başlamıştır. AQIM' in Moritanya' daki askeri yönetimi devirerek, İslam devleti ve bir mağrip halifeliği kurma amacıyla ülkede bazı toprakları ele geçirmesi üzerine uygulama topluluğu olarak kabul edilen bu radikal islamcı grup girişimleri dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına geçmiştir.¹²⁹⁰

2- AQIM' in ülke içinde ele geçirdiği topraklarda bir İslam devleti ilan etmesi ve Mali, Nijer gibi ülkelerle birlikte bir Mağrip halifeliği hayali ile dönüşen arka plan bilgisi

¹²⁸⁸ Leah Glade Miller, The Polisario Front and the World: Leveraging International Support for Sahrawi Self-Determination.

¹²⁸⁹ Sumedh Rao, "Conflict analysis of Mauritania".

¹²⁹⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

gelecek uygulayıcılara aktarılmıştır. Bağımsızlık için İspanya ve Fransa'ya karşı birlikte çatışmalar yaşayan Polisario, bağımsızlık sonrası Fas ve Moritanya hükümetleri ile Batı Sahra'nın bağımsızlığı için başlattığı hükümet içi çatışmalar aralıklı olarak devam etmiş ve gelecek uygulayıcılara aktarılmıştır.¹²⁹¹

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. AQIM' in mağrip halifeliği hayali ile Mali, Cezayir, Nijer ve Moritanya hükümeti içindeki hareketine karşı bu ülkeler birleşerek AQIM ile çatışmalara başlamıştır. ABD ve Fransa' da terörle mücadele kapsamında bu ülkelere destek vermiştir. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹²⁹²

b) Moritanya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Hükümet içinde ve dışındaki İslamcı gruplar ve karşısında oluşan İslam karşıtı gruplar gibi muhalif iki grup ve hükümete karşı bağımsızlık talebi içinde bulunan grupların eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹²⁹³

2- Polisario' nun bağımsızlık ideali ve AQIM' in büyük Mağrip halifeliği amacı karşısında bütünleşen Mali, Moritanya, Nijer ve destekçileri ABD ve Fransa'nın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹²⁹⁴

3- Yeni oluşan hükümette İslamcı ve ayrışmacı grupların uygulamaları ve buna bağlı hükümet ve destekçi grupların oluşmasında ve meydana gelen çatışmalardaki arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünümselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹²⁹⁵

¹²⁹¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹²⁹² Adler, *Word Ordering*, 11.

¹²⁹³ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹²⁹⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹²⁹⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

4- Hükümet uygulamalarına karşı oluşan ayrılıkçı ve islamcı grupların karşılıklı olarak birbirini etkilemesi, başka ülkelerden destek alması gibi, hükümetin diğer ülke hükümetlerinden destek almasında görüldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesi vardır.¹²⁹⁶

5.4.1.7. Mali

5.4.1.7.1. Dikey Analiz

Mali'de 11 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların 9'u toprak 2'si hükümet çatışmasıdır.¹²⁹⁷

Mali' de devlet içi ve küresel 28 çatışma yaşanmıştır. Mali hükümeti 2009'de AQIM ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2012'de Ansar Dine, Military faction (Red Berets) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2013'de Ansar Dine, AQIM, MUJAO, Signed- in-Blood Battalion ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2014'da al-Murabitun, AQIM ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2015-16'de Ansar Dine, AQIM ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2017' de AQIM, JNIM ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2018-22'de JNIM ile 1 yüksek 4 düşük yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 2015'da FLM ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Macina İmparatorluğu), 2017-22'da IS ile düşük yoğunluklu 6 toprak çatışması (Islamic State), 1990'de MPA ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Azawad), 1991'de FPLA ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Azawad), 1994 de FIAA ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Azawad), 2007-09' de ATNMC ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Azawad), 2012,2014-15' de CMA ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Azawad), meydana gelmiştir.¹²⁹⁸

Mali'de 17 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2013' deki Ansar Dine, AQIM, MUJAO, Signed-in-Blood Battalion çatışmasında Bangladeş, Belçika, Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya (Kampuchea), Çad, Çin, Mısır, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Gana, Gine, Gine-Bissau, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Liberya, Moritanya, Nepal, Nijer, Nijerya, Norveç, Ruanda, Senegal, Sierra Leone, İsveç, Tacikistan, Togo,

¹²⁹⁶ Adler, Word Ordering, 12.

¹²⁹⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹²⁹⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Birleşik Krallık, ABD, Yemen (North Yemen), hükümeti desteklemiştir. 2014' de al-Murabitun, AQIM çatışmasında Bangladeş, Belçika, Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya (Kampuchea), Çad, Çin, Mısır, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Gana, Gine, Gine- Bissau, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Liberya, Moritanya, Nepal, Niger, Nijerya, Norveç, Ruanda, Senegal, Sierra Leone, İsveç, Tacikistan, Togo, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir. 2015 'de Ansar Dine, AQIM çatışmasında Ermenistan, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Benin, Bhutan, Bosna-Hersek, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya (Kampuchea), Kamerun, Çad, Çin, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Cibuti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire), Mısır, El Salvador, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gambia, Almanya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Endonezya, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Letonya, Liberya, Madagaskar, Moritanya, Nepal, Hollanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Portekiz, Romanya, Ruanda, Senegal, Sierra Leone, İsveç, İsviçre, Togo, Tunus, Türkiye, Birleşik Krallık, ABD, Yemen (North Yemen), hükümeti desteklemiştir. 2016 Ansar Dine, AQIM çatışmasında Ermenistan, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Benin, Butan, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya (Kampuchea), Kamerun, Çad, Çin, Kongo, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Mısır, El Salvador, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Fransa, Gambia, Almanya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Macaristan, Endonezya, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Liberya, Litvanya, Madagaskar, Moritanya, Nepal, Hollanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Portekiz, Romanya, Senegal, Sierra Leone, İsveç, İsviçre, Togo, Tunus, Türkiye, Birleşik Krallık, ABD, Yemen (North Yemen), hükümeti desteklemiştir. 2017 AQIM, JNIM çatışmasında Ermenistan, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Benin, Butan, Bosna-Hersek, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya (Kampuchea), Kamerun, Çad, Çin, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Mısır, El Salvador, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Fransa, Gambiya, Almanya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Macaristan, Endonezya, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Letonya, Liberya, Litvanya, Moritanya, Nepal, Hollanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Portekiz, Romanya, Senegal, Sierra Leone, Sri Lanka, İsveç, İsviçre, Togo, Tunus, Birleşik Krallık, ABD, Yemen (North Yemen), hükümeti desteklemiştir. 2018 'deki JNIM çatışmasında Ermenistan, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Benin, Butan, Bosna-Hersek, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya (Kampuchea), Kamerun, Kanada, Çad, Çin, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Mısır, El Salvador, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Fransa, Gambiya, Almanya, Gana, Guatemala, Gine, Macaristan, Endonezya, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Letonya, Liberya, Litvanya, Madagaskar, Moritanya,

Meksika, Nepal, Hollanda, Yeni Zelanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Pakistan, Portekiz, Romanya, Senegal, Sierra Leone, İspanya, Sri Lanka, İsveç, İsviçre, Togo, Tunus, Türkiye, Birleşik Krallık, ABD, hükümeti desteklemiştir. 2019' da JNIM Ermenistan, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Benin, Butan, Bosna-Hersek, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya (Kampuchea), Kamerun, Kanada, Çad, Çin, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Mısır, El Salvador, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Fransa, Gambiya, Almanya, Gana, Guatemala, Gine, Endonezya, İrlanda, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Letonya, Liberya, Litvanya, Madagaskar, Moritanya, Meksika, Nepal, Hollanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Pakistan, Portekiz, Romanya, Senegal, Sierra Leone, İspanya, Sri Lanka, İsveç, İsviçre, Togo, Tunus, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Krallık, ABD hükümeti desteklemiştir. 2020'de JNIM çatışmasında Ermenistan, Avustralya, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Benin, Butan, Bosna-Hersek, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya (Kampuchea), Kamerun, Kanada, Çad, Çin, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Mısır, El Salvador, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Fransa, Gambia, Almanya, Gana, Guatemala, Gine, Endonezya, İran, İrlanda, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Letonya, Liberya, Litvanya, Madagaskar, Moritanya, Meksika, Nepal, Hollanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Pakistan, Portekiz, Romanya, Senegal, Sierra Leone, İspanya, Sri Lanka, İsveç, İsviçre, Togo, Tunus, Ukrayna, Birleşik Krallık, ABD, Zambiya hükümeti desteklemiştir. 2021' de JNIM çatışmasında, Ermenistan, Avustralya, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Benin, Butan, Bosna-Hersek, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Kanada, Çad, Çin, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Mısır, El Salvador, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Fransa, Gambiya, Almanya, Gana, Yunanistan, Guatemala, Gine, Endonezya, İran, İrlanda, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Letonya, Liberya, Litvanya, Lüksemburg, Moritanya, Meksika, Nepal, Hollanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Pakistan, Portekiz, Romanya, Senegal, Sierra Leone, İspanya, Sri Lanka, İsveç, İsviçre, Togo, Tunus, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Krallık, Amerika, Zambiya, 2022 JNIM çatışmasında Avustralya, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Benin, Butan, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Kanada, Çad, Çin, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Mısır, El Salvador, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gambiya, Almanya, Gana, Guatemala, Gine, Endonezya, İran, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Letonya, Liberya, Litvanya, Lüksemburg, Moritanya, Meksika, Nepal, Hollanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Pakistan, Portekiz, Romanya, Senegal, Sierra Leone, İspanya, Sri Lanka, İsveç, İsviçre, Togo, Tunus, Türkiye, Birleşik Krallık, Amerika, 2017 IS

çatışmasında Ermenistan, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Benin, Butan, Bosna-Hersek, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya (Kampuchea), Kamerun, Çad, Çin, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Mısır, El Salvador, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Fransa, Gambiya, Almanya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Macaristan, Endonezya, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Letonya, Liberya, Litvanya, Moritanya, Nepal, Hollanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Portekiz, Romanya, Senegal, Sierra Leone, Sri Lanka, İsveç, İsviçre, Togo, Tunus, Birleşik Krallık, ABD, Yemen (North Yemen) hükümeti desteklemiştir. 2018 IS çatışmasında Ermenistan, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Benin, Butan, Bosna-Hersek, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Kanada, Çad, Çin, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Mısır, El Salvador, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Fransa, Gambiya, Almanya, Gana, Guatemala, Gine, Macaristan, Endonezya, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Letonya, Liberya, Litvanya, Madagaskar, Moritanya, Meksika, Nepal, Hollanda, Yeni Zelanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Pakistan, Portekiz, Romanya, Senegal, Sierra Leone, İspanya, Sri Lanka, İsveç, İsviçre, Togo, Tunus, Türkiye, Birleşik Krallık, ABD hükümeti desteklemiştir. 2019 IS çatışmasında Ermenistan, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Benin, Butan, Bosna-Hersek, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Kanada, Çad, Çin, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Mısır, El Salvador, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Fransa, Gambiya, Almanya, Gana, Guatemala, Gine, Endonezya, İrlanda, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Letonya, Liberya, Litvanya, Madagaskar, Moritanya, Meksika, Nepal, Hollanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Pakistan, Portekiz, Romanya, Senegal, Sierra Leone, İspanya, Sri Lanka, İsveç, İsviçre, Togo, Tunus, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Krallık, ABD hükümeti desteklemiştir. 2020 IS çatışmasında Ermenistan, Avustralya, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Benin, Butan, Bosna-Hersek, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Kanada, Çad, Çin, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Mısır, El Salvador, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Fransa, Gambiya, Almanya, Gana, Guatemala, Gine, Endonezya, İran, İrlanda, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Letonya, Liberya, Litvanya, Madagaskar, Moritanya, Meksika, Nepal, Hollanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Pakistan, Portekiz, Romanya, Senegal, Sierra Leone, İspanya, Sri Lanka, İsveç, İsviçre, Togo, Tunus, Ukrayna, Birleşik Krallık, ABD, Zambiya hükümeti desteklemiştir. 2021 IS çatışmasında, Ermenistan, Avustralya, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Benin, Butan, Bosna-Hersek, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Kanada, Çad, Çin, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Mısır, El Salvador, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Fransa,

Gambiya, Almanya, Gana, Guatemala, Gine, Endonezya, İran, İrlanda, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Letonya, Liberya, Litvanya, Lüksemburg, Moritanya, Meksika, Nepal, Hollanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Pakistan, Portekiz, Romanya, Senegal, Sierra Leone, İspanya, Sri Lanka, İsveç, İsviçre, Togo, Tunus, Türkiye, Ukrayna, Birleşik Krallık, Amerika, Zambiya , 2022 IS çatışmasında Avustralya, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Benin, Butan, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Kanada, Çad, Çin, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Mısır, El Salvador, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gambiya, Almanya, Gana, Yunanistan, Guatemala, Gine, Endonezya, İran, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Letonya, Liberya, Litvanya, Lüksemburg, Moritanya, Meksika, Nepal, Hollanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Pakistan, Portekiz, Romanya, Senegal, Sierra Leone, İspanya, Sri Lanka, İsveç, İsviçre, Togo, Tunus, Türkiye, Birleşik Krallık, Amerika, 2015 CMA çatışmasında Ermenistan, Avusturya, Bangladeş, Belçika, Benin, Butan, Bosna-Hersek, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Çad, Çin, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Cibuti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Mısır, El Salvador, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gambiya, Almanya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Endonezya, İtalya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Letonya, Liberya, Madagaskar, Moritanya, Nepal, Hollanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Portekiz, Romanya, Ruanda, Senegal, Sierra Leone, İsveç, İsviçre, Togo, Tunus, Türkiye, Birleşik Krallık, ABD, Yemen (Kuzey Yemen) hükümeti desteklemiştir.¹²⁹⁹

5.4.1.7.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.4.1.7.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Mali’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 14 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar AQIM, Ansar Dine- Askeri hizip (Red Berets), Ansar Dine- AQIM- MUJAO-Signed-in-Blood Battalion, al-Murabitun- AQIM, Ansar Dine- AQIM, AQIM- JNIM, JNIM, FLM (Macina İmparatorluğu), IS (İslam Devleti), MPA (Azawad), FPLA (Azawad), FIAA (Azawad), ATNMC (Azawad), CMA (Azawad) olarak sınıflandırılmıştır.¹³⁰⁰

¹²⁹⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹³⁰⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Bu topluluklardan FLM (Macina İmparatorluğu), IS (İslam Devleti), MPA (Azawad), FPLA (Azawad), FIAA (Azawad), ATNMC (Azawad), CMA (Azawad) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, AQIM, Ansar Dine- Askeri hizip (Red Berets), Ansar Dine- AQIM- MUJAO- Signed-in-Blood Battalion, al-Murabitun- AQIM, Ansar Dine- AQIM, AQIM- JNIM, JNIM, hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹³⁰¹

Bu topluluklardan FLM; Macina İmparatorluğu, IS ; İslam Devleti, MPA ; Azawad, FPLA ; Azawad, FIAA ; Azawad, ATNMC ; Azawad, CMA ; Azawad bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.¹³⁰²

5.4.1.7.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

2009'da Cezayirli İslamcı grup AQIM 'in 2000'lerin başında güneye doğru harekete geçmesiyle başlayan süreç, Mali'de hükümet gücü konusunda bir çatışmanın patlak vermesine yol açmıştır. Amaçlarının kapsamını Mali gibi devletlerde şeriat yasasını da içerecek şekilde genişleten AQIM, 2003 yılında ülkenin kuzey kısmına yerleşmiş ve 2009 yılında çatışmalar alevlenmiştir.

İsyancıların hızlı ilerlemesinden sonra, hoşnutsuz askerler 22 Mart'ta bir darbe düzenlemiştir ve bir süre sonra devrik cumhurbaşkanını destekleyen Kızıl Bereliler bir karşı darbe girişiminde bulunmuş, ancak başarısız olmuştur.

Ülkenin kuzeyini kontrol eden Ansar Dine, diğer İslamcı gruplar AQIM, MUJAO ve Signed-in-Blood Tabur ile 2013'ün başlarında güneye bir saldırı başlatmıştır.

Silahlı çatışma ülkenin kuzey kesiminde devam etmiş ve 2015 yılında güneye doğru genişleyerek Mali'nin orta bölgelerini de içine almıştır. İslamcı gruplar hem Mali ordusunu hem de ülkede konuşlanmış BM gücü olan MINUSMA' yı hedef almıştır.

Mart 2017'de İslamcı gruplar, El Kaide'nin sadık ittifakı JNIM altında bir araya gelmiş ve o zamandan beri şiddet daha da tırmanmıştır.

¹³⁰¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹³⁰² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

AQIM, Cezayir devlet- içi çatışması bağlamında GPSC (Vaaz ve Mücadele Selefî Grubu) olarak ortaya çıkmıştır. Başlangıçta Cezayir'de Şeriat yasaının uygulanması için mücadele etmeye odaklanan grubun hedefleri, El Kaide'ye yaklaştıkça genişlemiş, 2003 yılında El Kaide'ye bağlılığını ilan etmiştir. 2007'nin başlarında grup, kendi içinde mücadelesinin genişletilmiş kapsamını gösteren yeni adını almıştır.¹³⁰³

Grubun güneye doğru hareket etmeye başlaması Cezayir'deki askeri baskının ve AQIM' in genişleyen hırslarının birleşiminden kaynaklanmıştır. Güneye doğru hareket eden AQIM' e bol kazançlı kaçakçılık ve diğer yasadışı kaçakçılık fırsatları sunmuştur. Grubun bazı bölümleri ilk olarak 2003 yılında kuzey Mali'ye yerleşmiştir.

1990'larda ve 2000'lerde yaşanan çatışmalar çoğunlukla Tuareg gruplarının bağımsız bir Azawad için yaptığı çatışmalardır. Tuaregler hem ekonomik hem de politik olarak ihmal edilmiştir. Bu ihmal, şiddetli kuraklık ve güneyli askerlerin varlığı ile daha da artmıştır.

1970'lerin ortalarında ve sonrasında hem Mali hem de Nijer'den çok sayıda genç Tuareg, şiddetli kuraklık nedeniyle Libya ve Cezayir'e göç etmiş, birçoğu askeri eğitim almış, önemli savaş deneyimi kazandığı Lübnan, Filistin ve Afganistan'a gönderilmiştir. 1980'lerin sonlarında ekonomik koşulların kötüleşmesi ile geri dönenler 1990 yılında daha sonra MPA adını alacak olan grup Mali'de ayrılıkçı bir isyan başlatmıştır.

FPLA (Azawad Halk Kurtuluş Cephesi), 1990'ların ilk yarısında savaştan kuzey Mali'deki Azawad topraklarında silahlı çatışma bağlamında ortaya çıkan bir Tuareg isyancı grubudur. Grubun kökleri ilk etapta silahlı çatışmayı başlatan silahlı gruptan (MPLA, daha sonra MPA) gelmekte, ancak mücadelenin nihai amacına ilişkin iç farklılıklar nedeniyle ayrılmaktadır.

Ocak 1991'de Tamanrasset barış anlaşması imzalandığında, MPLA anlaşmayı yeni adı MPA (Azawad Halk Hareketi) altında imzalamış ve amacını özerklikle sınırlandırmıştır. Bunun üzerine bir grup FPLA' yı başlatmıştır. Anlaşmayı kabul etmeyerek, amaçlarının Azawad halkını maruz kaldığı baskıdan kurtulmak olduğunu belirtmiştir.

¹³⁰³ David J. Francis, The regional impact of the armed conflict and French intervention in Mali (Norwegian Peacebuilding Resource Centre, Report 2013).

1994 yılında, isyancı hareketteki Arap unsurların oluşturduğu ayrılıkçı grup FIAA, olası bir barış anlaşmasından elde edilecek faydalardan çok küçük bir pay alacaklarından endişe edince, Azawad' ın statüsü konusundaki ihtilaf bir kez daha aktif hale gelmiştir. 1995'te, halen resmi olarak savaştan tek grup olan FIAA, Haziran 1995'te silahlı mücadelesine son verdiğini duyurmasıyla çatışma resmen sona ermiştir.

12 yıllık göreceli sakinliğin ardından, çatışma 2007'de ADC- IB (İbrahim Bahanga: Demokratik Değişim için 23 Mayıs İttifakı- İbrahim Bahanga fraksiyonu) yeni bir Tuareg isyancı grup olarak kurulmuştur.

İbrahim Bahanga hizbi, 2006'da hükümetle kısa bir süre savaşmış olan ADC grubundan oluşmaktadır. ADC Temmuz 2006'da hükümetle bir barış anlaşması imzaladığında, hareketin İbrahim Bahanga liderliğindeki bir fraksiyonu anlaşmayı reddetmiş ve Mayıs 2007'de mücadelesini başlatmıştır. Grup, 2008'de adını ATNMC (North Mali Tuareg Alliance for Change) olarak değiştirerek mücadelesine devam etmiştir.

2012 yılında MNLA (daha sonra CMA), ağırlıklı olarak Tuareglerden oluşan en büyük silahlı grup ve çatışmanın yeni bir aşaması olarak ortaya çıkmıştır. Azawad üzerinden çatışmaya başlamıştır.

2012 isyanının arifesinde Kuzey Mali, ekonomik gelişme eksikliği, idari yapıların sınırlı varlığı ve merkezi hükümete genel bir kızgınlık ile karakterize edilmiştir. Ayrıca, bölge kaçakçılar, insan tacirleri ve ulusötesi militan AQIM için bir sığınak olarak hizmet ederken, güvensizlik yaygınlaşmıştır. Tuareg savaşçılarının dönüşü bağımsız bir Azawad için umudu yeniden alevlendirmiştir.

Ansar Dine, 1990'ların Tuareg ayrılıkçı isyancılardan bir emektar olan Ag Ghali tarafından 2011' de kurulmuştur. Tuareg İslamcı grubu Ansar Dine' in Mali'de şeriatın dayatılması için mücadele etmiştir.

MNLA' nın üst düzey yöneticileri ayrı bir Azswad devleti yaratmayı arzularken, Ag Ghali bu fikre karşı çıkmış, Mali'de şeriatın dayatılmasını savunmuştur. MNLA' da lider bir rol kazanamayan Ag Ghali, kendi grubunu kurmaya başlamıştır. 2012'de, Ansar Dine ve MNLA, farklı amaçlar için de olsa aynı düşmanla savaşmış ve zaman zaman ortak saldırılar gerçekleştirmiştir.

MNLA' nın bağımsız Azawad devletinin kurulduğunu ilan etmesiyle, Ansar Dine ve MNLA arasındaki ilişki bozulmaya başlamıştır. Hedefleri tüm ülkede şeriatın dayatılması konusunda giderek daha açık sözlü olanlar güçlenmiştir.

Bölgedeki diğer iki İslamcı grubun, AQIM ve MUJAO' nun varlığı, güç dengesini Ansar Dine lehine değiştirmeye başlamıştır. Ansar Dine ve MNLA, müzakereler yoluyla farklılıklarını düzeltmeye çalışmış, ancak anlaşma hemen bozulmuş ve Ansar Dine tekrar İslamcı müttefiklerine dönmüştür. İslamcılar Şeriat yasalarının sıkı bir şekilde uygulandığı fiili bir İslam devleti yaratmaya başlamıştır.

Ansar Dine de dahil olmak üzere İslamcılar, laik, ayrılıkçı MNLA' yı marjinalleştirerek, şeriat yasasını uygulayarak ve UNESCO Dünya Mirası listesindeki bir Sufi azizinin mezarını yakarak artan bir güç kazanmıştır.¹³⁰⁴

Al-Murabitun, 22 Ağustos 2013'te iki İslamcı grup MUJAO ve Signed-in-Blood Taburu' nun birleşmesi ile kurulmuştur. 2011 ve 2012'de AQIM hizbi olarak ortaya çıkan gruplar yeni organizasyon Al-Murabitun' un da benimsediği amacı benimsemiştir. MUJAO, Batı Afrika'da cihat başlatmayı hedeflerken, Signed-in-Blood Taburu tüm Sahra'ya odaklanmıştır. MUJAO ve Signed-in-Blood Taburu, birleşmeden önce de yakın iş birliği yapmış yalnızca Mali'de değil, Nijer'de sınır ötesi ortak saldırılar gerçekleştirmiştir.

Bu yakın tehdit karşısında Mali hükümeti, isyancıların ilerlemesini durdurmak için Fransa'dan yardım istemiştir. Fransa'nın askeri müdahalesinin ardından dokuz ECOWAS eyaletinden ve Çad'dan birlikler asker göndermeye başlamıştır.

MINUSMA, BM Güvenlik Konseyi'nin 25 Nisan 2013 tarihli 2100 sayılı kararı ile kurulmuştur ve bu kararın şartlarına göre misyon, siyasi süreci desteklemek ve güvenlikle ilgili bir dizi istikrar görevini yerine getirmek, koruma sağlamak gibi bir dizi faaliyette bulunacaktır.

Ekim ayında, MUJAO ve İmzalı Kan Taburu (AQIM grubu)'nun birleşmesiyle oluşturulan yeni bir cihatçı grup olan el-Murabitun, yeni bir saldırı başlatmıştır.

¹³⁰⁴ Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, "The National Movement for the Liberation of Azawad (Mouvement National de Libération de l'Azawad, MNLA)" (Erişim 8.8.2023)

MINUSMA birliklerine bugüne kadarki en kanlı saldırılardan ikisi 2016'da gerçekleştirilmiştir.

FLM' yi ayrı bir grup olarak hükümetle farklı bir uyumsuzluk üzerinde savaşmıştır. FLM 19. yüzyılda Fulani liderliğindeki Macina İmparatorluğu'nu ve günümüz Mali'sinde var olan teokratik halifeliği yeniden canlandırmak istemiş, bağlılık taahhüdü ile Ansar Dine' nin güneye erişimini önemli ölçüde artırmıştır. Amacının şeriat yasasının uygulanacağı bağımsız bir Macina İmparatorluğu kurmak ve yönetmek olduğunu söyleyen bir bildiri yayınlamıştır.

El Kaide bağlantılı yeni bir ittifak Jaamat Nusrat al-Islam wal Muslimeen veya JNIM, AQIM 'in Sahara şubesi ve FLM olan Ansar Dine' den oluşmakta ve Ansar Dine lideri Iyad Ag Ghali tarafından yönetilmektedir.

IŞİD' in Büyük Sahra bölümü 2015'te kurulmuştu, “üç eyaletli sınır bölgesinde” (Mali, Burkina, Nijer) bulunan grup başlangıçta nispeten küçüktür, ancak sonraki yıllarda gücünü artırmıştır.

2020'de grup, hem Fransa'nın artan isyan karşıtı operasyonlarının ana hedefi olarak tanımlandığından hem de El Kaide'ye sadık JNIM ile bir çatışmaya bulaştığından, güçlü bir baskı altına girmiştir.¹³⁰⁵

5.4.1.7.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Mali'de iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma ayrılıkçı toprak çatışması; FPLA (Azawad Halk Kurtuluş Cephesi), 1990'ların ilk yarısında savaşan kuzey Mali'deki Azawad topraklarında silahlı çatışma bağlamında ortaya çıkan bir Tuareg isyancı grubudur. Grubun kökleri ilk etapta silahlı çatışmayı başlatan silahlı gruptan (MPLA, daha sonra MPA) gelmekte, ancak mücadelenin nihai amacına ilişkin iç farklılıklar nedeniyle ayrılmaktadır.

¹³⁰⁵ Daniel Eizenga-Wendy Williams, “The Puzzle of JNIM and Militant Islamist Groups in the Sahel”, *Africa Security Brief* 38 (2020).

Ocak 1991'de Tamanrasset barış anlaşması imzalandığında, MPLA anlaşmayı yeni adı MPA (Azawad Halk Hareketi) altında imzalamış ve amacını özerklikle sınırlandırmıştır. Bunun üzerine bir grup FPLA' yı başlatmıştır. Anlaşmayı kabul etmeyerek, amaçlarının Azawad halkını maruz kaldığı baskıdan kurtulmak olduğunu belirtmiştir.

1994 yılında, isyancı hareketteki Arap unsurların oluşturduğu ayrılıkçı grup FIAA, elde edilecek faydalardan çok küçük bir pay alacaklarından endişe edince Haziran 1995'te silahlı mücadelesine son verdiğini duyurmasıyla çatışma resmen sona ermiştir.

2007'de ADC- IB (İbrahim Bahanga: Demokratik Değişim için 23 Mayıs İttifakı- İbrahim Bahanga fraksiyonu) yeni bir Tuareg isyancı grup olarak kurulmuştur. İbrahim Bahanga hizbi, 2006'da hükümetle kısa bir süre savaşmış olan ADC grubundan oluşmaktadır. ADC Temmuz 2006'da hükümetle bir barış anlaşması imzaladığında, hareketin İbrahim Bahanga liderliğindeki bir fraksiyonu anlaşmayı reddetmiş ve Mayıs 2007'de mücadelesini başlatmıştır. Grup, 2008'de adını ATNMC (North Mali Tuareg Alliance for Change) olarak değiştirerek mücadelesine devam etmiştir.¹³⁰⁶

2012 yılında MNLA (daha sonra CMA), ağırlıklı olarak Tuareglerden oluşan en büyük silahlı grup ve çatışmanın yeni bir aşaması olarak ortaya çıkmıştır. Azawad üzerinden çatışmaya başlamıştır.

2011' de kurulan Tuareg İslamcı grubu Ansar Dine' in Mali'de şeriatın dayatılması için mücadele etmiştir.

MNLA' nın bağımsız Azawad devletinin kurulduğunu ilan etmesiyle, Ansar Dine ve MNLA arasındaki ilişki bozulmaya başlamıştır. Hedefleri tüm ülkede şeriatın dayatılması konusunda giderek daha açık sözlü olanlar güçlenmiştir.¹³⁰⁷

2. Çatışma; İslam temelli devlet kurma, Ülkenin kuzeyini kontrol eden Ansar Dine, diğer İslamcı gruplar AQIM, MUJAO ve Signed-in-Blood Tabur ile 2013'ün başlarında güneye bir saldırı başlatmıştır. Amaçlarının kapsamını Mali gibi devletlerde şeriat

¹³⁰⁶ Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, "The National Movement for the Liberation of Azawad (Mouvement National de Libération de l'Azawad, MNLA)".

¹³⁰⁷ Academy of International Humanitarian Law and Human Rights. "The National Movement for the Liberation of Azawad (Mouvement National de Libération de l'Azawad, MNLA)".

yasasını da içerecek şekilde genişleten AQIM, 2003 yılında ülkenin kuzey kısmına yerleşmiş ve 2009 yılında çatışmalar alevlenmiştir.

İsyancıların hızlı ilerlemesinden sonra, hoşnutsuz askerler 22 Mart'ta bir darbe düzenlemiştir ve bir süre sonra devrik cumhurbaşkanını destekleyen Kızıl Bereliler bir karşı darbe girişiminde bulunmuş, ancak başarısız olmuştur. Mart 2017'de İslamcı gruplar, El Kaide'nin sadık ittifakı JNIM altında bir araya gelmiş ve o zamandan beri şiddet daha da tırmanmıştır.

AQIM, Cezayir devlet- içi çatışması bağlamında GPSC (Vaaz ve Mücadele Selefi Grubu) olarak ortaya çıkmıştır. Başlangıçta Cezayir'de Şeriat yasasının uygulanması için mücadele etmeye odaklanan grubun hedefleri, El Kaide'ye yaklaştıkça genişlemiş, 2003 yılında El Kaide'ye bağlılığını ilan etmiştir. 2007'nin başlarında grup, kendi içinde mücadelesinin genişletilmiş kapsamını gösteren yeni adını almıştır.¹³⁰⁸

5.4.1.7.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Mali çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Mali çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Azawad bölgesinin özerkliğini savunan birçok Tuareg etnik grubu bulunmaktadır. Bu gruplardan Ansar Dine tüm Mali'de İslami bir yönetimi savunmaktadır ve MNLA' nın Azawad' ın kurulduğunu duyurmasıyla Ansar Dine ve MNLA arasındaki ilişkiler bozulmuştur. Mali'de şeriat yasalarına dayalı bir yönetimin kurulması için Tuareg etnik grubunun da dahil olduğu birçok grup bulunmaktadır. Bir uygulama topluluğu olan bu grupların faaliyetleri, müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi, dönüşmüş arka plan bilgisi ve çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.¹³⁰⁹

2- Yukarda arka plan içinde ele alınan bağımsızlık isteyen gruplar ve ülkede şeriat yasalarına uygun bir yönetim kurulmasını isteyen gruplar, Mali hükümetine karşı kendini

¹³⁰⁸ Daniel Eizenga-Wendy Williams, "The Puzzle of JNIM and Militant Islamist Groups in the Sahel".

¹³⁰⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

yeniden kurmuş, seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.¹³¹⁰

3- Azınlık halkları ve hükümete karşı oluşan gruplarla yeni aktörler sahneye çıkmıştır. Tuareg etnik grubunun bağımsızlığı için ve Mali’de şeriat yasalarına dayalı bir yönetimin kurulması için çatışan aktörler, uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹³¹¹

b) Mali çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Mali içinde şeriat yasalarına uygun bir yönetim ve etnik bölünmüşlüğe paralel olarak gruplar hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilim ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹³¹²

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹³¹³

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹³¹⁴

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesidir.¹³¹⁵

¹³¹⁰ Adler, Word Ordering, 11.

¹³¹¹ Adler, Word Ordering, 11.

¹³¹² Adler, Word Ordering, 12.

¹³¹³ Adler, Word Ordering, 12.

¹³¹⁴ Adler, Word Ordering, 12.

¹³¹⁵ Adler, Word Ordering, 12.

5.4.1.8. Liberya

5.4.1.8.1. Dikey Analiz

Liberya’da 7 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 6’sı düşük 1’i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.¹³¹⁶

Liberya hükümeti 1980’da Military faction (forces of Samuel Doe) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1989’de NPFL ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1990’de INPFL, NPFL ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2000-02’de LURD ile düşük yoğunluklu 3 hükümet çatışması meydana gelmiştir. 2003’te LURD, MODEL ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması meydana gelmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.¹³¹⁷

5.4.1.8.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.4.1.8.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Liberya’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 5 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Askeri hizip (Samuel Doe Kuvvetleri), NPFL, INPFL- NPFL, LURD, LURD-MODEL olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹³¹⁸

5.4.1.8.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Liberya'nın siyasi yaşamına, Amerikan-Liberyalılar (özgür köleler veya ABD'de özgür doğan Siyahlar) hâkim olurken, yerli kabileler marjinalleştirilmiş ve devlet iktidarından dışlanmıştır.

Liberya'nın toplam nüfusunun yalnızca % 5' ini temsil etmesine rağmen, azınlık seçkinleri Liberya'yı kuruluşundan itibaren yönetmiş ve ülke True Whig Partisi altında tek partili bir devlet haline gelmiştir.

¹³¹⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹³¹⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹³¹⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4

1970'lerdeki ekonomik zorluklar, Liberyalı nüfus grupları arasındaki gerilimi yüzeye çıkarmıştır. İktidardaki True Whig Partisi ve o zamanın başkanı William Tolbert, benzeri görülmemiş bir siyasi muhalefetle karşı karşıya kalmıştır.

Liberya'nın temel gıdası olan pirincin maliyetini önemli ölçüde artırmaya yönelik siyasi bir öneri, şiddetli gösterilere neden olmuş, Aralık 1979' da Tolbert yönetimi muhalefet partilerini yasallaştırarak, ülkenin kuruluşundan bu yana True Whig Partisi'nin elinde tuttuğu iktidar tekeline son vermiş, ancak hükümette hoşnutsuzluk artmaya devam etmiştir.

1980' de Liberya Silahlı Kuvvetlerine (AFL) bağlı astsubaydan oluşan bir grup, Başkan Tolbert' i öldürmüş ve Samuel Doe başkanlığı alarak bir sivil-asker kabinesinin kurulduğunu duyurmuştur.

Doe iktidara geldikten kısa bir süre sonra tüm siyasi partileri yasaklayarak, anayasayı askıya alan sert bir askeri yönetim kurmuştur. Kabilesinin üyeleri askeri ve güvenlik teşkilatının saflarını doldurmuş ve seçkinlerin yararına ekonomik kaynakları kullanma geleneğini sürdürmüştür.

Liberya'daki hükümet gücü üzerindeki çatışmalar iki ana aşamaya ayrılmıştır. İlk aşama Liberya hükümeti ile NPFL ve INPFL hizbi arasında 1989'dan 1995'e kadar süren ve ardından NPFL lideri Charles Taylor'ın başkan olduğu silahlı çatışmalardır. İkinci aşama, 2000'den itibaren 2003'e kadar Liberya Devlet Başkanı Charles Taylor'ın LURD ve MODEL' e karşı savaştığı aşamadır.¹³¹⁹

Liberya Ulusal Yurtsever Cephesi (NPFL), Merico-Liberian Charles Taylor tarafından yönetilen- Doe' yu devirmek ve demokrasiyi yeniden kurmak üzerine kurulmuş yeni bir muhalefet hareketini temsil ettiğini iddia etmektedir.

1990' da Liberya ordusu (AFL) kısa sürede silahlı haydutlardan oluşan bir örgüte dönüşmüştür. Ordunun yalnızca bir kısmı Doe' ya sadık kalmış, AFL üyeleri, sıklıkla etnik aidiyet temelinde yeni silahlı gruplar oluşturmak için bölünmeye başlamıştır.

¹³¹⁹ George Klay Kieh, Jr, "Irregular Warfare and Liberia's First Civil War", *Journal of International and Area Studies* 11/1 (2004), 57-77.

NPFL' de bir bölünme yaşamış ve Prens Johnson liderliğindeki Liberya Bağımsız Ulusal Yurtsever Cephesi'nin (INPFL) kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Doe' nun iktidardan vazgeçmeyi reddetmesi üzerine INPFL üyeleri tarafından öldürülmüştür.

Doe hükümetinin dağılması kısa süre sonra Charles Taylor ve onun NPFL' sine karşı yeni silahlı hizip üretmeye başlamıştır. Krahn ve Mandingolu politikacılar, askerler ve sivillerden oluşan Liberya'da Birleşik Özgürlük Hareketi (ULIMO) 1991 ortalarında NPFL' ye karşı ECOMOG ve geçici hükümet ittifakına katılarak Gine'den saldırmıştır. Ağır saldırıya yanıt olarak başlatılan askeri operasyon başarısız olmuştur,

1991'deki kuruluşundan bu yana çok etkili bir güç haline gelen ULIMO, 1993'te ULIMO-J (Johnson grubu) ve ULIMO-K (Kromah grubu) olarak iki etnik gruba ayrılmıştır.

George Boley' in Liberya Barış Konseyi (LPC) ve Lofa Savunma Gücü (LDF) gibi diğer silahlı gruplar da ortaya çıkmıştır. Liberya'daki tüm gruplar, ele geçirdikleri topraklardan demir cevheri, kauçuk, elmas ve kereste çıkararak savaşı ekonomik kazanç için kullanmış, yağmalama, yakma, değişen ittifaklar ve değişen toprak kontrolü ile şiddetlenmiştir.

1995'te tüm büyük Liberyalı savaş ağaları tarafından imzalanan Abuja anlaşmasıyla en güçlü grupların temsilcilerinden oluşan yeni bir Devlet Konseyi Eylül 1995'te göreve başlamıştır.

Abuja anlaşmasına uygun olarak, seçimler Temmuz 1997'de yapılmış, Taylor, NPFL' sini Ulusal Yurtsever Parti'ye (NPP) dönüştürerek hem parlamento hem de cumhurbaşkanlığı seçimlerinde zafere ulaşmıştır. Seçimlerin özgür ve adil olduğu kabul edilmiştir.

2003'te Liberya'da Demokrasi Hareketi (MODEL) grubu, yine Taylor'ı cumhurbaşkanlığından çıkarmak amacıyla mücadeleye katılmıştır. MODEL, önce Thomas Nimely ve daha sonra Benjamin Taylor tarafından yönetilen LURD' dan bir hizip grubu olarak ortaya çıkmıştır. İsyancılar 2003 yılı boyunca hızlı ilerlemeler kaydetmiştir.

Charles Taylor 11 Ağustos'ta Liberya Devlet Başkanı olarak görevinden ayrılmış, Liberya Ulusal Geçiş Hükümeti (NTGL), Başkan Gyude Bryant başkanlığında 14 Ekim 2003'te açılmıştır. Aynı zamanda, Liberya'daki Birleşmiş Milletler Misyonu (UNMIL), ilk yetkili kuvvetle konuşlandırılmıştır.

2003 Accra barış anlaşmasında belirtildiği gibi, seçimler Ekim 2005'te yapılmış, "Demir Leydi" Ellen Johnson, Sirleaf, George Weah' ı yenmiş ve Afrika'da seçilen ilk kadın devlet başkanı olmuştur. 22 Ocak 2018'de başkanlık yetkisi barışçıl bir şekilde Ellen Johnson Sirleaf' ten George Manneh Weah' a devredilmiştir.¹³²⁰

5.4.1.8.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Liberya'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; 1980' de Liberya Silahlı Kuvvetlerine (AFL) bağlı astsubaydan oluşan bir grup, Başkan Tolbert 'i öldürmüş ve Samuel Doe başkanlığı olarak bir sivil-asker kabinesinin kurulduğunu duyurmuştur.¹³²¹

2. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Liberya Ulusal Yurtsever Cephesi (NPFL), Merico-Liberian Charles Taylor tarafından yönetilen- Doe' yu devirmek ve demokrasiyi yeniden kurmak üzerine kurulmuş yeni bir muhalefet hareketini temsil ettiğini iddia etmektedir.

Liberya'daki hükümet gücü üzerindeki çatışmalar iki ana aşamaya ayrılmıştır. İlk aşama Liberya hükümeti ile NPFL ve INPFL hizbi arasında 1989'dan 1995'e kadar süren ve ardından NPFL lideri Charles Taylor'ın başkan olduğu silahlı çatışmalardır. İkinci aşama, 2000'den itibaren 2003'e kadar Liberya Devlet Başkanı Charles Taylor'ın LURD ve MODEL 'e karşı savaştığı aşamadır.¹³²²

5.4.1.8.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Liberya çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Liberya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Liberya' da tek parti hükümeti Amerikalı Liberyalılar tarafından kurulmuş ve yerli kabileler iktidar dışında bırakılmıştır. Bu duruma ekonomik bozulmanın eklenmesiyle

¹³²⁰ Ilmari Käihkö, "The MODEL social structure of an armed group: from Liberian refugees to heroes of Côte d'Ivoire and liberators of the homeland", *Small Wars & Insurgencies* 29/4 (2018), 776–800.

¹³²¹ George Klay Kieh, Jr, "Irregular Warfare and Liberia's First Civil War", 57-77.

¹³²² Ilmari Käihkö, "The MODEL social structure of an armed group: from Liberian refugees to heroes of Côte d'Ivoire and liberators of the homeland", 776–800.

birlikte hükümete etnik grupların tamamından itirazlar yükselmiş ve hükümetle çatışmalar meydana gelmiştir. Bu gelinen noktadan sonra iktidar el değiştirmiş, ordu etnik gruplara göre bölünmüş ve çok sayıda hükümetle çatışan grup ortaya çıkmıştır. Yukarıda ele alınan grupların ve hükümet içindeki grupların hükümette bir değişim ve dönüşüm istemesi üzerine birer uygulama topluluğu olan bu grupların faaliyetleri, müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi, dönüşmüş arka plan bilgisi ve çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.¹³²³

2- Yukarıda arka plan içinde ele alınan ve her biri kendi etnik grubu için iktidarı ele geçirmek isteyen bu gruplar ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Liberya hükümetine karşı kendini kurmuş, seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.¹³²⁴

3- Tek parti yönetimine karşı Doe Hükümetinin ve Doe Hükümetine karşı Taylor grubunun iktidarı elde etmesi ve böylece mevcut etnik grupların Taylor yönetimine karşı çatışmalarında görüldüğü üzere birçok etnik grup, ordu daki etnik kutuplaşma ve hükümete karşı oluşan gruplarla yeni aktörler sahneye çıkmıştır. Aktörler, uygulamalar yoluyla, kimlikler ini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹³²⁵

b) Liberya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Liberya içinde ordunun etnik olarak bölünmesi ve her bir grubun iktidarı elde etmek istemesi sebebiyle oluşan birçok grup sürekli el değiştiren hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilim ve beklentinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹³²⁶

¹³²³ Adler, Word Ordering, 11.

¹³²⁴ Adler, Word Ordering, 11.

¹³²⁵ Adler, Word Ordering, 11.

¹³²⁶ Adler, Word Ordering, 12.

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹³²⁷

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹³²⁸

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesidir.¹³²⁹

5.4.1.9. Gine Bissau

5.4.1.9.1. Dikey Analiz

Gine Bissau hükümeti 1998-99'da Military Junta for the Consolidation of Democracy, Peace and Justice ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması yaşanmıştır.¹³³⁰

Gine Bissau'da 2 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1998-99'deki 2 Military Junta for the Consolidation of Democracy, Peace and Justice çatışmasında Gine, Senegal hükümeti desteklemiştir.¹³³¹

5.4.1.9.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.4.1.9.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Gine-Bissau'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk Military Junta for the Consolidation of Democracy/Peace and Justice' dir. Topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹³³²

¹³²⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹³²⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹³²⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹³³⁰ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4

¹³³¹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4

¹³³² Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4

5.4.1.9.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1956'da Amilcar Cabral ve Raphael Barbosa tarafından kurulan PAIGC, 1961'de Portekiz sömürge hükümetine karşı silahlı bir bağımsızlık mücadelesi başlatmış, mücadele 1973'e kadar kesintisiz devam etmiştir. Hükümet, Gine-Bissau'nun 1974'te Portekiz'den bağımsız olarak resmen tanınmasından sonra Marksist, kurtuluş arayışındaki silahlı grup kansız bir askeri darbeye Luís Cabral' ın ilk Cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı tek partili, yarı-başkanlı bir siyasi sistem kurmuştur

Tek partili otokratik yönetim 1990' lı yıllara kadar sürmüş, ilk çok partili seçimler 1994 yılında yapılmıştır. Vieira 1994'te ülkenin ilk demokratik seçimlerini kazanarak bağımsızlık sonrası siyasete hâkim olmuştur.

Çok partili siyasetin ilk günleri, özellikle kötüleşen ekonomik durum nedeniyle ülke için zor geçmiştir. Hükümet kısa süre sonra ekonomik kötü yönetim, yolsuzluk, artan fiyatlar ve kötüleşen sosyal koşullar nedeniyle 1990'ların sonlarında, tüm sosyal sektörlerde kitlesel grevler yaşamış, siyasi gerginliğe ve sosyo-ekonomik istikrarsızlığa yol açan hoşnutsuzluk yaygınlaşmıştır.

Hükümetin Senegal'in kuzey Gine-Bissau sınırındaki ayrılıkçı bölgesi Casamançe' ye yönelik resmi politikasını değiştirmesiyle, 1990'ların ortalarından itibaren, ordu içinde de hoşnutsuzluk artmıştır.

Senegalli isyancılara verilen yakın resmi desteğin yanı sıra, MFDC, (Casamance Demokratik Güçleri Hareketi), 'nin silah karşılığında esrar ticareti yaptığı bir sınır ötesi operasyon on yıllardır aktif bulunmaktadır

1998'in başlarında, Başkan Vieira' nın, General Ansumane Mané' yi Casamançe' de silah kaçakçılığı yapmakla suçlayarak görevden alması üzerine, çatışma patlak vermiştir. Vieira siyasetiyle hayal kırıklığına uğrayan nüfusun çoğunluğu, Mané ve birliklerini desteklemiş ve silahlı çatışma kısa sürede gerçekleşmiştir.

1998'de General Ansumane Mané, halk tarafından ve askeri olarak desteklenen Demokrasi, Barış ve Adaletin Güçlendirilmesi için Askeri Cunta' yı (MJCDPJ) kurmuş ve Vieira hükümetini devirmek amacıyla silahlı bir mücadeleye başlamıştır. Devlet içi çatışma 1998- 1999 arasında şiddetlenmiş ve Mayıs 1999'da Başkan Vieira' nın

devrilmesiyle sona ermiştir. Kısa bir askeri yönetimden sonra, Mané yönetimindeki cunta iktidarı seçilmiş bir hükümete bırakmıştır.

Bu geçici hükümet, demokratik seçimlerle Kumba Yala' nın Ocak 2000'de Başkan olarak görevi devralmasıyla sonuçlanana kadar yürürlükte kalmıştır. Ancak 2003 yılının Eylül ayında kansız bir askeri darbenin ardından başka bir geçici hükümet göreve gelmiştir.¹³³³

5.4.1.9.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Gine-Bissau'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma askeri darbe; Tek partili otokratik yönetimin ardından Vieira 1994'te ülkenin ilk demokratik seçimlerini kazanarak bağımsızlık sonrası siyasete hâkim olmuştur.

Çok partili siyasetin ilk günleri, özellikle kötüleşen ekonomik durum nedeniyle ülke için zor geçmiştir. Hükümet kısa süre sonra ekonomik kötü yönetim, yolsuzluk, artan fiyatlar ve kötüleşen sosyal koşullar nedeniyle 1990'ların sonlarında, tüm sosyal sektörlerde kitlesel grevler yaşamış, siyasi gerginliğe ve sosyo-ekonomik istikrarsızlığa yol açan hoşnutsuzluk yaygınlaşmıştır.

Hükümetin Senegal'in kuzey Gine-Bissau sınırındaki ayrılıkçı bölgesi Casamañçe' ye yönelik resmi politikasını değiştirmesiyle, 1990'ların ortalarından itibaren, ordu içinde de hoşnutsuzluk artmıştır.

1998'de General Ansumane Mané, halk tarafından ve askeri olarak desteklenen Demokrasi, Barış ve Adaletin Güçlendirilmesi için Askeri Cunta' yı (MJCDPJ) kurmuş ve Vieira hükümetini devirmek amacıyla silahlı bir mücadeleye başlamıştır. Devlet içi çatışma 1998- 1999 arasında şiddetlenmiş ve Mayıs 1999'da Başkan Vieira' nın devrilmesiyle sona ermiştir. Kısa bir askeri yönetimden sonra, Mané yönetimindeki cunta iktidarı seçilmiş bir hükümete bırakmıştır.¹³³⁴

¹³³³ Institute for Peace and Security Studies, *Guinea Bissau Conflict Insight* (Addis Ababa University: 1, 2019).

¹³³⁴ Institute for Peace and Security Studies, *Guinea Bissau Conflict Insight*, 1.

5.4.1.9.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Gine Bissau çatışmaları Bilişsel evrim teorisinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Gine Bissau çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Gine Bissau' da çok partili rejime geçildikten sonra bozulan ekonomik durumun yarattığı hoşnutsuzluk ve ayrılıkçı bölge Casamençe için hükümet politikasının değişmesi üzerine ordu içinde hoşnutsuzluk başlamıştır. General Ansumane Mané, halk tarafından ve askeri olarak desteklenen Askeri Cunta' yı (MJCDPJ) kurmuş, gelişen içselleşmiş öğrenme süreci Başkfan Vieira' nın devrilmesiyle sona ermiştir. Kısa bir askeri yönetimden sonra, Mané yönetimindeki cunta, yeni bir uygulama alanı bularak iktidarı seçilmiş bir hükümete bırakmıştır.¹³³⁵

2- General Ansumane Mané rekabet halinde bulunduğu yönetime karşı kendini kurmuş, bozulan ekonomik durum sonrası yaşanan memnuniyetsizlikten ve ayrılıkçı bölgeye karşı değişen hükümet politikasının yarattığı memnuniyetsizlikten yararlanarak hükümeti düşürmek istemiş ve seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.¹³³⁶

3- Otoriter tek parti yönetiminin ardından çok partili seçimlerle işbaşına gelen hükümete karşı, bozulan ekonomik durum ve ayrılıkçı bölge Casamençe' ye karşı değişen ülke politikasıyla iyice artan memnuniyetsizlik karşısında General Mane ve halk tarafından desteklenen Askeri Cunta yeni aktörler olarak ortaya çıkmıştır. Bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte ve çatışmalara bağlı arka plan bilgisini değiştirmektedir. Aktörlerdeki değişimlere bağlı olarak değişen arka plan bilgisi ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisiyle yeni çatışmalar oluşmakta, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹³³⁷

b) Gine Bissau çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

¹³³⁵ Adler, Word Ordering, 11.

¹³³⁶ Adler, Word Ordering, 11.

¹³³⁷ Adler, Word Ordering, 11.

1- Demokratik yönetime geçilmesiyle ekonomik sıkıntılarının oluştuğu süreçle birlikte çatışmalar Gine Bissau'da yeni bir uygulama alanı bulmuştur. Ekonomik sıkıntıları takip eden süreçte hükümetin yeni politikasının yarattığı olumsuzluklara karşı muhalefetin desteği ile oluşan eğilimler ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Çatışmaların oluşumu bu eğilim ve beklentiye göre şekillenmiştir.¹³³⁸

2- Mane komutasındaki Askeri Cunta'nın sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler Gine Bissau çatışmalarının arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹³³⁹

3- Ekonomik koşullardaki bozulma, yönetimin uygulamaları, yönetime karşı oluşan Askeri Cunta uygulamaları ve bu uygulamalara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹³⁴⁰

4- Bozulan ekonomik koşulların tetiklediği muhalefet ve bu muhalefetin desteğini alan Askeri Cuntanın uygulamalarında maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.¹³⁴¹

5.4.1.10. Gine

5.4.1.10.1. Dikey Analiz

Gine 'de 2 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunlukta hükümet çatışmasıdır.¹³⁴²

Gine hükümeti 2000-2001'de RFDG ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması meydana gelmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.¹³⁴³

¹³³⁸ Adler, Word Ordering, 12.

¹³³⁹ Adler, Word Ordering, 12.

¹³⁴⁰ Adler, Word Ordering, s.12.

¹³⁴¹ Adler, Word Ordering, s.12.

¹³⁴² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹³⁴³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

5.4.1.10.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.4.1.10.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Gine'de 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk RFDG' dir. Topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹³⁴⁴

5.4.1.10.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Fransa'nın sömürgesi olarak kurulan Gine, 1958'de bağımsızlığını kazanmasının ardından ülke genelinde hüküm süren siyasi huzursuzluklar yaşanmıştır. Bu huzursuzlukların başında Otoriter cumhurbaşkanlarının, anayasada belirtilen sürelerden daha uzun süre iktidarda kalmaya çalışması ve farklı etnik grupların siyasi nedenlerle sürekli birbirleriyle çatışmaları gelmektedir. Seçimler yapılmasına rağmen, Gine Hükümeti ile siyasi muhalefet arasındaki gergin ve zaman zaman şiddete dayanan siyasi çekişmeler devam etmektedir.

Bağımsızlığın ardından Ahmed Sékou Touré, ülkede sosyalist bir devlet kurarak Gine Devrimci Halk Cumhuriyetinin ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Yönetimi sırasında muhalifler bastırılmıştır.

1984'teki ölümünden sonra, ülke zamanın genelkurmay başkanı olan Lansana Conté tarafından askeri bir darbeyle ele geçirilmiş ve 1990'larda ve 2000'lerin başında bir dizi seçimi kazandıktan sonra, 2008'deki ölümüne kadar devletin baş figürü olarak kalmıştır.

Conté yönetimini, silahlı kuvvetlerin sıkı desteği ile korunmakta ve siyasi huzursuzluk devam etmektedir.

RFDG, 2000 yılında Gine hükümetine karşı bir isyan başlatan silahlı bir gruptur. Daha önce bilinmeyen RFDG Gine'nin güneydoğusunda, o zamanki Cumhurbaşkanı Lansana Conté' yi devirmek için ilan edilen bir amaç ile ayaklanma başlatmıştır. Çatışma 2000 yılında en yüksek sayıda ölüme neden olmuş ve 2001 yılında tüm zaman diliminde

¹³⁴⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

ölümlerde en yüksek noktaya ulaşmış ve 2001'in sonunda ise, azalan eylemler nedeniyle çatışmanın sona erdiği kabul edilmiştir.

RFDG' nin kendi başına bağımsız bir grup olmadığı, komşu Liberya başkanı Charles Taylor'ın çıkarları için bir cephe olduğu ve Gineli değil Sierra Leone'den gelen RUF savaşçılarından oluştuğu iddia edilmektedir.¹³⁴⁵

5.4.1.10.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Gine'de bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümeti ele geçirme; RFDG, 2000 yılında Gine hükümetine karşı bir isyan başlatan silahlı bir gruptur. Daha önce bilinmeyen RFDG Gine'nin güneydoğusunda, Cumhurbaşkanı Lansana Conté' yi devirmek için ayaklanma başlatmıştır. 2001'in sonunda ise, azalan eylemler nedeniyle çatışmanın sona erdiği kabul edilmiştir.¹³⁴⁶

5.4.1.10.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Gine çatışmaları Bilişsel evrim teorisinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Gine çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Başkanın ölümünden sonra, genelkurmay başkanı olan Lansana Conté askeri bir darbeye iktidara gelmiş, 1990 ve 2000'lerin başında bir dizi seçimi kazandıktan sonra, 2008'deki ölümüne kadar devletin baş figürü olarak kalmıştır. Conté yönetimi, silahlı kuvvetlerin sıkı desteği ile korunmakta ve siyasi huzursuzluk devam etmektedir. Bu olaylar süreci içinde gelişen içselleşmiş öğrenme ile daha önce bilinmeyen RFDG, Cumhurbaşkanı Lansana Conté' yi devirmek için, ayaklanma başlatmış ve yeni bir uygulama alanı bularak hükümetle çatışmıştır. Azalan eylemler nedeniyle çatışmanın sona erdiği kabul edilmiştir.¹³⁴⁷

¹³⁴⁵ United Nations Office on Drugs and Crime, Transnational Trafficking and the Rule of Law in West Africa: A Threat Assessment (Vienna, 2009).

¹³⁴⁶ United Nations Office on Drugs and Crime, Transnational Trafficking and the Rule of Law in West Africa: A Threat Assessment.

¹³⁴⁷ Adler, Word Ordering, 11.

2- RFDG, rekabet halinde bulunduğu yönetime karşı kendini kurmuş, bozulan ekonomik durum sonrası yaşanan memnuniyetsizlikten yararlanarak hükümeti düşürmek istemiş ve seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.¹³⁴⁸

3- Otoriter tek parti yönetiminin ardından darbe ile iktidarı eline geçiren Comte ve Comte yönetimine karşı RFDG, yeni aktörler olarak ortaya çıkmıştır. Bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte ve çatışmalara bağlı arka plan bilgisini değiştirmektedir. Aktörlerdeki değişimlere bağlı olarak değişen arka plan bilgisi ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisiyle yeni çatışmalar oluşmakta, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹³⁴⁹

b) Gine çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Otoriter cumhurbaşkanını ölümü üzerine iktidarı darbe ile ele geçiren General Comte 'ye karşı RFDG ile çatışmalar Gine' de yeni bir uygulama alanı bulmuştur. Otoriter yönetime karşı oluşan memnuniyetsizliği oluşturan eğilim ve beklentinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Çatışmaların oluşumu bu eğilim ve beklentiye göre şekillenmiştir.¹³⁵⁰

2- RFDG' nin sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler Gine çatışmalarının arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹³⁵¹

3- Askeri darbe sonrası yönetimin uygulamaları ve yönetime karşı oluşan RFDG' nin uygulamaları ve bu uygulamalara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünürselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹³⁵²

4- RFDG' nin uygulamalarında maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi bulunmaktadır.¹³⁵³

¹³⁴⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹³⁴⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹³⁵⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹³⁵¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹³⁵² Adler, *Word Ordering*, 12.

¹³⁵³ Adler, *Word Ordering*, 12.

5.4.1.11. Gana

5.4.1.11.1. Dikey Analiz

Gana'da 3 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunlukta hükümet çatışmasıdır.¹³⁵⁴

Gana hükümeti 1966'da NLC ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1981'de Military faction (forces of Jerry John Rawlings) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1983'te Military faction (forces of Ekow Dennis and Edward Adjei-Ampofo) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması meydana gelmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.¹³⁵⁵

5.4.1.11.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.4.1.11.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Gana'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 3 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar NLC, Askeri hizip (Jerry John Rawlings Kuvvetleri), Askeri hizip (Ekow Dennis ve Edward Adjei-Ampofo) olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹³⁵⁶

5.4.1.11.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

6 Mart 1957 tarihinde Britanya Kraliyet kolonisi Altın Sahili ve Britanya Togoland, Gana adı altında bağımsızlığını kazanmıştır. Temmuz 1960'ta yönetim biçimi cumhuriyet olan Gana'da, o yıl cumhurbaşkanlığı seçimlerini Kwame Nkrumah kazanmış, kısa bir süre sonra, ömür boyu cumhurbaşkanı ilan edilmiştir. Nkrumah'ın Konvansiyonel Halk Partisi (CPP), manipüle edilmiş bir referandumla devletin tek partisi olmuştur.

Nkrumah'ın siyasi iktidarı, iktidar tekeli konusundaki hoşnutsuzluk, yolsuzluk ve dış borçlardan kaynaklı nedenlerle kötüye gitmiş, 24 Şubat 1966'de başarılı bir askeri darbeye zemin hazırlamıştır. İktidarı ele geçiren ordu, General Joseph A. Ankraha yönetiminde bir Ulusal Kurtuluş Konseyi (NLC) kurduğunu duyurmuştur. 1966 darbecileri, iktidara ele

¹³⁵⁴ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹³⁵⁵ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹³⁵⁶ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

geçirmelerinden üç yıl sonra demokratik çok partili seçimlerle ülkeyi sivil yönetime döndürmüştür.

Joseph A. Ankrha liderliğindeki Ulusal Kurtuluş Konseyi (NLC) aracılığıyla, Gana Hükümeti bir dizi politika reformu uygulamış, yeni bir anayasa hazırlanmış ve 1969'da bir sivil hükümet demokratik olarak seçilmiştir.

Demokratik istikrar uzun sürmemiş ve 1970'ler ve 1980'ler boyunca askeri rejimler en yaygın yönetim biçimi olmuştur. Jerry John Rawlings halkın devam eden ekonomik krizden şikâyeti nedeniyle geniş bir halk desteği ile 31 Aralık 1981'de, bir askeri darbe düzenlemiştir. Rawlings, Geçici Ulusal Savunma Konseyi'ni (PNDC) kurmuş, PNDC rejiminin genel popülaritesine rağmen, bazıları onun Gana siyasetini ve ekonomisini yeniden yapılandırmasına karşı çıkmış ve direniş grupları kurmak için sürgüne gitmiştir. Rawlings yönetimindeki 1980'ler, birçok darbe girişimi yaşamıştır.

Bu darbecilerden biri olan, Ekow Dennis ve Edward Adjei-Ampofo kuvvetleri, 1983'te Gana Hükümetine karşı başarısız bir darbe girişimi gerçekleştiren silahlı bir gruptur.

Haziran 1983'te, Yarbay Ekow Dennis ve Yüzbaşı Edward Adjei-Ampofo bir askeri hizbin kontrolünü ele geçirme ve rejimi devirme niyetlerini ilan etmesiyle meydana gelmiş, grup birkaç saat içinde yenilmiştir. Ancak darbe girişimi hükümet güçleri tarafından kısa sürede bastırılmıştır.¹³⁵⁷

5.4.1.11.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Gana'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; Kwame Nkrumah cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmış ve ömür boyu cumhurbaşkanı ilan edilmiştir. Nkrumah'ın siyasi iktidarı, iktidar tekeli konusundaki hoşnutsuzluk, yolsuzluk ve dış borçlardan kaynaklı nedenlerle kötüye gitmiş, 24 Şubat 1966'de başarılı bir askeri darbeye zemin hazırlamıştır. İktidarı ele

¹³⁵⁷ Joseph R.A. Ayee vd, The Causes, Dynamics and Policy Implications of Landrelated Conflicts in The Greater Accra and Eastern Regions of Ghana (CODESRIA Research Reports 3, 2011, 1-32.

geçiren ordu, General Joseph A. Ankrha yönetiminde bir Ulusal Kurtuluş Konseyi (NLC) kurduğunu duyurmuştur.

Jerry John Rawlings halkın devam eden ekonomik krizden şikayetleri nedeniyle geniş bir halk desteği ile 31 Aralık 1981'de, bir askeri darbe düzenlemiştir.

Rawlings yönetimindeki 1980'ler, birçok darbe girişimi yaşamıştır. Bu darbecilerden biri olan, Ekow Dennis ve Edward Adjei-Ampofo kuvvetleri, 1983'te Gana Hükümetine karşı başarısız bir darbe girişimi gerçekleştiren silahlı bir gruptur.¹³⁵⁸

5.4.1.11.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Gana çatışmaları Bilişsel evrim teorisinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Gana çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Ömür boyu cumhurbaşkanı ilan edilen Nkrumah' ın siyasi iktidarı, iktidar tekeli konusundaki hoşnutsuzluk, yolsuzluk ve dış borçlardan kaynaklı nedenlerle kötüye gitmiş ve bir askeri darbeyle General Joseph A. Ankrha yönetiminde bir Ulusal Kurtuluş Konseyi (NLC) kurulmuştur. Jerry John Rawlings halkın devam eden ekonomik krizden şikâyeti nedeniyle geniş bir halk desteği ile bir askeri darbe düzenlemiştir. Bu olaylar süreci içinde gelişen içselleşmiş öğrenme süreciyle yeni bir uygulama alanı olarak Rawlings yönetimindeki hükümette birçok başarısız darbe girişimi yaşanmıştır.¹³⁵⁹

2- General Joseph A. Ankrha, rekabet halinde bulunduğu ömür boyu Cumhurbaşkanı Nkrumah' a yönetimine karşı kendini kurmuş, bozulan ekonomik durum sonrası yaşanan memnuniyetsizlikten yararlanarak hükümeti düşürmüştür. Arkasından gelen Jerry John Rawlings bozulan ekonomik durum sonrası bir başka askeri darbe düzenlemiş ve seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.¹³⁶⁰

3- Nkrumah' a karşı Ankrha ve Rawlings yeni aktörler olarak ortaya çıkmıştır. Bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte ve çatışmalara bağlı

¹³⁵⁸ Joseph R.A. Ayee vd, The Causes, Dynamics and Policy Implications of Landrelated Conflicts in The Greater Accra and Eastern Regions of Ghana, 1-32.

¹³⁵⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹³⁶⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

arka plan bilgisini değiştirmektedir. Aktörlerdeki değişimlere bağlı olarak değişen arka plan bilgisi ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisiyle yeni çatışmalar oluşmakta, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹³⁶¹

b) Gana çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Art arda gelen askeri darbeler ve ekonomik sıkıntıların devam ettiği süreçle birlikte çatışmalar Gana’da yeni bir uygulama alanı bulmuştur. Ekonomik sıkıntıları takip eden süreçte hükümetin yeni politikalarının yarattığı olumsuzluklara karşı askeri darbelere muhalefetin desteği ile oluşan eğilim ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Askeri darbelerin oluşum başarısı ve başarısızlığı bu eğilim ve beklentiye göre şekillenmiştir.¹³⁶²

2- Birbiri ardına gelen askeri yönetimlerin sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler Gana çatışmalarının arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹³⁶³

3- Ekonomik koşullardaki bozulma, yönetimin uygulamaları ve yönetime karşı oluşan Askeri Cunta uygulamaları ve bu uygulamalara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹³⁶⁴

4- Bozulan ekonomik koşulların tetiklediği muhalefet ve bu muhalefetin desteğini alan Askeri Cunta uygulamalarında maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesi bulunmaktadır.¹³⁶⁵

¹³⁶¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹³⁶² Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹³⁶³ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹³⁶⁴ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹³⁶⁵ Adler, *Word Ordering*, s.12.

5.4.1.12. Gambiya

5.4.1.12.1. Dikey Analiz

Gambia hükümeti 1981'de NRC ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşamıştır. Gambia'da 1 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1981'de NRC çatışmasında Senegal hükümeti desteklemiştir.¹³⁶⁶

5.4.1.12.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.4.1.12.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Gambia'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk NRC' dir. Topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹³⁶⁷

5.4.1.12.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1965'teki bağımsızlığın ardından Gambiya, Başkan Dawda Jawara liderliğindeki çok partili demokraside on beş yıllık bir istikrar dönemi yaşamıştır. Ancak, zayıflayan ekonomi ve önde gelen politikacılara yönelik yolsuzluk iddiaları nedeniyle hoşnutsuzluk artmaya başlamıştır. Jawara döneminin görece istikrarı, 1981'deki şiddetli ve başarısız bir darbe girişimiyle bozulmuştur.

NRC (Ulusal Devrimci Konsey), Gambiya'da 1981 yılının temmuz ayı sonlarında Gambiya hükümetine karşı başarısız bir darbe girişiminde bulunmuş silahlı bir gruptur. NRC' nin Marksist-Leninist bir ideolojisi vardır ve amaçları bir 'proletarya diktatörlüğü' kurmaktır. '

NRC, solcu politikacı Dominic (takma adı Kukoi Samba) Sanyang tarafından yönetilmekte olan grup, paramiliter bir polis birimi olan Gambiya Saha Gücünün hoşnutsuz subay ve birliklerinin desteğiyle Kukoi Samba Sanyang, 1981'in başlarında kendi başkanlığında 12 kişilik Ulusal Devrim Konseyi'ni (NRC) kurmuştur.

¹³⁶⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹³⁶⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Konsej, NRC' ye liderlik etmiş ve daha sonra, birkaç yüz Saha Kuvvetleri askerinin hızla gruba katıldığı darbe girişimini başlatmıştır. Nispeten çok sayıda taksi şoförü de gruba katılmış, bu da darbenin bazen 'taksi şoförü darbesi' olarak anılmasına yol açmıştır. Sanyang ve NRC' deki erkeklerin çoğu, Gambiya'daki daha küçük ve daha marjinal etnik gruplardan biri olan Jola etnik grubundandır

Başlangıçta, darbecilere olan güçlü bir halk desteği, Banjul hapisanesinde tutulan mahkumların serbest bırakılmasından sonra değişmiş ve başkentte yaygın yağma ve şiddet olaylarını hızlandırmıştır. Başkan Jawara, devrildiğini yalanlayarak Gambiya'nın komşusu Senegal'i isyancılara karşı destek için çağırması ve NRC yenilmiştir.¹³⁶⁸

5.4.1.12.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Gambiya'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; Gambiya'da, Başkan Dawda Jawara döneminde zayıflayan ekonomi ve önde gelen politikacılara yönelik yolsuzluk iddiaları nedeniyle hoşnutsuzluk artmaya başlamıştır. NRC (Ulusal Devrimci Konsey), Gambiya'da 1981 yılının temmuz ayı sonlarında Gambiya hükümetine karşı başarısız bir darbe girişiminde bulunmuş silahlı bir gruptur. NRC' nin Marksist-Leninist bir ideolojisi vardır ve amaçları bir proletarya diktatörlüğü kurmaktır. Başkan Jawara, devrildiğini yalanlayarak Gambiya'nın komşusu Senegal'i isyancılara karşı destek için çağırması ve NRC yenilmiştir.¹³⁶⁹

5.4.1.12.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Gambiya çatışmaları Bilişsel evrim teorisinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Gambiya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Gambiya'da, Başkan Dawda Jawara döneminde zayıflayan ekonomi ve önde gelen politikacılara yönelik yolsuzluk iddiaları nedeniyle hoşnutsuzluk artmaya başlamıştır.

¹³⁶⁸ WANEP, West Africa Network for Peacebuilding. Conflict and Development Analysis The Gambia. WANEP(The Gambia),Ministry Interior, 2020). 1-57.

¹³⁶⁹ WANEP, West Africa Network for Peacebuilding. Conflict and Development Analysis The Gambia. WANEP(The Gambia),Ministry Interior, 2020). 1-57.

NRC Gambiya hükümetine karşı başarısız bir darbe girişiminde bulunmuş silahlı Marksist Leninist ideolojide bir gruptur ve amacı bir proletarya diktatörlüğü kurmaktır. Bu olaylar süreci içinde gelişen içselleşmiş öğrenme süreci yeni bir uygulama alanı bulmuş, Başkan Jawara devrildiğini yalanlayarak Gambiya'nın komşusu Senegal'i isyancılara karşı destek için çağırması ve NRC yenilmiştir.¹³⁷⁰

2- NRC rekabet halinde bulunduğu Başkan Jawara yönetimine karşı kendini kurmuş, bozulan ekonomik durum sonrası yaşanan memnuniyetsizlikten yararlanarak, halk desteği ile bir askeri darbe düzenlemiş, seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.¹³⁷¹

3- Başkan Jawara' ya karşı NRC arkasındaki halk desteği ve Senegal hükümeti yeni aktörler olarak ortaya çıkmıştır. Bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte ve çatışmalara bağlı arka plan bilgisini değiştirmektedir. Aktörlerdeki değişime bağlı olarak değişen arka plan bilgisi ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisiyle yeni çatışmalar oluşmakta, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹³⁷²

b) Gambiya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Ekonomik sıkıntıların devam ettiği süreçle birlikte çatışmalar Gambiya'da yeni bir uygulama alanı bulmuştur. Ekonomik sıkıntıları takip eden süreçte hükümetin yeni politikasının yarattığı olumsuzluklara karşı askeri darbelerle muhalefetin desteği ile oluşan eğilim ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Askeri darbelerin oluşumu ve başarısızlığı bu eğilim ve beklentiye göre şekillenmiştir.¹³⁷³

2- Hükümet ve Askeri darbelerin ve darbecilere olan halk desteğinin sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler Gambiya çatışmalarının arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹³⁷⁴

¹³⁷⁰ Adler, *Word Ordering*, s.11.

¹³⁷¹ Adler, *Word Ordering*, s.11.

¹³⁷² Adler, *Word Ordering*, 11.

¹³⁷³ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹³⁷⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

3- Ekonomik koşullardaki bozulma, yönetimin uygulamaları, yönetime karşı oluşan Askeri darbe uygulamaları ve bu uygulamalara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹³⁷⁵

4- Bozulan ekonomik koşulların tetiklediği muhalefet ve bu muhalefetin desteğini alan darbe uygulamalarında maddi, költürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesi bulunmaktadır.¹³⁷⁶

5.4.1.13. Fildişi Sahili

5.4.1.13.1. Dikey Analiz

Fildişi Sahili'nde 4 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunlukta hükümet çatışmasıdır.¹³⁷⁷

Fildişi Sahili hükümeti 2002'da MPCİ, MPIGO ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2003'te MJP, MPIGO ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2004' de FRCİ ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2011'de FDSİ-Cİ, FRCİ ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması meydana gelmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiştir.¹³⁷⁸

5.4.1.13.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyon

5.4.1.13.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Fildişi Sahili'nde 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 4 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar MPCİ - MPIGO, MJP-MPIGO, FRCİ, FDSİ/Cİ-FRCİ olarak sınıflandırılmıştır. Bu topluluklardan tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹³⁷⁹

¹³⁷⁵ Adler, Word Ordering, 12.

¹³⁷⁶ Adler, Word Ordering, 12.

¹³⁷⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹³⁷⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹³⁷⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

5.4.1.13.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Fildişi Sahili 1960 yılında Fransa'dan bağımsızlığını elde etmiştir. 1960'tan 1993'e kadar Afrika'nın en zengin ekonomilerinden biridir. 1990'lı yıllarda komşu ülkelerden gelen göçmen işçiler toplam nüfusun üçte birini oluşturmuştur. Ülke nüfusu 60 etnik gruptan oluşmaktadır.

1960' dan 1993'e kadar ülkenin siyasi yaşamını, Başkan Felix Houphouët-Boigny liderliğindeki tek bir yasal parti yönetmektedir. Halkın geneli Hristiyan iken, kuzeydeki nüfus büyük ölçüde Müslümandır.

1980 li yıllarda bozulan ekonominin getirdiği gerginlik çok partili hayata geçişle bastırılmaya çalışılmıştır. Ekonomik durgunluk ve çok partili hayata geçişle birlikte, etnik, bölgesel ve dini farklılıklar iktidara ulaşmak için bir araç olarak kullanılmaya başlanması Müslüman Kuzey'in ve göçmen topluluğun etkili bir şekilde marjinalleşmesine yol açmıştır. Bu durum hem Müslüman Kuzey'i hem de göçmen toplumu etkili bir şekilde marjinalleştirmiş ve rejime karşı bir kızgınlık yaratmıştır. MPCİ bu şikayetler etrafında seferber edilmiştir.

1999'da devlet otoritesinin çöküşünü ve siyasi istikrar kaybını yansıtan ülke tarihindeki ilk darbe sahnelenmiştir. 19 Eylül 2002'de, çoğunlukla isyancı kuzeyli askerlerden oluşan bir isyancı grup olan MPCİ' nin bir isyan başlatmış ve gruba kısa süre sonra batı Fildişi Sahili'nde ortaya çıkan iki isyancı hareket daha katılmıştır. 2004'te bunlar FN (Forces Nouvelles, New Forces) şemsiyesi altında bir araya gelmişlerdir.

FN üç Fildişili isyancı grup olan MPCİ, MPIGO ve MJP için bir şemsiye örgüt olarak kurulmuştur. 2004 yılına gelindiğinde bu gruplar birleşmiş ve FN tek aktör olarak oluşmuştur.

2000 yılında gerçekleştirilen devlet başkanlığı seçimlerinde muhalefetin adayı Alassane Ouattara' nın Burkina Fasolu olduğu gerekçesiyle izin verilmediği bir ortamda Laurent Gbagbo seçimi kazanarak devlet başkanlığı makamına seçilmiştir. Bu seçimlerde de baş gösteren kimin gerçekten Fildişi Sahilli olup olmadığı kavgası 2002 yılında da devam eden iç savaşın yaşanmasına neden olmuştur.

FDSI- CI, Başkan Laurent Gbagbo rejimi altında Fildişi Sahili Hükümetini devirmeye çalışan bir isyancı gruptur. 2010 sonunda ortaya çıkmış ve lideri İbrahim Coulibaly, Nisan 2011'de öldürülünceye kadar savaşmıştır. Bunu takiben, grup dağılmış ve savaşçıların çoğu hükümete katılmıştır.

FDSI – CI' nin temel amacı, nüfusun çektiği acıyı sona erdirmek ve Fildişi Sahili'ne demokrasiyi geri getirmektir. Sonuç olarak, 2010 seçimlerinin ardından Alassane Ouattara' yı Bağımsız Seçim Komisyonu ve uluslararası toplumla uyumlu olarak meşru bir şekilde seçilen yeni başkan olarak onaylamış ve görevdeki Cumhurbaşkanı Gbagbo' nun devam eden yönetimini reddetmiştir. FDSI- CI, düzenli ordudan, gönüllülerden ve diğer isyancı grup FRCI' nin eski üyelerinden oluşmuştur.

FRCI (Fildişi Sahili Cumhuriyet Kuvvetleri) 8 Mart 2011'de Başkan Alassane Ouattara tarafından kurulmuştur. Yeni Kuvvetler isyancı grubu, düzenli ordunun unsurları ve gönüllülerden oluşan FRCI, 2010-2011 başkanlık anlaşmazlığında önemli bir rol oynamıştır.¹³⁸⁰

5.4.1.13.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Fildişi Sahili'nde bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümeti ele geçirme; 1980'li yıllarda bozulan ekonominin getirdiği gerginlik çok partili hayata geçişle bastırılmaya çalışılmıştır. Ekonomik durgunluk ve çok partili hayata geçişle birlikte, etnik, bölgesel ve dini farklılıklar iktidara ulaşmak için bir araç olarak kullanılmaya başlanması Müslüman Kuzey'in ve göçmen topluluğun etkili bir şekilde marjinalleşmesine yol açmıştır. Bu durum hem Müslüman Kuzey'i hem de göçmen toplumu etkili bir şekilde marjinalleştirmiş ve rejime karşı bir kızgınlık yaratmıştır. MPCİ bu şikayetler etrafında seferber edilmiştir.

2000 yılında gerçekleştirilen devlet başkanlığı seçimlerinde muhalefetin adayı Alassane Ouattara' nın Burkina Fasolu olduğu gerekçesiyle izin verilmediği bir ortamda Laurent Gbagbo seçimi kazanarak devlet başkanlığı makamına seçilmiştir. Bu seçimlerde de baş

¹³⁸⁰ Lotta Themner-Peter Wallensteen, "Armed Conflicts, 1946–2011", *Journal of Peace Research* 51/4 (2014), 441-556

gösteren kimin gerçekten Fildişi Sahilli olup olmadığı kavgası 2002 yılında da günümüzde de devam eden iç savaşın yaşanmasına neden olmuştur.

FDSI- CI, Başkan Laurent Gbagbo rejimi altında Fildişi Sahili Hükümetini devirmeye çalışan bir isyancı gruptur. FDSI – CI' nin temel amacı, nüfusun çektiği acıyı sona erdirmek ve Fildişi Sahili'ne demokrasiyi geri getirmektir. Alassane Ouattara' yı meşru bir şekilde seçilen yeni başkan olarak onaylamış ve görevdeki Cumhurbaşkanı Gbagbo' nun devam eden yönetimini reddetmiştir. FRCI, Başkan Alassane Ouattara tarafından kurulmuştur.¹³⁸¹

5.4.1.13.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Fildişi Sahili çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Fildişi Sahili çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Uzun süreli bir refah dönemi sonrası bozulan ekonomi ile başa çıkmak için çok partili hayata geçişle birlikte, ülkedeki etnik ve dini farklılıkların iktidarı elde etmek için kullanılması bu grupların marjinalleşmesine yol açmış ve hükümete karşı grupların oluşmasına neden olmuştur. Seçim sonuçlarında seçimi kazanan adayın, Burkina Fasolu olduğu gerekçesiyle seçimlerin iptal edilmesi üzerine, kimin Fildişi Sahilli olduğu konusu tekrar gündeme gelmiş, yukarda ele alınan azınlıkların ve hükümet içindeki grupların, hükümette bir değişim ve dönüşüm istemesi, birer uygulama topluluğu olan bu grupların müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme süreci ve dönüştürülmüş arka plan bilgisi, çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.¹³⁸²

2- Yukarda arka plan içinde ele alınan gruplar ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden grupla, Fildişi Sahili hükümetine karşı kendini yeniden kurmuştur. Seçilmiş uygulamaları ve arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.¹³⁸³

3- Bozulan ekonomi, azınlık halklarını temsil eden gruplar ve hükümete karşı kurulan yeni gruplarla yeni aktörler ve uygulamaları ortaya çıkmıştır. Bu değişimlere bağlı olarak

¹³⁸¹ Lotta Themner-Peter Wallensteen, “Armed Conflicts, 1946–2011”, 441-556.

¹³⁸² Adler, Word Ordering, 11.

¹³⁸³ Adler, Word Ordering, 11.

arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹³⁸⁴

b) Fildişi Sahili çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bozulan ekonominin çok partili hayata geçişle düzeltilmek istenmesi azınlıkların marjinalleşmesine yol açmış ve kurulan gruplarla çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilim ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹³⁸⁵

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹³⁸⁶

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹³⁸⁷

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesidir.¹³⁸⁸

5.4.1.14. Burkina Faso

5.4.1.14.1. Dikey Analiz

Burkina Faso'da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunlukta 1 hükümet çatışmasıdır.¹³⁸⁹

Burkina Faso'da devlet içi ve küresel 10 çatışma yaşanmıştır. Burkina Faso hükümeti 2019-22'da IS ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması (Islamic State), 1987'de Popular

¹³⁸⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹³⁸⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹³⁸⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹³⁸⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹³⁸⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹³⁸⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

Front ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2018-22'de JNIM ile 1 yüksek yoğunlukta 5 hükümet çatışması meydana gelmiştir.¹³⁹⁰

Burkina Faso'da 9 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2019-20'da 2 IS çatışmasında Fransa hükümeti desteklemiştir. 2021'de 1 IS çatışmasında Çad, Fransa, Mali, Nijer hükümeti desteklemiştir. 2022'de 1 IS çatışmasında Fransa, Nijer hükümeti desteklemiştir. 2018'de 1 JNIM çatışmasında Mali hükümeti desteklemiştir. 2019-20'de 2 JNIM çatışmasında Fransa hükümeti desteklemiştir. 2021'de 1 JNIM çatışmasında Çad, Fransa, Gana, Fildişi Sahili, Nijer, Togo hükümeti desteklemiştir. 2022'de 1 JNIM çatışmasında Fransa, Nijer, Togo hükümeti desteklemiştir.¹³⁹¹

5.4.1.14.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.4.1.14.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Burkina Faso'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 3 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (İslam Devleti), Popular Front, JNIM olarak sınıflandırılmıştır.¹³⁹²

Bu topluluklardan IS (İslam Devleti) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, Popular Front, JNIM hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹³⁹³

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti'nin bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.¹³⁹⁴

5.4.1.14.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1960 yılında Fransa'dan bağımsızlığına kavuşan Burkina Faso, demokratik bir devlet olmasına rağmen, yürütme yetkisinin devri askeri darbelerle gerçekleşmektedir.

1987'de Halk Cephesi'nin (Popular Front) Yüzbaşı Thomas Sankara hükümetine bir darbe gerçekleştirmesiyle hükümet konusunda çatışma meydana gelmiştir. Darbenin lideri

¹³⁹⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹³⁹¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹³⁹² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹³⁹³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹³⁹⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Blaise Compaoré, ordu tarafından istifaya zorlandığı 2014 yılına kadar iktidarda kalmıştır.

Halk Cephesi (Front Populaire, FP), 15 Ekim 1987'de Burkina Faso'da başarılı bir darbe gerçekleştiren silahlı bir gruptur. Grup, darbe için bir uyumsuzluk belirtmezken, daha sonra amacının otokratik rejimine son vermek olduğunu söylemiştir.¹³⁹⁵

IŞİD' in Büyük Sahra bölümü 2015'te kurulmuş, ancak 2016'nın sonlarına kadar gerçek anlamda IŞİD'e kabul edilmemiştir. Esas olarak Liptako-Gourma olarak bilinen “üç eyaletli sınır bölgesinde” (Burkina Faso, Mali ve Nijer) bulunan grup, başlangıçta nispeten küçüktür, ancak sonraki yıllarda gücünü artırmıştır. Çatışma 2019'da ilk kez aktif hale gelmiş, 2020'de, grubun askeriye yönelik giderek artan sayıda baskın düzenlemesi nedeniyle çatışmalarda, ölüm sayısı tırmanmıştır.

2014 yılında Irak'ta, Selefi cihatçı bir militan grup olan İslam Devleti (İD) Suriye ve Irak'ın bazı bölgelerinde bir hilafet kurduğunu açıklamıştır. Ayrıca, dünyadaki tüm dindar Müslümanların biatını talep ederek topraklarını dünya çapında genişletmek için toprak ele geçirmeye devam edeceğini ilan etmiştir. Bu deklarasyon, IŞİD lideri El Bağdadi'ye bağlılık sözü veren halihazırda kurulmuş gruplar ve dünya çapında ortaya çıkan yeni IŞİD örgütleriyle dünya çapında çeşitli olaylar zincirini başlatmıştır.

İslam Devleti'nin Büyük Sahra bölümü, Liptako-Gourma olarak bilinen “üç eyaletli sınır bölgesinde” (Mali, Burkina, Nijer) dayanmaktadır ve bu nedenle tüm bu ülkelerde bir varlığı vardır. Bununla birlikte, başlangıçta, esas olarak Nijer ve Mali'ye odaklanmış ve her iki ülke de 2017'de hükümetler ve İD arasında yeni çatışmaların patlak vermiştir.

Burkina Faso'nun Est eyaletinde IŞİD'e hem yerel İslamcı grup Ansaroul Islam hem de Mali kökenli El Kaide'ye sadık JNIM katılmıştır. Bölgedeki kaotik durum, saldırıların büyük çoğunluğunda farklı grupları birbirinden ayırmayı imkânsız kılmaktadır.

Mart 2017'de, bu gruplardan birkaçı AQIM, Ansar Dine ve FLM güçlerini birleştirmiş ve El Kaide-sadık ittifak JNIM 'i kurmuştur. Yeni ittifakın, yalnızca Mali'de bir İslam

¹³⁹⁵ Daniel Eizenga-Wendy Williams, “The Puzzle of JNIM and Militant Islamist Groups in the Sahel”.

devletinden daha geniş kapsamlı hedefleri vardır oluşumundan kısa bir süre sonra grup Nijer'de ve Burkina Faso'da sınırın ötesine saldırılar düzenlemeye başlamıştır.

Kuzey Burkina, JNIM' in kurucu parçalarından biri olan FLM ile güçlü bağlantıları olan yerel İslamcı grup Ansaroul Islam 'a ev sahipliği yapmaktadır.

Burkina Faso'nun kuzey kısmı iş ve altyapı eksikliği nedeniyle, Burkina Faso'da hükümete karşı savaşan İslamcı grupların ortaya çıkışı, ülkenin kuzey kesiminde etnik gruplar arasında halihazırda var olan gerilimlerden beslenmiştir.

JNIM, ülkenin Fildişi Sahili, Gana, Togo ve Benin sınırındaki güney bölgelerinde saldırılar düzenleyerek operasyon alanını genişletmeye devam etmiş, ölüm sayısında yaşanan artış 2020'de tırmanmaya devam etmiştir.¹³⁹⁶

5.4.1.14.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Burkina Faso'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; Halk Cephesi (Front Populaire, FP), 15 Ekim 1987'de Burkina Faso'da başarılı bir darbe gerçekleştiren silahlı bir gruptur. Grup, darbe için bir uyumsuzluk belirtmezken, daha sonra amacının otokratik rejimine son vermek olduğunu söylemiştir.¹³⁹⁷

2. Çatışma İslam temelli devlet kurma; Burkina Faso'nun Est eyaletinde IŞİD'e hem yerel İslamcı grup Ansaroul Islam hem de Mali kökenli El Kaide'ye sadık JNIM katılmıştır. Bölgedeki kaotik durum, saldırıların büyük çoğunluğunda farklı grupları birbirinden ayırmayı imkânsız kılmaktadır.¹³⁹⁸

5.4.1.14.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Burkina Faso'da çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

¹³⁹⁶ Hilmi Demir, "DEAŞ'ın Küresel Ağı: Biat/Beyat Gösterisinin Dini-Politigi" Tepav (Ağustos 2023), 34.

¹³⁹⁷ Daniel Eizenga-Wendy Williams, "The Puzzle of JNIM and Militant Islamist Groups in the Sahel".

¹³⁹⁸ Hilmi Demir, "DEAŞ'ın Küresel Ağı: Biat/Beyat Gösterisinin Dini-Politigi", 34.

a) Burkina Faso çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birçok ülkede yaşanan askeri darbe içsel öğrenme süreci ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır. Yaşanan iç müzakerelerle otoriter rejime karşı birlikte askeri darbe yapılmıştır. Son dönemlerde islamcı grupların artmasının yanında İS' in ülkede bazı toprakları ele geçirmesiyle uygulama topluluğu olarak kabul edilen radikal islamcı grup girişimleri, dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına geçmiştir.¹³⁹⁹

2- Mevcut yönetimden rahatsızlık duyan askeri gurup, rekabet halinde bulunduğu otoriter yönetime karşı kendini kurmuş arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif bir grup oluşturmuştur. Mevcut rejimi yıkmak için oluşan İslamcı ve IS grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır. Darbenin başarısız olması ile dönüştürmek istediği arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmıştır.¹⁴⁰⁰

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Burkina Faso hükümetinde tek parti yönetime karşı oluşan askeri cunta yönetime karşı ülkede İslami gruplar ve IS ortaya çıkmıştır. Bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisi değişmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁴⁰¹

b) Burkina Faso çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Otoriter yönetime karşı darbe ve sonrası süreçte ülkede oluşan İslam devleti kurmak isteyen grupların hükümete karşı çatışmalar başlatması arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte Askeri cunta hükümeti ve ülkede İslam devleti oluşturmak isteyen grupların eğilim ve beklentilerinin, uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁴⁰²

¹³⁹⁹ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁴⁰⁰ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁴⁰¹ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁴⁰² Adler, Word Ordering, 12.

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁴⁰³

3- Hükümete karşı duyulan hoşnutsuzluk, takip eden süreçte yaşanan darbe ve darbe sonrası ülkede ortaya çıkan İslam devleti kurmak isteyen grupların hükümetle çatışması, benzer sorunu yaşayan hükümetlerin birbirine verdiği destekte görülen uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁴⁰⁴

4-Darbeyi gerçekleştiren grup, ülke içinde İslam devleti kurmak isteyen grupların oluşumu ve bu oluşumlara direnen benzer sorunu yaşayan ülkelerin birbirine verdiği destekte göröldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.¹⁴⁰⁵

5.5. Orta Afrika Çatışmaları

5.5.1. Yatay Analiz

II. Dünya Savaşından sonra, 1946-2022 arası dönemde Orta Afrika'da 96 devlet içi çatışma yaşanmıştır. Devletlere göre dağılım; Angola'da 24, Çad'da 36, Kamerun'da 13, Kongo'da 2, Orta Afrika'da 4, Demokratik Kongo'da 17 çatışma.¹⁴⁰⁶

Orta Afrika' da toplam 173 çatışmanın 96'sı, bir tarafın her zaman bir hükümet diğer tarafın her zaman bir veya daha fazla isyancı grubun oluşturduğu devlet içi çatışmalardan oluşurken, 77'si dış ülke askeri gruplarının da katıldığı küresel nitelikte çatışmalardan meydana gelmiştir. Küresel çatışmalar Angola'da 19, Çad'da 11, Gabon'da 1, Kamerun'da 5, Kongo' da 4, Orta Afrika'da 12, Demokratik Kongo'da 25 küresel olmak üzere dağılmıştır.¹⁴⁰⁷

¹⁴⁰³ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁰⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁰⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁰⁶ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁴⁰⁷ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

Toplam 173 çatışmada en az 1000 ölü sayısı ile yüksek yoğunlukta yaşanan çatışmalar Angola'da 23, Çad'da 7, Kamerun'da 1, Kongo'da 2, Demokratik Kongo'da 9 olmak üzere toplam 42 çatışma düzeyine ulaşmıştır.¹⁴⁰⁸

Orta Afrika'da yaşanan çatışmaların 122' si hükümet 51'i toprak üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. Dağılım aşağıdaki gibidir; Angola 26 hükümet- 17 toprak, Çad'da 40 hükümet- 7 toprak, Kamerun 8 hükümet- 10 toprak, Demokratik Kongo'da 26 hükümet- 16 toprak, Orta Afrika'da 15 hükümet 1 toprak, Gabon 1 hükümet ve Kongo 6 hükümet çatışması yaşanmıştır.¹⁴⁰⁹

5.5.1.1. Angola

5.5.1.1.1. Dikey Analiz

Angola'da 24 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 19'u düşük 5'i yüksek yoğunlukta. Çatışmaların 17'si toprak 7'si hükümet çatışmasıdır. Hükümet çatışmalarının 5'i yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.¹⁴¹⁰

Angola'da devlet içi ve küresel 43 çatışma meydana gelmiştir. Angola hükümeti 1975-79'de FNLA, UNITA ile yüksek yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 1980-95,1998-2002'de UNITA ile 18 yüksek yoğunluklu 21 hükümet çatışması, 1991'de FLEC-R ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması (Cabinda), 1992,1995-96,1998,2003-04,2007,2009'da FLEC-FAC ile düşük yoğunluklu 8 toprak çatışması (Cabinda), 1994,1997,2002'de FLEC-FAC, FLEC-R ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Cabinda), 2016-17, 2019-20,2022'de FLEC-FAC-TN ile düşük yoğunluklu 5 toprak çatışması (Cabinda) meydana gelmiştir.¹⁴¹¹

Angola'da 19 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1975-79'deki 5 FNLA, UNITA çatışmasında Küba, hükümeti desteklemiştir. 1975 FNLA, UNITA çatışmasında Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire), Güney Africa grupları desteklemiştir. 1976 FNLA, UNITA çatışmasında Güney Afrika grupları desteklemiştir. 1980-89 UNITA çatışmasında Küba, hükümeti desteklemiştir, 1980-88 UNITA çatışmasında Güney Afrika, grupları

¹⁴⁰⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴⁰⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴¹⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴¹¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

desteklemiştir. 1999-2002’de 4 UNITA çatışmasında Namibia, hükümeti desteklemiştir.¹⁴¹²

5.5.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.5.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Angola’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 6 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar FNLA- UNITA, UNITA, FLEC/R (Cabinda), FLEC/FAC (Cabinda), FLEC/FAC – FLEC/R (Cabinda), FLEC/FAC/TN (Cabinda) olarak sınıflandırılmıştır.¹⁴¹³

Bu topluluklardan FLEC/R (Cabinda), FLEC/FAC (Cabinda), FLEC/FAC – FLEC/R (Cabinda), FLEC/FAC/TN (Cabinda) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, FNLA- UNITA, UNITA hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁴¹⁴

Bu topluluklardan FLEC/R; Cabinda, FLEC/FAC; Cabinda, FLEC/FAC – FLEC/R; Cabinda, FLEC/FAC/TN; Cabinda’ nın bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.¹⁴¹⁵

5.5.1.1.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Angola’nın, 1975’te Portekiz’den bağımsızlığını kazanma mücadelesinde rol oynayan UNITA, FNLA MPLA’ dan biri olan MPLA, ülkenin kontrolünü ele geçirerek Marksist temelli bir tek parti devleti kurmuştur. FNLA birkaç yıl sonra yenilgiye uğratılırken, UNITA 2002 yılına kadar Angola hükümetiyle savaşmaya devam etmiştir.

FNLA, 1975’te bağımsızlık elde edilene kadar Portekiz sömürge gücüne karşı devlet dışı çatışma başlatan isyancı gruplar arasındadır. İç savaşın başlangıcında, FNLA Zaire’den hareket ederek Kongo ordusu güçlerini takviye etmiştir. Askeri avantajına rağmen, FNLA kuvvetleri, MPLA tarafından yenilmiş ve hareket Angola’da toprak kaybına yol açmıştır. Sayıca az olan FNLA kuvvetleri ABD’nin desteğine rağmen mücadeleyi kaybetmiş bu

¹⁴¹² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴¹³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴¹⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴¹⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

nedenle müttefikleri askeri yardımı UNITA' ya kaydırmıştır. Hareketin ana destekçilerini kaybettikten sonra FNLA, çöküşüne ve dağılmasına yol açan büyük yenilgiler almıştır.

UNITA, tam bağımsızlık için çalışan, Jonas Savimbi tarafından Mart 1966'da kurulan Angola isyancı grubudur. Jonas Savimbi FNLA' nın eski bir üyesidir. FNLA liderliği ve diğer bağımsızlık yanlısı grup MPLA ile yaşanan anlaşmazlıklar, onu hareketten ayrılmaya ve UNITA' yı kurmaya sevk etmiştir.

1998'de Savimbi' nin liderliğine itiraz eden ve kendini meşru ilan eden 2 UNİTA grubu kurulmuştur. Jonas Savimbi' nin 2002'de hükümet birlikleri tarafından öldürülmesinden sonra Angola hükümetiyle bir barış anlaşması imzalanmış, üç UNITA grubu yeniden birleşmiş ve UNITA kendisini bir siyasi partiye dönüştürmüştür.

Angola politikası giderek Marksist-Leninizm'den daha az etkilenmeye başlamış ve 1990'da ideoloji resmen terk edilmiştir. İki yıl sonra MPLA hükümeti Birleşmiş Milletler himayesinde çok partili seçimler yapmıştır. 1979'dan beri ülkeyi yöneten MPLA lideri José Eduardo dos Santos, 1992'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmıştır. 1997'de yapılması gereken bir sonraki seçim, birkaç kez ertelenmiş ve 2003 yılında MPLA başkanlığa yeniden seçilmiştir. Eylül 2017'de dos Santos, Angola ve MPLA başkanlığını Joao Lourenco' ya devretmiştir.

Angola yerleşim bölgesi Cabinda için daha sonra birkaç gruba ayrılan FLEC, Angola'dan bağımsızlık talep etmiştir. Cabinda, Angola'nın geri kalanından fiziksel olarak ayrılmış küçük, petrol zengini bir bölgedir.

1963 yılında, Portekiz'e karşı bağımsızlık mücadelesi başladığında, Cabindan ayrılıkçı örgütü FLEC kurulmuştur. Hareketin amacı öncelikle Portekiz'den bağımsızlık elde etmek değil, Cabindan' ın Angola'nın geri kalanından bağımsızlığını elde etmek olmuştur. FLEC ile bağımsızlıktan sonra iktidarı ele geçiren MPLA hükümeti arasındaki mücadele kuruluştan itibaren devam etmektedir.

FLEC isyancıları, çatışma sırasında bir dizi ayrı örgüte bölünmüştür. Çeşitli grupları uzlaştırmaya yönelik tüm girişimler başarısız olmuştur. Hareket içindeki sürekli bölünmelerin ana nedenleri, kişisel rekabetlerin yanı sıra hükümetle müzakere edip

etmeme konusundaki anlaşmazlıklar ve bunlara ek olarak, mücadelenin nihai hedefi üzerinde anlaşmazlıklardır.

1989'dan ve sonrasında, çatışmada aktif olan iki FLEC grubu FLEC-FAC ve FLEC-R'dir. Çatışmadaki karşı taraf, yıllar boyunca Angola MPLA hükümeti olmuştur.

Sonunda 1996'da FLEC-R ile bir ateşkes imzalanmış ancak FLEC-FAC ile bir anlaşmaya varılamamıştır. Hükümet ile FLEC-R arasında devam eden müzakerelere rağmen, bölgenin durumuyla ilgili bir orta yol bulunamamış ve 1997 başlarında çatışmalar yeniden başlamıştır.

Hükümetin UNITA ile ateşkes üzerinde anlaşmaya varmasından sonra, dikkatini Cabinda'ya odaklamıştır.

2020'de çatışmalar, Angola Hükümeti Silahlı Kuvvetleri tarafından FLEC-FAC-TN isyancılarıyla savaşmak için komşu DR Kongo topraklarına yapılan birkaç saldırıyla devam etmektedir.¹⁴¹⁶

5.5.1.1.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Angola'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümeti ele geçirme; Angola'nın, 1975'te Portekiz'den bağımsızlığını kazanma mücadelesinde rol oynayan UNITA, FNLA MPLA'dan biri olan MPLA, ülkenin kontrolünü ele geçirerek Marksist temelli bir tek parti devleti kurmuştur. FNLA birkaç yıl sonra yenilgiye uğrattılırken, UNITA 2002 yılına kadar Angola hükümetiyle savaşmaya devam etmiştir.¹⁴¹⁷

2. Çatışma ayrılıkçı toprak çatışması; 1963 yılında, Portekiz'e karşı bağımsızlık mücadelesi başladığında, Cabinda ayrılıkçı örgütü FLEC kurulmuştur. Hareketin amacı öncelikle Portekiz'den bağımsızlık elde etmek değil, Cabinda'nın Angola'nın geri kalanından bağımsızlığını elde etmek olmuştur. FLEC ile bağımsızlıktan sonra iktidarı

¹⁴¹⁶ Fernando Joao da Costa Cabral Andresen Guimaraes, *The Origins of the Angolan Civil War* (The London School of Economics and Political Science, 1992), 1006.

¹⁴¹⁷ Fernando Joao da Costa Cabral Andresen Guimaraes, *The Origins of the Angolan Civil War*, 1006.

ele geçiren MPLA hükümeti arasındaki mücadele kuruluştan itibaren devam etmektedir. 1989'dan ve sonrasında, çatışmada aktif olan iki FLEC grubu FLEC-FAC ve FLEC-R'dir. Çatışmadaki karşı taraf, yıllar boyunca Angola MPLA hükümeti olmuştur.¹⁴¹⁸

5.5.1.1.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Angola çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Angola çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Cabinda Angola'dan farklı petrol zengini bir bölge olarak Angola hükümeti ile çatışmaktadır, bağımsızlık çatışmalarını da Portekiz'den değil Angola'dan ayrılmak üzere vermiş bir uygulama topluluğu olarak arka plan bilgisinde açıklandığı şekliyle, içsel bir öğrenme süreci geçirmiştir.

Portekiz'den bağımsız olmak için çatışan gruplar olarak UNİTA, FNLA MPLA, bağımsızlıktan sonra MPLA'nın iktidarı ele geçirmesi ile bir tarafı hükümet olan MPLA ve diğer tarafta çatışan grupların varlığı ile arka plan bilgisi dönüşmüş ve çatışmalar, yeni bir uygulama alanı bulmuştur.¹⁴¹⁹

2- FNLA, UNİTA ve Cabinda ayrılıkçı örgütü FLEC, Portekiz'e karşı vermiş olduğu bağımsızlık savaşından sonra, hükümete karşı kendini yeniden kurmuş ve ana direniş hareketini oluşturmuş, yeniden kurup dönüştürdüğü arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.¹⁴²⁰

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Cabinda ayrılıkçı örgütü FLEC, sonraki yıllarda grubu FLEC-FAC ve FLEC-R olarak Angola hükümeti ile çatışmaya devam etmiştir. Beraber bağımsızlık savaşı veren UNİTA, FNLA ve MPLA, bağımsızlık savaşı sonrası iktidarı ele geçiren MPLA'ya karşı çeşitli çatışmalar yürütmüş ana direniş hareketini oluşturmuştur. Bu aktörler arka plan bilgisinde göreceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Bu

¹⁴¹⁸ Fernando Joao da Costa Cabral Andresen Guimaraes, *The Origins of the Angolan Civil War*, 1006.

¹⁴¹⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁴²⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

değişimlere bağlı olarak yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁴²¹

b) Angola çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Yukarda ele alınan grupların ve hükümet uygulamalarının eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişikliği ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁴²²

2- Hükümet, çatışma grupları ve muhalefetin sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁴²³

3- Hükümet ve karşısında yer alan grupların uygulamaları ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁴²⁴

4- Çatışan grupların, hükümet karşısında direniş oluşturacak desteği bulması ve faaliyetlerine devam edebilmesinde temel etken uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesidir.¹⁴²⁵

5.5.1.2. Çad

5.5.1.2.1. Dikey Analiz

Çad'da 36 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 32'si düşük 4'ü yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 7'si toprak 29'si hükümet çatışmasıdır. Hükümet çatışmalarının 4'ü yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.¹⁴²⁶

Çad' da devlet içi ve küresel 47 çatışma meydana gelmiştir. Çad hükümeti 2015,2017-22'de IS ile düşük yoğunluklu 7 toprak çatışması (Islamic State), 1966-70'de Froinat ile düşük yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 1971'de First Liberation Army, Second Liberation Army ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1972'da First Liberation

¹⁴²¹ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁴²² Adler, Word Ordering, 12.

¹⁴²³ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁴²⁴ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁴²⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴²⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Army ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1976,1980-81'de FAN ile 1 yüksek yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 1987' de CDR ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1977,1979'de FAN, FAP ile 1 yüksek yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1982'da FAN, FAT ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1983-84,1986'da GUNT ile düşük yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 1978'de FAP ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1989'de Islamic Legion, MOSANAT, Revolutionary Forces of 1 April ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1990 de Islamic Legion, MPS ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1992-93' de CNR, CSNPD, FNT, MDD ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1991' de MDD, Military faction (forces of Maldoum Bada Abbas) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1994' da CNR, CSNPD, FNT ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1997'de FARF, MDD ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1998 da FARF ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1999-2003'da MDJT ile 1 yüksek yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 2005'da FUCD ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2006'de FUCD, RAFD, UFDD ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2007 da UFDD ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2008'da AN ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2009'da UFR ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2010'da FPRN ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2018,2020'de CCMSR ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2021' de FACT ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması meydana gelmiştir.¹⁴²⁷

Çad'da 11 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1969-70'teki 2 Frolinat çatışmasında Fransa, hükümeti desteklemiştir. 1971 ve 1972'de First Liberation Army, Second Liberation Army ve First Liberation Army çatışmasında Fransa, hükümeti desteklemiştir, 1978'de FAP çatışmasında France, hükümeti desteklemiştir. 1980-81'de 2 FAN çatışmasında Libya, hükümeti desteklemiştir. 1983-84,1986 3 GUNT çatışmasında Fransa, hükümeti desteklemiştir, Libya grupları desteklemiştir. 1987'deki CDR çatışmasında Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire), Fransa, hükümeti, Libya grupları desteklemiştir.¹⁴²⁸

¹⁴²⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴²⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

5.5.1.2.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.5.1.2.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Çad'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 26 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (İslam Devleti), Frolinat, First Liberation Army-Second Liberation Army, First Liberation Army, FAN, CDR, FAN-FAP, FAN- FAT, GUNT, FAP, Islamic Legion-MOSANAT- Revolutionary Forces of 1 April, Islamic Legion- MPS, CNR- CSNPD-FNT- MDD, MDD- Askeri hizip (Maldoum Bada Abbas Kuvvetleri), CNR-CSNPD-FNT, FARF- MDD, FARF, MDJT, FUCD, FUCD-RAFD- UFDD, UFDD, AN, UFR, FPRN, CCMSR, FACT olarak sınıflandırılmıştır.¹⁴²⁹

Bu topluluklardan IS (İslam Devleti), toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, diğer gruplar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁴³⁰

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti'nin bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.¹⁴³¹

5.5.1.2.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Sudan gibi, Çad toplumu ve siyaseti, Müslüman-Hıristiyan ve Arap-Afrika bölünmelerine konu olan kuzey-güney ayrımını yaşamaktadır. Devlet üzerindeki siyasi gücün güneydeki siyasi partiler arasında yerleşmesi ile güneyli liderler tek parti yönetimini ve kuzey bölgesinin marjinalleştirilmesi kampanyasını başlatmıştır. Bu politikalara yanıt olarak, kuzeydeki Müslümanlar 1965'te Çad'ın uzun devlet-içi çatışmalarının ilk bölümünü başlatmıştır.

Bu devlet-içi çatışmalar, 1965 ve 1981 yılları arasında birkaç farklı isyancı hareketi içeren, yıllar içinde yoğunluk ve kapsam olarak büyüyen ve Kuzeyin iktidara gelmesi ile sonuçlanan çatışmalardır. Bu devlet içi çatışmaya komşu Libya da müdahale etmiştir.

İç savaş, bağımsızlık sonrası tüm dönemler boyunca Çad yaşamının bir özelliği olmuştur. Ülke içindeki etnik çeşitlilik vardır ve bu bölünmeler grup geleneği tarafından daha da şiddetlendirilmiştir. 1966'dan bu yana Çad, neredeyse tüm yıllarda iç savaş yaşamış ve

¹⁴²⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴³⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴³¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

ardışık hükümetlere, ülkede reform yapmak isteyen sayısız isyancı grup tarafından meydana okunmuştur.

Çad'daki ilk sivil çatışma 1966'dan 1972'ye kadar sürmüştür. Silahlı çatışma, 1966'da Francois Tombalabye' nin otokratik hükümetini devirmek için FROLİNAT tarafından başlatılmıştır. Fransa'dan bağımsızlığını kazandıktan sonra yönetimi devralan Tombalabye' nin politikaları, Hıristiyan olan güneye odaklanmış ve böylece Müslüman kuzeyi ihmal etmiştir.

FROLİNAT, hükümetin ayrılıkçı ve mezhepçi eğilimlerine karşı koymak için başlatılmıştır. 1971'de FROLİNAT, iç çekişmeler ve bölünmeler yaşamış ve Birinci Kurtuluş Ordusu ve İkinci Kurtuluş Ordusu olarak iki parçalı grubun yaratılmasına yol açmıştır

Siyasi olarak marjinalleştirilmiş kuzey, Libya destekli bir isyan başlatmış ve 1973'te Libya, çatışmaya doğrudan dahil olmuştur. Hem kuzeylileri hem de güneylileri içeren geçici bir hükümet tarafından kısa bir yönetimden sonra, kuzey ve Libya karşıtı isyancı bir hareket olan (FAN), 1982'de iktidarı ele geçirmiştir. Libya birlikleri isyancıları desteklemiş ve Fransa hükümetinin yardımına koştuğu için çatışmalar daha fazla dış müdahale ile devam etmiştir.

FAT (Forces Armées Tchadiennes veya Chadian Armed Forces), 1980'lerde hükümete karşı silahlı çatışmalarda aktif olan silahlı bir gruptur.

Özellikle, FROLİNAT' tan ayrıldıktan kısa bir süre sonra CCFAN (Kuzey Silahlı Kuvvetleri Komuta Konseyi) olarak yeniden düzenlenen İkinci Kurtuluş Ordusu, gelecekteki Çad çatışma dinamikleri için belirleyici olmuştur. 1975'te Başkan Tombalabye bir askeri darbeyle devrilmiş ve ardından yerine General Félix Malloum geçmiştir. FAT bu arka plan sonucu ortaya çıkmıştır.¹⁴³²

FAT ilk olarak Başkan Félix Malloum' un (1975-1979) yönetimi sırasında Çad Hükümeti'nin silahlı kuvvetleri olarak kurulmuştur. Malloum 1979'da devrildiği ve

¹⁴³² Roland Marchal, "The Roots of the Darfur Conflict and the Chadian Civil War" *Public Culture* 20/3 (2008), 429-436.

“Ulusal Birlik Geçiş Hükümeti” (GUNT) ile değiştirildiğinde, FAT, bağımsız bir milis grubu haline gelmiştir.

FAT, GUNT liderliğindeki Çad Hükümetini ve CCFAN' ın bölünmüş bir hizbi olan isyancı grup FAP' ı CCFAN' ın bir başka bölünmüş hizbi olan FAN' ına karşı mücadelede desteklemeye karar vermiştir.

FAT, esas olarak Sara etnik grubunu temsil ettiğini iddia ettiği Çad'ın güneydeki beş bölgesinde bölgesel bir güç olarak işlev görmüştür. Ayrıca, Demokratik Devrim Konseyi (CDR), FAP ve GUNT hükümetinin bir parçası olan diğer gruplar, Ağustos ve Eylül 1982'de güney Çad'daki çatışmalarda FAT' ı askerlerle desteklemiştir.

1989 ve 1990'da cumhurbaşkanı Habre' nin devrilmesinden önce, aktif olan en az dört silahlı muhalefet grubu vardır. Bunlar, İşlami Lejyon, askeri bir hiziptir, daha sonra 1 Nisan Devrimci Güçleri olarak bilinecek, MOSANAT ve MPS' dir.

İşlam Lejyonu 1987'de Libya'da kurulduğundan beri Çad hükümetiyle savaşmaktadır. Savaşçıları hem ülkede ikamet eden yabancı işçilerden hem de Libya tarafından kontrol edilen Çad bölgelerinden gelen askerlerdir ve hareketin temel amacı Çad'ı istikrarsızlaştırmaktır.

Silahlı kuvvetlerin Başkomutanı ve selefi İdris Deby, 1989'da hükümete sırt çeviren Askeri hizbe önderlik etmiştir. 1980'lerin sonlarında, Başkan Habres klanının haksız yere kayırıldığına ilişkin his, silahlı kuvvetlerde etnik gerilimleri tırmandırmıştır.

Bu, hoşnutsuz birlikleri toplamak Deby için yararlı olmuştur. Ancak darbe iptal edilmiş ve darbeciler Sudan'a kaçararak 1 Nisan Devrimci Güçler adını alarak Çad'da özgürlük, adalet ve demokrasi çağrısında bulunmuştur. Ertesi yıl, hareket az bilinen MOSANAT ile birleşerek, daha sonra Sudan'dan bir istila başlatan ve Aralık 1990'da iktidarı ele geçiren MPS' yi yaratmıştır.

Aralık 1990'a kadar iktidarda olan rejim, ülkeyi Haziran 1982'den beri yönetmiştir. Aralık 1990'da Habre, başka bir kuzeyli olan Idriss Deby tarafından iktidardan uzaklaştırılmıştır.

Askeri hizip (Maldom Bada Abbas'ın güçleri) bu bağlamda ortaya çıkmıştır. Abbas ve takipçilerinin çoğu, Hadjerai etnik grubundan gelmektedir ve Habré' nin yönetimi sırasında güç kaybı ve baskıdan dolayı Déby' nin iktidara gelmesine yardım etmiştir.

Deby ve eski gerilla grubu MPS demokrasiye geçişi başlatmıştır. Deby rejiminin otoriter özellikler sergilemesi, çok sayıda isyancı grubun karşı çıkmasının yanı sıra, rejime içeriden de tehdit oluşturmuş ve askeri darbe tehdidi her zaman mevcut olmuştur.

Rejimin artık Deby ve MPS tarafından yönetilmesiyle, karşı tarafta yeni aktörler ortaya çıkmıştır. 1991'in sonlarında, büyük ölçüde eski cumhurbaşkanı Habré' ye sadık savaşçılardan oluşan (MDD) adlı bir isyancı grup, Nijerya'dan Çad'ı işgal etmiştir.

Sahnedeki bir sonraki yeni aktör, 1992'de ortaya çıkan CSNPD' dir. Hareketin tabanı ülkenin güney kesimidir. Çad için federal bir yapı için referandum yapılması çağrısında bulunmuştur. 1992'de CNR ve FNT olmak üzere iki grup daha ortaya çıkmıştır. CNR' nin lideri, Deby' ye verdiği desteği geri çekmiş ve cumhurbaşkanını diktatörlük ve adam kayırmacılıkla suçlayarak doğu Çad'da bir isyan başlatmıştır. FNT, kendi adına, Oudai bölgesinde bir İslam devleti kurmayı amaçlayan ülkenin kuzeydoğu kesiminde savaşmıştır.

1994 yılında, Forces Armées pour la République Fédérale (FARF), güneydeki eyaletlerinde ortaya çıkmıştır. FARF, petrolün keşfedildiği bir bölgede faaliyet gösterdiği için hükümet için özellikle ciddi bir tehdit oluşturan federalist emelleri açıkça barındırmıştır. Ortaya çıkan bir sonraki isyancı grup, Ekim 1998'de silahlı mücadelesini başlatan MDJT olmuştur.

Kuzey Tibesti vilayetlerinde üslenen MDJT 'nin birincil amacı, diktatör ve yozlaşmış olmakla suçladığı Başkan Deby liderliğindeki Çad hükümetini devirmektir. Ancak, grup öncelikle Toubou halkının çıkarları ve haklarıyla ilgilenmiştir. Teda-Toubou, hem Habre hem de Déby yönetimi sırasında ayrımcılığa maruz kalmıştır. Bu nedenle, MDJT isyanının Zaghawa etnik grubundan gelen Başkan Déby ile etnik bir rekabetin sonucu olarak başladığı öne sürülmüştür.

Ocak 2008'in başlarında, en büyük üç Çad isyancı grubu, UFDD, UFDD Fondamentale ve RFC, Başkan Idriss Déby ile daha iyi savaşmak için bir ittifak kurmaya karar vermiştir.

İttifak, grupların en büyüğü UFDD tarafından yönetilmiş ve ittifakın adı National Alliance AN' dır.

1990'da ortaya çıkan, FUCD, Çad'daki devlet içi silahlı çatışmada hükümet konusunda aktif bir silahlı gruptur. 22 Ekim 2006'da FUCD, UFDD ittifakına katılmıştır.

2008'de yıl boyunca Doğu Çad'da da çatışmalar yaşanmıştır. Çad isyancıları Sudan hükümeti tarafından desteklenmiştir ve sürmekte olan Çad-Sudan savaşının bir parçasıdır.

Mayıs 2008'de JEM (Déby tarafından desteklenen Darfur merkezli bir isyancı grup) Sudan'a saldırmıştır.

Ocak 2009'da sekiz eski isyancı grup, Timam Erdimi liderliğinde UFR adlı ortak bir grup kurmuştur. Mayıs ayında Sudan destekli bu grup doğu Çad'da hükümet güçlerine saldırmıştır. Ancak URF yenilmiştir.

Mart 2015'te başlayan Çad hükümeti ile İslam Devleti (İD) arasındaki toprak çatışması, komşu Nijerya, Kamerun ve Nijer'deki çatışmalarla sıkı sıkıya bağlantılıdır. İslami yönetim kurmak isteyen Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati vel-Jihad (genellikle Boko Haram olarak adlandırılır). Mart 2015'te, kökenleri Irak olan bir Selefi cihatçı militan grup olan IŞİD'e bağlılık sözü vermiş ve Wilayat West Africa olarak yeniden adlandırılmıştır. Grup daha sonra hedefini küresel bir İslam Devleti'nin yaratılması olarak belirlenmiştir.

Çad hükümeti ile İD arasındaki çatışma 2020'de Çad'ın Çad Gölü bölgesinde devam etmiştir. Çad askerleri IŞİD' i Çad topraklarından çıkarmak için çeşitli operasyonlar düzenlemiştir.¹⁴³³

5.5.1.2.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Çad'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

¹⁴³³ Jérôme Tubiana-Claudio Gramizzi, "Tubu Trouble: State and Statelessness in the Chad–Sudan–Libya Triangle", *Graduate Institute of International and Development Studies* 43 (2017).

1. Çatışma hükümeti ele geçirme; İç savaş, bağımsızlık sonrası tüm dönemler boyunca Çad yaşamının bir özelliği olmuştur. Ülke içindeki etnik çeşitlilik vardır ve bu bölünmeler grup geleneği tarafından daha da şiddetlendirilmiştir. 1966'dan bu yana Çad, neredeyse tüm yıllarda iç savaş yaşamış ve ardışık hükümetlere, ülkede reform yapmak isteyen sayısız isyancı grup tarafından meydan okunmuştur.

Çad'daki ilk sivil çatışma 1966'dan 1972'ye kadar sürmüştür. Silahlı çatışma, 1966'da Francois Tombalabye' nin otokratik hükümetini devirmek için FROLİNAT tarafından başlatılmıştır. Bağımsızlık sonrası yönetimi devralan Tombalabye' nin politikaları, Hristiyan olan güneye odaklanmış ve böylece Müslüman kuzeyi ihmal etmiştir.

FROLİNAT, hükümetin ayrılıkçı ve mezhepçi eğilimlerine karşı koymak için başlatılmıştır. 1971'de FROLİNAT, iç çekişmeler ve bölünmeler yaşamış ve Birinci Kurtuluş Ordusu ve İkinci Kurtuluş Ordusu olarak iki parçalı grubun yaratılmasına yol açmıştır

Siyasi olarak marjinalleştirilmiş kuzey, Libya destekli bir isyan başlatmış ve 1973'te Libya, çatışmaya doğrudan dahil olmuştur. Hem kuzeylileri hem de güneylileri içeren geçici bir hükümet tarafından kısa bir yönetimden sonra, kuzey ve Libya karşıtı isyancı bir hareket olan (FAN), 1982'de iktidarı ele geçirmiştir. Libya birlikleri isyancıları desteklemiş ve Fransa hükümetinin yardımına koştuğu için çatışmalar daha fazla dış müdahale ile devam etmiştir.

Özellikle, FROLİNAT' tan ayrıldıktan kısa bir süre sonra CCFAN (Kuzey Silahlı Kuvvetleri Komuta Konseyi) olarak yeniden düzenlenen İkinci Kurtuluş Ordusu, gelecekteki Çad çatışma dinamikleri için belirleyici olmuştur. 1975'te Başkan Tombalabye bir askeri darbeye devrilmiş ve ardından yerine General Félix Malloum geçmiştir. FAT bu arka plan sonucu ortaya çıkmıştır

FAT ilk olarak Başkan Félix Malloum' un (1975-1979) yönetimi sırasında Çad Hükümeti'nin silahlı kuvvetleri olarak kurulmuştur. Malloum 1979'da devrildiği ve "Ulusal Birlik Geçiş Hükümeti" (GUNT) ile değiştirildiğinde, FAT, bağımsız bir milis grubu haline gelmiştir.

FAT, GUNT liderliğindeki Çad Hükümetini ve CCFAN' ın bölünmüş bir hizbi olan isyancı grup FAP' ı CCFAN' ın bir başka bölünmüş hizbi olan FAN' ına karşı mücadelede desteklemeye karar vermiştir.

FAT, esas olarak Sara etnik grubunu temsil ettiğini iddia ettiği Çad'ın güneydeki beş bölgesinde bölgesel bir güç olarak işlev görmüştür. Ayrıca, Demokratik Devrim Konseyi (CDR), FAP ve GUNT hükümetinin bir parçası olan diğer gruplar, Ağustos ve Eylül 1982'de güney Çad'daki çatışmalarda FAT' ı askerlerle desteklemiştir.

1989 ve 1990' da cumhurbaşkanı Habre' nin devrilmesinden önce, aktif olan en az dört silahlı muhalefet grubu vardır. Bunlar, İslami Lejyon, askeri bir hiziptir, daha sonra 1 Nisan Devrimci Güçleri olarak bilinecek, MOSANAT ve MPS' dir.

İslam Lejyonu 1987'de Libya'da kurulduğundan beri Çad hükümetiyle savaşmaktadır. Savaşçıları hem ülkede ikamet eden yabancı işçilerden hem de Libya tarafından kontrol edilen Çad bölgelerinden gelen askerlerdir ve hareketin temel amacı Çad'ı istikrarsızlaştırmaktır.

1991'in sonlarında, büyük ölçüde eski cumhurbaşkanı Habré' ye sadık savaşçılardan oluşan (MDD) adlı bir isyancı grup, Nijerya'dan Çad'ı işgal etmiştir.

Sahnedeki bir sonraki yeni aktör, 1992'de ortaya çıkan CSNPD' dir. Hareketin tabanı ülkenin güney kesimidir. Çad için federal bir yapı için referandum yapılması çağrısında bulunmuştur. 1992'de CNR ve FNT olmak üzere iki grup daha ortaya çıkmıştır. CNR' nin lideri, Deby' ye verdiği desteği geri çekmiş ve cumhurbaşkanını diktatörlük ve adam kayırmacılıkla suçlayarak doğu Çad'da bir isyan başlatmıştır. FNT, kendi adına, Oudai bölgesinde bir İslam devleti kurmayı amaçlayan ülkenin kuzeydoğu kesiminde savaşmıştır.

1994 yılında, Forces Armées pour la République Fédérale (FARF), güneydeki eyaletlerinde ortaya çıkmıştır. FARF, petrolün keşfedildiği bir bölgede faaliyet gösterdiği için hükümet için özellikle ciddi bir tehdit oluşturan federalist emelleri açıkça barındırmıştır. Ortaya çıkan bir sonraki isyancı grup, Ekim 1998'de silahlı mücadelesini başlatan MDJT olmuştur.

Kuzey Tibesti vilayetlerinde üslenen MDJT' nin birincil amacı, diktatör”ve yozlaşmış olmakla suçladığı Başkan Deby liderliğindeki Çad hükümetini devirmektir. Ancak, grup öncelikle Toubou halkının çıkarları ve haklarıyla ilgilenmiştir. Teda-Toubou hem Habre hem de Déby yönetimi sırasında ayrımcılığa maruz kalmıştır. Bu nedenle, MDJT isyanının Zaghawa etnik grubundan gelen Başkan Déby ile etnik bir rekabetin sonucu olarak başladığı öne sürülmüştür.

Ocak 2008'in başlarında, en büyük üç Çad isyancı grubu, UFDD, UFDD Fondamentale ve RFC, Başkan Idriss Déby ile daha iyi savaşmak için bir ittifak kurmaya karar vermiştir. İttifak, grupların en büyüğü UFDD tarafından yönetilmiş ve ittifakın adı National Alliance AN' dır.

1990'da ortaya çıkan, FUCD, Çad'daki devlet içi silahlı çatışmada hükümet konusunda aktif bir silahlı gruptur. 22 Ekim 2006'da FUCD, UFDD ittifakına katılmıştır.¹⁴³⁴

2. Çatışma İslam temelli devlet kurma; Mart 2015'te başlayan Çad hükümeti ile İslam Devleti (İD) arasındaki toprak çatışması, komşu Nijerya, Kamerun ve Nijer'deki çatışmalarla sıkı sıkıya bağlantılıdır. İslami yönetim kurmak isteyen Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati vel-Jihad (Boko Haram) Mart 2015' te, kökenleri Irak olan bir Selefi cihatçı militan grup olan IŞİD'e bağlılık sözü vermiş ve Wilayat West Africa olarak yeniden adlandırılmıştır. Grup daha sonra hedefini küresel bir İslam Devleti'nin yaratılması olarak belirlenmiştir.

Çad hükümeti ile İD arasındaki çatışma 2020'de Çad'ın Çad Gölü bölgesinde devam etmiştir. Çad askerleri IŞİD' i Çad topraklarından çıkarmak için çeşitli operasyonlar düzenlemiştir.¹⁴³⁵

5.5.1.2.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Çad çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

¹⁴³⁴ Roland Marchal, “The Roots of the Darfur Conflict and the Chadian Civil War”, 429-436.

¹⁴³⁵ Jérôme Tubiana-Claudio Gramizzi, “Tubu Trouble: State and Statelessness in the Chad–Sudan–Libya Triangle”.

a) Çad çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Ülke içindeki etnik çeşitlilik ve bu bölünmeler grup geleneği tarafından şiddetlenmiştir. Çad bağımsızlık sonrası tüm yıllarda iç savaş yaşamış ve ardışık hükümetlere, ülkede reform yapmak isteyen sayısız isyancı grup tarafından meydan okunmuştur. Yukarıda ele alınan hükümet içindeki grupların hükümette federal bir yapı veya bir değişim ve dönüşüm istemesi üzerine birer uygulama topluluğu olan bu grupların faaliyetleri müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi, dönüştürülmüş arka plan bilgisi ve çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanı ile sonuçlanmıştır.¹⁴³⁶

2- Yukarıda arka plan içinde ele alınan hükümette farklı bir yapılanma isteyen gruplar ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Çad hükümetine karşı kendini yeniden kurmuş, seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.¹⁴³⁷

3- Kuzey Güney ayrımında ve çok çeşitli etnik yapıda bölünmüş olan Çad' da hükümete karşı oluşan gruplarla yeni aktörler sahneye çıkmıştır. Etnik yapılara ve bir önceki iktidara ait silahlı gruplar, hükümet değiştiğinde yeni hükümete karşı çatışan aktörler olarak, uygulamalar yoluyla, kimlikler ini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁴³⁸

b) Çad çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Çad içinde özellikle etnik, bölgesel bölünmüşlüğe ve devrik hükümetin silahlı gruplarına paralel olarak oluşan gruplar hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilim ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişikliği ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁴³⁹

¹⁴³⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁴³⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁴³⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁴³⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁴⁴⁰

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünömselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁴⁴¹

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma arzusu ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesidir.¹⁴⁴²

5.5.1.3. Demokratik Kongo

5.5.1.3.1. Dikey Analiz

Demokratik Kongo’da 17 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 15’i düşük 2’si yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların 7’si toprak 10’u hükümet çatışmasıdır. Hükümet çatışmalarının 2’si yüksek yoğunlukta yaşanmıştır.¹⁴⁴³

Demokratik Kongo’ da devlet içi ve küresel 42 çatışma meydana gelmiştir. Demokratik Kongo hükümeti 2019-22’de IS ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması (Islamic State), 1961-62’de State of Katanga ile düşük yoğunluklu 2 toprak çatışması (Katanga), 2013-14, 2020’de Kata Katanga ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (Katanga), 1960-62’da Independent Mining State of South Kasai ile düşük yoğunluklu 3 toprak çatışması (South Kasai), 1964-65’de CNL ile yüksek yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1967’ de Military Faction (Forces of Jean Schramme) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1977-78’de FLNC ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1996- 97’da AFDL ile yüksek yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1998-2000’da MLC, RCD ile yüksek yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 2001’de RCD ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2005’de Baraka group ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2006-08 de CNDP ile düşük yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 2011’ de CNPSC ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2012’ de CNPSC, M23, UPCP ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması,

¹⁴⁴⁰ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁴⁴¹ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁴⁴² Adler, Word Ordering, 12.

¹⁴⁴³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

2014' da APCLS, CNPSC ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2013'de APCLS, Forces of Paul Joseph Mukungubila, M23 ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2016 da Kamuina Nsapu ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2017'da CNPSC, Kamuina Nsapu, M23, MNR ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2018'da CMC, CNPSC, Kamuina Nsapu, UPLC ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2019'de CMC, CNPSC, UPLC ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2020 da APCLS, CMC, CNPSC ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2007-08, 2017,2020'da BDK ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması (Kongo Kingdom), 2022' de CNPSC, M23, Mayi Mayi Biloze Bishambuke, Mayi Mayi Kyandenga, RNL ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2021' de APCLS, CMC, CNPSC, M23, RNL ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması meydana gelmiştir.¹⁴⁴⁴

Demokratik Kongo'da 25 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2019-20'deki 2 IS çatışmasında Malawi, Güney Afrika, Tanzanya, hükümeti desteklemiştir. 2013-14,2020'de 3 Kata Katanga çatışmasında Malawi, Güney Afrika, Tanzanya, hükümeti desteklemiştir, 1977 1 FLNC çatışmasında Fas, Uganda, hükümeti desteklemiştir. 1996 1 AFDL çatışmasında Ruanda, grupları desteklemiştir. 1997 1 AFDL çatışmasında Angola, Ruanda, Uganda, grupları desteklemiştir. 1998-99,2000'deki 3 MLC, RCD çatışmasında Ruanda, Uganda, grupları desteklemiştir, Angola, Çad, Namibya, Zimbabve 1998-99 çatışmasında hükümeti desteklemiştir, 2000 çatışmasında Angola, Namibya, Zimbabve hükümeti desteklemiştir. 2001'de 1 RCD çatışmasında Ruanda, grupları desteklemiştir. 2012 1 CNPSC, M23, UPCP çatışmasında Ruanda, Uganda, grupları desteklemiştir. 2013'te 1 APCLS, Forces of Paul Joseph Mukungubila, M23 çatışmasında Rwanda, grupları desteklemiştir, Malawi, Güney Afrika, Tanzania hükümeti desteklemiştir. 2014'teki 1 APCLS, CNPSC çatışmasında Malawi, Güney Afrika, Tanzanya, hükümeti desteklemiştir. 2017'de 1 CNPSC, Kamuina Nsapu, M23, MNR çatışmasında, 2018'de 1 CMC, CNPSC, Kamuina Nsapu, UPLC çatışmasında, 2019'da 1 CMC, CNPSC, UPLC çatışmasında, 2020'de 1 APCLS, CMC, CNPSC çatışmasında, Malawi, Güney Afrika, Tanzanya hükümeti desteklemiştir. 2017, 2020'de 2 BDK çatışmasında Malawi, Güney Afrika, Tanzanya, hükümeti desteklemiştir. 2021'de 1 IS çatışmasında Kenya, Nepal, Güney Afrika, Tanzanya, Uganda hükümeti desteklemiştir. 2022' de 1 IS çatışmasında

¹⁴⁴⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Burundi, Endonezya, Kenya, Malavi, Nepal, Güney Afrika, Güney Sudan, Tanzanya, Uganda, Ukrayna hükümeti desteklemiştir. 2022’ de 1 CNPSC, M23, Mayi Mayi Biloze Bishambuke, Mayi Mayi Kyandenga, RNL çatışmasında Bangladeş, Burundi, Endonezya, Kenya, Malavi, Nepal, Güney Afrika, Güney Sudan, Tanzanya, Uganda, Ukrayna hükümeti desteklerken, Ruanda grupları desteklemiştir. 2021’ de 1 APCLS, CMC, CNPSC, M23, RNL çatışmasında Kenya, Nepal, Güney Afrika, Tanzanya hükümeti desteklemiştir.¹⁴⁴⁵

5.5.1.3.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.5.1.3.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Demokratik Kongo’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 24 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar State of Katanga (Katanga), RNL, RCD, MLC- RCD, Military Faction (Forces of Jean Schramme), Kata Katanga (Katanga), Kamuina Nsapu-RNL, IS (İslam Devleti), Independent Mining State of South Kasai (Güney Kasai), FLNC, CNPSC- M23- UPCP, CNPSC-M23- Mayi Mayi Biloze Bishambuke-Mayi Mayi Kyandenga-RNL, CNPSC-Kamuina Nsapu-M23-MNR, CNPSC, CNL, CNDP, CMC- CNPSC- UPLC, CMC- CNPSC- Kamuina Nsapu- UPLC, BDK(Kongo Kingdom) , APCLS- Forces of Paul Joseph Mukungubila- M23, APCLS-CNPSC, APCLS- CMC- CNPSC- M23- RNL, APCLS- CMC- CNPSC, AFDL olarak sınıflandırılmıştır.¹⁴⁴⁶

Bu topluluklardan IS (İslam Devleti), State of Katanga (Katanga), Kata Katanga (Katanga), Independent Mining State of South Kasai (Güney Kasai), BDK (Kongo Kingdom) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, CNL, Askeri hizip (Jean Schramme Kuvvetleri), FLNC, AFDL, MLC-RCD, RCD, CNPSC-M23- Mayi Mayi Biloze Bishambuke-Mayi Mayi Kyandenga-RNL, CNDP, CNPSC, CNPSC- M23- UPCP, APCLS - CNPSC, APCLS- Paul Joseph Mukungubila Kuvvetleri - M23, Kamuina Nsapu-RNL, CNPSC - Kamuina Nsapu - M23 - MNR, CMC- CNPSC- Kamuina Nsapu- UPLC, CMC- CNPSC- UPLC, APCLS – CMC - CNPSC, APCLS- CMC- CNPSC- M23- RNL, RNL hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁴⁴⁷

¹⁴⁴⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴⁴⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴⁴⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti, State of Katanga; Katanga, Kata Katanga; Katanga, Independent Mining State of South Kasai; Güney Kasai, BDK; Kongo Kingdom' un bağımsız bir bölge olması için savaşımaktadır.¹⁴⁴⁸

5.5.1.3.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Kongo'nun, 30 Haziran 1960'ta Belçika'dan bağımsızlığını kazanmasının ardından, yeni hükümete Başbakan Patrice Lumumba ve Başkan Joseph Kasavubu başkanlık etmiştir.

Bağımsızlıktan hemen sonra farklı ayrılıkçı hareketler meydana gelmiş, çeşitli bölgelerde, özellikle Katanga ve Güney Kasai bölgelerinde huzursuzluk baş göstermiş, hükümet Lumumba, Kasavubu ve Joseph Mobutu arasında bölünmüştür.

17 Ocak 1961'de Lumumba'nın öldürülmesinin ardından BM, Cyrille Adoula'nun yönettiği yeni bir merkezi hükümetin kurulduğunu duyurmuştur.

Adoula hükümetini devirmek ve ülkeyi yabancı güçlerin kontrolünden kurtarmak amacıyla 3 Ekim 1963'te CNL (National Liberation Council) kurulmuştur. CNL, sosyalist bir yönetime sahiptir ve 1964'te hareket tarafından birçok cephede, isyan başlatılmıştır. 1967'de milisler, hükümeti Ruanda'daki üslerden devirmeye çalışmış, bu, bölgedeki madencilik çıkarlarına sahip batılı güçlerin tepkisine neden olmuş, hükümet, Avrupalı paralı askerler ve ABD savaş ve nakliye uçakları tarafından desteklenmiştir. 1964'ün ikinci yarısında hükümet isyanı kontrol altına almıştır.

Hükümeti güçlendirmek amacıyla, Cumhurbaşkanı Kasavubu, Temmuz 1964'te, Katanga bölgesinin bağımsızlığı için hükümetle savaşan Moise Tshombe'yi Başbakan Adoula ile değiştirmiş, 1965 seçimlerinden sonra Tshombe liderliğindeki bir koalisyonun seçimlerde çoğunluk oyu kazanmış olmasına rağmen, Tshombe Ekim 1965'te görevden alınmıştır.

25 Kasım 1965'te Joseph-Désiré Mobutu olağanüstü hal ilan etmiş ve kansız bir darbeyle iktidara gelmiş ve CNL 'ye karşı askeri hareketin ezilene kadar devam edeceğini belirtmiştir.

¹⁴⁴⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

1967'de bu sefer Tshombe' nin iktidara geri dönmesini amaçlayan yeni bir isyan çıktı. Sadece yedi gün sonra kalan Muhalefet milisleri Ruanda'ya kaçmak zorunda kalmıştır

Tek yasal parti MPR' nin 1970 yılındaki ilk kongresinde, tek aday olan Mobutu, yedi yıllık bir dönem için yeniden başkan seçilmiş, 27 Ekim 1971'de ülkenin adı Kongo'dan Zaire'ye değiştirilmiştir.¹⁴⁴⁹

Mart 1977'de, FLNC (Kongo Ulusal Kurtuluş Cephesi), Başkan Mobutu rejimini devirmek amacıyla Angola'dan askeri bir kampanya başlatmıştır. FLNC esas olarak, Zaire (Katanga) iç savaşından sonra Angola hükümetinin isyancı gruplara karşı savaşmasına yardım etmiş olan eski Katangan jandarmalarından oluşmuştur. Zaire ve Fas, kaybedilen bölgeleri geri almış ve FNLC, Mayıs ayında Angola'ya geri dönmüştür.¹⁴⁵⁰

1978'de FLNC' nin bu kez madencilik sektörünü hedef alması üzerine, ABD, Fransız ve Belçika kuvvetleri beyaz nüfusu koruma göreviyle Zaire'ye gelmiştir. FLNC Zambiya'ya kaçmış, Afrika Güvenlik Gücü'nün yardımıyla hükümet Zambiya ve Angola sınırlarındaki kontrolünü yeniden ele geçirmiştir.

1960'ların başından 1990'ların ortalarına kadar, Başkan Mobutu tüm büyük ekonomik ve siyasi kaynakları sıkı bir şekilde kontrol etmiştir. Mobutus saltanatı boyunca onu iktidardan uzaklaştırmak için çabalar olmuş, ancak 1990'ların ortalarına kadar geniş çaplı bir isyan başlamamıştır.

Banyamulenge, aslen Ruanda'dan gelen Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin (Zaire) doğu kesiminde ikamet eden etnik bir Tutsi grubudur. 1981'de Mobutu' nun, Banyamulenge' yi Zairian vatandaşlığından çıkarması gerginliği arttırmış, 1990'larda hem Zaire ordusu hem de yerel halk etnik Tutsilere saldırmaya başlayınca şiddete dönüşmüştür.

1990'dan beri Hutu hükümeti ile Tutsi FPR (Ruanda Yurtsever Cephesi) gerillası arasında bir iç savaş yaşanmıştır. Çatışmadan kaçan Hutular, sınırı geçerek doğu Zaire'ye kaçmış

¹⁴⁴⁹

¹⁴⁵⁰ Harish Venugopalan, "Understanding the Conflict in Congo", *Observer Research Foundation* 139 (Mayıs 2016), 1-10.

ve burada mülteci kamplarında toplanmıştır. Daha sonra bu kamplar Ruanda'ya baskınlar yapmak için kullanılmıştır.

Ekim 1996'da Banyamulenge, bir dizi farklı Mobutu karşıtı grupla güçlerini birleştirmiş ve AFDL' yi (Kongo'nun Kurtuluşu için Demokratik Güçler İttifakı) kurmuştur.

Bu aşamada, Ruanda birlikleri, silahlı Hutu gruplarının Zaire topraklarında varlığını kabul eden Mobutu' yu devirmeyi amaçlayan AFDL' ye yardım etmiştir.¹⁴⁵¹

Mobutu, yıllarca Angolalı isyancı grup UNITA' yı destekleyerek isyancıların Zaire topraklarından saldırılar başlatmasına izin verdiği için, AFDL' ye asker göndermeyi açıkça kabul eden tek devlet olmuştur.

Mobutu, komşu hükümetlerle savaşan gruplarla askeri olarak iş birliği yapmıştır. Ugandalı gerilla grubu ADF, Ruanda muhalif Hutu grubu ALiR daha sonra FDLR, Angola isyancı grubu UNITA ve Burundi isyancıları CNDD zaman zaman FAZ 'ın (Zairan askeri güçleri) yanında savaşmıştır. Mobutu, Doğu Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nden marjinalleştirilmiş gençlerden oluşan bir grup olan çeşitli Mayi Mayi milisleri tarafından da desteklenmiştir.

Laurent-Désiré Kabila 1997'de Mobutu' nun Fas'a kaçmasıyla cumhurbaşkanı olmuş ve ülkenin adını Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC) olarak değiştirmiştir.

Kabila, iktidarı ele geçirdikten sonra hem eski AFDL üyeleri hem de dış destekçileri uzaklaştırmayı başarmıştır. Banyamulenge karşıtı duygular üzerinde oynayan Kabila, DR Kongo'nun Ruanda ile askeri iş birliği anlaşmasını sonlandırmış ve bu da Banyamulenge' nin durumlarını giderek daha tehlikeli olarak algılamasına neden olmuştur.

Ağustos 1998'de RCD, Kabila rejimine karşı bir isyan başlatmıştır. RCD, başta Banyamulenge olmak üzere eski AFDL üyeleri ve Mobutuistler de dahil olmak üzere hükümete karşı çıkan çeşitli siyasi unsurlardan oluşan bir harekettir. Hedefleri diktatörlüğü sona erdirmek, ülkeyi yeniden inşa etmek ve bölgede barışı teşvik etmek olduğunu belirtmiştir.

¹⁴⁵¹ Osman Raşid Beyhan, “Post-Kolonyalizm’in Kongo Tezahürü: Soğuk Savaş ve Sömürgecilik Kısacasında Kongo Krizi”, 54-67.

Gruptaki iç bölünmelerin ana nedenlerinden biri, hareketin ana destekçileri Uganda ve Ruanda arasındaki bölünmeler olmuştur. 1999'da RCD, Uganda tarafından desteklenen RCD-ML Ruanda tarafından desteklenen RCD-Goma olarak iki gruba ayrılmıştır. Daha sonra örgütte RCD-Original, RCD-National, RCD-Populaire ve RCD-K-ML gibi daha küçük gruplar meydana gelmiştir.¹⁴⁵²

Savaş alanında ortaya çıkan ikinci isyancı grup, MLC 'dir. 1998'de Kabila' yı devirmek amacıyla kurulan MLC, aynı yılın Kasım ayında isyanını başlatmış ve Kabila' nın eski ana destekçileri Ruanda ve Uganda şimdi bu isyancıları desteklemiştir. Ayrıca UNITA, 1998 ve 1999'da isyancılarla askeri iş birliği yapmıştır. Angola, Zimbabve ve Namibya, çatışmada kendi çıkarları olan SADC bayrağı altında asker göndermiştir. Çad, 1998 yılının Eylül ayının ortalarında Kabila' nın yanında savaşmak üzere birlikler göndermiştir.

Zambiya ve Libya, çatışmanın bazı taraflarıyla arabuluculuk çabalarında bulunmuş ve 1999'da bir barış anlaşması imzalanmıştır. Lusaka anlaşmaları, milislerin silahsızlandırılmasını ve BM barış gücünün konuşlandırılmasını sağlamıştır.

2006'da barış anlaşmasında öngörülen seçimler Demokratik Kongo'da yapılmış, Kabila' nın oğlu Joseph Kabila' yı ülkenin 40 yıl sonra demokratik olarak seçilmiş ilk cumhurbaşkanı olarak iktidara getirmiştir

2006'da Kivu bölgelerinde şiddet tekrar başlamıştır. FDLR olarak örgütlenen Ruandalı Hutu mültecileri çatışmalara başlamıştır.

Yeni ulusal ordu FARDC' ye (Forces Armées de la République Démocratique du Congo) entegre edilmiştir. Eylül 2003'te General Laurent Nkunda, tutuklanma korkusunu vurgulayarak FARDC' ye entegre olmayı reddetmiş, kapsayıcı ve çatışmasız bir hükümet" kurma hedefiyle silahlı bir grup olan CNDP' yi (Halk Savunması için Askeri Danışman) başlatmıştır. CNDP daha sonra yeniden adlandırılarak CNDP olmuştur. Hükümet ve CNDP arasında 2006 yılına kadar düşük seviyeli çatışmalar devam etmiştir.

23 Mart 2009'da CNDP hükümetle bir barış anlaşması imzalamış FARDC' ye entegre edilmiş ve Kongo ordusu için FDLR' ye karşı Nord Kivu' daki operasyonları yönetmiştir.

¹⁴⁵² Osman Raşid Beyhan, "Post-Kolonyalizm'in Kongo Tezahürü: Soğuk Savaş ve Sömürgecilik Kısacasında Kongo Krizi", 54-67.

2012'nin başlarında FARDC' da bölünmeler başlamış ve CONSUP adlı bir grup oluşmuştur. 6 Mayıs'ta M23 bir grup olarak kurulmuş ve amaçlarının durdurulan 23 Mart 2009 anlaşmasını yeniden canlandırmak olduğunu açıklamıştır. Çatışmaların başlaması ile BM Kuvvetlerinin müdahalesi sonucu M23 Uganda ve Ruanda sınır bölgesine itilmiş, Şubat 2014'te FARDC, APCLS' yi hedef alan bir operasyon başlatmıştır.

APCLS, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki (Zaire) Nord Kivu Eyaletinde bir Mayi Mayi milis gücüdür. APCLS, hükümetten destek alan bir grup olan NDC-R ile karşı karşıya gelerek farklı devlet dışı çatışmalara giderek daha fazla dahil olmuştur. Temmuz 2020'nin başlarında, NDC-R parçalanmış ve önceki NDC-R kontrol alanında yeni bir dinamiğe yol açmıştır.¹⁴⁵³

Ağustos 2016 APCLS, bazı Nyatura gruplarıyla, ertesi yıl grup, CMC ittifakını oluşturan ve hükümetle çatışmaya devam eden bazı Nyatura gruplarıyla bir koalisyon kurmuştur. Bir diğer grup, CNPSC, Sud Kivu' daki çatışmalarda hedef alınmıştır. CNPSC (Kongo Egemenliği için Halkın Ulusal Koalisyonu), doksanlarda Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde aktif olan birçok Mayi Mayi milis grubundan oluşan silahlı bir gruptur. 2010 veya 2011'de grup yeniden organize olmuş ve resmi olarak adını PARC-FAAL olarak değiştirmiştir.

2018'den sonra hükümet ve CNPSC arasındaki silahlı çatışma, bölgedeki devlet dışı çatışmalar Burundi çatışmasıyla karışmıştır. Silahlı gruplar arasında koalisyonlar oluşturulmuştur. Sud Kivu' da CNPSC küçük çaplı şiddette kullanmaya devam etmiştir.

Eşzamanlı olarak, ülkenin orta kesimindeki Kasai' deki bir başka gelişme, hükümet karşıtı görüşleri ile tanındığı için Jean-Pierre Mpandi' nin Bajila Kasanja' ya yerel şef olarak atanmasının tanımaması üzerine Kamuina Nsapu isyanı ortaya çıkmıştır. 2016 yılında Kamunia Nsapu milisleri Demokratik Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin Kasai bölgelerine yayılmıştır. 2018'de gerilim azalmış ve grubun büyük bir kısmı hükümete teslim olmuştur.

¹⁴⁵³ Osman Raşid Beyhan, “Post-Kolonyalizm’in Kongo Tezahürü: Soğuk Savaş ve Sömürgecilik Kısacasında Kongo Krizi”, 54-67.

2007'nin başlarında siyasi-dini hareket BDK (Bundu-dia-Kongo) Kongo polisiyle çatıştı. Grup, Bas-Kongo eyaletinin bağımsızlığı için kampanya yürüttüğünü iddia etmiştir. 22 Nisan 2020'de BDK takipçilerinin toplandığı bir eve baskın düzenlenerek BDK takipçileri öldürülmüştür.

Bölgedeki ana 'İslami' yapı olan ADF, IŞİD' in fikirlerini bazılarına benimsemiş olsa da o sırada hiçbir Kongolu grup resmen İD' e bağlılık sözü vermemiştir. Temmuz 2019'da IŞİD' in Küresel Hilafet mücadelesine dahil edilen resmi bir bağlılık taahhüdü verilmiştir.¹⁴⁵⁴

5.5.1.3.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Demokratik Kongo'da üç türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümeti ele geçirme; 1961'de Lumumba'nın öldürülmesinin ardından BM, Cyrille Adoula'nun yönettiği yeni bir merkezi hükümetin kurulduğunu duyurmuştur. Adoula hükümetini devirmek ve ülkeyi yabancı güçlerin kontrolünden kurtarmak amacıyla

3 Ekim 1963'te CNL (National Liberation Council) kurulmuştur. CNL, sosyalist bir yönelime sahiptir ve 1964'te hareket tarafından birçok cephede, isyan başlatılmıştır.

25 Kasım 1965'te Joseph-Désiré Mobutu olağanüstü hal ilan etmiş ve kansız bir darbeyle iktidara gelmiş ve CNL' ye karşı askeri hareketin ezilene kadar devam edeceğini belirtmiştir.

Mart 1977'de, FLNC (Kongo Ulusal Kurtuluş Cephesi), Başkan Mobutu rejimini devirmek amacıyla Angola'dan askeri bir kampanya başlatmıştır. FLNC esas olarak, Zaire (Katanga) iç savaşından sonra Angola hükümetinin isyancı gruplara karşı savaşmasına yardım etmiş olan eski Katangan jandarmalarından oluşmuştur.

1978'de FLNC'nin bu kez madencilik sektörünü hedef alması üzerine, ABD, Fransız ve Belçika kuvvetleri beyaz nüfusu koruma göreviyle Zaire'ye gelmiştir. Ekim 1996'da

¹⁴⁵⁴ Congo Research Group (CRG), *The CNPSC Rebellion* (February 2019), 1-15.

Banyamulenge, bir dizi farklı Mobutu karşıtı grupla güçlerini birleştirmiş ve AFDL 'yi (Kongo'nun Kurtuluşu için Demokratik Güçler İttifakı) kurmuştur.

Laurent-Désiré Kabila 1997'de Mobutu' nun Fas'a kaçmasıyla cumhurbaşkanı olmuş ve ülkenin adını Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC) olarak değiştirmiştir. Kabila, iktidarı ele geçirdikten sonra hem eski AFDL üyeleri hem de dış destekçileri uzaklaştırmayı başarmıştır.

Ağustos 1998'de RCD, Kabila rejimine karşı bir isyan başlatmıştır. RCD, başta Banyamulenge olmak üzere eski AFDL üyeleri ve Mobutuistler de dahil olmak üzere hükümete karşı çıkan çeşitli siyasi unsurlardan oluşan bir harekettir. Hedefleri diktatörlüğü sona erdirmek, ülkeyi yeniden inşa etmek ve bölgede barışı teşvik etmek olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁵⁵

Gruptaki iç bölünmelerin ana nedenlerinden biri, hareketin ana destekçileri Uganda ve Ruanda arasındaki bölünmeler olmuştur. 1999'da RCD, Uganda tarafından desteklenen RCD-ML Ruanda tarafından desteklenen RCD-Goma olarak iki gruba ayrılmıştır. Daha sonra örgütte RCD-Original, RCD-National, RCD-Populaire ve RCD-K-ML gibi daha küçük gruplar meydana gelmiştir.¹⁴⁵⁶

Savaş alanında ortaya çıkan ikinci isyancı grup, MLC 'dir. 1998'de Kabila' yı devirmek amacıyla kurulan MLC, aynı yılın Kasım ayında isyanını başlatmış ve Kabila' nın eski ana destekçileri Ruanda ve Uganda şimdi bu isyancıları desteklemiştir. Ayrıca UNITA, 1998 ve 1999'da isyancılarla askeri iş birliği yapmıştır. Angola, Zimbabve ve Namibya, çatışmada kendi çıkarları olan SADC bayrağı altında asker göndermiştir. Çad, 1998 yılının Eylül ayının ortalarında Kabila' nın yanında savaşmak üzere birlikler göndermiştir.

2006'da barış anlaşmasında öngörülen seçimler Demokratik Kongo'da yapılmış, Kabila' nın oğlu Joseph Kabila' yı ülkenin 40 yıl sonra demokratik olarak seçilmiş ilk cumhurbaşkanı olarak iktidara getirmiştir

¹⁴⁵⁵ Mbangi Anicet Musingi, "Conflict and Development in the Democratic Republic of Congo: A Review of Related Literature", *Mediterranean Journal of Social Sciences* 4/3 (2013), 491-502.

¹⁴⁵⁶ Osman Raşid Beyhan, "Post-Kolonyalizm'in Kongo Tezahürü: Soğuk Savaş ve Sömürgecilik Kısacasında Kongo Krizi", 54-67.

Yeni ulusal ordu FARDC 'ye entegre edilmiştir. Eylül 2003'te General Laurent Nkunda, tutuklanma korkusunu vurgulayarak FARDC' ye entegre olmayı reddetmiş, kapsayıcı ve çatışmasız bir hükümet" kurma hedefiyle silahlı bir grup olan CMDP' yi başlatmıştır. CMDP daha sonra yeniden adlandırılarak CNDP olmuştur. Hükümet ve CNDP arasında 2006 yılına kadar düşük seviyeli çatışmalar devam etmiştir.

23 Mart 2009'da CNDP hükümetle bir barış anlaşması imzalamış FARDC' ye entegre edilmiş ve Kongo ordusu için FDLR' ye karşı Nord Kivu' daki operasyonları yönetmiştir. 2012'nin başlarında FARDC' da bölünmeler başlamış ve CONSUP adlı bir grup oluşmuştur. 6 Mayıs'ta M23 bir grup olarak kurulmuş ve amaçlarının durdurulan 23 Mart 2009 anlaşmasını yeniden canlandırmak olduğunu açıklamıştır. Çatışmaların başlaması ile BM Kuvvetlerinin müdahalesi sonucu M23 Uganda ve Ruanda sınır bölgesine itilmiş, Şubat 2014'te FARDC, APCLS' yi hedef alan bir operasyon başlatmıştır.

APCLS, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki (Zaire) Nord Kivu Eyaletinde bir Mayi Mayi milis gücüdür. APCLS, hükümetten destek alan bir grup olan NDC-R ile karşı karşıya gelerek farklı devlet dışı çatışmalara giderek daha fazla dahil olmuştur. Temmuz 2020'nin başlarında, NDC-R parçalanmış ve önceki NDC-R kontrol alanında yeni bir dinamiğe yol açmıştır.¹⁴⁵⁷

Ağustos 2016 APCLS, bazı Nyatura gruplarıyla, ertesini yıl grup, CMC ittifakını oluşturan ve hükümetle çatışmaya devam eden bazı Nyatura gruplarıyla bir koalisyon kurmuştur.

Bir diğer grup, CNPSC, Sud Kivu' daki çatışmalarda hedef alınmıştır. CNPSC (Kongo Egemenliği için Halkın Ulusal Koalisyonu), doksanlarda Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde aktif olan birçok Mayi Mayi milis grubundan oluşan silahlı bir gruptur. 2010 veya 2011'de grup yeniden organize olmuş ve resmi olarak adını PARC-FAAL olarak değiştirmiştir.

2018'den sonra hükümet ve CNPSC arasındaki silahlı çatışma, bölgedeki devlet dışı çatışmalar Burundi çatışmasıyla karışmıştır. Silahlı gruplar arasında koalisyonlar

¹⁴⁵⁷ Mbangi Anicet Musingi, "Conflict and Development in the Democratic Republic of Congo: A Review of Related Literature", 491-502.

oluşturulmuştur. Sud Kivu' da CNPSC küçük çaplı şiddette kullanmaya devam etmiştir.¹⁴⁵⁸

2. Çatışma toprak çatışması; Bağımsızlıktan hemen sonra farklı ayrılıkçı hareketler meydana gelmiş, çeşitli bölgelerde, özellikle Katanga ve Güney Kasai bölgelerinde huzursuzluk baş göstermiş, hükümet Lumumba, Kasavubu ve Joseph Mobutu arasında bölünmüştür.

Maden zengini Moise Tschombe tarafından yönetilen Katanga Eyaleti bağımsızlığını ilan etmiştir. BM çatışmayı bastırmak için bir güç göndermiş ancak başarısız olmuştur. Ocak 1963'te Katanga Eyaleti yenilmiş ve Kongo'ya yeniden dahil edilmiştir. O tarihten bu yana Kata Katanga ayrılıkçı faaliyetlerine devam etmiştir.

2007'nin başlarında siyasi-dini hareket BDK (Bundu-dia-Kongo) Kongo polisiyle çatıştı. Grup, Bas-Kongo eyaletinin bağımsızlığı için kampanya yürüttüğünü iddia etmiştir. 22 Nisan 2020'de BDK takipçilerinin toplandığı bir eve baskın düzenlenerek BDK takipçileri öldürülmüştür.¹⁴⁵⁹

3. Çatışma İslam temelli devlet kurmak; Bölgedeki ana 'İslami' yapı olan ADF, IŞİD' in fikirlerini bazılarında benimsemiş olsa da o sırada hiçbir Kongolu grup resmen İD' e bağlılık sözü vermemiştir. Temmuz 2019' da IŞİD' in Küresel Hilafet mücadelesine dahil edilen resmi bir bağlılık taahhüdü verilmiştir.¹⁴⁶⁰

5.5.1.3.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Demokratik Kongo çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Demokratik Kongo çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

¹⁴⁵⁸ Congo Research Group (CRG), *The CNPSC Rebellion*, 1-15.

¹⁴⁵⁹ Osman Raşid Beyhan, "Post-Kolonyalizm'in Kongo Tezahürü: Soğuk Savaş ve Sömürgecilik Kısacasında Kongo Krizi", 54-67.

¹⁴⁶⁰ Mbangi Anicet Musingi, "Conflict and Development in the Democratic Republic of Congo: A Review of Related Literature", 491-502.

1- Bağımsızlıktan sonra Kasai ve Katanga bölgelerinde ayrılıkçı hareketler baş göstermiş, darbelerle iktidara gelen yurtdışı destekli hükümete karşı öncelikli olarak sosyalist yönelimli CNL ve birçok grup kurulmuştur. Liderlerin komşu ülke çatışmalarına destek vermesi nedeniyle birçok komşu ülke Demokratik Kongo hükümet karşıtı grupları desteklemiştir. Bu gruplar destek aldıkları ülkeye göre çeşitli adlarla kurumuş veya mevcut bir grubun bölünmesi ile kurulmuştur. Bölgedeki İslami yapı olan ADF, daha sonra IŞİD' e bağlılık sözü vererek İslam devletinin kuruluşuna katılmıştır. Bu grupların bağımsızlık ilan etmesi veya hükümette bir değişim ve dönüşüm istemesi üzerine birer uygulama topluluğu olan bu grupların faaliyetleri, müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi, dönüştürülmüş arka plan bilgisi ve çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.¹⁴⁶¹

2- Yukarda arka plan içinde ele alınan İslami bir yönetim, hükümet içindeki uygulamalara itiraz ve bağımsızlık isteyen gruplar, Demokratik Kongo hükümetine karşı kendini yeniden kurmuştur. Seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.¹⁴⁶²

3- Azınlık halkları ve hükümete karşı oluşan gruplarla yeni aktörler sahneye çıkmıştır. Bağımsızlık sonrası Kasai ve Katanga bölgesindeki halklar bağımsızlık isterken, ülkede İslami, sosyalist veya diktatörlük yönetimine karşı olan bu aktörler, uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Komşu ülkeler hükümetle çatışan grupları desteklemiştir. Bu desteğe bağlı olarak farklı amaçlarla farklı gruplar kurulmuştur. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁴⁶³

b) Demokratik Kongo çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Demokratik Kongo içinde etnik ve ideolojik bölünmüşlüğe paralel olarak bazı gruplar hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilim

¹⁴⁶¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁴⁶² Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁴⁶³ Adler, *Word Ordering*, 11.

ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁴⁶⁴

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁴⁶⁵

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁴⁶⁶

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesidir.¹⁴⁶⁷

5.5.1.4. Gabon

5.5.1.4.1. Dikey Analiz

Gabon hükümeti 1964'te Military faction (forces loyal to Léon M'Ba) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Gabon'daki çatışma küresel nitelikli olmuştur. Fransa grupları desteklemiştir.¹⁴⁶⁸

5.5.1.4.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.5.1.4.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Gabon'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk Askeri hizip (Léon M'Ba Kuvvetleri)'dir. Topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁴⁶⁹

¹⁴⁶⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁶⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁶⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁶⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁶⁸ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁴⁶⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

5.5.1.4.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Eskiden Fransız Ekvator Afrika'sı'nın bir parçası olan Gabon, 1960 yılında Fransa'dan bağımsızlığını elde etmiştir. Bağımsızlıktan önce UDSG ve Léon M'Ba tarafından yönetilen BDG iki siyasi parti olarak kurulmuştur.

M'Ba, bağımsızlığını yeni kazanan Gabon'un başkanı seçilirken, UDSG hükümet işlerinde küçük ortak olmuştur. M'Ba ile UDSG arasındaki ilişkiler bozulmuş ve M'Ba, UDSG bakanlarını görevden almıştır.

M'Ba Ocak 1964'te Ulusal Meclis'i feshettiğinde, Gabon ordusunun genç subayları 17 Şubat 1964'te kansız bir darbe düzenleyerek UDSG lideri Aubame'yi geçici hükümetin başkanı olarak atamıştır.

Üç gün sonra Fransız birlikleri M'Ba'yı desteklemek için Gabon'a girmiş, kısa süreli bir silahlı çatışma çıkmış ve M'Ba Fransa'nın yardımıyla gücünü geri kazanmıştır.

M'Ba, 1967'de yeniden seçildikten kısa süre sonra ölünce yerine 21. yüzyılda iktidarı elinde tutan Omar Bongo geçmiştir.¹⁴⁷⁰

5.5.1.4.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Gabon'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; İki siyasi partiden biri olan M'Ba, bağımsızlığını yeni kazanan Gabon'un başkanı seçilirken, diğer parti UDSG hükümet işlerinde küçük ortak olmuştur. M'Ba ile UDSG arasındaki ilişkiler bozulmuş ve M'Ba, UDSG bakanlarını görevden almıştır.

M'Ba Ocak 1964'te Ulusal Meclis'i feshettiğinde, Gabon ordusunun genç subayları 17 Şubat 1964'te kansız bir darbe düzenleyerek UDSG lideri Aubame'yi geçici hükümetin başkanı olarak atamıştır.

¹⁴⁷⁰ Michael C. Reed, "Gabon: A Neo-Colonial Enclave of Enduring French Interest", *The Journal of Modern African Studies* 25/2 (1987), 283-320.

Kısa bir süre sonra Fransız birlikleri M'Ba' yı desteklemek için Gabon'a girmiş, kısa süreli bir silahlı çatışma çıkmış ve M'Ba Fransa'nın yardımıyla gücünü geri kazanmıştır.¹⁴⁷¹

5.5.1.4.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Gabon'da çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Gabon çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birçok ülkede yaşanan askeri darbe içsel öğrenme süreci ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır. Bağımsızlık öncesi kurulan iki partiden birisi bağımsızlıktan sonra iktidara gelirken, diğer parti küçük ortak olmuş, yaşanan iç müzakerelerle iktidardaki hükümete karşı askeri darbe yaşanmış, böylece yeni bir uygulama topluluğu olarak kabul edilen küçük ortak bağımsızlık döneminin dönüşen arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanına geçmiştir.¹⁴⁷²

2- İki siyasi parti arasında yaşanan anlaşmazlık üzerine mevcut yönetimden rahatsızlık duyan askeri grup, rekabet halinde bulunduğu otoriter yönetime karşı kendini yeniden kurmuş arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif bir grup oluşturmuştur. Mevcut iktidarı değiştirmek için ortaya çıkan siyasi grubun sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁴⁷³

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından iktidar üzerinde yaşanan anlaşmazlık ile yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Bağımsızlık sonrası kurulan iki partinin çatışmasında Gabon ordusu UDSG lideri Aubame' yi geçici hükümetin başkanı olarak atamıştır. Fransa'nın yeni aktör olarak M'Ba' yı desteklemek için Gabon'a girmesiyle, kısa süreli bir silahlı çatışma çıkmış ve M'Ba Fransa'nın yardımıyla gücünü geri kazanmıştır.

Bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisi değişmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar

¹⁴⁷¹ Michael C. Reed, "Gabon: A Neo-Colonial Enclave of Enduring French Interest", 283-320.

¹⁴⁷² Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁴⁷³ Adler, *Word Ordering*, 11.

üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁴⁷⁴

b) Gabon çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Hükümete karşı darbe ve sonrası süreçte yaşanan çatışmalar arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte Fransa desteği ile otoritesini sağlamlaştıran mevcut hükümet ve küçük ortak partinin eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁴⁷⁵

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁴⁷⁶

3- Hükümete karşı duyulan hoşnutsuzlukları takip eden süreçte yaşanan darbe ve darbe sonrası Fransa'nın desteği ile mevcut hükümetin iktidarını sağlamlaştırması ile görülen uygulamalar ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁴⁷⁷

4- Gabon ordusunun küçük ortağı iktidara getiren darbesi, bunun üzerine Fransa'nın hükümete verdiği destekte tekrar iktidarı elde etmesinde görüldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.¹⁴⁷⁸

5.5.1.5. Kamerun

5.5.1.5.1. Dikey Analiz

Kamerun'da 13 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların 7'si toprak 6'si hükümet çatışmasıdır.¹⁴⁷⁹

¹⁴⁷⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁴⁷⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁷⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁷⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁷⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁷⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

Kamerun’ da devlet içi ve küresel 18 çatışma meydana gelmiştir. Kamerun hükümeti 2015-16,2019,2021’de IS ile düşük yoğunluklu 4 toprak çatışması (Islamic State), 2017-2022’de Ambazonia insurgents ile düşük yoğunluklu 6 toprak çatışması (Ambazonia), 1960-61’de UPC ile 1 yüksek yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1984’ de Military faction (forces of Ibrahim Saleh) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2015-17,2020,2022’de Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati wal-Jihad ile düşük yoğunluklu 5 hükümet çatışması meydana gelmiştir.¹⁴⁸⁰

Kamerun’da 5 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2015,19’da 2 IS çatışmasında Çad hükümeti desteklemiştir. 2021’ de 1 IS çatışmasında Nijerya hükümeti desteklemiştir. 1960’ de 1 UPC çatışmasında Fransa hükümeti desteklemiştir. 2015’ de 1 Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati wal-Jihad çatışmasında Çad hükümeti desteklemiştir.¹⁴⁸¹

5.5.1.5.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.5.1.5.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Kamerun’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 5 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar IS (İslam Devleti), Ambazonia isyancıları (Ambazonia), UPC, Askeri hizip (Ibrahim Saleh Kuvvetleri), Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati wal-Jihad olarak sınıflandırılmıştır.¹⁴⁸²

Bu topluluklardan IS (İslam Devleti), Ambazonia isyancıları (Ambazonia) toprak elde etmek için hükümetle çarpışan gruplarken, UPC, Askeri hizip (Ibrahim Saleh Kuvvetleri), Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati wal-Jihad olarak hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁴⁸³

Bu topluluklardan IS; İslam Devleti, Ambazonia isyancıları; Ambazonia bağımsız bir bölge olması için savaşmaktadır.¹⁴⁸⁴

¹⁴⁸⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴⁸¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴⁸² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴⁸³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴⁸⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

5.5.1.5.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Kamerun bağımsızlık mücadelesinde, bağımsızlık arayan hareketlerin daha radikal olan UPC, 1955'te yasaklandıktan kısa bir süre sonra grup, Fransızlara karşı silahlı bir mücadele başlatmış ve çatışmalar 1957-59 yılları arasında devam etmiştir.

Fransa, Kamerun'a (1960'ta) bağımsızlık verdiğinde, iktidar UPC' ye geçmemiş, UPC ve Kamerun hükümeti arasındaki silahlı çatışma 1960-61 yılları arasında devam etmiştir.

Bağımsızlığın ardından Ahmadou Ahidjo cumhurbaşkanı olmuş ve 1982 yılına kadar iktidarda kalmıştır. Aralık 1990'daki çok partili demokrasiye geçinceye kadar Halefi Paul Biya' nın tek partili yönetimi devam etmiştir.

6 Nisan 1984'te Cumhuriyet Muhafızları komutan yardımcısı Albay İbrahim Saleh önderliğinde bir darbe girişimi gerçekleştirilmiştir. Darbe girişimi, Cumhurbaşkanı Biya' nın tümü ülkenin kuzeyinden gelen bir dizi subayın diğer askeri birliklere nakledildiğini duyurmasından bir gün sonra başlamıştır.

Bu, Cumhuriyet Muhafızları içindeki isyancı gruplar için bir katalizör görevi görmüş, aynı gün hükümet bir karşı saldırı başlatmış ve 7 Nisan akşamı Cumhurbaşkanı Biya, isyancıların mağlup edildiğini ulusa duyurmuştur. Darbe girişimi sonucunda Cumhuriyet Muhafızları'nın tamamı dağıtılmış ve kalan üyeleri Ulusal Jandarma Komutanı'nın komutasına verilmiştir.

Paul Biya, Ekim 1992'de yapılan ilk demokratik seçimlerde iktidarda kalmış, 1997 ve 2004'te yedi yıllık bir süre için yeniden seçilmiştir. Muhalefet, seçimlerin özgür ve adil olmadığını iddia etmiştir.

Daha önceki Boko Haram çatışmalarıyla açık bağlantısının yanı sıra, çatışma komşu Nijerya, Nijer ve Çad'daki çatışmalarla da yakından bağlantılıdır. Hükümetler ortak çıkarlarını korumak için, ortak düşmana karşı yakın bir iş birliği yapmıştır.

IŞİD' in Batı Afrika kanadının faaliyetlerinin büyük kısmı Nijerya ilgili olmasına rağmen, kuzey Kamerun da bu saldırılardan zarar görmüştür. 2016'da yaşanan fikir ayrılıkları nedeniyle grup ikiye bölünmüş, bir grup Barnwai yönetiminde IŞİD bayrağı altında

kalırken, diğeri Shekau yönetiminde Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati vel-Jihad' ı (Boko Haram) olarak yeniden oluşturulmuştur.

2009'dan beri komşu Nijerya'da hükümeti devirmeye çalışan Boko Haram, anayasasını rafa kaldırarak İslam'ı benimsemedikçe Kamerun hükümetini devirmeyi de içerecek şekilde hedeflerini genişletmiştir. IŞİD'e bağlılık sözü veren Boko Haram IŞİD'e entegre edilerek Wilayat West Africa olarak yeniden adlandırılmıştır. Grup daha sonra hedefini IŞİD' in belirlediği küresel İslam Devleti'nin yaratılması ile değiştirmiştir.

IŞİD' in esas olarak Kamerun'un en kuzeyinde faaliyet göstermektedir. Bu bölge 2017-18'de askeri hedeflere yönelik saldırılar devam etmekle birlikte hem miktar hem de yoğunluk olarak azalmıştır.

Kamerun'un Anglofon bölgesindeki diğer silahlı çatışma, Kamerun hükümeti ile Ambazonia isyancıları arasındaki toprak meselesidir.

1 Ocak 1960'ta Frankofon bölgesi Fransa'dan bağımsızlığını kazanarak Kamerun Cumhuriyeti'ni kurmuştur. 11 Şubat 1961'de Kuzey Kamerun ve Güney Kamerun'dan oluşan Anglofon İngiliz topraklarında, bir referandum yapılmış, Kuzey Kamerun Nijerya'ya, Güney Kamerun ise Kamerun Cumhuriyeti'ne katılmayı seçmiştir.

Frankofon Kamerun ile yeniden birleşmenin Güney Kamerun'un büyük ölçüde özerklik sağlamasına izin vereceğine inanılmış, fakat Frankofon Kamerun tarafından hazırlanan anayasa Anglofon bölgeye çok sınırlı bir özerklik sunmuştur. 1972'de federal sistem tamamen kaldırılarak federal devletin yerini tek partili Birleşik Kamerun Cumhuriyeti almıştır.

Şiddetli mücadele, Eylül 2017'de Kamerun'un Anglofon bölgesi için daha fazla özerklik isteyen protestoların ülkenin güvenlik güçleri tarafından vahşice bastırılmasının ardından başlamıştır. Bu bölge ayrılıkçılar tarafından Ambazonia olarak adlandırılmaktadır, ancak uluslararası toplumda hiçbir ülke tarafından egemen bir devlet olarak tanınmamıştır.

2020'de hükümet güçleri ile ayrılıkçılar arasındaki çatışmalar bir önceki yıla göre daha az yoğunlukta da olsa devam etmiştir.¹⁴⁸⁵

¹⁴⁸⁵ Ntuda Ebode Joseph Vincent vd., "The Boko Haram conflict in Cameroon", 21 (December 2017), 1-

5.5.1.5.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Kamerun'da dört farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümeti ele geçirme; Kamerun bağımsızlık mücadelesinde, bağımsızlık arayan hareketlerin en radikali olan UPC' dir ve Fransa, Kamerun'a (1960'ta) bağımsızlık verdiğinde, iktidar UPC' ye geçmemiş, UPC ve Kamerun hükümeti arasındaki silahlı çatışma 1960-61 yılları arasında devam etmiştir.¹⁴⁸⁶

2. Çatışma Askeri darbe; 6 Nisan 1984'te Cumhuriyet Muhafızları komutan yardımcısı Albay İbrahim Saleh önderliğinde bir darbe girişimi gerçekleştirilmiş, aynı gün hükümet bir karşı saldırı başlatmış ve Cumhurbaşkanı Biya, isyancıların mağlup edildiğini ulusa duyurmuştur. Darbe girişimi sonucunda Cumhuriyet Muhafızları'nın tamamı dağıtılmış ve kalan üyeleri Ulusal Jandarma Komutanı'nın komutasına verilmiştir.

3. Çatışma ayrılıkçı toprak çatışması; Eylül 2017'de Kamerun'un Anglofon bölgesi için daha fazla özerklik isteyen protestoların ülkenin güvenlik güçleri tarafından vahşice bastırılmasının ardından başlamıştır. Bu bölge ayrılıkçılar tarafından Ambazonia olarak adlandırılmaktadır, ancak uluslararası toplumda hiçbir ülke tarafından egemen bir devlet olarak tanınmamıştır.¹⁴⁸⁷

4. Çatışma İslam temelli devlet kurma; IŞİD' in Batı Afrika kanadının faaliyetlerinin büyük kısmı Nijerya ilgili olmasına rağmen, kuzey Kamerun da bu saldırılardan zarar görmüştür. 2016'grup ikiye bölünmüş, bir grup IŞİD bayrağı altında kalırken, diğeri Jama'atu Ahlis Sunna Lidda'awati vel-Jihad' ı (Boko Haram) olarak yeniden oluşturulmuştur.

2009'dan beri komşu Nijerya'da hükümeti devirmeye çalışan Boko Haram, anayasasını rafa kaldırarak İslam'ı benimsemedikçe Kamerun hükümetini devirmeyi de içerecek şekilde hedeflerini genişletmiştir. IŞİD'e bağlılık sözü veren Boko Haram IŞİD'e entegre

31.

¹⁴⁸⁶ Ntuda Ebode Joseph Vincent vd., "The Boko Haram conflict in Cameroon", 21 (December 2017), 1-31.

¹⁴⁸⁷ Ntuda Ebode Joseph Vincent vd., "The Boko Haram conflict in Cameroon", 21 (December 2017), 1-31.

edilerek Wilayat West Africa olarak yeniden adlandırılmıştır. Grup daha sonra hedefini IŞİD' in belirlediği küresel İslam Devleti'nin yaratılması ile değiştirmiştir.¹⁴⁸⁸

5.5.1.5.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Kamerun çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Kamerun çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Kamerun bağımsızlık mücadelesinde radikal gruplardan olan UPC bağımsızlık sonrası iktidarı elde edemeyince hükümetle çatışmalara başlamıştır. Boku Haram İslam'ı benimsemediği için hükümeti yıkmakla başlattığı hedefini, IŞİD' e biat ederek İslam halifeliğine dönüştürmüştür. Frankofon bölgesi bağımsızlık sonrası istediği özerkliği alamayınca hükümete karşı başkaldırı başlatmış ve bağımsızlık sonrası kurulan tek parti yönetimine karşı düzenlenen askeri darbe girişimleri çok partili hayata geçildikten sonra hükümette bir değişim ve dönüşüm beklentisinin yerine aynı partinin tekrar iktidarda kalması üzerine birer uygulama topluluğu olan bu grupların hedefi, müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi, dönüştürülmüş arka plan bilgisi ve çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.¹⁴⁸⁹

2- İktidarı isteyen UCP, özerklik isteyen Frankapon Kamurunu, İslami bir yönetim isteyen Boku Haram ve askeri darbelerle yönetimde değişiklik beklentisi içinde olan ve hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Kamerun hükümetine karşı kendini yeniden kurmuş, seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.¹⁴⁹⁰

3- Bağımsızlık sonrası kurulan tek partili yönetime karşı oluşan gruplarla yeni aktörler sahneye çıkmıştır. İslami bir yönetim kurmak isteyen Boku Haram' ın IŞİD' e biat ederek İslam halifeliğine dönüşen hedefleri, özerklik beklentisi içindeki Frankapon Kamerun'un Güney Kamerun'la birleşmeyi seçmesi sonucu istediği özerkliği alamayınca hükümetle çatışması ve askeri darbelerle tek parti hükümetini değiştirme amacı taşıyan aktörler,

¹⁴⁸⁸ Ntuda Ebode Joseph Vincent vd., "The Boko Haram conflict in Cameroon", 1-31.

¹⁴⁸⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁴⁹⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁴⁹¹

b) Kamerun çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Kamerun içinde özellikle İslami gruplar, askeri gruplar ve bağımsızlık dönemi öncesi kurulan radikal grupların çatışmaya neden olan eğilim ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁴⁹²

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁴⁹³

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁴⁹⁴

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesidir.¹⁴⁹⁵

5.5.1.6. Kongo Cumhuriyeti

5.5.1.6.1. Dikey Analiz

Kongo'da 2 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunlukta hükümet çatışmasıdır.¹⁴⁹⁶

Kongo'da devlet içi ve küresel 6 çatışma meydana gelmiştir. Kongo hükümeti 1993'te Ninjas ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1997'de Cobras, Cocoyes ile yüksek

¹⁴⁹¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁴⁹² Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁹³ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁹⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁹⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁴⁹⁶ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1998'de Cocoyes, Ninjas, Ntsiloulous ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1999'da Cocoyes, Ntsiloulous ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2002,2016'da Ntsiloulous ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması meydana gelmiştir.¹⁴⁹⁷

Kongo'da 4 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1997'da 1 Cobras, Cocoyes çatışmasında Angola, Çad hem hükümeti hem grupları desteklemiştir. 1998'de 1 Cocoyes, Ninjas, Ntsiloulous çatışmasında Angola, Çad hükümeti desteklemiştir. 1999'da 1 Cocoyes, Ntsiloulous çatışmasında Angola, Çad hükümeti desteklemiştir, 2002 1 Ntsiloulous çatışmasında Angola hükümeti desteklemiştir.¹⁴⁹⁸

5.5.1.6.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.5.1.6.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Kongo Cumhuriyeti'nde 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 5 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Ninjas, Cobras- Cocoyes, Cocoyes- Ninjas- Ntsiloulous, Cocoyes- Ntsiloulous, Ntsiloulous olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁴⁹⁹

5.5.1.6.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Bağımsızlığından bu yana ülkeye, bir kısmı askeri, bir kısmı sivil olan bir dizi cumhurbaşkanı tarafından iktidarın anayasaya aykırı yollarla ele geçirildiği çalkantılı bir siyaset hâkim olmuştur. Siyasi sınıf içindeki rekabet ağırlıklı olarak kuzey ve güney olmak üzere bölgesel ve etnik karakterdedir.

1964'te Marksist-Leninist MNR ülkenin tek yasal partisi olarak kurulmuş, 1968'de MNR'nin yerine yeni bir Marksist-Leninist parti, PCT almıştır. 1990'ların başlarından itibaren ülke siyasetinde demokratikleşme başlamıştır.

Demokratikleşme sürecini takip eden yıllarda siyasi gücü ele geçirmek isteyen siyasi partilerin etnik kökeni kullanmaları 1993 yılında bir silahlı çatışmaya yol açmıştır. Pascal

¹⁴⁹⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴⁹⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁴⁹⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Lissouba ve partisi UPADS zafer kazandığı 1992-93 seçimlerinin ardından 1993-94, 1997- 99 ve 2002’de devlet içi çatışmaların yaşanmasına neden olmuştur.

UPADS, Kobralar (PCT), Cocoyeler (UPADS) ve Ninjalar (MCDDI) olarak bilinen etnik seçmenlerinden silahlı milisleri seferber etmiş, daha sonra üç grubu Cocoyeler olarak birleştirmiştir.

Başkan Lissoubas' ın milisleri oluşturmasının ana nedeni, silahlı kuvvetler üzerindeki zayıf kontrolü olmuş ve FAC (Forces Armées du Congo) içindeki unsurların eski cumhurbaşkanı, sonradan muhalefet lideri olan Denis Sassou-Nguessou' ya (PCT) sadık kalmasından kaynaklanmıştır.

Ülkeyi 1979'dan 1992'ye kadar yöneten PCT, 1997'de, Kobra milisleri Angola birliklerinin yardımıyla Lissouba hükümetini devirerek bir kez daha iktidara gelmiş ve gücünü 2000'li yıllara kadar korumuştur.

1999'da Cocoyes, büyük bir saldırı başlatmış ve çatışmalar 1999 boyunca kırsal kesimde devam ederken, Ntsiloulous ve Cocoyeler ilk başarıları elde etmiş olsa da hükümet ve Angola birlikleri yavaş yavaş üstünlük kazanmıştır.

Ntsiloulous, 1998-99, 2002'de ve yine 2016'da Kongo Cumhuriyeti hükümetiyle savaşan bir asi gruptur ve Ninja hareketiyle yakın bağları nedeniyle bazen Ntsiloulou-Ninjalar olarak anılmaktadır.

16 Kasım 1999'da bir ateşkes anlaşması imzalanarak, Gabon Devlet Başkanı resmi arabulucu olarak atanmıştır. Mart 2002'nin sonlarında, hükümet birlikleri ile Ntsiloulous arasında gerilim patlamış ve çatışmalar yeniden patlak vermiştir. Çatışmanın ana nedeni, Başkan Denis Sassou-Nguessou' nun hükümeti içindeki iç güç rekabetleri olmuştur.

2016’daki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, oyların %60’ını alan Sassou Nguesso galip ilan edilmiş, sonucu reddeden muhalefet, dolandırıcılık iddiasıyla sivil itaatsizlik çağrısında bulunmuştur.¹⁵⁰⁰

¹⁵⁰⁰ Pierre Englebert-James Ron, “Primary Commodities and War: Congo-Brazzaville's Ambivalent Resource Curse”, *Comparative Politics* 37/1 (2004), 61-81.

5.5.1.6.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Kongo'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümeti ele geçirme; Demokratikleşme sürecini takip eden yıllarda siyasi gücü ele geçirmek isteyen siyasi partilerin etnik kökeni kullanmaları 1993 yılında bir silahlı çatışmaya yol açmıştır. Pascal Lissouba ve partisi UPADS Kobralar (PCT), Cocoyes (UPADS) ve Ninjalar (MCDDI) olarak bilinen etnik seçmenlerinden silahlı milisleri seferber etmiştir. Muhalefetin seçim başarısı üzerine çatışmalar devam etmiştir.

Ülkeyi 1979'dan 1992'ye kadar yöneten PCT, 1997'de, Kobra milisleri Angola birliklerinin yardımıyla Lissouba hükümetini devirerek bir kez daha iktidara gelmiş ve gücünü 2000'li yıllara kadar korumuştur.

1999'da Cocoyes, büyük bir saldırı başlatmış ve çatışmalar 1999 boyunca kırsal kesimde devam ederken, Ntsiloulous ve Cocoyeler ilk başarıları elde etmiş olsa da hükümet ve Angola birlikleri yavaş yavaş üstünlük kazanmıştır.

Antlaşmaların yapılmasından sonra yeni seçim sonuçlarına itiraz eden muhalefetler tarafından tekrar çatışmalar başlamıştır.¹⁵⁰¹

5.5.1.6.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Kongo Cumhuriyeti çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Kongo Cumhuriyeti çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Birçok ülkede yaşanan hükümet ve silahlı bir örgüt çatışması içsel öğrenme süreçleri ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁰²

¹⁵⁰¹ Pierre Englebert-James Ron, "Primary Commodities and War: Congo-Brazzaville's Ambivalent Resource Curse", 61-81.

¹⁵⁰² Adler, Word Ordering, 11.

Kongo Cumhuriyeti'nde iktidarın anayasaya aykırı yollarla ele geçirildiği çalkantılı bir siyaset hâkim olmuştur. Siyasi sınıf içindeki rekabet kuzey ve güney olmak üzere bölgesel ve etnik karakterdedir. Marksist-Leninist tek yasal parti kurulmasını diğer Marksist - Leninist partilerin izlediği siyasette, 1990'ların başlarından itibaren demokratikleşme başlamıştır. Demokratikleşme sürecini takip eden yıllarda siyasi gücü ele geçirmek isteyen siyasi partilerin etnik kökeni kullanmaları silahlı çatışmalara yol açmış arka plan bilgisi değişmiş ve yeni hükümete karşı duyulan hoşnutsuzlukla eski siyasi partilerin desteklediği gruplarla yeni çatışmalar yaşanmıştır. Böylece uygulama topluluğu olarak kabul edilen grup faaliyetleri dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmıştır.¹⁵⁰³

2- Demokratikleşme süreci arkasından kurulan partilerin, Marksist-Leninist tek parti yönetimindeki askeri gücü elde edemeyeceklerine ilişkin korku üzerine kendi silahlı gruplarını oluşturmuşlardır. PCT' nin mevcut hükümeti devirmesi üzerine, devrik hükümet ve silahlı grupları, etnik kökenlerinden seçmenleri ile kendini yeniden kurmuş demokrasi dönemi arka plan bilgisini harekete geçirerek muhalif halk hareketini oluşturmuştur. Antlaşmalardan sonra partiler arası iktidar yarışı kapsamında muhalefette kalan gruplar hükümet uygulamaları karşısında kendilerini yeniden kurmuş dönüşen arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve ilerleyen yıllarda farklı uygulamalara sahip aynı amacı güden muhalefet partisi silahlı grupları yeni negatif uygulama toplulukları olarak sahneye çıkmıştır.¹⁵⁰⁴

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Tek parti dönemindeki Marksist-Leninist hükümetlerin askeri güç üzerindeki yetkisinin zayıf olacağına inanan demokrasi dönemi partileri kendi silahlı güçlerini oluşturmuş, iktidar üzerindeki yarışa bağlı olarak partilerin silahlı grupları ve dönemin hükümeti arasında bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁵⁰⁵

¹⁵⁰³ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁵⁰⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁵⁰⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

b) Kongo Cumhuriyeti çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Marksist-Leninist tek parti yönetimi sonrası demokrasiye geçişte, yeni kurulan hükümetler askeri güç üzerinde tek parti dönemi gücünü elde edemeyeceklerine olan inanç nedeniyle oluşturdukları kendi silahlı gruplarıyla, iktidarda kalmak için mücadele vermiş ve iktidar yarışında çatışmalara götüren süreç arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte birisi hükümette diğeri muhalefette bulunan etnik grupların eğilim ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentilere ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁵⁰⁶

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁵⁰⁷

3- Etnik kimlikler arasında oluşan nefret diğeri muhaliflerin bu duygulara katılımı ve hükümet ve benzer sorunu yaşayan hükümetlerin birbirine verdiği destekte görülen uygulamalar ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁵⁰⁸

4- Etnik grupların birbirini etkilemesi, başka ülkelerden destek alması gibi, hükümetin diğeri ülke hükümetlerinden destek almasında görüldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesi bulunmaktadır.¹⁵⁰⁹

5.5.1.7. Orta Afrika Cumhuriyeti

5.5.1.7.1. Dikey Analiz

Orta Afrika'da 4 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.¹⁵¹⁰

¹⁵⁰⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁵⁰⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁵⁰⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁵⁰⁹ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹⁵¹⁰ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

Orta Afrika’da devlet içi ve küresel 16 çatışma meydana gelmiştir. Orta Afrika hükümeti 2001’da Military faction (forces of André Kolingba) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2002’de Forces of Francois Bozize ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2006,2012’de Seleka ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2009-11’de CPJP ile düşük yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 2013’de anti-Balaka, Seleka ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2019’da UPC (Ali Darass Fulani supporters) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2020-2021’de CPC, UPC (Ali Darass Fulani supporters) ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2022’ de CPC ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2014,17’ de anti-Balaka ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2018’ de anti-Balaka, UPC ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2015’ de FPRC ile düşük yoğunluklu 1 toprak çatışması meydana gelmiştir.¹⁵¹¹

Orta Afrika’da 12 küresel çatışma meydana gelmiştir. 2001’da 1 Military faction (forces of André Kolingba) çatışmasında Libya hükümeti desteklemiştir. 2006’de 1 Seleka çatışmasında Fransa hükümeti desteklemiştir. 2012’ de 1 Seleka çatışmasında Çad hükümeti desteklemiştir. 2013’ de 1 anti-Balaka, Seleka çatışmasında Güney Afrika hükümeti desteklemiştir. 2022’ 1 CPC çatışmasında Arjantin, Bangladeş, Benin, Butan, Bolivya, Brezilya, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Kolombiya, Kongo, Çek Cumhuriyeti, Cibuti, Ekvator, Mısır, Fransa, Gabon, Gambiya, Gana, Guatemala, Gine, Endonezya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kazakistan, Kenya, Mali, Moritanya, Meksika, Moldova, Fas, Nepal, Nijer, Nijerya, Pakistan, Paraguay, Peru, Filipinler, Portekiz, Romanya, Rusya, Ruanda, Senegal, Sırbistan, Sierra Leone, İspanya, Sri Lanka, İsveç, Tanzanya, Togo, Tunus, Türkiye, Amerika, Vietnam (North Vietnam), Zambiya, Zimbabve hükümeti desteklemiştir. 2019’da 1 UCP çatışmasında Arjantin, Bangladeş, Benin, Butan, Bolivya, Brezilya, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Kolombiya, Kongo, Çek Cumhuriyeti, Cibuti, Ekvator, Mısır, Fransa, Gabon, Gambiya, Gana, Guatemala, Gine, Endonezya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kazakistan, Kenya, Mali, Moritanya, Meksika, Moldova, Fas, Nepal, Nijer, Nijerya, Pakistan, Paraguay, Peru, Filipinler, Portekiz, Romanya, Rusya Ruanda, Senegal, Sırbistan, Sierra Leone, İspanya, Sri Lanka, İsveç, Tanzanya, Togo, Tunus, Türkiye, Amerika, Vietnam (North Vietnam), Zambiya, Zimbabve hükümeti desteklemiştir. 2015 1 FPRC çatışmasında Bangladeş,

¹⁵¹¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Benin, Butan, Bolivya, Brezilya, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Kongo, Cibuti, Demokratik Kongo, Mısır, Fransa, Gabon, Gambiya, Gana, Guatemala, Gine, Macaristan, Endonezya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Madagaskar, Mali, Moritanya, Moldova, Fas, Nepal, Nijer, Nijerya, Pakistan, Paraguay, Peru, Romanya, Ruanda, Senegal, Sırbistan, Sri Lanka, Tanzania, Tayland, Togo, Tunus, Türkiye, Amerika, Vietnam (North Vietnam), Yemen (North Yemen), Zambiya hükümeti desteklemiştir. 2021-2021 2 CPC- UPC çatışmasında Bangladeş, Benin, Brezilya, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Kongo, Cibuti, Mısır, Fransa, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Endonezya, Fildişi Sahili, Ürdün, Madagaskar, Mali, Moritanya, Fas, Nepal, Nijer, Nijerya, Pakistan, Peru, Portekiz, Romanya, Ruanda, Senegal, Sırbistan, İspanya, Sri Lanka, İsveç, Tanzania, Togo, Tunus, Zambiya hükümeti desteklemiştir. 2018 1 anti-Balaka- UPC çatışmasında Bangladeş, Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Kongo, Cibuti, Demokratik Kongo, Mısır, Fransa, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Endonezya, Fildişi Sahili, Ürdün, Madagaskar, Mali, Moritanya, Fas, Nepal, Nijer, Pakistan, Peru, Portekiz, Romanya, Ruanda, Senegal, Sırbistan, İspanya, Sri Lanka, İsveç, Tanzania, Togo, Tunus, Zambiya hükümeti desteklemiştir. 2014 1 anti-Balaka çatışmasında Bangladeş, Benin, Butan, Brezilya, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Çad, Kongo, Cibuti, Demokratik Kongo, Mısır, Fransa, Gabon, Gana, Guatemala, Endonezya, Fildişi Sahili, Ürdün, Kenya, Madagaskar, Mali, Moritanya, Moldova, Fas, Nepal, Nijer, Pakistan, Paraguay, Peru, Ruanda, Senegal, Sırbistan, Sri Lanka, Tanzania, Tayland, Tunus, Amerika, Zambiya hükümeti desteklemiştir. 2017 1 anti-Balaka çatışmasında Bangladeş, Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Kamerun, Kongo, Cibuti, Demokratik Kongo, Mısır, Fransa, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Macaristan, Endonezya, Fildişi Sahili, Ürdün, Mali, Moritanya, Fas, Nepal, Nijer, Pakistan, Peru, Portekiz, Romanya, Ruanda, Senegal, Sırbistan, İspanya, Sri Lanka, İsveç, Tanzania, Togo, Tunus, Yemen (North Yemen), Zambiya hükümeti desteklemiştir.¹⁵¹²

¹⁵¹² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

5.5.1.7.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

5.5.1.7.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Orta Afrika'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 11 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Askeri hizip (André Kolingba Kuvvetleri), Francois Bozize Kuvvetleri, Seleka, CPJP, anti-Balaka- Seleka, UPC (Ali Darass Fulani destekçileri), CPC- UPC (Ali Darass Fulani destekçileri), FPRC, CPC, anti-Balaka -UPC, anti-Balaka olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁵¹³

5.5.1.7.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Orta Afrika Cumhuriyeti'nin bağımsızlık sonrası yılları, istikrarsızlık ve anayasaya aykırı olarak iktidarı ele geçirmeye yönelik sayısız girişimle karakterize edilmiştir.

General André Kolingba yönetimindeki on yıllık askeri yönetimin ardından, artan iç baskı 1992'de çok partili bir sistemin kurulmasına yol açmış ve Kolingba, ülkenin ilk demokratik seçimlerini Ange-Félix Patassé'e karşı kaybetmiştir.

Sosyal gerilimler maaş gecikmeleri ve genel ekonomik düşüş nedeniyle şiddetlendiğinden, siyasi sistem 1990'lar boyunca istikrarsız kalmıştır. 1990'larda ve 2000'lerin başında toplumda etnik kutuplaşma ve seferberlik artmıştır. Ulusal silahlı kuvvetlerde, partizan başkanlık muhafızları ile düzenli ordu arasındaki gerilimler artmıştır.

2001'de Kolingba liderliğinde bir grup isyancı asker, görevdeki cumhurbaşkanı Ange-Félix Patassé'yi bir darbeyle devirmeye çalışmıştır. İki hafta süren çatışmadan sonra, hükümet birlikleri kontrolü ele geçirmiş, Kolingba Uganda'ya sığınmıştır.

Bu durumu, 1960'lardan 1980'lerin sonlarına kadar devam eden askeri darbeler ve sert diktatörlük yönetimiyle birlikte şiddetli siyasi istikrarsızlık izlemiştir. 1990'ların başında seçilmiş bir hükümetin iktidara gelmesiyle demokratik bir açılım gerçekleşmiş, ancak hükümet, farklı etnik gruplarının çıkarlarını dengelemede başarısız olması yeni bir askeri

¹⁵¹³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

darbe girişimine yol açmıştır. Bu darbe, Libya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nden isyancılar tarafından desteklenmiştir.

Yüksek rütbeli subay Francois Bozizé' nin görevden alınması, onu ve takipçilerini 2002'de darbe girişiminde bulunmaya yöneltmiştir. Ertesi yıl iktidarı ele geçiren Bozizé, toplumun farklı kesimlerini kapayan ulusal bir uzlaşma süreci başlatmıştır. 2005'te yapılan seçimlerde Bozizé galip gelmiş, seçimler, uluslararası düzeyde özgür ve adil olarak kabul edilmiştir. Bozizé için kısa süre sonra, kendisinden önceki diğer liderler gibi, kendi etnik grubuna fayda sağladığı gerekçesiyle yeni isyancılar grubu oluşmuştur.

Séléka, kuzeydoğudan farklı isyancı grupların Bozize' yi ortak bir düşman kabul eden ortak bir dinin (Müslüman) olduğu bir ittifaktır. Seleka 15 Eylül 2006'da kurulmuştur. Orta Afrika Cumhuriyeti Hükümeti'nin bileşimini değiştirmeyi amaçlayan isyancı bir ittifaktır ve hedefini hükümeti tamamen devirmek için genişletmiştir.

Orijinal adı UFDR olan Seleka, başlangıçta GAPLC, FDC ve MLCJ isimli üç isyancı gruptan oluşmuş, Aralık 2012'de CPSK ve CPJP ile ittifak kurmuştur.¹⁵¹⁴

CPJP (Adalet ve Barış için Vatanseverler Sözleşmesi)'nin kurucu lideri, 2005-2008 yılları arasında Bozizes hükümetinde savunma bakanı olarak görev yapan Charles Massi idi. Nisan 2013'te CPJP, Séléka ittifakına katılmıştır.

Bozizé' nin yönetiminin kayırmacılık ve kabilecilikle karakterize edildiğini düşünen Séléka, 2007 ve 2011 barış anlaşmalarını hiçe saydığı için Başkan Bozizé' ye karşı mücadele etmiştir. Bu çatışmalarda Çad hükümetin yanında yer almıştır, fakat 24 Mart 2013'te Séléka, başkent Bangui' yi ele geçirerek Başkan Bozizé' yi ülkeyi terk etmeye zorlamıştır.

Séléka ittifakının lideri Michel Djotodia, Başkan Bozize' nin devrilmesinden sonra, Orta Afrika Cumhuriyeti'nin Başkanı olmuş, anayasayı askıya alarak kararnamelerle devleti yönetmeye başlamıştır. İktidara geldikten sonra farklı ittifakları kontrol edemeyen Djotodia, 2013'te Séléka' yı fesheden bir kararname yayınlamıştır.

¹⁵¹⁴ Peter Knoope-Stephen Buchanan-Clarke, "Central African republic: A Conflict Misunderstood", *United Kingdom Department for International Development* (2016), 1-17.

Seleka' dan ayrılan bir grup 2014'te UPC' yi kurmuştur. UPC için FPRC' den ayrılan kadroların çoğu, Çad'la bağları olan etnik Fulani kabilesine aittir.

MPC, 2015'te UPC' den ayrılan bir isyancı gruptur ve çoğu üyesi etnik Fulani' dir. 2017'de MPC, UPC' ye karşı FPRC liderliğindeki koalisyonun bir parçasıdır. 2017'de FPRC, UPC ve anti-Balaka arasında bir ateşkes anlaşması imzalanmış ve gruplar arasında yeni bir koalisyon kurulmuştur.

Şiddeti bastırmak amacıyla, yeni Başkan Djotodia Ocak 2014'te istifaya zorlanmış, 2019'da 14 silahlı grupla barış anlaşması imzalanmasına rağmen, güvenlik durumu büyük ölçüde değişmeden kalmıştır.¹⁵¹⁵

Anayasa Mahkemesi, eski Cumhurbaşkanı François Bozizé' nin Aralık 2020'nin sonlarında yapılan seçim adaylığını reddetmesinin ardından, 15 Aralık 2020'de isyancılar, hükümete karşı Vatanseverler Koalisyonu (CPC) bayrağı altında birleşmiştir.

CPC (Coalition of Patriots for Change), Orta Afrika Cumhuriyeti'nde altı isyancı gruptan (MPC, UPC, FPRC, 3R, anti-Balaka Mokom, anti-Balaka Ngaissona) oluşan devlet dışı bir aktördür. Hükümet çatışması 2022'ye kadar devam etmiştir.

5.5.1.7.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Orta Afrika Cumhuriyeti'nde de iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma askeri darbe; General André Kolingba yönetimindeki on yıllık askeri yönetimin ardından, artan iç baskı 1992'de çok partili bir sistemin kurulmasına yol açmış ve Kolingba, ülkenin ilk demokratik seçimlerini Ange-Félix Patassé'e karşı kaybetmiştir. 2001'de Kolingba liderliğinde bir grup isyancı asker, görevdeki cumhurbaşkanı Ange-Félix Patassé' yi bir darbeyle devirmeye çalışmıştır. İki hafta süren çatışmadan sonra, hükümet birlikleri kontrolü ele geçirmiş, Kolingba Uganda'ya sığınmıştır.

¹⁵¹⁵ Mohamed M Diatta, *New approach to peace needed in the Central African Republic*, (Central Africa Report 19, 2021), 1-19

1990'ların başında seçilmiş bir hükümetin iktidara gelmesiyle demokratik bir açılım gerçekleşmiş, ancak hükümet, farklı etnik gruplarının çıkarlarını dengelemede başarısız olması yeni bir askeri darbe girişimine yol açmıştır.

Yüksek rütbeli subay Francois Bozizé' nin görevden alınması, onu ve takipçilerini 2002'de darbe girişiminde bulunmaya yöneltmiştir. 2005'te yapılan seçimlerde Bozizé galip gelmiş, seçimler, uluslararası düzeyde özgür ve adil olarak kabul edilmiştir. Bozizé için kısa süre sonra, kendisinden önceki diğer liderler gibi, kendi etnik grubuna fayda sağladığı gerekçesiyle yeni isyancılar grubu oluşmuştur.¹⁵¹⁶

2. Çatışma hükümeti ele geçirme; Séléka, kuzeydoğudan farklı isyancı grupların Bozize' yi ortak bir düşman kabul eden ortak bir dinin (Müslüman) olduğu bir ittifaktır. Seleka 15 Eylül 2006'da kurulmuştur. Orta Afrika Cumhuriyeti Hükümeti'nin bileşimini değiştirmeyi amaçlayan isyancı bir ittifaktır ve hedefini hükümeti tamamen devirmek için genişletmiştir.

GAPLC, FDC ve MLCJ isimli üç isyancı gruptan oluşan Seleka, Aralık 2012'de CPSK ve CPJP ile ittifak kurmuştur. Bozizé' nin yönetiminin kayırmacılık ve kabilecilikle karakterize edildiğini düşünen Séléka, Başkan Bozize' nin devrilmesinden sonra, Orta Afrika Cumhuriyeti'nin Başkanı olmasından sonra anayasayı askıya alarak kararnamelerle devleti yönetmeye başlamıştır. İktidara geldikten sonra Séléka' yı feshetmiştir.

Seleka' dan ayrılan bir grup 2014'te UPC' yi kurmuştur. 2017'de FPRC, UPC ve anti-Balaka arasında bir ateşkes anlaşması imzalanmış ve gruplar arasında yeni bir koalisyon kurulmuştur. Şiddeti bastırmak amacıyla, yeni Başkan Djotodia Ocak 2014'te istifaya zorlanmış, 14 silahlı grupta barış anlaşması imzalanmasına rağmen, güvenlik durumu değişmeden kalmıştır. 15 Aralık 2020'de isyancılar, hükümete karşı Vatanseverler Koalisyonu (CPC) bayrağı altında birleşmiştir.¹⁵¹⁷

¹⁵¹⁶ Peter Knoope-Stephen Buchanan-Clarke, "Central African republic:A Conflict Misunderstood", 1-17.

¹⁵¹⁷ Mohamed M Diatta, New approach to peace needed in the Central African Republic, 1-19.

5.5.1.7.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Orta Afrika Cumhuriyeti çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Orta Afrika Cumhuriyeti çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Uygulama toplulukları arka plan bilgisinde açıklandığı şekliyle, içsel bir öğrenme süreci geçirmiştir. Baskıcı yönetimin yerini çok partili hayata bırakmasını takiben, bozulan ekonomik düzen etnik kutuplaşmayı artırmış, kendi etnik gruplarına yarar sağladığına inanılan yöneticiler aleyhine müslaman gruplar arasında direniş hareketi başlamış ve hükümetin yapısını tam olarak değiştirme amacı ile başlayan çatışmalarla dönüşen arka plan bilgisi ülke siyasetinde etkili olan askeri darbeler ile yeni bir uygulama alanı bulmuştur.¹⁵¹⁸

2- Bozulan ekonomik düzen, artan etnik kutuplaşma ve hükümetin kendi etnik gruplarına fayda sağladığına inanan gruplar hükümet karşısında kendini yeniden kurmuş ve ana direniş hareketini oluşturmuştur. Bu gruplar, siyasete damga vuran askeri darbe uygulamalarını yeniden kurup, dönüştürülen arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktardığı, yeni uygulama toplulukları olarak sahneye çıkmıştır.¹⁵¹⁹

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Siyasete damga vuran ve art arda gelen askeri darbeler ana direniş hareketini oluşturmuştur. Etnik grupların kendi direniş hareketini başlatması ile dini ve etnik hakları için radikal bir değişim başlamıştır. Bu aktörler arka plan bilgisinde görecekleri gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmektedir. Bu değişime bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁵²⁰

¹⁵¹⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁵¹⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁵²⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

b) Orta Afrika Cumhuriyeti çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Müslüman grupların etnik ve dini hakları için yaptıkları çatışmalar ve askeri yönetimlerin hakimiyetindeki siyaset, döneminin dönüştürülmüş arka plan bilgisiyle sonuçlanmıştır. Yeni kurulan grupların ve hükümet uygulamalarının eğilim ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentilere ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁵²¹

2- Hükümet ve çatışma grupları ve muhalefetin sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁵²²

3- Hükümet ve karşısında yer alan etnik ve askeri grupların uygulamaları ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁵²³

4- Yukarıda ele alınan çatışma gruplarında, baskıcı yönetim ve yolsuzlukla kendi etnik gruplarını kayıran yönetimi ele geçirme ve sistemi topyekûn değiştirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığıdır.¹⁵²⁴

5.6. Sonuç

Bu bölümde teorik basamakları ve yöntemi giriş bölümünde ele alınan, çatışmalarda yaşanan bilişsel transformasyonu kanıtlamak amacıyla, 1946-2022 arası dönemde Afrika Bölgesinde yaşanan devlet içi ve küresel çatışmalar ele alınmıştır.

Çatışmalardaki bilişsel dönüşümü kanıtlamak amacıyla Afrika devlet içi ve küresel çatışmalar Yatay Analiz, Dikey Analiz ve Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu olarak üç temel bölümde ele alınmıştır.

Yatay Analiz ile Afrika Bölgesinde çatışma yaşanan devletler, devletlerde yaşanan çatışma sayısı, yoğunluk düzeyi, çatışmaların türü, çatışmaya katılan dış devletler ve

¹⁵²¹ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁵²² Adler, Word Ordering, 12.

¹⁵²³ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁵²⁴ Adler, Word Ordering, 12.

bölge devletleri ele alınmış ve çatışmaların yaşandığı Afrika Bölgesi ve bu bölgede çatışma yaşanan ülkeler arasında yıllar açısından sayısal karşılaştırmalar yapılmıştır.

Dikey Analizle, Afrika Bölgesinde devlet içi çatışmalar yaşanan ülkelerde, çatışma sayıları ve çatışma türlerini göstermek amaçlanmıştır. Dikey Analiz, 1946' dan 2022' ye kadar bir ülkede yaşanan tüm devlet içi ve küresel çatışmaları tarih sırasıyla ele almakta, kaç adet çatışmanın gerçekleştiğini, çatışmalara hangi grupların katıldığını, zaman içinde gruplarda yaşanan bilişsel değişimi ve buna bağlı olarak gruplarda yaşanan değişimi ve sonuç olarak çatışmalarda yaşanan bilişsel ilişkin değişimi göstermektedir. Bu bilgiler Afrika Bölgesinde çatışma yaşanan ülkeler arasında çatışmalarla ilgili kıyaslama yapma imkânı sağlamaktadır.

Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu olarak ele alınan ve çatışmalardaki bilişsel evrimi göstermeyi amaçlayan bölüm Uygulama Toplulukları, Arka Plan Bilgisi, Negatif Uygulama Alanı ve Çatışmalarda Bilişsel Transformasyon olarak dört bölümde ele alınmıştır.

Uygulama Toplulukları, Afrika Bölgesinde, çatışma yaşanan ülkelerde Uygulama Toplulukları olarak hangi çatışma gruplarının bulunduğu bu grupların hangi yıllarda hükümetle eylem gerçekleştirdiğini, birleştiği ve/veya ayrıştığı grupları ele almaktadır.

Çatışmaların Arka plan bilgisi, bir ülkede 1946' dan 2022' ye kadar tarihsel sırasına göre gerçekleşen çatışmalarda yer alan grupların, oluşum nedenleri, grupların beklenti ve eylemlerinin oluşma nedenleri, ülkedeki hükümet yapısı ve gruplarla yapılan çatışma nedenleri bilişsel olarak ele alınmıştır.

Bu bölüm çatışmaların tarihsel sırasına göre bütünsel olarak çatışmalardaki bilişsel değişimi göstermek amacıyla yapılmıştır. Birçok çalışmada yer alan arka plan adı altında ele alınan çatışmaların kısa özetini veya tarihi geçmişi içermez. Çatışmalara dışardan katılan gruplara ve/veya hükümete destek veren ülkeler de bu bölümde ele alınmıştır.

Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar bölümünde Afrika Bölgesinde yer alan ülkelerde yapılan çatışmalar, tez yazarı tarafından türlere ayrılmıştır. Bu bölüm her bir tür içinde kaç çatışmanın hangi arka plan çerçevesinde yaşandığını ele almaktadır. Böylece bir ülkede bir tür içinde 1946'dan 2022' ye kadar hangi tür çatışmaların gerçekleştiğini

ve bu çatışma türleri arasında her bir tür için nasıl bir bilişsel dönüşümün yaşandığını tarihi gerekçelerle ele almaktadır.

Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu bölümü, giriş bölümünde ele alınan tez yazarı tarafından geliştirilen teorinin adımları doğrultusunda, diğer üç bölümün verilerine dayanarak çatışmalardaki bilişsel dönüşümü kanıtlamaya çalışmaktadır.

Çatışmalarda Bilişsel Transformasyon teorisini kanıtlamaya yönelik olan üçüncü bölümde her bir ülke için birer uygulama topluluğu olarak kabul edilen çatışan grupların çatışmalarında yaşanan bilişsel dönüşüm belirlenmiştir.

Çatışmalarda her bir çatışma türü için, bir sonra oluşan çatışma grubu veya aynı çatışma grubunun yönteminde veya amacında yaşanan bilişsel dönüşüm veya tarihsel olarak bir çatışma türünden diğerine geçişte yaşanan bilişsel değişim bir evrim eşiği kabul edilmiştir.

Çatışmalarda Bilişsel dönüşüm her bir çatışma ve ülke için farklılık gösterdiğinden, her bir ülkede yaşanan çatışmalara ilişkin açıklamalar Uygulama Toplulukları, Arka Plan Bilgisi ve Negatif Uygulama Alanı bölümlerinde yer almaktadır. Her bir çatışma için tezin giriş bölümünde oluşturulan teoride ele alınan dönüşüm mekanizmaları Afrika Bölgesinde çatışma yaşanan ülkelerle ilgili olarak bu bölümde ele alınmıştır.

Sayısal karşılaştırmalar, çatışma yaşanan ülkelerin birbirine göre konumlarını ve çatışmalarda yer alan grupların amaçlarını ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Bu noktada çatışma yaşanmayan ülkeler zımni bir şekilde ortaya çıkmakta ve potansiyel olarak bölgeler arası çatışma yaşanma riskinin karşılaştırmasına imkân sağlamaktadır.

6. BÖLÜM: AMERİKA ÇATIŞMALARI BİLİŞSEL ANALİZİ

II.Dünya Savaşından sonra, 1946 yılından 2022'e kadar Amerika Kıta'sın da 173 devlet içi çatışma yaşanmıştır. Bu çatışmaların 40'ı belirli bir yılda en az 1000 ölümlle sonuçlanmış yüksek yoğunluk düzeyinde, 133'ü 25-999 arası savaşa bağlı ölümlle sonuçlanmış düşük yoğunluk düzeyinde oluşan çatışmalardır.¹⁵²⁵

Amerika' da toplam 192 çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 173, bir tarafı her zaman bir hükümet diğer tarafı her zaman bir veya daha fazla isyancı gruptan oluşan ve dış katılımın olmadığı çatışmalardan, 19'u dış ülke askeri gruplarının da katıldığı küresel nitelikte çatışmalardan meydana gelmiştir.¹⁵²⁶

6.1. Güney Amerika Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon

6.1.1. Yatay Analiz

II. Dünya Savaşından sonra, 1946-2022 arası dönemde Güney Amerika'da 100 devlet içi çatışma yaşanmıştır. Devletlere göre dağılım; Bolivya'da 4, Paraguay'da 3, Arjantin'de 6, Venezuela'da 3, Kolombiya'da 58, Peru'da 23, Uruguay'da 1, Şili'de 1 ve Surinam'da 1 çatışma.¹⁵²⁷

En az 1000 ölü sayısı ile yüksek yoğunlukta yaşanan çatışmalar Bolivya'da 1, Paraguay'da 1, Kolombiya'da 11, Peru'da 8, toplam 21 çatışma düzeyine ulaşmıştır.¹⁵²⁸

Güney Amerika'da yaşanan çatışmaların tamamı devlet-içi çatışmadır ve küresel çatışma meydana gelmemiştir. Güney Amerika'da yaşanan çatışmaların tamamı hükümet üzerindeki anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁵²⁹

¹⁵²⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁵²⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁵²⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁵²⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁵²⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

6.1.1.1. Bolivya

6.1.1.1.1. Dikey Analiz

Bolivya’da 4 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 3’ü düşük 1’i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet üzerinde yaşanan güç elde etme çatışmasıdır.¹⁵³⁰

Bolivya hükümeti, 1946’ da Popolar Revolutionary Movement (PRM) ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1949 ve 1952’ de MNR (Milliyetçi Devrimci Hareket) ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması ve 1967’ de ELN (Ulusal Kurtuluş Ordusu) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşamıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş ve hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁵³¹

6.1.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.1.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Bolivya’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 3 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Popolar Revolutionary Movement (PRM), MNR (Milliyetçi Devrimci Hareket), ELN (Ulusal Kurtuluş Ordusu) olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁵³²

6.1.1.1.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Yaklaşık 300 yıllık İspanyol yönetiminin ardından, Bolivya Cumhuriyeti 6 Ağustos 1825'te kurulmuştur.¹⁵³³

1946'da Gualberto Villarroel' in reformist askeri-sivil rejimi, Halk Devrimci Hareketi (PRM) tarafından devrilmiş ve İkinci Dünya Savaşı sonrası Bolivya'da ilk devlet içi çatışma yaşanmıştır.

¹⁵³⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁵³¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁵³² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁵³³ Burak Ülman, “Bolivya’da Cocaleros Hareketini Anlamak”, Sosyal Bilimler Dergisi I/1 (Nisan 2008), 168-169”.

1946 La Paz isyanları, zamanın cumhurbaşkanı Gualberto Villarroel' in linç edilip asılması ve hükümetinin tamamen çökmesi ile sonuçlanan, giderek şiddetlenen bir dizi grev ve protestodur. Öğretmenlerin ücretlerin artırılmasını talep eden grevleri olarak başlamış, üniversite öğrencileri, örgütlü işçi ve sivillerin belediye polisi ve silahlı, hükümet yanlısı sivillerle çatışmasıyla hızla tırmanmıştır. Sonunda, ülkenin geçici kontrolü, bağımsız yargıların başkanlık ettiği üç grevci grubun temsilcilerinden oluşan bir cuntaya verilmiştir.¹⁵³⁴

Villarroel' in görevden alınmasının en büyük nedeni, büyük ölçüde rejimin baskıcı yönetimine yönelik tepki ve darbeden önceki yıllardaki genel halk hoşnutsuzluğu neden olmuştur. Baskı, muhalefetin halkı ülke çapında bir isyana kıskırtmasına neden olmuştur. Halk ayaklanması altı yıl boyunca bir dizi muhafazakâr yönetim tarafından engellense de 1950'lerin ilk yıllarında devrim yeniden ivme kazanmıştır.

1952- 1964 Bolivya Ulusal Devriminin öncüsü, 1940'ların başında solcu, geniş tabanlı bir parti olarak ortaya çıkan MNR (Milliyetçi Devrimci Hareket) dir. 1951 cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde zaferi reddedilen MNR, Bolivya Ulusal Devrimi'ni kıskırtmıştır. 1952'de rejimi deviren MNR isyanı, küçük bir devlet içi çatışma düzeyine ulaşmıştır.

12 yıllık MNR yönetimi sırasında, Başkan Victor Paz Estenssoro liderliğindeki rejim, evrensel yetişkinlere oy hakkı getirmiş, kapsamlı bir toprak reformu gerçekleştirmiş, kırsal eğitimi teşvik ederek, ülkenin en büyük madenlerini kamulaştırmıştır.

Bölgenin modern tarihinde daha önce görülenden daha kapsamlı popülist reformlar getirmişse de artan iç hizipçilik, MNR' nin zayıflamasına yol açmıştır.¹⁵³⁵

1967'de Bolivya'nın güneydoğusunda Ernesto Che Guevara liderliğindeki ELN (Ulusal Kurtuluş Ordusu) adlı solcu bir gerilla hareketi ortaya çıkarak, askeri yönetime meydan okumuştur.

¹⁵³⁴ *The Washington Post*, "Rebels Slay President, Seize Power in Bolivia," (22 July 1946).

¹⁵³⁵ Ceren Uysal Oğuz-Senem Atvur, "Direnişten İktidara: Bolivya'da Toplumsal Hareketlerin Siyasal Dönüşümdeki Rolü", *Mülkiye Dergisi*, 39/2 (2015), 217-246.

ELN' nın silahlı mücadelesi aynı yıl küçük bir devlet içi çatışma düzeyine ulaşmış, Ekim 1967'de Guevara'nın Bolivya güvenlik güçleri tarafından idam edilmesiyle kontrol altına alınmıştır. Askeri liderlik, Bolivya'da çok partili seçimlerin yeniden başlatıldığı 1980'lerin ortalarına kadar Bolivya'yı yönetmeye devam etmiştir.¹⁵³⁶

6.1.1.1.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' ye ait istatistiksel verileri değerlendirdiğimizde Bolivya'da iki farklı türde çatışmanın meydana geldiği görülmektedir.

1- Çatışma Hükümet uygulamalarına karşı halk ayaklanması; La Faz isyanları olarak bilinen PRM çatışmalarıdır.³⁶⁷ Sömürge dönemi isyanlarını hatırlatan ve aynı isimle anılan o dönem ruhunu çağrıştıran halk isyanlarıdır. Bu isyanların temel nedeni baskıcı ve uzun süreli bir yönetimden duyulan memnuniyetsizlik ve ekonomi temelli sorunlar olmuştur. Sonucunda devlet başkanlığını üç isyancı grubu temsil eden bir cunta ele geçirmiştir.¹⁵³⁷

2- Çatışma Hükümeti ele geçirme; Geçmiş 1940'lı yıllara giden bir sol tabanlı partinin seçim başarısının reddedilmesi üzerine devrimci hareketi kışkırtan MNR hareketidir. Bu çatışmalar sonunda parti iktidara gelmiş ve geniş reformlar gerçekleştirmiştir. Fakat parti içi hizipçilik partiyi zayıflatmıştır.

Küba desteği ile bir gerilla hareketi olarak ELN ortaya çıkmış fakat hareket başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çok partili seçimlerin başladığı 1980'lerin sonuna kadar askeri liderlik Bolivya'yı yönetmiştir.¹⁵³⁸

6.1.1.1.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Bolivya'da çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

¹⁵³⁶ Reynaldo Tapia, *The Evolution of Indigenous Resistance in Bolivia* (The State University of New Jersey, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 135-138.

¹⁵³⁷ *The Washington Post*, "Rebels Slay President, Seize Power in Bolivia,".

¹⁵³⁸ Tapia, *The Evolution of Indigenous Resistance in Bolivia*, 135-138.

a) Bolivya devlet içi çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Uygulama toplulukları arka plan bilgisinde açıklandığı şekliyle, içsel bir öğrenme süreci geçirmiştir. Bir uygulama topluluğu olarak nitelenen La Faz (PRM) isyanlarında görüleceği üzere, bu isyanlar sömürge dönemi ve sonrası yaşanan öğrenme süreci ile artık bağımsız olan Bolivya’da yeni yönetime karşı duyulan memnuniyetsizlik yeni arka plan bilgisini oluşturmuş ve bu durum bir halk ayaklanmasına yol açmıştır. Bir kırılma anı olarak oluşan isyan sonucunda yeni bir uygulama grubu olarak bir cunta yönetim yeni uygulama alanlarıyla işbaşına gelmiştir.¹⁵³⁹

2- MNR, rekabet halinde bulunduğu cunta rejimine karşı kendini kurmuş arka plan bilgisini harekete geçirerek halk hareketi oluşturmuştur. ELN ise MNR’ nın bir hizbi olarak Küba devrimi desteği ile kendini parti uygulamaları karşısında kurmuş dönüştürdüğü arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.¹⁵⁴⁰

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. PRM’ yi takiben MNR’ nın ve ELN’ nın oluşumu gibi, bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Aynı şekilde farklı hükümetler iş başına gelmekte, askeri cuntaya karşı oluşan sol eğilimli MNR ve MNR yönetimi uygulamalarına karşı duruşuyla ortaya çıkan ELN gibi çatışma grupları, çatışmalar üzerinde yeni etkilerler oluşturmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁵⁴¹

b) Bolivya devlet içi çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- PRM isyanlarına götüren süreç sömürge öncesi arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte MNR’ nın ve buna bağlı ELN’ nın eğilim ve

¹⁵³⁹ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁵⁴⁰ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁵⁴¹ Adler, Word Ordering, 11.

beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁵⁴²

2- PRM, MNR ve ELN' nın sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Çatışma grupları arasında oluşan geçiş süreçleri arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁵⁴³

3- PRM isyanlarında haksız ücretler, MNR' nın haksızlığa uğradığı iddiası ve ELN' nın parti uygulamalarına karşı iddiasında görüldüğü üzere, uygulamalar ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁵⁴⁴

4- Öğrenci grevlerinin ve öğretmenlerin ücret taleplerinin PRM hareketini doğurması, MNR' nın halk hareketini tetiklemesi ve ELN' nın ülke sınırlarını aşarak birçok çatışma için yeni bir ilham kaynağı olmasının temel nedeni uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesidir.¹⁵⁴⁵

6.1.1.2. Paraguay

6.1.1.2.1. Dikey Analiz

Paraguay' da 3 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 2' i düşük 1' i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.¹⁵⁴⁶

Paraguay hükümeti 1947' de Opposition Coalition (Febreristas, Liberals and Communists) ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1954' de Military Faction (Forces of Alfredo Stroessner) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması ve 1989' da Military Faction (Forces of Andres Rodriguez) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşamıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁵⁴⁷

¹⁵⁴² Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁵⁴³ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁵⁴⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁵⁴⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁵⁴⁶ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁵⁴⁷ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

6.1.1.2.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.1.1.2.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Paraguay'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 3 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Muhalefet Koalisyonu (Febreristas, Liberals and Communists), Askeri Hizip Alfredo Stroessner Kuvvetleri ve Askeri Hizip Andres Rodriguez Kuvvetleri olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁵⁴⁸

6.1.1.2.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Paraguay, Mayıs 1811'de İspanya'dan bağımsızlığını ilan etmiştir. Paraguay siyasi tarihine, demokrasiye geçişin başlatıldığı 1990'ların başına kadar büyük ölçüde siyasi istikrarsızlık ve otoriter yönetimler damgasını vurmuştur. Paraguay'da şiddetli çatışmalar genellikle iktidarı ele geçirmeye yönelik anayasaya aykırı girişimlerle patlak vermiştir.

1947'deki ilk devlet içi çatışma, Rafael Franco liderliğindeki üç partili bir ittifakın (Febristler, Liberaller ve Komünistler) Başkan Higinio Morínigo' nun yedi yıllık diktatörlük yönetimine meydan okumasıyla meydana gelmiştir.

Çatışma, Aralık 1946'da muhalefet koalisyonu tarafından bir darbe girişimi olarak başlamış, ordunun büyük bir kısmının isyancıların tarafına geçmesiyle 1947 baharında savaşa dönüşmüştür. Colorado Partisi, ülkenin kontrolünü yeniden ele geçirmeyi başarmışsa da Morínigo, 1948'de bir grup Colorado askeri subayı tarafından devrilmiştir.

Tek parti yönetimi kuran Colorado'lar, hizipçilik nedeniyle parçalanmaya başlamıştır. Orduyu kazanmayı içeren manevralarla, ılımlı "demokratikler" fraksiyonu öne çıkmış ve lideri Federico Chaves 1950'de başkan olmuştur.

1954 yılında ortaya çıkan ikinci çatışmada Chaves, küçük bir çatışmaya varan bir askeri ve sivil isyanda görevden alınmıştır. İsyan iktidardaki Partido Colorado'dan kaynaklanmış ve darbe büyük ölçüde General Alfredo Stroessner' in katılımı nedeniyle başarılı olmuştur.

¹⁵⁴⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Stroessner böylece Ağustos 1954'te geçici başkan olarak göreve başlamış ve ordunun ve Colorados' un desteğiyle 35 yıl boyunca iktidarda kalmayı başarmıştır. Stroessner döneminin adı olan Stronato, ciddi ölçüde sınırlı sivil özgürlükler ve rejim muhaliflerinin taciziyle gölgelenmiştir.¹⁵⁴⁹

1989' da üçüncü çatışma, ılımlı demokratik reformları tercih eden Colorado fraksiyonunun liderlerinden biri olan General Andres Rodriguez tarafından yönetilen bir askeri darbeyle Stroessner' ın devrilmesiyle sona ermiştir. Darbe küçük bir çatışmaya dönüşmüş ve Stroessner' ın yerine Rodriguez devletin başına geçmiştir.

Savaşan iki taraf olan General Rodriguez başkanlığındaki Askeri hizip ve General Stroessner başkanlığındaki Paraguay hükümetinin her ikisi de aynı iktidar partisi Partido Colorado'ya aittir.¹⁵⁵⁰

Rodriguez'in özdeşleştiği “gelenekselciler” ılımlı demokratik reformlardan yanayken “militanlar” tek adam yönetiminin devam etmesinden yanadır. "Gelenekselci" hizip, Ağustos 1987'deki ulusal kongrede büyük ölçüde iktidar konumlarından uzaklaştırılmıştır. General Rodriguez, iktidarı ele geçirdikten sonra Paraguay'da demokrasiyi yeniden tesis etmek amacıyla General Stroessner' a karşı isyan etmiştir.

Darbenin ardından General Rodriguez geçici cumhurbaşkanı olarak yemin etmiş ve aynı gün kabinesini açıklamıştır. Cumhurbaşkanlığı ve kongre seçimleri 1 Mayıs 1989 olarak belirlenmiştir.

Cumhurbaşkanlığı ve kongre seçimleri planlandığı gibi 1 Mayıs'ta yapılmış ve uluslararası gözlemciler tarafından nispeten özgür ve açık olarak değerlendirilmiştir. General Rodriguez seçimi kazanırken, Partisi, Partido Colorado parlamentodaki sandalyelerin üçte ikisini kazanmıştır.

1989 darbesi Paraguay'da bir demokratikleşme sürecinin başlangıcı olmuştur. Hem 1992 Anayasası hem de 1993'teki özgür ve adil çok partili seçimler bu değişimi yansıtmaktadır. Mayıs 1993'te, Partido Colorado adayı Juan Carlos Wasmosy, uluslararası gözlemcilerin

¹⁵⁴⁹ Frank O. Mora, “The Forgotten Relationship: United States-Paraguay Relations”, *Journal of Contemporary History* 33/3 (1998), 451-473.

¹⁵⁵⁰ Jose Molinas -Anibal Perez Linan, “Political Institutions, Policy Making Processes and Policy Outcomes in Paraguay 1954-2003”, *Revista de Ciencia Política* 24/2 (2004), 67-93.

adil ve özgür seçimler olarak kabul ettiği seçimlerle Paraguay'ın ilk sivil başkanı olmuştur.¹⁵⁵¹

6.1.1.2.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Paraguay'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; Febristler, Liberaller ve Komünistlerden oluşan ittifak partilerinin iktidarı ele geçirmek amacıyla birleşerek Morínigo' nun 7 yıllık diktatörlük dönemine son verme girişimi olarak başlamış ordunun büyük bir kısmının taraf değiştirmesiyle çatışmalar büyümüştür. Tek parti olan Colorado yönetimi tekrar ele geçirmişse de bir grup Colorado askeri subayı Morinigo' yu devirmiştir.

1954 yılında parti içi hizipçilik nedeniyle ortaya çıkan ikinci çatışmada, ılımlı "demokratikler" fraksiyonu lideri Federico Chaves, küçük bir çatışmaya varan bir askeri ve sivil isyanda görevden alınmıştır. İsyan iktidardaki Partido Colorado'dan kaynaklanmış ve darbe General Alfredo Stroessner' ın katılımı nedeniyle başarılı olmuştur.¹⁵⁵²

Stroessner böylece Ağustos 1954'te geçici başkan olarak göreve başlamış ve ordunun ve Colorados' un desteğiyle 35 yıl boyunca iktidarda kalmayı başarmıştır. Stroessner döneminin adı olan Stronato, ciddi ölçüde sınırlı sivil özgürlükler ve rejim muhaliflerinin taciziyle gölgelenmiştir.

1989'da, üçüncü çatışma, ılımlı demokratik reformları tercih eden Colorado fraksiyonunun liderlerinden biri olan General Andres Rodriguez tarafından yönetilen bir askeri darbeye Stroessner' ın devrilmesiyle sona ermiştir.¹⁵⁵³

¹⁵⁵¹ General Secretariat of the Organization of American States (OAS), *Democratic Forum, The 1996 Institutional Crisis in Paraguay* (Washington D.C. September 1996), 373.

¹⁵⁵² Frank O. Mora, "The Forgotten Relationship: United States-Paraguay Relations", 451-473.

¹⁵⁵³ Jose Molinas -Anibal Perez Linan, "Political Institutions, Policy Making Processes and Policy Outcomes in Paraguay 1954-2003", 67-93.

6.1.1.2.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Paraguay çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Paraguay çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bir uygulama topluluğu olarak askeri darbe, birçok ülkede yaşanan askeri darbelerden ve ülkede yaşanan daha önceki askeri darbelerden müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme süreci ile ortaya çıkmaktadır. Paraguay'da askeri darbeler döneminde tek parti iktidarı devam etmiş, fakat militanlar ve demokratikler gibi parti içi bölünmeler yaşanmıştır. Bu duruma bağlı olarak çatışmalarda arka plan bilgisi değişmiş ve yeni başkana karşı duyulan hoşnutsuzluk yeni bir grup subayın darbe girişimine dönüşmüştür.¹⁵⁵⁴

Yaşanan iç müzakerelerle, parti içi gruplara başka gruplar ve yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlara bağlı olarak bazen ordunun tamamı katılmıştır. Böylece negatif uygulama topluluğu olarak kabul edilen grup girişimleri dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanlarına ulaşmıştır. Moringo' nun diktatörlük döneminden duyulan rahatsızlık yerini Stroessner' in baskıcı ve sivil özgürlükleri kısıtlayan arka plan bilgisine dönüşmüştür. Her yeni hükümetle birlikte yeni uygulama alanları oluşmuştur.

2- Mevcut yönetimden rahatsızlık duyan askeri gurup, rekabet halinde bulunduğu başkana karşı kendini kurmuş arka plan bilgisini dönüştürerek ordu içinde muhalif grupların desteğini almıştır. Paraguay örneğinde Stroessner gibi sonraki uygulamalardan rahatsız başka bir askeri grup, yeni muhalif parti üyeleri ile parti uygulamaları karşısında kendi hizbini kurmuş Andres Rodriguez gibi yürüttüğü ılımlı demokratik siyaseti ile dönüştürdüğü arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.¹⁵⁵⁵

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Paraguay'da tek parti yönetimi bulunmakta, fakat başkanlar parti içi hizipçilikle farklı siyasi yönelimlerle farklı gruplarla ön plana

¹⁵⁵⁴ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁵⁵⁵ Adler, Word Ordering, 11.

çıkılmaktadır. “ılımlı” Chavez’ in yerini Stroessner’in ve Stroessener’in yerini “ılımlı” Andres Rodriguez alması gibi, bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmakta, böylece değişen başkan ve ideoloji profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmektedir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar geliştirmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁵⁵⁶

b) Paraguay çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Öncelikle tek parti yönetimine karşı başlayan ve sonra parti içi hizipleşmelere karşı farklı nedenlerle isyanlarına götüren süreçte darbeciler ve hükümetin eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁵⁵⁷

2- Hükümet ve darbeci tarafın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁵⁵⁸

3- Darbecilerin hoşnutsuzlukları ve diğer muhaliflerin bu duygulara katılımı ve hükümetin uygulamaları ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁵⁵⁹

4- Darbecilerin muhalif ordu/parti mensuplarını etkilemesi ve hükümetin ordu veya halk desteği almasında görüldüğü üzere, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesi vardır.¹⁵⁶⁰

¹⁵⁵⁶ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁵⁵⁷ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁵⁵⁸ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁵⁵⁹ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁵⁶⁰ Adler, Word Ordering, 12.

6.1.1.3. Arjantin

6.1.1.3.1. Dikey Analiz

Arjantin’de 6 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.¹⁵⁶¹

Arjantin hükümeti 1955’te Askeri hizip Eduardo A. Lonardi Doucet ve Askeri hizip Samuel Toranzo Calderón ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1963’ de Askeri hizip Colorados ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1974’ de ERP ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1975-77’ de ERP ve Montoneros ile düşük yoğunluklu 3 hükümet çatışması yaşamıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁵⁶²

6.1.1.3.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.1.1.3.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Arjantin’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 4 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Askeri hizip Eduardo A. Lonardi Doucet Kuvvetleri ve Askeri hizip Samuel Toranzo Calderón Kuvvetleri, Askeri hizip Colorados, ERP, ERP- Montoneros olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁵⁶³

6.1.1.3.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Eski bir İspanyol kolonisi olan Arjantin, Temmuz 1816’da bağımsız olmuştur. Arjantin’in bağımsızlığının ilk yılları ekonomik ve siyasi açıdan nispeten istikrarlı olmuştur. 1930’lardan başlayarak, büyüyen işçi sınıfı içinde ortaya çıkan askeri ve işçi hareketleri de dahil olmak üzere, yeni sosyal ve siyasi güçler siyasi iktidar arayışına girmiş, ülke ekonomik ve siyasi gerilimlere sahne olmuştur.

Bu siyasi manzaranın ortasında, Albay Juan Domingo Perón milliyetçi ve popülist bir lider olarak yükselerek 1940’lardan 1974’teki ölümüne kadar Arjantin siyasetine hâkim

¹⁵⁶¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁵⁶² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁵⁶³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

olmuştur. Arjantin'de hükümet üzerindeki devlet içi çatışmalar, bir yanda Peronistler ve işçi hareketleri, diğer yanda askeri yöneticiler çizgisinde ortaya çıkmıştır.¹⁵⁶⁴

Albay Juan Domingo Perón ve siyasi hareketi, güçlü bir işçi sınıfının ortaya çıkmasıyla bağlantılı olarak ortaya çıkmış, sosyal adalet ve işçileri güçlendiren reformlarla birlikte milliyetçilik ve anti-emperyalizme dayanan popülist bir ideoloji benimsemiştir.

Perón, 1946'da güçlü işçi sendikaları koalisyonunun yanı sıra milliyetçi subayların desteğiyle cumhurbaşkanı olmuştur. İktidarda olduğu süre boyunca, işçi sınıfları giderek daha fazla sendikalaşmış ve Arjantin'in ekonomik bağımsızlığını güçlendirmek amacıyla yabancılara ait şirketler kamulaştırılmıştır. Büyüyen ekonomik sorunlar, liberaller, zengin toprak sahipleri ve Katolik Kilisesi'nin de dahil olduğu bazı çevrelerde Peronizme karşı muhalefet büyümüştür.¹⁵⁶⁵

Ordu bölünmüş, Koloradolar (Kızılılar), Péronistalar ve aşırı solcularla güçlü bir şekilde başa çıkacak bir askeri diktatörlük arayışına girmiştir. Perón, Eduardo A. Lonardi Doucet liderliğindeki küçük bir devlet içi çatışma düzeyine ulaşan dört günlük bir askeri isyan sonucunda Eylül 1955'te iktidardan uzaklaştırılmıştır. Perón Paraguay'a sürgüne gitmiştir.

Artan ekonomik sorunlar ve işçi huzursuzlukları bağlamında, Peronizm, işçi sınıfı arasında güçlü bir desteğe sahip olmaya devam etmiş, askeri ve sivil seçkinler, Peronistleri nasıl kontrol edecekleri konusunda bölünme yaşamıştır.

Koloradolar (kızılılar) ve Azuller (maviler), aşırı tutucuları tecrit etmeye ve Peronistlerin çoğunluğunu demokratik yollarla kazanmaya yönelik daha yumuşak bir yaklaşımı destekleyen iki taraf olarak ortaya çıkmıştır.

1963'te, Péronist karşıtları ve Colorado Generalleri Benjamin Menendez ve Federico Toranzo Montero tarafından yönetilen başarısız bir askeri isyan, devlet içi çatışmaya dönüşmüştür. Darbeciler ayrıca Katolik, muhafazakâr ve sosyalist gruplar da dahil olmak üzere sivil siyasi güçlerden destek almıştır.¹⁵⁶⁶

¹⁵⁶⁴ Ayşe Yarar, "Arjantin'de Juan Domingo Peron Dönemi", *Uluslararası Politika Akademisi*, (Erişim 5.04.2022)

¹⁵⁶⁵ Masis Kürkçügil vd., *Latin Amerika'nın Kaynayan Damarları* (İthaki Yayınları, İstanbul, 2004), 214.

¹⁵⁶⁶ Joel Horowitz, *Argentine Unions, The state & The rise of Peron, 1930-1945*, (Berkeley: Institute of International Stu, 1990), 16.

1950'lerin ortalarından 1970'lerin başlarına kadar, askeri ve yarı sivil yönetimler, ekonomiyi canlandırmaya ve artan siyasi şiddeti bastırmaya çalışmada başarısız olmuş böylece Péron' un 1973'te siyasete dönmesinin önü açılmıştır.

1960'ların sonlarında ortaya çıkan bazı gruplar, Montoneros, Fuerzas Armadas Peronistas (Peronist Silahlı Kuvvetler, FAP) ve Fuerzas Armadas Revolucionarias (Devrimci Silahlı Kuvvetler, FAR) radikal bir Peronist ideolojiyi benimserken, Ejército Revolucionario del Pueblo (Halk Devrimci Ordusu, ERP) ve Fuerzas Armadas de Liberación (Silahlı Kurtuluş Kuvvetleri, FAL) Marksist ve Troçkist bir öğretiyi benimsemiştir.

ERP, 1968'de Partido Revolucionario de los Trabajadores'in (Devrimci İşçi Partisi, PRT) militan bir hizbi tarafından oluşturulmuştur. PRT' nin Beşinci Kongresinde, ERP partinin silahlı kanadı olarak kabul edilmiştir. Hedefleri emperyalizme karşı savaşmak ve Marksist- Leninist bir devlet kurmaktır.

Montoneros gerilla örgütü, 1968'de Peronist gençlik hareketinin devrimci sol kanat unsurları tarafından kurulmuştur. Montoneros, Ekim 1973'te FAR ile birleşmiş ve eski grubun adını korumuştur.

1970'lerin başında, Montoneros ve ERP güçlenerek hükümete karşı bir iç silahlı çatışma yürütmüş, diğer gruplar büyük ölçüde dağılmış, üyeleri ya silahlı mücadeleyi terk etmiş ya da iki büyük hareketten birine entegre olmuştur.

1971'den itibaren Başkan Alejandro Lanusse liderliğindeki askeri hükümet, Arjantin'de demokrasiye dönüş için hazırlıklar yapmıştır. Mart 1973'te yapılan seçimlerde Juan Perón'un aday olmasına izin verilmemiş olsa da, yaşadığı sürgünden dönerek 1973'te devlet başkanı olmuştur.

ERP, hükümeti hâlâ askeri ve kapitalist güçler tarafından yönetilmekle suçlayarak, demokrasiye dönüşe rağmen silahlı mücadelesini sürdürürken, Montoneros Peronist hareket içindeki bölünmeler nedeniyle gerilla mücadelesine geri dönmüştür. İki solcu silahlı örgüt, ERP (Devrimci İşçi Partisi) ve Montoneros (Montonero Péronist Hareket), 1973- 1977 yıllarında silahlı çatışmalara girmiştir.¹⁵⁶⁷

¹⁵⁶⁷ Pablo Pozzi, "The Argentine guerrilla and the masses: The ERP and its insertion", *Tempo e Argumento*,

1 Temmuz 1974'te Perón ölmesi üzerine eşi ve başkan yardımcısı Isabel Perón başkanlığı devralmıştır. Artan gerilla çatışmasıyla karşı karşıya kalan ordu, demokratik hükümet üzerindeki baskıyı artırmış ve Mart 1976'da Isabel Perón' u devirmiştir.

Her iki grup da 1977'de- askeri cunta tarafından yürütülen karşı-devrimci operasyonlar nedeniyle neredeyse tamamen dağılmıştır. 1983'te halk seçimleri ile cunta iktidardan indirilmiş ve demokrasiye geçiş başlamıştır.

6.1.1.3.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Arjantin'de iki farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; 1930'lu yıllarda milliyetçi ve popülist bir lider olan Albay Perona, büyüyen işçi hareketlerine karşı zenginler, toprak ağaları ve liberaller arasında Peron karşıtlığı oluşmuş, bu duruma bağlı olarak ordu da bölünmüştür. Perón, Eduardo A. Lonardi Doucet liderliğinde bir askeri darbe ile sürgüne gönderilmiştir.

Perona destek devam etmiş ve ikinci çatışma bu bağlamda Peronist karşıtları ve birinci çatışma ile bağlantılı olarak Colorado Generalleri Benjamin Menendez ve Federico Toranzo Montero tarafından yönetilen başarısız bir askeri isyanın, devlet içi çatışmaya dönüşmesiyle sonuçlanmıştır. Darbeciler ayrıca Katolik, muhafazakâr ve sosyalist gruplar da dahil olmak üzere sivil siyasi güçlerden destek almıştır.¹⁵⁶⁸

2. Çatışma Hükümeti ele geçirme; 1960'lı yıllarda Peronu destekleyen Montenerros ve Marksist-Leninist çizgide bir devlet kurmak isteyen ERP gibi gruplar kurulmuş ve 1970'li yıllarda bu gruplar hükümetle çatışma içine girmiştir. Peron'un ölmesi ve daha sonra başkanlığı ele geçiren İzabella Peron'un askeri bir darbe ile devrilmesi üzerine her iki grup askeri cuntanın karşı saldırılarıyla yok olmuştur. 1983 de askeri cunta yönetimden uzaklaştırılarak demokrasiye geçilmiştir.¹⁵⁶⁹

7/16 (2015),401-420.

¹⁵⁶⁸ Ayşe Yarar, "Arjantin'de Juan Domingo Peron Dönemi,".

¹⁵⁶⁹ Masis Kürkçügil vd, Latin Amerika'nın Kaynayan Damarları", 214.

6.1.1.3.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Arjantin çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Arjantin çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Uygulama toplulukları arka plan bilgisinde açıklandığı şekliyle, içsel bir öğrenme süreci geçirmiştir. 1930' lu yıllarda yükselen işçi hareketleri Peron'un popülist politikalarıyla Arjantin' de yükselmiştir. İşçi hareketlerinin yükselişinden olumsuz etkilenen toprak ağaları ve liberaller Peron karşıtlığı geliştirmiş, bu durum ordu içinde de yayılmıştır. Bu durumda uygulama grupları bir çekişme dönemine girmiş ve Askeri darbeler gerçekleşmiştir. Peronun sürgüne gittiği dönemde Montenerros ve ERP mevcut hükümete karşı kendini oluşturarak hükümete karşı çatışmalara girmiştir. Böylece gelişen içsel öğrenme süreci, dönüşen arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanları bulmuştur.¹⁵⁷⁰

2- İşçi hareketlerinin desteğini arkasına alarak yükselen Peronist hareket karşısında bu durumdan olumsuz etkilenen toprak ağaları ve liberaller Peronist hareket karşısında kurulmuştur, Peronun sürgünde olduğu dönemde ortaya çıkan Montenerros ve ERP, rekabet halinde bulunduğu hükümete ve birbirlerine karşı kendini kurmuş ve dönüştürdüğü arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.¹⁵⁷¹

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Peron'un Arjantin'in en önemli siyasi figürü olması gibi, karşı darbeye sürgüne gönderilmesinden sonra, oluşan Peronist Montenerros ve hükümet karşıtı Marksist çizgide ERP'nin oluşumu gibi, aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Farklı grupların ortaya çıkışı, uygulamalar olarak nitelenen çatışma grupları ve çatışmalar üzerinde yeni etkilerler oluşturmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi

¹⁵⁷⁰ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁵⁷¹ Adler, Word Ordering, 11.

değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etki nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁵⁷²

b) Arjantin çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Peron'un devrilmesine giden Askeri darbeler süreci ve sonrasında Montenerros ve ERP isyanlarına götüren karşı süreç Peronist sonrası dönemde arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Peronist karşıtlığı gibi, Montenerros ve ERP' nin eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiler arka plan bilgisinde yer almıştır.¹⁵⁷³

2- Yukarda ele alınan uygulama gruplarının sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁵⁷⁴

3- Uygulama grupları, uygulamalar ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁵⁷⁵

4- Peronistler, Peron karşıtları, Montenerros ve ERP gibi uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesi vardır.¹⁵⁷⁶

6.1.1.4. Venezuela

6.1.1.4.1. Dikey Analiz

Venezuela'da 3 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.¹⁵⁷⁷

Venezuela hükümeti, 1962'de Askeri hizip (Navy) ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1982'de Bandera Roja ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması ve 1992'de Askeri hizip Hugo Chávez ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşamıştır.

¹⁵⁷² Adler, Word Ordering, 11.

¹⁵⁷³ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁵⁷⁴ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁵⁷⁵ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁵⁷⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁵⁷⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁵⁷⁸

6.1.1.4.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.1.1.4.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Venezuela'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 3 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Askeri hizip (Donanma), Bandera Roja, Askeri hizip Hugo Chávez Kuvvetleri olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁵⁷⁹

6.1.1.4.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Güney Amerika'nın kuzey bölgesi, 1819'da Simon Bolivar liderliğindeki silahlı bir mücadeleye kadar İspanyol sömürgesi olan "Yeni Granada" yı oluşturmuştur. Yeni kurulan Gran Colombia Birliği 1830'da çökmüş ve Venezuela, Kolombiya ve Ekvador devletleri kurulmuştur.¹⁵⁸⁰

Juan Vincente Gómez (1908-35) ve Marcos Pérez Jiménez (1948-58) hükümetleri sırasında, ordu hemen hemen cumhurbaşkanlarının özel ordusu statüsüne sahip olmuştur. Büyük toprak sahiplerinin ve ekonomik seçkinlerin eleştirilerinin yanı sıra kitlesel gösterilerin ardından, 1958'de kansız bir askeri darbe Jiménez' i devirmiş ve ardından demokratik bir geçiş dönemi başlamıştır.

Geçiş, demokratik ilkelere bağlı kalma ve bir ulusal birlik hükümeti kurma sözü veren bir dizi siyasi örgüt tarafından Punto Fijo Anlaşmasının imzalanmasıyla başlamıştır. Bunlardan biri, baskın siyasi parti haline gelen ve 1958 seçimlerini kazanan Acción Demokratika (AD) dir.

Punto Fijo Anlaşması'nın öngördüğü gibi, başkan olan AD lideri Rómulo Betancourt, geniş temsili olan bir koalisyon hükümeti kurmuştur. Ancak radikal sol gruplar yeni

¹⁵⁷⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁵⁷⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁵⁸⁰ Tariq Ali, "A Beacon of Hope for the Rebirth of Bolívar's Dream", *The Guardian* (2006).

hükümetin dışında kalmıştır. Bazıları Betancourt' tan daha radikal bir bakış açısı benimsediği için AD' nın kendi içinde de bir bölünme vardır.

1960 yılında, bir grup AD' den ayrılmış ve komünist bir muhalefet hareketiyle güçlerini birleştirmiş ve MIR' i (Devrimci Sol Hareketi) kurmuştur. MIR, komünist bir devrime ulaşmak için gerilla savaşını desteklemiştir.¹⁵⁸¹

Çatışma ilk olarak 3 Haziran 1962'de bir grup deniz subayı tarafından komünist muhalefetten esinlenen bir darbe girişimi ile aktif hale gelmiştir. İsyan, iki gün süren savaşın ardından yüzlerce ölü bırakarak hızla yenilmiştir.

Büyük petrol kaynakları ve istikrarlı demokratik yönetimi nedeniyle Venezuela, 1970'lerde hükümet geliri yükselirken küresel enerji krizi sırasında yüksek ekonomik büyüme yaşamıştır. Bununla birlikte, siyasi sistemin çoğunun petrol endüstrisine bağlı olması, onu ekonomik şoklara karşı savunmasız hale getirmiştir. 1980'lerde petrol fiyatlarındaki düşüş ve yolsuzlukla ilgili sorunlar ülkeyi hükümete karşı güçlü muhalefete yol açan derin bir durgunluğa sürüklemiştir.

Bu arka planda, hükümet ile bu kez Marksist grup Bandera Roja (Kızıl Bayrak) arasında şiddetli bir çatışma patlak vermiştir. Bandera Roja ve Venezüella hükümeti arasındaki çatışma, 1982'de aktif hale gelmiş, baskının ardından, Haziran 1983'te Venezuela, grubun kontrol altına alındığını açıklamıştır. 1982'den sonra silahlı çatışma düzeyinde bir çatışma kalmamıştır.¹⁵⁸²

1980'lerdeki ekonomik kriz, halkın hoşnutsuzluğu ve hâkim yönetime karşı yolsuzluk ve verimsizlik iddialarının arttığı bir dönemden sonra, Carlos Andrés Pérez, ulusal refah vaadiyle 1988'de Venezüella'da cumhurbaşkanlığını kazanmıştır.

Pérez, göreve başladıktan sonraki bir ay içinde ülkeyi borç krizinden çıkarmak için sert bir liberal ekonomik reform programı uygulamaya koyarak kamuoyu beklentilerini boşa

¹⁵⁸¹ Dario Azzellini, "Venezuela, Guerilla Movements, 1960s-1980s", *The International Encyclopedia of Revolution and Protest 1500 to the Present*, (Ed.) Immanuel Ness, (Wiley-Blackwell, April 2009), 8/1-5.

¹⁵⁸² Paulo Drinot, "Che's Travels: The Making of a Revolutionary in 1950s Latin America" (Duke University Press, 2010), 4-18.

çıkartmıştır. Bunu takip eden döneme, ülkelerin yakın tarihindeki en ciddi protestolar ve işçi ayaklanmaları damgasını vurmuştur.

4 Şubat 1992'de bir darbe girişimi, ekonomi politikaları, işçi grevleri ve güvenlik güçleri ile öğrenciler arasındaki çatışmalar üzerine günlük protestolarla başlatılmış, bir grup genç subay askeri darbeye iktidarı ele geçirmeye çalışmıştır. Birkaç saatlik çatışmadan sonra, darbe lideri Hugo Chavez teslim olmuştur.¹⁵⁸³

1992 darbesini başlatan muhalif isyancı güçlerin lideri Yarbay Hugo Chávez Frías, adını Venezüellalı bir kurtuluş kahramanından alan hizbi MBR-200 'i (Devrimci Bolivarist Hareket 200), milliyetçi bir hareket olarak tanımlamıştır.

MBR-200 1980'lerin başında kurulmuş ve ülkedeki zengin ve fakir arasındaki farkı genişleten ekonomik sorunlar, sosyal eşitsizlik ve yolsuzlukla başa çıkmak için "ulusal yeniden yapılanma cuntası" kurmayı amaçlamıştır.

Darbeden sonra, Başkan Pérez, halkın gözünde güvenilirliğini yitirerek istifa etmesi için artan bir baskı altına girmiş, yolsuzluk ve kamu fonlarının kötüye kullanılması iddialarının ardından istifaya zorlanmıştır.

1998'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Chavez, siyasi sistemde radikal bir reform vaat ederek, mevcut rejimin önde gelen rakiplerinden biri olarak ve ardından seçimlerin galibi olarak ortaya çıkmıştır.¹⁵⁸⁴

6.1.1.4.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Venezuela'da iki farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; Demokratik geçiş dönemiyle birlikte kurulan parti AD, geniş bir koalisyonla kurulmasına rağmen, radikal sol gruplar bu partinin dışında kalmıştır. Partiden ayrılan bu sol gruplar MIR' ı kurarak silahlı bir gerilla çatışmasını desteklemiştir.

¹⁵⁸³ International Crisis Group, Latin America, Report N°79, Imagining a Resolution, of Venezuela's Crisis, (11 March 2020).

¹⁵⁸⁴ Margarita Loâpez Maya, "Venezuela after the Caracazo: Forms of Protest in a Deinstitutionalized Context", *Bulletin of Latin American Research*, 21/2 (2002), 199-218.

Çatışma bir grup deniz subayı tarafından komünist muhalefetten esinlenen bir darbe girişimi ile aktif hale gelmiştir fakat kısa sürede yenilmiştir.

1980'lerde ekonomik refah vaadiyle başkanlığa gelen partinin başarısız olması sonucu 1992'de bir darbe düzenlenmiş darbe lideri Chavez ele geçirilmiştir. Bu darbenin ardından başkan güven kaybetmiş ve yapılan yeni seçimlerde Chavez radikal reformlar vaadi ile başkanlığı ele geçirmiştir.¹⁵⁸⁵

2. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Venezuela'nın petrol gelirlerine bağlı ekonomisi 1980'lerde petrol fiyatlarındaki düşüşten etkilenmiş ve ekonomideki bozulmayla birlikte, Marksist grup Bandera Roja (Kızıl Bayrak) ve hükümet arasında şiddetli çatışma 1982'de aktif hale gelmiş, baskının ardından, Haziran 1983'te hükümet, grubun kontrol altına alındığını açıklamıştır.¹⁵⁸⁶

6.1.1.4.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Venezuela çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Venezuela çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Demokrasiye geçiş döneminde radikal sol grupların koalisyon partisinin dışında kalması partiden ayrılmaların olmasına yol açmıştır. Bu durum komünist rejim kurmak isteyen sol grupların yeni bir uygulama alanı bularak darbe girişimi yapmalarına neden olmuştur. İkinci uygulama alanı ekonomik koşulların bozulması sonrası, yeni bir uygulama alanı bulan komünist grup Bandera Roja hükümetle çatışmaya başlamıştır. Hükümetin ekonomideki başarısızlıklarının devam etmesi üzerine sömürge dönemlerindeki Bolivar ruhunu canlandırarak milliyetçi çizgide arka plan bilgisini dönüştüren Chavez, askeri darbelerin getirdiği içsel öğrenmelerle yeni bir darbe düzenlemiştir. Bu darbe başarısız olsa da Chavez' i başkanlığa taşımıştır.¹⁵⁸⁷

2- AD içindeki radikal solcu gruplar, rekabet halinde buldukları AD hükümetine karşı kendini yeniden kurmuş ve bir parti hizbi olarak arka plan bilgisini harekete geçirerek

¹⁵⁸⁵ Dario Azzellini, "Venezuela, Guerilla Movements, 1960s-1980s", 8/1-5.

¹⁵⁸⁶ Paulo Drinot, Che's Travels: The Making of a Revolutionary in 1950s Latin America, 4-18.

¹⁵⁸⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

yeni bir gerilla hareketi ve buna bağlı bir darbe gerçekleştirmiştir. Ekonomideki bozulma temelinde Bandera Roja hareketi kendini parti uygulamaları karşısında yeniden kurmuş donüştürdüğü arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır. Daha sonra Chavez sömürge döneminin Bolivar ruhundan hareketle bir içsel öğrenme yöntemi olarak başarısız bir darbe girişimi yapmıştır. Donüşen arka planla birlikte güven kaybeden başkan, yeni seçimleri kaybetmiş ve Chavez yeni başkan seçilmiştir.¹⁵⁸⁸

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktorler ortaya çıkmaktadır. MIR' ı takiben Bandera Roja ve Chavez darbesinin oluşumu gibi, bu aktorler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Aynı şekilde farklı yönetimler iş başına gelmekte, karşı oluşan sol eğilimli gruplar, çatışma grupları ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşurmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁵⁸⁹

b) Venezuela çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Chavez darbesine götüren süreç sömürge öncesi arka planın bir donüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte başkanın her ne kadar darbeyi engellese de güven kaybetmesi yeni seçimlerde Chavez' in kazanmasına sebep olmuştur. Bu durum eğilim ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişikliğini ve istikrarını örnelemektedir.¹⁵⁹⁰

2- Çatışma gruplarını ve darbe girişimlerinin sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁵⁹¹

¹⁵⁸⁸ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁵⁸⁹ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁵⁹⁰ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁵⁹¹ Adler, Word Ordering, 12.

3- Chavez ve Komünist kökenli darbe hareketlerinde görüldüğü üzere, uygulamalar ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁵⁹²

4- Radikal sol grupların AD dışında kalması bir grubun partiden ayrılmasına, gerilla hareketleri düzenleme ve bir darbe girişimi başlatacak derecede sosyal ve kültürel çevreyi etkileme kapasitesinin oluşmasına neden olmuştur. Chavez' in uyandırdığı Bolivarçı ruhun başarısız girişimine rağmen halkı etkilemesi, ki ekonomideki bozulmanın bu etkilemede önemi rolü bulunmaktadır, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesinin varlığına bağlıdır.¹⁵⁹³

6.1.1.5. Kolombiya

6.1.1.5.1. Dikey Analiz

Kolombiya'da 58 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 47'si düşük 11'u yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.¹⁵⁹⁴

1964,1965,1967,1968,1971,1972,1974-77,1980,2007,2009,2011,2012,2014' de FARC ile düşük yoğunluklu 16 hükümet çatışması, 1960,1970,1973,2016'da ELN ile düşük yoğunluklu 4 hükümet çatışması, 1966,1991-2001,2003,2005-2006,2008,2010,2013,2015' de ELN, FARC ile 7'si yüksek yoğunlukta 18 hükümet çatışması, 1985,1986'da ELN- FARC- M-19 ile 1'i yüksek yoğunlukta 2 hükümet çatışması, 2000,2002,2004'de ELN- EPL – Megateo –FARC; ile yüksek yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 1978,1979,1981- 83' de FARC -M-19 ile düşük yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 1984,1988'de ELN-EPL- FARC-M-19 ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 1987,1989,1990'da ELN-EPL- FARC ile düşük yoğunluklu 3 hükümet çatışması, 2018,2019,2021'da ELN-FARC- Mordisco ile düşük yoğunluklu 2 hükümet çatışması, 2020,2022'de FARC-Mordisco ile düşük yoğunluklu 3 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁵⁹⁵

¹⁵⁹² Adler, Word Ordering, 12.

¹⁵⁹³ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁵⁹⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁵⁹⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

6.1.1.5.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.1.1.5.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Kolombiya’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 10 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar FARC, ELN, ELN- FARC, ELN-FARC-M-19, ELN- EPL/ Megateo – FARC, FARC -M-19, ELN-EPL-FARC-M-19, ELN-EPL-FARC, ELN-FARC-Mordisco, FARC-Mordisco olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁵⁹⁶

6.1.1.5.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Güney Amerika'nın kuzey bölgesi, 1819'da kadar İspanyol sömürgesi “Yeni Granada” yı oluşturmuştur. Yeni kurulan Büyük Kolombiya Birliği'nin 1830'da çökmesi üzerine Kolombiya (1903'e kadar Panama dahil), Ekvador ve Venezuela devletleri ayrı eyaletler haline gelmiştir. İspanyol İmparatorluğu'ndan bağımsızlık 1819'da sağlanmıştır. 1886'da Kolombiya Cumhuriyeti ilan edilmeden önce, Granadine Konfederasyonu (1858) ve ardından Kolombiya Birleşik Devletleri (1863) olarak federalizmi denemiştir. Panama'nın 1903'te ayrılmasıyla Kolombiya mevcut sınırlarına ulaşmıştır.¹⁵⁹⁷

Kolombiya siyasi hayatına muhafazakârlar ve liberaller olarak ayrılan iki parti hâkim olmuştur. Solcu liberal parti lideri Jorge Eliécer Gaitán' ın 1948'de öldürülmesinin ardından ayaklanmalar patlak vermiş ve tüm ülkeye yayılmıştır. 1958'de, muhafazakâr ve liberal partiler arasında iktidarı değiştirmeleri anlamına gelen anayasal olarak onaylanmış bir güç paylaşımı anlaşması olan Ulusal Cephe anlaşması aracılığıyla ülkeye barış gelmiştir.

1974'e kadar süren Ulusal Cephe, iki partinin kapsamı dışında kalan tüm siyasi faaliyetleri çoğu zaman zorla bastırmıştır. Muhafazakâr hükümet, özellikle 1959'daki başarılı Küba devriminden sonra, bu durumu hükümeti devirmek için bir tehdit olarak algılayarak, komünist yerleşim bölgelerine saldırmıştır. Çatışmaların uzamasının nedenlerinden biri de bölgenin koka yaprağı geliri olmuştur.

¹⁵⁹⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁵⁹⁷ Thomas, V. Bulmer, “The Economic History of Latin America since Independence” *Cambridge University Press* (1995), 29-30.

Şiddet dönemi 1948–1958 olarak bilinen on yıllık dönemde, muhafazakâr hükümet liberalleri devlet iktidarından dışlama girişiminde bulunmuştur. Liberallerin hükümetin yanında yer almasıyla birlikte 1950'lerin ortalarında komünistler hedef alınmaya başlamıştır.

1964'te Güney Gerilla Bloku' nın (Bloque Guillero Sur) oluşumu çatışmayı yeni seviyelere taşımıştır. 1966'da örgüt, Sovyet yanlısı bir ideolojiyi benimsemiş ve FARC olarak yeniden adlandırılmıştır.¹⁵⁹⁸

Kolombiya ihtilafında büyük rol oynayan bir diğer örgüt olan ELN 1964'te kurulmuştur. ELN, Küba ziyaretinden dönen bir grup öğrenci tarafından kurulmuştur. Grup, Ernesto 'Che' Guevara'nın stratejilerini benimsemiş, aynı zamanda Katoliklikle güçlü bağları olan bir sol gerilla örgütüdür.

1972'de FARC' tan atılan bir kesim ile ANAPO' nun sosyalist kanadı bir araya gelerek kent merkezli M-19'u oluşturmuştur. M-19 komünist bir hareketten ziyade milliyetçi bir harekettir.

Bu bağlamda 1960'ların ortalarından itibaren birçok devlet temelli çatışma doğmuştur. Köylü tabanlı gerilla hareketi FARC ve üç öğrenci örgütü ELN, EPL ve M-19 kurulmuş ve Kolombiya Hükümetine karşı silahlı mücadeleye başlamıştır. 1990'ların başında gerilla grubu EPL ve M-19'un bir fraksiyonu Kolombiya Hükümeti ile bir barış anlaşması imzalayarak, silah bırakmış ve siyasete girmiştir.

Köylüler ve gerillaların güçlü bağlara sahip olduğu kırsal alanlarda, 1970'ler yeni bir ürün olan koka yaprağının popüler hale gelmesiyle yeni bir döneme girmiştir. M-19, koka ekiminin direniş için oluşturduğu olasılıkları benimseyen ilk gruptur onu FARC takip etmiş ve uyuşturucu kaçakçıları ile gerilla hareketleri arasında anlaşmalar yapılmıştır.

M-19 (19 Nisan Hareketi) ve EPL (Halk Kurtuluş Ordusu) gibi diğer gerilla örgütleri siyasi yolu seçmişler ve müzakere masasında kendilerine seçenek sunulduğunda

¹⁵⁹⁸ Yaşar Pınar Özmen-Nestor Medina , “Conflict and Violence in Colombia: The Breaking Points in the Peace Process with the FARC”, *Turkish Journal of Political Science* 3/2 (2020), 113-135.

silahsızlandırılmıştır. Bu dört grup, çatışma tarihindeki ana isyancı gruplar olarak yer almaktadır.¹⁵⁹⁹

1980'lerin sonlarında gerillalar arasında yeni bir koordinasyon girişiminde bulunulmuştur. CGSB (Simón Bolívar Koordinasyon Kurulu) FARC, ELN, EPL, M-19 ve bazı küçük gerilla hareketleri arasında bir koalisyonudur ve Grup 1990'ların başında dağılmıştır.

1990'ların başında gerilla grubu EPL ve M-19'un bir hizbi Kolombiya Hükümeti ile bir barış anlaşması imzalayarak, silah bırakmış ve siyasete girmiştir. 1990'ların sonlarına doğru çatışmalar yoğunlaşmış, başarısız barış sürecinin ardından 2002'de Başkan Álvaro Uribe iktidara gelmiştir.¹⁶⁰⁰

2010'da başkan Juan Manuel Santos iktidara gelmesiyle çatışmaya müzakere edilmiş bir son bulma ve temel nedenlerini ele alma arzusunun sinyalleri doğmuştur. Silahlı çatışmayı bitirmek için Nihai Anlaşma, Başkan Santos ve FARC lideri Rodrigo Londoño (takma adı 'Timochenco') tarafından Eylül 2016'da imzalanmıştır.

Haziran 2017'de FARC silahlarını teslim etmiş ve eski savaşçılar mücadelelerini siyasi bir hareket olarak sürdürme sözü vermiştir. 2016 yılından itibaren Kolombiya Hükümeti ile FARC arasında imzalanan barış görüşmelerini ve imzalanan anlaşmayı kabul etmeyen FARC savaşçılarından oluşan muhalif gruplar ve Kolombiya Hükümeti arasındaki çatışmalar 2018'den itibaren büyümeye başlamıştır.

Aktif devlet dışı ikililer, sırasıyla FARC ve ELN olmak üzere iki ana sol kanat gerilla grubunun her biriyle savaşan paramiliter şemsiye örgüt AUC (Kolombiya Birleşik Öz Savunma Kuvvetleri) 1997 yılında Kolombiya genelinde aktif olan birkaç yerel paramiliter grup için bir şemsiye örgüt olarak kurulmuştur. AUC kendisini ne paramiliter ne de hükümet yanlısı olmayan, sistemi ve devleti devlet yetkililerinden alınan silahlarla savunan yasadışı bir ordu olarak görmektedir.

¹⁵⁹⁹ Miguel Angel Reyes, *Militancia urbana y accionar colectivo del M-19 en Cali, 1974-1985*, (Thesis History, Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales Sede Ecuador, Colegio de Michoacán, March 2014).

¹⁶⁰⁰ Özmen-Medina, "Conflict and Violence in Colombia: The Breaking Points in the Peace Process with the FARC", 113-135.

2020'de Kolombiya'daki çatışma Kolombiya Hükümeti- FARC muhalifleri arasında aktiftir. ELN, Nisan ayı boyunca tek taraflı bir ateşkes ilan etmiş ve Covid-19 salgını karşısında kalıcı bir barış inşa etme yolunda bir adımı temsil edebileceğini öne sürmüştür. Kolombiya Hükümeti karşılık vermeyince ELN ateşkesi sonlandırmış ve çatışma yeniden şiddetlenmiştir.

Eski M-19 gerillaları siyasete yönelmiş ve siyasi parti MDCU (Birleşik Demokratik Kolombiya) ile birleşmiş, diğer terhis edilmiş gerillaların üyeleriyle birlikte AD M-19'u (Demokratik İttifak M-19) kurmuştur.

6.1.1.5.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Kolombiya'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Kolombiya siyasi hayatına muhafazakârlar ve liberaller olarak ayrılan iki parti hâkim olmuştur. Solcu liberal parti lideri Jorge Eliécer Gaitán'ın 1948'de öldürülmesinin ardından ayaklanmalar patlak vermiş ve tüm ülkeye yayılmıştır. 1958'de, muhafazakâr ve liberal partiler arasında iktidarı değiştirmeleri anlamına gelen anayasal olarak onaylanmış bir güç paylaşımı anlaşması olan Ulusal Cephe anlaşması aracılığıyla ülkeye barış gelmiştir.

1974'e kadar süren Ulusal Cephe, iki partinin kapsamı dışında kalan tüm siyasi faaliyetleri çoğu zaman zorla bastırmıştır. Muhafazakâr hükümet, özellikle 1959'daki başarılı Küba devriminden sonra, bu durumu hükümeti devirmek için bir tehdit olarak algılayarak, komünist yerleşim bölgelerine saldırmıştır. Çatışmaların uzamasının nedenlerinden biri de bölgenin koka yaprağı geliri olmuştur.¹⁶⁰¹

1964'te Güney Gerilla Bloku'nun (Bloque Guillero Sur) oluşumu çatışmayı yeni seviyelere taşımıştır. 1966'da örgüt, Sovyet yanlısı bir ideolojiyi benimsemiş ve FARC olarak yeniden adlandırılmıştır.

¹⁶⁰¹ Yaşar Pınar Özmen-Nestor Medina , “Conflict and Violence in Colombia: The Breaking Points in the Peace Process with the FARC”, 113-135.

Kolombiya ihtilafında büyük rol oynayan bir diğerk örgüt olan ELN 1964'te kurulmuştur. ELN, Küba ziyaretinden dönen bir grup öğrenci tarafından kurulmuştur. Grup, Ernesto 'Che' Guevara'nın stratejilerini benimsemiş, aynı zamanda Katoliklikle güçlü bağları olan bir sol gerilla örgütüdür.

1972'de FARC' tan atılan bir kesim ile ANAPO' nun sosyalist kanadı bir araya gelerek kent merkezli M-19'u oluşturmuştur. M-19 komünist bir hareketten ziyade milliyetçi bir harekettir.

1980'lerin sonlarında gerillalar arasında yeni bir koordinasyon girişiminde bulunulmuştur. CGSB (Simón Bolívar Koordinasyon Kurulu) FARC, ELN, EPL, M-19 ve bazı küçük gerilla hareketleri arasında bir koalisyondu ve Grup 1990'ların başında dağılmıştır.

2016 yılından itibaren Kolombiya Hükümeti ile FARC arasında imzalanan barış görüşmelerini ve imzalanan anlaşmayı kabul etmeyen FARC savaşçılarından oluşan muhalif gruplar ve Kolombiya Hükümeti arasındaki çatışmalar 2018'den itibaren büyümeye başlamıştır.

Aktif devlet dışı ikililer, sırasıyla FARC ve ELN olmak üzere iki ana sol kanat gerilla grubunun her biriyle savaşan paramiliter şemsiye örgüt AUC (Kolombiya Birleşik Öz Savunma Kuvvetleri) 1997 yılında Kolombiya genelinde aktif olan birkaç yerel paramiliter grup için bir şemsiye örgüt olarak kurulmuştur. AUC kendisini ne paramiliter ne de hükümet yanlısı olmayan, sistemi ve devleti devlet yetkililerinden alınan silahlarla savunan yasadışı bir ordu olarak görmektedir.¹⁶⁰²

2020'de Kolombiya'daki çatışma Kolombiya Hükümeti- FARC muhalifleri arasında aktiftir. ELN, Nisan ayı boyunca tek taraflı bir ateşkes ilan etmiş ve Covid-19 salgını karşısında kalıcı bir barış inşa etme yolunda bir adımı temsil edebileceğini öne sürmüştür. Kolombiya Hükümeti karşılık vermeyince ELN ateşkesi sonlandırmış ve çatışma yeniden şiddetlenmiştir.

¹⁶⁰² Reyes, Militancia urbana y accionar colectivo del M-19 en Cali, 1974-1985.

Eski M-19 gerillaları siyasete yönelmiş ve siyasi parti MDCU (Birleşik Demokratik Kolombiya) ile birleşmiş, diğer terhis edilmiş gerillaların üyeleriyle birlikte AD M-19'u (Demokratik İttifak M-19) kurmuştur.

6.1.1.5.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Kolombiya çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Kolombiya çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Kolombiya'da liberaller ve muhafazakârlar olarak ikiye bölünen hükümet farklı yönelimleri bastırmıştır. Liberaller ve muhafazakârlar iktidarın paylaşılması konusunda anlaşmışlar ve kendi içlerindeki çatışmalar sonrası uzlaşa sağlanmıştır. Küba devriminin yansımalarından korkan hükümet komünistleri hedef almış ve ülkede birçok sol görüşlü örgüt ve hükümet arasında çatışmalar yaşanmıştır. Yukarda ele alınan hükümet karşıtı grupların hükümette bir değişim ve dönüşüm istemesi üzerine birer uygulama topluluğu olan bu grupların faaliyetleri, müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi, dönüşen arka plan bilgisi ve çatışmaya dönüşen yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.¹⁶⁰³

2- Yukarda arka plan içinde ele alınan hükümet içindeki uygulamalara itiraz eden gruplar, Kolombiya hükümetine karşı kendini kurmuş, seçilmiş uygulamalar ve arka plan bilgisi gelecekteki uygulayıcılara aktarılmıştır.¹⁶⁰⁴

3- Küba devriminden etkilenen sol gruplar yeni aktörler olarak sahneye çıkmıştır. Hükümette iktidarı paylaşan liberaller ve muhafazakarlar karşı sol ideolojiyi benimseyen aktörler, uygulamalar yoluyla, kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiştir. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁶⁰⁵

¹⁶⁰³ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁶⁰⁴ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁶⁰⁵ Adler, Word Ordering, 11.

b) Kolombiya çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Kolombiya içinde ideolojik bölünmüşlüğe paralel olarak Küba devriminden etkilenen komünist gruplar hükümete karşı kendini kurmuş ve çatışmalar başlamıştır. Çatışmalara neden olan eğilim ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁶⁰⁶

2- Yukarda ele alınan çatışmalarda sözkonusu grupların sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁶⁰⁷

3- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında uygulamaların ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁶⁰⁸

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarında, bağımsız olma ve yönetimi ele geçirme arzusuna bağlı çatışmaların oluşumunda temel etken, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesidir.¹⁶⁰⁹

6.1.1.6. Peru

6.1.1.6.1. Dikey Analiz

Peru'da 23 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 15'i düşük 8'i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.¹⁶¹⁰

1965' de ELN ve MIR ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1982-88, 1994-99,2007- 10 da Sendero Luminosoş ile 4'ü yüksek yoğunlukta 17 hükümet çatışması, 1989-93'te MRTA ve Sendero Luminoso ile 4'ü yüksek yoğunlukta 5 hükümet çatışması meydana gelmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁶¹¹

¹⁶⁰⁶ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁶⁰⁷ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁶⁰⁸ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁶⁰⁹ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁶¹⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁶¹¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

6.1.1.6.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.1.1.6.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Peru'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 3 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar ELN -MIR, Sendero Luminoso, MRTA- Sendero Luminoso olarak sınıflandırılmıştır. Bu toplulukların tamamı hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁶¹²

6.1.1.6.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Yaklaşık üç yüzyıllık İspanyol yönetiminden sonra ordu Lima'nın kontrolünü ele geçirmiş ve 1821'de bağımsız Peru ilan edilmiştir.

Yirminci yüzyıldaki muhalefetin çoğu, toprak hakları konusuna odaklanmıştır. Daha eşit bir toprak dağılımı ve Hint topluluklarının sömürülmesine son verilmesi için artan talepler arasında sol kanat gruplar güçlenmiştir. Aynı zamanda, önde gelen sol siyasi parti APRA (Amerikan Devrimci Halk İttifakı), siyasi güç kazanmasını sağlayacak koalisyonlar yaratma girişiminde sağa doğru hareket etmiştir.

Bu değişime yabancılaşan ve Küba devriminden ilham alan birçok üye APRA' dan ayrılmış ve yeni, daha radikal gruplar oluşturmuştur. 1962'de MIR (Devrimci Sol Hareketi) dir.

1962'de ELN (Ulusal Kurtuluş Ordusu), PCP'(Peru Komünist Partisi) deki benzer bir bölünmeden ortaya çıkmıştır.¹⁶¹³

Toprak mülkiyetinin ve gelirin eşitsiz dağılımına yönelik eleştiriler, 1950'ler ve 1960'ların başlarında kırsal kesimde hükümete karşı artan muhalefete yol açmıştır. İki gerilla grubu 1965'te silahlı mücadeleye başlamıştır. MIR, saldırılarına başlarken, ELN de bir cephe başlatmıştır. Haziran 1966'da Ordu, tüm gerilla direnişini ortadan kaldırdığını ilan etmiştir

¹⁶¹² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁶¹³ Jan Lust, "The Role of the Peruvian Guerrilla in Che Guevara's Continental Guerrilla Project", *Researchgate* (Erişim 02.02.2022).

1963'te seçilen ve Haziran 1968'de yeniden seçilen Fernando Belaúnde Ekim 1968'de General Juan Velasco Alvarado liderliğindeki kansız bir askeri darbeyle tahttan indirilmiş, bazı toprakların Hintli gruplar lehine yeniden dağıtılmasıyla sonuçlanan bir toprak reformu süreci başlatılmıştır.

Toprak reformlarının etkisiyle oluşan hayal kırıklığı ve kötüleşen ekonomi, diğer sol silahlı muhalefet gruplarının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Devlet gücü üzerindeki devlet içi çatışma 1981'de yeniden başlamış 1999'a kadar devam etmiş, ardından 2007'de tekrar aktif hale gelmiştir.

İkinci bir çatışma dönemi, 1980'lerin başında Sendero Luminoso' nun (SL) silahlı mücadelesi ile başlamış ve 1999'a kadar devam etmiştir. İkinci bir grup olan MRTA (Tupac Amaru Devrimci Hareketi), 1989'da aktiftir.¹⁶¹⁴

Radikal üniversite öğrencileri tarafından 1983'te kurulan MRTA, Peru'yu emperyalizmden kurtarmayı ve Marksist bir rejim kurmayı amaçlayan geleneksel bir Marksist-Leninist devrimci harekettir.

1986'da grup, 1960'larda hükümetle savaşan MIR' nin (Devrimci Sol Hareketi) geri kalan unsurlarıyla birleşti. MRTA 1989'da çatışmada aktif hale gelmiştir ve 1993'ün ortalarına kadar aktiftir.

Maocu isyancı grup Sendero Luminoso, 1960'ların sonlarında kurulmuştur. Kökenleri, 1965'te ana ELN' ye (Ulusal Kurtuluş Ordusu) kadar götürülebilir. Mevcut Peru kurumlarını yıkmak ve onların yerine bir köylü devrimci rejimi koymak olan hedefleri vardır.

SL, hükümetin kalkınma programında çok az dikkat çeken fakir ve marjinal bir bölge olan güney-orta dağlık bölgelerdeki Ayacucho bölgesinde cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında oy sandıklarının yakılmasıyla bir "halk savaşı" stratejisi başlatmıştır. Takip eden iki yıl içinde stratejileri, devletin ve yabancı çıkarların sembollerine saldırmaktan, polis ve güvenlik güçlerine karşı daha geniş bir gerilla savaşına dönüşmüştür.

¹⁶¹⁴ Verónica Mileti, "Perú: una crisis con amplias repercusiones Paz" 12/2 (1997), 1-30.

Sendero Luminoso' nun lideri Abimael Guzmán 12 Eylül 1992'de yakalanması ile isyancı grubun şiddeti önemli ölçüde azalmıştır. 10 Ocak 1994'te Sendero Luminoso Pasifistler" ve yeni bir grup olan "Hardliner" olarak iki gruba ayrılmıştır.

Pasifistler 1993 yılında barış için yazılı çağrılarda bulunurken, Hardliner silahlı mücadelenin devamını savunmuştur. Aralık 2004 ile Mart 2005 arasında iki fraksiyon arasında çeşitli toplantılar yapılmıştır.

Sendero Luminoso, son yıllarda, hükümetin narkotik karşıtı stratejisine karşı çıkan, çoğunlukla koka yetiştiricilerinden oluşan büyüyen bir toplumsal hareketten yararlanmışır. Sendero Luminoso' nun faaliyet gösterdiği bölgede, ana ekonomik faaliyet kokain üretimi için koka yetiştirmektir.

Sendero Luminoso 2007 yılında yeniden faaliyete geçmiştir. Çatışma 2010'da aktif olmaya devam etmiştir.

6.1.1.6.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Peru'da 1 türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Çatışan grupları, sol kökenli parti APRA' nın sağa doğru hareket etmesine ve Peru Komünist Partisindeki fikirsel ayrılıklara tepki olarak Küba devriminden ilham alarak ortaya çıkmış gruplardır. Hükümetle yaşanan çatışmalar toprak ve gelir dağılımına dayanan eşitsizlik kaynaklı oluşmuştur.

4 farklı çatışma grubu görünmesine ve çatışmaların geniş bir zaman dilimine yayılmasına rağmen, gruplar fikirsel olarak aynı tür gruplarla birleşmiş ve aynı amaçla hükümetle çatışmaları nedeniyle Peru'daki çatışmalar aynı tür özellikler göstermektedir.¹⁶¹⁵

Daha sonraki bir dönemde ortaya çıkan MRTA, geçmiş dönemde faal olmuş sol kökenli bir grup olan MIR' in arta kalan üyeleriyle birleşmiştir. Aynı şekilde Sendero Luminoso hareketi, geçmiş dönemde hareketli olan ELN' in arka kalan unsurlarıyla birleşerek daha ileriki dönemlerde faaliyet göstermiştir. Sendero Luminoso hareketi de ilerleyen

¹⁶¹⁵ Verónica Mileti, "Perú: una crisis con amplias repercusiones Paz", 1-30.

zamanlarda fikirsel ayrılıklar nedeniyle ikiye ayrılmıştır. Bu nedenle çatışmalar tez kapsamında tek tip bir çatışma olarak nitelendirilmiştir.

6.1.1.6.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Peru çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Peru devlet içi çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Uygulama toplulukları arka plan bilgisinde açıklandığı şekliyle, içsel bir öğrenme süreci geçirmiştir. Küba devriminden etkilenen gruplar sağa doğru eğilim gösteren sol kökenli APRA partisinden ayrılmıştır. Böylece dönüşen arka plan bilgisiyle Peru çatışmaları hükümetin toprak ve gelir dağılımı uygulamalarından duydukları memnuniyetsizlik ile yeni bir uygulama alanı bularak gelişmiştir. Daha sonraki dönemlerde oluşan yeni gruplar eski grupları bünyesine alarak dönüşen arka plan bilgisiyle yeni çatışmalar başlatmıştır.¹⁶¹⁶

2- Küba devriminden ilham alan gruplar üyesi buldukları APRA ile rekabet halinde kendini kurmuş Küba devrimi ilhamı toprak ve gelir dağılımına karşı duyulan memnuniyetsizle hükümete karşı çatışmalar başlatmıştır.¹⁶¹⁷

Zaman içinde oluşan yeni çatışma grubu MRTA ve Sendero Luminoso fikirsel olarak aynı tabana ait eski MIR ve ELN üyeleri ile birleşerek APRA parti uygulamaları karşısında Kendini yeniden kurmuş olarak dönüştürdüğü arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.¹⁶¹⁸

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. İlk solcu gruplar, ELN ve MIR olarak kurulmuşken daha sonraki dönemde MRTA ve Sendero Luminoso yeni gruplar olarak ortaya çıkmıştır. Bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve buna bağlı arka plan bilgisi değişmiştir.

¹⁶¹⁶ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁶¹⁷ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁶¹⁸ Adler, Word Ordering, 11.

Aynı şekilde hükümette oluşan kansız darbelerle yeni kurulan yönetimler iş başına gelmekte, MRTA ve Sendero Luminoso gibi yeni oluşan çatışma grupları ve çatışmalar üzerinde yeni etkilerler oluşturmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁶¹⁹

b) Peru devlet içi çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Peru çatışmalarına götüren süreç Küba devriminin etkisiyle arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte MIR ve ELN' nin eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişikliği ve bir istikrarı bulunmaktadır. Söz konusu istikrar ileriki dönemlerde oluşan yeni grupların fikirsel olarak bağlı buldukları eski grupları bünyelerine alarak çatışmaya devam etmelerinde görülmektedir. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁶²⁰

2- MIR, ELN, MRTA ve Sendero Luminoso' nun sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁶²¹

3- Yukarda ele alınan grupların bağlı buldukları parti uygulamaları, karşı uygulamalar ve buna bağlı oluşan arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁶²²

4- Bu grupların gerekli desteği almaları ve ileriki yıllarda yeniden dönüşerek yeni adlarla faaliyete geçmeleri ve Küba devriminin ülke sınırlarını aşarak birçok çatışma için yeni bir ilham kaynağı olmasının temel nedeni uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesidir.¹⁶²³

¹⁶¹⁹ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁶²⁰ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁶²¹ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁶²² Adler, Word Ordering, 12.

¹⁶²³ Adler, Word Ordering, 12.

6.1.1.7. Uruguay

6.1.1.7.1. Dikey Analiz

Uruguay’da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunluklu hükümet çatışmasıdır.¹⁶²⁴

Düşük yoğunluk düzeyinde gerçekleşen çatışma, Uruguay hükümeti ve MLN/Tupamaros arasındadır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁶²⁵

6.1.1.7.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.1.1.7.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Uruguay’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk MLN/Tupamaros’ dur. Bu topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁶²⁶

6.1.1.7.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Uruguay 1828’de bağımsızlığını Brezilya imparatorluğundan elde etmiştir. Uruguay, ekonomik olarak müreffeh ve oldukça istikrarlı bir siyasi görünüme sahip olmuştur. Ülke, 1960'larda grevler, öğrenci protestoları ve ardından hükümet baskısını takip eden ekonomik gerileme, siyasi ve sosyal huzursuzluk yaşamaya başlamıştır.

1960'ların başında, Tupamaros veya Movimiento de Liberación Nacional (Ulusal Kurtuluş Hareketi) adlı solcu bir şehir gerilla grubu, MLN güçlenmiştir. Grubun ilk amacı hükümeti zayıflatmak ve itibarını sarsmaktır, bu amaç daha sonra çatışmalarla fiilen devirme isteğine dönüşmüştür.¹⁶²⁷

¹⁶²⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁶²⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁶²⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁶²⁷ Pablo Brum, “Revisiting Urban Guerrillas: Armed Propaganda and the Insurgency of Uruguay's MLN-Tupamaros, 1969–70”, *Studies in Conflict and Terrorism* 37/5 (2014), 387-404.

Yaklaşan seçim nedeniyle Ekim 1971'de MLN ile Uruguay hükümeti arasında ateşkes ilan edilmiş, ancak grup silahlı faaliyetlerini tekrarlamış ve 1972'de çatışmalar küçük bir devlet içi çatışmaya yükselmiştir.

Yıl sonuna kadar ordu, hayatta kalan üyeleri ya hapsedilen ya da sürgüne gönderilen MLN'yi kararlı bir şekilde yenmiştir.

6.1.1.7.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Uruguay'da 1 türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Bağımsızlık sonrası Uruguay ekonomik olarak güçlü ve siyasi olarak istikrarlı bir görünüm sergilemektedir. 1960' da tüm dünyada görülen öğrenci hareketleri ve grevler ile başlayan çatışmalar ekonomik durumun bozulmasına yol açmıştır.

Bu dönemde oluşan solcu bir gerilla grubu MLN hükümeti devirmek istemiş, fakat ordu ile yaşanan çatışmalar sonrası MLN yenilmiştir.¹⁶²⁸

6.1.1.7.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Uruguay çatışmaları Bilişsel evrim teorisinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Uruguay çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Uruguay'ın istikrarlı siyasi ve ekonomik görünümü 1960'lı yıllarda tüm dünyada görülen öğrenci hareketleri ve grevlerin benzer şekilde içselleşmiş bir öğrenme süreci ile Uruguay'da yaşanması üzerine ekonomi bozulmuş, sol eğilimli ideolojiyi benimseyen MLN hükümeti devirmek için yeni bir uygulama alanı bularak çatışmalara başlamıştır.¹⁶²⁹

2- MLN rekabet halinde bulunduğu yönetime karşı kendini oluşturmuş, 1960' da görülen öğrenci hareketleri ve grevler sonrası bozulan ekonomik memnuniyetsizlikten

¹⁶²⁸ Pablo Brum, "Revisiting Urban Guerrillas: Armed Propaganda and the Insurgency of Uruguay's MLN-Tupamaros, 1969-70", 387-404.

¹⁶²⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

yararlanarak hükümeti düşürmek istemiştir. Ordu ile yaşanan çatışmalar sonrası 1972’de MLN yenilmiştir.¹⁶³⁰

3- 1960’ da görülen öğrenci hareketleri ve grevler gibi sosyal hareketlerle birlikte ülkede bozulan ekonomi ve buna bağlı olarak oluşan muhalefetle birlikte yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte ve çatışmalara bağlı arka plan bilgisini değiştirmektedir. Aktörlerdeki değişime bağlı olarak değişen arka plan bilgisi ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisiyle yeni çatışmalar oluşmakta, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁶³¹

b) Uruguay çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Tüm dünyada görülen öğrenci hareketleri ve grevleri takiben ekonomik sıkıntıların olduğu süreçle birlikte Uruguay’da devlet içi çatışmalar bir uygulama alanı bulmuştur. Ekonomik sıkıntıları takip eden süreçte muhalefetin desteği ile oluşan eğilim ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Çatışmaların oluşumu bu eğilim ve beklentilere göre şekillenmiştir.¹⁶³²

2- MLN’ nın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler Uruguay çatışmalarının arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁶³³

3- 1960 sosyal hareketleri ve buna bağlı ekonomik koşullardaki bozulma ve yönetimin uygulamaları ve yönetime karşı oluşan MLN uygulamaları ve bu uygulamalara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁶³⁴

4- Bozulan ekonomik koşulların tetiklediği muhalefet ve bu muhalefetin desteğini alan MLN uygulamalarının maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır. ¹⁶³⁵

¹⁶³⁰ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁶³¹ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁶³² Adler, Word Ordering, 12.

¹⁶³³ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁶³⁴ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁶³⁵ Adler, Word Ordering, 12.

6.1.1.8. Şili

6.1.1.8.1. Dikey Analiz

Şili’de 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunlukta bir hükümet çatışmasıdır.¹⁶³⁶

Düşük yoğunluk düzeyinde gerçekleşen çatışma Şili hükümeti ve Askeri hizip Augusto Pinochet, Toribio Merino and Leigh Guzman arasındadır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁶³⁷

6.1.1.8.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.1.1.8.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Şili’de 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk Askeri hizip Augusto Pinochet, Toribio Merino ve Leigh Guzman Kuvvetleri ’dir. Topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁶³⁸

6.1.1.8.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1818’de bağımsızlığını İspanya’dan alan Şili, İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen ilk otuz yılda nispeten barışçıl çok partili seçimler yapmayı başaran birkaç Latin Amerika ülkesinden biri olmuştur. Şiddet içermeyen iktidar değişikliği eğilimi 1973 darbesine kadar sürmüştür.

Darbeden üç yıl önce, komünistler ve sosyalistlerden oluşan bir koalisyon partisi olan UP’den (Unidad Popular, Popular Unity) Salvador Allende Başkan seçilmiştir. Allende, sabit mal fiyatları ve artan ücretler gibi popülist maliye politikalarının yanı sıra birçok ekonomik sektörü millileştirmiştir.

¹⁶³⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁶³⁷ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁶³⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

1973'e gelindiğinde Şili, yüksek enflasyonla boğuşmaktadır ve Şili toplumu, Allende ve hükümetinin güçlü muhalifleri ve eşit derecede güçlü destekçileri arasında oldukça kutuplaşmıştır.

Rakipler arasında, 11 Eylül 1973'te başarılı bir askeri darbe gerçekleştiren Augusto Pinochet liderliğindeki ordu vardır. Pinochet, iktidarı ele geçiren askeri cuntaya başkanlık etmiştir ve Şili'yi halk tarafından seçilmiş bir cumhurbaşkanının göreve geldiği 1990 yılına kadar askeri bir diktatör olarak yönetmiştir.¹⁶³⁹

6.1.1.8.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Şili'de 1 türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; Şili'de bağımsızlık sonrası çok partili barışçıl seçimlerle partiler iş başına gelmiştir. Yaşanan yüksek enflasyon ve ekonomik bunalım sonrası mevcut Başkan Allende'ye karşı yükselen muhalefet oluşmuştur. Allende'ye desteğin devam etmesiyle kutuplaşma oluşmuştur. Diğer Latin Amerika ülkeleri gibi bir askeri darbe ile iktidara gelen Pinochet 1990 yılına kadar ülkeyi askeri diktatör olarak yönetmiştir.¹⁶⁴⁰

6.1.1.8.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Şili çatışmaları Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Şili devlet içi çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Şili'de bağımsızlık sonrası başlayan çok partili seçimler, ekonominin bozulmasından sonra diğer Latin Amerika ülkelerine benzer şekilde içselleşmiş bir öğrenme süreci ile Şili'de yeni bir uygulama alanı bularak askeri bir darbe ile Pinochet' nin askeri diktatörlüğü başlamıştır.¹⁶⁴¹

¹⁶³⁹ Tanya Harmer, *Allende's Chile and the Inter-American Cold War* (The University of North Carolina Press 2011), 78-88.

¹⁶⁴⁰ Tanya Harmer, *Allende's Chile and the Inter-American Cold War*, 78-88.

¹⁶⁴¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

2- Pinochet rekabet halinde bulunduğu Allende yönetimine karşı kendini oluşturmuş, Güney Amerika'da yaşanan diğer diktatör askeri cunta yönetimleri sonrası oluşan arka plan bilgisi ile mevcut ekonomik memnuniyetsizlikten yararlanarak bir askeri darbe gerçekleştirmiştir. 1990'da Soğuk Savaşın bitimi ile değişen arka plan bilgisiyle, Pinochet desteğini kaybetmiş ve bir halk seçimi ile yeni bir cumhurbaşkanı göreve gelmiştir.¹⁶⁴²

3- Allende hükümeti karşısında oluşan Pinochet diktatörlüğü ve uluslararası konjonktürdeki değişimle oluşan siyasi ortamla gelen başbakan da görüleceği üzere yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Aktörlerdeki değişime bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisiyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁶⁴³

b) Şili devlet içi çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Pinochet askeri darbesine götüren süreç ekonomik sıkıntıların olduğu süreçte Latin Amerika ülkelerinde görülen darbe uygulaması arka planı ile Şili'de yeni bir uygulama alanı bulmuştur. Ekonomik sıkıntıları takip eden süreçte oluşan yeni muhalefetin desteği ve 1990'da oluşan konjonktürle eğilim ve beklentilerin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Çatışmalardaki değişim bu eğilimlere ve beklentilere göre şekillenmiştir.¹⁶⁴⁴

2- Pinochet ve 1990'lar sonrası gelişmelerin sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçleri bulunmaktadır. Bu süreçler Şili çatışmalarının arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁶⁴⁵

3- Allende dönemi ekonomik koşullardaki bozulma ve yönetimin uygulamaları ve yönetime karşı oluşan muhalefetin uygulamaları ve bu uygulamalara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁶⁴⁶

¹⁶⁴² Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁶⁴³ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁶⁴⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁶⁴⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁶⁴⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

4- Allende döneminde bozulan ekonomik koşulların tetiklediği muhalefet ve bu muhalefetin desteğini alan Pinochet diktatörlüğü uygulamalarının maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesi vardır.¹⁶⁴⁷

6.1.1.9. Surinam

6.1.1.9.1. Dikey Analiz

Surinam'da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunlukta bir hükümet çatışmasıdır.¹⁶⁴⁸

Surinam'da 1987 yılında 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Düşük yoğunluklu çatışma Surinam hükümeti ve SLA arasındadır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁶⁴⁹

6.1.1.9.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.1.1.9.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Surinam'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk SLA' dir. Topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁶⁵⁰

6.1.1.9.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Surinam, 1667'de İngiltere'den Hollanda yönetimine geçerek bir Hollanda kolonisi olmuştur. Hollanda sömürge yönetimi sırasında Surinam, Hollanda Guyanası olarak adlandırılmıştır. Surinam 1975'te bağımsızlığını kazanmıştır.

1970'lerde ekonomik durgunlaşma, işsizlik ve yoksulluktaki artış, hükümeti zayıflatarak yaygın bir hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Bu gelişmeler ordu içinde isyana yol açmış ve 25

¹⁶⁴⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁶⁴⁸ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁶⁴⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁶⁵⁰ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

Şubat 1980'de bir grup subay, bir darbeyle iktidarı ele geçirmiş ve Yarbay Dési Bouterse liderliğinde bir cunta kurmuştur.

İlk başta, darbe nüfusun çoğu tarafından memnuniyetle karşılanırsa da kısa süre sonra cunta, medyayı sansürleyerek ve rakiplerini ve muhaliflerini ortadan kaldırarak gücünü pekiştirmeye çalışmıştır. Ekonomik cephede, durum kötüleşmiş ve 1985'te ekonomi üst üste dört yıl gerilemiştir.

Bir Maroon isyancı grubu, SLA (Surinam Kurtuluş Ordusu), kendisi bir Maroon olan eski Onbaşı Ronnie Brunswijk tarafından kurulmuştur. Maroonlar kaçak kölelerin torunlarıdır.¹⁶⁵¹

Ronnie Brunswijk, Yarbay Bouterse' nin eski bir korumasıdır, 1986'nın başlarında rejimden ayrılmıştır, grubunun adı SLA (Surinam Kurtuluş Ordusu) dir, grubun amacı, Bouterse rejimini devirerek demokrasiyi yeniden kurmaktır. Grup esas olarak Maroonlardan (Afrika kökenli bir etnik grup) oluşmaktadır ve isyanı bastırma girişiminde, hükümet ordusu ayırım gözetmeksizin Maroon halkını hedef almış ve binlerce Maroon, komşu Fransız Guyanası'na kaçmıştır.

Mayıs 1986'da ortaya çıkan isyanda, ordu devriyelerine saldırılar, köprülerin ve palmye yağı tarlalarının yıkılması ve nihayetinde kasabalara saldırılarla yoğunlaşmıştır. İsyancılar, Brunswijk' nin kendi etnik grubu olan Maroonlardan önemli destek almıştır.

İç ve dış baskılar hükümeti 25 Kasım 1987'de genel seçime gitmeye zorlamıştır. Seçimler, görevdeki hükümetin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Bir parti koalisyonu yeni bir sivil hükümet kurmuş ve Yarbay Bouterse ordunun komutanı olarak kalmıştır.

1988'de demokratik olarak seçilmiş yeni bir hükümet, Fransa ile birlikte SLA ile barış müzakerelerini başlatmış ve 1989'da Brunswijk ile Kourou Anlaşması imzalanmıştır. 1990'da yeniden iktidara gelen Bouterse ve diğer askeri liderler, anlaşmanın uygulanmasını engellemeyi başarmıştır.¹⁶⁵²

¹⁶⁵¹ Andrés Solimano, "Political violence and economic development in Latin America: issues and evidence", United Nation Dijital Library (Erişim 25.5.2022)

¹⁶⁵² Salikoko S. Mufwene, "SLA and The Emergence of Creoles", *Studies in Second Language Acquisition*, Cambridge University Press (2010), 359-400.

1991'deki bir başka seçim turundan sonra, Ronald Venetiaan hükümeti Surinam'ın iç isyanına Ağustos 1992 barış anlaşmasıyla bir çözüm getirmeyi başarmıştır.

6.1.1.9.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Surinam'da 1 tür çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Çatışma Surinam'da etnik bir grup olan Maroon isyanı olarak bilinen SLA çatışmasıdır. Bu isyan baskıcı cunta rejimini düşürmeyi amaçlamıştır. Bu isyanın temel nedeni baskıcı bir cunta yönetiminden duyulan memnuniyetsizlik ve ekonomi temelli sorunlar olmuştur. Sonucunda hükümet değişikliği ile bir parti koalisyonu göreve gelmiş ve grupla bir barış antlaşması imzalanmıştır. Cunta başkanı ordu komutanı olarak görevine devam etmiş, daha sonraki dönemde tekrar seçimle devlet başkanlığını görevine gelerek antlaşmanın uygulanmasını engellemeye çalışmıştır. Bir sonraki dönemde yeni bir hükümet işbaşına gelmiş ve antlaşma uygulanmaya tekrar konmuş ve çatışma sona ermiştir.¹⁶⁵³

6.1.1.9.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Surinam çatışmaları Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Surinam devlet içi çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bağımsızlık sonrası kurulan hükümete duyulan ekonomik temelli memnuniyetsizlik ordu içinde bir isyanla mevcut hükümetin devrilmesine yol açmıştır. Güney Amerika'da pek çok ülkede görülen askeri cunta rejimlerinin bir benzeri olarak cunta rejiminin yönetime el koyması arka plan bilgisinde açıklandığı şekliyle, bölgesel diğer çatışmalarla özdeşleşmeyi içeren bir içsel bir öğrenme süreci geçirmiştir.¹⁶⁵⁴

¹⁶⁵³ Andrés Solimano, "Political violence and economic development in Latin America: issues and evidence".

¹⁶⁵⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

İlk darbeye karşı duyulan hoşnutluk, bozulmaya devam eden ekonomi ve cunta yönetiminin baskısı ile arka plan değişmiş ve demokratik haklardan yararlanmak isteyen etnik kökenli SLA isyanı yeni uygulama alanı olarak ortaya çıkmıştır. Hükümetin ayırım gözetmeden tüm Maroonları hedef alan uygulamaları arka plan bilgisini tekrar değiştirerek Fransa'nın da dahil olduğu barış antlaşmalarına giden süreci başlatmıştır.

2- Bir grup askerin mevcut yönetime karşı rekabet halinde kendini kurarak bir askeri darbe ile yeni bir cunta rejimi oluşturmasına karşılık, mevcut cunta rejiminin bir koruması olan bir başka asker mevcut cunta yönetimini devirmek için kendi etnik grubu ile bir özdeşleşme süreci oluşan müzakere sonrası, mevcut cunta rejimine karşı isyanı tetiklemiştir. Böylece yeni cunta yönetimine karşı duyulan memnuniyetsizlik yeni bir uygulama alanı bularak etnik kökenli SLA isyanı olarak gelişmiştir. SLA rekabet halinde bulunduğu cunta rejimine karşı kendini yeniden kurmuş mevcut memnuniyetsizliği arka plan bilgisi olarak harekete geçirerek etnik hareketi oluşturmuştur.¹⁶⁵⁵

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Bağımsızlıkla birlikte yeni kurulan hükümet devrilerek yeni bir cunta rejimi oluşmuştur. Bu cunta rejimine karşı onu devirmek üzere SLA bir uygulama grubu olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum yeni bir hükümetin iktidara gelmesiyle gelişmiştir. Rekabetin eski cuntayı yeniden iktidara getirmesi ve çatışmaların devamı sonrasında başka bir hükümetin tekrar göreve gelmesi gibi, yeni aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve duruma bağlı arka plan bilgisi değişmiştir.

Değişen arka plan bilgisine bağlı olarak farklı yönetimler iş başına gelmekte, ortaya çıkan SLA uygulamaları olarak nitelenen çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmaktadır. Bu değişime bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁶⁵⁶

¹⁶⁵⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁶⁵⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

b) Surinam devlet içi çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- SLA isyanlarına götüren süreç sömürge öncesi arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte yeni kurulan hükümet, eski cunta rejiminin tekrar iş başına gelmesi ve tekrar kurulan başka bir hükümet ve sonunda oluşan barış antlaşmasıyla SLA' nın eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır.¹⁶⁵⁷

2- SLA ve cunta rejimi ve yeni kurulan hükümetlerdeki değişimin sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁶⁵⁸

3- SLA isyanları ve cunta rejiminin uygulamalarında görüldüğü üzere, uygulamalar ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁶⁵⁹

4- Mevcut yönetime karşı yeni kurulan cunta rejiminden başlarda duyulan memnuniyet ve rejime bir itirazın olmaması gibi, SLA hareketinin bir Maroon grubu hareketi olmasının kendi etnik kökeninden destek bularak halk hareketini tetikleme, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesi neden olmaktadır.¹⁶⁶⁰

6.2. Kuzey Amerika Çatışmalarında Bilişsel Transformasyon

6.2.1. Yatay Analiz

II. Dünya Savaşından sonra, 1946-2022 arası dönemde Kuzey Amerika'da 73 devlet içi çatışma yaşanmıştır. Devletlere göre dağılım; Trinidad ve Tobago'da 1, Panama'da 1, Nikaragua'da 12, Meksika'da 2, Küba'da 4, Kosta Rika'da 1, Haiti'de 3, Guatemala'da 34, El Salvador'da 14, Dominik Cumhuriyeti'nde 1 çatışma.¹⁶⁶¹

¹⁶⁵⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁶⁵⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁶⁵⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁶⁶⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁶⁶¹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

92 toplam çatışmanın 73'ü, bir tarafı her zaman bir hükümet diğer tarafı her zaman bir veya daha fazla isyancı gruptan oluşan devlet içi çatışmalardan oluşurken, 19'u dış ülke askeri gruplarının da katıldığı küresel nitelikte çatışmalardan meydana gelmiştir. Küresel çatışmalar Küba'da 1, Amerika'da 18 olmak üzere dağılmıştır.¹⁶⁶²

92 çatışmada en az 1000 ölü sayısı ile yüksek yoğunlukta yaşanan çatışmalar Nikaragua'da 8, Küba'da 1, Kosta Rika'da 1, El Salvador'da 9, Amerika'da 1 toplam 20 çatışma düzeyine ulaşmıştır. Kuzey Amerika'da yaşanan çatışmaların tamamı hükümet üzerindeki anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁶⁶³

6.2.1.1. Trinidad ve Tobago

6.2.1.1.1. Dikey Analiz

Trinidad ve Tobago'da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunlukta bir hükümet çatışmasıdır.¹⁶⁶⁴

Trinidad ve Tobago'da 1990' da 1 devleti-içi çatışma meydana gelmiştir. Düşük yoğunluklu çatışma Trinidad ve Tobago hükümeti ve Jamaat al-Muslimeen arasında meydana gelmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁶⁶⁵

6.2.1.1.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.2.1.1.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Trinidad ve Tobago'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk Jamaat al-Muslimeen' dir. Bu topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁶⁶⁶

¹⁶⁶² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁶⁶³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁶⁶⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁶⁶⁵ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁶⁶⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

6.2.1.1.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Trinidad ve Tobago'da siyaset çoğunlukla ırksal bir çizgi izlemiştir. Jamaat al-Muslimeen (Cemaat el-Müslüman), Afro-Trinidililer ve Hint-Trinidililer arasındaki gerilimin yüksek ve ekonomik durumun kötü olduğu 1980'lerin başında kurulmuştur. Yeni organizasyon için temel sorunlar sosyal adalet, ırkçılık, yoksulluk ve hükümet yolsuzlukları olmuştur

27 Temmuz 1990'da Jamaat al-Muslimeen (Cemaat el-Müslüman)'dan bir grup isyancı, darbe girişiminde bulunmak üzere parlamento binasını basmıştır. Çoğunlukla Afro-Trinidadlı Müslüman mezhebi olan bir gruptur.¹⁶⁶⁷

İsyancılar hükümeti yolsuzluk yapmak ve ülkede yaygın bir yoksulluğa neden olmakla suçlamıştır. İsyancılar 1 Ağustos'ta kayıtsız şartsız teslim olmuştur. 1992'de suçlamalardan serbest kalmışlardır ancak Jamaat al-Muslimeen (Cemaat el-Müslüman) siyasi bir grup olmaktan çok bir suç grubu haline gelmiştir. Son yıllarda Jamaat al-Muslimeen şiddete ve organize suça bulaşmıştır.¹⁶⁶⁸

6.2.1.1.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Trinidad ve Tobago'da 1 türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Afro Trinidad ve Hint Trinidadlar arasındaki gerilim çatışmaların temel nedeni olurken, hükümete karşı duyulan memnuniyetsizlik, ekonomik durumun bozulması ve ırkçılık ve yolsuzluk gibi gerekçeler darbe girişimini tetiklemiştir. Başarısız darbe girişim sonrası Jamaat al-Muslimeen suç çetesine dönüşmüştür.¹⁶⁶⁹

6.2.1.1.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Trinidad ve Tobago çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

¹⁶⁶⁷ Cynthia Mahabir, "Allah's Outlaws: The Jamaat al Muslimeen of Trinidad and Tobago", *The British Journal of Criminology* 53/1 (2013), 59-73.

¹⁶⁶⁸ Andrew Silke, "Jamaat-al-Muslimeen: The Blurred Lines Between Organized Crime and Terrorism in Trinidad and Tobago", Researchgate (Erişim Tarihi 16.05.2022).

¹⁶⁶⁹ Silke, "Jamaat-al-Muslimeen: The Blurred Lines Between Organized Crime and Terrorism in Trinidad and Tobago".

a) Trinidad ve Tobago çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalarında bilişsel evrim

1- Afro Trinidad ve Hint Trinidadlılar arasındaki ırksal çatışmalar ve hükümetin izlediği ırksal çizgi sonucu içsel öğrenme süreci ve dönüşen arka plan bilgisiyle yeni bir uygulama topluluğu olarak Jamaat al-Muslimeen oluşmuştur. Hükümetteki yolsuzluklar ırksal uygulamalar ve ekonomideki bozulma ile grup düzenlediği bir hükümet darbesiyle yeni bir uygulama alanı bulmuştur.¹⁶⁷⁰

2- Siyasetin ırksal bir çizgi izlediği Trinidad ve Tobago’da Hint Trinidadlılar karşısında Afro-Trinidadlılar kendini kurmuş, seçtikleri uygulamalarla yeniden oluşan arka plan bilgisini dönüştürerek çatışmaları başlatmıştır.¹⁶⁷¹

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Jamaat al-Muslimeen ‘in oluşumu gibi, bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş, bu duruma bağlı arka plan bilgisi değişmiştir. Başarısızlıkla sonuçlanan darbe girişimi sonrası Jamaat al-Muslimeen suç çetesine dönüşmüştür. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmiş ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkileriyle çatışmalar yeniden üretilmiştir.¹⁶⁷²

b) Trinidad ve Tobago çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından Bilişsel Evrim

1- Jamaat al-Muslimeen’ in oluşumuna götüren süreç siyasetin de tetiklediği ırksal çatışmaların dönüşmüş arka plan bilgisini oluşturmuştur. Başarısız darbe girişimi sonrası grubun bir suç çetesine dönüşmesi sürecinde, Jamaat al-Muslimeen ’in eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁶⁷³

¹⁶⁷⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁶⁷¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁶⁷² Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁶⁷³ Adler, *Word Ordering*, 12.

2- Jamaat al-Muslimeen' in sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁶⁷⁴

3- Trinidad ve Tobago hükümetlerinin izlediği ırksal çizginin yanında Jamaat al-Muslimeen' in ırksal tutumlara tepkisinde görüldüğü üzere, uygulamalar ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁶⁷⁵

4- Jamaat al-Muslimeen' in bir çatışma grubu olarak ortaya çıkmasına sebep, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesidir.¹⁶⁷⁶

6.2.1.2. Panama

6.2.1.2.1. Dikey Analiz

Panama'da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunlukta bir hükümet çatışmasıdır.¹⁶⁷⁷

Panama'da 1989'da 1 devleti-içi çatışma meydana gelmiştir. Düşük yoğunluklu çatışma Panama hükümeti ve Askeri hizip Moisés Giroldi arasında meydana gelmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁶⁷⁸

6.2.1.2.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.2.1.2.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Panama'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk Askeri hizip Moisés Giroldi Kuvvetleri 'dir. Bu topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁶⁷⁹

¹⁶⁷⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁶⁷⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁶⁷⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁶⁷⁷ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁶⁷⁸ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁶⁷⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

6.2.1.2.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Panama'yı ordu 1968'den 1983'e kadar ülke diktatörü olarak görev yapan Tuğgeneral Omar Torrijos ve 1983'ten 1989'a kadar görev yapan Manuel Antonio Noriega aracılığıyla fiilen yönetmektedir.

1987'de Noriega, siyasi bir rakibi öldürmek ve seçim sahtekarlığı yapmakla suçlanmıştır. Bunu Noriega karşıtı gösteriler izlemiş ve polis gücü protestoculara saldırdığında, ABD Senatosu Noriega' nın istifa etmesini isteyen bir kararı kabul etmiştir.

7 Mayıs 1989'da Panama'da cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış ve muhalefet lideri Guillermo Endara, Noriega' nın başkan adayını mağlup etmiştir. 10 Mayıs 1989'da Noriega seçim sonuçlarını iptal ederek muhalefete karşı şiddet kullanmıştır.

3 Ekim 1989'da darbe başlamış, Moisés Giroldi komutasındaki askeri grup, askeri karargâhı ele geçirmiştir. Altı saatlik şiddetli çarpışmadan sonra Noriega, Giroldi' yi teslim olmaya ikna etmiş ve kontrolü yeniden ele geçirmiştir.

Darbeden sonra ABD isyancılara yardım etmekle suçlanmış ve 15 Aralık 1989'da Panama Parlamentosu Panama ile ABD arasında savaş hali olduğunu ilan etmiştir. 20 Aralık 1989'da ABD kuvvetleri Panama'yı işgal ederek Noriega' yı devirmiştir.¹⁶⁸⁰

Noriega' nın 3 Ocak 1990'da teslim olması ve 1989'da seçilmiş Başkan Guillermo Endara' nın hükümeti kurmasıyla işgal ezici bir güce dayanmış ve ABD için zaferle sonuçlanmıştır.

6.2.1.2.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Panama'da 1 türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; 1960-1990 arası dönemde Panama diktatörler tarafından yönetilmiştir. 1980-1990 arası başkanlık yapan diktatör Noriega' nın seçim sahtekarlığı yapmakla suçlanmış ve istifası istenmiştir. ABD senatosunda Noriega' nın istifa etmesi

¹⁶⁸⁰ Eytan Gilboa, "The Panama Invasion Revisited: Lessons for the Use of Force in the Post Cold War Era", *Political Science Quarterly* 110/4 (1996), 539-562.

kararı onaylanmış bu durumu ülkede grev ve protestolar izlemiştir. Yeni seçim döneminde muhalefet liderinin başkanlığı kazanması üzerine Noriega seçim sonuçlarını iptal etmiştir. Bu durum üzerine Moisés Giroldi komutasındaki askeri grup, Noriega' ya darbe düzenlemiş fakat Noriega' nın darbecilerle anlaşması üzerine darbe başarısız olmuştur. Bu durum Panama ile ABD arasında savaş durumuna yol açmış ABD Panama'yı işgal ederek Noriega' yı devirmiş ve muhalefet liderini başkan yapmıştır.¹⁶⁸¹

6.2.1.2.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Panama çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Panama çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Güney Amerika'da görülen askeri darbelerin getirdiği içsel öğrenme sürecinin bir benzeri Moisés Giroldi komutasındaki askeri grubun isyanına yol açmıştır. Bu darbe girişimi ülkede yaşanan 30 yıllık diktatörlük uygulamaları için bir değişim süreci oluşturmuştur. Panama halkının bu süreçte yaşadığı arka plan bilgisindeki değişim seçim sonuçlarına yansımış ve bir muhalefet lideri seçimi kazanmıştır. Bu durum Panama' da Güney Amerika ülkelerinde sık sık görülen darbe girişimini, içsel öğrenme süreci ile tetiklemiştir. İçsel öğrenme süreci ve buna bağlı arka plan bilgisindeki değişim ve öğrenme süreçleriyle Güney Amerika'da oluşan darbe girişimlerinin bir benzeri yeni uygulama alanı olarak Panama'da yaşanmıştır.¹⁶⁸²

2- Muhalefet Noriega' ya karşı rekabet halinde kendini yeniden kurmuştur. Noriega' nın uygulamalarına karşı halk seçimini muhalefet partisi liderinden yana yapmış, bu durum Noriega' nın seçim sonuçlarını iptal etmesine ve olaylar zincirinin başlamasına neden olmuştur. Darbe girişimi ile oluşan Noriega karşıtı rekabet durumu darbenin başarısız olması üzerine, darbeyi desteklemekle suçlanan ABD'nin Panama'ya savaş açması ile yeni bir uygulama alanı bulmuş ve yeni oluşan arka plan bilgisi gelecek uygulamacılara aktarılmıştır.¹⁶⁸³

¹⁶⁸¹ Eytan Gilboa, "The Panama Invasion Revisited: Lessons for the Use of Force in the Post Cold War Era", 539-562.

¹⁶⁸² Adler, Word Ordering, 11.

¹⁶⁸³ Adler, Word Ordering, 11.

3- Panama çatışmalarında yeni aktörler ortaya çıkmıştır. Seçimlerde muhalefet adayının seçimi kazanması üzerine, seçimin iptali ve çatışmaların başlaması ile, ABD girişimleri sonrası gelişmeler birbirini izlemiştir. ABD'nin Panama'ya savaş açmasıyla sonuçlanan darbe girişimi, çatışmalardaki yeni bir uygulama alanı ve arka plan bilgisindeki değişimi ortaya koymaktadır.¹⁶⁸⁴

b) Panama devlet içi çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından Bilişsel Evrim;

1- Darbe girişimine götüren süreç diktatörlük döneminde oluşan arka plan bilgisinin dönüşümünü ortaya koymaktadır. Muhalefet' in, ABD'nin ve Noriega' nın eğilim ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁶⁸⁵

2- Yukarda ele alınan çatışmaların sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁶⁸⁶

3- Muhalefet liderlerinin seçimi kazanması, ABD'nin süreç üzerindeki etkisi ve Noriega' nın seçim sonuçlarındaki tutumunda görüleceği üzere uygulamalar ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁶⁸⁷

4- Noriega' nın ve muhalefet liderinin seçim başarısı üzerine seçimi iptale gitmesi üzerine takip eden süreçte yaşanan darbe girişimi, ABD'nin çatışmalara dahil olması uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesini ortaya koymaktadır.¹⁶⁸⁸

¹⁶⁸⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁶⁸⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁶⁸⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁶⁸⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁶⁸⁸ Adler, *Word Ordering*, s.12.

6.2.1.3. Nikaragua

6.2.1.3.1. Dikey Analiz

Nikaragua'da 12 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 4'ü düşük 8'i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.¹⁶⁸⁹

1977-1979' da FSLN ile 2 si yüksek yoğunluklu 3 çatışma, 1982- 1990' da Contras ile 6 yüksek yoğunlukta 9 çatışma meydana gelmiştir. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁶⁹⁰

6.2.1.3.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.2.1.3.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Nikaragua'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar FSLN ve Contras olarak sınıflandırılmıştır. Bu topluluklar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁶⁹¹

6.2.1.3.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Nikaragua 1821' de İspanya'dan bağımsızlığını kazanmıştır. Yirminci yüzyılın ilk otuz yılı boyunca ABD, Nikaragua'da bir işgal gücü sürdürmüş ve Augusto C. Sandino önderliğindeki hareket 1927'de ABD işgaline direnmek için ortaya çıkmıştır. ABD deniz piyadeleri Sandino 'nun direnişini bastıramadığından, mücadeleye yardımcı olmak için bir Nikaragua Ulusal Muhafızları (Guardia Nacional) kurulmuştur. ABD 1932'nin sonunda birliklerini geri çekmiştir.

Ulusal Muhafızların ilk Nikaragualı komutanı Anastasio Somoza García Somoza aile diktatörlüğünü yaratmıştır. Somoza hanedanı ABD'den ve Ulusal Muhafızlardan güçlü destek almıştır.¹⁶⁹²

¹⁶⁸⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁶⁹⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁶⁹¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁶⁹² María Dolores Ferrero Blanco, "Violence and repression in the twilight of the somoza regime: Jailhouse conditions for political prisoners", *Historia Critica* 39 (2009), 154-178.

FSLN (Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi) 1961'de örgütlenmiştir. Örgüt, 1970'lerin sonunda bir grup öğrenci tarafından kurulmuştur. FSLN, çok sayıda Somoza karşıtı grupla ittifaklar kuran, Leninist yönelimli bir öncü örgüt olarak kabul edilmiştir. Küba'dan gelen FSNL liderliği, gerilla mücadelesini başarılı bir halk ayaklanmasına dönüştürmüştür. FSLN' nin ana stratejik hedefleri, orduyu ele geçirmek ve işçi-köylü ittifakına dayalı devrimci bir hükümet kurmaktır.

Carter yönetiminin Somoza rejimini destekleme konusundaki isteksizliği, Küba, Panama, Venezuela ve ABD içindeki özel kaynaklar tarafından FSLN 'ye savaş malzemesi desteği sağlamıştır.¹⁶⁹³

Somoza'nın 17 Temmuz 1979'de devrilmesinden sonraki ilk dönem, etkin bir şekilde Daniel Ortega'nın liderliğindeki dokuz üyeli bir cunta tarafından yönetilmiştir. Sandinistaların iktidarı sağlamlaştırmasının hemen ardından, Ulusal Muhafızların yerini almak için, bir ulusal ordu Sandinista Halk Ordusu) ve bir polis gücü (Policía Sandinista) oluşturulmuştur.

Sandinista yönetimine yönelik güçlü halk desteğine rağmen, Karayip kıyıları bölgeleri yerli nüfusu kendi kaderini tayin ve/veya özerklik talep etmiştir. Bu taleplere hükümet in zorla yer değiştirmeler ve marjinalleşme ile yanıt verilmesi üzerine 1980'lerde Sandinista Hükümetine karşı gerilla hareketleri oluşmuştur.

Reagan, Sandinista hükümetinin Küba ve Sovyetler Birliği ile yakın ilişkisi nedeniyle ABD ve tüm Karayip bölgesi için bir tehdit oluşturduğunu düşündüğü için Sandinista hükümetini izole etmeye çalışmış hem Nikaragua içinde hem de yurtdışında Sandinista karşıtı hareketleri teşvik ve finanse etmiştir.

Devrimden sonra eski Ulusal Muhafızlar ve Somoza'ya sadık askerler, çoğunlukla komşu Honduras'ta sürgünde yaşamıştır. Bu farklı gruplar, Nikaragua'daki Sandinista hükümetini ortadan kaldırmak amacıyla bir araya gelmiş ve halk arasında Kontralar olarak anılmıştır.¹⁶⁹⁴

¹⁶⁹³ Daniel Ortega Saavedra vd., "Why The FSLN Struggles in Unity with the People", *Latin American Perspectives*, 6/1 (1979), 108-113.

¹⁶⁹⁴ Gary Prevost, "Political Policy: The Sandanista Revolution and Democratization." *International Journal of Economic Development* 2/2 (2000), 275-302.

4 Kasım 1984 seçimleri sonunda FSLN' nin başkan adayı Daniel Ortega Nikaragua Devlet Başkanı olmuştur. Seçimi takip eden döneme belirsizlik, şiddet ve ekonomik sıkıntılar hâkim olmuştur. ABD'nin Nikaragua'ya ticaret ambargosu uygulamasının sonunda Nikaragua, Sovyet'lerin ve özel olarak Küba'nın yardımına daha bağımlı hale gelmiştir.

OAS, BM ve ABD, Nikaragua ihtilafına barışçıl bir çözüm bulma çabalarına dahil olmuştur. 1987'de yeni seçilen Kosta Rika Başkanı Arias tarafından başlatılan bir barış girişimi, Nikaragua'da demokratik bir hükümet kurmanın önemini vurgulamıştır.

Contras'ın kesin bir askeri zafer elde edememesi ve nihayetinde ABD desteğinin sona ermesi, onları barış müzakerelerine girmeye teşvik etmiştir. 1990'daki seçimlerin ardından tüm Kontra birlikleri terhis edilmiş ve savaş sona ermiştir.

1996'da Liberal İttifak'ı temsil eden Arnoldo Alemán Lacayo Başkan seçilmiştir. Somoza ailesiyle bağlantılı olan Alemán, açıkça Sandinista karşıtı bir gündeme sahiptir.

6.2.1.3.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Nikaragua'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümet gücünü ele geçirme; ABD işgalinden sonra Nikaragua ordusu Ulusal Muhafızları kurulmuş, Ulusal Muhafızların ilk Nikaragualı komutanı Anastasio Somoza García Somoza aile diktatörlüğünü yaratmıştır. 1970'lerin sonunda bir grup öğrenci tarafından kurulmuş FSLN, Somoza karşıtı Leninist yönelimli bir öncü örgüttür ve Küba'dan gelen FSNL liderliği, gerilla mücadelesini bir halk ayaklanmasına dönüştürmüştür.¹⁶⁹⁵

Somoza'nın 17 Temmuz 1979'de devrilmesinden sonra Daniel Ortega'nın liderliğindeki cunta rejimi kurulmuştur. Sandinista'nın iktidarı sağlamlaştırmasının ardından, Ulusal Muhafızların yerini alan Sandinista Halk Ordusu ve bir polis gücü oluşturulmuştur. Devrimden sonra eski Ulusal Muhafızlar ve Somoza'ya sadık askerler, Honduras'ta sürgünde yaşamıştır. Bu farklı gruplar, Nikaragua'daki Sandinista hükümetini ortadan kaldırmak amacıyla bir araya gelmiş ve halk arasında Kontralar olarak anılmıştır.

¹⁶⁹⁵ Prevost, Gary. "Political Policy: The Sandanista Revolution and Democratization." 275-302.

Kontraların bir başarı elde edememesine bağlı olarak ABD desteğinin kesilmesi ile Kontralar barış müzakerelerine başlamışlar ve çatışma sona ermiştir.¹⁶⁹⁶

6.2.1.3.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Nikaragua çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Nikaragua çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

1- Bir uygulama topluluğu olarak FSLN Samoza hanedanlığına duyulan memnuniyetsizliği bir halk hareketine dönüştürerek darbe gerçekleştirmiştir. Samoza ordusunun yerini alan Sandinista' ya karşı eski ordu yeni bir hareket başlatmıştır. FSLN' nin Samoza iktidarına ve Kontraların FSLN' ye karşı yaşadıkları çekişme ve Kontraların barış sürecine geçmeleri gibi süreçler müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme süreçleridir ve bu süreçlerin kurucu etkisi ile değişen arka plan bilgisi yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.¹⁶⁹⁷

2- FSLN, Samoza rejimine karşı kendini kurmuş, Kontra FSLN' ye karşı kendini kurmuş ve dönüştürülen arka plan bilgisi gelecek uygulayıcılara aktarılmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.¹⁶⁹⁸

3- Nikaragua'nın bağımsızlığının ardından FSLN ve Kontralar gibi yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Çatışma grupları siyasi yönetimlere dönüşmekte bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁶⁹⁹

b) Nikaragua çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim

¹⁶⁹⁶ Daniel Ortega Saavedra vd., "Why The FSLN Struggles in Unity with the People", 108-113.

¹⁶⁹⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁶⁹⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁶⁹⁹ Adler, *Word Ordering*, s.11.

1- FSLN ve takip eden süreçte Kontra eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷⁰⁰

2- FSLN ve Kontra' nın sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷⁰¹

3- Samoza ve karşı oluşum FSLN, FSLN' nın Küba devrimiyle gelen liderliği takip eden süreçte görüleceği üzere Kontralar ve ABD, Honduras ve Kosta Rika' nın çatışmalardaki rolü uygulamalar ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁷⁰²

4- Yukarıda ele alınan uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.¹⁷⁰³

6.2.1.4. Meksika

6.2.1.4.1. Dikey Analiz

Meksika'da 2 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunlukta hükümet çatışmasıdır.¹⁷⁰⁴

1994' de EZLN ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1996' da EPR ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁷⁰⁵

¹⁷⁰⁰ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹⁷⁰¹ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹⁷⁰² Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹⁷⁰³ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹⁷⁰⁴ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁷⁰⁵ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

6.2.1.4.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.2.1.4.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Meksika’da 1946’den günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar EZLN ve EPR olarak sınıflandırılmıştır. Bu topluluklar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁷⁰⁶

6.2.1.4.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Devrim yıllarından sonra Meksika ekonomik olarak modernize edilmiş ve gelişmiş fakat, siyaset yozlaşmış ve giderek daha otoriter hale gelmiştir. Kasabalar ve orta sınıf ile daha yoksul yerli köylüler arasındaki uçurum açılmıştır.

Meksika'nın güneyindeki yerli halkın marjinalleşmesi özellikle Chiapas eyaletinde belirgindir. Ayrıca 1930'larda uygulanan toprak reformundan da eyalet yararlanamamış, Federal hükümet, Chiapas seçkinlerine, iktidar partisine bağlılıkları ve cumhurbaşkanına destekleri karşılığında yerel meseleler üzerinde belirli bir derecede özerklik vermiştir.¹⁷⁰⁷

Otoriter siyaset ve başta ülkenin güney kesimleri olmak üzere Meksika'nın bazı yerli halklarının ekonomik olarak marjinalleştirilmesi, yoksullar ve topraksızlar arasında yaygın bir hoşnutsuzluk yaratmıştır.

1980'lerde birkaç taban örgütü bu koşulları protesto etmiş, ancak genellikle şiddetli bir baskıyla karşılaşmışlar ve 1990'larda, marjinalleştirme ve baskının bir sonucu olarak, yerli köylüler silahlı mücadeleye başlamıştır.

1 Ocak 1994'te İsyancılar kendilerini EZLN (Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu) olarak tanımlamış ve tarihi isyancı lider Emile Zapata' nın Meksika devrimi yıllarında savaştığı ve uğruna can verdiği reformlar için çağrıda bulunmuştur. Müzakereler Şubat ayında başlamış ve çatışmalar sona ermiş ancak hiçbir siyasi çözüme ulaşamamıştır.

28 Haziran 1996' da EPR bir Marksist isyancı grup olarak siyasi bir mitingde ortaya çıkmıştır. Grup, yeni bir anayasa ve popülist ekonomi politikaları için mücadele ettiğini

¹⁷⁰⁶ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁷⁰⁷ Miguel Angel Santos ve Ricardo Hausmann, “Case Study: The Chiapas Puzzle”,Researchgate, (Erişim 01.03.2022).

belirtmiştir ve EZLN ile hiçbir bağlantıları yoktur ve EPR ile Hükümet arasında herhangi bir müzakere yapılmamıştır.

Bu hoşnutsuzluk, 1994 yılında Meksika Hükümeti ile EZLN arasında ve 1996 yılında Meksika Hükümeti ile EPR arasında silahlı çatışmalara yol açmıştır.

20. yüzyılın büyük bir bölümü, ülkede seçimleri kazanan PRI (Kurumsal Devrimci Parti) tarafından kontrol edilmiş, 2000 seçimlerinde PAN (Ulusal Hareket Partisi) tarafından yenilgiye uğratılmıştır.¹⁷⁰⁸

6.2.1.4.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Meksika'da iki farklı türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümet uygulamalarına isyan; Meksika'da giderek yozlaşan siyaset giderek daha otoriter hale gelmiş, orta sınıf ile daha yoksul yerli köylüler arasındaki uçurum açılmıştır. Meksika'nın bazı yerli halklarının ekonomik olarak marjinalleştirilmesi, yoksullar ve topraksızlar arasında yaygın bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. 1 Ocak 1994'te İsyancılar kendilerini EZLN olarak tanımlamış ve tarihi isyancı lider Emile Zapata'nın Meksika devrimi yıllarında savaştığı ve öldüğü reformlar için çağrıda bulunmuştur. Müzakereler Şubat ayında başlamış, çatışmalar sona ermiş ancak hiçbir siyasi çözüme ulaşılamamıştır.¹⁷⁰⁹

2. Çatışma Hükümeti ele geçirme; 28 Haziran 1996'da EPR bir Marksist isyancı grup olarak siyasi bir mitingde ortaya çıkmıştır. Grup, yeni bir anayasa ve popülist ekonomi politikaları için mücadele ettiğini belirtmiştir ve EZLN ile hiçbir bağlantıları yoktur. EPR ile Hükümet arasında herhangi bir müzakere yapılmamıştır.¹⁷¹⁰

¹⁷⁰⁸ Hulya Arman, "Analysing the Conflict Resolution: The Example of Zapatista Movement", *Journal of Culture, Society and Development* 2 (2013),66-71

¹⁷⁰⁹ Miguel Angel Santos ve Ricardo Hausmann, "Case Study: The Chiapas Puzzle".

¹⁷¹⁰ Hulya Arman, "Analysing the Conflict Resolution: The Example of Zapatista Movement",66-71.

6.2.1.4.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Meksika’da çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Meksika çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından Bilişsel Evrim;

1- EZLN toplumda oluşan ekonomik eşitsizliğin oluşturduğu hoşnutsuzluk üzerine çatışmalara başlamıştır. Sömürge dönemi ile özdeşleşerek Zapata ruhunu temsilen mevcut hükümete karşı çatışmalar içsel öğrenme sürecinin oluşturduğu kurucu etkiler ve dönüştürülmüş arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanı bulmuştur. ERP Marksizmin içsel öğrenme sürecinden geçerek Meksika’da yeni bir uygulama alanı bulmuştur.¹⁷¹¹

2- EZLN rekabet halinde bulunduğu hükümete karşı kendini kurmuş, Zapata döneminin sömürge ruhuna ilişkin arka plan bilgisini harekete geçirerek halk hareketi oluşturmuştur. ERP aynı sorunlara karşı Marksist bir çizgide benzer bir çatışma sergilemiştir.¹⁷¹²

3- Mevcut yozlaşmış siyaset karşısında EZLN ve ERP gibi yeni aktörler ortaya çıkmakta, yaşanan çatışmalar sonrası bu gruplar uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Bu çatışmalar yeni hükümetlerin iş başına gelmesine yol açmıştır. Bu değişimlerle arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar değişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁷¹³

b) Meksika çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından Bilişsel Evrim;

1- EZLN isyanlarına götüren süreç sömürge öncesi arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte EZLN ve ERP’ nın eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷¹⁴

¹⁷¹¹ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁷¹² Adler, Word Ordering, 11.

¹⁷¹³ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁷¹⁴ Adler, Word Ordering, 12.

2- EZLN ve ERP' nin sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷¹⁵

3- EZLN çatışmaları Zapata dönemi sömürgeci ruhunu harekete geçirirken, ERP Marksist ideolojiden hareketle yaptığı çarpışmalarda, failerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁷¹⁶

4- EZLN' nin halk hareketini tetiklemesi ve ERP' nin benimsediği Marksist ideolojinin ülke sınırlarını aşan ve birçok çatışma için ilham kaynağı olmasına temel neden, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesidir.¹⁷¹⁷

6.2.1.5. Küba

6.2.1.5.1. Dikey Analiz

Küba'da 4 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 3'ü düşük 1'i yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.¹⁷¹⁸

Küba'da devlet içi ve küresel 5 çatışma meydana gelmiştir. 1953,1956-1958' de M-26-7 ile 1 yoğun 4 hükümet çatışması, 1961'de Cuban Revolutionary Council ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁷¹⁹

Küba'da 1 küresel çatışma meydana gelmiştir. 1961'de Cuban Revolutionary Council ile yaşanan çatışma küresel bir çatışmadır. ABD, Cuban Revolutionary Council' in yanında çatışmaya dahil olmuştur.¹⁷²⁰

¹⁷¹⁵ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹⁷¹⁶ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹⁷¹⁷ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹⁷¹⁸ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁷¹⁹ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁷²⁰ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

6.2.1.5.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.2.1.5.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Küba'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 2 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar M-26-7 ve Cuban Revolutionary Council olarak sınıflandırılmıştır. Bu topluluklar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁷²¹

6.2.1.5.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

20. yüzyılın ilk yarısında, Küba ekonomik olarak büyük ölçüde ABD'ye bağımlı kalmış ve ABD kültürü Küba toplumunun büyük bir bölümünü özellikle nüfusun milliyetçi kesimlerinde hoşnutsuzluğa yol açmıştır.

Adanın bağımsızlık sonrası güçlü adam yönetimi eğilimi de yaklaşan devrim için bir neden olarak hizmet etmiştir. Ada 1950'lerin sonlarındaki dönüm noktası olaylara giden yirmi beş yıl süresince, Furgencio Batista tarafından yönetilmiştir.

Batista'ya ve ardından Küba'ya karşı devrimci hareketin lideri Fidel Castro ve Castro'nun silahlı grubu M26J (26 Temmuz Hareketi)'dir.

Hareket ilk olarak 26 Temmuz 1953'te eyalet ordusu kışlasına düzenlediği saldırıda başarısız olmuştur. 1956 sonlarında M26J Batista birlikleriyle çatıştığında yeniden aktif hale gelmiştir. Grup, 1958'in sonuna kadar giderek daha başarılı bir gerilla kampanyası yürütmeye devam etmiş ve o zamana kadar Batista rejimine verilen halk desteği aşınmış ve ABD'nin zımnî desteği de geri çekilmiştir. 1 Ocak 1959'da Batista sürgüne kaçarken, Castro'nun hareketi başkenti ele geçirmiştir.

İktidarın ilk iki yılında, Castro rejimi, ekonomik reformları ülkedeki Amerikan çıkarlarıyla çatıştığı için giderek daha fazla Amerikan karşıtlığı oluşturmuştur. Reformlar ayrıca binlerce üst ve orta sınıf Kübalının ABD'ye göç etmesine yol açmıştır.

Eşzamanlı olarak gelişen Küba-Sovyet ilişkileri ve yakınlaşması ABD için büyük bir endişe kaynağı olmuştur. Bu nedenle, Nisan 1961'de, Consejo Revolucionario Cubano (Küba Devrimci Konseyi) tarafından organize edilen ve sürgün Kübalılardan oluşan,

¹⁷²¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

gayri resmi olarak ABD destekli bir işgal gücü, Castro rejimini devirmek amacıyla Küba'nın Domuzlar Körfezi'ne inmiştir. Küçük bir eyalet içi çatışma olan istila başarısız olmuş ve işgalciler öldürülmüş veya yakalanmıştır.¹⁷²²

6.2.1.5.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Küba'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümet gücünü ele geçirme; Ada yirmi beş yıl süresince, Fuelgencio Batista tarafından yönetilmiştir. Batista'ya karşı devrimci hareketin lideri Fidel Castro ve Castro'nun silahlı grubu M26J (26 Temmuz Hareketi)'dir. Hareket ilk olarak başarısız olmuştur. Grup, 1958'in sonuna kadar giderek daha başarılı bir gerilla kampanyası yürütmeye devam etmiş, zamanla Batista rejimine verilen halk desteği aşınmış ve ABD'de zımnî desteğini geri çekilmiştir. 1 Ocak 1959'da Batista sürgüne kaçarken, Castro'nun hareketi başkenti ele geçirmiştir.

İktidardaki Castro rejiminin ekonomik reformları ülkedeki Amerikan çıkarlarıyla çatıştığı için giderek daha fazla Amerikan karşıtlığı oluşmuştur. Reformlar binlerce üst ve orta sınıf Kübalının ABD'ye göç etmesine yol açmıştır. Eşzamanlı olarak gelişen Küba-Sovyet ilişkileri ABD için büyük bir endişe kaynağı olmuştur. Nisan 1961'de, Consejo Revolucionario Cubano (Küba Devrimci Konseyi) tarafından organize edilen ve sürgün Kübalılardan oluşan, gayri resmi olarak ABD destekli bir işgal gücü, Castro rejimini devirmek amacıyla Küba'nın Domuzlar Körfezi'ne inmiştir. Küçük bir eyalet içi çatışma olan istila başarısız olmuş ve işgalciler öldürülmüş veya yakalanmıştır.¹⁷²³

6.2.1.5.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Küba çatışmalarında Bilişsel Evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Küba çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından Bilişsel Evrim

¹⁷²² Aleksandr Gugin vd., "Fidel Castro as a leader, revolution manager, and marketer", *Researchgate*, (Erişim 27.01.2022)

¹⁷²³ Aleksandr Gugin vd., "Fidel Castro as a leader, revolution manager, and marketer".

1- Batista'ya karşı devrimci hareketin lideri Fidel Castro ve silahlı grubu M26J (26 Temmuz Hareketi)'dir. Castro'nun başarılı gerilla kampanyası zamanla Batista rejimine verilen halk desteğini aşındırmış ve ABD zımni desteğini geri çekmiştir. Küba toplumunun M26J' örneğinde olduğu gibi uygulama toplulukları müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile Batista'ya olan güvenin zamanla aşınması sürecinde olduğu gibi dönüştürülen arka plan bilgisi ve yeni Castro rejimi yönetimi gibi yeni uygulama alanları ile sonuçlanarak gelişmiştir. Castro'ya karşı oluşan hoşnutsuzluk bir başka çekişme ve özdeşleşme süreci ile Cuban Revolution Council grubu olarak değişen yeni bir arka plan bilgisiyle yeni bir uygulama alanı bulmuştur.¹⁷²⁴

2- Castro rejimi rekabet halinde bulunduğu Batista rejimine karşı kendini yeniden kurmuş ve grubun seçilmiş uygulamaları, dönüşen arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır. Castro uygulamalarından zarar gören ve göç eden Kübalıların oluşturduğu Castro karşıtlığı, yeni Cuban Revolution Council grubunun oluşumunu ile sonuçlanmış, grubun seçilmiş uygulamaları ve dönüşen arka plan bilgisi ile çatışmalar dönüşmüştür.¹⁷²⁵

3- Batista'ya karşı Castro ve Castro'ya karşı Cuban Revolution Council grubu gibi sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Bu değişimlere bağlı olarak yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki yeni etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁷²⁶

b) Küba çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından Bilişsel Evrim;

1- Batista'ya karşı Castro ve Castro'ya karşı Cuban Revolution Council grubunun eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklama arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷²⁷

¹⁷²⁴ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁷²⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁷²⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁷²⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

2- Castro ve Cuban Revolution Council Grubu'nun sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷²⁸

3- Batista, Castro ve Cuban Revolution Council Grubu uygulamaları ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁷²⁹

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarının maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.¹⁷³⁰

6.2.1.6. Kosta Rika

6.2.1.6.1. Dikey Analiz

Kosta Rika'da 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma yüksek yoğunlukta bir hükümet çatışmasıdır.¹⁷³¹

Kosta Rika'da 1 devleti-içi çatışma meydana gelmiştir. 1948' de National Liberation Army ile yüksek yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıktan kaynaklanmıştır.¹⁷³²

6.2.1.6.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.2.1.6.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Kosta Rika'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk National Liberation Army' dir. Bu topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁷³³

¹⁷²⁸ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁷²⁹ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁷³⁰ Adler, Word Ordering, 12.

¹⁷³¹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁷³² Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁷³³ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

6.2.1.6.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

20. yüzyıl boyunca Kosta Rika, diktatörlüğün hüküm sürdüğü 1917-1919 ve 1948'de bir iç çatışmanın patlak verdiği iki istisna dışında, barışçıl demokratik bir yönetime sahip olmuştur.

Çatışmanın ilk nedeni, Calderon Guardia liderliğindeki hükümetin 1948'de seçimi kaybettikten sonra iktidardan ayrılma konusundaki isteksizliğidir. Seçimin iptali üzerine José Figueres Ferrer ve Ulusal Kurtuluş Ordusu bir askeri darbe düzenlemiştir.

Ulusal Kurtuluş Ordusu zaferi üzerine on sekiz ay boyunca ülkeyi kararnameyle yönetmiş ve kurucu meclis seçimlerinden sonra cunta, iktidarı 1948 seçimlerinin galibi Otilio Ulate Blanco'ya devretmiştir.

İktidardan feragat eden askeri cunta, kendisini yasal bir siyasi parti olan Ulusal Kurtuluş Partisi'ne dönüştürmüş ve José Figueres Ferrer daha sonra Başkan seçilmiştir.¹⁷³⁴

6.2.1.6.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Kosta Rika'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; Calderon Guardia liderliğindeki hükümetin 1948'de seçimi kaybettikten sonra seçimi iptal etmesi üzerine José Figueres Ferrer ve Ulusal Kurtuluş Ordusu bir askeri darbe düzenlemiştir. Ulusal Kurtuluş Ordusu zaferi üzerine bir süre ülkeyi kararnameyle yönetmiş ve kurucu meclis seçimlerinden sonra cunta, iktidarı 1948 seçimlerinin galibi Otilio Ulate Blanco'ya devretmiştir.¹⁷³⁵

6.2.1.6.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Kosta Rika'da çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

¹⁷³⁴ Gerardo Contreras, “Una lectura crítica a don José Figueres Ferrer. En torno a la Guerra Civil de 1948 y su papel en la Junta Fundadora de la Segunda República”, *Researchgate*, (Erişim 25.02.2022).

¹⁷³⁵ Gerardo Contreras, “Una lectura crítica a don José Figueres Ferrer. En torno a la Guerra Civil de 1948 y su papel en la Junta Fundadora de la Segunda República”.

a) Kosta Rika çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından Bilişsel Evrim;

1- José Figueres Ferrer askeri cuntası bir uygulama topluluğu olarak, müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel öğrenme sürecinin kurucu etkisi ile Calderon Guardia liderliğindeki hükümete olan güvenin zamanla aşınması sürecinde dönüşen arka plan bilgisi ve cuntanın demokratik seçimle gelen Otilio Ulate Blanco' ya yönetimi devretmesinde olduğu gibi yeni uygulama alanları ile arka plan bilgisi değişmiş ve yerini yeni bir uygulama alanına bırakmıştır.¹⁷³⁶

2- José Figueres Ferrer, Calderon Guardia liderliğindeki hükümete karşı kendini yeniden kurmuş ve grubun seçilmiş uygulamaları, dönüşen arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır. Böylece Guardia hükümeti karşıtlığının oluşturduğu destek ile Ferrer cuntası, grubun seçilmiş uygulamaları ve dönüşen arka plan bilgisi ile çatışmalar dönüşmüş ve cunta yerini yeni demokratik seçim galibi Otilio Ulate Blanco'ya bırakmıştır.¹⁷³⁷

3- Calderon Guardia liderliğindeki hükümete karşı José Figueres Ferrer askeri darbesi ve demokratik seçimlerin yeni galibi Otilio Ulate Blanco gibi sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. Bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Bu değişimlere bağlı olarak yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerinde oluşturduğu yeni etkiler nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁷³⁸

b) Kosta Rika çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından Bilişsel Evrim;

1- José Figueres Ferrer' in Calderon Guardia liderliğindeki hükümete karşı eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷³⁹

¹⁷³⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁷³⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁷³⁸ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁷³⁹ Adler, *Word Ordering*, s.12.

2- José Figueres Ferrer' in ve Calderon Guardia liderliğindeki hükümetin sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷⁴⁰

3- José Figueres Ferrer ve Calderon Guardia liderliğindeki hükümet uygulamaları ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁷⁴¹

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarının, uygulayıcılar olarak maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır. ¹⁷⁴²

6.2.1.7. Haiti

6.2.1.7.1. Dikey Analiz

Haiti'de 3 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmalar tamamı düşük yoğunlukta hükümet çatışmasıdır.¹⁷⁴³

1989'da Askeri hizip Himmler Rebu and Guy Francois ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1991'de Askeri hizip Raol Cédras ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 2004'te FLRN, OP Lavalas ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁷⁴⁴

6.2.1.7.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.2.1.7.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Haiti'de 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 3 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Askeri hizip Himmler Rebu ve Guy Francois Kuvvetleri, Askeri hizip Raol Cédras Kuvvetleri, FLRN- OP Lavalas olarak sınıflandırılmıştır. Bu topluluklar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁷⁴⁵

¹⁷⁴⁰ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹⁷⁴¹ Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹⁷⁴² Adler, *Word Ordering*, s.12.

¹⁷⁴³ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁷⁴⁴ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁷⁴⁵ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

6.2.1.7.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Bağımsızlığından bu yana Haiti'nin tarihi, genellikle sivil katliamlara yol açan, siyasi güç üzerindeki şiddetli mücadelelerle karakterize edilmiştir. Haiti'deki yaygın yoksulluk ve suç, başta başkent olmak üzere ülke genelinde güçlü siyahi çetelerin kurulmasına yol açmıştır.

Bağımsızlık, siyahlar ile iktidardaki karışık ırktan insanlar arasında şiddet, ırk ayrımı, istikrarsız ve kaotik bir hükümet yaratmıştır

1915'te ABD, Karayipler'deki düzeni yeniden sağlamak için Haiti'yi işgal etmiştir. 19 yıllık ABD askeri yönetimi, resmi ırk ayrımcılığı politikalarını uygulamaya koymuştur. 1946'da Haiti Devlet Başkanı Elie Lescot devrilmiş ve ilk sendika ve sol partiler kurulmuştur.

1957'de siyah milliyetçi bir entelektüel olan Dr. Francois Duvalier (“Papa Doc”) cumhurbaşkanı seçilmiş, özel milisleri Tonton Macoutes’ ler muhalefeti ezmek için kullanılmıştır. Başkan Duvalier, 1964'te kendisini ömür boyu Başkan ilan etmiş ve ardından iktidarı oğlu Jean-Claude Duvalier' e (“Baby-Doc”) bırakmıştır.¹⁷⁴⁶

1984'te hükümet karşıtı gösterilerin patlak vermesi üzerine ABD'nin ve önde gelen Duvalier yandaşlarının onayıyla, ordu komutanı tarafından yönetilen bir sivil-askeri cunta General Henri Namphy başkanlığında iktidara gelmiş Duvalier Fransa'ya sürgüne gönderilmiştir.

30 yıllık Duvalier döneminin sona ermesi, muhalefetteki Macoutes ile görevdeki hükümet arasında artan gerilim ve siyasi şiddetin yanı sıra sivillere yönelik şiddetin artmasına neden olmuş General Prosper Avril başkanlığında genç askerler Namphy' yi devirerek Avril' i cumhurbaşkanı olarak atamıştır

Nisan 1989'da Himmler Rebu ve Guy Philippe liderliğindeki bir askeri hizbin General Prosper Avril hükümetine yönelik başarısız darbe girişimi gerçekleşmiş, Avril, 1990 yılında demokrasiyi savunmak için seferberlik ilan etmiş, ancak ABD tarafından

¹⁷⁴⁶ Marvin Chochotte, *The History of Peasants, Tonton Makouts, and the Rise and Fall of the Duvalier Dictatorship in Haiti* (Doktora Tezi, the University of Michigan 2017).

desteklenen şiddetli hükümet karşıtı protestolar, onu 10 Mart'ta istifa etmeye ve sürgüne gitmeye zorlamıştır.

Haiti ilk serbest seçimlerini 16 Aralık 1990'da yapmıştır. Eski Roma Katolik rahibi Jean-Bertrand Aristide oyların %67'sini kazanmıştır. Popüler bir rahip olan Aristide, yoksulları savunma sözü üzerine seçilmiştir.

30 Eylül 1991'de Aristide, General Raoul Cédras liderliğindeki bir askeri grup tarafından devrilmiştir. 3 Temmuz 1993'te BM ve OAS' nin (Amerikan Devletleri Örgütü) arabuluculuğu ile, Aristide ve askeri lider Raoul Cédras bir barış anlaşmasının imzalamış ancak Haitili askeri liderler barış anlaşmasına uymayarak Başkan Aristide' nin ülkeye dönmesini engellemiştir. BM' in, askeri rejimi devirmek için bir askeri misyona izin vermesi üzerine Aristide, 15 Ekim 1994'te zaferle ülkeye geri dönmüştür. Haiti'deki siyasi şiddet ve istikrarsızlık 1994'ten sonra da devam etmiştir, ancak hükümete karşı çıkan büyük bir örgütlü grup yoktur.¹⁷⁴⁷

Aristide, Kasım 2000'de yeniden cumhurbaşkanı seçilmiş ancak, yolsuzluğa göz yumduğu ve siyasi rakiplerine saldırmak için polis ve silahlı destekçileri kullanması nedeniyle Haitililerin desteğini yavaş yavaş kaybetmiştir.

FLRN (Ulusal Kurtuluş ve Yeniden Yapılanma Cephesi), Başkan Aristide yönetimindeki Haiti Hükümetini devirmeye çalışan bir isyancı gruptur. 10 Şubat 2004'te kurulmuştur ve Devrimci Artibonit Direniş Cephesi'nin (RARF) hükümet karşıtı çete üyeleri ve dağılmış Haiti ordusunun eski askerlerinden oluşmuştur.

OP Lavalas, geçici Haiti Hükümetini devirmeye ve Jean-Bertrand Aristide' yi Başkan olarak yeniden görevlendirmeye çalışmıştır. Üyeleri, Aristide ve onun Fanmi Lavalas partisinin destekçilerinin yanı sıra holiganlar veya sokak çetelerinden oluşmaktadır.

Şubat 2004'te farklı silahlı gruplar FLRN himayesinde birleşme kararı almıştır. 29 Şubat'ta Aristide, Fransa ve ABD'nin de kendisine iktidarı bırakma çağrısı yapması üzerine ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

¹⁷⁴⁷Jean L. Dominique, *You Cannot Kill The Truth, The Case Against Jean-Claude Duvalier* (Amnesty International September 2011), 1-40.

Çatışmalar ayrılan başkanın ve partisinin destekçilerinden oluşan isyancı grup FLRN ve halk örgütü OP Lavalas' ın (Chimeres) eylemlerinden kaynaklanan ölümlerde doruk noktasına ulaşmıştır.

Aristide 29 Şubat 2004'te sürgüne gittikten sonra, ABD liderliğindeki çokuluslu bir güç Haiti'ye gönderilmiş ve BM Güvenlik Konseyi, Haiti'ye bir barış gücü göndererek MINUSTAH operasyonunu onaylamıştır.

Şubat 2006'da yapılan seçimlerin ardından yeni hükümeti René Préval kurmuştur. Ancak, Haiti'deki durum istikrarsız kalmış, 2008'de şiddet patlak vermiş ve başkanlık sarayı, Başkan'ın istifasını ve MINUSTAH' ın ülkeyi terk etmesini isteyen öfkeli kalabalıklar tarafından saldırıya uğramıştır.

2017'den başlayarak, çeşitli Haiti yönetimlerinin siyasi muhalefeti etkisiz hale getirmek için bir taktik olarak sıklıkla tek taraflı şiddeti kullanması nedeniyle, genellikle Haiti Hükümeti tarafından gerçekleştirilen sivillere yönelik saldırılar gerçekleşmiştir.

2020 yılı Haiti'ye tek taraflı şiddette bir artış meydana gelmiştir. Önceki yıllarda sivil katliamlar yapan Haiti Hükümetiyken 2020'de bu tür şiddetin ana failleri güçlü çete koalisyonları olmuştur. Organize şiddet, Haiti'de sabit kalmıştır.

6.2.1.7.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP'nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Kosta Rika'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; 1984'te hükümet karşıtı gösterilerin patlak vermesi üzerine ABD'nin ve önde gelen Duvalier yandaşlarının onayıyla, bir sivil-askeri cunta General Henri Namphy başkanlığında iktidara gelmiş Duvalier Fransa'da sürgüne gönderilmiştir.

Muhalefetteki Macoutes ile görevdeki hükümet arasında artan gerilim şiddetin artmasına neden olmuş General Prosper Avril başkanlığında genç askerler Namphy' yi devirerek Avril' i cumhurbaşkanı olarak atamıştır. Nisan 1989'da Himmler Rebu ve Guy Philippe liderliğindeki bir askeri hizbin General Prosper Avril hükümetine yönelik başarısız darbe girişimi gerçekleşmiştir.

Haiti ilk serbest seçimlerini 16 Aralık 1990'da yapmış, Jean-Bertrand Aristide oyların %67'sini kazanmıştır. 30 Eylül 1991'de Aristide, General Raoul Cédras liderliğindeki bir askeri grup tarafından devrilmiştir. 3 Temmuz 1993'te BM ve OAS' nin (Amerikan Devletleri Örgütü) arabuluculuğu ile, Aristide ve askeri lider Raoul Cédras bir barış anlaşmasının imzalamış Aristide, 15 Ekim 1994'te zaferle ülkeye geri dönmüştür. Haiti'deki siyasi şiddet ve istikrarsızlık 1994'ten sonra da devam etmiştir, ancak hükümete karşı çıkan büyük bir örgütlü grup yoktur.¹⁷⁴⁸

2. Çatışma Hükümeti ele geçirme: Aristide, Kasım 2000'de yeniden cumhurbaşkanı seçilmiş ancak, yolsuzluğa göz yumduğu ve siyasi rakiplerine saldırmak için polis ve silahlı destekçileri kullanması nedeniyle Haitililerin desteğini yavaş yavaş kaybetmiştir.

Şubat 2004'te farklı silahlı gruplar FLRN himayesinde birleşme kararı almıştır. Çatışmalar ayrılan başkanın ve partisinin destekçilerinden oluşan isyancı grup FLRN ve halk örgütü OP Lavalas' ın (Chimeres) eylemlerinden kaynaklanan ölümlerde doruk noktasına ulaşmıştır.

Aristide 29 Şubat 2004'te sürgüne gittikten sonra, ABD liderliğindeki çokuluslu bir güç Haiti'ye gönderilmiş ve BM Güvenlik Konseyi, Haiti'ye bir barış gücü göndererek operasyonu onaylamıştır. Şubat 2006'da yapılan seçimlerin ardından yeni hükümeti René Préval kurmuştur.¹⁷⁴⁹

6.2.1.7.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Haiti çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Haiti çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından Bilişsel Evrim;

1- Haiti' de askeri darbelerle sürekli değişen liderlerle son dönemde halk desteğini kaybeden Aristide' ye karşı FLRN ve OP Lavalas örgütünün birleşerek oluşturduğu uygulama topluluklarının faaliyetleri, müzakere, çekişme ve özdeşleşmeyi içeren içsel

¹⁷⁴⁸ Marvin Chochotte, The History of Peasants, Tonton Makouts, and the Rise and Fall of the Duvalier Dictatorship in Haiti.

¹⁷⁴⁹ Jean L. Dominique, You Cannot Kill The Truth, The Case Against Jean-Claude Duvalier, 1-40.

öğrenme sürecinin kurucu etkisi, dönüştürülen arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanları ile sonuçlanmıştır.¹⁷⁵⁰

2- Duvalier' e karşı, sivil-askeri cunta General Henri Namphy başkanlığında kendini kurarak iktidara gelmiş, Namphy karşısında General Prosper Avril başkanlığında genç askerlerden oluşan hizip kendini kurarak Avril' i cumhurbaşkanı olarak atamıştır. Avril karşısında Himmler Rebu ve Guy Philippe liderliğindeki bir askeri hizip başarısız da olsa kendini kurmuştur. Haiti ilk serbest seçimlerinin ardından başkan olan Jean- Bertrand Aristide karşısında, General Raoul Cédras liderliğindeki bir askeri grup kendini kurarak Aristide' yi devirmiştir.

Askeri darbeler dönemi sonrasında, Aristide' nin yeniden göreve gelmesiyle artan yolsuzluk iddiaları üzerine FLRN himayesinde birleşen farklı gruplar kendini kurmuşlar ve grubun seçilmiş uygulamaları, dönüşen arka plan bilgisini gelecekteki uygulayıcılara aktarmıştır.¹⁷⁵¹

3- Duvalier' e karşı Duvalier yandaşlarının onayıyla, Duvalier devrilerek, bir sivil-askeri cunta General Henri Namphy başkanlığında iktidara gelmiş, artan gerilim ve şiddet üzerine General Prosper Avril başkanlığında genç askerler Namphy' yi devirerek Avril 'i cumhurbaşkanı olarak atamıştır.

Nisan 1989'da Himmler Rebu ve Guy Philippe liderliğindeki bir askeri hizbin General Prosper Avril hükümetine yönelik başarısız darbe girişimi gerçekleşmiştir. Haiti ilk serbest seçimlerinin ardından başkan olan Jean-Bertrand Aristide, General Raoul Cédras liderliğindeki bir askeri grup tarafından devrilmiştir. Aristide' nin yeniden göreve gelmesiyle artan yolsuzluk iddiaları üzerine Şubat 2004'te farklı silahlı gruplar FLRN himayesinde birleşme kararı almıştır. Çatışmalar ayrılan başkanın ve partisinin destekçilerinden oluşan isyancı grup FLRN ve halk örgütü OP Lavalas' ın (Chimeres) eylemlerinden kaynaklanan ölümler doruk noktasına ulaşmıştır.

Bu aktörler yaptıkları uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Bu değişimlere bağlı olarak yeni

¹⁷⁵⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁷⁵¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

oluşan kimliklerin uygulamalar üzerinde yeni etkileri nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁷⁵²

b) Haiti çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından Bilişsel Evrim;

1- Avril, Aristide uygulamaları ve karşı askeri darbelerin, FLRN şemsiye örgütünün eğilim ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentilere ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷⁵³

2- Avril, Aristide uygulamaları ve karşı askeri darbelerle, FLRN şemsiye örgütünün sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷⁵⁴

3- Avril, Aristide uygulamaları ve karşı askeri darbeler, FLRN şemsiye örgütünün uygulamaları ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁷⁵⁵

4- Yukarda ele alınan çatışma gruplarının uygulayıcılar olarak maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.¹⁷⁵⁶

6.2.1.8. Guatemala

6.2.1.8.1. Dikey Analiz

Guatemala'da 34 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların tamamı düşük yoğunlukta hükümet çatışmasıdır.¹⁷⁵⁷

1949'da Askeri hizip Guatemala ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1954'de Forces of Carlos Castillo Armas ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1963, 1965-69'da FAR I ile düşük yoğunlukla 6 hükümet çatışması, 1970-1974' de FAR I, FAR II ile düşük yoğunluklu 5 hükümet çatışması, 1975-1978'de EGP, FAR II ile düşük yoğunluklu 4 hükümet çatışması, 1979-80'de EGP, FAR II, ORPA ile düşük yoğunluklu 2 hükümet

¹⁷⁵² Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁷⁵³ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁵⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁵⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁵⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁵⁷ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

çatışması, 1981’de EGP, FAR I, FAR II, ORPA ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1982-1995’de URNG ile düşük yoğunluklu 14 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır ve hepsi düşük yoğunluk düzeyindedir.¹⁷⁵⁸

6.2.1.8.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.2.1.8.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Guatemala’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 8 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Askeri hizip (Guatemala), Carlos Castillo Armas Kuvvetleri, FAR I, FAR I-FAR II, EGP- FAR II, EGP- FAR II- ORPA, EGP- FAR I- FAR II- ORPA, URNG olarak sınıflandırılmıştır. Bu topluluklar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁷⁵⁹

6.2.1.8.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

1944 yılı "Guatemala Devrimi" nın başlangıcı olmuştur. Arévalo liderliğindeki merkez sol yönelimli bir hükümet seçimlerle iktidara gelmiş, okullar, hastaneler ve konutlar inşa etmek için büyük bir refah programı başlatmıştır. 1947’de işçilerin haklarını vurgulayan ve işçilerin örgütlenmesine yol açan bir “İş Kanunu” oluşturmuştur.

1949’da bir darbe girişimi, işçilerin sağcı isyancıları yenmek için birleşmesi ile ülkede kısa süreli bir çatışma yaşanmıştır. 1950’de yapılan seçimler, Arévalo hükümeti, ABD şirketlerinin ülkede tekel sahibi olduğu kaynak alanları kamulaştırarak “devrimi” sürdürmek için yola çıkan Arbenz liderliğindeki hükümetle yer değiştirmiştir.

1954’te CIA isyanı desteklemiş, Arbenz istifa etmek zorunda kalmıştır. Sonraki yıllarda, sağcı başkanların hileli seçimlerle iktidara geldiği görülmüştür.

1954’te Carlos Castillo Armas güçlerinin iktidara gelmesiyle ikinci bir darbe girişimi yaşanmıştır. Castillo Armas’ ın 1957’de öldürülmesinin ardından sağcı hükümetler ve askeri diktatörlükler dönemi başlamıştır.¹⁷⁶⁰

¹⁷⁵⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁷⁵⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁷⁶⁰ Paul J. Dosal, “Bitter Fruit: The Story of the American Coup in Guatemala, and: Secret History: The

1950'lerden 1980'lere kadar muhafazakâr hükümetler ve anti-komünist rejimler, 1960'larda başlayan silahlı isyanlarla sonuçlanan sol örgütlerde direnişe yol açmıştır.

Guatemala'da isyancı hareketlerin yükselişi 1960'larda PGT 'nin (Guatemala İşçi Partisi) silahlı mücadele yolunu benimsemesiyle başlamıştır. PGT daha önce Komünist Parti olarak bilinmektedir.

13 Kasım 1960'ta başarısız bir darbe girişimi, MR-13'ün (13 Kasım Devrimci Hareketi) oluşumuna yol açmıştır. MR-13, 1960 darbesine katılan bir grup subay tarafından kurulmuş ve gruba olayın adını verilmiştir. Subaylar, hükümetin aksine Guatemala halkının istekleri için savaştığını iddia etmektedir.

1962'de PGT, MR-13 ve diğer bazı isyancı grupların PGT' nin askeri kanadı olarak savaşarak birleşmesini önerdiğinde iş birliği yeni bir boyut kazanmıştır. Gruplar teklifi kabul etmiş ve FAR I (FAR I 1960'ların sonlarında ortaya çıkan FAR II' den farklıdır) oluşturulmuştur.

1960'ların sonlarında FAR I (Fuerzas Armadas Rebeldes) ve PGT (Guatemala İşçi Partisi) arasındaki dağılmanın ardından, 1972'de bir grup eski isyancı, yeni örgütleri EGP 'ye (Fakirlerin Gerilla Ordusu) üye toplamaya çalışmıştır. EGP, yerli halkların kendi başına haklarının teşvik edilmesinden çok, sınıflar arasındaki savaşa odaklanmıştır.

Maya temelli başka bir grup, 1970'lerin sonlarında kurulan ORPA (Silahlı İnsanlar Örgütü)'dir. EGP ve ORPA' nın başlangıçtan itibaren çok yakın bağlantıları vardır, FAR I hala mevcutken, PGT' den ayrıdır. PGT 1969'da kendi başına bir gruba ihtiyacı olduğuna karar vermiştir. Sonuç, FAR II' nin (Devrimci Silahlı Kuvvetler) yaratılması olmuştur. 1970'lerde, bu dört grup, EGP, ORPA, FAR I ve FAR II, hükümete karşı ana direniş hareketini oluşturmuştur.¹⁷⁶¹

Şubat 1982'de, isyancı örgütler radikal bir değişim geçirmiştir. İş birliği yapan ORPA ve EGP, iki FAR ile güçlerini birleştirmiş ve URNG' yi (Guatemala Ulusal Devrimci Birliği) kurmuştur.1965'ten 1990'ların ortalarına kadar Guatemala hükümeti, FAR (Fuerzas

CIA's Classified Account of its Operations in Guatemala, 1952-1954", *Researchgate* (Erişim 1.5.2022).

¹⁷⁶¹ Paul J. Dosal, "Bitter Fruit: The Story of the American Coup in Guatemala, and: Secret History: The CIA's Classified Account of its Operations in Guatemala, 1952-1954".

Silahlı Kuvvetleri), EGP (Yoksulların Gerilla Ordusu) ve PGT (Guatemala İşçi Partisi) gibi savaşı gruplarla karşı karşıya kalmıştır. Hepsi hükümeti devirmek ve “eşit” toplumu yaratmak isteyen bu sol grupların birçoğu, 1982'de URNG' yi (Guatemala Ulusal Devrimci Birliği) oluşturmak için bir araya gelmiştir.

Daha fazla birleşmiş isyancı örgütlerle karşı karşıya kalan Guatemala hükümeti, ABD'li danışmanların yardımıyla isyanı daha ciddiye almaya başlamıştır. FAR I sadece ordunun saldırılarından etkilenmekle kalmamış, 1964'te MR-13 ile FAR I arasında oluşan çatlak sonucunda MR-13 gruptan ayrılmıştır.

Hükümet tarafında, 1980'lerin başı çalkantılı bir dönem olmuştur. Mart 1982'deki hileli seçimlerin ardından, URNG' nin kuruluşundan bir ay sonra, General José Efraín Ríos Montt bir darbe yaparak iktidara gelmiştir.

Uzun süren sivil çatışma sona erdiğinde Guatemala bir kez daha demokratik olarak seçilmiş bir sivil hükümete sahip olmuştur ve bu sistem 21. yüzyılda da iktidarı elinde tutmaya devam etmiştir.¹⁷⁶²

6.2.1.8.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' nin istatistiksel verileri değerlendirildiğinde Guatemala'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; 1949'da bir darbe girişimi, işçilerin sağcı isyancıları yenmek için birleşmesi ile ülkede kısa süreli bir çatışma yaşanmıştır.

1954'te Carlos Castillo Armas' ın güçlerinin iktidara gelmesiyle ikinci bir darbe girişimi yaşanmıştır. Castillo Armas' ın 1957'de öldürülmesinin ardından sağcı hükümetler ve askeri diktatörlükler dönemi başlamıştır.¹⁷⁶³

2. Çatışma Hükümet gücünü ele geçirme; Guatemala'da isyancı hareketlerin yükselişi 1960'larda PGT' nin (Guatemala İşçi Partisi) silahlı mücadele yolunu benimsemesiyle başlamıştır. PGT daha önce Komünist Parti olarak bilinmektedir. 1962'de PGT, MR-13

¹⁷⁶² Sebastian Elgueta, “Elite Bargains and Political Deals Project: Guatemala Case Study”, *Stabilisation Unit* (2018), 1-31.

¹⁷⁶³ Paul J. Dosal, “Bitter Fruit: The Story of the American Coup in Guatemala, and: Secret History: The CIA's Classified Account of its Operations in Guatemala, 1952-1954”, 633-637.

ve diğ er bazı isyancı gruplar PGT' nin askeri kanadı olarak çalışmış, iş birliği yeni bir boyut kazanmış ve FAR I (FAR I' i 1960'ların sonlarında ortaya çıkan FAR II' den farklıdır) oluşturulmuştur.

1960'ların sonlarında FAR I (Fuerzas Armadas Rebeldes) ve PGT (Guatemala İşçi Partisi) arasındaki dağılmanın ardından, 1972'de bir grup eski isyancı, yeni örgütleri EGP' ye (Fakirlerin Gerilla Ordusu) üye toplamaya çalışmıştır. EGP, sınıflar arasındaki savaşa odaklanmıştır.

Maya temelli başka bir grup, 1970'lerin sonlarında kurulan ORPA (Silahlı İnsanlar Örgütü)'dir. EGP ve ORPA' nın başlangıçtan itibaren çok yakın bağlantıları vardır, FAR I mevcutken, PGT' den ayrıdır. Sonuç, FAR II' nin (Devrimci Silahlı Kuvvetler) yaratılması olmuştur. 1970'lerde, bu dört grup, EGP, ORPA, FAR I ve FAR II, hükümete karşı ana direniş hareketini oluşturmuştur.

Şubat 1982'de, isyancı örgütler radikal bir değışim geçirmiştir. İş birliği yapan ORPA ve EGP, iki FAR ile güçlerini birleştirmiş ve URNG' yi (Guatemala Ulusal Devrimci Birliği) kurmuştur.

1965'ten 1990'ların ortalarına kadar Guatemala hükümeti, FAR (Fuerzas Silahlı Kuvvetleri), EGP (Yoksulların Gerilla Ordusu) ve PGT (Guatemala İşçi Partisi) gibi savaşan gruplarla karşı karşıya kalmıştır. Hepsi hükümeti devirmek ve “eşit” toplum yaratmak isteyen bu sol grupların birçoğı, 1982'de URNG' yi (Guatemala Ulusal Devrimci Birliği) oluşturmak için bir araya gelmiştir.¹⁷⁶⁴

6.2.1.8.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Guatemala çatışmalarında Bilişsel Evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekildedir.

a) Guatemala çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim;

1- Uygulama toplulukları arka plan bilgisinde açıklandığı şekliyle, içsel bir öğrenme süreci geçirmiştir. Hepsi hükümeti devirmek ve “eşit” toplumu yaratmak isteyen EGP, ORPA, FAR I, FAR II ve PGT gibi sol gruplar sistemin yasal temsilcisi olan sağcı ve

¹⁷⁶⁴ Sebastian Elgueta, “Elite Bargains and Political Deals Project: Guatemala Case Study”,1-31.

askeri hükümetler karşısında birleşmiştir. Dönüşmüş arka plan bilgisiyle darbe girişimleri, sol gruplara desteğin artmasıyla sonuçlanmıştır. Hepsi hükümeti devirmek ve eşit bir toplum yaratmak isteyen bu sol grupların birçoğu, 1982'de URNG' yi (Guatemala Ulusal Devrimci Birliği) oluşturmak için bir araya gelmiş ve çatışmalar yeni bir uygulama alanı bularak gelişmiştir.¹⁷⁶⁵

2- EGP, ORPA, FAR I ve FAR II, hükümete karşı kendini kurmuş ve ana direniş hareketini oluşturmuştur. Şubat 1982'de, isyancı örgütler radikal bir değişim geçirmiştir. İş birliği yapan ORPA ve EGP, iki FAR ile güçlerini birleştirmiş ve URNG' yi (Guatemala Ulusal Devrimci Birliği) kurmuştur. Böylece sol parti uygulamaları dönüştürdüğü arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve URNG yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.¹⁷⁶⁶

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. EGP, ORPA, FAR I ve FAR II, ana direniş hareketini oluşturmuştur. İsyancı örgütler radikal bir değişim geçirmiştir. İş birliği yapan ORPA ve EGP, iki FAR ile güçlerini birleştirmiş ve URNG' yi (Guatemala Ulusal Devrimci Birliği) kurmuştur. Bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Aynı şekilde farklı yönetimler iş başına gelmekte, temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁷⁶⁷

b) Guatemala çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından Bilişsel Evrim

1- Sol grupların sistemin yasal temsilcisi olan sağcı ve askeri hükümetler karşısında duyduğu rahatsızlık, döneminin dönüştürülmüş arka plan bilgisi, darbe girişimleri ve sol gruplara desteğin artmasıyla sonuçlanmıştır. Hepsi hükümeti devirmek ve “eşit” toplumu yaratmak isteyen bu sol grupların birçoğu, URNG' yi (Guatemala Ulusal Devrimci Birliği) oluşturmak için bir araya gelmiştir. Yeni kurulan sol eğilimli grupların ve

¹⁷⁶⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁷⁶⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁷⁶⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

hükümet uygulamalarının eğilim ve beklentilerinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷⁶⁸

2- Hükümet ve çatışma grupları ve muhalefetin sınırlarını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷⁶⁹

3- Hükümet ve karşısında yer alan sol grupların uygulamaları ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁷⁷⁰

4- Sol ideolojinin, uygulama alanı bulduğu kıtanın çok ötesinde halk hareketini tetikleyebilmesi ve işçi hareketleri için ilham kaynağı olmasına temel etken uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesidir.¹⁷⁷¹

6.2.1.9. El Salvador

6.2.1.9.1. Dikey Analiz

El Salvador'da 14 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışmaların 5'i düşük 9'u yüksek yoğunluktadır. Çatışmaların tamamı hükümet çatışmasıdır.¹⁷⁷²

El Salvador'da 14 devleti-içi çatışma meydana gelmiştir. 1972'de Askeri hizip Benjamin Mejia ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1979' da ERP, FPL ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması, 1980-1991' de FMLN ile 9' u yoğun 12 çatışma yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁷⁷³

¹⁷⁶⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁶⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁷⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁷¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁷² Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁷⁷³ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

6.2.1.9.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.2.1.9.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

El Salvador'da 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 3 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluklar Askeri hizip Benjamin Mejia Kuvvetleri, ERP- FPL, FMLN olarak sınıflandırılmıştır. Bu topluluklar hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁷⁷⁴

6.2.1.9.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Bağımsızlıktan sonra ülke, başlangıçta ülkenin en zengin on dört ailesi tarafından oluşturulan ancak daha sonra genişleyen 'los catorce' (on dört) olarak bilinen bir kahve oligarşisinin kontrolü altındadır.

Oligarklar, 'los catorce', ülkedeki arazinin yaklaşık yüzde 90'ına sahiptir ve onu kahve ekimi için kullanmaktadır. Durumlarından memnun olmayan Plantasyon işçilerinin bir kısmı Augustin Farabundo Martí önderliğinde 1932'de ayaklanmıştır. Ordunun devreye girmesiyle isyan bastırılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde El Salvador siyasetine, büyük ölçüde "los catorce" üyeleri ve askeri liderlerden oluşan muhafazakâr politikacılar hâkim olmuştur. Bu durum, 1970'lerin sonlarında, on yıl boyunca büyüyen muhalefet grupları ve hükümet arasında çatışmaların patlak vermesine neden olmuştur.

Ülkenin sağcı ve asker temelli yönetimine karşı direniş 1970'lerin başında ciddi bir şekilde artmaya başlamıştır. 1972'deki seçim sahtekarlığının ardından bazı gruplar silahlanmıştır. Albay Benjamin Mejia tarafından yönetilen bir grup genç subay Başkan Fidel Sanchez Hernandez rejimine karşı başarısız bir darbe girişiminde bulunmuş, darbe, küçük bir devlet içi çatışma düzeyine ulaşmıştır.

Resmi ve gayri resmi (sağcı milisler aracılığıyla) hükümet baskısı 1970'ler boyunca hüküm sürerken, radikal sol gruplara verilen halk desteği hızla artmış, Sol direniş 1970'lerde büyümeye başlamıştır.

¹⁷⁷⁴ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

1979'da ERP (Halkın Devrimci Ordusu), FAL (Silahlı Kurtuluş Kuvvetleri), FARN (Silahlı Ulusal Silahlı Kuvvetler), FPL ve PRTC (Orta Amerika İşçileri Devrimci Partisi) silahlı direnişe geçmiştir.

1980'de silahlanan beş örgüt, 1932 El Salvador köylü devriminin komünist lideri Farabundo Marti 'nin adını taşıyan FMLN (Farabundo Marti Ulusal Kurtuluş Cephesi) adlı tek bir koalisyon örgütünde birleşmiştir.

Ekim 1975 darbesi dahil olmak üzere, 1984'te yapılması planlanan olağan seçimlerden önce geçici bir cumhurbaşkanı iktidara getiren dört darbe olmuştur. Ancak 1984'te José Napoleón Duarte' nın cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle birlikte ABD ve El Salvador, FMLN' yi nasıl yeneceklerine dair siyasi bir askeri plan geliştirmiştir.¹⁷⁷⁵

1980'lerin sonunda, El Salvador'daki siyasi arenada büyüyen yeni bir güç olan ARENA ortaya çıkmıştır. Partinin sağ taraftarları vardır ve Duarte' nın ekonomi politikalarına karşı düşmanlık hisseden iş dünyasının desteğini seferber edebilmiştir.

ARENA, 1988'deki belediye başkanlığı seçimlerinde ve 1989'daki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sandalyelerin çoğunluğunu kazanmıştır. 1989 sonbaharında, müzakerelere başlamak için resmi bir davet yapılarak hükümet ile FMLN arasında bir dizi toplantı yapılmıştır.¹⁷⁷⁶

Cenevre Anlaşmalarının imzalanması, sonunda El Salvador'daki FMLN ayaklanmasını sonuçlandıracak bir sürecin başlangıcı olmuş, nihai anlaşma, Ocak 1992'de imzalanmıştır. Çözülmesi zor konulardan biri, anlaşmadan sonra ordunun rolü ve gücü olmuştur.

Ocak 1990' da müzakere sürecini tekrar rayına oturtmak için tarafsız arabuluculuk olasılığı konusunda BM ile temaslar kurulmuştur. Nihai barış anlaşması, Meksiko City'deki Chapultepec Kalesi'nde ocak ayı ortasında imzalanmıştır. Örgüt 1980-1991 yıllarında hükümetle savaşmış ve 1992'de imzalanan BM aracılığı ile Chapultepec Barış Anlaşmaları ile devlet içi çatışma sona ermiştir.

¹⁷⁷⁵ Belisario Betancur-Reinaldo Figueredo Planchart, From Madness to Hope: the 12-year war in El Salvador: Report of the Commission on the Truth for El Salvador, (UN Security Council 2001), 1-203.

¹⁷⁷⁶ Kevin A Young, "El Salvador's FMLN and the Constraints on Leftist Government", Researchgate, (Erişim 17.05.2022).

On yılın sonunda Hıristiyan demokratların adayı José Napoleón Duarte cumhurbaşkanlığını, sağ parti ARENA' nın (Ulusal Cumhuriyet İttifakı) lideri Alfredo Cristiani' ye devredilmiştir. Nikaragua'daki solcu Sandinista zaferine yanıt olarak ABD hükümeti, El Salvador'da benzer bir şeyin olmasını önlemek için güvenlik desteğini artırmıştır.

6.2.1.9.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' nın istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde El Salvador'da iki türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Askeri darbe; Ülkenin sağcı ve asker temelli yönetimine karşı direniş 1970'lerin başında daha ciddi bir şekilde artmaya başlamıştır. 1972'deki seçim sahtekarlığının ardından bazı gruplar silahlanmıştır. Albay Benjamin Mejia tarafından yönetilen bir grup genç subay Başkan Fidel Sanchez Hernandez rejimine karşı başarısız bir darbe girişiminde bulunmuş, darbe, küçük bir devlet içi çatışma düzeyine ulaşmıştır.¹⁷⁷⁷

2. Çatışma Hükümeti ele geçirme; Resmi ve gayri resmi (sağcı milisler aracılığıyla) hükümet baskısı 1970'ler boyunca hüküm sürerken, radikal sol gruplara verilen halk desteği hızla artmış, Sol direniş 1970'lerde büyümeye başlamıştır.

1979'da ERP (Halkın Devrimci Ordusu), FAL (Silahlı Kurtuluş Kuvvetleri), FARN (Silahlı Ulusal Silahlı Kuvvetler), FPL ve PRTC (Orta Amerika İşçileri Devrimci Partisi) silahlı direnişe geçmiştir. 1980'de silahlanan beş örgüt, 1932 El Salvador köylü devriminin komünist lideri Farabundo Marti' nın adını taşıyan FMLN (Farabundo Marti Ulusal Kurtuluş Cephesi) adlı tek bir koalisyon örgütünde birleşmiştir.¹⁷⁷⁸

6.2.1.9.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

El Salvador'da çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

¹⁷⁷⁷ Kevin A Young, "El Salvador's FMLN and the Constraints on Leftist Government".

¹⁷⁷⁸ Betancur-Planchart, From Madness to Hope: the 12-year war in El Salvador: Report of the Commission on the Truth for El Salvador, 1-203.

a) El Salvador çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından Bilişsel Evrim;

1- Uygulama toplulukları arka plan bilgisinde açıklandığı şekliyle, içsel bir öğrenme süreci geçirmiştir. Kahve plantasyonu oligarşisi ve bu sistemin yasal temsilcisi olan sağcı ve askeri hükümetler karşısında duyulan rahatsızlık dönemin dönüştürülmüş arka plan bilgisiyile darbe girişimleri ve sol gruplara desteğin artmasıyla sonuçlanmıştır. Bu gelişmeye bağlı olarak birçok solcu örgüt ortaya çıkmış ve bir şemsiye örgüt olan FMLN' nin kurulması ile çatışmalar yeni bir uygulama alanı bularak gelişmiştir.¹⁷⁷⁹

2- FLMN, rekabet halinde bulunduğu rejime karşı kendini kurmuş ve arka plan bilgisini harekete geçirerek halk desteği oluşturmuştur. Duarte rejiminden duyulan rahatsızlık nedeniyle sağ taraftar barındıran ARENA, kendini sol parti uygulamaları karşısında kurmuş dönüştürdüğü arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmış ve yeni bir uygulama topluluğu olarak sahneye çıkmıştır.¹⁷⁸⁰

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. FLMN çatısı altında toplanmadan önce ERP, FAL, FARN, FPL ve PRTC yeni aktörler olarak silahlı direnişe geçmiştir. Duarte yeni bir figür olarak sahneye çıkmıştır. ARENA yeni sağ üyeler barındıran bir parti olarak hem yerel hem cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sandalyelerin çoğunu elde etmiştir. Bu aktörler arka plan bilgisinde görüleceği gibi uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmekte buna bağlı arka plan bilgisi değişmektedir. Farklı yönetimler iş başına gelirken, temsil ettikleri gruplar ve çatışmalar üzerinde yeni etkilerler oluşmaktadır. Bu değişimlere bağlı olarak arka plan bilgisi değişmekte ve yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁷⁸¹

b) El Salvador çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim;

1- FLMN isyanlarına götüren süreç kahve oligarşi dönemi arka planın bir dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte yeni kurulan sol eğilimli grupların ve içinde sağ öğeler barındıran ARENA partisinin ve Cumhurbaşkanı Duarte' nin eğilim ve

¹⁷⁷⁹ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁷⁸⁰ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁷⁸¹ Adler, *Word Ordering*, 11.

beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷⁸²

2- Hükümet ve çatışma grupları ve muhalefetin sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷⁸³

3- Oligarşi grupları, sol gruplar, uygulamaları ve bunlara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde faillerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁷⁸⁴

4- Sol ideolojinin, uygulama alanı bulduğu kıtanın çok ötesinde halk hareketini tetikleyebilmesi ve işçi hareketleri için ilham kaynağı olmasına temel etken uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekilde etkileme kapasitesinin varlığıdır.¹⁷⁸⁵

6.2.1.10. Dominik Cumhuriyeti

6.2.1.10.1. Dikey Analiz

Dominik Cumhuriyeti'nde 1 devlet-içi çatışma meydana gelmiştir. Bu çatışma düşük yoğunlukta bir hükümet çatışmasıdır.¹⁷⁸⁶

Dominik Cumhuriyeti'nde 1 devleti-içi çatışma meydana gelmiştir. 1965' de Askeri hizip Constitutionalists ile düşük yoğunluklu 1 hükümet çatışması yaşanmıştır. Çatışmalar herhangi bir dış katılım olmadan meydana gelmiş, hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁷⁸⁷

¹⁷⁸² Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁸³ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁸⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁸⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁸⁶ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

¹⁷⁸⁷ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

6.2.1.10.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.2.1.10.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Dominik Cumhuriyeti'nde 1946'dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk Askeri hizip Constitutionalists' dir. Topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir.¹⁷⁸⁸

6.2.1.10.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

Diktatörlük dönemi, 1930'da Rafael Trujillo' nun iktidara gelmesiyle başlamıştır. Trujillo' nun 1961 suikastı üzerine, 1962'de ülkede ilk çok partili seçimleri yapılmış ve Juan Bosch liderliğindeki Dominik Devrimci Partisi (PRD) seçimi kazanmıştır. Bosch başkanlığında 1963'te yeni bir anayasa onaylanmış ve bir toprak reformu uygulanmıştır.

Askeri liderlik ve ekonomik seçkinler cumhuriyetteki komünist etkiden çekinmektedir. Bu endişelerin sonucu olarak, 1963'te Triumvirate olarak bilinen sivil bir cunta kansız bir askeri darbe yapmıştır. Triumvirate 'e yönelik yaygın memnuniyetsizlik, PRD ve Bosch'a kalıcı bağlılıkla birleştiğinde, Nisan 1965'te çatışmaya dönüşen bir devrim ortaya çıkmıştır.

1965 devriminin öncüleri öncelikle (PRD üyeleri) ve topluca kendilerine Meşrutiyetçiler diyen reformist ordudur. (1963 anayasasına verdikleri destekten dolayı). Muhafazakâr askeri güçler (Sadıklar) Meşrutiyet'e karşı tepki göstermiş, ancak ikincisi başkentteki mevzilerini korumayı başarmıştır.

Loyalistler başkentini kontrolünü ele geçirmeyi başaramayınca, ABD 28 Nisan'da ikincil bir savaşan taraf olarak çatışmalara müdahale etmiştir. Müdahaleye daha sonra, ABD'nin cumhuriyetteki askeri varlığını destekleyen OAS destekli bir barışı koruma kuvveti oluşturulmuştur.

¹⁷⁸⁸ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

31 Ağustos 1965'te savaşı taraflar arasında ateşkes ilan edildiğinde ABD birliklerinin çoğu ülkeyi terk etmiştir Ancak, Loyalistler ve Meşrutiyetçiler arasındaki şiddetli çatışmalar, 1966'da seçimler düzenlenene kadar aralıklı olarak devam etmiştir.¹⁷⁸⁹

6.2.1.10.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' nın istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Dominik Cumhuriyeti'nde bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma Hükümet gücünü ele geçirme; Diktatör Trujillo' nın suikastı üzerine, 1962'de ülkede ilk çok partili seçimleri yapılmış ve Juan Bosch liderliğindeki Dominik Devrimci Partisi (PRD) seçimi kazanmıştır. Askeri liderlik ve ekonomik seçkinler cumhuriyetteki komünist etkiden çekinmelerinin bir sonucu olarak 1963'te Triumvirate olarak bilinen sivil bir cunta kansız bir askeri darbe yapmıştır. Triumvirate 'e yönelik yaygın memnuniyetsizlik, PRD ve Bosch'a kalıcı bağlılıkla birleştiğinde, Nisan 1965'te çatışmaya dönüşen bir devrim ortaya çıkmıştır.

(PRD üyeleri) ve topluca kendilerine Meşrutiyetçiler diyen reformist ordu ve Muhafazakâr askeri güçler (Sadıklar/Loyalistler) arasındaki çatışmalar 1966'da seçimler düzenleninceye kadar aralıklı olarak devam etmiştir. Loyalistler başkentin kontrolünü ele geçirmeyi başaramayınca, ABD 28 Nisan'da ikincil bir savaşı taraf olarak çatışmalara müdahale etmiştir.¹⁷⁹⁰

6.2.1.10.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Dominik Cumhuriyeti çatışmalarında Bilişsel evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Dominik Cumhuriyeti çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim;

1- Birçok ülkede yaşanan hükümet ve silahlı bir örgüt çatışması içsel öğrenme süreci ve özdeşleşmeyi içeren bir süreçte ortaya çıkmaktadır. Dominik Cumhuriyeti çatışmasında

¹⁷⁸⁹ Leiv Marsteintredet, *Political institutions and their effect on democracy in the Dominican Republic*, (The University of Bergen, Department of Comparative Politics, Yüksek Lisans Tezi, 2004).

¹⁷⁹⁰ Marsteintredet, *Political institutions and their effect on democracy in the Dominican Republic*.

uzun süreli diktatör Trujillo' nın 1961 suikastı üzerine, değişen arka plan bilgisi ile komünist eğilimli PRD seçimleri kazanmıştır. Komünist etkiden korkan Sadıklar arasında çivil bir cuntanın yaptığı darbe ile 1962'de ülkede çatışmalar başlamıştır. Cuntacılara karşı duyulan memnuniyetsizlik ve PRD' ye duyulan sempati ile arka plan bilgisi tekrar değişmiş Sadıklar ve Meşrutiyetçiler olarak ikiye ayrılan gruplar arasında çatışmalar yaşanmıştır. Sadıkların çatışmalarda Meşrutiyetçilere karşı istenen başarıyı elde edememesi üzerine içsel bir özdeşleşme ile bölgedeki benzer uygulamalarına ilaveten ABD, Sadıklara destek vermiştir. Böylece uygulama topluluğu olarak kabul edilen grup girişimleri Komünizme ve anti Komünizme ilişkin dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni uygulama alanına geçmiştir.¹⁷⁹¹

2- Diktatör Trujillo' ya karşı PRD kendini yeniden kurmuş ve seçim başarısı elde etmiştir. İlerleyen dönemde komünizm etkisinden korkan gruplar PRD karşısında kendisini yeniden oluşturmuş ve dönüşen arka plan bilgisini gelecek uygulayıcılara aktarmıştır.¹⁷⁹²

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. PRD'nin diktatörlük dönemi sonrası sahneye çıkması gibi, PRD karşısında Sadıklar adı altında yeni karşı oluşumlar başlamıştır. ABD yeni aktör olarak sahada yer almıştır. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen çatışmacı profili ile bu aktörler uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁷⁹³

b) Dominik Cumhuriyeti çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından bilişsel evrim;

1- Diktatörlük dönemi sonrası Komünist partinin iktidara gelişi ile bu ideolojiden rahatsız grupları ayaklanmaya götüren süreç arka planın dönüşmüş yeni bilgisini oluşturmuştur. Takip eden süreçte birisi hükümette diğeri muhalefette bulunan iki grubun eğilim ve

¹⁷⁹¹ Adler, Word Ordering, 11.

¹⁷⁹² Adler, Word Ordering, 11.

¹⁷⁹³ Adler, Word Ordering, 11.

beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷⁹⁴

2- Hükümet ve muhalif tarafın sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁷⁹⁵

3- Uzun süreli diktatör döneminden sonra yeni toprak reformuyla gelen PRD' ye duyulan sempati ve destek gibi, Komünist bir hükümetin varlığından rahatsızlık duyan muhalif tarafların yeni hükümete karşı isyanlarında ve ABD'nin bu sürece verdiği destekte görülen uygulamalar ve buna bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁷⁹⁶

4- Hükümetin uygulamalarına karşı oluşan muhalif grubun karşılıklı olarak birbirini etkilemesi, başka ülkelerden destek alması gibi, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesi vardır.¹⁷⁹⁷

6.2.1.11. Amerika Birleşik Devletleri

6.2.1.11.1. Dikey Analiz

2001-17,2019' da El-Kaide ile 1' i yüksek yoğunlukta 18 hükümet çatışması yaşanmıştır. ABD' de 18 küresel çatışma yaşanmıştır. Tarafların tamamı ABD hükümetinin yanında çatışmaya katılmıştır ve hükümet üzerinde yaşanan anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır.¹⁷⁹⁸

2001'deki 1 El-Kaide çatışmasında Avustralya, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Polonya, Türkiye, Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir. 2002'deki 1 El-Kaide çatışmasında Afganistan, Avustralya, Kanada, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Japonya, Ürdün, Litvanya, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Pakistan, Polonya, Romanya, İspanya, Türkiye, Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir. 2003' deki 1 El-Kaide çatışmasında Afganistan, Kanada, Danimarka, Fransa, Almanya, İtalya, Litvanya,

¹⁷⁹⁴ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁹⁵ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁹⁶ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁹⁷ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁷⁹⁸ Shawn vd., *Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states*, 60/4.

Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Pakistan, Polonya, Romanya, Slovakya, İspanya, Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir. 2004’deki 1 El-Kaide çatışmasında Afganistan, Belçika, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Almanya, İtalya, Yeni Zelanda, Pakistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Suudi Arabistan, Slovakya, İspanya, Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir. 2005’deki 1 El-Kaide çatışmasında Belçika, Kanada, Hırvatistan, Danimarka, Estonya, Fransa, Almanya, İtalya, Kuveyt, Hollanda, Norveç, Pakistan, Polonya, Romanya, Suudi Arabistan, Slovakya, İspanya, Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir. 2006-2007’deki 2 El-Kaide çatışmasında Afganistan, Fransa, Almanya, Pakistan, Suudi Arabistan, Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir. 2008’deki 1 El-Kaide çatışmasında Afganistan, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Pakistan, Romanya, Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir, 2009’daki 1 El-Kaide çatışmasında Afganistan, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Almanya, Ürdün, Hollanda, Pakistan, Romanya, Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir, 2010’da 1 El-Kaide çatışmasında Afganistan, Kanada, Fransa, Almanya, Ürdün, Hollanda, Pakistan, Romanya, Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir, 2011-2012’de 2 El-Kaide çatışmasında Afganistan, Fransa, Ürdün, Pakistan, Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir, 2013’de 1 El-Kaide çatışmasında Afganistan, Ürdün, Pakistan, Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir, 2014’deki 1 El-Kaide çatışmasında Afganistan, Pakistan, Birleşik Krallık hükümeti desteklemiştir, 2015-17’de 3 El-Kaide çatışmasında Afganistan, Pakistan hükümeti desteklemiştir, 2019’de 1 El-Kaide çatışmasında Afganistan hükümeti desteklemiştir.¹⁷⁹⁹

6.2.1.11.2. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

6.2.1.11.2.1. Uygulama Toplulukları olarak Çatışma Grupları

Amerika’da 1946’dan günümüze devlet ile çatışan 1 çatışma grubu yer almaktadır. Bu topluluk El-Kaide’dir. Bu topluluk hükümet üzerinde güç elde etmek için çatışmalar vermiştir. Çatışmaların tamamı küresel niteliklidir.¹⁸⁰⁰

¹⁷⁹⁹ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

¹⁸⁰⁰ Shawn vd., Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states, 60/4.

6.2.1.11.2.2. Çatışmalarda Arka Plan Bilgisi

ABD hükümeti ile El Kaide arasında devlet içi- çatışma, El Kaide ajanlarının ABD askeri ve sivil hedeflerine saldırmasıyla 11 Eylül 2001'de başlamıştır. 11 Eylül saldırıları dışında ABD topraklarında herhangi bir çatışma yaşanmamış, Afganistan, Pakistan, Suudi Arabistan ve Yemen gibi ülkelerde çatışmalar yaşanmıştır. Bu bölgelerin bazılarında, savaşın büyük kısmı ABD hükümetinin müttefikleri tarafından gerçekleştirilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hükümeti ile El Kaide arasındaki çatışma, geleneksel olmayan bir iç silahlı çatışma vakası oluşturmuştur. Şiddet eylemlerinin çoğu ABD dışında ve 20'den fazla farklı ülkeden askerlerin dahil olduğu çatışmalardır.

El Kaide, Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından desteklenen bir komünist hükümete karşı çatışmasında İslami isyancılar yanında savaşan gönüllü güçler tarafından 1988'de kurulmuştur.

1989'da Sovyet birliklerinin nihai olarak geri çekilmesiyle cesaretlenen El Kaide, İslami hareketleri ve ülkeleri savunmak için 'cihat' ile savaşmaya devam etme arzusunu ilan etmiştir. El Kaide'nin kurucusu Suudi Arabistanlı Usame bin Ladin, ABD'ye ve onun İslam dünyasındaki varlığına odaklanmıştır.

ABD çıkarlarına yönelik El Kaide bağlantılı saldırılar, 1998'de Darüsselam (Tanzanya) ve Nairobi'deki (Kenya) ABD büyükelçiliklerinin eş zamanlı bombalanmasıyla gerçekleşmiştir. Ayrıca, Ekim 2000'de Sanaa limanında (Yemen) konuşlanmış ABD savaş gemisi El Kaide ile bağlantılı olduğu düşünülen bir intihar bombacısı tarafından saldırıya uğramıştır. Belirtilen hedef, ABD'yi denizaşırı ve özellikle Orta Doğu katılımlarını terk etmeye zorlamaktır.¹⁸⁰¹

Eylül 2001'de yapılan saldırıların ardından ABD, El Kaide'ye karşı savaş ilan etmiştir. Diğer bazı ülkeler kısa süre sonra ABD hükümetini terörle mücadelede konusunda desteklemiştir. Ekim ve Kasım 2001 boyunca, Birleşik Krallık, Kanada, Avustralya,

¹⁸⁰¹ Selim Öztürk, "Küresel Terör Örgütü el-Kaide'nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında "Cihad" Anlayışının Geçirdiği Değişimler", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 6/2 (2019), 167-196.

Almanya, Fransa, Polonya, İtalya ve Türkiye'den birlikler konuşlandırılırken, diğer ülkeler El Kaide ve Taliban'ı devirmek için başka tür destekler sunmuştur.

Savaşın ilk günü olan 11 Eylül 2001 dışında, çatışmalar ABD topraklarında yaşanmamıştır. Uyumsuzluğu gidermek için herhangi bir müzakere yapılmamıştır.¹⁸⁰²

6.2.1.11.2.3. Negatif Uygulama Alanı Olarak Çatışmalar

Uygulama toplulukları, arka plan bilgi ve UCDP' nin istatistiksel verilerini değerlendirdiğimizde Amerika'da bir türde çatışma meydana gelmiştir.

1. Çatışma hükümet uygulamasına isyan; 1989'da Sovyet birliklerinin nihai olarak geri çekilmesiyle cesaretlenen El Kaide, İslami hareketleri ve ülkeleri savunmak için 'cihat' ile savaşa devam etme arzusunu ilan etmiştir. El Kaide'nin kurucusu Suudi Arabistanlı Usame bin Ladin, ABD'ye ve onun İslam dünyasındaki varlığına odaklanmıştır. Eylül 2001'de yapılan saldırıların ardından ABD, El Kaide'ye karşı savaş ilan etmiştir. Bazı ülkeler ABD hükümetini terörle mücadelede konusunda desteklemiştir.¹⁸⁰³

Savaşın ilk günü olan 11 Eylül 2001 dışında, çatışmalar ABD topraklarında yaşanmamıştır. Uyumsuzluğu gidermek için herhangi bir müzakere yapılmamıştır.¹⁸⁰⁴

6.2.1.11.2.4. Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu

Amerika çatışmalarında Bilişsel Evrim, teorinin basamaklarına atıfla aşağıdaki şekilde gelişmiştir.

a) Amerika çatışmalarında yapısal-sosyal mekanizmalar açısından Bilişsel Evrim;

1- Birçok ülkede yaşanan hükümet ve silahlı bir örgüt çatışması içsel öğrenme süreci ile özdeşleşmeyi gerektiren bir süreçte ortaya çıkmaktadır. El Kaide, Afganistan'da Sovyetler Birliği tarafından desteklenen komünist hükümete karşı çatışmasında İslami isyancılar yanında savaşan gönüllü güçler tarafından 1988'de kurulmuştur. Sovyet hükümetinin geri çekilmesiyle cesaretlenen ve yeni bir negatif uygulama topluluğu olarak ortaya çıkan El-

¹⁸⁰² Armağan Kuloğlu, "El Kaide Lideri Bin Ladin Operasyonu ve Sonuçları", *Ortadoğu Analiz* 3/30 (2011).

¹⁸⁰³ Selim Öztürk, "Küresel Terör Örgütü el-Kaide'nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında "Cihad" Anlayışının Geçirdiği Değişimler", 167-196.

¹⁸⁰⁴ Armağan Kuloğlu, "El Kaide Lideri Bin Ladin Operasyonu ve Sonuçları".

Kaide yeni arka plan bilgisi ile hedefini, İslami hareketleri ve ülkeleri savunmak için 'cihat' ile savaşmaya devam etme arzusu olarak ilan etmiş ve ABD ve onun İslam dünyasındaki varlığına odaklanmıştır. Böylece uygulama topluluğu olarak kabul edilen grup girişimleri dönüştürdükleri arka plan bilgisi ile yeni bir uygulama alanına ulaşmıştır.¹⁸⁰⁵

2- ABD'nin İslam dünyası üzerindeki etkisine karşı El -Kaide ABD karşısında kendini konumlandırarak, İslami devlet kurma ideolojisi ile halk hareketi oluşturmuştur. Bu uygulamalar karşısında dönüşen arka plan bilgisi gelecek uygulayıcılara aktarılmış, yeni ülkelerde yeni gruplar ve yeni uygulamalarla yeniden vücut bulmuştur.¹⁸⁰⁶

3- Hem hükümet açısından hem de gruplar açısından sürekli devam eden çatışmalarda yeni aktörler ortaya çıkmaktadır. ABD ve diğer ülkelerden teröre karşı ABD'ye destek veren ülkeler yeni aktörler olarak sahada yer almıştır. El Kaide çatışmalarının başka ülkelere yayılması ile farklı ülkelerden katılımcılar gruba katılmıştır. Bu durum çatışmalar üzerinde yeni etkiler oluşturmuş, böylece değişen çatışma profili ile bu aktörler yeni uygulamalar yoluyla kimliklerini oluşturan bilgiyi yeniden üretmiş ve çatışmaya ilişkin arka plan bilgisini değiştirmiştir. Yeni oluşan kimliklerin uygulamalar üzerindeki etkisi nedeniyle çatışmalar gelişmekte, birbirinden etkilenmekte ve yeniden üretilmektedir.¹⁸⁰⁷

b) ABD çatışmalarında süreçsel-sosyal mekanizmalar açısından Bilişsel Evrim;

1- El-Kaide'nin Afganistan'da Sovyet dönemi sonrası kazandığı güç ile ideolojisini değiştirip dönüştürmesi gibi, ABD'nin de terörle mücadele konusunda değişen arka plan bilgisinde görüldüğü gibi iki grubun eğilim ve beklentisinin uygulamaya dayalı değişiklikleri ve bir istikrarı bulunmaktadır. Bu eğilim ve beklentiye ilişkin açıklamalar arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁸⁰⁸

¹⁸⁰⁵ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁸⁰⁶ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁸⁰⁷ Adler, *Word Ordering*, 11.

¹⁸⁰⁸ Adler, *Word Ordering*, 12.

2- ABD Hükümeti ve El- Kaide taraftarının sınırını oluşturan öğrenme, müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi şekillendiren süreçler bulunmaktadır. Bu süreçler arka plan bilgisinde ele alınmıştır.¹⁸⁰⁹

3- El-Kaide'nin değişip dönüşen amaçları gibi bu amaçlara göre değişen ABD ve ona destek ülkelerin politikalarındaki değişime bağlı olarak görülen uygulamalar ve bu uygulamalara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde failerin düşünselliği ve yargısı bulunmaktadır.¹⁸¹⁰

4- ABD'nin uygulamalarına karşı oluşan El-Kaide muhaliflerinin karşılıklı olarak birbirini etkilemesi, Terörle mücadele konusunun İslam ülkeleri de dahil olmak üzere tüm dünyada uygulama alanı bulması, uygulayıcıların maddi, kültürel ve sosyal çevreyi istenen şekillerde etkileme kapasitesinden kaynaklanmaktadır.¹⁸¹¹

6.3. Sonuç

Bu bölümde teorik basamakları ve yöntemi giriş bölümünde ele alınan, çatışmalarda yaşanan bilişsel transformasyonu kanıtlamak amacıyla, 1946-2022 arası dönemde Amerika Bölgesinde yaşanan devlet içi ve küresel çatışmalar ele alınmıştır.

Çatışmalardaki bilişsel dönüşümü kanıtlamak amacıyla Amerika devlet içi ve küresel çatışmalar Yatay Analiz, Dikey Analiz ve Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu olarak üç temel bölümde ele alınmıştır.

Yatay Analiz ile Amerika Bölgesinde çatışma yaşanan devletler, devletlerde yaşanan çatışma sayısı, yoğunluk düzeyi, çatışmaların türü, çatışmaya katılan dış devletler ve bölge devletleri ele alınmış ve çatışmaların yaşandığı Amerika Bölgesi ve bu bölgede çatışma yaşanan ülkeler arasında yıllar açısından sayısal karşılaştırmalar yapılmıştır.

Dikey Analizle, Amerika Bölgesinde devlet içi çatışmalar yaşanan ülkelerde, çatışma sayıları ve çatışma türlerini göstermek amaçlanmıştır. Dikey Analiz, 1946' dan 2022' ye kadar bir ülkede yaşanan tüm devlet içi ve küresel çatışmaları tarih sırasıyla ele almakta, kaç adet çatışmanın gerçekleştiğini, çatışmalara hangi grupların katıldığını, zaman içinde

¹⁸⁰⁹ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁸¹⁰ Adler, *Word Ordering*, 12.

¹⁸¹¹ Adler, *Word Ordering*, 12.

gruaplarda yaşanan bilişsel değişimi ve buna bağlı olarak gruaplarda yaşanan değişimi ve sonuç olarak çatışmalarda yaşanan bilişe ilişkin değişimi göstermektedir. Bu bilgiler Amerika Bölgesinde atışma yaşanan ülkeler arasında çatışmalarla ilgili kıyaslama yapma imkn sağlamaktadır.

atışmaların Bilişsel Transformasyonu olarak ele alınan ve çatışmalardaki bilişsel evrimi göstermeyi amaçlayan bölüm Uygulama Toplulukları, Arka Plan Bilgisi, Negatif Uygulama Alanı ve çatışmalarda Bilişsel Transformasyon olarak dört bölümde ele alınmıştır.

Uygulama Toplulukları, Amerika Bölgesinde, atışma yaşanan ülkelerde Uygulama Toplulukları olarak hangi çatışma gruplarının bulunduğunu bu grupların hangi yıllarda hükümetle eylem gerçekleştirdiğini, birleştiği ve/veya ayrıştığı grupları ele almaktadır.

atışmaların Arka plan bilgisi, bir ülkede 1946' dan 2022' ye kadar tarih sırasına göre gerçekleşen çatışmalarda yer alan grupların, oluşum nedenleri, grupların beklenti ve eylemlerinin oluşma nedenleri, ülkedeki hükümet yapısı ve gruplarla yapılan çatışma nedenleri bilişsel olarak ele alınmıştır.

Negatif Uygulama Alanı Olarak çatışmalar bölümünde Amerika Bölgesinde yer alan ülkelerde yapılan çatışmalar, tez yazarı tarafından türlere ayrılmıştır. Bu bölüm her bir tür içinde kaç çatışmanın hangi arka plan çerçevesinde yaşandığını ele almaktadır. Böylece bir ülkede bir tür içinde 1946'dan 2022' ye kadar hangi tür çatışmaların gerçekleştiğini ve bu çatışma türleri arasında her bir tür için nasıl bir bilişsel dönüşümün yaşandığını tarihi gerekçelerle ele almaktadır

atışmaların Bilişsel Transformasyonu bölümü, giriş bölümünde ele alınan, tez yazarı tarafından geliştirilen teorinin adımları doğrultusunda, diğer üç bölümün verilerine dayanarak çatışmalardaki bilişsel dönüşümü kanıtlamaya çalışmaktadır.

atışmalarda Bilişsel Transformasyon teorisini kanıtlamaya yönelik olan üçüncü bölümde her bir ülke için birer uygulama topluluğu olarak kabul edilen çatışan grupların çatışmalarında yaşanan bilişsel dönüşüm belirlenmiştir.

atışmalarda her bir çatışma türü için, bir sonra oluşan çatışma grubu veya aynı çatışma grubunun yönteminde veya amacında yaşanan bilişsel dönüşüm veya tarihsel olarak bir

çatışma türünden diğerine geçişte yaşanan bilişsel değişim bir evrim eşiği kabul edilmiştir.

Çatışmalarda Bilişsel dönüşüm her bir çatışma ve ülke için farklılık gösterdiğinden, her bir ülkede yaşanan çatışmalara ilişkin açıklamalar Uygulama Toplulukları, Arka Plan Bilgisi ve Negatif Uygulama Alanı bölümlerinde yer almaktadır. Her bir çatışma için tezin giriş bölümünde oluşturulan teoride ele alınan dönüşüm mekanizmaları Amerika Bölgesinde çatışma yaşanan ülkelerle ilgili olarak bu bölümde ele alınmıştır.

Sayısal karşılaştırmalar, çatışma yaşanan ülkelerin birbirine göre konumlarını ve çatışmalarda yer alan grupların amaçlarını ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Bu noktada çatışma yaşanmayan ülkeler zımni bir şekilde ortaya çıkmakta ve potansiyel olarak bölgeler arası çatışma yaşanma riskinin karşılaştırmasına imkân sağlamaktadır.

SONUÇ

Çatışmaların Transformasyonu/ Dönüşümü, birçok teorisyen ve uygulayıcı tarafından, ilişkilerle, çıkarlarla, söylemlerle ve gerektiğinde çatışmanın devamını destekleyen toplumun yapısıyla ilgilenme ve bu yapıyı dönüştürme süreci olarak ifade edilmiştir.

Bu konuda etkili çalışmalardan biri, zengin bir temel kavramlar karışımı sunan Galtung'un çalışmasıdır. Curle'un çalışması (1971) Galtung'un yaklaşımı üzerine inşa edilmiştir. Lederach, Curle'un fikirlerini benimsemiştir. Azar'ın uzun süreli toplumsal çatışmalar üzerine çalışması (1990), çağdaş çatışmaların uzun süreli niteliğine ilişkin bir açıklama sunarak çatışma dönüşüm teorisi üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Miall, Ramsbotham ve Woodhouse (1999), çağdaş çatışmaların ortaya çıktığı beş farklı düzey tanımlamışlardır: küresel, bölgesel, toplumsal, çatışmacı taraf ve bireysel/elit.

Vayrynen, uzlaşmadan ziyade dönüşüm fikrine dayalı bir çatışma teorisi savunmuş ve çatışmaların dinamik anlamda nasıl dönüştüğünü anlamanın önemini vurgulamıştır. Toplumların sosyal, ekonomik ve politik dinamiklerinin bir sonucu olarak sorunlar, aktörler ve çıkarlar zamanla değişmektedir.

Lederach'ın çalışması (1997), çatışma dönüşümü düşüncesinin en kapsamlı ifadelerinden biridir. Lederach barış inşasını, barış ve adalet, hakikat ve merhamet değerleri arayışından esinlenerek, bir savaş sisteminin barış sistemine uzun vadeli bir dönüşümü olarak görmektedir.

Bu sürecin temel boyutları, çatışmanın kişisel, yapısal, ilişkisel ve kültürel yönlerinde farklı zaman dilimlerinde (kısa, orta ve uzun vadeli) ortaya çıkan ve farklı zamanlarda farklı sistem düzeylerini etkileyen değişikliklerdir.

Tez çalışması, uluslararası inşacı-evrimci gelenekten gelen bir teorisyen olan Adler'in geliştirdiği bir sistem teorisi olan Bilişsel Evrimin Sosyal Teorisinin temel argümanlarını çatışmalara uyarlamış ve Çatışmaların Bilişsel Transformasyonu olarak isimlendirmiştir.

Lederach, barış inşasını bir yapı-süreç olarak değerlendirmekte ve bir çatışmanın anlamının büyük ölçüde ortaya çıktığı bağlama bağlı olduğunu kabul etmektedir. Bu fikirden hareketle tez çalışması bir yapı-süreç teorisi olarak iki bölümde tasarlanmıştır.

Lederach, tarafların birbirlerine karşı tutumlarının daha önceki ilişkilere göre şekillendiğini, davranışların tamamen tepkisel olmayıp, geçmişte olup bitenlere ilişkin anılara ve gelecekte olabileceklere ilişkin beklentilere dayanmakta olduğunu ileri sürmektedir. Tez çalışması, Lederach'ın bu düşüncesinden hareketle, çatışan tarafların bilişinde yaşanan değişikliğin, çatışmalarda yarattığı dönüşümü kanıtlamayı amaçlamaktadır.

Lederach'ın çatışma bağlamı, çatışma içindeki toplumu ve daha geniş uluslararası ve bölgesel düzeyi içermektedir. İlişkiler, çatışmanın gerçekleştiği toplum içindeki ve diğer toplumların ötesindeki etkileşim dokusunun tamamını içermektedir. Tez çalışması Lederach' bu görüşünü, Miall, Ramsbotham ve Woodhouse'un çalışmaları ile birleştirerek, çatışmalarda yaşanan bilişsel evrimin, bireylerden hareketle, tarafları, ülkeleri, bölgeleri ve sistemi nasıl etkilediğini açıklamaya çalışmıştır. Bu etkileşim bilişsel bir döngüde ortaya çıkmakta ve çatışmalar üzerinden gerçekleşmektedir.

Lederach'a göre, gruplar arasındaki zayıf ilişkiler çoğunlukla çatışmaları tetiklemekte ve şiddet sona erdikten sonra da barışı inşa etme çabalarının önünde kritik bir engel olmaktadır. Anıların, her bir tarafın kültür ve öğrenme, söylem ve inanç tarafından şekillendirilen, sosyal olarak inşa edilmiş durum anlayışının bir parçası olduğunu söylemektedir. Grupların geçmişlerini hatırlama ve inşa etme şekli çoğu zaman çatışma seferberliğinin merkezinde yer almakta ve bu nedenle uzlaşma ve kültürel gelenek çalışmalarında ele alınması gereken çok önemli bir konu olduğunu ifade etmektedir. Tez çalışması bütün bu söylemleri kabul ederek, bu söylemlerin bilişsel olarak nasıl gerçekleştiğini kanıtlama amacı taşımaktadır.

Vayrynen'in yaklaşımı, bağlam, yapısal, aktör, sorun ve birey olarak, beş tür dönüşümü veya transformatörü göstermektedir. Bu görüşe göre,

Bağlam dönüşümleri, her bir tarafın çatışma durumuna ilişkin algısını ve motivasyonlarını kökten değiştirebilecek, çatışma bağlamındaki değişiklikleri ifade etmektedir.

Yapısal dönüşümler, çatışmanın temel yapısındaki, yani aktörler kümesindeki, bunların sorunlarındaki, uyumsuz hedef ve ilişkilerdeki veya çatışmanın içinde yer aldığı toplum, ekonomi veya devletteki değişiklikleri ifade etmektedir.

Aktör dönüşümleri, aktörlerin hedeflerini değiştirme veya çatışmaya genel yaklaşımlarını değiştirme kararlarını içermektedir.

Sorun dönüşümleri, tarafların anlaşmazlığın merkezinde yer alan temel konularda aldıkları pozisyonların yeniden formüle edilmesinin yanı sıra, tarafların uzlaşma veya çözüme ulaşmak için bu pozisyonları yeniden tanımlama veya yeniden çerçeveleme biçimiyle ilgilidir.

Kişisel/Elit dönüşümleri, kritik anlarda karar alma gücüne sahip bireysel liderler veya küçük gruplar içindeki kişisel fikir veya fikir değişikliklerini ele almaktadır.

Tez çalışması, bu dönüşüm kriterlerini ele alarak, bu kriterler arasındaki dönüşümün bilişsel olarak nasıl gerçekleştiğini ve bu kriterlerin birbirleri ile nasıl ayrılmaz bir şekilde ilişkili olduğunu kanıtlamayı hedeflemiş ve bu görüşle çatışmalara uyarladığı teoriyi 1946-2022 arası tüm devlet içi ve küresel çatışmalara uygulamıştır.

Tez çalışmasında dönüşüm türleri, çatışma oluşumunun farklı bölümleriyle bağlantılıdır. Bağlam ve yapısal değişiklikler genellikle daha uzun bir zaman diliminde meydana gelmesi nedeniyle tez çalışmasında Arka Plan Bilgisinde çatışmaların yaşandığı yapısal ve bağlamsal dönüşümü tarihsel bir süreç içinde Lederach'ın görüşleriyle paralel olarak aktörden hareketle ele almış ve bilişin çatışmanın ortamını nasıl etkilediğini ve diğer dönüşüm türlerinin çatışma dinamiklerinin bir parçası olarak daha hızlı ve sıralı bir şekilde bilişsel olarak nasıl gerçekleştiğini ve bütün bu dönüşümlerin birbiriyle ilişkili olduğunu göstermek amacını taşımıştır.

Çatışma dönüşümü, çeşitli boyutları mikro- makro, yerel- küresel, taban-elit aktörler, kısa- uzun vadede ele alan kapsamlı bir yaklaşımdır. Bir uygulayıcı veya teorisyen çatışma dönüşümü gibi büyük bir alanın yalnızca bir kısmını ele alabilmektedir. Tez çalışması bu anlamda çalışmasını çatışmaların oluşumu ile sınırlamış ve bu oluşumda bilişin rolünü ele alarak, bütün bu dönüşüm türleri ile ve türlerin birbiri ile etkileşimini uygulamalar üzerinden kanıtlamayı amaçlamıştır.

Tez çalışması, çatışmaların geçirdiği değişim ve dönüşümü, inşacı-evrimci bir yaklaşım benimseyen Adler ve Wendt'in sistem teorisinden hareketle çatışmaların bilişsel bir

transformasyon geçirdiğini göstermeyi amaçlamıştır. Tez çalışmasında her bir çatışma, çatışmanın bir sistem olduğu düşüncesinden hareketle geliştirilmiştir.

Tez çalışması çatışan tarafları oluşturan grupların bir uygulama topluluğu olduğunu iddia etmektedir. Çatışan hükümet dışı gruplar gibi, hükümet içinde yer alan politik gruplar da çatışmalarda bir diğer uygulama topluluğunu teşkil etmektedir.

Çatışan taraflar geçmişten gelen tecrübeler geleceğe yönelik beklentiler ve algılar ile oluşan arka plan bilgisini kendi grupları içinde yaşadıkları müzakere ve çekişme ile oluşan öğrenme süreçleri ile birleştirerek yeni bir uygulama alanına geçmektedir. Çatışmalara çözüm getirmek amacıyla oluşan çatışma çözüm grupları bir başka uygulama grubunu temsil etmektedir.

Devlet içinde kökleri kurum ve kuruluşlarda bulunan ve hükümet tarafını oluşturan uygulama toplulukları, uygulamaların ve normatif bilginin yayılmasına yardımcı olmaktadır. Kurum ve kuruluşlar, bir kez kurulduktan sonra uygulama alanlarını oluşturmakta ve yeni toplumsal düzenleri temel alan yeni pratikler ve bilgiler üretmektedir.

Kurumlar ve kuruluşlar arasında uygulamaların yayılması hükümet dışı gruplar arasında uygulamaların yayılması gibi, amaçlanan ve/veya istenmeyen sonuçların uluslararası sosyal düzenlerin transformasyonunun/değişiminin veya metastabilitesinin/istikrarının korunmasını etkileyecek süreçlerdir.

Hükümet dışı gruplar kendi içlerinde çeşitli nedenlerle çatışma yaşayabilmekte ve ana gruptan ayrılan daha küçük gruplar kendi uygulamalarını ve eylemlerini farklı yöntemlerle sürdürebilmektedirler. Bazen aynı ideolojiyi veya inancı paylaşan gruplar kendi bağımsızlıklarını kaybetmeden bir diğerine yardım etmekte veya bu gruplar arasında çatışmalar yaşanabilmektedir.

Hükümet dışı gruplar yukarıda ifade edildiği şekliyle yatay olarak etkileşimde bulunurken, bir sonraki nesle düşünce ve yöntemlerini aktararak oluşturdukları arka plan bilgisiyle çatışmaların sadece yatay değil, dikey olarak da kalıcı olmasına imkân sağlamaktadır.

Devlet içinde değişen politik aktörler, yeni geliştirdikleri politikalar ve uygulamalarla çatışmaların tarzını değiştirebilmekte, bu durum barış antlaşmalarına kadar giden bir sürece yol açarken, teknolojik gelişmelere ve dış aktörlerin katılımına bağlı olarak daha yıkıcı çatışmalara dönüşebilmektedir.

atışmalarda hükümet dışı grupların zaman içinde, ortadan kayboldukları ve daha sonra başka söylemler veya başka bir grupla birleşerek yeni uygulamalarla tekrar ortaya çıktıkları görülmektedir. Yeni bir kimlikle tekrar ortaya çıkan bu gruplar, yeni yöntemler benimseyebilecekleri gibi eski yöntemlerin yeni bir versiyonunu da geliştirebilmektedir.

atışmalardaki tarafların, ekonomik, politik ve sosyal eğilim ve beklentilerindeki değişiklikler çatışan grupların uygulamalarındaki değişiklik ve istikrarı beraberinde getirmektedir. Beklentilerin yönü eski yöntem ve uygulamaların devamını gerekli kılabilirken, küresel aktörlerin desteğine olan güven, çatışmalarda zengin kaynakların ele geçirilmesi ile oluşan maddi güç ve teknolojiadaki yeni gelişmeler uygulamalarda değişimi getirebilmektedir. Bu duruma bağlı olarak istikrar ve/veya değişim eş zamanlı olarak görülmektedir.

Uygulama toplulukları içinde bireysel düzeyde öğrenme, bireylerin çatışmalarda taraf seçme ve uygulamaya dahil olma yeteneklerini, uygulamaya neden katıldıklarını ve ellerinde olan kaynakları kullanmayı ve/veya değiştirmeyi ifade etmektedir.

Uygulama toplulukları bildiklerini uygulayan failerin toplamı olduğundan, çatışan tarafları temsil eden uygulama topluluklarının yerleşik hale geldiği örgütler ve yönetimler tarafından uygulamaların aktif bir şekilde yayılması, uygulamaların seçici olarak tutulmasını teşvik ederken, çatışmada izlenen yol yöntem devam etmektedir. Böylece çatışmalar daha geniş çevrelere yayılmakta, mevcut uygulamaların ve arka plan bilgisinin hayatta kalmasına yönelik eğilimleri artırmaktadır.

Aynı durum temel aktör olan devlet içinde geçerlidir. Mevcut söylem ve tutumlarla çatışmalara ve taraflara yaklaşım, uygulamaların hayatta kalması eğilimini artırmaktadır. Bu anlamda uygulamaların devamı ve/veya değişimini oluşturan çatışmaların bulunduğu bölge ve grupların amaçlarını gerçekleştirmek için müzakere, itiraz ve özdeşleşmeyi etkileyen süreçler bulunmaktadır.

Uygulama toplulukları resmi aktörlerle örtüşerek, kurumsal sınırları aşmakta, kurum ve kuruluşları veya kurumsal uygulayıcıları oluşturmaktadır. Bu noktada failerin düşünselliği uygulamaları ve bu uygulamalara bağlı arka plan bilgisinin değişmesinde rol oynamaktadır.

Negatif Uygulama toplulukları olan devlet dışı gruplar çatışmalarda başarı kazanmak ve amaçlarını gerçekleştirmek için yeni üyeler edinmeye ihtiyaç duyarken, hükümet grupları politik amaçlarını gerçekleştirmek için halkın desteğine ihtiyaç duymaktadır. Gruplar istek ve ihtiyaçlarını gerçekleştirmek için buldukları maddi, kültürel ve sosyal çevreleri etkilemeleri gerekmektedir.

Çatışma yaşayan gruplar ülkelerin tarihsel geçmişlerine, bağlı buldukları bölgenin yer altı ve yer üstü kaynaklarına, komşularıyla olan ilişkilerine ve birçok faktöre bağlı olarak maddi, kültürel ve sosyal çevreleri istenen şekillerde etkileme kapasitesine ulaşmaktadırlar.

Tezde ele alınan dünyanın birbirinden farklı özelliklere sahip birçok yerinde farklı nedenlerle, yer altı ve yer üstü kaynakları farklı ülkelerde meydana gelen farklı şiddette ve farklı yöntemlerle gerçekleşen devlet içi çatışmaları bir tek teoride toplamak ilk bakışta mümkün görünmemektedir.

Çatışmalarda ortak olan grup ve grubun merkezinde yer alan insan ve insanın amaçları için bir araya gelmesi çatışmaların ortak özelliğini oluşturmaktadır. İnsanı çatışmaya iten nedenler farklı olmakla birlikte bu nedenleri bilme ve bu bilgiyi sonraki nesillere aktarma merkezde insanı barındıran grupların temel özelliğidir.

Bu nedenle çatışmaların bilişsel transformasyonuna /değişimine insanın bilişinde zaman içinde ortaya çıkan değişim neden olmaktadır. Tez çalışmasında 1946-2022 arasındaki bütün çatışmalar gruplarda oluşan ve sonraki nesillere aktarılan, bilişte zaman içinde yaşanan transformasyonu/ değişim ve dönüşümü kanıtlamak amacıyla ele alınmıştır.

Devlet içi çatışmalarda hükümetle çarpışan grupların oluşumundaki arka plan bilgisi tez çalışmasında her bir çatışma için ele alınmıştır. Arka planı oluşturan nedenler tüm grupların çatışma amaçları için farklılaşmakla birlikte mevcut bir arka planın varlığı değişmeyen bir unsur olarak tüm çatışmalarda yer almaktadır.

Bu arka plandan alınan negatif motivasyonla bir araya gelen insan grupları bir negatif uygulama topluluğu olarak amaçlarına ulaşmak için negatif bir uygulama olarak bir çatışma ortaya koymaktadır. Bu çatışmalar için gerekli olan negatif motivasyonu oluşturan nedenler ve zaman içinde bu nedenlerdeki değişme ve bu değişime bağlı olarak negatif motivasyondaki değişim ve buna bağlı olarak çatışmaların türündeki değişim ve bu değişime neden olan bilişteki değişimin bir sonraki nesle aktarılarak zaman içinde çatışmalarda bir değişim ve dönüşüm ortaya koymaktadır.

Bu değişim ve dönüşümü ileri veya geri olarak tek bir yönle ifade etmek mümkün değildir. Her iki yöne de hareket mümkün olmakla birlikte, bilişte değişim ve istikrar da uluslararası ilişkilerde ele alınması ihmal edilmiş bir konumda birarada bulunmaktadır. Bir suskunluk dönemine bağlı olarak veya aynı grupla devam eden çatışma belli bir eşiğe gelinceye kadar istikrarını korumakta ve o eşiğe ulaştığı anda, çatışmada değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır. Bu değişim ve dönüşüm bir gruptaki parçalanma veya başka bir grupla birleşme, amaçtaki değişim, dış katılımcılara bağlı olarak kullanılan yöntemlerdeki ve silahlardaki değişime kadar uzanan, teknolojideki değişimin de yer aldığı bir süreçte ilerlemektedir.

Tez çalışması, 1946-2022 arası dönemde çatışma yaşanan ülkelerde hangi tür çatışmaların yaşandığını zaman içinde bilişte yaşanan değişimin çatışma türlerinde, çatışan grupların oluşumunda ve zaman içinde mevcut grup yapılarında nasıl bir dönüşüm yaşandığını ve bu dönüşüme bağlı olarak değişen arka planın bir sonraki nesle nasıl aktarıldığını ortaya koymayı amaçlamıştır.

KAYNAKÇA

- Abdullah, Farhad Hassan. "PUK–KDP Conflict: Future Kurdish Status in Kirkuk", *Jadavpur Journal of International Relations* 22/2 (2018), 1–20.
<https://doi.org/10.1177/0973598418770948>
- Acun, Can- Öner, Hüseyin. "İŞİD – PYD Çatışmasının Sıcak Cephesi: Ayn El-Arab (Kobani)", *Seta Perspektif* 77 (Ekim 2014), 1-8.
- Adler, Emmanuel. *Word Ordering*. Cambridge Press, 2019.
- Adriano, Fermin- Parks, Thomas. "The Contested Corners of Asia: The Case of Mindanao, Philippines", *The Asia Foundation* (2013), 12.
- Akbaş, İbrahim. *İŞİD ve Düşmanları: Dabık Dergisini Carl Schmitt Perspektifinden Okumak* TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Aksu, Eşref. "The UN in the Cambodia conflict: UNTAC". *ResearchGate*. Erişim 10.12.2023.
https://www.researchgate.net/publication/300205641_The_UN_in_the_Cambodia_conflict_UNTAC
- Akutay, Sercan Semih- Ateş, Davut. "Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonlarının Hukuki Çerçevesi". *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 17 (2013), 3.
- Ali, Tariq. "A Beacon of Hope for the Rebirth of Bolívar's Dream". *The Guardian* (2006).
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2006/nov/09/1>
- Allison, Marissa. "Mililitants Seize Mecca: The Effects of The 1979 Siege of Mecca Revisited", University of Mary (2011), 1-21.
- Alp, Emine. "İsrail-Filistin Çatışmasına Yönelik Çin Dış Politikası: Filistin Yanlısı Söylemden Ara Buluculuk Diplomasisine", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 11/2 (2023), 148-185.
- Alptekin, Hüseyin. "Etnik Terör ve Terörle Mücadele Stratejileri". *SETA Strateji Araştırmaları Serisi* 5 (Nisan 2018), 1-28.
- Amer, Ramses. "Indochinese Perspectives of the Kampuchean Conflict". *ResearchGate*. Erişim 10.5.2023.
https://www.researchgate.net/publication/267395415_Indochinese_Perspectives_of_the_Kampuchean_Conflict
- Anderson, Bobby. (2015). "Papua's Insecurity State Failure in the Indonesian Periphery" *Policy Studies* 73 (2015), 1-74.
- Arı, Tayyar. "Orta Doğu Barışı ve İsrail-FKÖ Anlaşması". *Silahlı Kuvvetler Dergisi* 113/340 (Nisan 1994), 11-24.

- Arman, Hülya. "Analysing the Conflict Resolution: The Example of Zapatista Movement". *Journal of Culture, Society and Development* 2 (2013), 66-71.
- Aryasinha, Ravinatha. "Terrorism, the LTTE and the conflict in Sri Lanka". *Conflict Security and Development* 1/2 (2001), 25-50.
<https://doi.org/10.1080/14678800100590607>
- Ayee, Joseph R.A. vd. *The Causes, Dynamics and Policy Implications of Landrelated Conflicts in The Greater Accra and Eastern Regions of Ghana*. CODESRIA Research Reports 3, 2011.
<https://www.ascleiden.nl/pdf/cdpghanareport1revisedosaghae.pdf>
- Ayhan, Veysel. "HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam". *Ortadoğu Etütleri* 1/1 (Temmuz 2009), 99-134.
- Azzellini, Dario. "Venezuela, Guerilla Movements, 1960s-1980s". *The International Encyclopedia of Revolution and Protest 1500 to the Present*. (Ed.) Immanuel Ness. 8/1-5. Wiley-Blackwell, April 2009.
- Awad, Mokhtar- Hashem, Mostafa. "Egypt's Escalating Islamist Insurgency", *Carnegie Middle East Center*. (October 2015), 1-31.
- Baikoeni, Efri Yoni.- Oishi, Mikio. "Ending a Long-Standing Intrastate Conflict Through Internationalisation: The Case of Aceh in Indonesia". *ReseachGate*. Erişim 15.11.2023.
https://www.researchgate.net/publication/300211031_Ending_a_Long-Standing_Intrastate_Conflict_Through_Internationalisation_The_Case_of_Aceh_in_Indonesia
- Balcı, Çağatay. "PKK in Iran's Perspective: The Attitudes and The Possibility of a Joint Struggle". *Researchgate*. Erişim 5.5.2022.
https://www.researchgate.net/publication/352439572_PKK_in_Iran's_Perspectiv_e_The_Attitudes_and_The_Possibility_of_a_Joint_Struggle
- Barron, Patrick vd., "Understanding Violent Conflict in Indonesia: A Mixed Methods Approach". *Social Development Papers* 117 (2009), 1-53.
- Betancur, Belisario- Figueredo, Reinaldo. *From Madness to Hope: the 12-year war in El Salvador: Report of the Commission on the Truth for El Salvador*. UN Security Council, 2001. <https://www.usip.org/sites/default/files/file/ElSalvador-Report.pdf>
- Berhe, Aregawi. *A Political History of the Tigray People's Liberation Front (1975-1991): Revolt, Ideology and Mobilisation in Ethiopia*. Tsehai Publishers & Distributors, 2009.
- Beyhan, Osman Raşid. "Post-Kolonyalizm'in Kongo Tezahürü: Soğuk Savaş ve Sömürgecilik Kıskacında Kongo Krizi". *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2/1 (2022), 54-67.

- Bhaumik, Subir. "Insurgencies in India's Northeast: Conflict, Co-operation and Change". *East-West Center Washington Working Papers* 10 (July 2007).1-64.
- Blanco, María Dolores Ferrero. "Violence and repression in the twilight of the somoza regime: Jailhouse conditions for political prisoners". *Historia Critica* 39 (2009), 154-178.
- Botha, Anneli- Abdile, Mahdi. "Radicalisation and al-Shabaab recruitment in Somalia". *Researchgate*. Erişim 05.10.2023.
https://www.researchgate.net/publication/273126165_Radicalisation_and_al-Shabaab_recruitment_in_Somalia
- Borah, Dharitry. "Conflicts in Northeast India: Intra-state conflicts with reference to Assam". *ResearchGate*. Erişim 05.01.2024.
https://www.researchgate.net/publication/360932965_Conflicts_in_Northeast_India_Intra-state_conflicts_with_reference_to_Assam
- Brahmachari, Deborshi. "Economic Determinants of Ethnic and Insurgent Conflict: an Empirical Study of Northeast Indian States". *Munich Personal RePEc Archive* 107743 (2019).
- Brezault, Eloise. "The Value of Memory in Testimonies on African Civil Wars: Kidder's and Beah's Problematic Journey to the West". *Memory as Colonial Capital*. ed. Erica Johnson-Eloise Brezault. 17-37. Palgrave Macmillan Memory Studies, 2017.
- Brum, Pablo. "Revisiting Urban Guerrillas: Armed Propaganda and the Insurgency of Uruguay's MLN-Tupamaros, 1969–70". *Studies in Conflict and Terrorism* 37/5 (2014), 387-404.
- Bryjka, Filip. "North and South Yemen as a Theatre of a Proxy War During the Cold War". *Journal of Science of the Gen Tadeusz Kosciuszko Military Academy of Land Forces*. 180/2 (April 2016), 19-34.
- Brynen, Rex. "PLO Policy in Lebanon: Legacies and Lessons". *Journal of Palestine Studies* 18/2 (1989), 48-70.
- Buchanan, John. "Militias in Myanmar". *The Asia Foundation*. Erişim 05.10.2022).
<https://asiafoundation.org/wp-content/uploads/2016/07/Militias-in-Myanmar.pdf>
- Bulmer, Thomas V. "The Economic History of Latin America since Independence". *Cambridge University Press* (1995), 29-30.
- Chandran, Christopher. "Conflict Transformation – A Review of The Changing Trends in Conflict in Northeast India", *International Journal of Creative Research Thoughts (IJCRT)* 8/2 (February 2020).
- Cheema, G. Shabbir. "Intrastate Conflicts and Development Strategies: The Baloch Insurgency in Pakistan". *ResearchGate*. Erişim 15.04.2024.

https://www.researchgate.net/publication/304870099_Intrastate_Conflicts_and_Development_Strategies_The_Baloch_Insurgency_in_Pakistan

- Chigora, Percyslage vd., “The Zimbabwe African National Union -Patriotic Front (ZANU PF) Regime in Power in The 21st Century: A Question of Popular Support or Preserving Power by Undemocratic Means”. *International Journal of Politics and Good Governance* 6/3 (2015).
- Chochotte, Marvin. *The History of Peasants, Tonton Makouts, and the Rise and Fall of the Duvalier Dictatorship in Haiti*. The University of Michigan, Doktora Tezi, 2017.
- Clayton, Govinda. “Quantitative and Econometric Methodologies”. *Handbook of Civil Wars*. ed. Edward Newman. 28-37. Routledge, 2014.
- Contreras, Gerardo. “Una lectura crítica a don José Figueres Ferrer. En torno a la Guerra Civil de 1948 y su papel en la Junta Fundadora de la Segunda República”. *Researchgate*. Erişim 25.02.2022. https://www.researchgate.net/publication/28213227_Una_lectura_critica_a_don_Jose_Figueres_Ferrer_En_torno_a_la_Guerra_Civil_de_1948_y_su_papel_en_la_Junta_Fundadora_de_la_Segunda_Republica
- Cunningham, Christopher P. “Counterterrorism in Xinjiang: the ETIM, China, and the Uyghurs”. *International Journal on World Peace* 29/3 (2022),7-50.
- Dağdeviren, Zülfü. “İŞİD'in Ortaya Çıkmasında Etkili olan Küresel, Yerel Gelişmeler ve İŞİD'le Mücadele Stratejisi”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31/1 (2021), 301 – 316.
- Dahir, Abdinor. “The Rise of Daesh in Mozambique: A Threat Assessment”. *Researchgate*. Erişim 4.12. 2022. https://www.researchgate.net/publication/344658436_The_Rise_of_Daesh_in_Mozambique_A_Threat_Assessment
- Day, Stephen Day. “The Political Challenge of Yemen’s Southern Movement”. *Carnegie Endowment for International Peace Publications Department* 108 (March 2010).
- Daskalovski, Zidas. “The Right to Rebel: The National Liberation Army and The Macedonian Crisis of 2001”. *Romanian Journal of Political Science*. Erişim 05.01.2022. https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/rjps/rjps_v3n2/rjps_v3n2_daz01.pdf
- Demir, Ali. “İran'ın Basra Körfezi'ni Bloke İhtimali ve Hürmüz Boğazı'ndan Geçişlerin Uluslararası Hukuk Açısından Analizi”. *Savunma Bilimleri Dergisi* 13/1 (2014), 107-140.
- Demir, Hilmi. “DEAŞ’ın Küresel Ağı: Biat/Beyat Gösterisinin Dini-Politiği”. *Tepav* (Ağustos 2023), 34.

- Diatta, Mohamed M. *New approach to peace needed in the Central African Republic*. (Central Africa Report, 2021). <https://issafrica.org/research/central-africa-report/new-approach-to-peace-needed-in-the-central-african-republic>
- Dominique, Jean L. *You Cannot The Truth, The Kill Case Against Jean-Claude Duvalier*. Amnesty International, 2011. <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/06/amr360072011en.pdf>
- Dosal, Paul J. "Bitter Fruit: The Story of the American Coup in Guatemala, and: Secret History: The CIA's Classified Account of its Operations in Guatemala 1952-1954". *Researchgate*. Erişim 1.5.2022. https://www.researchgate.net/publication/236768098_Bitter_Fruit_The_Story_of_an_American_Coup_in_Guatemala_Secret_History_The_CIA's_Classified_Account_of_its_Operations_in_Guatemala_1952-1954
- Drinot, Paulo. *Che's Travels: The Making of a Revolutionary in 1950s Latin America*. Duke University Press, 2010.
- Druce, Stephen C. "Not the " ASEAN Way ": The Southern Philippines Conflict and Its Internationalization". *ResearchGate*. Erişim 10.12.2023. https://www.researchgate.net/publication/287214425_Not_the_ASEAN_Way_The_Southern_Philippines_Conflict_and_Its_Internationalization
- Duman, M. Zeki. "15 Temmuz Askeri Darbe Girişiminin Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerine Etkisi". *Liberal Düşünce Dergisi* 23/90 (Bahar 2018), 71-95.
- Ebrem, İlker Salih. "Suriye Krizinin Etki Alanındaki Ülke: Lübnan". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/3 (2021).
- Efron, Sonni. "Azerbaijan Coup Attempt Crushed: Caucasus: Loyal forces storm a building and overcome mutinous police units, president reports". *Los Angeles Times* (18 March 1995). <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1995-03-18-mn-44128-story.html>
- Elgueta, Sebastian. "Elite Bargains and Political Deals Project: Guatemala Case Study". *Stabilisation Unit* (2018), 1-31.
- Eizenga, Daniel- Williams, Wendy. "The Puzzle of JNIM and Militant Islamist Groups in the Sahel". *Africa Security Brief* 38 (2020).
- Englebert, Pierre-Ron, James. "Primary Commodities and War: Congo-Brazzaville's Ambivalent Resource Curse". *Comparative Politics* 37/1 (2004), 61-81.
- Evans, Martin. "Senegal: Mouvement des Forces Démocratiques de la Casamance". *Researchgate*. Erişim 15.5.2022. https://www.researchgate.net/publication/237609451_Senegal_Mouvement_des_Forces_Democratiques_de_la_Casamance_MFDC

- Feit, Edward. "Generational Conflict and African Nationalism in South Africa: The African National Congress, 1949 – 1959", *The International Journal of African Historical Studies* 5/2 (1972), 181-202.
- Fogg, Kevin W. "Evaluating The PRRI Rebellion as a West Sumatran Peasant Movement". *Albukhary Foundation Fellow in the History of Islam in Southeast Asia at the Oxford Centre for Islamic Studies* 11 /2 (2015), 161.
- Francis, David J. *The regional impact of the armed conflict and French intervention in Mali*. Norwegian Peacebuilding Resource Centre, 2013. <https://www.files.ethz.ch/isn/163177/f18726c3338e39049bd4d554d4a22c36.pdf>
- German, Tracey. "The Nagorno-Karabakh Conflict between Azerbaijan and Armenia: Security Issues in the Caucasus". *Journal of Muslim Minority Affairs* 32/2 (2012).
- Gheorghe, Eliza. "Nicolae Ceausescu". *Researchgate*. Erişim 12.03.2022. https://www.researchgate.net/publication/306313760_Nicolae_Ceausescu
- Gilboa, Eytan. "The Panama Invasion Revisited: Lessons for the Use of Force in the Post Cold War Era". *Political Science Quarterly* 110/4 (1996), 539-562.
- Gugin, Aleksandr vd., "Fidel Castro as a leader, revolution manager, and marketer". *Researchgate*. Erişim 27.01.2022. https://www.researchgate.net/publication/333575199_Fidel_Castro_as_a_leader_revolution_manager_and_marketer
- Guimaraes, Fernando Joao da Costa Cabral Andresen Guimaraes. *The Origins of the Angolan Civil War*. The London School of Economics and Political Science, 1992.
- Güneş, Mehmet- Özer, Özkan. "Direniş ve Karşı Direniş Harekatı Örneği olarak Afganistan". *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/9 (2016).
- Habibi, Muhammad Badri- Taufiqi, Muchammad Zidan. "Humanitarian Conflict in Myanmar from the Perspective of International Law and Human Rights". *ResearchGate*. Erişim 10.05.2023. https://www.researchgate.net/publication/371690703_Humanitarian_Conflict_in_Myanmar_from_the_Perspective_of_International_Law_and_Human_Rights
- Harmer, Tanya. *Allende's Chile and the Inter-American Cold War*. The University of North Carolina Press, 2011.
- Hassaniyan, Allan. "The Iranian Kurdis Movement at Home and in Exil". *Arab Center for Research and Policy Studies*. Erişim 8.8.2023. <https://www.dohainstitute.org/en/Lists/ACRPS-PDFDocumentLibrary/The-Iranian-Kurdish-Movement-at-Home-and-in-Exile.pdf>
- Heathershaw, John- Mullojonov, Parviz. *Elite Bargains and Political Deals Project: Tajikistan Case Study*. Stabilisation Unit, 2018.

- Heibach, Jens. "The Future of South Yemen and the Southern Transitional Council". *GIGA Focus Middle East* 2 (March 2021).
- Hehn, Arist von. *The Internal Implementation of Peace Agreements after Violent Intrastate Conflict*. Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2011.
- Herbert, Siân- Idris, Iffat. *Refugees in Uganda: (in)stability, conflict, and resilience*. Rapid Literature Review, 2018. https://www.academia.edu/37152135/Refugees_in_Uganda_in_stability_conflict_and_resilience
- Herbert, Siân. *Conflict analysis of The Philippines*. K4D helpdesk University of Birmingham, 2019. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5d654ce7ed915d53ac85a04c/648_Conflict_analysis_of_The_Philippines.pdf
- Hill, Tom H.J. "The Deception of Victory: The JVP in Sri Lanka and the Long-Term Dynamics of Rebel Reintegration". *International Peacekeeping* 20/3 (June 2013).
- Hinds, Róisín. *Conflict analysis of Tunisia*. GSDRC, International Development Department, 2014. https://reliefweb.int/report/tunisia/conflict-analysis-tunisia-january-2014?gad_source=1&gclid=CjwKCAjwmrqzBhAoEiwAXVpgolFr7RxGnMLhgool2u87i2R4d3KQPtqo920K9zqxWQj22S8VcXSVpxoCDU0QAvD_BwE
- Hoffman, Leon- Rice, Timothy. "Addressing Defenses Against Painful Emotions". *Psychoanalytic Perspectives on Conflict*. ed. Christopher Christian-Morris Eagle. 223-242. Routledge, 2017.
- Horowitz, Joel. *Argentine Unions, The state & The rise of Peron, 1930-1945*. Berkeley: Institute of International Stu, 1990.
- Hughes, Geraint. "A Proxy War in Arabia: The Dhofar Insurgency and Cross-Border Raids into South Yemen". *Middle East Journal* 69/1 (2015), 91-104.
- Huynh, Ngoc H. "The Time-Honored Friendship: A History of Vietnamese-Algerian Relations (1946-2015)". *College Undergraduate Research Electronic Journal*. Erişim 5-1-2016. <https://repository.upenn.edu/entities/publication/2a80dbf4-5684-42dd-bddb-e8651af1e593>
- Jackson, Brian A. "The British Experience in Northern Ireland". *Military Review*. Erişim 12.05.2022. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/reprints/2007/RAND_RP1247.pdf
- Jesse, Neal. "Ethnicity and Identity Conflict". *Handbook of Civil Wars*. ed. Edward Newman. 93-101. Routledge, 2014.
- Johns, Michael. "The Return of the Cold War: Ukraine, the West and Russia". *The Maidan Massacre in Ukraine: A Summary of Analysis, Evidence and Findings*, ed. Ivan Katchanovski, 220-224. Routledge, 2016.

- Justino, Patricia- Brück, Tilman. “A Micro Level Perspective on Dynamics of Conflict, Violence”. *Micro Level Dynamics of Conflict, Violence, and Development*. ed. Patricia Justino. 3-30. Oxford University Press, 2013.
- Käihkö, Ilmari. “The MODEL social structure of an armed group: from Liberian refugees to heroes of Côte d’Ivoire and liberators of the homeland”. *Small Wars & Insurgencies* 29/4 (2018), 776–800.
- Kalyvas, Stathis N- Sambanis, Nicholas. “Bosnia's Civil War Origins and Violence Dynamics”. *Researchgate*. Erişim 02.05.2022. https://www.researchgate.net/publication/237295666_Bosnia's_Civil_War_Origins_and_Violence_Dynamics
- Karakaya, İskender. “Küresel Terörizmin Dönüşümü: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) Örneği”. *B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 38/1 (2019), 149-198.
- Karaköse, Hasan. “Mezhepten Siyasileşmeye Nusayrilik (Nusayrilik Mezhebi’nin Ortaya Çıkışından, 1971’e kadar Siyasî Kimliğe Dönüşmesi)”, *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 14 (2021), 371-401.
- Kasianenko, Nataliia. “Internal Legitimacy and Governance in The Abence of Recognition: The Cases of The Donetsk and Luhansk People’s Republics”. *İdeology and Politics*. Erişim 31.01.2022. <https://ideopol.org/wp-content/uploads/2019/11/ENG.%201.7.%20Kasianenko%20FIN.pdf>
- Kekilli, Emrah. “Libya'da DAİŞ”. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı* 166 (2016).
- Kelman, Herbert. *A Pioneer in the Social Psychology of Conflict Analysis and Resolution*. Springer, 2016.
- Kelman, Herbert. “A social-psychological approach to conflict analysis and resolution”. *Handbook of Conflict Analysis and Resolution*. der. Dennis Sandole. 170-184. Routledge, 2009.
- Kheng, Cheah Boon. “The Communist Insurgency in Malaysia, 1948-90: Contesting The Nation-State and Social Change”. *New Zealand Journal of Asian Studies* 11 (June 2009), 132-52.
- Kibtiah, Tia. “ISIS Defeat In The Middle East: It's Impact On The Increase OfISIS Power In The Southeast Asia”. *Journal of Strategic and Global Studies* 1/2 (2018).
- Kieh, George Klay. “Irregular Warfare and Liberia’s First Civil War”. *Journal of International and Area Studies* 11/1 (2004), 57-77.
- Kim, Julie. *Macedonia: Country Background and Recent Conflict*. CRS Report for Congress, 2001. https://www.everycrsreport.com/files/20011107_RL30900_8acc144d3d88103060cfefbd3c8b20c18551dfe7.pdf

- Kimmel, Paul. "Culture and Conflict". *Handbook of Conflict Resolution*. ed. Morton Deutsch. 625- 649. Josse-Bass, 2006.
- King, Anna S. "Myanmar's Coup d'état and the Struggle for Federal Democracy and Inclusive Government". *Researchgate* (Erişim 5.5.2022). https://www.researchgate.net/publication/361588262_Myanmar's_Coup_d'etat_and_the_Struggle_for_Federal_Democracy_and_Inclusive_Government
- Kivimaki, Timo vd. "The Dynamics of Conflict in the Multi-ethnic State of Bosnia and Herzegovina". *Friedrich-Ebert-Stiftung* Erişim 05.05.2022. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/09418.pdf>
- Kluijver, Robert. "A Political History of Somalia". *Researchgate*. Erişim 12.10.2022. https://www.researchgate.net/publication/358348749_A_Political_History_of_Somalia
- Knoope, Peter- Clarke, Stephen Buchanan. "Central African Republic: A Conflict Misunderstood". *United Kingdom Department for International Development* (2016), 1-17.
- Kriesberg, Louis. *Pioneer in Peace and Constructive Conflict Resolution Studies*. Springer, 2016.
- Kuloğlu, Armağan. "El Kaide Lideri Bin Ladin Operasyonu ve Sonuçları". *Ortadoğu Analiz* 3/30 (2011).
- Kusuma, Bayu Mitra A- Octastefani, Theresia. "Patani United Liberation Organization: From Jihad to Local Politics Movement", *Researchgate* (Erişim 15.5.2022). https://www.researchgate.net/publication/324363222_Patani_United_Liberation_Organization_From_Jihad_to_Local_Politics_Movement
- Kürkçügil, Masis vd. *Latin Amerika'nın Kaynayan Damarları*. İthaki Yayınları, İstanbul, 2004.
- Kyed, Helene Maria- Gravers, Mikael. "Non-State Armed Groups in the Myanmar Peace Process: What are the Future Options?". *Danish Institute for International Studies* 7 (2014).
- Lacher, Wolfram. "Organized crime and conflict in the sahel-sahara region", *Carnegie Endowment for International Peace* (2012), 1-26.
- Lamba, Mustafa-Koç, Tuğçe Hisoğlu. "Bosna Hersek Devletinin Yönetimsel Yapısı". *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* 5/1 (2022), 74-87.
- Lancaster, Philip vd., Diagnostic Study of The Lord's Resistance Army, *International Working Group on The LRA* 65197 (June 2011), 1-59.
- Lederach, John Paul. *The Little Book of Conflict Transformation*. NewYork: Good Books, 2014.

- Leskys, Vylius M. "Forest Brothers 1945: The Culmination of the Lithuanian Partisan Movement". *Baltic Security & Defence Review* 11 (2009).
- Lilly, Damian. "The UN's Response to the Human Rights Crisis after the Coup in Myanmar: Destined to Fail?". *International Peace Institute*. Erişim 15.02.2023. <https://www.ipinst.org/2021/06/un-response-to-human-rights-crisis-after-coup-in-myanmar>
- Lindermann, Stefan. "Exclusionary Elite Bargains and Civil War Onset: The Case of Uganda". *Crisis Working Papers Series 2* (2010).
- Lust, Jan. "The Role of the Peruvian Guerrilla in Che Guevara's Continental Guerrilla Project". *Researchgate*. (Erişim 02.02.2022). https://www.researchgate.net/publication/286652960_The_Role_of_the_Peruvian_Guerrilla_in_Che_Guevara's_Continental_Guerrilla_Project
- Magnus, Ralph H. "The PDPA Regime in Afghanistan. A Soviet Model for the Future of the Middle East". *Ideology and Power in the Middle East*. ed. Peter J. Chelkowski-Robert J. Pranger. 274-299. Duke University Press, 1988.
- Mahabir, Cynthia. "Allah's Outlaws: The Jamaat al Muslimeen of Trinidad and Tobago". *The British Journal of Criminology* 53/1 (2013), 59-73.
- Mahadevan, Prem. "The Maoist insurgency in India: Between crime and revolution". *ResearchGate*. Erişim 25.04.2024. https://www.researchgate.net/publication/254267437_The_Maoist_insurgency_in_India_Between_crime_and_revolution
- Makdisi, Samir-Marktanner, Marcus. "Trapped by Consociationalism: The Case of Lebanon". *Topics in Middle Eastern and African Economies* 11 (September 2009).
- Malan, Candice-Solomon, Hussein. "Between Conflict and Compromise in the Philippines". *Indian Journal of Asian Affairs* 25/1 (June-December 2012), 59-82.
- Malesevic, Sinisa- Dochartaigh, Niall O. "Sociological Approaches". *Handbook of Civil Wars*. der. Edward Newman. 54-63. Routledge, 2014.
- Marantzidis, Nikos. "The Greek Civil War (1944–1949) and the International Communist System". *Journal of Cold War Studies* 15/4 (2013), 25-54.
- Marchal, Roland. "The Roots of the Darfur Conflict and the Chadian Civil War". *Public Culture* 20/3 (2008), 429-436.
- Marsteintredet, Leiv. *Political institutions and their effect on democracy in the Dominican Republic*. The University of Bergen, Department of Comparative Politics, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Massey, Simon-Baker, Bruce. "Comoros: External Involvement in a Small Island State". *Chatham House*. (Erişim 05.08.2022).

<https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Africa/0709comorospp.pdf>

- Mayer, Nicholas. "Madagascar- more places, less freedom". *Index on Censorship* 11-6 (1982), 33-35.
- Maya, Margarita Loâpez. "Venezuela after the Caracazo: Forms of Protest in a Deinstitutionalized Context". *Bulletin of Latin American Research*, 21/2 (2002), 199-218.
- Mesfin, Berouk. "The Eritrea-Djibouti border dispute". *Institute for Security Studies* (2008), 1-19.
- Miall, Hugh- Ramsbotham, Oliver. *Contemporary Conflict Resolution*, Polity Press, 2011.
- Mileti, Verónica. "Perú: una crisis con amplias repercusiones Paz". *FASOC*. 12/2 (1997). 1-30.
- Miller, Leah. *The Polisario Front and the World: Leveraging International Support for Sahrawi Self-Determination*. The University of Texas at Austin, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Minter, William. *The Mozambican National Resistance (Renamo) as Described by Ex-patticipants*. African Studies Program, 1989. https://kora.matrix.msu.edu/files/50/304/32-130-49A-84-african_activist_archive-a0b2a8-a_12419.pdf
- Molinas, Jose- Linan, Anibal Perez. "Political Institutions, Policy Making Processes and Policy Outcomes in Paraguay 1954-2003". *Revista de Ciencia Politica* 24/2 (2004), 67-93.
- Montclos, Marc-Antoine Perouse de. "Violence in Nigeria: A qualitative and quantitative analysis". *African Studies Centre* 3, (2016).
- Mora, Frank O. "The Forgotten Relationship: United States-Paraguay Relations". *Journal of Contemporary History* 33/3 (1998), 451-473.
- Morrison, John F. "Fighting Talk: The Statements of The IRA/New IRA", *Terrorism and Political Violence* 28 (2016).
- Mufwene, Salikoko S. "SLA and The Emergence of Creoles", *Studies in Second Language Acquisition* (2010), 359-400.
- Murtazashvili, Jennifer. "China's Activities and Influence in South and Central Asia". *United States-China Economic and Security Review Commission*. Erişim 17.05.2022. <https://carnegieendowment.org/posts/2022/05/chinas-activities-and-influence-in-south-and-central-asia?lang=en>

- Muyingi, Mbangi Anicet. "Conflict and Development in the Democratic Republic of Congo: A Review of Related Literature". *Mediterranean Journal of Social Sciences* 4/3 (2013), 491-502.
- Muzaffar, Muhammad vd., "Balochistan Insurgency: Causes and Prospects". *Orient Research Journal of Social Sciences* 3/1 (June 2018), 111-127.
- Oğuz, Ceren Uysal-Atvur, Senem. "Direnişten İktidara: Bolivya'da Toplumsal Hareketlerin Siyasal Dönüşümdeki Rolü". *Mülkiye Dergisi* 39/2 (2015), 217-246.
- Ong, Weichong. "Between safe havens in cross-border insurgency: Malaysia, Thailand and the Second Emergency (1952–89)". *Small Wars & Insurgencies* 31/6 (2020), 1349-1372.
- Orth, Richard. "Rwanda's Hutu Extremist Insurgency: An Eyewitness Perspective" *Researchgate*. Erişim 05.05.2021. https://www.researchgate.net/publication/237333356_Rwanda's_Hutu_Extremist_Insurgency_An_Eyewitness_Perspective
- Ottoway, Marina-Sadany, Mai. *Sudan: From Conflict to Conflict*, Carnegie Endowment for International Peace, 2012. https://carnegie-production-assets.s3.amazonaws.com/static/files/files_sudan_conflict.pdf
- Özkoç, Özge. "Savaü ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-üsrail Sorunu". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 64/03 (2009), 167 – 195.
- Özmen, Yaşar Pınar – Medina, Nestor. "Conflict and Violence in Colombia: The Breaking Points in the Peace Process with the FARC". *Turkish Journal of Political Science* 3/2 (2020), 113-135.
- Öztürk, Selim. "Küresel Terör Örgütü el-Kaide'nin Gelişimi ve Ön Plana Çıkan Liderleri Bağlamında Cihad Anlayışının Geçirdiği Değişimler". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 6/2 (2019), 167-196.
- Pederson, Paul. "Multicultural Conflict Resolution". *Handbook of Conflict Resolution*, ed. Morton Deutsch. 649- 670. Josse-Bass, 2006.
- Philipp, Christiane E. "Somalia – A Very Special Case". *Researchgate*. Erişim 08.02.2022. https://www.researchgate.net/publication/240679888_Somalia_-_A_Very_Special_Case
- Pommier, Bruno. "The use of force to protect civilians and humanitarian action: the case of Libya and beyond". *İnternational Review of The Red Cross* 93/884 (December 2011).
- Porta, Donatella Della. *Social movements, poitical violence, and the state*. Cambridge University Press, 1995.
- Potter, Benjamin. "Unrecognized Republic, Recognizable Consequences: Russian Troops in Frozen Transnistria". *Researchgate* Erişim 10.10.2023.

https://www.researchgate.net/publication/359387433_Unrecognized_Republic_Recognizable_Consequences_Russian_Troops_in_Frozen_Transnistria

- Pozzi, Pablo. "The Argentine guerrilla and the masses: The ERP and its insertion". *Tempo e Argumento* 7/16 (2015),401-420.
- Prevost, Gary. "Political Policy: The Sandanista Revolution and Democratization". *International Journal of Economic Development* 2/2 (2000), 275-302.
- Race, Jeffrey. "The War in Northern Thailand". *Modern Asian Studies* 8/1(January 1974), 85 – 112.
- Rao, Sumedh. "Conflict analysis of Mauritania". *Researchgate*. Erişim 15.9.2022. https://www.researchgate.net/publication/292960533_Conflict_analysis_of_Mauritania
- Rashid, Ahmed. "IMU Insurgency Threatens Tajikistani Political Reconciliation". *CACI Analyst*. Erişim 01.05.2022. <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/7160-analytical-articles-caci-analyst-2000-9-27-art-7160.html>
- Reed, Michael C. "Gabon: A Neo-Colonial Enclave of Enduring French Interest". *The Journal of Modern African Studies* 25/2 (1987), 283-320.
- Rego, Charles P. *Effects of US Cold War Policy on the Modern State of Yemen: 1978 Through Unification and Civil War*. Harvard University, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Reid, Lindsay vd., "Conflict Environments and Civil War Onset". *Journal of Global Security Studies* (2020), 1–21.
- Reyes, Miguel Angel. *Militancia urbana y accionar colectivo del M-19 en Cali, 1974-1985*. Facultad Latinoamericana de Ciencias Sociales Sede Ecuador, Colegio de Michoacán, Thesis History, 2014.
- Paul Richards. "Anthropological and Ethnographic Approaches". *Handbook of Civil Wars*. der. Edward Newman. 41-51. Routledge, 2014.
- Rogg, Inga- Rimscha, Hans. "The Kurds as parties to and victims of conflicts in Iraq". *International Review of the Red Cross* 89/ 868 (December 2007).
- Rogier, Marianne Ducasse. *Resolving Intractable Conflicts in Africa: A Case Study of Sierra Leone*. Clingendael Institute, 2022. https://redesign.clingendael.org/sites/default/files/2016-02/20040900_cru_working_paper_31.pdf
- Romaniuk, Scott N. "Under the Banner of Violence: Hamas, al-Gama'a al-Islamiyya, and Radical Islamic Terrorism". *European Scientific Journal* 2 (December 2013), 1857-7881.

- Rosser, Andrew “Lao People’s Democratic Republic”. *Institute of Development Studies* 37/2 (March 2006).
- Rotberg, Fiona J Y. “Environmental Scarcity and Intrastate Conflicts: The Case of Nepal”. *ResearchGate* Erişim 15.02.2024.
https://www.researchgate.net/publication/289711519_Environmental_scarcity_and_intrastate_conflicts_The_case_of_Nepal
- Rothchild, Donald S. *Managing Ethnic Conflict in Africa: Pressures and Incentives for Cooperation*, Brookings Institution Press, 1997.
- Saavedra, Daniel Ortega vd., “Why The FSLN Struggles in Unity with the People”. *Latin American Perspectives*, 6/1 (1979), 108-113.
- Saffu, Yaw. “The Bougainville Crisis and Politics in Papua New Guinea”. *The Contemporary Pacific* 4/2 (1992), 325-343.
- Samur, Hakan- Cihangir, Murat. “Suriye Krizi Hakkında Suriyelilerin Düşünceleri: Aktörler, Sorumlular ve Çözüm Yolları”. *Göç Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2019), 216- 240.
- Sancak, İrfan. “Azerbaijan in Independence Process and Effects of The June Coup on Foreign Policy”. *Balkan Journal of Social Sciences* 7/13 (2017), 57-71.
- Santos, Miguel Angel- Hausmann, Ricardo. “Case Study: The Chiapas Puzzle”. *Researchgate*. Erişim 01.03.2022.
https://www.researchgate.net/publication/343322606_Case_Study_The_Chiapas_Puzzle
- Saunders, Chris-Melber, Henning. “Conflict mediation in decolonisation: Namibia's transition to independence”. *Afrika Spectrum: Deutsche Zeitschrift für Gegenwartsbezogene Afrikaforschung* 42/1 (2007), 73-94.
- Saymaz, İsmail. *Türkiye'de IŞİD Örgütlenmesi ve Eylemleri İletişim*, 2021.
- Schuck, Christoph. “Peacebuilding through Militant Islamist Disengagement: conclusions drawn from the case of Al-Gama ‘a al-Islamiyya in Egypt”. *Researchgate*. Erişim 15.05.2022.
https://www.researchgate.net/publication/298724352_Peacebuilding_through_Militant_Islamist_Disengagement_conclusions_drawn_from_the_case_of_Al-Gama'a_al-Islamiyya_in_Egypt
- Scorgie, Lindsay. *Conflict at the Edge of the African State*. Lexington Books, 2022.
- Scott, Philippa. “The Sudan Peoples Liberation Movement (SPLM) and Liberation Army (SPLA)”. *Review of African Political Economy* 33 (1985), 69- 82.
- Searle, John. *The Background*. Cambridge University Press, 2012.

- Sellstrom, Tor. "The International Response to Conflict and Genocide: Lessons from the Rwandan Experience", *Overseas Development Institute*. (Erişim 4.9.2022) <https://www.oecd.org/countries/rwanda/50189653.pdf>
- Sharlet, Robert. "Russian Constitutional Crisis: Law and Politics Under Yel'tsin". *Post-Soviet Affairs* 9/4 (2013), 314-336.
- Shawn, Davies vd. "Organized violence 1989-2022 and the return of conflicts between states" *Journal of Peace Research* 60/4 (2023).
- Sıradağ, Abdurrahim. "Sahra Altı Afrikası'nda Terörist Ggrupların Yükselişi BOKO HARAM ve EŞ-ŞEBAB". *Seta Analiz* 125 (Mayıs 2015).
- Silke, Andrew. "Jamaat-al-Muslimeen: The Blurred Lines Between Organized Crime and Terrorism in Trinidad and Tobago". *Researchgate*. Erişim 16.05.2022. https://www.researchgate.net/publication/324059000_Jamaat-al-Muslimeen_The_Blurred_Lines_Between_Organized_Crime_and_Terrorism_in_Trinidad_and_Tobago
- Simeonov, Anton. "Bulgaristan'da Azınlığa uygulanan Şiddet; Galtung Barış Modeli Bağlamında bir İnceleme". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Dergisi*, 6/2, (2019).
- Sokkhoeurn, An. "Conflict Resolution in Cambodia", *Institute for Cooperation and Peace (CICP)* 35, November 2010. (Erişim 25.12.2022). <https://cicp.org.kh/wp-content/uploads/2021/02/CICP-Working-Paper-No-35.pdf>
- Solimano, Andrés. "Political violence and economic development in Latin America: issues and evidence". *United Nation Dijital Library*. (Erişim 25.5.2022). <https://digitallibrary.un.org/record/539056/>
- Souleimanov, Emil. "Chechnya, Waahhabism and The Invasion of Dagestan". *Middle East Review of International Affairs* 9/4 (2005), 192.
- Sousa, Ricardo. "The Context of Conflict Resolution". *Research Gate*. Erişim 12.02.2022 https://www.researchgate.net/publication/322509498_The_Context_of_Conflict_Resolution_-_International_Relations_and_the_Study_of_Peace_and_Conflict
- Sönmezoğlu, Faruk., *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. Der Yayınları,1989.
- Speyer, Johanna- Stobwasser, Christina. "Liberia (NPFL) 1989-1996", (Erişim 02.03.2021). https://www.prif.org/fileadmin/HSFK/hsfk_publikationen/Liberia-NPFL-1989-1996.pdf
- Spiller, Roger J. "Not War But Like War: The American Intervention in Lebanon". *Combat Studies Institute* 3 (January 1981), 1-53.
- Stobbe, Stephanie. "Conflict Resolution and Peacebuilding in Laos: Perspective for Today's World". *ResearchGate*. Erişim 15.12.2023 https://www.researchgate.net/publication/283810129_Conflict_Resolution_and_Peacebuilding_in_Laos_Perspective_for_Today's_World

- Strachan, Anna Louise. “Conflict analysis of Egypt”, *Helpdesk Report* 2017. (15.10.2022). <https://reliefweb.int/report/egypt/helpdesk-report-conflict-analysis-egypt>
- Strathern, Andrew J- Stewart, Pamela J. “Problems of Peace-Makers in Papua New Guinea: Modalities of Negotiation and Settlement”. *Cornell International Law Journal* 30/3 (1997), 681-699.
- Suykens, Bert- Islam, Aynul. “The Distribution of Political Violence in Bangladesh (2002- 2013)”, *Researchgate* Erişim 10.5.2023 https://www.researchgate.net/publication/273897107_The_Distribution_of_Political_Violence_in_Bangladesh_2002-2013
- Swamström, Niklas- Mikael Weissmann. “Conflict, Conflict Prevention and Conflict Management and beyond”. *Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program*. (Erişim 15.08.2023). <https://www.semanticscholar.org/paper/Conflict%2C-Conflict-Prevention-and-Conflict-and-%3A-a-Swanstr%C3%B6m-Weissmann/5ee896774e2bc8d757b8db2f34a0a862470e77f9>
- şahin, Güngör-Küçük, Mertcan. “Nijer’de Uranyum Çıkmazı: Yeni Sömürgecilik ve Çatışma”. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi* 12/2 (2021).
- şahin, Yakup- İrdem, İbrahim. “PYD-YPG: The PKK in Syria”. *Journal of Security Studies* 19/1 (2017), 21- 45.
- şenol, Dolunay vd. “İşİD: Küresel Bir Terör Örgütü”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 26/2 (Elâzığ 2016), 277-292.
- Tamer, Cenk. “Türkiye ve İran’ın Irak’ta Güç Tahkim Etme Çabası: Başıka Örneği”. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/6 (2016).
- Tapia, Reynaldo. *The Evolution of Indigenous Resistance in Bolivia*. The State University of New Jersey, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Tekir, Gökhan. *Geopolitics of Russia’s Caucasus Policy and Its Implications for The World* (Graduate School of Economics and Social Sciences of İhsan Doğramacı Bilkent University,2014).
- Temelat, Neslihan. “Cezayir: İkinci Baharını Yaşamayan Ülke”. *Yasama Dergisi* 22 (2012), 62- 98.
- Thalpawila, Osantha Nayanapriya. “The Escalation of the LTTE's Violent Activities and the civil war in Sri Lanka”. *Researchgate*. Erişim 15.8.2023. https://www.researchgate.net/publication/318792914_The_Escalation_of_the_LTTE's_Violent_Activities_and_the_civil_war_in_Sri_Lanka
- Themner, Lotta- Wallensteen, Peter. “Armed Conflicts, 1946–2011”. *Journal of Peace Research* 51/4 (2014), 441-556.

- Thomas, M. Ladd. "Communist Insurgency in Thailand: Factors Contributing to Its Decline". *Asian Affairs: An American Review* 13/1 (1986).
- Tubiana, Jérôme- Gramizzi, Claudio. "Tubu Trouble: State and Statelessness in the Chad–Sudan–Libya Triangle". *Graduate Institute of International and Development Studies* 43 (2017).
- Ülger, İrfan Kaya- Benitez, Maribel. "Fransa'da İslamofobi: Irkçılıktan Yeni Popülizme". *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 8/1 (2017), 50-66.
- Ülman, Burak. "Bolivya'da Cocaleros Hareketini Anlamak". *Sosyal Bilimler Dergisi* I/1 (Nisan 2008), 168-169".
- Varshney, Ashutosh. "Analyzing Collective Violence In Indonesia: An Overview". *Journal of East Asian Studies* 8, (2008), 341-359.
- Vaughan, Sarah. "Ethnicity and Power in Ethiopia". *Researchgate*. Erişim 05.08.2022. https://www.researchgate.net/publication/292448906_Ethnicity_and_Power_in_Ethiopia
- Venugopalan, Harish. "Understanding the Conflict in Congo". *Observer Research Foundation* 139 (Mayıs 2016), 1-10.
- Vincent, Ntuda Ebode Joseph vd., "The Boko Haram conflict in Cameroon", *Friedrich Ebert Stiftung* 21 (December 2017), 1-31.
- Yaman, Yusuf. "Tunus'ta İstikrarın Formülü: Üç Sacayağı". *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/1 (2018), 19-38.
- Yarar, Ayşe. "Arjantin'de Juan Domingo Peron Dönemi," *Uluslararası Politika Akademisi*, Erişim 5.04.2022 <https://politikaakademisi.org/2013/09/18/arjantinde-juan-domingo-peron-donemi/>
- Yaşar, Mahmut. "Pakistan Talibanı ve Pakistan'ın Ulusal Güvenliğine Etkileri", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 6 (2022). 188-208. DOI 10.52096/usbd.6.26.12
- Mohammed, Yasin. "Political history of the Afar in Ethiopia and Eritrea", *Afrika Spectrum* 42 (2008), 39-65.
- Young, Kevin A. "El Salvador's FMLN and the Constraints on Leftist Government". *Researchgate*, Erişim 17.05.2022. https://www.researchgate.net/publication/336956776_El_Salvador's_FMLN_and_the_Constraints_on_Leftist_Government
- Zartman, William- Faure, Guy Oliver. "The Dynamics of Escalation and Negotiation". *Escalation and Negotiation in International Conflicts*. ed. William Zartman-Guy Oliver Faure. 3-21. Cambridge University Press, 2005.

- Zartman, William., *A Pioneer in Conflict Management and Area Studies*. Springer, 2019.
- Zreik, Mohamad. "Future of the internal conflict in Myanmar". *Quantum Journal of Social Sciences and Humanities* 2/2 (2021), 25-35.
- Wagle, Rishikesh. "Accountability Measures in Nepali Peace Process", *NJA Law Journal* 8/1 (2014), 127-139.
- Wakızaka, Keisuke. "Rusya ve Kafkas Emirliği Arasında Çeçen Milliyetçiliği". *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi* 3/2 (2020), 165-182.
- Wallensteen, Peter. *Understanding Conflict Resolution War, Peace and the Global System*". Sage Publications, 2002.
- Wallensteen, Peter. "Theoretical Developments in understanding the origins of çivil war". *Handbook of Civil Wars*. (ed.) Edward Newman. 13-23. Routledge, 2014.
- Warner, Jason. *The Islamic State in Africa: The Emergence, Evolution, and Future of the Next Jihadist Battlefield*. Oxford University Press, 2022.
- Waseem, Mohammad. "Ethnic Conflict in Pakistan: The Case of MQM". *The Pakistan Development Review* 35/4 (1996), 617—629.
- Weissmann, Mikael. *The East Asian Peace*. Palgra-Macmillian, 2012.
- Wendt, Alexandre. *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*. Küre Yayınları, 1999.
- Wenger, Etienne. *Communities of Practice: Learning, Meaning and İdentity*. Cambridge University Press, 1997.
- West, Sunguta. "Islamic State Fighters' First Claimed Attack in Tanzania: Strategic Calculations and Political Context". *Terrorism Monitor* 18/22 (December 2020), 1-4.
- Whitfield, Teresa. "The Basque Conflict and ETA: The Difficulties of an Ending". *US Institute of Peace* Erişim Tarihi 19.05.2022. <https://www.usip.org/publications/2015/12/basque-conflict-and-eta-difficulties-ending>
- Wilczwska, Agnieszka Pikulicka- Sakwa, Richard. "Ukraine and Russia", *E-International Relations Publishing* Erişim 15.05.2022. <https://www.e-ir.info/publication/ukraine-and-russia-people-politics-propaganda-and-perspectives/>
- Wilson, Sharon- Ibrahim, Faridah. "Diplomacy in Reporting: The Sulu Conflict in East Borneo". *Jurnal Komunikasi Malaysian Journal of Communication* 34/3 (2018), 245-257.
- Windi, Salamatou Zakari. *Arap Baharı Sürecinin Nijer Üzerindeki Etkileri*. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

- Academy of International Humanitarian Law and Human Rights. “The National Movement for the Liberation of Azawad (Mouvement National de Libération de l’Azawad), MNLA”. Erişim 8.8.2023 <https://www.adh-geneve.ch/joomlatools-files/docman-files/Case%20Study%20-%20MNLA.pdf>
- ACAPS, Sudan West Darfur pre-crisis profile, (2022), 1-11. https://www.acaps.org/fileadmin/Data_Product/Main_media/20230718_ACAPS_Thematic_report_Sudan_West_Darfur_conflict.pdf
- Conflict Analysis and Resolution Information Services (CARIS). “Conflict Analysis and Resolution”, Erişim 31.10.2020 <https://turnerconflict.wordpress.com/conflict-analysis-and-resolution/>
- Congo Research Group (CRG). *The CNPSC Rebellion: Social marginalization and state complicity in South Kivu*. 2019. <https://www.congoresearchgroup.org/en/2019/02/26/the-cnp-sc-rebellion-social-marginalization-and-state-complicity-in-south-kivu-2/>
- CRS, Congressional Research Service. *Rwanda: In Brief*. 2021. <https://www.justice.gov/eoir/page/file/1370191/dl>
- Institute for Peace Support and Conflict Management. *Fact Sheet Libya (23.10.2017 – 05.12.2017)*. 2017. https://www.bmlv.gv.at/pdf_pool/publikationen/fact_sheet_lby_03_engl.pdf
- IPSS, Institute for Peace and Security Studies. *Guinea Bissau Conflict Insight*. (Addis Ababa University, 2019). <https://ipss-addis.org/wp-content/uploads/2020/04/Guinea-Bissau-Conflict-Insights.pdf>
- International Crisis Group. *Burundi: Finalising Peace with The FNL, Africa Report N°131*. 2007. <https://www.crisisgroup.org/sites/default/files/131-burundi-finalising-peace-with-the-fnl.pdf>
- International Crisis Group. *Latin America, Report N°79, Imagining a Resolution, of Venezuela’s Crisis*. 2020. <https://reliefweb.int/report/venezuela-bolivarian-republic/imagining-resolution-venezuela-s-crisis-latin-america-report-n>
- International Crisis Group, “Averting Proxy Wars in the Eastern DR Congo and Great Lakes”, Erişim 01.01.2022 <https://www.crisisgroup.org/africa/central-africa/democratic-republic-congo/b150-averting-proxy-wars-eastern-dr-congo-and-great-lakes>
- International Crisis Group. “Congo: Solving The FDLR Problem Once and for All”. Erişim 4.5.2023. <https://www.crisisgroup.org/africa/central-africa/democratic-republic-congo/congo-solving-fdlr-problem-once-and-all>
- National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism, “Eritrean Islamic Jihad Movement (EIJM)”. Erişim 2.10.2021. <https://www.start.umd.edu/baad/database/eritrean-islamic-jihad-movement-eijm-2012.html>

- OAS, General Secretariat of the Organization of American States. *Democratic Forum, The 1996 Institutional Crisis in Paraguay*. Washington D.C: 1996. https://www.oas.org/sap/publications/1996/py_crisis/paraguay_crisis_eng.pdf
- Peace & Security Report. *Kingdom of Lesotho Conflict Insight*. 2019. <https://ipss-addis.org/wp-content/uploads/2020/04/Kingdom-of-Lesotho-Conflict-Insight.pdf>
- The Washington Post*. “Rebels Slay President, Seize Power in Bolivia” (22 July 1946). <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/inatl/longterm/flash/july/bol46.htm#:~:text=July%2022%2C%201946,revolt%20by%20students%20and%20workers>.
- United Nations Office on Drugs and Crime. *Transnational Trafficking and the Rule of Law in West Africa: A Threat Assessment*. 2009. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/West_Africa_Report_2009.pdf
- USIP, United States Institute of Peace. Senior Study Group. *China's Role in Myanmar's Internal Conflicts, Report*. 2018. <https://www.usip.org/publications/2018/09/chinas-role-myanmars-internal-conflicts>
- WANEP, West Africa Network for Peacebuilding. *Conflict and Development Analysis The Gambia*. WANEP (The Gambia), Ministry Interior, 2020. <https://gambia.un.org/sites/default/files/2020-10/FINAL%202019%20Updated%20CDA%20Report%2018%20July%202019.pdf>

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Hayriye Müjde SELÇUK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Marmara Üniversitesi
Fakülte	İşletme
Bölümü	Muhasebe Finansman
Yüksek Lisans	
Üniversite	Çanakkale Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Uluslararası İlişkiler
Makale ve Bildiriler	
1. Selçuk, Müjde. “Silahlı Çatışmalara İlişkin Bir Analiz: Global Trendler”. <i>Journal of Awareness</i> Cilt:9/Sayı:1 (Ocak 2024), 159-182. https://doi.org/10.26809/joa.2275 2. Kenar, Nesrin. – Selçuk, H. Müjde. “Bölgesel Silahlı Çatışmaların Analizi: Genel Bir Bakış”.<i>Sakarya İktisat Dergisi</i> Cilt:12/Sayı:4 (Aralık 2023), 566-598.	